

מסכת סוטה

עם טבלאות וביאור 'גמרא ופירושה'
ותבנית ש"ס נהרדעא החדש

כל הזכויות שמורות

יצא לאור ע"י

מכון 'תלמוד והלכה'

רחוב מנחם משיב 12

ירושלים

מהדורת ביקורת

להזמנות מרוכזות

053-3129507

כל הערה והוספה תתקבל בברכה במייל

a0533129507@gmail.com

תבנית הש"ס:

ניקוד:

דיקטה

שערים ועימוד:

דוד לוי

050-4130067

דוד בהרה"צ מוהר"ד ישראל מרדכי

זצוקללה"ה טווערסקי

רחוב גבעת משה 10

ראחמיסטריווקא - ירושלים עיה"ק ת"ו

ת.ד. 50118

בעודה"י פנימי קין ולפ"ה אפ"ק

בני אמו חל' (פנימיין קא,א) העיד ז' אמען בן אלעזר
 מאי ז' יהושע בן חנניה ז' הקורא פסיק בשמען אביא סוכה
 זעולה שמיני ודבר בלעז מה סוכ', וחל' תמן חל' לעסוק
 בלעז העוצר במעצ' וקרב המוצר, על כן בואו ונתניק
 סוכ' אהנה"ה מ"ה שליט"א אש' מקדיש מצעני
 אהיה חובר מצורים מחוכמים ומרביץ תורה לצדיקים
 וכן לעולם אלהים מברכה (פירוש קרב ומדייק על
 מסכת מגילה, זש' יגדה רבא ז' ז' הרוצים
 אהבין עצמם בהט' דרבה אקטא הוא יאגו רבא
 מן הפנימי, אבדאי להדבר יהא אהצלת אהאומים,
 אש' אלו אהבין ואספי אה ט' השגות והלכות
 קצרה, וברכתי ליעה אהרבא ציב אהבין תרה
 זאבירה אהק ביהו גוואו אהא אהא וט"ה.

האתם אמען פ"ה האמה
 אהבין אהאומים

הרב דוד כהן
ראש ישיבת חברון

בס"ד ר"ח תמוז תשפ"ב

הן ראיתי מסכת יבמות מפורשת ע"י מכון תלמוד והלכה המפרש כל שורה ושורה בגמ' בלשון ברורה ובהירה בטוב טעם ודעת ונראה שיש בזה תועלת גדולה לאותם הלומדים בעצמם להבין היטב דברי הגמ' והשקלא וטריא של הגמ' ובעז"ה יהיה לתועלת ולברכה ולזכות הרבים.

כעת לפני כתיבה חיונית
17/7

הרב נפתלי נוסבוים

אב"ד בביד"צ שע"י ישיבת אהבת שלום וראש ישיבת חיי משה

תמוז פ"ב

הנני בזה בשבח המגיע לכתבים אודות הספר "קניין יבמות" עמ"ס יבמות בפרקים א-ג, אשר אסף וחיבר ידידי הרב ר' שליט"א ועיינתי ספרו וראיתי שהספר עולה על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן, אשר הסוגיות על המסכת כסדרן מתומצתים ומבוארים באופן השווה לכל נפש, ומיקל על המעיינים בסוגיות שיוכלו לסכם כל סוגיא וסוגיא, ומשמיא קזכו לי" בספר זה לזיכוי הרבים.

הנני לברכו מקרב לב שיזכה להמשיך
לשתי ישיבות חיוניות

והנני לברכו מקרב לב שיזכה להמשיך בעבודתו עבודת הקודש, להגדיל תורה ולהאדירה, כשאיפתו הטהורה לזיכוי הרבים אכ"ר.

הרב חיים שמרלר

רב בית המדרש "היכל צבי" צאנז ומח"ס "דרכי הלכה" ו"אוצרות אורייתא"

חודש קבלת התורה תשפ"ב

הנני בשבח המגיע לכתבים להאי גברא רבא ויקירא מרביץ תורה וחובר חיבורים מחוכמים הגאון רבי שליט"א אשר כבר זכה וזיכה בעטו המבורך בביאור קל ונכון ומדויק להפליא בסדר זרעים, ואחר כך הניף ידו שנית בגמרא ופירושה, וזה עתה עלה שלישי עמ"ס יבמות עם ציורים להמחשה ברורה ובהירה שהלומד יוכל לכנס לתוך העניינים המסובכים במסכת זו בוודאי רבים ימצאו בה חפץ ה' בהיותו חיבור יפה מאוד ונוח ללימוד.

המברכו בכל מילי דמיטב ביקרא דאורייתא ידידו דושה"ט
חיים שמרלר

הרב יחזקאל דרברמדיקר

רב דקהילת חסידי באיאן מודיעין עילית

באתי בזה בשבח הספר הנפלא מאוד 'גמרא ופירושה' על מסכתות הש"ס המבאר דברי הגמרא באופן בהיר ומדויק ומסייע הרבה ללומדים להבין ולהשכיל דברי רבותינו ז"ל, ורב התועלת בלימוד הספר.

יהא רעוא מן קדם אבוהן דשמיא שיזכה המחבר להרבות בהרבצת התורה ללמוד וללמד ולהגביר חיילים לתורה מתוך סיעתא דשמיא מרובה, והלומדים יראו רוב הצלחה בלימודם בהבנת דברי התורה הקדושה כראוי וכיאות.

י"ג טבת תשפ"ב
יחזקאל דרברמדיקר

אלפי שעות תורה יכולות להיות שלך בקלות!

זכינו ובס"ד חוכרות 'גמרא ופירושה' מתקבלות מידי שבוע בקורת רוח ובהנאה מרובה בקרב לומדי הדרך היומי די בכל אתר ואתר בארץ הקודש וכתפוצות.

עקב הביקוש הרב אנו נערכים להגדלת תפוצת החוכרות המודפסות, לשם כך אנו יוצאים במבצע גיוס שותפים המעוניינים לזכות את הרבים באלפי שעות תורה.

כל שותף יקבל הקדשה בתחתית הדרך הנלמד להצלחתו ולהצלחת בני ביתו או להבדיל לע"נ יקריו.

לשותפות חייגו:

053-3129507 | 052-7652482

הנושאים המרכזיים:

- +ב+
+ כמה עדים צריכים לקינוי וסתירה והמקור
+ מהו קינוי
+ אם ראוי לקנאות
+ זיווג לפי מעשיו
+ ע"א נאמן בטומאה
- +ג+
+ כמה פסוקים שנחלקו בהם אם הם חובה או רשות
+ השפעת מצוה או עבירה אחת
+ המקור לנאמנות ע"א שנטמאת
- +ד+
+ שיעור סתירה
+ נטילת ידיים, הגבהה, וניגוב
+ גאווה וענוה
- +ה+
+ ענוה וגאווה
+ ייבום סוטה
- +ו+
+ סוטה שנאסרת בתרומה לעולם
+ סוטה שיש לה עדים במדינת הים אם המים בודקים אותה
- +ז+
+ אם צריכה עדים כשבעלה מוליכה לירושלים
+ יחוד בדרך. יחוד עם פרוצים
+ כיצד מאימין עליה ודברים שאומרים לה
+ המקור להשקה בבי"ד של ז'
+ אומר לה דברים שאינה ראויה לשומעם
- +ח+
+ עמידת טמאים בשער נקנור
+ אין משקין שתי סוטות כאחת
+ אם חיישינן להרהורא בסוטה ובסקילה
- +ט+
+ חבל המצרי אם מעכב בסוטה
+ אם אנשים מותרים לראותה
+ במידה שאדם מודד מודדין לו
- +י+
+ המשך מדה כנגד מדה
+ אין הקב"ה נפרע מאומה עד שעת שילוחה
+ הנותן עיניו במה שאינו שלו
+ שמשון בעיניו, אבשלום בשערו
+ מדה נגד מדה לעניין הטובה
+ מעשה שמשון
- +יא+
+ המשך דרשות בעניין שמשון
+ חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה וכולם לקו בהם
+ מעשה יהודה ותמר
+ מעשה אבשלום
- +יב+
+ דרשות בעניין השיעבוד במצרים
+ גזירת פרעה ולידת משה רבינו
- +יג+
+ שמותיו של כלב בן יפונה
+ שמות נוספים של מרים
+ גזירת פרעה על הבנים הנולדים ולידת משה רבינו
- +יד+
+ לזוית וקבורת יעקב אבינו
+ העלאת עצמות יוסף
+ מיתת וקבורת משה רבינו
- +יז+
+ ולא ידע איש את קבורתו
+ אחרי ה' אלקיכם תלכו
+ מפני מה נתאוה משה רבינו להיכנס לארץ ישראל
+ הדינים המיוחדים במנחת הסוטה

• הטעם שמניחים את המנחה על ידיה

• באיזה כלי מביאים את המנחה

• סדר הקרבת המנחה (מקום הגשת המנחה)

+טו+

• מנחות שאין טעונות שמן ולבונה, וקרבתן שאין טעון נסכים

• מליחת הקומץ. אכילת השיריים

• מילוי המים ונתינת העפר

• הכלי שממלאים בו את המים

• מנין מביא את העפר

+טז+

• אם יכול ליתן אפר

• ג' צריכים שיראו

• הקדים עפר למים

+יז+

• מה כותב במגילה

• איש ואשה שזכו

• מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה

• כתיבת המגילה [על קלף, בדיו. כתב בלילה.

למפרע. אגרת. ב' דפין. כתב אות ומחק אות]

+יח+

• ו' ספיקות במחיקה ובהשקאה

• מה הם ב' השבועות שמשיביע אותה

• אם אומרת אמן גם על העתיד

• שומרת יבם שזינתה אם מותרת ליבם

• גלגול על נישואין ראשונים

• אם מגלגל על העתיד

• מהו שיתנה על טומאה שתיטמא לאחר שיחזירה

• אם משקים אשה אחת ב' פעמים

+יט+

• סדר הקרבת המנחה

• המקור שהאשה מניפה עם הכהן

• מה קודם, ההקרבה או ההשקאה

• אם משקים בעל כרחיה

+כ+

• אמרה איני שותה 'מחמת בריאות', האם יכולה לחזור בה

• צריך שיתן דבר מר לתוך המים

• אמרה איני שותה לפני או אחרי מחיקת המגילה

• אמרה טמאה אני אחר מחיקת המגילה

• אם זכות תולה לה ולכמה זמן

• אם ללמד את בתו תורה

• כתב שיכול להימחות ב'פרשת סוטה' [אם מותר

לתת קנקנתום לתוך הדיו בפרשת סוטה שבס'ת]

+כא+

• איזו זכות תולה

• זכות תורה וזכות מצוה אם מגנא ומצלא

• הגיע לפרשת דרכים ניצול מכולם

• אין עבירה מכבה תורה

• אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה

• דעת רבי אליעזר שכל המלמד את בתו תורה

מלמדה תפלות

• אין ד'ת מתקימין אלא במי שמשים עצמו

כמי שאינו

• חסיד שוטה. רשע ערום

+כב+

• קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים

• איזוהו עם הארץ

• מבלי עולם

• שבעה פרושים, שלא כראוי

• אם זכות תולה במים המרים

• נטמאת מנחתה

+כג+

• אופנים שלא מקריבים את המנחה

• ד' חילוקי הלכות בין כהן לכהנת

• ח' חילוקי הלכות בין איש לאשה

• הנשואות לכהונה מנחותיהן נשרפות

+כד+

• נשים שאין שותות

• מאורסת ושומרת יבם

• נישואי איסור

• נשים שאינם שותות [גלל עצמם. בגלל הבעל]

• ל •

- תנאים שסוברים שאין שני עושה שלישי בחולין
- אם תחומין דאורייתא
- כיצד אמרו ישראל את שירת הים

• לא •

- עבודה מאהבה ומיראה, וכיצד עבד איוב
- עדות על סתירה (עד פסול. נושאים ונותנים בה מוזרות בלבנה)
- עדות על טומאה (עד אחד. צרותיה)
- עדים על טומאה המכחישים זה את זה

• לב •

- אלו נאמרים בכל לשון
- אלו נאמרים בלשון הקודש
- אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם
- תפילה בלחש כדי לא לבייש עוברי עבירה
- מחלוקת רבי וחכמים אם קריאת שמע בכל לשון
- אם התורה נאמרה בכל לשון או בלשון הקודש

• לג •

- המקור שתפילה בכל לשון
- תפילה בארמית
- מנין שחליצה בלשון הקודש
- מקום הר גריזים והר עיבל
- בג' מקומות נשאו כהנים את הארון

• לד •

- הגובה שעלו מי הירדן
- האבנים שהניחו בירדן, והאבנים שהניחו בהר עיבל
- משקל הענבים במרגלים
- באיזה סדר עברו את הירדן
- דרשות בעניין המרגלים

• לה •

- דרשות בעניין חטא עוזא בארון
- חטא ועונש אנשי בית שמש בארון
- הבאת הארון מבית עובד אדום הגתי
- אבנים שהעמיד משה בערבות מואב
- כיצד כתבו ישראל את התורה על האבנים

- מת הבעל לפני ששתתה, אם מקבלת כתובה
- מעוברת חבירו, מינקת חבירו, אם שותה
- נשים שאין יכולות לילד, אם שותות
- ע"י כל עריות מקנין חוץ מקטן וממי שאינו איש
- אופנים שבית דין מקנים

• כה •

- עוברת על דת אם צריכה התראה להפסיד כתובתה
- עוברת על דת, אם בעלה רשאי לקיימה
- בעל שמחל על קניויו, אם קניויו מחול
- מחילה לאחר סתירה
- טעם בית שמאי ובית הלל בדין מתו הבעלים לפני ששתו אם נוטלות כתובה

• כו •

- אם אילונית שותה
- אשת ממזר לממזר. אשת גר. אשת כהן. אשת סרים
- אין מקנין מן הקטן וממי שאינו איש

• כז •

- אם עדיף לישא דומה או בת דומה
- מחלוקת תנא קמא ורבי יוסי אם בית דין מקנין להשקותה
- היקש איש לאשה ואשה לאיש בפרשת סוטה
- המים בודקים גם את הבעול
- סוטה אסורה גם לבועל
- כבר שני מטמא את השלישי
- אם הלויים קיבלו אלף אמה, ואלפיים הוא לתחום שבת, או שהלויים קיבלו אלפיים
- אופן אמירת השירה
- לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה

• כח •

- כך המים בודקים אותו
- ספק טומאה ברשות הרבים וברשות היחיד

• כט •

- דבר שיש בו דעת להישאל ספיקו טמא
- שלישי בתרומה ורביעי בקודש
- אוכל מחמת טבול יום אם עושה רביעי בקודש

• מא •

- דילוג בתורה ובנביאים
- הטעם שאין גוללים ספר תורה בציבור
- הברכות שמברך הכהן גדול לאחר שקורא בתורה
- ביום הכפורים
- פרשת הקהל
- סדר העברת הספר תורה למלך
- העונש על כך שהחניפו לאגריפס שקרא בעמידה
- חנופה [מיום שגבר אגרופה של חנופה. מותר להחניף לרשעים בעולם הזה]
- ו' מאמרים מרבי אלעזר על חנופה

• מב •

- ד' כתות אין מקבלות פני שכינה
- דברי משוח המלחמה אל העם בספר ובמלחמה
- מאמרים בעניין גלית
- דאגה בלב איש

• מג •

- הטעם שפנחס הלך להילחם במדין
- מי חוזר לספק מים ומזון, ומי אינו הולך כלל
- מה הכהן מדבר ומה השוטר
- גדר בית שחוזר עליו
- הנוטע שאר אילני מאכל, ואילני סרק
- מבריך ומרכיב אם חוזרים
- ילדה פחות מטפח חייבת בערלה כל שנתייה.
- אינה מקדשת את הזרעים
- מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע
- חורגתא הגדילה בין האחים
- לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן

• מד •

- מת תופס ד' אמות לטומאה
- גדר 'אירס אשה' שחוזר מהמלחמה
- ד' פירושים בפסוק 'הכן בחוץ מלאכתך'
- הירא מעבירה דרבנן. והירא מהלחמה
- הדין במלחמה שנלחמים כדי שלא יצרו להם האויבים
- עגלה ערופה בלשון הקודש
- כמה זקנים יוצאים
- נמצא טמון בגל, תלוי באילן, צף על פני המים

• לו •

- כמה ניסים נעשו באותו יום שעברו את הירדן
- סדר כתיבת השבטים בשני אבני האפוד
- מעשה יוסף והתגברותו

• לז •

- מעשה יהודה
- מיקום הלזים בהר גריזים והר עיבל
- כמה בריתות קיבל על עצמו כל אחד
- ברכה ואחר כך קללה
- דברים שהוקשו הברכות לקללות

• לח •

- ג' חילוקים בין ברכת כהנים במקדש לשאר מקומות
- ברכת כהנים בלשון הקודש. בעמידה. בנשיאות כפים
- ברכת כהנים במקדש בשם המפורש
- פנים כנגד פנים. בקול רם
- אם לקרוא לכהנים לעלות לדוכן (באמירת כהנים)
- מאמרי רבי יהושע בן לוי על ברכת כהנים
- בית הכנסת שכולה כהנים
- עם שאחורי הכהנים

• לט •

- כיון שנפתח ס"ת אסור לספר
- כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו
- נוסח הברכה והיהי רצון בברכת כהנים
- מאמרי רבי תנחום בשם רבי יהושע בן לוי
- פסוקים שהעם אומרים בברכת כהנים

• מ •

- דברי רבי אבהו על מעלתו של רבי אבא דמן עכו
- ענוותנותו של רבי אבהו
- מודים דרבנן
- לעולם תהא אימת ציבור עליך
- ברכות וקריאת כהן גדול בתורה ביום כיפור
- אם מוכח ממשנתינו שחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב
- הקריאה בעזרת הנשים ושם מותר לשבת

• מז •

- מעשה אלישע שקילל את הנערים
- ג' חלאין חלה אלישע
- לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת
- מעשה יהושע בן פרחיה
- נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה או אחר כך
- משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה
- יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר
- נאמנות עד אחד שראה את ההורג ואם שני
- עדים נאמנים להכחישו
- משרבו וכו' בטלו

• מח •

- ביטול וידוי מעשר. המעוררים. הנוקפים
- שמיעת זמר אחר החורבן
- אימתי בטלו אורים ותומים
- מה חתכו עם השמיר
- דברים שפסקו משחרב בית המקדש

• מט •

- מאמרי רבי אילעא בר יברכיה
- ת"ח העוסק בתורה מתוך הדחק
- דברים שפסקו משמתו התנאים
- בעקבות משיחא
- ג' דעות איזה 'עטרות חתנים' אסרו
- לשון יוונית וחכמה יוונית

• מה •

- דעה שגם המלך והכהן גדול יוצאים למדוד.
- דעה שכל הסנהדרין יוצאים
- שכחה בעומרים שאינם על קרקע השדה
- שני חללים זה על גבי זה מהיכן מודד
- נמצא חנוק, מפרפר באדמה, טמון בגל
- נמצא מכוון בין שתי עיירות
- נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחד
- מאין היו מודדים
- סדר הבאת העגלה ועריפתה בנחל איתן

• מו •

- מדוע מום אינו פוסל בעגלה. עבודה אינה פוסלת בקדשים
- הניח עליה עודה של שקין פסולה ובעגלה עד שמשוך
- משיכת עול בכמה
- מפני מה אמרה תורה להביא עגלה בנחל
- מהו 'נחל איתן'
- מנין שעורפים בקופיץ מאחוריה
- אם מקומה אסור מלזרוע לשעבר או להבא.
- שאר עבודות אסורות שם
- רוחצים ידיהם על מקום עריפתה
- לזיה [כופין ללזיה]. המהלך בדרך ואין לו לזיה יעסוק בתורה. שיעור לזיה]

המקנא לאשמו... (16) נסורת הש"ס... (17) נסורת הש"ס...

המקנא פרק ראשון סוטה

המקנא לאשמו. לשהג דקרא נקט וקנא את אשמו (מכילד ה...)

המקנא

המקנא. אידי דתנא גריים תנא נמי ניוי דרמיא גדרים... (א) חמר דלג תנא...

המקנא

לא אשתו רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים... (א) אשתי אלו עדיין... (ב) אשתי אלו עדיין... (ג) אשתי אלו עדיין...

מוסף רש"י

המקנא לאשמו. אשתי אשתי... (א) אשתי אלו עדיין... (ב) אשתי אלו עדיין... (ג) אשתי אלו עדיין...

תוספות שאנן

אמורה. אשתי אשתי... (א) אשתי אלו עדיין... (ב) אשתי אלו עדיין... (ג) אשתי אלו עדיין...

תורה אור השלם

- 1. רבינו תנא... 2. אלהים מושבי ירחים... 3. אלהים מושבי ירחים... 4. אלהים מושבי ירחים...

גיהנום הב"ח

(א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

מחשבת אבר לה ממי

מחשבת אבר לה ממי... (א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

מחשבת אבר לה ממי

מחשבת אבר לה ממי... (א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

א א ימי מיה מיה מיה... (א) א א ימי מיה מיה מיה... (ב) א א ימי מיה מיה מיה...

א א ימי מיה מיה מיה... (א) א א ימי מיה מיה מיה... (ב) א א ימי מיה מיה מיה...

א א ימי מיה מיה מיה... (א) א א ימי מיה מיה מיה... (ב) א א ימי מיה מיה מיה...

א א ימי מיה מיה מיה... (א) א א ימי מיה מיה מיה... (ב) א א ימי מיה מיה מיה...

א א ימי מיה מיה מיה... (א) א א ימי מיה מיה מיה... (ב) א א ימי מיה מיה מיה...

א א ימי מיה מיה מיה... (א) א א ימי מיה מיה מיה... (ב) א א ימי מיה מיה מיה...

א א ימי מיה מיה מיה... (א) א א ימי מיה מיה מיה... (ב) א א ימי מיה מיה מיה...

א א ימי מיה מיה מיה... (א) א א ימי מיה מיה מיה... (ב) א א ימי מיה מיה מיה...

מחשבת אבר לה ממי

מחשבת אבר לה ממי... (א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

מחשבת אבר לה ממי

מחשבת אבר לה ממי... (א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

מחשבת אבר לה ממי

מחשבת אבר לה ממי... (א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

מחשבת אבר לה ממי

מחשבת אבר לה ממי... (א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

מחשבת אבר לה ממי

מחשבת אבר לה ממי... (א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

מחשבת אבר לה ממי

מחשבת אבר לה ממי... (א) בבשר אבר לה ממי... (ב) בבשר אבר לה ממי... (ג) בבשר אבר לה ממי...

משנה

כמה עדים צריכים לקינוי וסתירה

המקנא לאשתו – המתרה באשתו שלא תתייחד עם אחר, **רבי אליעזר אומר: מקנא לה על פי שנים** – אומר לה בפני שני עדים 'אל תסתרי עם פלוני'.

ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו – ואם אחרי שהתרה בה, עברה על התראתו, שעד אחד מעיד שראה אותה מתייחדת עם אותו אדם, או אפילו אם רק הבעל עצמו ראה זאת, הרי היא אסורה על הבעל עד שתשתה מי סוטה.

רבי יהושע אומר: מקנא לה על פי שנים, ומשקה על פי שנים – אינה שותה מי סוטה אלא אם כן יש שני עדים שקינא לה (שהתרה בה בפני שני עדים), ושני עדים שנסתרה (שב' עדים ראו שהתייחדה עם אותו פלוני לאחר שבעלה התרה בה שלא תתייחד עמו).

רבי יהושע	רבי אליעזר	
שנים	שנים	קינוי
שנים	על פי עד אחד	סתירה

מהו קינוי

ביצד מקנא לה:

אומר לה בפני שנים: 'אל תדברי עם איש פלוני, ודברה עמו, עדיין היא מותרת לביתה – לבעלה, ומותרת לאכול בתרומה [אם אשת כהן היא], שרק 'דיברה' עם פלוני ולא התייחדה עמו.

[וכן הדין אם אמר לה 'אל תסתרי עם פלוני' – והיא רק דיברה, שאינה נאסרת בזה].

אבל אם אמר לה 'אל תסתרי עם פלוני' ואחר כך נכנסה עמו לבית הסתר, ושהתה עמו [במקום הסתר] כדי טומאה – שיעור זמן טומאה, שיתבאר שיעורו להלן, אסורה לביתה – אסורה לבעלה, מספק שמא נטמאה, ואסורה לאכול בתרומה, עד שתשתה.

ואם לפני שהספיק בעלה להשקותה, מת בעלה בלא בנים, חולצת ולא מתייבמת – הרי היא צריכה חליצה מאחיו של בעלה שמת, אבל אסור לו לייבמה, ושעם הדבר יבואר בגמרא.

גמרא

מדוע מסכת סוטה אחרי נזיר

מבררת הגמרא: **מִכְּדֵי תֵּנָא מְנִיר סְלִיק** – הנה התנא עולה ממסכת נזיר (שהיא המסכת הקודמת), **מֵאֵי תֵּנָא דְקָא תֵּנָא סוּטָה** – מה שנה במסכת נזיר שלכן שנה אחרי נזיר – סוטה.

מבאר הגמרא: **כְּדָרְבִי, דְתֵּנָא רַבִּי אֹמֵר: לְמָה נִסְמְכָה פְּרִשְׁתָּ נְזִיר לְפְרִשְׁתָּ סוּטָה, לֹמַר לָךְ שְׂכַל הַרְוָאָה סוּטָה בְּקִלְקוּלָה** – בניוולה ובבושתה, שמנוולין אותה כפי שיבואר להלן, **יְזִיר עֲצָמוּ מִן הַיִּין**, שהיין מביא לידי קלות ראש והוא גורם להגיע לאיסורי עריות, ולכן נאמר בתורה פרשת נזיר בסמוך לפרשת סוטה.

שואלת הגמרא: **וְלִיתָנִי** – וישנה התנא תחילה מסכת סוטה, **וְהָדֵר לִיתָנִי** – ואחר כך ישנה מסכת נזיר, שכך הם סמוכים בתורה, פרשת סוטה תחילה, ואחר כך פרשת נזיר.

עונה הגמרא: **אֵיידִי דְתֵּנָא כְּתוּבוֹת וְתֵּנָא הַמְדִיר** – אגב שהתנא שנה מסכת כתובות ובסוף המסכת (פרק ז) שנה התנא פרק 'המדיר', על כן **תֵּנָא** – שנה התנא מסכת נדרים אחרי כתובות.

וְאֵיידִי דְתֵּנָא ואגב שהתנא שנה מסכת נדרים, **תֵּנָא** – שנה התנא מסכת נזיר **דְדָמִי לְנְדָרִים**, שאף הנזירות באה על ידי נדר.

וְקֵתְנִי סוּטָה כְּדָרְבִי – ואחרי נזיר שנה התנא מסכת סוטה, כטעמו של רבי שהרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, ועל כן סוטה ונזיר סמוכים זה לזה.

קסבר תנא דידן אסור לקנאות

שנינו במשנה: המקנא לאשתו, **הַמְקַנָּא, דִיעֵבֵד, אִין. לְכַתְחִילָהּ, לָא** – מכך שלא שנינו 'מקנא אדם לאשתו על פי שנים', אלא 'המקנא', משמע שלכתחילה אין לאדם לקנאות, אלא אם קינא כבר הרי זה קינוי. מוכח ש**קסבר תנא דידן** – שהתנא של משנתינו סובר: **אָסוּר לְקַנְאוֹת**, כיון שיתכן שאשתו תמצא טהורה, ונמצא שסתם הביא את עצמו לידי קטטה, ואת אשתו הביא סתם לידי ניוול.

אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו

אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק: כִּי הוּא פִּתַח רִישׁ לְקִישׁ בְּסוּטָה – כשהיה ריש לקיש בא לדרוש בפרשת סוטה, **אָמַר הַכִּי: אִין מְזוּוּגִין לֹו לְאָדָם אִשָּׁה אֲלֵא לְפִי מַעֲשָׂיו** – צנועה לצדיק ופרוצה לרשע, **שְׁנַאֲמַר 'כִּי לֹא יִנוּחַ שְׁבֵט הַרְשָׁע עַל גּוֹרֵל הַצְּדִיקִים'** – לא יזדווג ממשלת רשע בגורל צדיק.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: וקשין לזווגן בקריעת ים סוף, כשם שבקריעת ים סוף נשתנו סדרי בראשית, כך הוא גם בזיווגו של אדם, שלפעמים אשה זו (הצדיקה לצדיק והפרוצה לרשע) אינה בת זוגו בצד מזלו [טבע הנהגת האדם שנקבע בלידתו], והקב"ה משנה את סדרי בראשית ומזווגם ומושיבם יחד, שנאמר 'אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות', ה' מזווג יחידים - אדם יחיד ואשה יחידה - ומיישב מהם בית, והרי זה דומה למוציא אסירים בכושרות' - ליציאת מצרים (וקריעת ים סוף) שה' הוציאם ממאסר מצרים בחדש ניסן שהוא חודש כשר שלא חם בו ולא קר בו.

שואלת הגמרא: איני - האמנם, וכי זיווגו של אדם הוא לפי מעשיו, והא אמר רב יהודה אמר רב: ארבעים יום קודם יצירת הולד, בת קול יוצאת ואומרת: בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני, הרי שמקודם יצירתם שאין נודע רשעו וזכותו מכריזין את זוגו.

עונה הגמרא: לא קשיא, הא - מה ששנינו שיש הכרזה על זיווגו, מדובר בזוג ראשון, והוא לפי מזלו של אדם. הא - מה ששנינו שהזיווג הוא לפי מעשיו, מדובר בזוג שני, ועל זה אמר רבי יוחנן שקשה לזווגן בקריעת ים סוף, לפי שאינה בת זוגו לפי מזלו.

בטומאה עד אחד נאמן

שנינו במשנה: רבי אליעזר אומר: מקנא לה על פי שנים וכו', ומשקה על פי עד אחד. רבי יהושע אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים.

עד כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה. אבל בטומאה - אם קינא לה בעלה ונסתרה (ויש על כך עדים כדון), ויש עד אחד שמעיד שקילקלה בסתירתה ונטמאה, לכולי עלמא עד אחד מהימן, ואינה שותה אלא יוצאת מבעלה בלא כתובה, ואסורה לבעל ולבעול ולתרומה.

ותנן נמי - וכך שנינו בברייתא: עד אחד אומר אני ראיתי שניטמאת [לאחר קינוי וסתירה] לא היתה שותה, אלא אסורה לבעלה ויוצאת בלא כתובה.

ויש לברר: מדאורייתא מנלן דמהימן עד אחד - מהתורה מנין לנו שעד אחד נאמן להעיד שנטמאה לאחר סתירה וקינוי.

נטמאה בסתירה		סתירה אחרי הקינוי		קינוי	
ר"י	ר"א	ר"י	ר"א	ר"י	ר"א
עד אחד נאמן - לאוסרה		אחד או ע"פ עצמו - להשקותה מי סוטה	שנים נאמנים - להשקותה מי סוטה	שנים	שנים

דתנו רבנן 'עד אין בה' בשנים הכתוב מדבר – כלומר: כוונת הפסוק לומר שאם אין בה שני עדים שמעידים שנטמאה, אלא רק עד אחד, אזי היא אסורה ואינה שותהא. או אינו אלא אפילו באחד – או שמא כוונת הפסוק שאם אין אפילו עד אחד שנטמאה הרי היא אסורהב.

תלמוד לומר 'לא יקום עד אחד באיש' (עמוד ב) ממשמע שנאמר 'לא יקום עד באיש' איני יודע שהוא אחד, שהרי 'עד' הוא לשון יחיד, מה תלמוד לומר 'אחד', זה בנה אב [זה לימוד וראיה לשאר מקומות]: כל מקום שנאמר 'עד' הרי כאן שנים – כל מקום שתורה אומרת 'עד' כוונת הפסוק לשני עדים, עד שיפוט לך הכתוב 'אחד'.

נמצא שמה שכתוב כאן 'עד אין בה' היינו שאין בה שני עדים שנטמאה, ואמר רחמנא: תרי לית בה – ואמרה התורה: אין בה שני עדים שנטמאה, אלא חד – אלא עד אחד, והיא לא נתפסה – והיא לא נאנסה, הרי היא אסורה, ואינה שותה.

פירוש הפסוק (1): על פי הלימוד מ'לא יקום עד באיש' ש'עד' היינו שני עדים
ועד אין בה, כלומר: אין שני עדים שנטמאה, אלא עד אחד
והיא לא נתפסה (לא נאנסה אלא היה זה מרצונה) – הרי היא אסורה, ואינה שותה

[שאלה: מה הצד לבאר שאסורה כשאין בה כלל עדות]

שואלת הגמרא: אלא טעמא דכתיב – אלא הטעם שאנו מפרשים את הפסוק 'עד אין בה' שאין שני עדים שמעידים שנטמאה מפני שכתוב 'לא יקום עד אחד באיש'. הא לאו הכי – אבל בלא זה, הוה אמינא – הייתי אומר 'עד' דסוטה חד הוא – ש'עד' שנאמר בסוטה היינו עד אחד, והפסוק אומר: 'ועד אין בה' – אין בה אפילו עד אחד שמעיד נטמאה, וקשה כיצד היינו יכולים לבאר כך: ואי אפילו חד ליכא – שהרי אם אין אפילו עד אחד שנטמאה, אלא במאי מיתסרא – אם כן במה היא נאסרת.

פירוש הפסוק (2): בלא הלימוד מ'לא יקום עד באיש' ש'עד' היינו שני עדים
ועד אין בה, כלומר: אין עד אחד, נמצא שאין כלל עדות
והיא לא נתפסה, אלא היה זה מרצונה – וממילא היא אסורה – וקשה: הרי אין עדות כלל

[תשובה: היינו אומרים שפירוש הפסוק שאחד אינו נאמן]

עונה הגמרא: איצטריך – צריך ללמוד מהפסוק 'לא יקום עד אחד באיש' שמה שנאמר בסוטה 'עד' הוא שני עדים, סלקא דעתך אמינא – שהיה עולה על דעתך לומר: שמה שכתוב: 'עד אין

א. הברייתא כאן היא דרשה בפסוק, ולא פשט הפסוק, שלפי הפשטות הפסוק מדבר על אשה ששותה, [שאם אין עדות שנטמאה הרי היא שותה], וכאן דורשים את הפסוק: 'עד אין בה' – שאם אין בה שני עדים שנטמאה, אלא עד אחד, אינה שותה. ורק אם יש עדי קיני וסתירה, בלא עד על טומאה, הרי היא שותה. ראה רש"י להלן דף ו. ד"ה ועד.

ב. הגמרא להלן שואלת אם אין אפילו עד אחד שנטמאה, אם כן מה הצד לאוסרה על בעלה ולהוציאה בלא כתובה.

בְּה' [אין הכונה שאין בה עד אחד והיא אסורה, אלא] הכונה לומר שכאשר יש עד אחד שמעיד שנטמאה **אין נאמן בה** לאוסרה. לכן הוצרכנו למקור להוכיח שכוונת הפסוק לומר שאין בה שני עדים אלא אחד, והוא נאמן לאוסרה.

פירוש הפסוק (3): האופן שהייתי דורש את הפסוק בטעות
ועד אין בה, כלומר: אם יש רק עד אחד שנטמאה – אינו נאמן לאוסרה.

[שאלה א'] שואלת הגמרא: וכי היה אפשר לבאר שהפסוק בא לומר שעד אחד **אין נאמן בה. וְאֵלָּא מֵאֵי בְּעֵי** – ואלא אם כן כמה עדים צריכים כדי לאוסרה, **עַד דְּאִיכָּא תְּרֵי** – עד שיש שני עדים,

אם כן **לִישְׁתּוּק קָרָא מֵינְיָה** – לא היה הפסוק צריך לומר כלום, **דְּאֵתִיָּא** – שהייתי לומד זאת בגזירה שווה 'דְּבַר' 'דְּבַר' **מִמּוּמָן; וְאֵנָּא יְדַעְנָא מִיַּדִּי דְּהוּא אַבְל עֲדוּת שְׁבַתוּרָה** – והייתי יודע שכדי לאוסרה צריכים שני עדים שנטמאה כמו בכל עדויות שבתורה.

[תשובה:] עונה הגמרא: **אֵי צִטְרִיךְ** – צריכים להוכיח שביאור הפסוק 'ועד אין בה' היינו שאין בה שני עדים, ובלא זה הייתי אומר שהפסוק בא לחדש שהפסוק אומר שעד אחד לא נאמן לאוסרה, ויש בזה חידוש, שהרי **סִלְקָא דְּעֵתָךְ אֲמִינָא** – היה עולה על דעתך לומר: **סוּטָה שְׂאֵנִי** – דין סוטה שונה, ועד אחד נאמן לאוסרה, **דְּרַגְלִים לְדָבָר** – שיש סיבה לחשוש ולהאמין לעד אחד, **שְׁהָרִי בַעֲלָה קִינָא לָהּ, וְנִסְתְּרָה אַחַר קִינּוּיָהּ, וְעַל כֵּן הֵייתִי אוֹמֵר: לִיתְהִימַן בְּהָ עַד אֶחָד** – שעד אחד שמעיד שנטמאה יהיה נאמן בה'.

[שאלה ב'] שואלת הגמרא: **וּמִי מְצִית אֲמַרְתָּ** – וכי היתה אפשרות לומר שהפסוק אומר **דְּאִין נְאִמָן בְּהָ וְשָׂרִיא** – שאם יש רק עד אחד שנטמאה אינו נאמן והיא מותרת, **וְהָא מְדַבְּרֵיב** – והרי מכך שהפסוק אומר **וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׁה**, היינו שהיא לא נאנסה, אלא נטמאה מרצונה, **מִכְּלָל דְּאֲסוּרָה** – מכך משמע שהפסוק בא לאוסרה ולא להתירה.

[תשובה:] עונה הגמרא: **אֵי צִטְרִיךְ** – צריכים להוכיח שהפסוק לא בא לומר שעד אחד לא נאמן בה, **סִלְקָא דְּעֵתָךְ אֲמִינָא** – שהיה עולה על דעתך לומר שהפסוק אומר שאם יש עד אחד שנטמאה **אין נאמן בה** והיא מותרת, **עַד דְּאִיכָּא תְּרֵי** – עד שיש שני עדים שנטמאה, **וּבְתֵרֵי נְמִי הִיא דְּלֹא נִתְפְּשָׁה** – וגם בשנים אינה נאסרת אלא אם כן לא נאנסה – על כן כדי להוציא מפירוש זה בפסוק **קָא מְשַׁמַּע לָן מִהֶפְסוּק 'לֹא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ' שְׁמָה שְׁנֵאמַר 'ועד אין בה'** – היינו שאם אין בה שני עדים אלא עד אחד, אזי היא אסורה, ועד אחד נאמן בסוטה להעיד שנטמאה.

ג. שבנואפת כתוב 'כי מצא בה ערות דבר', ובדיני ממונות כתוב 'על פי שנים עדים יקום דבר'.

ד. על כן כדי להוציא מפירוש זה בפסוק הוצרכנו להוכיח מ'לא יקום עד באיש' שהפסוק אומר שאין בה שני עדים אלא עד אחד, והוא נאמן לאוסרה.

מחלוקת ר"א ור"י כמה עדים צריך לסתירה

שנינו במשנה: רבי יהושע אומר: מקנא לה על פי שנים וכו' ומשקה על פי שנים.

מבררת הגמרא: מאי טעמא דרבי יהושע.

מבארת הגמרא: אמר קרא, 'והיא נטמאה ועד אין בה', ודרשנו בזה: אין בה שני עדים אלא אחד, הרי היא אסורה. 'בה' – בטומאה עד אחד נאמן, ולא בקינוי. 'בה' – בטומאה עד אחד נאמן, ולא בסתירה.

ורבי אליעזר [שסובר שמקנא על פי שנים ומשקה על פי עד אחד] כך הוא אומר בפירוש הפסוק: 'בה' בטומאה עד אחד נאמן, ולא בקינוי.

שואלת הגמרא: ואימא 'בה', ולא בסתירה.

עונה הגמרא: סתירה איתקש לטומאה, דכתיב 'ונסתרה והיא נטמאה', ועל כן דין סתירה כדין טומאה שדי בעד אחד.

שואלת הגמרא: קינוי נמי איתקש לטומאה, דכתיב 'וקנא את אשתו והיא נטמאה'.

עונה הגמרא: הא מיעט רחמנא 'בה'.

שואלת הגמרא: ומה ראית לומר שהמיעוט 'בה' נאמר למעט קינוי, שקינוי אינו בטומאה אלא צריך בזה ב' עדים, ולא נאמר על סתירה (ובסתירה די בעד אחד).

עונה הגמרא: מסתברא סתירה עדיפא – להחמיר בה, שכן אוסרתה בטומאה – שהרי על ידי הסתירה היא נאסרת [מספק על הבעל ועל הבועל, עד שתשתה], כמו בטומאה, שאם יש עדות שהיא נטמאה ודאי, הרי היא אסורה [בתורת ודאי], ולעומת זאת על ידי הקינוי אינה נאסרת.

שואלת הגמרא: אדרבה קינוי עדיף שכן עיקר גרם לה – שע"י הקינוי הסתירה אוסרתה.

עונה הגמרא: אי לאו סתירה קינוי מי איכא – אם לא שהיא נסתרה מתחילה וכי היה מקנא לה, אלא ודאי שהסתירה גורמת.

שואלת הגמרא: ואי לאו קינוי סתירה מאי אהני – והרי אם לא יקנא, וכי הסתירה תועיל לאוסרה, הלא אינה אסורה אלא בסתירה שאחרי קינוי.

עונה הגמרא: אפילו הכי סתירה עדיפא דאתחלתא דטומאה היא – אעפ"כ יותר מסתבר להחמיר בסתירה שהיא התחלת הטומאה, שעל ידי הסתירה נטמאה, ולכן סבר רבי אליעזר שסתירה הוקשה לטומאה שדי בזה עד אחד.

דעה נוספת: בקינוי מספיק עד אחד

מתניתין דלא פי האי תנא – משנתינו שמבואר בה שלגבי קינוי לכולי עלמא צריך ב' עדים דלא כהתנא להלן: דתניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר משום רבי אליעזר: המקנא לאשתו מקנא על פי עד אחד, או על פי עצמו, ומשקה לה על פי שנים.

טומאה אחר סתירה	סתירה אחר קינוי		קינוי		
	לכולי עלמא	ר"י	ר"א – רבי יוסי ברבי יהודה	רבי יוסי ברבי יהודה – בדעת רבי אליעזר	רבי יהושע
עד אחד נאמן	אחד או ע"פ עצמו	שנים	עד אחד או על פי עצמו	שנים	שנים

השיבו חכמים, לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף, שכל אחד יקנא לאשתו ללא עדים כלל (על פי עצמו), ואם אחר כך היא תיסתר על פי ב' עדים – הרי היא תיאסר.

מבררת הגמרא: מאי טעמא דרבי יוסי ברבי יהודה [שסובר שסתירה היא על פי שני עדים וקינוי על פי עד אחד].

מבאררת הגמרא: אמר קרא: 'בה' – בטומאה די בעד אחד. 'בה', ולא בסתירה, ובסתירה צריך ב' עדים.

שואלת הגמרא: ואימא 'בה' ולא בקינוי.

עונה הגמרא: קינוי איתקש לטומאה, דכתיב 'וקנא את אשתו והיא נטמאה', ועל כן קינוי כמו טומאה שעד אחד נאמן בה.

שואלת הגמרא: סתירה נמי איתקש לטומאה, דכתיב 'ונסתרה והיא נטמאה'.

עונה הגמרא: ההוא לכמה שיעור סתירה כרי טומאה הוא דאתא – היקש זה בא ללמד כמה שיעור סתירה שהוא שיעור טומאה כפי שיבואר שיעורו להלן.

[ביאור תשובת חכמים לדברי רבי יוסי ברבי יהודה]

שנינו לעיל: השיבו חכמים לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף.

מבררת הגמרא: מאי ניהו – מה הוא החשש.

מבאררת הגמרא: דזמנין דלא קני, ואמר קנאי – שפעמים שהוא לא קינא לה, וכשיבעס עליה יאמר: קנאתי לה מפלוני (שהרי לשיטתו אפשר לקנאות על פי עצמו בלא עדים), ואחר כך יביא עדים שנסתרה עם אותו פלוני סתירה כל שהוא, וכיון שבאמת לא קינא לה, לא נזוהרה מלהיסתר, ותיאסר על בעלה.

שואלת הגמרא: **הא למשנתינו** – אבל למשנתנו (לשיטת רבי אליעזר) שקינוי על פי שנים וסתירה על פי אחד או על פי עצמו, **יש לדבר סוף**, והרי זמנין דלא איסתתר, ואמר איסתתר – פעמים שהיא לא נסתרה וכשיכעס עליה יאמר: ראיתה שנסתרה, ותיאסר על בעלה.

עונה הגמרא: **אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: אף לדברי רבי יוסי ברבי יהודה אין לדבר סוף**.

שואלת הגמרא: **אף לדברי רבי יוסי ברבי יהודה, ולא מיבעיא למשנתינו** – ולא צריך לומר למשנתנו, שמלשון זו (אף לדברי וכו') משמע שלדברי משנתנו ודאי יש חשש, ומוסיפים שגם לרבי יוסי ברבי יהודה יש חשש, והרי אדרבה, למשנתנו שצריך קינוי על פי שני עדים, יש לדבר סוף, שהרי **איכא עיקר** – יש עיקר, [שאין חוששים שבכעסו יאסור את אשתו, שהרי תחילה צריך לקנאות לה עפ"י עדים, וכיון] שהתחיל בדבר שלא על ידי כעס כאשר קינא לה בפני עדים, לא חוששים אחר כך שמה שאומר שהיא נסתרה הוא 'סתם' עקב כעס. אבל **התם** – שם לשיטת רבי יוסי ברבי יהודה **ליכא עיקר** – אין עיקר, שאם כועס עליה יתחיל את העניין בשקר ויאמר שקינא לה בפני עצמו, ואחר כך ימצא לה סתירות הרבה.

עונה הגמרא: **אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן: לדברי רבי יוסי ברבי יהודה, [ו]אף למשנתנו אין לדבר סוף**, שאם קינא לה בעדים יוכל לשקר שנסתרה.

אם ראוי לקנאות

אמר רב חנינא מסורא: לא לימא איניש לאיתתיה – לא יאמר אדם לאשתו **בזמן הזה: לא תיסתרי בהדי (עם) פלוני**, ואפילו אם אין עדים שאומר לה זאת.

דילמא קיימא לן – שמא אנו פוסקים הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה דאמר קינוי על פי עצמו, ומיסתתרא – ואם היא אחר כך תיסתר, תיאסר עליו עד שתשתה מי סוטה, **ולכא האידינא מי סוטה למיבדקה** – ואין היום מי סוטה לבדקה, **וקאסר לה עילויה איסורא דלעולם** – ונמצא שהבעל אוסרה עליו איסור עולם.

ביאור לשון קינוי

[דעה א' בביאור לשון קינוי:] **אמר ריש לקיש: מה לשון קינוי, דבר המטיל קנאה (כעס) בינה לבין אחרים**.

אלמא קסבר – הרי מוכח שסובר קינוי על פי עצמו, ולא צריך לקנאות בפני עדים, וכולי עלמא **לא ידעי דקני לה** – וכולם לא יודעים שהוא קינא לה, **ואמרי מאי דקמא דקא בדלה** – ואומרים: מה יש לפנינו, מה אירע עכשיו שזו בודלת מן האנשים, **ואתו למיעבד קנאה בהדה** – ויבואו לעשות כעס עמה.

[דעה ב' בביאור לשון קינוי:] וְרַב יִימַר בַּר רַבִּי שְׁלֵמְיָא מְשֻׁמְיָא דְאַבְיֵי אָמַר: דְּבַר הַמְטִיל קְנָאָה בֵּינוּ לְבֵינָה.

אַלְמָא קְסָבֵר קִינוּי עַל פִּי שְׁנַיִם עֲדִים, וְכוּלֵי עֲלָמָא יִדְעֵי דְקָנִי לָהּ – וְכוּלָּם יוֹדְעִים שְׁקִינָא לָהּ, שֶׁהַעֲדִים מִגְלִינְהוּ הַדְּבַר, וְעַל כֵּן אַחֲרֵיהֶם אֵינְן שׁוֹנְאִין אוֹתָהּ, וְאֵיהּ הוּא דְאֵתִי לְמִיעַבְדֵּי קְנָאָה בְּהַדְּרָה – וְהוּא בָּא לְעִשׂוֹת כַּעַס עִמָּה, שְׁזוֹ מִקְנִיטָתוֹ עַל שְׁחֻשְׁדָּה. (דף ג)

כִּיּוֹן שְׂרִישׁ לְקִישׁ וְרַב יִימַר אִמְרוּ שְׁקִינוּי' הוּא לְשׁוֹן 'כַּעַס וְקְנָאָה', אַלְמָא קְסָבְרֵי דְאָסוּר לְקְנָאוֹת, וְהֵינּוּ מִפְּנֵי שְׁגוּרָם לְשִׁנְאָה וְכַעַס.

שואלת הגמרא: ומאן דאמר מותר לקנאות, מהו לשון קינוי.

עונה הגמרא: אָמַר רַב נְחֻמָּן בַּר יִצְחָק: אֵין קִינוּי אֶלָּא לְשׁוֹן הַתְּרָאָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר 'וְיִקְנָא ה' לְאַרְצוֹ' (כלומר: על ארצו) – הַתְּרָה בְּמִינֵי חֲגָבִים וְאַרְבָּה שְׁלֵא יִשְׁחִיתוּ עוֹד אֶת אֶרְצוֹ.

אלמא קסברי דאסור לקנאות. ומאן דאמר מותר לקנאות מהו לשון קינוי אמר רב נחמן בר יצחק אין קינוי אלא לשון התראה וכן הוא אומר ויקנא ה' לארצו. [התבאר בדף הקודם].

ב' מאמרים על העובר עבירה

תניא היה רבי מאיר אומר: אדם עובר עבירה בסתר, והקדוש ברוך הוא מכריז עליו בגלוי – כגון אשה פרוצה שעוברת בסתר, והקב"ה נותן בלב בעלה לקנאות לה והדבר מתפרסם בגלוי, שנאמר 'ועבר עליו רוח קנאה', ואין עבירה אלא לשון הכרה, שנאמר 'ויצו משה ויעבירו קול' (יכריזו) במחנה'.

ריש לקיש אמר: אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, שנאמר 'איש איש כי תשטה אשתו, תשטה' כתיב.

מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה שמעיד שנטמאה

תניא דבי רבי ישמעאל: מפני מה האמינה תורה עד אחד בסוטה, שאם עד אחד מעיד שנטמאה אינה שותה אלא נאסרת על בעלה ויוצאת בלא כתובה, מפני שרגלים לדבר שנטמאת, שהרי קינא לה ונסתרה, ועד אחד מעידה שהיא טמאה.

אמר ליה רב פפא לאביי: והא כי כתיבה קינוי, בתר סתירה וטומאה הוא דכתיבה – והרי בתורה כתוב קינוי, לאחר שכתוב סתירה וטומאה, (ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה והוא לא נתפשה, ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו), הרי משמע שמה שנאמר שיש עד שמעיד בה שהיא נטמאה [והוא נאמן] מדובר לפני שבעלה קינא לה.

אמר ליה אביי: מה שנאמר 'ועבר', היינו: וכבר עבר, שלפני הטומאה והסתירה כבר עליו רוח קנאה וקינא לה.

שואלת הגמרא: אלא מעתה ש'ועבר' היינו שעבר לפני כן, אם כן מה שנאמר בבני גד ובבני ראובן 'ועבר לכם כל חלוץ את הירדן' – שמשה רבינו ציוה אותם לעבור עם יהושע את הירדן, הכי נמי – גם כן כך הפירוש שכבר עבר כל חלוץ לפני כן, והרי אז עדיין לא עבר את הירדן.

עונה הגמרא: התם מדכתיב – שם ממה שכתוב 'ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו, משמע דלהבא, ש'תשובו' מוכיח שאומר להם להבא תלכו ותשובו. אלא הבא אי סלקא דעתך כדכתיבי – אבל כאן אם יעלה על דעתך שביאור הכתוב הוא כמו שכתוב ש'ועבר עליו רוח קנאה' היינו בתר טומאה וסתירה, קינוי למה לי – למה יש לקנאות לאחר טומאה וסתירה, אלא מוכח ש'ועבר' היינו 'וכבר עליו רוח קנאה' לפני טומאה וסתירה.

אין אדם מקנא לאשתו אלא אם כן נכנסה בו רוח

תנא דבי רבי ישמעאל: אין אדם מקנא לאשתו אלא אם כן נכנסה בו רוח ממרום, שנאמר ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו.

מבררת הגמרא: מאי רוח.

רבנן אמרי: רוח טומאה על ידי שטן הבא להחטיאו להקניט את אשתו.

רב אשי אמר: רוח טהרה - ששונא את הפריצות.

ומסתברא כמאן דאמר רוח טהרה, דתניא וקנא את אשתו, רשות, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: חובה. הגמרא מבארת את הראיה שרוח היינו רוח טהרה: אי אמרת בשלמא רוח טהרה, שפיר - בשלום, כלומר: נוח ומבואר אם תאמר שהוא רוח טהרה, שנחלקו אם הוא רשות או חובה, אלא אי אמרת שהוא רוח טומאה, רשות וחובה לעילוי לאיניש רוח טומאה בנפשיה - וכי יש לאדם רשות או חובה להכניס רוח טומאה בנפשו.

גופא [א:] וקנא את אשתו, רשות - מותר לאדם לקנאות לאשתו, דברי רבי ישמעאל. ורבי עקיבא אומר: חובה - חייב אדם לקנאות לאשתו אם חושד בה שנסתרת עם אחרים.

[ב:] לה יטמא, רשות - מותר לכהן להיטמא לשבעה קרובים, דברי רבי ישמעאל. ורבי עקיבא אומר: חובה - חייב הכהן להיטמאות לשבעה קרובים.

[ג:] לעלם בהם תעבדו, רשות - מותר לאדם לעבוד בעבדו הכנעני לעולם, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: חובה - חייב אדם לעבדו בעבד כנעני לעולם ואסור לשחררו.

אמר ליה רב פפא לאבני ואמרי לה רב משרשיא לרבא: לימא רבי ישמעאל ורבי עקיבא בכל התורה כולה הכי פליגי - האם נאמר שכך נחלקו ר"י ור"ע בכל מצוות עשה שבתורה, דמר אמר רשות, ומר אמר חובה.

אמר ליה: הכא - כאן בג' פסוקים אלו, בקראי פליגי - הם נחלקו כיצד דורשים את הפסוקים בדלהלן.

[א:] וקנא את אשתו

וקנא את אשתו, רשות, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר: חובה.

מאי טעמא דרבי ישמעאל. סבר לה כי האי תנא, דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: כלפי שאמרה תורה לא תשנא את אחיך בלבבך, יכול כגון זו, שמא תאמר שאסור לשנוא גם אשה כזו שנסתרת עם אחרים ועל כן אסור לקנאות לה שזה מביא לשנאה, תלמוד לומר לומר ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו, יש לך רשות לקנאות לה.

ה. [במקום שאפשר לפרש שהוא רשות ואפשר לפרש שהוא חובה (מאירי)].

כמה פסוקים שנחלקו בהם אם הם חובה או רשות

רבי עקיבא	רבי ישמעאל	
מותר להיטמא לקרובים	רשות להיטמא לקרובים	'כי אם לשאר'
ואין נטמא לאיבריה	ואין מטמא לאיבריה	'לה'
חובה	אידי דכתב 'לה', כתב 'טמא'	יטמא

[ג': לעולם בהם תעבודו]

עוד שנינו בברייתא: 'לעולם בהם תעבודו, רשות. דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר חובה. מבררת הגמרא: מאי טעמא דרבי ישמעאל – מה טעמו של רבי ישמעאל שסובר שפסוק זה בא ללמד 'רשות', ולא 'חובה'.

מבאר הגמרא [הוא"מ א]: אידי דכתיב – אנב שכתוב בשבע אומות (החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפריזי והחוי והיבוסים) 'לא תחיה כל נשמה' – שצריך להורגם ואסור להחיותם, איצטריך נמי למיכתב – צריך הפסוק גם לכתוב 'לעולם בהם תעבודו', למישרי אחד מכל האומות – להתיר אחד משאר האומות שבא על הכנענית, או על שאר נשים מבני שבעה עמים, והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו, שבגוים הולכים אחרי האב, ובן זה שאביו משאר האומות מותר להחיותו לך לעבד, וממילא הפסוק בא ללמד היתר ורשות, ואין מקור שיש חובה לעבוד לעולם בעבד.

[הגמרא מביאה ברייתא בעניין זה שבגוים הולכים אחרי האב:] דתניא, בפסוק נאמר שמותר לקנות עבד מהאומות אשר סביבות ארץ ישראל, ולא משבעה אומות, מנין לאחד מן האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן, שאתה רשאי לקנותו בעבד, תלמוד לומר 'וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו', כלומר: גם מבני שאר האומות – שבאו ממקום אחר ונתיישבו בארץ ישראל, ונשאו מבנות שבע אומות שבארצכם – מותר לכם לקנות עבדים, שמותר להחיותם, שאביהם אינו משבע אומות.

יכול אף הכנעני (או אחד משבעה אומות) שבא על אחת מן האומות, והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקנותו בעבד, ואף שהאב מו' אומות. תלמוד לומר 'אשר הולידו בארצכם', מן הנולדים בארצכם – מותר לקנות מאלו שהאב משאר אומות אלא שהוליד מנשות הארץ (שנשא בארצכם מבנות המקום), ולא מן הגרים בארצכם – ואסור לקנות מאלו שאביהם משבע אומות ואף שהוליד מנשים בארצות אחרות (שהם נקראים 'גרים בארצכם' ולא 'נולדים בארצכם'), כיון שהאב משבע אומות.

[הרי שצריך מקור להתיר לקנות עבד מבני הגוים שהאם משבע אומות, כמבואר בברייתא, ולרבי ישמעאל לומדים זאת מלעולם בהם תעבודו, שמותר לעבוד בהם].

שואלת הגמרא: ורבי עקיבא, מהיכן הוא לומד להתיר להחזיק עבד שאביו משאר אומות ואמו משבע אומות.

עונה הגמרא: **מ'מהם תקנו נפקא** – רבי עקיבא לומד זאת מהפסוק 'וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו', כפי הלימוד המבואר בברייתא. ואם כן **'לעולם בהם תעבדו' למה לי, לחובה** – ללמד שחובה לעבוד בעבד כנעני לעולם ואסור לשחררו.

שואלת הגמרא: **ורבי ישמעאל**, מדוע אינו לומד את ההיתר לקנות עבד שאביו משאר אומות ואמו משבע אומות מהלימוד שלמד רבי עקיבא (מ'מהם תקנו), ואזי ילמוד מ'לעולם בהם תעבדו' שיש חובה לעבוד בעבד כנעני.

עונה הגמרא [הווא"מ ב']: אכן אפשר לומר שרבי ישמעאל לומד מ'מהם תקנו' להתיר להחזיק עבד שאמו משבע אומות, כרבי עקיבא. ואעפ"כ אינו לומד מ'לעולם בהם תעבדו' שיש חובה לעבוד בעבד כנעני, שהוא לומד משם עניין אחר: **'לעולם בהם תעבדו'**, 'בהם' – בעבד כנעני מותר לעבוד עבודת עבד, **ולא באחיכם** – שבעבד עברי אסור לעבוד עבודת עבד.

שואלת הגמרא: **ורבי עקיבא**, מנין הוא לומד דבר זה שאסור לעבוד עבודת עבד בעבד עברי. עונה הגמרא: רבי עקיבא אינו צריך ללמוד דין זה מ'לעולם בהם תעבדו', שהרי האיסור לעשות עבודת עבד **'באחיכם'**, **מסיפא דקרא נפקא** – מסוף הפסוק הוא לומד זאת, שנאמר: **'ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך'**.

שואלת הגמרא: **ורבי ישמעאל**, מדוע אינו לומד כרבי עקיבא שעניין זה שאסור לעבוד עבודת עבד בעבד עברי, לומדים מסוף הפסוק שנאמר 'ובאחיכם'.

רבי עקיבא	רבי ישמעאל		
חובה	למסקנא: אידי דכתיב ובאחיכם, ואין ללמוד מפסוק זה	להווא"מ ב בהם ולא באחיכם	הווא"מ א: להתיר בן הכנענית מאחד מהאומות
להתיר בן הכנענית מאחד מהאומות	להתיר בן הכנענית מאחד מהאומות		מהם תקנו
אסור לעבוד עבודת עבד בעבד עברי	אסור לעבוד עבודת עבד בעבד עברי		ובאחיכם בני ישראל וכו' לא תרדה בו בפרך

עונה הגמרא [מסקנא]: אכן כן אפשר לומר שרבי ישמעאל לומד זאת מסוף הפסוק כרבי עקיבא, ואעפ"כ אינו לומד מ'לעולם בהם תעבדו' שיש חובה לעבוד בעבד כנעני, שכן **אידי דכתיב** – אגב שכתוב **'ובאחיכם'**, ללמוד שאסור לעבוד עבודת עבד בעבד עברי, **כתיב נמי 'לעולם בהם תעבדו'**, ואין דורשים מתיבות אלו, **לכדתני דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה**.

זנות או כעס בבית – מחריבים את הבית

אמר רב חסדא: זנותא בביתא – זנות בבית, הוא כי קריא לשומשומא – כמו תולעת של שומשומין האוכלת את כל השומשום, כך הזנות מחרבת את הבית.

ואמר רב חסדא: תוקפא [כעס] בביתא, כי קריא לשומשומא – כמו תולעת של שומשומין האוכלת את כל השומשום, כך הכעס מחריב את כל הבית.

אידי ואידי – זה וזה (זנות וכעס) שאמרנו שהם מחריבים את הבית, היינו באיתתא – באשה, אם היא מזונה או כעסנית, לפי שהאשה מתעסקת בזנוניה ואינה עושה מלאכתה ולא משמרת ביתה ומפקרת את של בעלה למנאפים. **אבל בנכרא לית לן בה –** אבל אם הכעס או הזנות באיש – לא בזה אמרו שהוא מחריב את הבית.

כיון שחטאו נסתלקה שכינה מהם

ואמר רב חסדא: בתחילה קודם שחטאו ישראל – בעריות היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד – בביתו, שנאמר 'כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך'.

כיון שחטאו, נסתלקה שכינה מהם – מלבא לביתם, שאין השכינה יכולה לסבול בראיית העבירות שבביתם, שנאמר 'ולא יראה כך ערות דבר ושב מאחריך'.

כל העושה מצוה אחת או עבירה אחת בעולם הזה

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל העושה מצוה אחת בעולם הזה, מקדמתו – לפני מיתתו מכרזת לפניו, והולכת לפניו לעולם הבא, שנאמר 'הלך לפניך צדקך'.

וכל העובר עבירה אחת בעולם הזה, מלפפתו – העבירה כורכת (ועוטפת) אותו, והולכת לפניו ליום הדין, שנאמר 'ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו'.

רבי אלעזר אומר: העבירה קשורה בו בכלב, שנאמר 'ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה; לשכב אצלה בעולם הזה. להיות עמה לעולם הבא'.

היה מקום לומר קל וחומר שעד אחד לא יהיה נאמן להעיד שנטמאת – ולומדים מפסוק שהוא נאמן

לעיל התבאר שמהפסוק 'עד אין בה' לומדים שאם לאחר קינוי וסתירה עד אחד מעיד שנטמאת, הרי היא אסורה ואינה שותה. הגמרא להלן מרחיבה בעניין זה. **תנן התם (משנה להלן דף לא): שהיה בדין –** לולי הפסוק היינו אומרים שלא להאמין לעד אחד שמעיד שהיא נטמאת, מקל וחומר: **ומה עדות הראשונה [סתירה] שאין אוסרתה איסור עולם, שאם תשתה ותמצא טהורה מותרת לבעלה ולתרומה, אינה מתקיימת בפחות משנים [כפי שלומדים זאת**

להלן 'דבר' 'דבר' ממנון]. עדות האחרונה [טומאה, שהיא אחר הסתירה] שאוסרתה איסור עולם – שאם נטמאה אסורה לבעלה, אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים.

תלמוד לומר 'ונטמאה ועד אין בה', כל שיש בה – כל עדות שיש בה שנטמאה אוסרתה, כפי שדרשה זאת הגמרא לעיל, 'ועד אין בה' – אין בה שני עדים, אלא אחד, הרי היא אסורה.

היה מקום לומר על פי קל וחומר שעד אחד יהיה נאמן להעיד שנסתרה – ולומדים מפסוק שאינו נאמן

ממשיכה המשנה: וקל וחומר לעדות הראשונה מעתה – אחר שהתבאר שעד אחד נאמן להעיד שנטמאה, יש לומר קל וחומר נוסף: ומה עדות האחרונה (טומאה) שאוסרתה איסור עולם, מתקיימת בעד אחד. עדות הראשונה (סתירה), שאין אוסרתה איסור עולם, אינו דין שתתקיים בעד אחד.

תלמוד לומר – 'כי מצא בה ערות דבר', ולהלן הוא אומר 'על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר', מה 'דבר' האמור להלן – על פי שנים עדים, אף כאן על פי שנים.

שואלת הגמרא: האי – וכי דין זה שבסתירה צריך ב' עדים, מ'כי מצא בה ערות דבר' נפקא והרי מ'בה' נפקא, ואם כן 'בה', ולא בקינוי, 'בה' ולא בסתירה, מיבעי ליה – היה למשנה להביא דרשה זו שממנה לומדים שרק בטומאה די בעד אחד, ובקינוי ובסתירה צריכים ב' עדים.

עונה הגמרא: ה'כי נמי קאמר' אכן כך גם אומרת המשנה, וחסורי מחסרי והכי קתני: תלמוד לומר 'בה' – ולא בקינוי. 'בה' – ולא בסתירה. הרי לנו מקור לסתירה וקינוי שעד אחד אין נאמן בהם, ועוד אומרת המשנה: וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן – מנין לנו שאין עד אחד נאמן להעיד על אשה שנטמאה, באופן שלא היה לפני כן קינוי או סתירה, ועל כך מביאה המשנה גזירה שווה: נאמר כאן 'כי מצא בה ערות דבר', ונאמר להלן 'על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר', מה 'דבר' האמור להלן – עדים שנים, אף כאן עדים שנים.

הגמרא מביאה ברייתא שבה מבואר מה היא עדות ראשונה ומה היא עדות אחרונה. תנו רבנן, אי זו היא עדות הראשונה, זו עדות סתירה. עדות אחרונה, זו עדות טומאה (המשך הברייתא בדף הבא).

מסורת הש"ם

(א) ש"ל 4 [חופשית סוף], (ב) ש"ל 4 (ג) ש"ל 4 (ד) ש"ל 4 (ה) ש"ל 4 (ו) ש"ל 4 (ז) ש"ל 4 (ח) ש"ל 4 (ט) ש"ל 4 (י) ש"ל 4 (יא) ש"ל 4 (יב) ש"ל 4 (יג) ש"ל 4 (יד) ש"ל 4 (טו) ש"ל 4 (טז) ש"ל 4 (יז) ש"ל 4 (יח) ש"ל 4 (יט) ש"ל 4 (כ) ש"ל 4 (כא) ש"ל 4 (כב) ש"ל 4 (כג) ש"ל 4 (כד) ש"ל 4 (כה) ש"ל 4 (כו) ש"ל 4 (כז) ש"ל 4 (כח) ש"ל 4 (כט) ש"ל 4 (ל) ש"ל 4

תורה אור השלם

1. כי בעד אשר נהנה ער
כבר לחם ארשת איש
ונפש נקרה בתורה
שכלו וכו'
2. ויבטח איש אלה
שכבתו וירמי ויעלם שמעיו
אל תיבטח ירידתו ויבטח
אל תיבטח ירידתו ויבטח
אל תיבטח ירידתו ויבטח
אל תיבטח ירידתו ויבטח

הנהרות הב"ח

(א) רשי' דיה' א"ב ח'טו
וה' ובנתייבאל דקאמרי
מנחם: (ב) תיב' ויבטח ממ'
ירוש': (ג) תיב' דיה' א"ב
ח'טו ויב' א"ב ח'טו
דבתייבאל נקט: (ד) דיה'
ח'טו ויב' א"ב ח'טו
דבתייבאל נקט:

המקנא פרק ראשון סוטה

נדי עומאה, ומזה כדי עומאה כדי ציאה ומזה כדי ציאה כדי הערלה
דהיינו עומאה אביר [למנן חן] ואלמן מוקם ומה שעושה כדי הקפת דקל
שיכל בנקת לוח. ואלמן מפקש למה לי למימי כולאהו:
נדי מויגה כוס, למנוה במש כוס ומסס כוס כריציה. ולמנן אומרי כל
אמר ואתה מן החמקים הללו בעלמא
ישער כמה שהוא שזה בערשאלו:
שולן קיסם, מנין שטיה: **ואף ע"פ**
לעול קריא, מגורה לדבר דקרא ללא
השטת ד' לכל כמז ביה ע"י זכר
ורמז מקלט דהוקשה אשה ונהג לכבד
לחס: **והל סני למס** וי. למימי

וכמה שיעור סתירה כדי מומאה כדי ביאה
כדי העראה כדי הקפת דקל דברי רבי
ישמעאל ר"א **אומר** כדי מונית הכוס רבי
יושע **אומר** כדי לשותו בן עזאי **אומר**
כדי לצלות ביצה ר"ע **אומר** **כדי** לגומעה
רבי יהודה בן בתירא **אומר** כדי לגמוע שלש
ביצים זו אחר זו ר"א בן ירמיה **אומר** כדי
לקשור גרדי ניבא: **הנין** בן פנחס **אומר** כדי
שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם פלימו
אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר
אע"פ שאין ראייה לרבר זכר לרבר יב בעך
אשה ונהג עד ככר לחם וכל הני למה לי
צריכי דאי תנא כדי מומאה הוה אמניא
כדי מומאה ר"א בן פנחס **אומר** כדי ביאה
ואי תנא כדי ביאה הוה אמניא כדי גמר
ביאה קמ"ל כדי העראה ווי
כדי העראה ה"א כדי העראה וארצותה
קמ"ל כדי מומאה וכמה כדי [העראה]
כדי הקפת דקל ורמיניה: ונתסתרה וכמה
כדי סתירה לא שמענו כשהוא **אומר** והיא

ד.

במה שיעור סתירה, בירושלמי כל אלן שיעורין אמר
בן עזאי **אומר**, האי דמקיס בן עזאי רבי עקיבא
עקיבא היה רבו כדלמנן כפיקר הרחם (בכזט סג). בן עזאי עד
כאן העות פניך ברבך שמוס עלייה
קודמת לגמיעה והאי דמקיס ליה
דשיי בכוס אלל מימה אמאי מקיס
רבי ישמעאל למליהו דרבי אליעזר
ורבי יהושע מיהו י"ל דלמך אכליה
ושמיה סמין:

א"י הכי היינו רבי אצינון. ה"ה
דאוס מצי למימרי א"י הכי היינו בן
עזאי אלל וי כתיימא קמייתא נקט
א"י: יתכן בן עזאי בן למוג ולסמו: **א"י**
אלל בן היינו בן עזאי. ה"ה דהוה
מצי למימרי היינו רבי יהוסף בן
נתיאל א"י כתיימא קמייתא נקט:
מדת דמרקב או דמרקב. דקל לא קמנעו ליה
בגדול כל בן קנן משום דדע שיעוריה
דהיינו כדי מונית הכוס וכן זליתם
גילה מדמדיה גדולה לא קנעה משום
דפי' כבד לתינו כדי שמיה הכוס
אלל בהקפת דקל מימה אמאי ל"ל
קמניתי ליה:

נמבאה הוי אומר כדי מומאה כדי ביאה כדי העראה כדי חורת דקל דברי ר"א
רבי יושע אומר כדי מונית הכוס בן עזאי אומר כדי לשותו ר"ע אומר כדי
לצלות ביצה רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לגומעה קמ"ל היינו הקפת דקל
היינו חורת דקל התם א"ד ישמעאל כדי הקפת דקל ופליג ר"א עליה הכא
אמר ר' אליעזר די חורת דקל אמר אביי הקפת בריגל חורה ברוח כדי
רב איש חורה ברוח כי חיכי דאזיל והדר אתי או רלמא כי חיכי דאזיל ואתי
והדר קאי בדוכתיה תיקון התם אמר ר"א כדי מונית הכוס הכא כדי חורת
דקל אדי ואדי חר שיעורא הוא התם א"ר יושע כדי לשותו הכא אמר
כדי מונית הכוס אמר בן עזאי כדי לצלות ביצה הכא אמר כדי לשותו
א"כ היינו ר"א אומר כדי עזאי כדי לצלות ביצה אמר כדי לשותו
אדי ואדי חר שיעורא הוא התם אמר רבי עקיבא כדי לגומעה אמר
כדי לצלות ביצה אימא כדי לצלות ביצה ולגומעה וליבא אדי ואדי חר
שיעורא הוא אם בן עזאי התם א"ר יהודה בן בתירא כדי לגמוע
שלש ביצים זו אחר זו הכא אמר כדי לגומעה דבריו דרבי עקיבא קאמר
דקאמר משערין בצליאה ובגמיעה אימא שיעור גמיעה לחודה כדי לגמע
שלש ביצים זו אחר זו דהיינו צליאה ובגמיעה: ר"א בן ירמיה אומר כדי
שיקשור גרדי ניבא: בעי רב איש דמרקב או דמרקב תיקון: הנין בן פנחס
אומר כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם: בעי רב איש דמדהדק או
דלא מדהדק תיקון: פלימו אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר: בעי
רב איש דמהדק או דלא מדהדק כדתרא או בעתיקא כחמימא או בקריא
ברתי:

נקק

היה רבו כדלמנן כפיקר הרחם (בכזט סג). בן עזאי עד
כאן העות פניך ברבך שמוס עלייה
קודמת לגמיעה והאי דמקיס ליה
דשיי בכוס אלל מימה אמאי מקיס
רבי ישמעאל למליהו דרבי אליעזר
ורבי יהושע מיהו י"ל דלמך אכליה
ושמיה סמין:

עין משפט

גין מצוה
ד' א ב מ' מ' מ' מ' מ'
טוטה הללס ב כמנ
עשין מ' טושיט אלמי ס'
קמט סמין ד':

תוכפות שאנן

היא כדי טומאה ארצותה
מה שיהיה אותה ודבר
על לבת כדי שתיצאה
קמ"ל ומאי טומאה ביאה
לחוד אריבא למיכר קדם
מתיצא וזו נתגב כדי תורה
כ"י קמ"ל כדי תורה
הדרינא כמנ"ל דבראל ליה
העניות כדרינא
הכא בל יבסחו. ואי תנא
כ"י תורה היא כדי
התורה ארצותה ואמלו
נתגב כדי ביאה כדי תורה
לא אקניט ארצותה נתגב
איננה תורה למיכר
כ"י ביאה וכ"י תורה
שבעה דהוה משפט כמנ
שיעור סתירה כדי ביאה
וגאט אמניא כל צריכי ביאה
היינו תורה כדי ביאה
ויודד ותי תורה למיכר
ביאה תורה אבתי
ארצותה לא קמניט תיקון
נתגב כ"י תורה
דמיתעב טומאה ארצותה
הוה כ"י תורה
תורה כדי ביאה ותי
ארצותה אימנוט דהא
ביאה כולה כ"י תורה
משפט ולא מיטא אלא
ארצותה ותי תורה
לכ"י אלא כ"י תורה
וכ"י תורה
כ"י תורה
ולתני כדי ביאה אבתי
לא הוי משפטא ארצותה
וכ"י תורה כ"י תורה
דמיתעב טומאה ארצותה
תורה כ"י תורה
דקל דרישוי כתיבי ותי
משפטא אלא כ"י תורה
תיקון אימנוט כתיבי
ליה. כמנ"ל כ"י תורה כדי
הקפת דקל וליבא לאקטוי
חזול וסוף שיעור
הקפת דקל אימנוט כתיבי
שיעור סתירה כדי הקפת
דקל דרישוי לית למנא
לדרישוי אימנוט סתירה
משום מאי מה' ובימי
התקופה כ"י תורה
הללו כמנ"ל דהתורה כדי
הקפת דקל וליבא לאקטוי
כל הטיעון הללו תיקון
ממיתאי טיר. נתגב אמר בן
עזאי כדי לצלות ביצה
והכא אמר כדי לשותו
ואדי ואדי חר שיעורא
הוא וליבא לאקטוי א"כ
תיקון כ"י תורה
ליטול כדי לשותו ואבתי
מתיבא כדי לצלות ביצה
הוא וליבא לאקטוי א"כ
תיקון כ"י תורה
א"כ תיקון אמר לו בעי
א"כ תיקון אמר לו בעי
א"כ תיקון אמר לו בעי
א"כ תיקון אמר לו בעי

דברי רבי עקיבא

שיעור סתירה

ברייתא א'

וכמה שיעור סתירה – כמה הוא שיעור סתירה שמצריך את האשה לשתות מי סוטה.
כדי טומאה, כדי ביאה, כדי הערָאָה, הגמרא להלן תבאר מה כוונת הברייתא בג' שיעורים אלו, ובשיעור זה נחלקו התנאים כמה זמן הוא, כדלהלן:
 [דעה א':] **כדי הקפת דָּקל** – זמן שיוכל האדם לילך סביבות הדקל, **דְּבָרֵי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל**.
 [דעה ב':] **רבי אֶלְיָעָזֵר אומר: כדי מְזִיגַת הַכּוֹס** – שיעור זמן מְזִיגַת מֵיִם בְּכּוֹס יֵיִן (זמן שלוקח למזוג במים ביין – להכין רביעית הלוג יין מזוג).
 [דעה ג':] **רבי יְהוֹשֻׁעַ אומר: כדי לְשִׁתוּתוֹ** – שיעור זמן שתיית כוס (רביעית הלוג) יין מזוג במים.
 [דעה ד':] **בן עזאי אומר: כדי לְצִלוֹת בִּיצָה**.
 [דעה ה':] **רבי עקיבא אומר: כדי לְגוּמְעָה** – שיעור זמן ללגום ביצה צלויה.
 [דעה ו':] **רבי יהודה בן בתירא אומר: כדי לְגְמוּעַ שְׁלֵשׁ בִּיצִים זו אַחֵר זו**.
 [דעה ז':] **רבי אֶלְעָזֵר בן יִרְמְיָה אומר: כדי לְקִשׁוֹר גְּרָדִי נִימָא** – זמן שהאורג קושר חוט שנקרע.
 [דעה ח':] **חנין בן פנחס אומר: כדי שְׁתוּשִׁיט יָדָה לְתוֹךְ פִּיהָ לִיטוֹל קִיסָם מִבֵּין שִׁינָיָהּ**.
 [דעה ט':] **פְּלִימוֹ אומר: כדי שְׁתוּשִׁיט יָדָה לְסַל לִיטוֹל כֶּכֶר**. אַף עַל פִּי שְׂאִין רְאִיָּה גְּמוּרָה לְדָבָר, זָכַר וּרְמַז מִקְצַת לְדָבָר, שֶׁהוֹקְשָׁה אִשָּׁה זוֹנָה לְכַבֵּר לָחֶם, שֶׁנֶּאֱמַר **כִּי בָעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כֶּכֶר לָחֶם**.

[מה משמיעה הברייתא בג' דברים אלו: טומאה, ביאה העראה]

שואלת הגמרא: **וְכָל הַנִּי לְמָה לִי** – וכל אלו (כדי טומאה, כדי ביאה, כדי העראה) למה הוצרך התנא לשנותם.

עונה הגמרא: **צְרִיכִים** את ג' השיעורים האלו, **דְּאֵי תְּנָא** – שאם התנא היה אומר **כדי טומאה, הוּא אֲמִינָא** – הייתי אומר שהשיעור הוא כל הזמן הנצרך לטומאה, דהיינו **כדי טומאתה וארצותה** – שיעור זמן טומאה וזמן פיתוי שידבר על לבה עד שתתרחצה לו, **קָא מְשַׁמַּע לָן**: שהשיעור הוא **כדי ביאה לחוד**, שיתכן שקודם הסתירה נתרצית לו.

וְאֵי תְּנָא – ואם התנא היה אומר רק **כדי ביאה, הוּא אֲמִינָא** – הייתי אומר: **כדי גְּמֵר בִּיָּאָה**. **קָא מְשַׁמַּע לָן: כדי הערָאָה** – תחילת ביאה.

ואי אשמעינן – ואם התנא היה אומר רק כְּדֵי הַעֲרָאָה, הוּא אֲמִינָא כְּדֵי הַעֲרָאָה וְאַרְצוּתָהּ – הייתי אומר שמה שאמרו 'העראה' אין זה אלא למעט גמר ביאה, אבל צריך גם שיעור זמן ריצוי, קא משמע לן כְּדֵי טוּמְאָה – לכן הוסיף התנא ואמר 'כדי טומאה', וכמה הוא כְּדֵי [הַעֲרָאָה], כְּדֵי הַקֶּפֶת דְּקָל¹.

[תוספת ביאור: אם התנא היה אומר: כדי טומאה וכדי העראה, או כדי ביאה וכדי העראה, הייתי אומר שהברייתא מסבירה כמה הוא זמן שיעור טומאה, או כמה הוא זמן ביאה – כדי העראה, ולעולם צריך גם שיעור ריצוי, לכן אמרה הברייתא תחילה 'כדי טומאה' – שמשמע טומאה וארצותה. ובמה שהוסיף ואמר 'כדי ביאה', מיעט בזה שלא צריך גם זמן ריצוי. ובמה שהוסיף 'כדי העראה' מיעט שלא צריך שיעור גמר ביאה, אלא שיעור תחילת ביאה].

כמה שיעור סתירה, ברייתא ב'

הגמרא שואלת מברייתא אחרת: וְרַמְיָנְהִי, וְנִסְתְּרָה, וְכַמְהָ שִׁיעוּר סְתִירָה לֹא שְׁמַעְנּוּ, כְּשֶׁהוּא אומר 'וְהִיא נְטֻמָּא', הוּי אומר: כְּדֵי טוּמְאָה, כְּדֵי בִיאה, כְּדֵי הַעֲרָאָה, וכמה הוא זמן שיעור זה, [דעה א':] כְּדֵי חֲזֵרֵת דְּקָל, דְּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

[דעה ב':] רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אומר: כְּדֵי מְזִיגַת הַכּוֹס.

[דעה ג':] בֶּן עֲזַאי אומר: כְּדֵי לְשִׁתוּתוֹ.

[דעה ד':] רַבִּי עֲקִיבָא אומר: כְּדֵי לְצִלּוֹת בִּיעָה.

[דעה ה':] רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתִירָא אומר: כְּדֵי לְגוּמְעָה.

והגמרא להלן שואלת על סתירה בחמש השיטות שבברייתא זו, שהם סותרים למובא בשם בברייתא הקודמת.

[שאלה א':] קא סְלָקָא דְעֵתִין – בפשטות עולה על דעתינו לומר: היינו הקפת דְּקָל, היינו חֲזֵרֵת דְּקָל, ואם בן קשה: הַתָּם (שם) אָמַר רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל: כְּדֵי הַקֶּפֶת דְּקָל, וּפְלִיג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עֲלֶיהָ – ורבי אליעזר חלק עליו. הַבָּא – וכאן בברייתא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: כְּדֵי חֲזֵרֵת דְּקָל.

[תשובה:]: אָמַר אַבְיִי: הַקֶּפֶה [שאמר רבי ישמעאל בברייתא א'] היינו בְּרַגְלֵי – שיעור זמן שלוקח להקיף עץ דקל בהליכה ברגל, ועל זה חלק רבי אליעזר.

ומה שאמר רבי אליעזר בברייתא זו: חֲזֵרֵת, היינו בְּרוּחַ – שיעור זמן שהרוח דוחפת את הענף והוא חוזר למקומו.

רבי אליעזר: חזרת דקל (ברוח)

רבי ישמעאל – הקפת דקל (ברגל)

1. שאלה: הואיל וסוף סוף השיעור הוא 'כדי הקפת דקל', מדע הברייתא לא אמרה 'וכמה שיעור סתירה כדי הקפת דקל'. תשובה: התנא רצה לפרש תחילה איסור סתירה משום מאי, ריצוי או ביאה או העראה, ולכן אמר התנא, כדי טומאה כדי ביאה כדי העראה, ואחר כך מפרש כמה זמן זה.

כְּעֵי רַב אַשֵׁי: חֲזָרָה בְּרוּת, כִּי הֵיכִי דְאַוּל וְהָדָר אֲתִי – שיעור זמן שהענף הולך ובא (שהרוח דוחפת את הענף והוא חוזר למקומו), או **דִּילְמָא כִּי הֵיכִי דְאַוּל וְאֲתִי וְהָדָר קֵאֵי בְּדוּכְתִּיה** – או שמא שיעור זמן שהענף הולך ובא, הולך ובא עד שנח מניענעו, תיקו.

[שאלה ב':] **הֵתָם** – שם בברייתא הראשונה, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּדֵי מְזִיגַת הַכּוֹס, הֵכָא** – וכאן, בברייתא השניה אמר: **כְּדֵי חֲזָרַת דְּקַל**.

עונה הגמרא: **אִידֵי וְאִידֵי חָד שִׁיעוּרָא הוּא** – זה וזה, מזיגת כוס וחזרת דקל, הם שיעור אחד.

[שאלה ג':] **הֵתָם** – שם, בברייתא הראשונה, **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כְּדֵי לְשִׁתּוֹתוּ, הֵכָא** – כאן, בברייתא השניה **אָמַר כְּדֵי מְזִיגַת הַכּוֹס**.

עונה הגמרא: **אֵימָא** – תאמר בברייתא הראשונה בדברי רבי יהושע: **כְּדֵי לְמוּזַג וְלְשִׁתּוֹת, שְׂרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר שֵׁם 'כְּדֵי לְמוּזַג', וְעַל כֵּךְ חָלַק רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְאָמַר שֶׁהַשִּׁיעוּר אֵינוֹ רַק שִׁיעוּר מְזִיגָה אֲלָא מְזִיגָה וּשְׂתִייה**. [ומה שאמר רבי יהושע בברייתא השניה 'כדי מזיגת הכוס' היינו מזיגה ושתייה, שסתם מזיגה לשתייה מיד הוא, שאחר שמזוגו מתקלקל אם משהה אותו].

רבי אליעזר: מזיגה לבד (והוא כשיעור חזרת דקל)	רבי יהושע: מזיגה ושתייה [בברייתא א': 'כדי למוזג, וגם] לשתותו. בברייתא ב': כדי למוזגו [וגם לשתותו].
--	--

שואלת הגמרא: **וְלִמָּא אִידֵי וְאִידֵי חָד שִׁיעוּרָא הוּא** – ותתריך ותאמר שכונת רבי יהושע בברייתא הראשונה היא לשיעור שתייה לבד. ובברייתא השניה כוונתו רק לשיעור מזיגה לבד, ושניהם שיעור אחד.

עונה הגמרא: **אֵם כֵּן שְׂכַדֵּי מְזִיגָה וְכַדֵּי שְׂתִייה הוּא** אותו שיעור, שיטת רבי יהושע **הֵינּוּ שִׁיטַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, והרי בברייתא הראשונה שיטת רבי אליעזר היא 'כדי מזיגת הכוס', ושיטת רבי יהושע היא כדי לשתותו, ואם מזיגה ושתייה הם שיעור אחד, אין מחלוקת ביניהם].

[שאלה ד':] **הֵתָם** – שם בברייתא הראשונה **אָמַר בֶּן עֲזַאי כְּדֵי לְצִלּוֹת בֵּיצָה, הֵכָא** – כאן בברייתא השניה **אָמַר כְּדֵי לְשִׁתּוֹתוּ**.

עונה הגמרא: **אִידֵי וְאִידֵי חָד שִׁיעוּרָא הוּא** – זה וזה, לצלות ביצה, ולשתות כוס יין הם שיעור אחד [ואף שרבי יהושע אמר בברייתא הראשונה 'כדי לשתותו', ובן עזאי אמר שם 'כדי לצלות ביצה', ואם זה אותו שיעור במה הם נחלקו – אין זה קושיא, שהרי מה שאמר שם רבי יהושע 'כדי לשתותו' היינו למוזג ולשתות].

בן עזאי: כדי לצלות ביצה. וכדי שתייה הוא אותו שיעור.	רבי יהושע: מזיגה ושתייה
--	-------------------------

[שאלה ה':] **הֵתָם** – שם, בברייתא הראשונה **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא כְּדֵי לְנוֹמְעָה, הֵכָא** – כאן, בברייתא השניה **אָמַר כְּדֵי לְצִלּוֹת בֵּיצָה**.

עונה הגמרא: **אימא** – תאמר שמה שאמר רבי עקיבא כדי גמיעה היינו **כדי לצלות ביצה ולגומעה** שכן עזאי אמר צלייה, ורבי עקיבא הוסיף על כך גמיעה. [ומה שאמר רבי עקיבא בברייתא השניה 'כדי לצלות ביצה', היינו לצלות ולגמוע, דסתם צלייה יש אחריה 'גמיעה', שגומעו חם שלא יצטנן].

בן עזאי: כדי לצלות ביצה. וכדי שתייה הוא אותו שיעור.	רבי עקיבא: לצלות ולגמוע [בברייתא א': כדי לגמעה - לצלות ולגמוע. בברייתא ב': כדי לצלות - וגם לגמוע].
--	--

שואלת הגמרא: **ולאימא אידי ואידי חד שיעורא הוא** – ותאמר שגמיעה וצלייה הם שיעור אחד. עונה הגמרא: **אם פן היינו בן עזאי**. [שכן עזאי אמר בברייתא הראשונה כדי לצלות ביצה, ורבי עקיבא אמר כדי לגומעה, ואם גמיעה וצלייה הם שיעור אחד, אין מחלוקת ביניהם].

[שאלה ו':] **התם** – שם, בברייתא הראשונה **אמר רבי יהודה בן בתירא כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו. הכא** – כאן, בברייתא השניה **אמר כדי לגומעה**.

עונה הגמרא: **לדבריו דרבי עקיבא קאמר** – רבי יהודה בן בתירא אמר דבריו לשיטת רבי עקיבא, **דקאמר רבי עקיבא משערין בצליאה ובגמיעה**, ועל כך אמר לו רבי יהודה בן בתירא, **עד שאתה משער בצלייה וגמיעה, אימא שיעור גמיעה לחודה** – תאמר ותשער בגמיעה לבד: **כדי לגמוע שלש ביצים זו אחר זו, דהיינו (שהוא שיעור שווה ל) צליאה וגמיעה של ביצה אחת**.

רבי עקיבא: לצלות ולגמוע – רבי יהודה בן בתירא: שיעור זה שווה לכדי לגמוע ג' ביצים זו אחר זו
--

שיטת רבי אלעזר בן ירמיה

שנינו בברייתא הראשונה: **רבי אלעזר בן ירמיה אומר: כדי שיקשור גרדי נימא**.

בעי רב אשי: דמרחק – האם הכונה לחוט שנקרע וב' ראשי החוטים מרוקחים זה מזה, שיש ביניהם הפסק מרובה, והשיעור הוא הזמן שלוקח לקרב את שתי הקצוות זה לזה ולקושרם, או **דמקרב** – או שב' ראשי החוטים קרובים זה לזה, והשיעור הוא רק זמן הקשירה.

תיקו.

שיטת חנין בן פנחס

עוד שנינו: **חנין בן פנחס אומר: כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם**.

בעי רב אשי: דמהדק – מדובר בקיסם שמהודק בדוחק בין השינים, או דלא מהדק.

תיקו.

שיטת פלימו

עוד שנינו: פלימו אומר: כדי שתושיט ידה לסל ליטול כפר.

בעי רב אשי: דמהדק [השיעור הוא בכבר שמהודק בדוחק בתוך הסל], או דלא מהדק.

בחדתא, או בעתיקא – בחדש או בישן, שסל ישן חלק הוא ונוח להשתמש מן החדש, שהחדש יוצאין לתוכו ראשי קיסמין של אריגה.

בחמימא או בקריא – בלחם חם או קר, שלחם חם נמער ונשמט מן היד וצריך להוציאו בנחת ושוהה בהוצאתו. (עמוד ב)

בדחטי או בדשערי – בלחם של חטין או של שעורים, שלחם חטים חלק ונשמט יותר משל שעורים.

ברביבא או באקושיא – בלחם שנילוש בבלילה רכה או קשה, שלחם שנילוש בעיסה רכה נשמט יותר מלחם שנילוש בבלילה עבה.

תיקו.

כל אחד בעצמו שיער

אמר רב יצחק בר רב יוסף אמר רבי יוחנן: כל אחד ואחד [מן התנאים הללו] בעצמו שיער – כמה שהיה שוהה בביאתו.

שואלת הגמרא: והאיבא בן עזאי דלא נסיב – והרי יש את בן עזאי שלא נשא אשה, כדאמר ביבמות (דף סג) אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים.

עונה הגמרא: איבעית אימא, נסיב ופירש הוה – הוא התחתן ופרש.

ואיבעית אימא, מרביה שמיע ליה – הוא שמע זאת מרבו.

ואיבעית אימא, סוד ה' ליראיו.

[האוכל לחם בלא נטילת ידים]

דרש רב עזריא, זמנין אמור לה משמיה דרבי אמרי – לפעמים אמר זאת בשם רבי אמרי, וזמנין אמר לה משמיה דרבי אסי – ולפעמים אמר זאת בשם רבי אסי: כל האוכל לחם בלא נטילת ידים, באילו בא על אשה זונה שנאמר 'כי בעד אשה זונה עד בכר לחם'. דהיינו בשביל ככר לחם אדם מתחייב בעונש של הבא על אשה זונה.

אמר רבא: האי 'בעד אשה זונה עד בכר לחם', 'בעד ככר לחם' עד אשה זונה, מיבעי ליה – לפי ביאורך היה הפסוק צריך לומר להיפך – 'בעד ככר לחם' דמשמע בשביל ככר לחם, העונש רב 'עד' כדי עונש אשה זונה.

אֵלָא אָמַר רַבָּא: כָּל הַבָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה, לְסוּף מִבְּקֵשׁ כֶּכֶר לָחֶם, וְזוּהוּ שְׂכָתוּב 'בְּעַד אִשָּׁה זוֹנָה', דַּהֲיִינוּ בְּגַלְלֵי זְנוּת, מְגִיעַ לְעַד כֶּכֶר לָחֶם שְׁנֵהִיָּה עֵנִי וּמִבְּקֵשׁ כֶּכֶר לָחֶם.

[המזולזל בנטילת ידים]

אָמַר רַבִּי זְרִיקָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הַמְּזוּלָזֵל בְּנְטִילַת יָדָיִם - שְׂאוּכַל תְּמִיד בְּלֹא נְטִילַת יָדָיִם, נֶעְקָר מִן הָעוֹלָם - שְׁעוֹבֵר עַל דְּבָרֵי חֻמּוֹת חַיִּיב מִיתָה, דְּכָתִיב 'זֹפֹרֵץ גֵּדֵר יִשְׁכְּנוּ נַחֲשׁ'.

[מים ראשונים צריך להגביה ידיו. אחרונים צריך שישפיל ידיו]

אָמַר רַב חֲזִיָּא בְּרַ אֲשִׁי אָמַר רַב: מֵיִם רִאשׁוֹנִים שְׁלֹפְנֵי הַמְּזוּזָן, צָרִיךְ שְׁיִגְבִּיָּה יָדָיו לְמַעְלָה - שְׁיִגְבִּיָּה רִאשֵׁי אֲצַבְעוֹתָיו כְּדֵי שֶׁהַמַּיִם יִרְדּוּ לְצַד זְרוּעוֹתָיו.

מֵיִם אַחֲרוֹנִים [שֶׁל אַחַר הַסְּעוּדָה שְׁחִיִּיבוּ חֻמּוֹת מִפְּנֵי שְׂמֵלַח סְדוּמִית יֵשׁ שְׂמַסְמָא אֶת הָעֵינָיִם]. צָרִיךְ שְׁיִשְׁפִּיל יָדָיו לְמַטָּה - כְּדֵי שֶׁתִּרְדַּד הַזּוּהָמָא שֶׁל תְּבַשִּׁיל שְׁבִידָיו, שֶׁהָרִי לְהַעֲבִיר הַזּוּהָמָא הֵן.

תְּנִיָּא נְמִי הָכִי, הַנּוֹטֵל יָדָיו צָרִיךְ שְׁיִגְבִּיָּה יָדָיו לְמַעְלָה, שְׂמָא יֵצְאוּ הַמַּיִם חוּץ לְפָרֶק וְיִחְזְרוּ וְיִטְמְאוּ אֶת הַיָּדָיִם, שְׁצָרִיךְ לְתַתּ מַיִם עַל יָדָיו שְׁנֵי פַעַמִּים, הַרִאשׁוֹנִים מִטְּהָרִין אֶת הַיָּדָיִם, (שִׁידִיו) שֶׁל אָדָם לְפָנֵי נְטִילָה טְמָאִים מִדְּרַבְּנָן), וְהַשְּׁנָיִים מִטְּהָרִין אֶת הַמַּיִם הַרִאשׁוֹנִים שֶׁעַל יָדָיו שֶׁהֵם נִטְמְאוּ מֵהַיָּדָיִם, וְאִם הַמַּיִם הַרִאשׁוֹנִים יֵצְאוּ חוּץ לְפָרֶק, הַמַּיִם הַשְּׁנָיִים לֹא טִיהָרוּ אוֹתָם, וְכִשֶּׁהַמַּיִם הַרִאשׁוֹנִים יִרְדּוּ חוּזְרָה לְפָרֶק - הָרִי הֵם מַיִם טְמָאִים וּמִטְמָאִים אֶת הַיָּדָיִם.

הִילֵכֶךְ צָרִיךְ שְׁיִגְבִּיָּה רִאשֵׁי אֲצַבְעוֹתָיו לְמַעְלָה עַד אַחֲרֵי שְׂמַנְגַב אֶת הַיָּדָיִם, וְכֶךְ מַיִם שִׁצְאוּ חוּץ לְפָרֶק לֹא יִחְזְרוּ וְיִרְדּוּ מִתַּחַת לְפָרֶק.

[כל האוכל פת בלא ניגוב ידים]

אָמַר רַבִּי אֶבְהוּ: כָּל הָאוֹכֵל פֶּת בְּלֹא נִיגוּב יָדָיִם, כָּאִילוּ אוֹכֵל לָחֶם טְמָא - שֶׁהוּא דְּבַר מֵאוֹס, וְחֹשֵׁב כְּטוּמָאָה, שְׁנֶאֱמַר 'וַיֹּאמֶר ה' כֹּכָה יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לֶחֶמָם טְמָא' וְגו', הָרִי מוֹכַח שְׁדַבֵּר מֵיֵאוֹס נִקְרָא טוּמָאָה.

[כל אדם שיש בו גסות הרוח]

בַּפְּסוּק הַנ"ל: 'וַיֹּאמֶר ה' כֹּכָה יֵאָכְלוּ וכו', נֹאמַר 'כִּי בְּעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כֶּכֶר לָחֶם'. מִבְּרַרְת הַגְּמָרָא: וּמֵאֵי 'וַאֲשֶׁת אִישׁ נִפְשׁ יִקְרָה תְּצוּד'.

אָמַר רַבִּי חֲזִיָּא בְּרַ אֲבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל אָדָם שִׁישׁ בּוֹ גְּסוּת הַרוּחַ, לְבָסוּף נִכְשֵׁל בְּאֲשֶׁת אִישׁ, שְׁנֶאֱמַר 'וַאֲשֶׁת אִישׁ נִפְשׁ יִקְרָה תְּצוּד' - וַאֲשֶׁת אִישׁ, נִפְשׁ הַיִּקְרָה - הַגְּבוּהָה, הִיא תְּצוּדְנָה - הוּא רוֹדֵף אַחֲרֶיהָ וְצַד אוֹתָהּ וּמְגִיעָהּ.

גאווה
וענווה

ז. יש אומרים: מעל החיבור שבין היד לזרוע, שצריך ליטול את כל היד. ויש אומרים: מעל החיבור שבין האצבעות ליד, שצריך ליטול רק את האצבעות.

אמר רבא: האי נפש יקרה – לדבריהך לשון זו שאמר הפסוק 'נפש יקרה', נפש גבוהה מיבעי ליה – היה לפסוק לומר 'נפש גבוהה'. ועוד, היא תצוד מיבעי ליה – היה לפסוק לומר ואשת איש נפש יקרה היא תצוד אותה, (שהנפש היקרה צדה את האשת איש), אבל כעת שלא כתוב 'היא' משמע שהאשת איש צדה את הנפש היקרה.

[כל הבא על אשת איש]

אלא אמר רבא: כל הבא על אשת איש, אפילו למד תורה, דכתיב בה 'יקרה היא מפנינים', יקרה התורה מכהן גדול שנקנס לפני ולפנים [שתלמיד חכם אפילו אם הוא ממזר קודם לכהן עם הארץ לפתוח ראשון ולברך ראשון], היא – עבירה זו תצודנו לדינה של גיהנם.

[כל אדם שיש בו גסות הרוח 'כאילו' וכו']

[א:] אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל אדם שיש בו גסות הרוח, כאילו עובד עבודה זרה, כתיב הכא 'תועבת ה' כל גבה לב', וכתיב התם (לגבי עבודה זרה) 'ולא תביא תועבה אל ביתך'.

[ב:] ורבי יוחנן דידיה (עצמו) אמר: כאילו כפר בעיקר, שנאמר 'ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך' וגו' – אם 'ורם לבבך', מעלה אני עליך כאילו שכחתו.

[ג:] רבי חמא בר חנינא אמר: כאילו בא על כל העריות, כתיב הכא 'תועבת ה' כל גבה לב', וכתיב התם [גבי עריות] 'כי את כל התועבות האל וגו'.

[ד:] עולא אמר: כאילו בנה במה – עבודת כוכבים, שנאמר 'חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו' [שמחזיק עצמו כבעל נפש דהיינו גאווה שחשובה נפשו בעיניו] 'כי במה נחשב הוא, אל תיקרי במה אלא במה'.

[כל מי שיש בו גסות הרוח אפילו גדול וכו' לא ינקה מדינה של גהינם]

בפסוק שמובא לעיל נאמר: 'תועבת ה' כל גבה לב' יד ליד לא ינקה.

מבררת הגמרא: מאי 'יד ליד לא ינקה'.

[ביאור א:] אמר רב: [רש"י גורס: כל שיש בו גסות הרוח] [כל הבא על אשת איש], אפילו הקנהו להקדוש ברוך הוא שמים וארץ – אפילו השליטו בשבחו על הכל באברהם אבינו שקרא לקב"ה 'קונה שמים וארץ', דכתיב ביה [באברהם אבינו] 'הרימתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ', מכל מקום לא ינקה מדינה של גיהנם.

קשיא להו לדבי רבי שילא לפי פירוש זה, האי 'יד ליד לא ינקה' – 'ידי מיבעי ליה – היה לפסוק לומר 'ידי' לרמוז שאף אם הוא כאברהם אבינו שנאמר בו 'הרימותי ידי', לא ינקה מדין גהינם אם יש בו גסות הרוח.

[ביאור ב':] אֵלָא אָמְרִי דְּבִי רַבִּי שִׁילָא: אֶפִּילוּ קִיבַל תּוֹרָה כַּמְשָׁה רַבִּינוּ, דְּכַתִּיב בֵּיהּ מִימִינוּ אֲשֶׁר דַּת לָמוֹ – שְׁקִיבַל אֶת הַתּוֹרָה מִיְדוֹ שֶׁל הַקַּב"ה לִידוֹ, לֹא יִנְקָה מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנָם.

קְשִׁיָא לִיָּה לְרַבִּי יוֹחָנָן, לְפִירוּשׁ זֶה: הֲאִי יָד לִיד', יָד מִיָּד מִיבְעֵיָא לִיָּה – הִיָּה לְפִסּוּק לֹמֵר 'יָד מִיָּד', שֶׁהֲרִי אִם הַפִּסּוּק מֵרֵמֵז עַל מֹשֶׁה רַבִּינוּ (שֶׁאֵף אִם הוּא כַּמְשָׁה רַבִּינוּ שְׁקִיבַל אֶת הַתּוֹרָה מִיְדוֹ שֶׁל הַקַּב"ה, לֹא יִנְקָה מְדִין גֵּהִינָם אִם יֵשׁ בּוֹ גְּסוּת הַרוּחַ) הֲרִי הַפִּסּוּק מִדְּבַר עַל הַמְּקַבֵּל – וְהִיָּה לוֹ לֹמֵר 'יָד מִיָּד לֹא יִנְקָה' – יָד שְׁקִבְלָה מִיָּד אֵף הוּא לֹא יִנְקָה.

[ביאור ג':] אֵלָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: (דף ה) אֶפִּילוּ עוֹשֶׂה צְדָקָה בְּסִתְרָא – שְׁנוֹתָן מִיְדוֹ לִידוֹ שֶׁל הָעֵנִי שְׂגֵדוּל כּוּחוֹ לְכַפּוֹת אֵף וְחִימָה, דְּכַתִּיב 'מִתְּנֵן בְּסִתְרָא יִכְפֶּה אֵף וְגו', לֹא יִנְקָה מְדִינָה שֶׁל גֵּיהֶנָם, וְהִכִּי מִשְׁמַע: יָד הַנּוֹתֵנָת לִיד (מִתְּנֵן בְּסִתְרָא), אֵעִפ"כּ אִם יֵשׁ בָּהּ גְּסוּת הַרוּחַ, לֹא יִנְקָה מְדִינָה שֶׁל גֵּהֶנָם, שְׂצַדְקָה אֵינָה מְכַפֶּרֶת עַל גְּסוּת הַרוּחַ.

אֶפִּילוּ עוֹשֵׂה צִדְקָה בְּסֵתֶר דְּכֶתִיב מֵתֵן בְּסֵתֶר יְכַפֵּה אִף וְגו' לֹא יִנְקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהֶנֶם. [התבאר בדף הקודם].

'לֹא תַעֲשֶׂה' בְּגֵאוּוּה

אֲזַהֲרָה לְגִסֵּי הָרוּחַ [שְׁלֵא יִהְיֶה גַם רוּחַ (גֵּאוּוּתָן)] מִיָּדָי.

[מקור א':] אָמַר רַבֵּא אָמַר זְעִירֵי: 'שְׁמַעוּ וְהֵאזִינוּ, אֵל תִּגְבְּהוּ' - אֵל תְּהִי גִבְהֵי לֵב וּגֵאוּתָנִים.

[מקור ב':] רַב נַחְמָן בְּרַי צִחְקֵי אָמַר: מִהֲכֵא וְרַם לְכַבֵּךְ וְשִׁכַּחְתָּ, הָרִי שְׁמִגּוּבָה לֵב בֵּא לְיַדֵּי שְׂכַחָה, שְׁשׁוּכַח אֶת בּוֹרְאוֹ, וְכִתְיִב 'הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, וְכִדְרַבֵּי אַבִּין אָמַר רַבֵּי אֵילְעָא, דָּאִמַר רַבֵּי אַבִּין אָמַר רַבֵּי אֵילְעָא: כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הַשְּׁמֵר' פֶּן וְאֵל אֵינוֹ אֵלָא בְּלֹא תַעֲשֶׂה, הָרִי שִׁישׁ לֹא תַעֲשֶׂה לְהַתְּגַאוֹת שֶׁעַל יְדֵי כַךְ בֵּא לְיַדֵּי שְׂכַחָה.

כֹּל אָדָם שִׁישׁ בּוֹ גִּסוּת הָרוּחַ לְסוֹף מִתְּמַעֵט

דְּרַשׁ רַב עוּזִירָא, זְמַנִּין אָמַר לֵה (לְפַעֲמִים אָמַר זֹאת) מִשְׁמִיָּה דְרַב אַסִּי, וְזְמַנִּין אָמַר לֵה (וּלְפַעֲמִים אָמַר זֹאת) מִשְׁמִיָּה דְרַב אַמִּי: כָּל אָדָם שִׁישׁ בּוֹ גִּסוּת הָרוּחַ, לְסוֹף מִתְּמַעֵט מִחִשְׁבִּיבוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב כֵּד כֵּד) 'רֹמְזוֹ מַעֵט' - כִּיּוֹן שְׁמַתְגַּאָה, מִתְּמַעֵט. וְשִׁמָּא תֵּאֱמַר יִשְׁנֵנוּ בְּעוֹלָם - וְשִׁמָּא תֵּאֱמַר שֶׁהוּא מִתְּקִיִּים בְּעוֹלָם, תִּלְמוּד לֹמַר 'וְאֵינְנוּ' - שְׁמַת קוּדֵם זְמַנּוֹ.

וְאִם חוּזֵר בּוֹ, נֶאֱסַף (מֵת) בְּזַמְנֵנוּ כְּאַבְרָהָם אַבִּינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּהַמֶּשֶׁךְ הַפְּסוּק בְּאִיּוֹב שֵׁם) 'וְהִמְכּוּ כָּבֵל יִקְפְּצוּן' - וְאִם חוּזֵר בּוֹ וְנַעֲשֶׂה עֲנִיו שְׁמַמִּיךְ אֶת עֲצֻמוֹ, אִזִּי 'כָּבֵל יִקְפְּצוּן', כְּלֹמַר: יָמוּת מוֹת יִשְׂרָאֵל - כְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, דְּכֶתִיב בְּהוּ 'כָּבֵל' 'מְכַל' 'כָּל' (אַבְרָהָם כִּתְיִב בֵּיה 'וְה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל'. יִצְחָק כִּתְיִב בֵּיה 'אוֹכֵל מְכַל'. יַעֲקֹב כִּתְיִב בֵּיה 'כִּי חֲנַנִּי אֱלֹהִים וְכִי יֵשׁ לִי כָל').

וְאִם לֹא - וְאִם אֵינוֹ חוּזֵר בּוֹ, עֲלֵיו נֵאֱמַר (בְּסוֹף הַפְּסוּק בְּאִיּוֹב שֵׁם): 'וְכִרְאֵשׁ שְׁבִלַת יִמְלֹא'.

מֵאֵי 'וְכִרְאֵשׁ שְׁבִלַת', רַב הוֹנָא וְרַב חֲסֵדָא, חֵד אָמַר: כִּי סָאֶסָא דְשִׁיבְלַתָא - כְּמוֹ גִבְהוּ שֶׁל שְׁבוּלַת שְׁקוּרִין זְקֵן הַשְּׁבוּלַת וְהוּא נִשְׁבֵּר וְנוֹפֵל מֵאֲלִיו. וְחֵד אָמַר כְּשִׁיבּוּלַת עֲצֻמָּה.

שׁוֹאֵלַת הַגְּמֵרָא: בִּשְׁלָמָא לְמָאן דָּאִמַר כִּי סָאֶסָא דְשִׁיבְלַתָא, הֵיִינוּ דְכֶתִיב 'וְכִרְאֵשׁ שְׁבִלַת'. אֵלָא לְמָאן דָּאִמַר כִּי שׁוּבְלַתָא עֲצֻמָּה מֵאֵי 'וְכִרְאֵשׁ שְׁבִלַת'.

אָמַר רַב אַסִּי וְכֵן תִּנָּא דְבֵי רַבֵּי יִשְׁמַעֵאל: מִשְׁלַל לְאָדָם שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ שְׂדֵהוּ, גְּבוּהָה גְּבוּהָה הוּא מְלַקֵּט - הַשִּׁיבּוּלִים הַגְּבוּהִים וְהַבּוּלְטִים אוֹתָם הוּא מְלַקֵּט תַּחֲלִילָה, וְכֵן נֵאֱמַר כֵּן 'וְכִרְאֵשׁ שְׁבוּלַת יִמְלֹא' שְׁמִי שְׁמַגְבִּיהַ עֲצֻמוֹ - מֵת תַּחֲלִילָה.

השראת השכינה אצל הענווים

נאמר בפסוק: 'כי כה אמר רם ונשא, שכן עד וקדוש שמו, מרום וקדוש אשכון, ואת דכא ושפל רוח'.

רב הונא ורב חסדא נחלקו בזה, כדלהלן:

חד אמר: אתי דכא - אני מגביה את השפל, עד ששוכן אצלי, והיינו 'אשכון את דכא'.

וחד אמר: אני את דכא - אני מרכין שכינתי אצלו.

ומסתברא כמאן דאמר אני את דכא, שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות, והשרה שכינתו על הר סיני, ולא גבה הר סיני למעלה.

הניח הקב"ה כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני

אמר רב יוסף: לעולם ילמד אדם מדעת קונו - לאהוב את הנמיכות, שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות - כגון תבור וכרמל שבאו שם כדכתיב 'למה תרצדון הרים גבנונים, והשרה שכינתו על הר סיני, והניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה'.

כל אדם שיש בו גסות הרוח

[מאמר א] ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח, ראוי לגדעו כאשירה - ראוי לו לגדע ולשרש אחריה כאשירה שצריך גידוע אחריה, כדכתיב 'ואבדתם את שמם, פתיב הכא ורמי הקומה גדועים, וכתיב התם ואשיריהם תגדעון'.

[מאמר ב] ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח, אין עפרו ננער - אינו מקיץ בתחיית המתים, שנאמר 'הקיצו ורננו שכני עפר, שכבי בעפר (שמשמע: כל המתים) לא נאמר, אלא שכני עפר, מי שנעשה שכן לעפר בחייו - משפיל עצמו לעפר'.

[מאמר ג] ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת (מקוננת) עליו, שנאמר 'כי רם ה' ושפל יראה וגבה ממרחק יידע', כלומר: 'וגבוה' - מי שיש בו גסות הרוח, 'ממרחק' - מקודם שתבא עליו פורענות ימים רבים, 'יידע' - שכינה מתאוננת ומשתברת עליו".

דרש רב עזירא ואיתימא רבי אלעזר: בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם - גבוה רואה את הגבוה - לקרבו ולהשתדל עמו וחשוב בעיניו, ואין גבוה רואה את השפל. אבל מדת הקדוש ברוך הוא אינו כן, הוא גבוה ורואה את השפל, שנאמר 'כי רם ה' ושפל יראה'.

[מאמר ד] אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא: כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקדוש ברוך הוא: אין אני והוא יכולין לדור בעולם, שנאמר 'מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל תקרי אתו, אלא אתו' לא אוכל.

ח. [ש'יידע' הוא לשון שבר - כמו 'יידע אלמנותיו' (יחזקאל יט), 'יידע בהם אנשי סכות' (שופטים ח), 'יידע כמביא למעלה' (תהלים עד), שהוא לשון שבר].

איכא דמתני לה: אמספרי לשון הרע, [שבתחילת הפסוק משמע שמדובר על בעלי לשון]. שנאמר 'מלשני כסתר רעהו אותו אצמית' [גבה עינים ורחב לבב אתו לא אוכל].

[מאמר ה'] אמר רבי אלכסנדר: כל אדם שיש בו גסות הרוח, אפילו רוח קימעה עוכרתו, שנאמר 'והרשעים' (גסי הרוח שאינן שפלים ונדכאים, שלפני כן הפסוק מדבר בשפלים ונדכאים, וההיפך מהם - הם הרשעים שאינן שפלים ונדכאים) פים נגרש' - כים המגרש ומשליך רפש וטיט לשפתיו סביבו, ומה ים שיש בו כמה רביעיות (לוגי מים) רוח קימעה עוכרתו - אנו רואים שרוח קימעה עוכרתו עוכרת את מימיו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת [שברביעית דם הוא מתקיים] על אחת כמה וכמה [שפורענות קלה טורפתו ומאבדתו].

אם תלמיד חכם צריך שיהא בו שמינית שבשמינית

[דעה א'] אמר רב חייא בר אשי אמר רב: תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית - שהוא משקל קטן, כלומר צריך שיהיה בו מעט גאווה שלא יהיו קלי הראש מזולזלים בו, ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: ומעטרא ליה כי סאסא לשובלתא - גסות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כמו העיטור שיש לשיבולת שיש בראשו כעין זקן (קצה בולט בראשו), וכך לא נוגעי בשיבולת עצמה אלא בקצה הבולט.

אמר רבא: בשמנתא דאית ביה - בנידוי יהא מי שיש בו גסות הרוח, ובשמנתא דלית ביה - ובנידוי יהיה מי שאין לו כלל גסות הרוח, לפי שאין בני עירו יראים ממנו ואין בו כח להוכיחם.

[דעה ב'] אמר רב נחמן בר יצחק: לא מינה ולא מקצתה - לא יחפוץ אדם לא בכולה ולא במקצתה, מי זוטר דכתיב ביה - וכי קטן הוא מה שכתוב בו 'תועבת ה' כל גבה לב'.

אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים לבו כבשר

אמר חזקיה: אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים לבו כבשר - שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה, שנאמר 'והיה מדי חדש בחדשו [וגו'] יבא כל בשר להשתחוות וגו' - אותם שהם בשר יבואו ויתפללו, כי הם נשמעים לפני, אבל גסי הרוח לא יבואו.

מי שהוא רך ועניו כבשר, קרוב להתרפאות מיסורין

אמר רבי זירא: 'בשר' כתיב ביה 'ונרפא', שכתוב, ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא, 'אדם' לא כתיב ביה 'ונרפא', שכתוב: 'אדם כי יהיה בעור בשרו', וכן כתוב 'נגע צרעת כי תהיה באדם', ולא כתוב שם 'ונרפא'.

ומכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר, קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו, אבל מי שהוא קשה כאדמה (אדם מלשון אדמה) אין רפואה למכותיו.

אפר, בשר – רמז שהאדם כולו הכל אל יתגאה

אמר רבי יוחנן: אדם, למה נקרא שמו אדם, שהוא ראשי תיבות: אִפְרָ דָם מְדָה, כלומר: כולו הכל, לכך אל יתגאה.

בשר, הוא ראשי תיבות: בְּיֹשֶׁה סִרוּחָה רַמָּה.

איבא דאמרי – יש אומרים שהאות ש' רומזת לשאול – שכשאדם מת הוא הולך לשאול, דכתיב בְּשִׁין – ש'בשר' כותבים בש' (ימנית), ואינו רומז לס'רוחה שנכתב בס' שהוא כמו ש' (שמאלית).

כל אדם שיש בו גסות הרוח, לסוף נפחת

אמר רב אשי: כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת – מתמעט מחשיבותו ונעשה פחות באנשים, שנאמר (עמוד ב) 'ולשאת ולספחת' – על ידי שמנשא עצמו בא לידי ספחת שאינו עיקר באנשים אלא נספח וטפל,

ואין שאת אלא לשון גבוה, שנאמר ועל [כל] ההרים הרמים ועל [כל] הגבעות הנשאות.

ואין ספחת אלא טפילה – דבר שאינו חשוב בעצמו אלא נטפל באחרים, שנאמר 'ספחני נא אל אחת הכהנות' [באחד מן המשמרות] לאכלל פת לחם – שמואל הנביא אמר לבית עלי שיעמיד כהנים גדולים אחרים שיוציאו את כהני זרעך מגדולתם והם יצטרכו לבקש מהם להיות טפלים אליהם באחד המשמרות.

כמה גדולים נמוכי הרוח

אמר רבי יהושע בן לוי: בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקדוש ברוך הוא, שבשעה שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה, שָכַר עולה בידו [ולא שָכַר קרבן אחר]. מנחה, שָכַר מנחה בידו. אכל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר 'זבחי אלהים רוח נשברה'. ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, שנאמר 'לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה'.

כל השם אורחותיו

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל השם אורחותיו בעולם הזה, שמחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'ושם דרך אראנו בישע אלהים', אל תקרי 'ושם', אלא 'ושם דרך'.

ט. [מרה היא ליחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל, ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות, יש שקורין בדברי הרופאים מרירה שחורה ויש שקורין מרירה אדומה. רש"י.]

ביצד מקנא לה

שנינו במשנה: [ביצד מקנא לה נו] אומר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני, ודיברה עמו, עדיין היא מותרת לביתה, ומותרת לאכול בתרומה.

שואלת הגמרא: הא גופא קשיא – דברי המשנה קשים וסותרים, אמרת: ביצד מקנא לה, אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני זה, ומשמע שאופן הקינוי שמזהירה לא להיסתר היינו לומר לה 'אל תדברי', אלמא – הרי משמע ש'דבור' סתירה הוא.

והדר תני – ואחר כך אומרת המשנה: דיברה עמו – שלא ביחוד, עדיין מותרת לביתה, ומותרת לאכול בתרומה, אלמא דבור לא כלום הוא.

אמר אביי: אין כוונת המשנה ש'אמר לה אל תדברי' שזהו קינוי, אלא הכי קאמר: אם אמר לה 'אל תדברי', ודברה, או שאמר לה 'אל תדברי', ונסתרה, ולא כלום – אין זה כלום שלא היה כאן קינוי כלל, שרק אמר לה לא לדבר,

וכן אם אמר לה 'אל תסתרי', ודברה עמו, אף שקינא כדין, מכל מקום כיון שרק דיברה עמו ולא נסתרה עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה,

ורק אם אמר לה 'אל תסתרי' אחר כך נכנסה עמו לבית הסתר ושתה כדי טומאה, אזי אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה, שנסתרה לאחר שקינא לה כדין.

מדוע סוטה שמת בעלה אינה מתייבמת

שנינו במשנה: ואם מת בעלה של הסוטה בלא בנים, לפני שהספיקה לשתות, חולצת ולא מתייבמת.

שואלת הגמרא: אמאי, תתייבם נמי יבומי – למה רק חולצת, שיהיה מותר גם לייבמה.

[נוסח א' בדברי רב יוסף: 'לאיש אחר' ולא ליבם]

עונה הגמרא: אמר רב יוסף: אמר קרא – הפסוק אומר למי שמצא באשתו ערוות דבר ומגרשה בגט: 'ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר', ומשמע: 'לאיש אחר', ולא ליבם, ועל כן סוטה שבעלה מת, אין היבם מייבמה, שהיבם אינו נקרא 'אחר' בנשואין אלו, שהרי האשה 'זקוקה' לו מכח נישואי הראשון.

אמר ליה אביי: אלא מעתה חליצה נמי לא תיבעי – אם כן הסוטה גם לא תצטרך חליצה, שהרי הפסוק אומר 'היתה לאיש אחר', הרי שהתורה מתירה אותה לאיש אחר' בכל אופן שהיא יוצאת מביתו של הבעל לאחר שמצא בה ערוות דבר.

י. (שהיא בכלל 'כי מצא בה ערוות דבר', שהרי בעלה קינא לה ונסתרה עם אחר).

אמר ליה רב יוסף: אילו איתיה לבעל, מי לא בעינא גט – אילו הבעל היה קיים (אם לא היה מת), וכי לא היתה צריכה גט, והרי כתוב 'וכתב לה ספר כריתות', הרי שאפילו אם מצא בה ערות דבר צריכה גט, השתא נמי תיבעי חליצה – כעת גם שהבעל מת צריכה היא חליצה מהיבם (אחי הבעל), שהרי היבם עומד במקום הבעל.

[נוסח ב' בדברי רב יוסף: התורה אומרת שצריך להוציאה מביתו ולא יתכן שהיבם צריך לייבמה ולהכניסה לביתו]

הגמרא מביאה נוסח אחר בדברי רב יוסף בטעם שהיבם אסור לייבם את הסוטה: ואית דאמרי ויש אומרים, שכך אמר רב יוסף: דחמנא אמר – התורה אומרת: ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, דלא ליסתריה לביתה – שתצא מביתו שלא תסתור את ביתו, כפי שאמרו לעיל שהזנו בבית מחריב את כל הבית, ואת אמרת תתייבם נמי יבומי – ואתה אומר שתתייבם.

אמר ליה אבמי: אלא מעתה לאחר לא תינשא דלא תיסתריה לביתה – אם כן גם לאחר לא תינשא שלא תסתור את ביתו של האחר.

אמר ליה: (1 qd&) מי קא רמינן לה עליה בעל כרחיה – וכי מכריחים אנו אותו לישא אותה בעל כרחו, כלומר: אדם אחר שרוצה להינשא לה, הזכות בידו, והתורה לא אוסרת לו זאת. אבל ביבום כין ש'מצוות יבום קודמת לחליצה', נמצא שאם יש בה מצוות יבום אנו אומרים לו ליבם אותה, ולא יתכן שיש מצווה וחובה לייבם סוטה שתסתור את ביתו. נמצא שאין בה מצוות יבום והרי היא כ'אשת אח שלא במקום מצוה', וממילא אסור לייבמה, [אבל צריכה חליצה, שהרי גם אם האח היה חי, לא היתה יוצאת ממנו בלא גט].

מי קא רמינן לה עליה בעל כרחיה [התבאר בדף הקודם].

[נוסח ג' בדברי רב יוסף:]

התורה קוראת למי שנושא אותה 'אחר' שנושא רשעית]

הגמרא מביאה נוסח שלישי בדברי רב יוסף בטעם שסוטה שמת בעלה, חולצת ולא מתייבמת: **וְאִיכָא דְאָמְרִי, אָמַר רַב יוֹסֵף: הַפְּתוּב קָרְאוּ 'אֲחֵר' - לְמִי שְׁנוּשָׂא אִשָּׁה שְׁבַעֲלָה מִצָּאָה בַּה עֲרוּוֹת דְּבַר, שְׂאִין בְּן זִוְגוּ שֶׁל רֵאשׁוֹן - שְׂאִינוּ כְּמוֹ הָרֵאשׁוֹן אֲלֵא פְחוּת מִמֶּנּוּ, שְׁזָה [שְׂגִירָשָׁה] הוֹצִיא רִשְׁעָה מִבֵּיתוֹ, וְזֶה [שְׁנִשְׂאָה אַחֵר כֶּךָ] הַכְּנִיס רִשְׁעָה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, (שְׁהָרִי נוֹשָׂא אִשָּׁה שְׁבַעֲלָה הוֹצִיאָה עֵקֶב שְׁמִצָּא בַּה עֲרוּוֹת דְּבַר), וְאֵת אֲמֵרַת תְּתִיבֶם נְמִי יְבוּמִי - וְאֵתָהּ אֹמֵר שְׁהִיבֶם צְרִיךְ לִיבְמָה, הָרִי לֹא יִתְכֵן שֶׁהַתּוֹרָה אֹמֶרֶת לְאִדָּם שִׂישָׂא אִשָּׁה, וְיִקְרָא בְּזֵה 'אֲחֵר' שְׁנוּשָׂא 'רִשְׁעִית'.**

אָמַר לִיה אָבִי: אֲלֵא מַעְתָּה נִשְׂאָת לְאֲחֵר - אִם כֵּן שְׁמִי שְׁנוּשָׂא אוֹתָהּ נִקְרָא 'אֲחֵר' שְׁנוּשָׂא רִשְׁעִית, אִם כֵּךְ גַּם אִם הָרֵאשׁוֹן גִּירָשָׁה וְאַחֵר כֶּךָ נִישְׂאָת לְבַעַל שְׁנִי, וְמֵת בַּעֲלָה הַשְּׁנִי בְּלֵא בְּנִים, לֹא תְתִיבֶם, דְּהַפְּתוּב קָרְאוּ אֲחֵר - שְׁהָרִי הַתּוֹרָה קוֹרֵאת לְבַעַל הַשְּׁנִי 'אֲחֵר' שְׁנִשְׂאָה רִשְׁעִית, וְכֹאשֶׁר הַבַּעַל הַשְּׁנִי מֵת - לֹא מִסְתַּבֵּר שִׁישׁ מִצּוּה לִיבְמָה וְלִהְיִיבֵם רִשְׁעִית לְבֵיתוֹ.

אמר לו רב יוסף: **גְּבִיָּה דְהָאִי מִיָּהָא בְּשֵׁם טוֹב הָיָה קִיּוּמָא - עַב"פ אֲצַל בַּעֲלָה הַשְּׁנִי עֲמֵדָה בְּשֵׁם טוֹב, שְׂאִין קְרוִי 'אֲחֵר' אֲלֵא מִי שְׁנוּשְׂאָה לְאַחֵר שְׂגִירָשָׁה בַּעֲלָה מִחֲמַת שְׁקַלְקֵלָה תַּחְתּוּי, אֲבַל כִּיּוֹן שְׁהַבַּעַל הַשְּׁנִי לֹא מִצָּא בַּה עֲרוּוֹת דְּבַר (וְלֹא קִינָא לָהּ וְלֹא נִסְתַּרָה), מִי שְׁנוּשְׂאָה אַחֵר כֶּךָ אִינוּ קְרוִי 'אֲחֵר', וְאִין זֶה נִחְשָׁב שְׁנוּשָׂא 'רִשְׁעִית' שִׁיתְכֵן שְׁכַבְר חֲזָרָה בְּתִשּׁוּבָה.**

[רבא: קל וחומר אם אסורה לבעלה ודאי שאסורה ליבם]

רְבָא אָמַר: דִּין זֶה שְׂאִינָה מִתִּיבְמַת נִלְמַד מִקַּל וְחוֹמֵר, אִם נֶאֱסְרָה בְּסִתְרָה זֶו בְּמוֹתֵר לָהּ - בְּבַעֲלָה שְׁהִיא מוֹתֵר לָהּ, בְּאֶסוּר לָהּ - דְּהִינּוּ בִיבְמָה שְׁהוּא אֶסוּר לָהּ בַּחֲיִי בַּעֲלָה, לֹא כָּל שְׂכָן שְׁכֹאשֶׁר נִסְתַּרָה הִיא נֶאֱסֶרֶת שְׁלֵא לְהִתִּיבֶם לִיבֶם מִזִּיקָת' נִשְׂוֵאִי בַּעֲלָה.

אָמַר לִיה אָבִי: אֲלֵא מַעְתָּה כְּהֵן גְּדוֹל שְׂקִידֵשׁ אֵת הָאֲלֵמְנָה - שְׁהִיא אֶסוּרָה עֲלִיו, וְמֵת הַכְּהֵן גְּדוֹל, וְיֵישׁ לֹו אֶךְ כְּהֵן הַדְּיוּט (שְׁמוֹתֵר לֹו לְשִׂאָת אֲלֵמְנָה), לֹא תְתִיבֶם [עַל פִּי ק"ו זֶה]: אִם נֶאֱסְרָה בְּמוֹתֵר לָהּ (בְּבַעֲלָה), בְּאֶסוּר לָהּ (בִּיבֶם) לֹא כָּל שְׂכָן.

הגמרא דוחה את הדברים: וכי שייך לומר על כהן גדול באלמנה שכאשר היא נסתרה, הרי היא נאסרה עליו, **הָא אֶסִירָא וְקִיּוּמָא - הָרִי הִיא אֶסוּרָה וְעוֹמֶדֶת לְכַהֵן גְּדוֹל מִתַּחֲלִילָה. וְכֵן מָה שְׂיִיךְ לִימֹר שְׁנִאֶסְרָה בְּבַעֲלָה הַכְּהֵן גְּדוֹל שְׁהוּא 'מוֹתֵר לָהּ', הָרִי אֶסוּר לָהּ הוּא, שְׁכֹאמוֹר כְּהֵן גְּדוֹל אֶסוּר בְּאֲלֵמְנָה, וְאִם כֵּן אִין כָּלֵל קַל וְחוֹמֵר לְאוֹסְרָה לִיבֶם.**

אלא מבארת הגמרא, כך שאל אביי: **אֵשֶׁת כֹּהֵן שְׁנֵאֲנֶסָה**, ובזה היא נאסרת על בעלה הכהן, וְנִמְתָּ בַעֲלָהּ הַכֹּהֵן, וְיֵשׁ לוֹ אֶחָ מֵאֲבִיו, והוא חָלָל [שְׁנוּלָד לְאֲבִיו מִן הַגְּרוּשָׁה וְנִתְחַלַּל מִן הַכֹּהֵנוֹה וּמוֹתֵר בְּנָשִׁים הַפְּסוּלוֹת לְכַהֲנָה]. **לֹא תִתְיַבְּם מִקְדָּוֹ זֶה, אִם נֶאֱסְרָה** [אִשָּׁה זוֹ שְׁנֵאֲנֶסָה] **בְּמוֹתֵר לָהּ** – בכֹּהֵן שֶׁהִיא בַעֲלָהּ וּלְפָנֶי שְׁנֵאֲנֶסָה הִיתָה מוֹתֵרֶת לוֹ, **בְּאִסוּר לָהּ** – בִּיבָם (דִּהֵינּוּ בֵּאֵחַ הַחֲלָל שֶׁל הַכֹּהֵן, שֶׁהִיא הִיתָה אִסוּרָה לוֹ בְּחַיֵּי אֲחִיו), **לֹא כָּל שָׂכֵן שֶׁצְרִיכָה לֵיאָסֵר עֲלָיו**.

עוֹנָה הַגְּמָרָא: **אוֹנֶס בִּישְׂרָאֵל מִישְׂרָאֵל שְׂרִי** – אֲנוֹסָה מוֹתֵרֶת לִישְׂרָאֵל, וְאִינָה אִסוּרָה אֲלֵא לְכַהֲנָה, **וְנָבִי דְהָאֵי מִיָּהָא לֵיכָא אִיסוּרָא** – וְלִגְבֵי כֹהֵן זֶה שֶׁהוּא חָלָל עַכְפִּי אֵין אִיסוּר, וְאֲצִלוּ הִיא הִיתֵר גְּמוּר, וְלֹא שִׁיךְ בּוֹה קֵל וְחוֹמֵר וְסִבְרָא לֹמֵר שֶׁאִם הִיא נֶאֱסְרָה עַל הַכֹּהֵן (שְׁמֵת) הִיא נֶאֱסְרָה גַם עֲלָיו אֲחִיו הַחֲלָל, שֶׁאִיסוּר אֲנוֹסָה לֹא נֶאֱמַר כֹּלל בַּחֲלָלִי.

משנה

ואלו אסורות לאכול בתרומה

במשנה לעיל שנינו שאשה שקינא לה בעלה ונסתרה אסורה לאכול בתרומה עד שתשתה. המשנה מביאה אופנים שנאסרת בתרומה לעולם: **וְאֵלוֹ אִסוּרוֹת מִלְּאֲכוֹל בְּתֵרוּמָה**:

הַאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי לָךְ, וְשָׂבָאוּ עֵדִים שֶׁהִיא טְמֵאָה, שאשה שזינתה (בין אם היא עצמה בת כהן בין אם היא נשואה לכהן) אסורה בתרומה. **וְהַאוֹמֶרֶת אֲנִי שׁוֹמֵה, וְשִׁבְעָלָה אֵינוֹ רוֹצֵה לְהִשְׁקוֹתָהּ**, כיון שאינה שותה ויש ספק אם היא זינתה. **וְשִׁבְעָלָה כָּאֵלֶּיהָ בְּדֶרֶךְ**, כיון ששוב אין המים בודקין אותה, (כמבואר להלן דף כח).

גמרא

[**רַב שֵׁשֶׁת: סוֹטָה שִׁישׁ עֵדִים שְׂרָאוּ שְׁנֵטְמָאָה**]

[**אִף אִם הָעֵדִים בְּמִדְיַנַּת הַיָּם אֵין הַמֵּים בּוֹדְקִים אוֹתָהּ**]

אָמַר רַב עֲמֵרָם: הָא מִלְּתָא אָמַר לֶן רַב שֵׁשֶׁת, וְאָנְהָר לֶן עֵינֵינוּ מִמֵּתְנִיתִין – והוא האיר את עינינו להוכיח כדין זה ממשנתנו: **סוֹטָה שִׁישׁ לָהּ עֵדִים בְּמִדְיַנַּת הַיָּם** – שְׂרָאוּ שְׁנֵטְמָאָה מֵאֲדָם זֶה שְׁנִסְתֵּרָה עִמוֹ, **אֵין הַמֵּים בּוֹדְקִין אוֹתָהּ**.

סוטה שיש
לה עדים
במדינת
הים

מֵאֵי טְעָמָא, דְּאָמַר קָרָא וְנִסְתֵּרָה וְהִיא נְטֵמָאָה וְעַד אֵין בֵּהּ, דְּלֵיכָא דִּידַע בֵּהּ – שאין עד שיודע בה שנטמאת, **לְאִפּוֹקֵי הָא דְהָא אֵיכָא דִּידַע בֵּהּ** – להוציא אשה זו, שיש מי שיודע בה שהיא נטמאה.

יא. [אבל בקל וחומר שרבא אמר, דהיינו באופן שזינתה ברצון, הבעל והיבם שוין באיסור זה, שמי שזינתה ברצון אסורה בין לכהן בין לישראל, ולכן שייך קל וחומר שאם על הבעל נתקלקלה ונאסרה, ק"ו שאסורה ליבם, שגם אם היתה אשתו היתה נאסרת עליו. רש"י].

ואנהר לך עינין ממתניתין – והאיר את עינינו להוכיח דין ממשנתנו: דקתני ואלו אסורות לאכול בתרומה וכו' ושבאו לה עדים שהיא טמאה. ויש לברר במשנה: דאתו עדים אימת – מתי באו העדים, אי נימא מקמי דתשתי – אם נאמר לפני ששתתה, והרי זונה היא, שיש עדים שנטמאה, ופשיטא שאסורה בתרומה.

אלא לכתר דשתי – אלא יש לומר שבאו העדים לאחר ששתתה, והנה אי אמרת בשלמא – בשלום, כלומר: נוח ומבואר אם אתה אומר שאין המים בודקין אותה, שפיר – הרי טוב ומבואר, שהמים לא בדקו אותה כיון שיש לה עדים, אלא אי אמרת – אבל אם אתה אומר: מים בודקין אותה אפילו שיש לה עדים, אם כן קשה: תיגלי מילתא למפרע דסהדי שקרי נינהו – הרי על פי המים התגלה למפרע שהעדים שקרנים, ומדוע אינה אוכלת בתרומה. – אלא מוכח שהעדים דוברי אמת, ולכן אינה אוכלת בתרומה – והמים לא בדקו אותה – בגלל שהמים לא בודקים כאשר יש עדים.

[רב יוסף: דחיית הראיה מהמשנה]

אמר ליה רב יוסף: לעולם אימא לך – באמת אומר לך שאף שיש לה עדים במדינת הים, מים בודקין אותה, והא אימור זכות תולה לה – ואשה זו המים לא בדקו אותה כיון שיש לה זכות.

[ביאור מחלוקתם]

במאי קמיפלגי – במה נחלקו רב ששת ורב יוסף אם יש ראייה ממשנתנו.

במתנוונה דרבי – במה שרבי אמר שגם מי שיש לה זכות היא מכחישה מיד. דתנן רבי אומר: זכות תולה במים הפורים – שלא יצבה בטנה מיד, ואינה יולדת לעולם, ואינה משבחת, אלא מתנוונה (מכחשת) והולכת, לסוף שהיא מתה באותה מיתה – צבוי בטנה ונפול ירך – כלומר: הזכות מועיל לה רק שלא תמות מיד, אבל היא מכחשת והולכת מיד עד שמתה.

רב ששת סבר בין לרבי ובין לרבנן הויה מתנוונה – רב ששת סבר שרבי ורבנן רק נחלקו אם בסוף היא מתה באותה מיתה או לא, אבל שניהם מודים שהיא מכחשת והולכת – לכן בנידון המשנה ששתתה ולא קרה לה כלום, אין לומר שזה משום שיש לה זכות (כי אם כן היתה מתנוונת), אלא זה מפני שיש לה עדים במדינת הים, [ועל כן כאשר באו אחר כך באו עדים שהיא נטמאה, נאסרת בתרומה – ולא אומרים שהעדים שקרנים – כי סוטה שיש לה עדים אין המים בודקים אותה].

ורב יוסף סבר, לרבי הויה מתנוונה, לרבנן לא הויה מתנוונה – ורב יוסף סבר שרבי ורבנן נחלקו אם בכלל היא מתנוונת, ועל כן לרבנן אם יש לה זכות אינה מכחשת כלל – וממילא לדבריהם אפשר לבאר את המשנה שהסוטה שתתה ולא קרה לה כלום, כי יש לה זכות, ולא בגלל שסוטה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקים אותה.

[שאלה: לדעת רבי שמעון שזכות אינה תולה, שלא להוציא לעז על המים, אם כן כשיש לה עדים אם המים בודקים יש חשש לעז]

מתיב רב שימי בר אשי, רבי שמעון אומר: אין זכות תולה במים המרים, ואם אתה אומר זכות תולה במים המרים, מדרחה אתה את המים בפני כל הנשים השותות - שלא יהיו יראות מהם (ולא יודו שננטמאו, שיאמרו בליבם: שמא יש לנו זכות, ולא יקרה לנו כלום מהמים, ונמצא שם ה' מתבזה שנמחה על המים). ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו, והן אומרים טמאות היו אלא שתלה להן זכות.

הגמרא מבארת את השאלה: ואם איתא - ואם נכון הדבר שאמר רב ששת שאם יש לה עדים במדינת הים, נמי גם כן אין המים בודקים אותה, אם כן אתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו, והן אומרים - ואנשים יאמרו: טמאות היו אלא שיש להן עדים במדינת הים.

[תשובה: אכן לשיטת רבי שמעון שחושש לעז - גם כשיש לה עדים במדינת הים המים בודקים אותה]

עונה הגמרא: לרבי שמעון קאמרת, לרבי שמעון מדזכות לא תליא - כמו שלשיטתו זכות לא תולה לה, מפני הטעמים הנ"ל (שלא יפחדו מהמים, ושיצא לעז על הטהורות) עדים נמי לא תלו - גם אם יש לה עדים במדינת הים - המים בודקים אותה (שאם המים לא בודקים אותה יצא לעז על הטהורות).

[שאלה על רב ששת: אם אין המים בודקים אותה (כשיש לה עדים במדינת הים) למה מנחתה נשרפת]

מתיב רב, ואלו שמנחותיהן נשרפות [שאינן ראויות ליקרב ולא לפדות וליצא לחולין]: (עמוד ב) האומרת טמאה אני, ושכאו לה עדים שהיא טמאה,

ויש לברר במשנה זו: דאתו עדים אימת - מתי באו העדים, אילימא מקמי דתקדוש - אם תאמר לפני שקידשו את המנחה, תיפוק לחולין - תצא המנחה לחולין.

אלא לכתר דקדוש - אלא מוכרחים לבאר שמדובר שהעדים באו אחרי שקידשו את המנחה, אי אמרת בשלמא - בשלום, כלומר: נוח ומבואר אם אתה אומר מים בודקין אותה, אלמא בת מקדש ומקרב היא - הרי מנחה זו היתה ראויה להקדש ולהקרבה, וכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש - וכשקידשו אותה בתחילה, הרי היא התקדשה, ומשום הכי - ולכן כשבאו בסוף עדים ואינה שותה, מנחתה נשרפת.

אלא אי אמרת - אבל אם אתה אומר (כרב ששת) שאם יש לה עדים במדינת הים, אין המים בודקין אותה, אם כך, כשבאו עדים תיגלי מילתא למפרע דכי קדוש מעיקרא בטעות קדוש, ותיפוק לחולין - יתגלה למפרע שכשקידשוה בתחילה בטעות קידשוה, ותצא לחולין, ומדוע צריך לשורפה.

[תשובה א (רב יהודה מדיסקרתא): מנחתה נשרפת רק באופן שהביאו את המנחה לפני שנטמאה]

אמר רב יהודה מדיסקרתא: אפשר לומר שאם יש לה עדים במדינת הים אין המים בודקים אותה, וממילא אם הביאה מנחה אינה קדושה כלל, ויוצאת לחולין. ומה ששינונו במשנה שאם באו עדים שנטמאה מנחתה נשרפת מדובר: כגון שזינתה בעזרה, דכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש – שכאשר הקדיש את המנחה בתחילה הרי היא הוקדשה כדין, שאז עדיין לא זינתה והיתה ראויה לשתות.

מתקיף לה רב משרשיא: והלא פירחי כהונה מלוין אותה וכיצד זינתה בעזרה.

עונה הגמרא: שזינתה מפירחי כהונה עצמן.

רב אשי אמר: יתכן שזינתה מאחרים, ומדובר כגון שניצרכה לנקביה, דאטו פירחי כהונה בכיפה תלי לה – וכי פרחי כהונה בכיפה של ראשה תלויים לה שלא תשמט מידם, ויתכן שאמרה שצריכה לנקביה והלכה וזינתה.

[תשובה ב (רב פפא): מנחתה נשרפת מדרבנן]

רב פפא אמר: לעולם כדאמרין מעיקרא – באמת מדובר כמו שאמרנו בתחילה שמדובר שזינתה מתחילה לפני שהקדישו את המנחה, ונמצא שיש עדים שזינתה, והמים לא בודקים אותה, והמנחה הוקדשה בטעות, ודקאמרת תיפוק לחולין – ומה שאמרת והקשית שלפי זה המנחה תצא לחולין, ולמה צריך לשורפה, הביאור הוא: שהוא מדרבנן, גזירה שאם יראו שמוציאים מנחה שהוקדשה לחולין, שמא יאמרו מוציאים מכלי שרת לחול.

[שאלה על רב פפא: מדוע כשעדי הסתירה נמצאו זומזין מנחתה יוצאת לחולין ולא נזורים שמא יאמרו מוציאים מכלי שרת לחול]

מתיב רב מרי, נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי, הרי היא ככל המנחות שנטמאו לפני שנתקדשו בהנחתם בכלי שרת, ותפדה, שכיון שהיא עדיין לא הוקדשה אפשר לפדותה.

אבל אם נטמאת מנחתה משקדשה בכלי, הרי היא ככל המנחות שנטמאו לאחר שקידשום, ותשרף.

קדש הקומץ², ולא הספיק להקריבו עד שמת הוא (הבעל) או עד שמתה היא (הסוטה), וכיון שאחד מהם מת אינה שותה וממילא גם אין מקריבים את המנחה, הרי היא ככל המנחות שהוקדשו ואי אפשר להקריבם מחמת טומאה או מטעם אחר, ותשרף.

קרב הקומץ, ולא הספיק לאכול שירים עד שמת הוא או עד שמתה היא, הרי היא ככל המנחות שהוקדשו כראוי ותאכל – ומותר לכהנים לאכול את שירי המנחה, שעל הספק באת מתחילה – שמתחילה המנחה באה על ספק שמא זינתה, כיפרה ספיקה והלכה לה – נמצא שהושלמה הכפרה הנצרכת בהקטרת קומץ זה, ומותר לאכול את השירים, ואף שבעת אין צריך את

יב. [לאחר שמביאים את המנחה ומקדשים אותה בכלי, הכהן עושה קמיצה, ומקדש את הקמיצה בהנחתו בכלי שרת בנפרד, ואחר כך מקריבים את הקומץ].

הבירור של המי סוטה שהרי הבעל או האשה מתו, מכל מקום בשעה שהקריבו את המנחה היא הוקרבה כדין.

ואם לפני הקטרת הקומץ באו לה עדים שהיא טמאה, מנחתה נשרפת, שבאופן זה אין צריכים את הקרבת המנחה ועל כן היא נשרפת.

נמצאו עדיה זוממין – העדים שהעידו שהיא נסתרה נמצאו זוממים, מנחתה חולין, שהמנחה הוקדשה בטעות. הרי מוכח שלא אומרים תישרף מדרבנן, שמא יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול, וקשה על תירוצו של רב פפא.

[תשובה: עדים זוממים קלא אית להו]

עונה הגמרא: עדים זוממין קאמרת, עדים זוממין קלא אית להו – כשעדים מוזמים יש לזה קול, וממילא הכל יודעים שמנחה זו הוקדשה בטעות, וכשישרפוה לא יאמרו שמוציאים מכלי שרת לכלי חול.

ברייתא שמבואר בה כשיטת רב ששת

שאם יש לה עדים במדינת הים – אין המים בודקים אותה

תניא כוותיה דרב ששת, שאין המים בודקין סוטה שיש לה עדים, ולא מטעמיה – ולא מטעמו, שאינו דורש זאת מהפסוק 'ועד אין בה'^{יג}, אלא מפסוק אחר כדלהלן:

נאמר בפסוק: 'ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע', והנה הפסוק יכל לומר 'ואם לא נטמאה האשה ונקתה ונזרעה זרע', ולמה נאמר 'וטהורה היא', אין זה אלא לדרשה:

אם היא 'טהורה' – אזי ונקתה ונזרעה זרע, ולא שיש לה עדים במדינת הים, שאין המים בודקים אותה, אבל לא נאמר בה 'ונזרעה זרע'.

וממה שכתוב 'וטהורה' – בתוספת האות וי"ו דורשים: ולא שתלתה לה זכות, שאין המים בודקים אותה, אבל לא נאמר בה 'ונזרעה זרע'.

וממה שכתוב 'וטהורה היא', דורשים: ולא שישאו ויתנו בה מזורות בלבנה – שאם קלקולה מפורסם לכל שכבר מדברים עליה נשים הטוות לאור הלבנה, שאין המים בודקים אותה, אבל לא נאמר בה 'ונזרעה זרע'.

הרי מפורש בברייתא שסוטה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקים אותה^{יד}.

יג. (שלשיתו פסוק זה נדרש על סוטה שאינה שותה כמבואר לעיל דף ב, ולא כרב ששת שביאר פסוק זה על אשה ששותה, שהמים בודקים אותה רק אם אין עדים שנטמאה).

יד. [נמצא לפי ברייתא זו יש מקור מפורש שאין המים בודקים אשה שיש לה עדים במדינת הים, והגמרא חוזרת בה ממה שביארה מתחילה שלרבי שמעון שחושש להוצאת לעז על הטהורות – המים בודקים גם מי שיש לה עדים במדינת הים].

ביאור דעת רבי שמעון באופן שיש לה עדים במדינת הים

שואלת אם כן הגמרא: **וְרַבִּי שְׁמַעוֹן** ששנינו לעיל שסובר שאין זכות תולה במים (שלא להוציא לעז על הטהורות, שיאמרו שהם היו טמאות אלא שזכות תלתה להם), **נְהִי דָּוִיו לֹא דְרִישׁ** – אמנם אינו דורש את האות וי' של 'וטהורה היא', ולכן לשיטתו אין מקור שאשה שיש לה זכות אין המים בודקים אותה, **וְהָא אֵיכָא** (דף טו) **יֵשׁ לָהּ עֵדִים בְּמַדִּינַת הַיָּם** – אבל עדיין קשה לשיטתו שמתיבת 'טהורה' לומדים שאם יש לה עדים במדינת הים, אין המים בודקים אותה, ואם כן קשה מדוע לא חששו בזה שאתה שם רע על הטהורות, שיאמרו טמאות היו אלא שהיה להם עדים במדינת הים.

עונה הגמרא: **לֹא שְׁכִיחָא** – דבר זה שיש לה עדים במדינת הים אינו מצוי, ומי ששתתה ולא מתה, לא יאמרו שזה בגלל שיש לה עדים, [ואין זה דומה ל'זכות' שאם תאמר שמי שיש לה זכות אין המים בודקים אותה, שאפשר לומר על כל אחת שהמים לא בדקו אותה בגלל שיש לה זכות].

יש לה עדים במדינת הים. לא שכיחא [התבאר בדף הקודם].

משנה

אם צריכה עדים כשבעלה מוליכה לירושלים

פיצד עושה לה,

מוליכה לבית דין שבאותו מקום, ומוסרין לו – והבית דין שבאותו מקום שולחים עמו שני תלמידי חכמים, שמא יבא עליה בדרך, שהרי צריך להעלות עמה להשקותה מי סוטה בבית דין הגדול שבירושלים, ואסור לבעלה לבוא עליה בדרך, וכן אם בא עליה בדרך אין המים בודקים אותה.

רבי יהודה אומר: בעלה נאמן עליה, שלא יבא עליה, ואין צריך לשלוח עמו אחרים.

גמרא

הצעת ראייה לרב שביחוד בדרך צריך ג'

שנינו במשנה שבית דין שולחים עמו שני תלמידי חכמים, נמצא שיש כאן תרי ואיהו – שנים, והוא (שני השלוחים והבעל), הא תלתא – הרי שלש, לימא מסייע ליה לרב – נאמר שהוא סיוע לדברי רב, דאמר רב יהודה אמר רב: לא שנו [שאשה מתייחדת עם שני אנשים] אלא בעיר.

אכל בדרך, עד דאיכא (עד שיש) שלשה, שמא יצטרף אחד מהן לנקביו, ונמצא אחד מהן מתייחד עם הערוה, וכן כאן אם יצטרף עם הבעל רק שליח אחד, הרי גם הוא וגם השליח אסורים בה, ושמא יצטרף הבעל או שליח בית דין לנקביו, ונמצא אחד מתייחד עם הערוה, ולכן הצריכו ב' שליחים.

דחיית הראייה: כאן צריך ב' חוץ מהבעל כדי שיהיו עדים

הגמרא דוחה את הראייה: לא, הכא היינו טעמא – כאן, הטעם הוא: כי היכי דליהו עליה סהדי – כדי שאם יבא עליה יעידו עליו בב"ד הגדול ולא ישקוה.

הצעת ראייה לרב שיחוד עם פרוצים אסור אפי' בעשרה

שנינו במשנה שבית דין שולחים עמו שני תלמידי חכמים, מדייקת הגמרא: תלמידי חכמים, אין – כן. כולי עלמא, לא.

לימא מסייע ליה לאידך דרב – נאמר שהוא סיוע למאמר אחר של רב, דאמר רב יהודה אמר רב: לא שנו שאשה מתייחדת עם שני אנשים, אלא אם הם אנשים בשרין, אכל אם הם פרוצין אפילו עשרה נמי לא – אפילו עם עשרה היא גם לא מתייחדת. מעשה היה והוציאוה עשרה במטה – לאשת איש חוץ לעיר במטה בחזקת מתה לקלקל עמה.

דחיית הראייה: כאן צריך ת"ח שיודעים להתרות

הגמרא דוחה את הראייה: לא. הכא היינו טעמא דידעי לאתרוויי ביה – כאן הטעם שצריכים תלמידי חכמים שהם יודעים להתרות בו, ולומר לו מן התורה כשאין האיש מנוקה מעוון – שבא עליה משנאסרה עליו, אין המים בודקין את אשתו.

ביאור טעמו של רבי יהודה מקל וחומר: אם בנדה שהוא איסור כרת נאמן, ודאי שנאמן בסוטה שהוא איסור לאו

שנינו במשנה: רבי יהודה אומר בעלה וכו' נאמן עליה.

תניא, רבי יהודה אומר: בעלה נאמן מקל וחומר, ומה נדה שהיא בכרת בעלה נאמן עליה – ואין צריך עדים כשמתייחד עמה, סוטה שהיא בלאו – דלא יוכל בעלה הראשון וגו', לא כל שפן שאין צריך עדים כשמתייחד עמה.

ביאור טעמם של רבנן, אין קל וחומר: רק בנדה שהיא איסור כרת נאמן

ורבנן, היא הנותנת – המדה הזאת שהבאת ראייה לדברך היא הנותנת את הדין שבסוטה צריך עדים כשמתייחד עמה, ובנדה אין צריך, שהרי נדה דכרת חמירא ליה ומהימן – נדה שהיא באיסור כרת חמורה עליו והוא נאמן. סוטה, דלאו – שהיא איסור לאו, לא חמירא ליה ולא מהימן – אינה חמורה לו ואינו נאמן.

שאלה: הרי כבר ייתא מבואר שרבי יהודה לומד זאת מפסוקים ולא מקל וחומר

שואלת הגמרא: ורבי יהודה מקל וחומר מיתתי לה – ורבי יהודה לומד זאת מקל וחומר, והא רבי יהודה מקראי מיתתי לה – והרי רבי יהודה לומד זאת מפסוקים, כפי ששנינו כבר ייתא להלן:

דתניא: 'הביא האיש את אשתו אל הכהן, מן התורה האיש מביא את אשתו, אכל אמרו חכמים מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך, (זו היא דעת תנא קמא).

רבי יוסי אומר: בעלה נאמן עליה מקל וחומר, ומה נדה שהיא בכרת - חמורה עליו ואינו בא עליה, בעלה נאמן עליה, סוטה שהיא בלאו לא כל שכן.

אמרו לו לרבי יוסי: לא. אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר - לכשתטהר, לפיכך אין יצרו תוקפו שמובטח הוא לאחר זמן, תאמר בסוטה שאין לה היתר - אם תמצא טמאה ולפיכך לבו רודף אחריה, ואומר 'מים גנובים ימתקו' וגו'. [גנובים - כלומר דבר האסור לו יצרו רודף אחריך].

רבי יהודה אומר: מן התורה האיש מביא את אשתו אל הכהן, שנאמר 'והביא האיש את אשתו', ואין צריך עדים עמו, הרי שרבי יהודה לומד זאת מפסוקים ולא מקל וחומר.

תשובה: בתחילה הוכיח רבי יהודה דבריו מקל וחומר

וכשדחו זאת הוכיח זאת מפסוקים

עונה הגמרא: אמר להו: קל וחומר ברישא - רבי יהודה אמר להם בתחילה קל וחומר, ופרכוה - ופרכו לו את הקל וחומר (שבסוטה אין היתר), והדר אמר להו קרא - וכיון שפרכו את הקל וחומר אמר להם אחר כך את הראיה מהפסוק.

שואלת הגמרא: רבי יהודה היינו תנא קמא - רבי יהודה ותנא קמא בברייתא אומרים דבר אחד, ששניהם לומדים מהפסוק 'והביא' שהאיש לכדו מביא את אשתו לבית דין.

עונה הגמרא: איכא בינייהו אבל אמרו - הנפקא מינה ביניהם הוא מה שאמר תנא קמא 'אבל אמרו חכמים מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך', לפי תנא קמא גזרו חכמים איסור יחוד על הבעל ואמרו שמוסרין לו שני תלמידי חכמים. ולרבי יהודה לא גזרו, אלא מעלה אותה לכדו.

משנה

מאימין עליה

היו מעלין אותה לבית דין הגדול שבירושלים, ומאימין עליה [שתהא מודה] כדרך שמאימין על עדי נפשות, כדאמרין בסנהדרין הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות כו'.

ואומר לה: בתי, הרבה יין עושה, הרבה שחוק עושה, הרבה ילדות עושה - וגורם לנערה ילדה שתבא לידי קלקול, הרבה שכנים הרעים עושין, ושמא אמת הדבר שקלקלת מחמת דברים אלו, ראוי לך להודות ולא להביא עצמך לידי מיתה מנוולת זו.

עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים, ואומר לפניך דברים שאינם כדי לשומעין היא וכל משפחת בית אביה - שאומרים לפניך דברי הודאות צדיקים הראשונים, ואף שהיא ומשפחת בית אביה אינם ראויים לשמוע אותן הדברים שאומרים לפניך ממעשיהן של צדיקים, מכל מקום אומרים לה זאת כדי לעוררה שתודה על קלקולה, אם אמרה טמאה

אני, שוכרת כתובתה ויוצאת - כותבת שובר על כתובתה: זניתי והפסדתי כתובתי, ונותנת ביד בעלה שלא תתבענו לאחר זמן. ואינה נהרגת שלא התרו בה עדים בשעת מעשה.

כיצד מבזין אותה

ואם אמרה טהורה אני, מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער נקנור - שער המזרח הוא שער החיצון שבו נכנסין להר הבית, ומשם נכנסים לשער נקנור (שהוא שער העזרה), ששם משקיין את הסוטות, ומטהרין את היולדות, ומטהרין את המצורעין^{טו}.

וכהן אוחז בכנדיה - בבית הצואר שלה, אם נקרעו נקרעו, ואם נפרמו נפרמו, עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה מקליעתו. רבי יהודה אומר: אם היה לבה נאה, לא היה מגלהו. ואם היה שערה נאה, לא היה סותר, שחושש שמא על ידי זה יבואו הרואים אותה לידי הרהור.

הגמרא ממשיכה באופן ביזויה: היתה מתכסה בלבנים, מכסה בשחורים.

היה עליה כלי זהב (עמוד ב) וקטליאות (תכשיט כמין חצי עיגול, וסוגרת בו את חלוקה, ומקיפה בו את גרונה מהצדדים), נזמים וטבעות, מעבירין ממנה, כדי לנוולה.

ואחר כך מביא חבל מצרי - חבל העשוי מצורי דקל (סיב הגדל סביב הדקל וכוונך עליו), וקושרו למעלה מדריה, כדי שלא ישמטו בגדיה לארץ.

וכל הרוצה לראות בא לראות חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גס בהן, שכאשר שאדם רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו, וחוששים שלא תירא ולא תודה, וימחה שם הקדש על המים.

וכל הנשים מותרות לראותה, שנאמר 'ונסרו כל הנשים ולא תעשינה בזמתכנה' - כל הנשים יקחו מוסר ולא יעשו כפי הזימה שהיא עשתה. [הגמרא להלן מקשה שהרי בתחלה אמרנו 'וכל הרוצה לראות בא לראות ומשמע גם אנשים].

גמרא

המקור שצריך להשקותה דוקא בבית דין של שבעים ואחד

מבררת הגמרא: מנהגי מילי - מנין אלו הדברים שצריך להשקותה בבית דין הגדול בירושלים, [שודאי צריך להשקותה בירושלים, כדכתיב והעמיד הכהן את האשה לפני ה', אבל מנין שלא די להשקותה מאחד משני בתי הדין של עשרים ושלשה שהיו שם].

אמר רבי חייא בר גמרא אמר רבי יוסי ברבי חנינא: אתיא - לומדים זאת בגזירה שווה 'תורה' 'תורה'. כתיב הכא: 'ועשה לה הכהן את כל התורה', וכתיב התם: בזקן ממרא 'על פי התורה אשר יורוך', דכתיב (דברים יז) 'מן המקום ההוא, מקום מיוחד, דהיינו אם הזקן חולק על הוראה

טו. מעמידים את הטמאים במקום זה, מפני ש'שער נקנור' לא נתקדש בקדושת עזרה, ושם יכולים המצורעים לעמוד, ולהכניס ידיהם לעזרה (שביאה במקצת לא שמיה ביאה), והכהן נותן על בהונות ידיהם מדם האשם, ואם יוציא את דם האשם חוץ לעזרה הרי הוא נפסל ביוצא.

ששמע בבית דין הגדול של שבעים ואחד בלשכת הגזית, כפי שלומדים זאת בסנהדרין (דף יד:). מה להלן בשבעים ואחד, אף כאן בשבעים ואחד.

שאלה: הרי כברייתא שנינו שמאיימין עליה גם שתשתה

שנינו במשנה: ומאיימין עליה וכו' כדרך שמאיימין על עדי נפשות [כדי שלא תשתה].

שואלת הגמרא: ורמינהו, כדרך שמאיימין עליה שלא תשתה, כך מאיימין עליה שתשתה, וכך אומרים לה: בתי אם ברור לך הדבר שטהורה את, עמדי על בוריך - היסמכי על נקיותיך, ושתני, לפי שאין מים המרים דומין אלא לסם יבש שמונח על בשר חי, אם יש שם מכה, מחלחל ויורד. אין שם מכה, אינו מועיל כלום.

תשובה: הברייתא מדברת לאחר שנמחקה המגילה

עונה הגמרא: לא קשיא, כאן [במשנתינו מדובר] קודם שנמחקה מגילה, שמאיימים עליה שלא לשתות כדי שלא ימחה השם. כאן [בברייתא מדובר] לאחר שנמחקה מגילה, שאז אומרים לה דברי תנחומין לשתות אם נקיה היא כדי להתירה לבעלה, שלא תירא מן המים ותאמר טמאה אני ובאמת היא טהורה, ויצא לעז על עצמה ועל בניה.

ואומר לה דברים שאין כדאי לשומעם,

שכרם של יהודה וראובן שהודו

שנינו במשנה: ואומר לפניה וכו' דברים שאינה כדי לשומען היא וכל משפחת בית אביה.

תנו רבנן, אומר לפניה דברים של הגדה, ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים - בדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים, כגון הגדה זו: 'אשר חכמים יגידו ויודו על חטאם ולא כחדו עונם מאבותם', ומי הם: ראובן במעשה בלהה כדלקמן, ויהודה במעשה תמר.

יהודה הודה ולא בוש, מה היה סופו, נחל חיי העולם הבא.

ראובן הודה ולא בוש, מה היה סופו, נחל חיי העולם הבא. ומה שכתן.

הגמרא תמהה: 'מה שכתן', כדקא אמרינן - מה השאלה מה שכתן, הרי כבר אמרנו 'מה היה סופו נחל חיי העולם הבא'.

מבארת הגמרא: אלא כך כוונת הברייתא לשאול: מה שכתן בעולם הזה.

ועל כך עונה הברייתא: נאמר בפסוק 'להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם', שיהודה זכה למלכות, וראובן נטל חלק תחילה בארץ בעבר הירדן, וזה שכרם, ועל כך נאמר 'להם לבדם נתנה הארץ' שקיבלו דבר מיוחד בארץ ישראל שאחרים לא קיבלו.

המקור שראובן הודה

מבררת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא בִּיהוּדָה אֲשֶׁחֶן דְּאֹדִי** – בשלום, כלומר: נוח ומבואר לגבי יהודה שצאנו שהוא הודה, **דְּכְתִיב וַיִּכַּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי. אֵלֹא רְאוּבֵן מִנְלֵן דְּאֹדִי** – אלא ראובן מנין לנו שהוא הודה.

דְּאֹמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בְּרַחֲמֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דְּכְתִיב 'יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יִמֵּת וְזֹאת לַיהוּדָה', וַיֵּשׁ לְבֵאֵר בַּפְּסוּק מְדוּעַ הִבְרַכָּה מִתְחִילָה 'וְזֹאת לַיהוּדָה' הֲרֵי לֹא מִצֵּאֵנוּ בְּשֵׁאר בְּרֻכּוֹת הַשְּׁבֻטִים שֶׁהִבְרַכָּה מִתְחִילָה 'וְזֹאת', אֵלֹא כֹּל אוֹתָן שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, הָיוּ עֲצֻמוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה מְגוֹלְגְלִין בְּאָרוֹן – שהעלו ממצרים את עצמות כל השבטים ושלדן היתה קיימת, אבל איברי יהודה היו מתפרקים ומתגלגלין בארונו מפני שנידה את עצמו בערבוננו של בנימין (שאמר 'וחטאתי לך כל הימים', דהיינו אפילו לעולם הבא), **עַד שְׁעֵמֶד מֹשֶׁה וּבְקֶשׁ עָלָיו רַחֲמִים,**

אָמַר לְפָנָיו – אמר משה לפני ה': **רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מִי גָרַם לְרְאוּבֵן שֶׁהוּדָה** – במעשה יצועי אביו, **יְהוּדָה** – שהודה במעשה תמר, ועבשיו 'יחי ראובן' – שלדו קיימת כאילו הוא חי, ולעומת זאת: **'וְזֹאת לַיהוּדָה'** שעצמותיו מתגלגלים.

מִיָּד הִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה רַבִּינוּ: 'שְׁמַע ה' קוֹל יְהוּדָה' – ותפילתו התקבלה, ואזי **עַל אֵיבְרִיהָ לְשִׁפָּא** – נכנסו איבריו של יהודה למקום שיצאו משם.

וְלֹא הוּא קָא מַעֲיִלִין לִיהַ לְמַתִּיבְתָא דְרַקִּיעָא – ועדיין לא היו מכניסים אותו לישיבה שברקיע, ועל כך ביקש משה רבינו: **וְאֵל עִמּוֹ תְּבִיאֵנוּ.** ובקשתו התקבלה, והכניסו את יהודה למתיבתא דרקיעא.

וְלֹא הוּא קָא יָדַע מִשְׁקַל וּמִטָּרַח בְּשִׁמְעָתָא בְּהַדִּי רַבָּנָן – ועדיין לא ידע לישא וליתן בסוגיא יחד עם החכמים, ועל כך ביקש עליו משה רבינו: **'יָדִינוּ רַב לו'** – היא לו נצחון לריב ריבו במלחמתה של תורה. ובקשתו התקבלה.

לֹא הוּא קָא סָלְקָא לִיהַ שְׁמַעְתָּא אֵלִיבָא דְהִילְכְתָא – ועדיין לא היתה שמועתו של יהודה עולה להלכה, שלא היה זוכה לומר דבר המתקבל, ועל כך ביקש משה רבינו: **'וְעֹזַר מִצְרִיו תְּהִיָּה',** ובקשתו התקבלה.

שאלה: למה ראובן הוצרך להודות

שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא יְהוּדָה דְּאֹדִי כִּי הִיבִי דְלֵא תִישְׁרַף תִּמְרָא** – בשלום, כלומר: נוח ומבואר הטעם שיהודה הוצרך להודות כדי שלא ישרפו את תמר, שחשדוה שזנתה אף שהיתה זקוקה ליבום, וכשיהודה אמר שהיא מעוברת ממנו לא שרפוה (שבזה התברר שהיא קיימה מצוות יבום, שקודם מתן תורה גם שאר קרובים יכלו לקיים מצוות יבום, רמב"ן בראשית לח), **אֵלֹא רְאוּבֵן לְמָה לִיהַ דְּאֹדִי, וְהָאֹמַר רַב שֵׁשֶׁת: חֲצִיף עָלַי דְּמִפְרִיט חֲטָאִיהַ** – אני מחזיק כחצוף את מי שמפרט חטאיו ברבים, שנראה שאינו נכלם בדבר.

תשובה: כדי שלא יחשדו באחיו

עונה הגמרא: ראובן הודה, פי היכי דלא ליחשדו אחוהי – כדי שלא יבוא יעקב אבינו לחשוד באחיו, שאח אחר עשה זאת.

האם יש ממשנתינו הוכחה שכותבים שובר

שנינו במשנה: **אם אמרה טמאה אני וכו'**, שוברת כתובתה ויוצאת (כותבת שובר על כתובתה: 'זניתי והפסדתי כתובתי', ונותנת ביד בעלה שלא תתבענו לאחר זמן).

מדויקת הגמרא: **שמעת מינה כותבין שובר**, ועניין זה הוא מחלוקת תנאים, שיש הסוברים שאין כותבין שובר, היות והבעל (או בהלוואה – המלווה) יצטרך לשומרו כל ימיו, אלא קורעין את הכתובה (או בהלוואה – את השטר חוב).

אמר אביי: תני מקרעת שטר כתובתה.

אמר ליה רבא: והא שוברת קתני.

אלא אמר רבא: משנתנו במקום שאין כותבין כתובה עסקינן, אלא סומכין על תנאי בית דין שתקנו לבתולה מאתים ולא למנה מנה, וכשמגרשה, מוציאה האשה גיטה וגובה בה כתובתה. וכשנתאלמנה, מביאה עדי מיתה, וגובה כתובתה. ובאופן זה שאין שטר לקרוע (שהרי אין כותבים כתובה, ואין גט שהרי לא מדובר שגירשה אלא שמתה), מודה רבי יהודה שכותבין שובר, שטוב לו שיהא בידו קצת ראייה שפרע, כדי שלא תחזור ותביא עדי מיתה אחרים בבית דין אחר ותתבענו.

ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשערי מזרח. מעלין אותה [יתבאר בדף הבא].

ביאור המשנה: מעלין אותה, הרי היא עומדת שם

שנינו במשנה: **ואם אמרה טהורה אני, מעלין אותה לשערי מנחה של הר הבית.** שואלת הגמרא: **מעלין אותה**, (והרי **התם קיימא** – שם היא עומדת, שהרי שנינו שבית דין הגדול מאיימים עליה, ובית דין הגדול נמצא בלשכת הגזית שבהר הבית. עונה הגמרא: **דמסקינן לה** – תחילה מעלים אותה לבית דין הגדול שבלשכת הגזית כדי שיאיימו עליה, **ומחתינן לה** – ואחר כך מורידים אותה מכל הר הבית **כדי לייגעה**, שתתייגע ותתבונן בצרתה ותדאג מן המים, ואחר כך חוזרים ומעלים אותה להר הבית. **דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: בית דין מסייעין את העדים** – עדים שבאים להעיד עדות על דיני נפשות, כאשר בודקים אותם אם הם מעידים אמת, היו מעבירים אותם **ממקום למקום** – מפנינה לפינה ומלשכה ללשכה, **כדי שתטרף דעתן עליהן, ויחזרו בהן.**

הטעם שיוולדות ושאר טמאים המביאים קרבן עומדים בשער נקנור

שנינו במשנה: מעלין אותה לשער המזרח, [ומשם נכנסת] לשער נקנור, **ששם משקיין את הסוטות וכו' ומטהרין את היולדות ומטהרין את המצורעים.** שואלת הגמרא: **בשלמא סוטות** – בשלום, כלומר: נוח ומבואר הטעם ששם משקים את הסוטות, **דכתיב והעמיד הכהן את האשה לפני ה'**, ושער נקנור נקרא לפני ה' – שהוא הפתח שבו הכניסה והציאה לכל באי העזרה. **מצורעין נמי** – וכן מטעם זה מעמידים שם את המצורעים, **דכתיב 'העמיד הכהן המטהר את האיש המטהר וגו' לפני ה'. אלא יולדת, מאי טעמא מה הטעם שצריכים להעמידה שם.**

אילימא משום דאתיין וקיימין אקורבנייהו – אם תאמר משום שהם באות ועומדות על קרבנם, **דתניא: אין קרבנו של אדם קרב אלא אם כן עומד על גביו, ויולדות שהם טמאות לא יכולות להיכנס לעזרה ועל כן הם עומדות בשער ניקנור. אי הכי זבין וזבות נמי** – אם כן גם זבים וזבות היו צריכות לעמוד שם כאשר הן מביאים את קרבנותיהם.

עונה הגמרא: **אין הכי נמי** – אכן כן הדין גם לגבי זבים וזבות, **ותנא חדא מינייהו נקט** – והתנא הביא דוגמא אחת מהטמאים שעומדים על קרבנם בשער ניקנור.

אין משקין שתי סוטות כאחת

תנו רבנן, אין משקין שתי סוטות כאחת, כדי שלא יהא לבה גס בחבירתה, שמא אחת מהם לא תודה (ויתכן שאכן היא טהורה), וכאשר חברתה תראה שהיא סובלת את בושטה ואינה מודה, יתחזק ליבה לעשות גם כך ולא להודות אף שבאמת היא טמאה.

רבי יהודה אומר: לא מן השם הוא זה – לא זהו העיקר שנאמר בדבר, אלא אמר קרא 'זה שביע אתה הכהן', ודורשים: אתה – לבדה.

שואלת הגמרא: ותנא קמא למה הוצרך לטעם שאמר 'שלא יהא ליבה גס בה', הכתיב – הרי יכל ללמוד זאת ממה שנאמר 'אתה'.

עונה הגמרא: תנא קמא רבי שמעון היא, דדריש טעם דקרא, ומה טעם קאמר: מה טעם 'אותה' לבדה, כדי שלא יהא לבה גס בחבירתה.

מבררת הגמרא: מאי ביניהו – מה הנפקא מינה בין רבי שמעון לתנא קמא, הרי לשניהם לומדים זאת מ'אותה'.

מבאר הגמרא: איכא ביניהו רותתת – יש ביניהם מחלוקת באופן שאנו רואים באחת מהם שהיא רועדת מאימת המים, לפי רבי שמעון שהטעם שאין משקים כאחת הוא כדי שלא יהא ליבה גס בחברתה, כאן שאנו רואים שאין ליבה גס והיא רותתת, משקין איתה אחרת^{טז}. ולפי תנא קמא גם באופן כזה יש גזירת הכתוב שאין משקין שתיים יחד.

שואלת הגמרא: ורותתת מי משקין עמה אחרת, והא אין עושין מצות חבילות חבילות, שנראה כמו שהיו עליו למשאוי וממהר לפרק משאו, דתנן אין משקין שתי סוטות כאחת, ואין מטהרין שני מצורעין כאחת, ואין רוצעין שני עבדים כאחת, ואין עורפין שתי עגלות כאחת, לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות.

אמר אביי ואיתימא רב כהנא: לא קשיא, כאן – מה ששנינו שאין משקין שתיים כאחת, היינו בכהן אחד שמשקה את שניהם וזה 'חבילות חבילות'. כאן – מה ששנינו שמשקין אחרת עמה, היינו בשני כהנים, שכל כהן משקה אחרת.

המקור שפורע ראשה וגופה

שנינו במשנה: והכהן אוחו בבגדיה, אם נקרעו נקרעו, ואם נפרמו נפרמו, עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה.

תנו רבנן 'פרע (וגילה) את ראש האשה', אין לי אלא 'ראשה', גופה מנין, כדתנן מגלה את לבה. תלמוד לומר 'האשה'. אם כן מה תלמוד לומר 'פרע את ראשה', הרי אם את גופה מגלה בודאי

טז. וגם האחרת לא יהא ליבה גס בחברתה, שהרי היא רואה שחברתה רותתת.

שבכלל זה גם גילויי שערות ראשה, מלמד שהכהן סותר את שערך - מרבה בגילוייה שסותר קליעת שערך.

שנינו במשנה: רבי יהודה אומר: אם היה לכהן וכו' נאה, לא היה מגלהו. ואם היה שערך נאה, לא היה סותר.

שאלה: כאן שנינו שרבי יהודה חייש להרהורא ורבנן לא חוששים ולגבי סקילה שנינו להיפך

שואלת הגמרא: למימרא - מדברין מתבאר לומר דרבי יהודה חייש להרהורא - שרבי יהודה חושש להרהור, שלא יתנו הרואים את לבם בה. ורבנן לא חיישי - ורבנן לא חוששים להרהור, והא איפכא שמעינן להו - והרי שמענו ששיטתם היא להיפך,

דתניא: האי [כשנסקל] מכסין אותו פרק אחד מלפניו - חתיכת בגד מלפניו ושאר כל גופו ערום, והאשה מכסין אותה שני פרקים אחד מלפניה ואחד מלאחריה, מפני שכולה ערוה - אחוריה ופניה שבית הבשת נראה משני צדדין, דברי רבי יהודה.

וחכמים אומרים: האי נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה.

הרי שרבי יהודה לא חושש להרהור בעניין זה וחכמים חוששים.

ישוב דעת רבי יהודה: שם רבי יהודה לא חושש להרהור כיון שהיא מתה

אמר רבה: הכא טעמא מאי - כאן מה הטעם שרבי יהודה חושש להרהור, שמא תצא מבית דין ופאית - שתמצא טהורה, ולא תמות מהמים, ויתגרו בה פרחי כהונה, ויהיו רודפים אחריה כל ימיה. (נקט פרחי כהונה על שם שהיו מצויין בעזרה יותר משאר העם).

התם - שם לגבי סקילה רבי יהודה לא חושש להרהור, הא מסתלקא - שהרי היא מתה, שהרי סוקלים אותה. וכי תימא אתי לאיגרוי באחרנייתא - ואם תאמר שעדיין יש לחשוש שמא יבואו להתגרות באחרות, שעל ידי שראו את זו ערומה מתגרה יצרם בנשים אחרות, והרי האמר רבא: גמירי - מסורת בידי מרבתי, דאין יצר הרע שולט אלא במה שענינו ראות.

ישוב דעת רבנן: בסוטה יש עניין שתשתה ערומה כדי לביישה. בסקילה - די בכך שהיא מתה

אמר רבא: דרבי יהודה אדרבי יהודה קשיא, דרבנן אדרבנן לא קשיא - וכי הסתירה היא רק בדברי רבי יהודה במשנתו לדברי רבי יהודה בבביתא, והרי גם בשיטת רבנן יש להקשות מדוע במשנתו חכמים לא חוששים להרהור, ולגבי סקילה הם חוששים.

אֵלֵא אָמַר רַבָּא: דְּרַבִּי יְהוּדָה אֲדַרְבֵּי יְהוּדָה לֹא קָשְׁיָא, כְּדִשְׁנִין – כִּמו שְׁתִּירְצִנּוּ. (עמוד ב)

דְּרַבְּנָן אֲדַרְבְּנָן נְמִי לֹא קָשְׁיָא, הֵכָא – כַּאן לַגְבֵי סוּטָה, טַעְמָא מְאִי – מִהָ הִטְעַם שְׁאִמְרוּ חֲכָמִים שְׁמִצּוּהָ לְבִיִּישָׁה וְאִפִּילוּ שִׁיתַּכְּן שְׁבִסוּף הִיא תִּמְצָא טְהוּרָה, מִשּׁוּם וְנִסְרוּ כָּל הַנְּשִׁים – שְׁהֵאֲחָרִים יִקְחוּ מוֹסֵר וְתֵהֵינָה צְנוּעוֹת וְלֹא יִבְיָאוּ עֲצֻמָּן לְיַדֵּי חֶשֶׁד, וְלִכְּן סוּבְרִים חֲכָמִים שִׁישׁ לְבִיִּישָׁה וְלַגְלוֹת לִיבָה.

אֲבָל הֵתָם – שֶׁם לַגְבֵי סְקִילָה, עֲצֵם הַדְּבַר שֶׁהִיא נִסְקֶלֶת – אֵין לָךְ יִיסוּר גְּדוֹל מְזָה – אֵין מוֹסֵר גְּדוֹל מְזָה לְאַחֲרוֹת, וְאֵין צוֹרֵךְ גַּם לְסוּקְלָה עֵרוּמָה, וְכִיוֹן שְׁאֵין טַעַם בְּזֵה וְדָאֵי שְׁאֵין סוּקְלִים אוֹתָה עֵרוּמָה.

וְכִי תִימָא לְעֵבִיד בַּה תְּרִתִּי – וְאִם תֵּאמַר שִׁיעֵשׂוּ בַּה אֶת שְׁנֵי הַדְּבָרִים, גַּם מִיתָה וְכוּשָׁה כְּלוּמָר: שִׁיִּסְקְלוּהָ עֵרוּמָה, וְהִרִי אָמַר רַב נַחֲמָן אָמַר רַבָּה בְּרַב אֲבוּהָ: אָמַר קָרָא וְאֵתְבַת לְרַעֲךָ כְּמוֹךְ, בְּרוּר לֹו מִיתָה יְפָה – גַּם אֲדָם שְׁחִיב מִיתָה יֵשׁ לְהַמִּיתוּ בְּאוּפָן שְׁלֹא יִתְבּוּהָ יוֹתֵר.

שאלה: האם רבנן ורבי יהודה נחלקו בדברי רב נחמן

מִבְּרַרְתָּ הַגְּמָרָא: לִימָא דְּרַב נַחֲמָן תְּנָאֵי הִיא – נֵאמַר שְׁדַבְּרֵי רַב נַחֲמָן תְּלוּיִים בְּמַחְלוּקַת תְּנָאִים, שְׁלַרְבְּנָן אֵין סוּקְלִים אוֹתָה עֵרוּמָה, כִּיוֹן שְׁצָרִיךְ לְבְרוּר לַה מִיתָה יְפָה. וְלַרְבִּי יְהוּדָה סוּקְלִים אוֹתָה עֵרוּמָה וְאֵין צָרִיךְ לְבְרוּר לַה מִיתָה יְפָה.

תשובה: גם רבנן וגם רבי יהודה מודים לדברי רב נחמן

אלא נחלקו מה עדיף לאדם צער הגוף או בזיון

אוֹמַרְתָּ הַגְּמָרָא: לֹא, דְּכּוּלִּי עֲלָמָא אֵית לְהוּ דְּרַב נַחֲמָן – כּוֹלָם סוּבְרִים כְּדַבְּרֵי רַב נַחֲמָן שִׁישׁ דִּין לְבְרוּר לֹו מִיתָה יְפָה, וְהֵכָא בְּהָא קָמִיפְלָגִי – וְכַאן בְּזֵה נַחֲלָקוּ:

מַר סָבַר – חֲכָמִים סָבְרוּ: בְּזִיוְנִיָּה עֲדִיף לִיָּה טְפִי מִצַּעְרָא דְּגוּפִיָּה – חֲשׁוּב לְאָדָם יוֹתֵר שְׁלֹא יִתְבּוּהָ, מֵאֲשֶׁר שְׁלֹא יִצְטַעַר, הִילַכְךָ כִּיוֹן שִׁישׁ דִּין לְבְרוּר לֹו מִיתָה יְפָה, סוּקְלִים אוֹתוֹ בְּלִבּוּשׁוֹ שְׁלֹא יִתְבּוּהָ, וְאֵעִ"פּ שְׁצַעְרוּ נִמְשַׁךְ שְׁאִינוּ מִמָּהֵר לְמוֹת.

וּמַר – וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: צַעְרָא דְּגוּפִיָּה עֲדִיף לִיָּה טְפִי מִבְּזִיוְנִיָּה – חֲשׁוּב לְאָדָם יוֹתֵר שְׁלֹא יִצְטַעַר, מֵאֲשֶׁר שְׁלֹא יִתְבּוּהָ, וְלִכְּן מִיתָה יְפָה הִיא לֹו לִיִּסְקֶל עֵרוּם, וְאֵעִ"פּ שְׁמַתְבּוּהָ, יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר לְהִיִּסְקֶל בְּלִבּוּשׁוֹ וַיִּמְשַׁךְ צַעְרוֹ.

שִׁנִּינוּ בְּמִשְׁנָה: הִיתָה מְכוּסָה לְבָנִים וְכו' מִכְּסָה בְּשַׁחֲרוּרִים.

תְּנָא, אִם הִיוּ שְׁחֲרוּרִים נְאִים לָהּ, מְכַסִּין אוֹתָהּ בְּגָדִים מְכוּעָרִים.

ביאור החדוש במשנה שמסירים ממנה כלי זהב

שנינו במשנה: **היו עליה כלי זהב וכו' וקטליאות נזמים וטבעות מעבירין ממנה כדי לנוולה**. שואלת הגמרא: **פשיטא, השתא נוולי מנוויל לה, הני מיבעיא** – כעת נתבונן, אם מנוולים אותה, ובי צריכים לומר שמורידים ממנה את תכשיטיה.

עונה הגמרא: **מהו דתימא בהני אית לה בזיון טפי** – הייתי אומר: באלו, כאשר מניחים עליה את תכשיטיה, יש לה בזיון יותר, שהיא ערומה עד לבה וראשה פרוע ויש עליה תכשיטי זהב, **כדאמרי אינשי** – כדרכם של אנשים להתלוצץ באדם ערום ומנעלו ברגליו: **שליח ערטיל וסיים מסאני** – שליח ערום ולובש נעליים, **קא משמע לן**.

ספק: חבל המצרי מהו שיעכב בסוטה

שנינו במשנה: **ואחר כך מביא חבל וכו' מצרי וקושרו למעלה מדדיה**.

בעא מיניה רבי אבא מרב הונא, חבל המצרי מהו שיעכב בסוטה,

הגמרא מבארת את צדדי הספק: הצורך בחבל מצרי משום שלא ישמטו בגדיה מעליה הוא, **ובצלצול קטן נמי סגי** – ובחגורה קטנה גם מספיק.

או **דילמא** – או שמא הצורך בחבל מצרי הוא משום דאמר מר היא חגרה לו בצלצול – בחגורה נאה להתנאות בפניו, **לפיכך בהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדדיה**, ולפי זה חבל מצרי מעכב, שהוא כדי לגנותה, ובחגורה רגילה אין גנאי.

פשיטת הספק: החבל הוא רק כדי שלא ישמטו בגדיה

ולא צריך דוקא חבל המצרי

אמר ליה: תניתוה – עיקר הצורך בחבל הוא כדי שלא ישמטו בגדיה, שהרי שנינו בברייתא: **ואחר כך מביא חבל המצרי וקושרו לה למעלה מדדיה כדי שלא ישמטו בגדיה מעליה**, הרי שאין צריך דוקא חבל מצרי.

אם אנשים מותרים לראותה

שנינו במשנה: **וכל הרוצה לראות בה יראה וכו' וכל הנשים מותרות לראותה**.

שואלת הגמרא: **הא גופא קשיא** – המשנה עצמה קשה, **אמרת כל הרוצה לראות בה רואה, אלמא לא שנא גברי ולא שנא נשי** – הרי מוכח שאין הבדל בעניין זה בין אנשים לנשים ושניהם מותרים לראותה.

והדר תני – ואחר כך המשנה אומרת: כל הנשים מותרות לראותה. ומשמע: נשים, אין. אנשים, לא.

אמר אביי: תרגמה – תפרש את מה שנאמר ברישא 'כל הרוצה', אנשים – על נשים, שכל הנשים שרוצות מותרות לראותה.

אמר ליה רבא: והא כל הרוצה לראות בה רואה קתני, ומשמע בין אנשים ובין נשים.

אלא אמר רבא: כל הרוצה לראות בה רואה, לא שנא גברי ולא שנא נשי, ונשים חייבות לראותה, שנאמר 'ונסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה'.

משנה

במידה שאדם מודד מודדין לו

במידה שאדם מודד בה, מודדין לו.

היא קשטה את עצמה לעבירה, המקום נוולה – שהכהן מגלה את ראשה וסותר את שערה וקורע את בגדיה.

היא גלתה את עצמה לעבירה, ולא ישבה בצניעות בביתה, המקום גלה עליה – שכהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל.

בירך התחילה בעבירה תחילה, ואחר כך הבטן, לפיכך תלקה הירך תחילה לקלל אותה, ואחר כך הבטן, דכתיב בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה, ושאר כל הגוף לא פלט.

גמרא

אע"ג שד' מיתות בטלו – מידה במידה לא בטלה

אמר רב יוסף: אף על גב דמדה עצמה בטילה, שפסקו ארבע מיתות בית דין, במדה לא בטיל – שמודדין להם לעוברי עבירה במדה שמתחייבים בה ומתים בדוגמת אותה מיתה, דאמר רב יוסף וכן תני רבי חייא: מיום שחרב בית המקדש אף על פי שבטלה סנהדרין, ארבע מיתות לא בטלו.

מבררת הגמרא: והא בטלו שהרי אין ממיתים בזמן הזה.

מבארת הגמרא: אלא דין ארבע מיתות – דין שמים שהיא דוגמתו, לא בטלו, כדלהלן:

מי שנתחייב סקילה, או נופל מן הגג [שהוא כמו סקילה], או תיה דורסתו – ארי דורסו בצפרניו ומפילו לארץ וגם זה דומה לסקילה.

מי שנתחייב שריפה, או נופל בדליקה או נחש מכישו – והארס שורפו.

מי שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות - והמלכות מתיזין את ראשו בסייף, והרג נמי סייף הוא, או ליסטין באין עליו.

מי שנתחייב חניקה, או טובע בנהר או מת בסרונכי - והוא חולי שנחנק בו.

תניא, היה רבי אומר: מנין שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו, שנאמר 'בסאסאה בשלחה תריבנה'. אין לי אלא סאה מנין לרבות תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב, רובע וחצי רובע, תומן ועובל מנין, תלמוד לומר: 'כי כל סאון סאן ברעש'. ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, תלמוד לומר 'אחת לאחת למצא חשבון', וכן מצינו בסוטה שבמדה שמדדה בה מדדו לה. היא עמדה על פתח ביתה ליראות לו, לפיכך בהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל. היא פרסה לו סודרין נאין על ראשה, לפיכך בהן נוטל כפה מעל ראשה, ומניחו תחת רגליה, היא קשטה לו פניה, לפיכך [יתבאר בדף הבא].

[א] מנין שבמידה שאדם מודד מודדין לו

תניא, היה רבי אומר: מנין שבמידה שאדם מודד, בה מודדין לו, שנאמר 'בסאסאָה בשלחה תריבנה' – כאשר ה' יריב עם אומה שחטאה ושולחה לאבדון, באותה סאה, כלומר: במידה שהיא עשתה, כך ה' יעשה לה.

[ב] מנין שכך הוא גם בעבירות קטנות

אין לי מקור שהקב"ה מעניש במידה כנגד מידה, אלא לגבי סאה – 6 קב, רמז לעבירה גדולה, מנין לרבות תרקב – חצי סאה (תרי וקב דהיינו ג' קבין). וחצי תרקב – קב וחצי. קב. וחצי קב. רובע קב. וחצי רובע קב. תומן (שמינית קב) ועוכלא – מידה קטנה מאד, מנין, תלמוד לומר: 'כי כל סאון סאן ברעש' – ממה שנאמר 'כי כל סאון' משמע שבכל סאה ובכל מדה (אף במידה הקטנה מסאה) הקב"ה נפרע במידה וזה למידה של עושה העבירה [וזהו 'כל סאון סאון'].

[ג] מנין שפרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול

ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, ואע"פ שלא נפרעו מהאדם פעם ראשונה ושניה לא ויתרו לו עליהם אלא מצרפין לו אותם לחשבון, תלמוד לומר 'אחת לאחת למצא חשבון'.

וכן מצינו בסוטה שבמידה שמדדה – בה מדדו לה.

היא עמדה על פתח ביתה ליראות לו, לפיכך כהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל. היא פרסה לו – כנגדו סודדין נאין על ראשה, לפיכך כהן נוטל כפה – צעיף מעל ראשה, ומניחו תחת רגליה.

היא קשטה לו פניה, לפיכך (דף ט) פניה מוריקות, כפי ששנינו להלן: 'אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות'.

היא כחלה לו עיניה, לפיכך עיניה בולטות.

היא קלעה לו את שערה, לפיכך כהן סותר את שערה.

היא הראתה לו באצבע – רמזה לו לבא אצלה, לפיכך ציפורניה נושרות.

היא חגרה לו בצילצול (חגורה נאה), לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדדיה.

היא פשטה לו את יריכה, לפיכך יריכה נופלת.

היא קיבלתה על כריסה, לפיכך בטנה צבה.

היא האכילתו מעדני עולם, לפיכך קרבנה מאכל בהמה – שעורים.

היא השקתהו יין משוכה בכוסות משוכחים, לפיכך כהן משקה מים המרים במקידה של חרש – בכוס חרס – פחותה ומגונה שבכוסות.

היא עשתה בסתר, יושב בסתר עליון שם בה פנים, שנאמר 'ועין נאף שמרה נשף' (והנואף שבהם היה ממתין עד הערב) 'לאמר לא תשורני עין' (לאמר: עין לא תראה אותי), וגו' 'וסתר פניו ישים'.

דבר אחר: היא עשתה בסתר, המקום פירסמה בגלוי, שנאמר 'תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל' (וגו') – העושה מעשיו במחשך, ומכסה 'במשאון' שהוא 'שואת חשך' את הדבר השנוא להקב"ה, סוף שהקב"ה מגלה רעתו בקהל שיכירו בו שהוא רשע.

שאלה: לאחר שיש מקור שפרוטה לפרוטה מצטרפת [ג']

למה צריך מקור שבמידה שמודד מודדים לו בעבירות קטנות [ב']

שואלת הגמרא: ומאחר דנפקא ליה מאחת לאחת למצא חשבון – וכיון שלמדו מהפסוק 'אחת לאחת' שפרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול, 'כי כל סאון סאן ברעש' למה לי, למה צריך את הפסוק 'כי כל סאון' שבא ללמדנו שאף עבירות קטנות נפרעות הימנו.

תשובה: למידה כנגד מדה

עונה הגמרא: לכמדה – שבמידה שמודד מודדין לו הפרעון מעין החטא.

שאלה: לאחר שיש מקור שבמידה שמודד מודדים לו בעבירות קטנות [ב']

למה צריך מקור שבדברים גדולים מודדים מדה כנגד מדה [א']

שואלת הגמרא: ומאחר דנפקא ליה מ'כי כל סאון סאן ברעש' – וכיון שלמדו מהפסוק 'כי כל סאון סאן ברעש' שאף בדברים קטנים מודדים מדה כנגד מדה, 'בסאסאה בשלחה תריבנה' למה לי – למה צריך את הפסוק 'בסאסאה בשלחה' שבא ללמדנו שבכל דבר מודדים מדה כנגד מדה.

תשובה: פסוק זה מלמד עניין אחר

[שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שעת שילוחה]

עונה הגמרא: פסוק זה אכן לא נצרך ללמד על מידה כגד מידה אלא לכדרב חנינא בר פפא, דאמר רב חנינא בר פפא: אין הקדוש ברוך הוא נפרע מן האומה עד שעת שילוחה – איבודה מן העולם, שנאמר 'בסאסאה בשלחה תריבנה' וגו'.

דחיית התשובה: הרי מצאנו שה' היכה את מצרים ג' פעמים,

ולא איבדם לגמרי בפעם הראשונה

שואלת הגמרא: איני – האמנם, וכי אין הקב"ה נפרע מאומה עד שעת שילוחה, והאמר רבא: שלש (ה) כוסות האמורות במצרים – בחלומו של שר המשקים נאמר ג' פעמים כוס, למה. אחת, כוס פרענות ששתת בימי משה.

ואחת – כוס פורענות ששתת בימי פרעה נכה – כאשר נבוכדנצר מלך בבל בא להכות את ארץ מצרים".

ואחת, שעתידה לשתות עם חברותיה – לימות המשיח.

הרי שה' היכה את מצרים לפני שעת שילוחה, שלא נטרדה במכה ראשונה.

וכי תימא הנך אודו – ואם תאמר שאלו המצריים הראשונים שלקו בכוס הראשונה כלו כולן, והני אחרני נינהו – ואלו שלקו בכוס השניה מאומות אחרות היו שנתישבו בארץ מצרים,

והתניא אמר רבי יהודה: 'מנימין' גר המצרי היה לי חבר, מתלמידי רבי עקיבא, אמר 'מנימין' גר המצרי: אני מצרי ראשון – הוא עצמו נתגייר, ונשאתי מצרית ראשונה, ובנם הוא מצרי שני, אשיא לבני מצרית שניה – בת גר מצרי, וגירת מצרית, כדי שיהא בן בני שלישי, מותר לבא בקהל, דכתיב 'בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה', [שאם היתי משיא לבני מצרית ראשונה היה בן בני שני מצד האם, והיה אסור לבוא בקהל], הרי מוכח שהמצריים שבמצרים הם עדיין אותם מצריים ולכן הם אסורים לבוא בקהל.

נוסח חדש בתשובה: פסוק זה מלמד שאין הקב"ה נפרע מהמלך עד שעת שילוחו

עונה הגמרא: אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב חיננא בר פפא: אין הקדוש ברוך הוא נפרע מן המלך עד שעת שילוחו – איבודו מן העולם, שנאמר 'בסאסאה בשלחה תריבנה' וגו'.

[נוסח אחר במקור המאמר הראשון של רב חיננא בר פפא: שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שעת שילוחה]

אמימר מתני להא דרב חיננא בר פפא אהא – אמימר שנה את המאמר הראשון של רב חיננא בר פפא שאין הקב"ה נפרע מהאומה עד שעת שילוחה עפ"י פסוק אחר כדלהלן: מאי דכתיב 'כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם',

'אני ה' לא שניתי' – לא הפיתי לאומה ושניתי לה – לא הכיתי אומה וחזרתי להכותה, כיון שכאשר הכיתי את האומה כיליתי אותה.

'אתם בני יעקב לא כליתם' – שבבני ישראל אין זה כך, אלא אף כשמכה אותם אינו מכלה אותם.

היינו דכתיב 'חצי אכלה כס', חצי כלין – מכותי כלות, והן (עם ישראל) אינן כלין.

אין הקב"ה נפרע מהאדם עד שתתמלא סאתו

אמר רב המנונא: אין הקדוש ברוך הוא נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו, שנאמר 'במלאות שפקו [כשהרשע ממלא את כל רצונותיו הרעים] יצר לו' [תבואנו צרה] וגו'.

משה ודוד לא שלטו שונאיהם במעשיהם

הגמרא מביאה עוד מאמר של רב חיננא בר פפא: דרש רב חיננא בר פפא, מאי דכתיב 'רננו צדיקים בה' לישירים נאונה תהלה', אל תקרי 'נאונה תהלה' אלא 'ננה תהלה' - על עסקי נוח, יהללוהו על הבתים שבנו, זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם - להיות נהנים מהם.

דוד, דכתיב 'טבעו בארץ שעריה' - בתחילת הפסוקים שם נאמר: 'חשב ה' להשחית חומת בת ציון' (היא מצודת דוד, עיר דוד וביתו), ואחר כך נאמר 'טבעו בארץ שעריה' - שכאשר באו צרים בימי צדקיהו, טבעו השערים (דלתות השערים שהיו של נחושת או של זהב), ואת שאר הדברים מעץ הם לא לקחו.

משה, דאמר מר: משנבנה מקדש ראשון, נגנו אהל מועד, קרשיו, קרסיו, ובריחיו, ועמודיו, ואדניו. היכא - היכן הם נגנו.

אמר רב חסדא אמר אבימי: תחת מחילות של היכל.

ועל כך הצדיקים צריכים להודות שמעשיהם נבלעו בזמן החורבן והאויבים לא שלטו בהם.

הנותן עיניו כמה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנים לו,

ומה שבידו נוטלים ממנו

נתנו רבנן, סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה לא ניתן לה - שאסורה לבעול. ומה שבידה נטלוהו ממנה - אם שותה מים, מתה. ואם מודה, נאסרת לבעלה ומפסידה כתובתה, שכל הנותן עיניו כמה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו, ומה שבידו נוטלין הימנו, (עמוד ב)

וכן מצינו [א] בנחש הקדמוני שנתן עיניו כמה שאינו ראוי לו - שהנחש נתן עיניו בחוה ובא עליה והיינו דכתיב 'הנחש השיאני' לשון נשואין הוא, מה שביקש לא נתנו לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו, אמר הקדוש ברוך הוא: אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה - שלכך עשאו ערום (-חכם) מכל, ועכשיו ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה.

אני אמרתי יהלך בקומה זקופה, עכשיו על גחווני ילך.

אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו עפר יאכל.

הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה.

וכן מצינו [ב] בקין [שנתן עיניו בתאומה יתירה שנולדה עם הבל, ששתי תאומות נולדו עם הבל (ועם קין נולדה רק תאומה אחת), והיינו דכתיב 'את אחיו את הבל', שני אחים שני ריבויים]. ולבסוף קין נעשה נע ונד, והרגו למך (ראה רש"י בראשי ד כג).

[ג] וקרח [שנתן עיניו בכהונת משה רבינו ונבלע באדמה הוא וכל אנשיו].

[ד] ובלעם [שנתן עיניו בממונו של בלק לקלל את ישראל, ונהרג במדין כשהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שנפלו מישראל בעצתו].

[ה] ודואג [אביר הרועים וגדול שבתלמידים היה, והיה ראש הסנהדרין בזמן שאול, ונתקנא בדוד המלך שראהו נכון דבר ואיש תואר ומראה פנים בהלכה, ומקנאתו בדוד אמר לשון הרע לשאול על דוד, ומת בחצי ימיו, כמו שנאמר עליו 'אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם'].

[ו] ואחיתופל [שהיה יועץ של דוד המלך, ונתן עיניו למלוך במקום דוד המלך, כדאמרין בסנהדרין שראה איש יוצא מאמתו וכסבור שעתיד למלוך, ומה שבידו נטלו הימנו, כמו שנאמר גם עליו 'אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם'].

[ז] וגחזי [שהיה משרת של אלישע הנביא נתן עיניו בממונו של נעמן שר צבא ארם, ונצטרע הוא וזרעו לעולם].

[ח] ואכשלום [בנו של דוד המלך שמרד בו ורצה למלוך במקומו, ומת].

[ט] ואדוניהו [בנו של דוד המלך, שרצה לקחת המלוכה תחת דוד במקום שלמה, והרגוהו].

[י] ועוזיהו [מלך יהודה שרצה להיות כהן, וזרחה צרעת על מצחו ודחפוהו והוציאו מבית המקדש וכך נשאר עד יום מותו].

[יא] והמן [שביקש שכולם יכרעו והשתחוו לו, וכשמרדכי לא כרע לו ביקש להשמיד ולהרוג ולאבד וכו', ולבסוף נתלה הוא ורוב בניו].

שנתנו עיניהם (שכל אלו נתנו עיניהם) **במה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבידם נטלוהו מהם.**

המקור שלוקה תחילה בירך

שנינו במשנה: **בירך התחילה בעבירה וכו'** לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן.

שואלת הגמרא: **מנא הני מילי** – מנין אלו הדברים שהירך לוקה תחילה, **אילימא** – אם תאמר משום דכתיב 'בתת ה' את ירכך נופלת ואת בטנך צבה'. והכתיב 'וצבתה בטנה ונפלה ירכה'.

עונה הגמרא: **אמר אביי: פי לייט** – כאשר הכהן מקלל, **לייט תחילה ירך** – מקלל תחילה את הירך, **והדר בטן לייט** – ואחר כך מקלל את הבטן, והקללה היא תחלת הפורענות. הרי שהירך תחילה. **ומינא פי בדיקי פי אורחיהו בדיקי** – וכאשר המים בודקים, הרי הם הולכים ובודקים כדרכם **בטן ברישא, והדר ירך** – בתחילה את הבטן ואחר כך את הירך שהמים נכנסים תחילה למעיים ומקלקלים אותם, ואח"כ המים מגיעים לירך.

שואלת הגמרא: בקללה נמי כתיב - בקללה גם כתוב בטן תחילה, שנאמר: 'לצבות בטן ולנפל ירף'.

עונה הגמרא: ההוא דמודע לה כהן דבטן ברישא והדר ירף - זה הוא רק שהכהן מודיע לה שאף שקילל תחילה את הירף, מכל מקום הבטן מתקלקלת תחילה, שלא להוציא לעז על מים המרים, שלא יאמרו לא עשו כסדר האלה ואין פורענות זו על ידן.

משנה

שמשון הלך אחר עיניו, לקה בעיניו. אבשלום נתגאה בשערו, נתלה בשערו

שמשון הלך אחר עיניו, לפיכך נקרו פלשתים את עיניו, שנאמר ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו.

אבשלום נתגאה בשערו, לפיכך נתלה בשערו, שרכב על פרד, ושערו של אבשלום הסתבך בעץ, ועמד כך תלוי, ואחר כך יואב ראה את אבשלום תלוי, ותקע בו שלשה שבטים, כדלהלן. ועשרה נערים נושאי כלי יואב היכו את אבשלום והרגוהו.

ולפי שבא על עשר פלגשי אביו, כדכתיב בספר שמואל (ב טו) ויעזוב עשר נשים פלגשים לשמור הבית, לפיכך נתנו בו עשר לונביות [חרבות], שנאמר ויסבו עשרה (אנשים) [נערים] נושאי כלי יואב ויכו את אבשלום וימיתוהו.

ולפי שגנב שלש גנבות, לב אביו ולב בית דין ולב ישראל, שאבשלום אמר לדוד המלך שנדר להביא קרבן, ורוצה להעלות לירושלים לשלם נדרו, וביקש מדוד: כתוב לי שילכו עמי אותם שנים שאבחר, ודוד המלך כתב לו, והיה מראה חותמו של דוד לשנים, והולכים אחריו, וכן לשנים אחרים, עד שכינס מאתים אנשים וכולן ראשי סנהדראות, הרי שגנב לב אביו ולב בית דין (סנהדרין), וכן גנב את לב אנשי ישראל, שנאמר ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל, וגנב לבם שאמר לעם שרוצה לשופטם בצדק ולהצדיק את הצדיק, וכאשר אדם השתחוה לאבשלום, החזיק בו שיקום, וגם נשק לו כאשר ישק איש את אחיו הדומה לו, ובוזה גנב את לב כל ישראל.

לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים, שנאמר וייקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום - יואב לקח שלשה שבטים גדולים וחזקים וחדים בראשם, ותקעם בלב אבשלום, וחשב להמיתו בזה, [ולפי שעדיין נשאר חי, ציוה יואב את עשר נערי להכותו, ונתנו בו עשר חרבות, כמוזכר לעיל, והמיתוהו].

וכן לענין הטובה, מרים המתינה שעה אחת, והמתינו לה ז' ימים

וכן לענין הטובה, הקב"ה מודד מידה כנגד מידה, מרים המתינה למשה שעה אחת, שנאמר ויתצב אחותו מרחוק, לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר, שנאמר והעם לא נסע עד האסף מרים.

יוסף זכה לקבור את אביו, ולא נתעסק בו אלא משה

יוסף זכה לקבור את אביו, ואין באחיו גדול ממנו, [שהיה מלך], שנאמר ויעל יוסף לקבר את אביו ויעלו עמו גם רכב גם פרשים, מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה, הרי מידה כנגד מידה, הוא (יוסף, שהיה הגדול ביותר) קבר את אביו, וכנגד זה משה רבינו (שהיה הגדול ביותר) קברו.

משה זכה בעצמות יוסף, ולא נתעסק בו אלא המקום

משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל [לענין כבוד קבורה להקיבר בגדולים] גדול ממנו - מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה, שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו.

וכן הוא אצל משה רבינו - מי גדול ממושה שלא נתעסק בו אלא המקום, שנאמר ויקבר אותו בני, הרי מידה כנגד מידה, הוא (משה, שהיה הגדול ביותר) קבר את יוסף, וכנגד זה ה' נתעסק בקבורת משה.

לא על משה בלבד אמרו שה' התעסק בקבורתו, אלא על כל הצדיקים, שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאסף.

נמרא

שמשון בעיניו מרד

תנו רבנן, שמשון בעיניו מרד - ע"י עיניו מרד בבוראו, שנאמר ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, לפיכך נקרו פלשתים את עיניו, שנאמר ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו.

שואלת הגמרא: איני - האמנם, וכי שמשון מרד במעשה זה, והכתיב ואביו ואמו לא ידעו כי מה היא - שחשק באותה אשה כדי להתגרות בפלשתים, הרי שהיא היתה מה, ואין זה מרידה בבוראו.

עונה הגמרא: פי אול מיהא בתר ישרותיה אול - עכ"פ כשהלך, הלך אחר ישרות לבו.

תחילת קלקולו בעזה

תניא, רבי אומר: תחילת קלקולו בעזה, לפיכך לקה בעזה.

תחילת קלקולו בעזה, דכתיב וילך שמשון עזתה וירא שם אשה זונה וגו'. לפיכך לקה בעזה דכתיב ויורידו אותו עזתה.

שואלת הגמרא: והכתיב וירד שמשון תמנתה וירא שם אשה מבנות פלשתים ותיטב בעיני שמשון ומעשה זה שהיה בתמנת - היה לפני המעשה שהיה בעזה.

עונה הגמרא: תחלת קלקולו מיהא בעזה הנה – תחילת קלקולו עב"פ היתה בעזה, שמה שהיה בתמנת לא היה כל כך קלקול, ששם לקחה לו לאשה ולא בא עליה בזנות.

הטעם לשם 'דלילה'

'ויהי אחרי כן (אחרי מה שהיה בתמנת ובעזה) ויאהב אשה בנחל שרק ושמה דלילה'.
תניא רבי אומר: אילמלא לא נקרא שמה דלילה, ראוייה היתה שתקרא דלילה, דילדלה [עקרה]
את כחו, דילדלה את לבו, דילדלה את מעשיו.
דילדלה את כחו, דכתיב 'ויסר כחו מעליו'.
דילדלה את לבו, דכתיב 'ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו'.
דילדלה את מעשיו, דאיסתלק שכינה מיניה – שהשכינה הסתלקה ממנו, דכתיב 'והוא לא ידע כי ה' סר מעליו'.

כיצד ידעה שהגיד לה את כל לבו

נאמר בפסוק: 'ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו'.
מנא ידעה – הלא כמה כזבים אמר לה קודם לכן ומצאתו שקרן. [ששאלה אותו במה כוחר גדול ואיך אפשר לבטל ממך את כוחר, ותחילה ענה לה דברים שהם שקר, שעשתה כדבריו וכוחו לא פסק כמפורש בפסוקים שם].
אמר רבי חנין אמר רב: ניכרין דברי אמת.
אביי אמר: ידעה בו באותו צדיק דלא מפיק (שלא מוציא) שם שמים לבטלה, כיון דאמר 'גזיר אלהים אני' אמרה: השתא ודאי קושטא קאמר – כעת ודאי אמר אמת.

ותאלצהו

'ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו' שיגיד לה כיצד כוחו כה רב.
מאי 'ותאלצהו', שהוא לשון דוחק ומצוקה.
אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו, שאזי תאות האדם מרובה.

ואל תאכלי כל טמא

נאמר בפסוק: ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא ילדה: (ג)
וירא מלאך ה' אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן: 'ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא'.
מאי 'כל טמא'.

ותו – ועוד קשה: עד השתא דברים טמאים קאכלה – וכי עד עכשיו היא אכלה דברים טמאים.

אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: דברים האסורים בנזיר - משרת ענבים כגון נזיר ששרה ענבים במים ויש בהם טעם יין (שאינן זה כלול בכל אשר יעשה מגפן היין), ולכן הוצרך להוסיף ולומר, 'כל טמא'.

ויבקע אלקים את המכתש אשר בלחי

נאמר בפסוק: וימצא לחי חמור טריה וישלח ידו ויקחה ויך בה אלה איש: ויצמא מאד ויקרא אל ה' ויאמר אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדלה הזאת ועתה אמות בצמא ונפלת ביד הערלים. ואזי ה' הוציא לו מים מלחי החמור, כמו שכתוב: ויבקע אלהים את המכתש [גומא שהשן יושבת בה] אשר בלחי ויצאו ממנו מים וישת ותשב רוחו ויחי על כן קרא שמה עין הקורא אשר בלחי עד היום הזה.

אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: הוא אינה לדבר טמא - לישא בת אל נכר, לפיכך נתלו חייו בדבר טמא - לחי החמור שאלמלא לחי החמור היה מת בצמא.

ותחל רוח ה' לפעמו

ותחל רוח ה' לפעמו וגו'

אמר רבי חמא ברבי חנינא: חלתה נבואתו של יעקב אבינו, דכתיב 'יהי דן נחש עלי דרך' - וזהו שנאמר - ותחל רוח ה' - רוח נבואה ששרתה על יעקב שרמו שמשבט דן יצא שמשון שילחם עם הפלשתים¹¹.

לפעמו במחנה דן

בהמשך הפסוק נאמר 'ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן'.

אמר רבי יצחק דבי רבי אמי: מלמד שהיתה שכינה מקשקשת לפניו - ללוותו באשר הולך, כזוג (כפעמון), כתיב הכא 'לפעמו במחנה דן', וכתיב התם 'פעמון ורמון'.

בין צרעה ובין אשתאול

'בין צרעה ובין אשתאול'.

אמר רבי אסי: צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו, ועקרן שמשון וטחנן זה בזה.

יח. כלשון הפסוק 'יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור'. וברש"י בשם שהנחש נושך את עקבי הסוס והרוכב נופל, כך שמשון אחז בשני העמודים של הבנין והוויזים ממקומם, כך הבית נפל על יושביו וכל אשר היו בו מתו.

מסורת הש"ס

- א) נק היעד המשיג... ב) המסרה... ג) נקט אתמ... ד) נקט אתמ... ה) נקט אתמ... ו) נקט אתמ... ז) נקט אתמ... ח) נקט אתמ... ט) נקט אתמ... י) נקט אתמ... יא) נקט אתמ... יב) נקט אתמ... יג) נקט אתמ... יד) נקט אתמ... יה) נקט אתמ... יז) נקט אתמ... יח) נקט אתמ... יט) נקט אתמ... כ) נקט אתמ... כא) נקט אתמ... כב) נקט אתמ... כג) נקט אתמ... כד) נקט אתמ... כה) נקט אתמ... כו) נקט אתמ... כז) נקט אתמ... כח) נקט אתמ... כט) נקט אתמ... ל) נקט אתמ...

הגהות ה"ח
א) נבני וכן שבעל שחזר
ב) נבני וכן שבעל שחזר
ג) נבני וכן שבעל שחזר
ד) נבני וכן שבעל שחזר
ה) נבני וכן שבעל שחזר
ו) נבני וכן שבעל שחזר
ז) נבני וכן שבעל שחזר
ח) נבני וכן שבעל שחזר
ט) נבני וכן שבעל שחזר
י) נבני וכן שבעל שחזר
יא) נבני וכן שבעל שחזר
יב) נבני וכן שבעל שחזר
יג) נבני וכן שבעל שחזר
יד) נבני וכן שבעל שחזר
יה) נבני וכן שבעל שחזר
יז) נבני וכן שבעל שחזר
יח) נבני וכן שבעל שחזר
יט) נבני וכן שבעל שחזר
כ) נבני וכן שבעל שחזר
כא) נבני וכן שבעל שחזר
כב) נבני וכן שבעל שחזר
כג) נבני וכן שבעל שחזר
כד) נבני וכן שבעל שחזר
כה) נבני וכן שבעל שחזר
כו) נבני וכן שבעל שחזר
כז) נבני וכן שבעל שחזר
כח) נבני וכן שבעל שחזר
כט) נבני וכן שבעל שחזר
ל) נבני וכן שבעל שחזר

גליון הש"ס
א) נבני וכן שבעל שחזר
ב) נבני וכן שבעל שחזר
ג) נבני וכן שבעל שחזר
ד) נבני וכן שבעל שחזר
ה) נבני וכן שבעל שחזר
ו) נבני וכן שבעל שחזר
ז) נבני וכן שבעל שחזר
ח) נבני וכן שבעל שחזר
ט) נבני וכן שבעל שחזר
י) נבני וכן שבעל שחזר
יא) נבני וכן שבעל שחזר
יב) נבני וכן שבעל שחזר
יג) נבני וכן שבעל שחזר
יד) נבני וכן שבעל שחזר
יה) נבני וכן שבעל שחזר
יז) נבני וכן שבעל שחזר
יח) נבני וכן שבעל שחזר
יט) נבני וכן שבעל שחזר
כ) נבני וכן שבעל שחזר
כא) נבני וכן שבעל שחזר
כב) נבני וכן שבעל שחזר
כג) נבני וכן שבעל שחזר
כד) נבני וכן שבעל שחזר
כה) נבני וכן שבעל שחזר
כו) נבני וכן שבעל שחזר
כז) נבני וכן שבעל שחזר
כח) נבני וכן שבעל שחזר
כט) נבני וכן שבעל שחזר
ל) נבני וכן שבעל שחזר

לעני הש"ס
א) נבני וכן שבעל שחזר
ב) נבני וכן שבעל שחזר
ג) נבני וכן שבעל שחזר
ד) נבני וכן שבעל שחזר
ה) נבני וכן שבעל שחזר
ו) נבני וכן שבעל שחזר
ז) נבני וכן שבעל שחזר
ח) נבני וכן שבעל שחזר
ט) נבני וכן שבעל שחזר
י) נבני וכן שבעל שחזר
יא) נבני וכן שבעל שחזר
יב) נבני וכן שבעל שחזר
יג) נבני וכן שבעל שחזר
יד) נבני וכן שבעל שחזר
יה) נבני וכן שבעל שחזר
יז) נבני וכן שבעל שחזר
יח) נבני וכן שבעל שחזר
יט) נבני וכן שבעל שחזר
כ) נבני וכן שבעל שחזר
כא) נבני וכן שבעל שחזר
כב) נבני וכן שבעל שחזר
כג) נבני וכן שבעל שחזר
כד) נבני וכן שבעל שחזר
כה) נבני וכן שבעל שחזר
כו) נבני וכן שבעל שחזר
כז) נבני וכן שבעל שחזר
כח) נבני וכן שבעל שחזר
כט) נבני וכן שבעל שחזר
ל) נבני וכן שבעל שחזר

מוכר הש"ס
א) נבני וכן שבעל שחזר
ב) נבני וכן שבעל שחזר
ג) נבני וכן שבעל שחזר
ד) נבני וכן שבעל שחזר
ה) נבני וכן שבעל שחזר
ו) נבני וכן שבעל שחזר
ז) נבני וכן שבעל שחזר
ח) נבני וכן שבעל שחזר
ט) נבני וכן שבעל שחזר
י) נבני וכן שבעל שחזר
יא) נבני וכן שבעל שחזר
יב) נבני וכן שבעל שחזר
יג) נבני וכן שבעל שחזר
יד) נבני וכן שבעל שחזר
יה) נבני וכן שבעל שחזר
יז) נבני וכן שבעל שחזר
יח) נבני וכן שבעל שחזר
יט) נבני וכן שבעל שחזר
כ) נבני וכן שבעל שחזר
כא) נבני וכן שבעל שחזר
כב) נבני וכן שבעל שחזר
כג) נבני וכן שבעל שחזר
כד) נבני וכן שבעל שחזר
כה) נבני וכן שבעל שחזר
כו) נבני וכן שבעל שחזר
כז) נבני וכן שבעל שחזר
כח) נבני וכן שבעל שחזר
כט) נבני וכן שבעל שחזר
ל) נבני וכן שבעל שחזר

תוספות הש"ס
א) נבני וכן שבעל שחזר
ב) נבני וכן שבעל שחזר
ג) נבני וכן שבעל שחזר
ד) נבני וכן שבעל שחזר
ה) נבני וכן שבעל שחזר
ו) נבני וכן שבעל שחזר
ז) נבני וכן שבעל שחזר
ח) נבני וכן שבעל שחזר
ט) נבני וכן שבעל שחזר
י) נבני וכן שבעל שחזר
יא) נבני וכן שבעל שחזר
יב) נבני וכן שבעל שחזר
יג) נבני וכן שבעל שחזר
יד) נבני וכן שבעל שחזר
יה) נבני וכן שבעל שחזר
יז) נבני וכן שבעל שחזר
יח) נבני וכן שבעל שחזר
יט) נבני וכן שבעל שחזר
כ) נבני וכן שבעל שחזר
כא) נבני וכן שבעל שחזר
כב) נבני וכן שבעל שחזר
כג) נבני וכן שבעל שחזר
כד) נבני וכן שבעל שחזר
כה) נבני וכן שבעל שחזר
כו) נבני וכן שבעל שחזר
כז) נבני וכן שבעל שחזר
כח) נבני וכן שבעל שחזר
כט) נבני וכן שבעל שחזר
ל) נבני וכן שבעל שחזר

המקנא פרק ראשון סוטה

תורה אור השלם

- 1. ועתה השקעה לי... 2. ומלך יראהש... 3. וקרא ששמו אל... 4. ויחזק את שמו שמעון... 5. ויחזק את שמו שמעון... 6. ומלך יראהש... 7. וקרא ששמו אל... 8. ויחזק את שמו שמעון... 9. ויחזק את שמו שמעון... 10. ויחזק את שמו שמעון... 11. ויחזק את שמו שמעון... 12. ויחזק את שמו שמעון... 13. ויחזק את שמו שמעון... 14. ויחזק את שמו שמעון... 15. ויחזק את שמו שמעון... 16. ויחזק את שמו שמעון... 17. ויחזק את שמו שמעון... 18. ויחזק את שמו שמעון... 19. ויחזק את שמו שמעון... 20. ויחזק את שמו שמעון... 21. ויחזק את שמו שמעון... 22. ויחזק את שמו שמעון... 23. ויחזק את שמו שמעון... 24. ויחזק את שמו שמעון... 25. ויחזק את שמו שמעון... 26. ויחזק את שמו שמעון... 27. ויחזק את שמו שמעון... 28. ויחזק את שמו שמעון... 29. ויחזק את שמו שמעון... 30. ויחזק את שמו שמעון...

לאמא מעתה לא ימהר מימה

לכי מלי שנה מלגוס דלמכר... מפ"ק דשנת (ד"ק) אמר רב... משימה דעולה חסור נלמס שיתן... שגוס דלמכרו צנית הממקן משוס... דשג גופיה לוקיני שגוס דכדמיכ... ויקאל לו ה' שגוס ולק קא משיני ליה... נממ' סופריס (פ"ד) צדידי שמות שאין... נממקון ונרסל דלמנא שזיר ועדק... מחנון ורכוס דלמני צניק שבעת... דעדות (שמיטת דף כ"ה) דלמקס דלא... אשכמן שקרא הקצ"ה ממש ק"ן מנון... והלא פירך דהא דקדמא על שמו... הקצ"ה נקרא שמיטת דשמו נקלסן... והיונו דקא דמי מלל ממש שמו ממו... על שם שהוא מנון ומרסמ על צנימיו: ט

הורחל שבועתו של איבמלך דכתוב יא... תשקר לי ולגיני ולכדמי: ביגדל הנער ויברכהו... ה' במה ברכו אמר רב יהודה אמר רב שברכו... באמתו אמתו בכני אדם ורועין כנחל שומק... יקרא שמשון אה' ויאמר ה' אלהים וזכרי... נא וזוקני נא אך הפעם הזה ואנקמה נקם... אחת משתי עיני מפלשתים אמר רב אמר... שמשון לפני הקב"ה רבש"ע וזכור לי עשרים... (והשירים) שנה ששפנתה את ישראל ולא... אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממוקם... למוקם ויחך שמשון וילכד שלש מאות... שזועלים מאי שנא שזועלים אמר רבי איבו בר... נגד א"ר חייא בר אבא אמר שמשון יבא... כי שחזור לאחוריו ויפרט מפלשתים שחורו... שבבערתה תניא א"ר שמעון החסיד בין בתניפו... של שמשון ששים אמה היה שנאמר וישכב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי... הלילה ויאחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזה ויסעם עם הבריו רישע וישע... כתניפו וגמרי דאין לדלתות עזר פחותות משישם אמה' ויהי מורחן בבית... האסורים א"ר יוחנן אין שחנייה אלא לשון עבירה וכן הוא אומר דמתחן לאחר... אשתי מולמד שכל אחד ואחד הביא לו את אשתי לבית האסורים כפי... שתעקבו הימנו אמר רב רפא דאמינו איניש קמו דכתיב חמרא חמרא חמרא... קמי ברוקא גירדיא ודבלא וא"ר יוחנן כל המזונה אשתו מזונת עליו שנאמר... אש נפתה לבי עד אשה ועל פתח רעי איבתי וכתוב המתחן לאחר אשה כי... ועליה וירעון אחריה והיונו דאמינו איניש איהו כי קארי ואלתתיה כי בוציני... וא"ר יוחנן שמשון דן את ישראל באביהם שבשמום שנאמר ידיו עמו... כאחד וגו' וא"ר יוחנן שמשון על שמו של הקב"ה נקרא שנאמר כי שמש... ומגן ה' אלהים וגו' אלא מעתה לא ימהר אלא מעין שמו של הקב"ה מה... הקב"ה מגין על כל העולם כולו אף שמשון מגין בדורו על ישראל וא"ר... ויחנן בלעם היגר ברבגלו אדת היה שנאמר ויחך שפי שמשון היגר בשתי... רגליו היה שנאמר שפיפן עלי ארח: ת"ר חמשה נבראו מעין דוגמא של... מעלה ויהיו ויהיו ויהיו שמשון כבהו שאלו באשלום בשערו צדקיהו... בעיניו אסא ברנליו שמשון כבהו דכתוב יוס"פ כהו מעיליו שאלו בצוארו... דכתוב ויקרא שאלו את החרב ויפל עליה אשלום בשערו כדבעיני לומבר... קמן צדקיהו בעיניו דכתוב ואת עיני צדקיהו עור אסא ברנליו דכתוב ורק... לעת וקנתה הלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב א"ר חמשה בשרה הוי... ושרא בריה רוב נחמן לרב נחמן היכי דמי פדגרא א"ל כ"ה כוחו בבשר התי... מנא ידע איבא דאמינו מוחד תורה חש ביה ו איבא דאמינו מרביה בשרה ליה... וא"ר סור ה' לראוי ובריתו להדויעם דרש רבא מפני מה נעניש אסא מפני... שעשה אנגריא בתלמודי חכמים שנאמר והמלך אסא השמיני את כל יהודה... אין נקי מאי אין נקי אמר רב יהודה אמת רב אפילו חתן מחרדרו וכלה מחותנתה... כתיב ויורד שמשון תמנתה וכתבי' ונתה חמוך עולה תמנתה א"ר אלתור... שמשון שנתננה בה כתוב ביה ויירה יהודה שנתעלה בה כתוב ביה ע"ה רב... שמואל בר נחמני אמר שתי תמנות היו חרד בירידה וחרד בעליה רב פפא... אמר חרד תמנתה הואי דאיתי מהאי גיסא ויירה ודאיתי מהאי גיסא עליה כגון... ורדניא ובי בארו ושוקא ונרש ויתשב כפתה עינים א"ר אלכסנדרו מלמד... שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו מקום שכל עינים צופות לראותו... ר' חנין א"ר מקום הוא ששמו עינים וכן הוא אומר ונתה פתחו והעינים ר' שמואל... בר נחמני אמר שנתנה עינים לדכריה כשתבעה אמר לה שמה וכרית אה... אמרה ליה גיורת את שמה איש את אמרה ליה פנויה את שמה קיבל... כך אביך קידושין אמרה ליה יתומה אני שמה סמאה את אמרה ליה שחרורה... אני: ייטע אשל באור שבע אמר ריש לקיש מלמד שגמיה פדרם ונמט בל... משני מגדים רבי הירוש רבי נחמיה רבי אבא פדרם ורבי אמר פדרק בלשלא... למ"ד פדרם היונו דכתוב ויטע גלמ"ד למ"ד פודק מאי ויטע כדכתבי' וייטע... אהלי אפרנו וגו' ויקרא שם בשם ה' אל עולם אמר ריש לקיש אל יתיקי ויקרא... אלא

בנה בשקא וכן גם האומץ... א) נבני וכן שבעל שחזר... ב) נבני וכן שבעל שחזר... ג) נבני וכן שבעל שחזר... ד) נבני וכן שבעל שחזר... ה) נבני וכן שבעל שחזר... ו) נבני וכן שבעל שחזר... ז) נבני וכן שבעל שחזר... ח) נבני וכן שבעל שחזר... ט) נבני וכן שבעל שחזר... י) נבני וכן שבעל שחזר... יא) נבני וכן שבעל שחזר... יב) נבני וכן שבעל שחזר... יג) נבני וכן שבעל שחזר... יד) נבני וכן שבעל שחזר... יה) נבני וכן שבעל שחזר... יז) נבני וכן שבעל שחזר... יח) נבני וכן שבעל שחזר... יט) נבני וכן שבעל שחזר... כ) נבני וכן שבעל שחזר... כא) נבני וכן שבעל שחזר... כב) נבני וכן שבעל שחזר... כג) נבני וכן שבעל שחזר... כד) נבני וכן שבעל שחזר... כה) נבני וכן שבעל שחזר... כו) נבני וכן שבעל שחזר... כז) נבני וכן שבעל שחזר... כח) נבני וכן שבעל שחזר... כט) נבני וכן שבעל שחזר... ל) נבני וכן שבעל שחזר

בנה בשקא וכן גם האומץ... א) נבני וכן שבעל שחזר... ב) נבני וכן שבעל שחזר... ג) נבני וכן שבעל שחזר... ד) נבני וכן שבעל שחזר... ה) נבני וכן שבעל שחזר... ו) נבני וכן שבעל שחזר... ז) נבני וכן שבעל שחזר... ח) נבני וכן שבעל שחזר... ט) נבני וכן שבעל שחזר... י) נבני וכן שבעל שחזר... יא) נבני וכן שבעל שחזר... יב) נבני וכן שבעל שחזר... יג) נבני וכן שבעל שחזר... יד) נבני וכן שבעל שחזר... יה) נבני וכן שבעל שחזר... יז) נבני וכן שבעל שחזר... יח) נבני וכן שבעל שחזר... יט) נבני וכן שבעל שחזר... כ) נבני וכן שבעל שחזר... כא) נבני וכן שבעל שחזר... כב) נבני וכן שבעל שחזר... כג) נבני וכן שבעל שחזר... כד) נבני וכן שבעל שחזר... כה) נבני וכן שבעל שחזר... כו) נבני וכן שבעל שחזר... כז) נבני וכן שבעל שחזר... כח) נבני וכן שבעל שחזר... כט) נבני וכן שבעל שחזר... ל) נבני וכן שבעל שחזר

בנה בשקא וכן גם האומץ... א) נבני וכן שבעל שחזר... ב) נבני וכן שבעל שחזר... ג) נבני וכן שבעל שחזר... ד) נבני וכן שבעל שחזר... ה) נבני וכן שבעל שחזר... ו) נבני וכן שבעל שחזר... ז) נבני וכן שבעל שחזר... ח) נבני וכן שבעל שחזר... ט) נבני וכן שבעל שחזר... י) נבני וכן שבעל שחזר... יא) נבני וכן שבעל שחזר... יב) נבני וכן שבעל שחזר... יג) נבני וכן שבעל שחזר... יד) נבני וכן שבעל שחזר... יה) נבני וכן שבעל שחזר... יז) נבני וכן שבעל שחזר... יח) נבני וכן שבעל שחזר... יט) נבני וכן שבעל שחזר... כ) נבני וכן שבעל שחזר... כא) נבני וכן שבעל שחזר... כב) נבני וכן שבעל שחזר... כג) נבני וכן שבעל שחזר... כד) נבני וכן שבעל שחזר... כה) נבני וכן שבעל שחזר... כו) נבני וכן שבעל שחזר... כז) נבני וכן שבעל שחזר... כח) נבני וכן שבעל שחזר... כט) נבני וכן שבעל שחזר... ל) נבני וכן שבעל שחזר

ביאור הפסוק שנאמר על שמשון 'והוא יחל להושיע את ישראל'

נאמר בפסוק על שמשון: 'והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים', ובהמשך הפסוקים שם מבואר שנלחם בפלשתים.

הגמרא דורשת את הלשון 'יחל', אמר רבי חמא ברבי חנינא: (ד&ף 9) הוחל [בטלה והתחללה] שבועתו של אבימלך, דכתיב 'אם תשקר לי ולניני ולנכדי', שנשבעו אברהם אבינו ואבימלך זה לזה וכרתו ברית ביניהם [שלא יעשו רע זה לזה], אמנם כיון שהפלשתים עברו על השבועה וציערו רת ישראל, הרי היא התבטלה, והותר לישראל ללחום בהם.

'ויברכהו', במה ברכו

נאמר על שמשון: ויגדל הנער ויברכהו ה'.

מבררת הגמרא: במה ברכו - כל ברכה שבמקרא לשון ריבוי הוא דבר המרבה ומצוי בו שובע, ומה ברכה נמצא בו לא מצינו עושר בשמשון.

אמר רב יהודה אמר רב: שברכו באמתו, אמתו כבני אדם וזרעו כנחל שוטף, למה שנתאוו נתברך.

בזכות מה ביקש שמשון 'זכרני נא'

הפלשתים הניחו את שמשון לשחק לפנייהם בבית ששחקו ושמחו שם וזבחו לעבודה זרה שלהם, ואזי שמשון התפלל לה' שינצל, ואחז בשני עמודי הבנין, ויקרא שמשון אל ה' ויאמר ה' אלהים זכרני נא וחקוני נא אך הפעם הזו, ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים - שכר אחת מעיני תן לי בעת שאתחזק ואתנקם בפלשתים, ושכר העין האחרת תן לי לעולם הבא.

אמר רב: אמר שמשון לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, זכור לי עשרים ושתים שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום. [ואזי אחז שמשון בשני העמודים שעליהם עומד הגג, והוזיזם ממקומם, זיפול הבית על הסרנים ועל כל העם אשר בו ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו].

מדוע שמשון הבעיר אש דוקא בזנבות השועלים

כאשר היה שמשון ב'תמנת', ורצה לנקום בפלשתים על אשר האשה אשר לקח מבנותיהם נישאת לאחר, לכד 300 שועלים, וקשר לפידיים בזנבותיהם ושלחם בין שדות הפלשתים לשרוף את שדותיהם, כמו שנאמר: וילך שמשון וילכד שלש מאות שועלים, ויקח לפדים, ויפן זנב אל זנב, וישם לפיד אחד בין שני הזנבות בהנהך: ויבער אש בלפידים, וישלח בקמות פלשתים, ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית'.

מבררת הגמרא: **מאי שנא שועלים** – מדוע ברח שמשון דוקא שועלים כדי לשרוף בזנבותיהם את שדות הפלשתים.

אמר רבי איבו בר ננדי אמר רבי חייא בר אבא: אמר שמשון, יבא מי שחוזר לאחוריו – יבואו שועלים שהם חוזרים לאחוריהם (שכאשר צדים שועל אינו הולך קדימה אלא חוזר לאחוריו), ויפגע מפלשתים שחזרו בשבועתן, כמבואר לעיל שהם משלו וציערו את ישראל.

בין כתפיו של שמשון

כאשר שמשון הגבור היה בעזה, עקר את דלתות העיר עם הבריה והמזוזות, הגמרא דורשת בפסוק שמשון נשאם על כתפיו, שגודלם וחוזקם היה גדול ועצום. **תניא, אמר רבי שמעון החסיד: בין כתפיו של שמשון ששים אמה היה, שנאמר וישכב שמשון עד חצי הלילה ויקם בחצי הלילה, ויאחו בדלתות שער העיר [עזה], ובשתי המזוזות, ויסעם (ויעקרום ממקומם) עם הבריה, וישם על כתפיו** – שהם היו כשיעור כתפיו, ונגמירי – וקבלה בידינו: דאין דלתות עזה פחותות מששים אמה.

ויהי טוחן בבית האסורים

נאמר על שמשון **ויהי טוחן בבית האסורים**, אמר רבי יוחנן: אין טחינה אלא לשון עבירה (גילוי עריות). וכן הוא אומר **תטחן לאחר אשתי מלמד שכל אחד ואחד הביא לו את אשתו לבית האסורים כדי שתתעבר הימנו**.

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי – זהו שאנשים אומרים, לפני כל אדם מביאין מה שהוא רגיל בו: קמי דשתי חמרא, חמרא – לפני שותי יין, מביאין יין. קמי רפוקא, (גרידיא דובלא) [גרינא דיבל] – לפני עובד אדמה וחופר בגינות שרגיל לאכול ירק, מביאין סל מלא ירק (דובלי, מין ירק הוא).

ואמר רבי יוחנן: כל המזנה, אשתו (מזונת) [מזנה] עליו, שנאמר 'אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבותי, וכתיב 'תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחריו, והיינו דאמרי אינשי – וזהו שאנשים אומרים: **איהו בי קארי ואיתתיה בי בוציני** – הוא בקארי (כדלעת גדולה) ואשתו בבוציני (דלעת קטנה), כלומר: במה שהוא עוסק היא עסוקה.

מעלותיו העצומות של שמשון

ואמר רבי יוחנן: שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים, שנאמר דן (שמשון שבא משבט דן) דין עמו כאחד וגו' – כאחד, כיחידו של עולם במשפט צדק.

ואמר רבי יוחנן: שמשון על שמו של הקדוש ברוך הוא נקרא – משמע שכינהו בשמו של הקב"ה ממש, **שנאמר כי שמש ומגן ה' אלהים וגו'**, כלומר: חומה ומגן ה' אלקים^ט.

יט. (שמש' פירושו גם 'חומה', כמו הפסוק 'ושמתי כדכוד שמשותיך', שפירושו הוא: לעתיד לבא אשים את חומותיך מ'כדכד' שהוא אבן יקרה וטובה).

שואלת הגמרא: **אֵלָּא מַעַתָּה לֹא יִמָּחֶה** – אם כן יהיה אסור למחוק תיבה זו [יש מפרשים שהכונה לתיבת 'שמש' כשמתכוונים לקב"ה, ויש מפרשים שהכונה לתיבת 'שמשון'].

עונה הגמרא: **אֵלָּא** כך אמר רבי יוחנן: **שִׁמְשׁוֹן מַעֲיֵן שְׁמוֹ שֶׁל הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, מִהַ הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִגִּין עַל כָּל הָעוֹלָם כּוֹלוּ אִף שִׁמְשׁוֹן מִגִּין בְּדוֹרוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, וּלְפִי זֶה 'שִׁמְשׁוֹן' אֵינוֹ כִּינּוּי לְשֵׁמוֹ שֶׁל הַקִּב"ה, אֲלֹא כִּינּוּי פְּעוּלוֹתָיו שֶׁמִּגִּין עַל הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁמּוֹתֵר לְמַחֲוֹק תִּיבַת חֲנוּן וּרְחוּם שֶׁהֵם כִּינּוּי לְפְעוּלוֹתָיו שֶׁחֲנוּן וּמְרַחֵם.**

בלעם חיגר ברגל אחת, שמשון בשתי הרגלים

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּלַעַם חִיגַר בְּרִגְלוֹ אַחַת הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיִּלַּךְ שָׁפִי', [שרגלו 'שפה' – כלומר: ניתקה ממקומה (כמו 'שף מדוכתיה' – שניתק ממקומו)].

שִׁמְשׁוֹן חִיגַר בְּשְׁתֵּי רִגְלָיו הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'שָׁפִיפָן עָלַי אֶרֶח' – שְׁפִיידָה כְּפוּלָה.

חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה, וכולן לקו בהן:

תָּנוּ רַבֵּנּוּ, חֲמִשָּׁה נִבְרָאוּ מֵעֵין דּוּגְמָא שֶׁל מַעְלָה – נִשְׁתַּנוּ מִן הַתַּחֲתוֹנִים לְתַפְאֶרְתָּהּ, וְכוֹלֵן לְקוֹ בָּהֶן:

א. שִׁמְשׁוֹן בַּכּוֹ.

ב. שָׂאוּל בְּצוּאָרוֹ [שנאמר בו 'זיגבה מכל העם משכמו'].

ג. אֲבִשְׁלוֹם בְּשַׁעֲרוֹ.

ד. צְדָקְיָה [מֶלֶךְ יְהוּדָה] בְּעֵינָיו.

ה. אָסָא [מֶלֶךְ יְהוּדָה] בְּרִגְלָיו. [רש"י כותב: לא ידענא מנלן דצדקיה נשתנה בעיניו לשבח, וכן אסא ברגליו, אלא כן שמע מרבו].

א. שִׁמְשׁוֹן בַּכּוֹ, דְּכָתִיב 'וַיִּסַּר כּוֹחַ מַעְלָיו'.

ב. שָׂאוּל בְּצוּאָרוֹ, דְּכָתִיב 'וַיִּקַּח שָׂאוּל אֶת הַחֶרֶב וַיַּפֵּל עָלָיָהּ', שָׂאוּל נִפְלַע עַל הַחֶרֶב שֶׁתִּפְגַּע בּוֹ בְּמִקּוֹם שְׂרֵגִילִים לְהַרוּג בַּחֶרֶב וְהָיִינוּ בְּצוּאָר.

ג. אֲבִשְׁלוֹם בְּשַׁעֲרוֹ, כְּדָבַעֲיָן לְמִימֵר קִמּוֹן.

ד. צְדָקְיָה בְּעֵינָיו, דְּכָתִיב 'וְאֵת עֵינָי צְדָקְיָהוּ עוֹר'.

ה. אָסָא בְּרִגְלָיו, דְּכָתִיב 'רַק לַעֲת וְזָקְנָתוֹ חָלָה אֶת רִגְלָיו'. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֶׁאֲחֻזָּתוֹ פְּדַגְרָא – שֵׁם חוֹלִי הוּא שְׂאוּחוֹ בְּרִגְלִים וְקוּרָא לוֹ פּוּדְגָרָא.

אָמַר לֵיָהּ מֶר זוּטְרָא בְּרִיָה דְּרַב נַחֲמָן לְרַב נַחֲמָן: הִיכִי דְּמִי פְּדַגְרָא.

אָמַר לֵיָהּ: כְּמַחַט בְּבֶשֶׂר הַחַי.

מִנָּא יָדַע.

אֵיכָא דְאִמְרֵי, מִיחַשׁ הוּא חַשׁ בֵּיהּ – הוּא חָלָה בְּחוּלֵי זָה.

וְאֵיכָא דְאִמְרֵי, מִרְבִּיהּ שְׁמַע לֵיהּ – הוּא שָׁמַע זָאת מִרְבּוֹ.

ואיכא דאמרי, 'סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם'.

מפני מה נענש אסא

דרש רבא: מפני מה נענש אסא – לחלות [כמובא לעיל 'אסא ברגליו], **מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים** – שהטיל את עבודת המלך (לעשות מלחמות ולצאת בצבא וליטול בהמתן לעבודת המלך) גם על תלמידי חכמים, **שנאמר 'המלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי'** – השמיע את כל יהודה – הזעיקן לעבודת המלך, וישאו את אבני הרמה שהיה מלך ישראל בונה עליה ברך, לבלתי תת יוצא ובא.

מאי 'אין נקי'.

אמר רב יהודה אמר רב: אפילו חתן מחדרו [אפילו חתן – שכתוב בו נקי יהיה לביתו], **וכלה מחופתה** גם אותם לקח לעבודה.

וירד שמשון תמנתה

[הגמרא ממשיכה בעניין שמשון: **כתיב 'וירד שמשון תמנתה'**, הרי שתמנת הוא ירידה. **וכתיב** [אצל יהודה ותמר] **'הנה חמיך עלה תמנתה'**, הרי שתמנת הוא עליה.

[ביאור א':] **אמר רבי אלעזר: שמשון שנתגנה בה** – שנשא מבנות פלשתים האסורות לו, **כתיב ביה ירידה**. **יהודה שנתעלה בה** – שמשם נולדו פרץ וזרח שהעמידו מלכים ונביאים בישראל, **כתיב ביה עליה**.

[ביאור ב':] **רבי שמואל בר נחמני אמר: שתי תמנאות היו, חדא בירידה וחדא בעליה**.

[ביאור ג':] **רב פפא אמר: חדא תמנה הואי** – היה מקום אחד ששמו 'תמנה', והוא היה באמצע שיפוע הר, **דאתי מהאי גיסא ירידה** – מי שבא מצד זה (כלומר: מראש ההר), הרי זה ירידה, **ודאתי מהאי גיסא עליה** – ומי שבא מצד זה (כלומר: מתחתית ההר), **כגון ורדוניא, ובי כארי, ושוקא דנרש** – שהם עיירות היושבות בשיפוע ההרים.

[ותשב בפתח עינים]

נאמר על תמר: **'ותשב בפתח עינים'**. **אמר רבי אלכסנדר: מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו, מקום שכל עינים צופות לראותו** – שהיו רגילין להתקבל שם וללון והיה חביב עליהם.

רבי חנין אמר רב: מקום הוא ששמו עינים, וכן הוא אומר 'תפוח והעינים'.

רבי שמואל בר נחמני אמר: שנתנה עינים לירכיה – דוגמא ופתח היתר נתנה לעצמה שאין עבירה בדבר. **כשתבעה אמר לה: שמא נכרית את**.

אמרה ליה: גיורת אני - ואיני עובדת כוכבים וראויה לך.

אמר לה: שמא אשת איש את.

אמרה ליה: פנויה אני, ומותרת לכל אדם.

אמר לה: שמא קיבל בך אביך קידושין.

אמרה ליה: יתומה אני - והייתי קטנה כשמת אבי, והוא לא קידש לי אשה.

אמר לה: שמא טמאה את.

אמרה ליה: טהורה אני [מנדה].

אהלו של אברהם אבינו

כיון שהוזכר אהלו של אברהם אבינו, הגמרא דורשת בעניינינו, נאמר בפסוק: 'ויטע אשל בבאר שבע'.

אמר ריש לקיש: מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים - להינות עוברים ושבים.

רבי יהודה ורבי נחמיה, חד אמר פרדס, וחד אמר פונדק - ללון שם אורחים, ולשון אש"ל נוטריקון אכילה שתיה לוויה שהיה מאכילן ומשקן ואח"כ מלווה אותן.

מבררת הגמרא: בשלמא למאן דאמר פרדס, היינו דכתיב 'ויטע', אלא למאן דאמר פונדק מאי 'ויטע'.

מבאררת הגמרא: בדכתיב 'ויטע אהלי אפדנו' וגו', הרי ששייך לשון נטיעה על נטיעת אהל ופונדק

אברהם אבינו הקריא לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב

נאמר בפסוק: 'ויקרא שם בשם ה' אל עולם'.

אמר ריש לקיש: אל תיקרי 'ויקרא' (עמוד ב) אלא 'ויקריא' - לימד לבריות לקרות שם בשם ה' אל עולם, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקדוש ברוך הוא בפה כל עובר ושב.

פיצד, לאחר שאכלו ושתו משלו, עמדו לברכו - עמדו לברך את אברהם, אמר להם: וכי משלי אכלתם, משל אלהי עולם אכלתם, הודו ושבחו וכרכו למי שאמר והיה העולם.

כ. [רש"י מוסיף שמדרבנן האמא והאחים של היתומה יכולים לקדש לה אשה, מכל מקום כשגדלה יכולה היא לומר שאינה רוצה בקידושין, והם מתבטלים, ובמעשה זה האם והאחים של תמר קידשוה לער ואונן בני יהודה, והיא מיאנה בקידושין, ושוב אינה 'כלת יהודה' שהרי אינה נשואה לבניו, ולכן היא לא נאסרה על יהודה מדין 'כלתו'].

הטעם שיהודה חשבה לזונה כי כיסתה פניה

‘יִרְאֶה יְהוּדָה וַיַּחֲשֹׁבָה לְזוֹנָה כִּי כִסְתָה פָּנֶיהָ.’

שואלת הגמרא: משום דכסתה פניה חשבה לזונה.

עונה הגמרא: אמר רבי אלעזר: שכסתה פניה בבית חמיה – ולא ראה אותה כל הימים שגדלה בביתו לפיכך לא הכיר בה, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל פלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים, מנלן, מתמר, שהיתה צנועה בבית חמיה ויצאו ממנה נביאים ומלכים,

והגמרא מביאה ראיה שיצאו ממנה נביאים, דכתיב ‘חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ בֶן אֲמוּץ’, וישעיהו וכן אביו אמוץ היו נביאים, והם היו צאצאי תמר כמבואר להלן.

וכן יצאו ממנה מלכים, מדוד (שהיה צאצא של תמר, כמבואר בסוף מגילת רות).

ואמר רבי לוי: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו: אמוץ ואמצייה אחים הוּ – וכשם שאמצייה שהיה מלך יהודה, היה מצאצאי תמר (שהרי היה מצאצאי דוד, כמובא לעיל), כך גם אחיו אמוץ (אביו של ישעיהו) היה מצאצאי תמר, הרי שיצאו ממנה מלכים ונביאים.

לאחר שנמצאו סימניה בא ס"מ וריחקם, ובא גבריאל וקירבם

נאמר בפסוק: ‘יִאמַר יְהוּדָה הוֹצִיאֹהוּ וּתְשַׂרְףּ: הִיא מוֹצֵאתָ וְהִיא שְׁלַחָה אֶל חַמִּיה לֵאמֹר לֹאִישׁ אֲשֶׁר אֱלֹה לֹא אֲנִי וְתֹאמַר הֲכֵר נָא לְמִי הַחַתֻּמָּת וְהַפְתִּילִים וְהַמְטָה הָאֵלֶּה.’

הגמרא שואלת על לשון הפסוק: ‘היא מוצאת’ שהוא מלשון ‘מציאה’, והלא ‘היא מיתוצאת מיעבי ליה’ – היה לפסוק לומר ‘היא מיתוצאת’ שהוא משמע שהוציאו אותה בעל כרחו.

אמר רבי אלעזר: לאחר שנמצאו סימניה [החותם, הפתילים, והמטה של יהודה], בא סמאל [שהוא שר של אדום] וריחקן, כדי שלא תוכל לשולחם ליהודה ויוציאוהו ותשרף, וכך לא יצא ממנה דוד שהכה את אדום (כמו שנאמר ‘המכה את אדום בגיא מלח’). בא גבריאל וקירבן, ועל כן כתוב ‘היא מוצאת’ מלשון ‘מציאה’ שהיא מצאה את הסימנים.

היינו דכתיב ‘לְמַנְצָחַ עַל יוֹנָת אֱלֹם רְחוּקִים לְדוֹד מִכְתָּם’, אמר רבי יוחנן: משעה שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אילמת, ואימתי היה זה: ‘לְדוֹד מִכְתָּם’ לאותה שהיתה ראויה ועומדת שיצא ממנה דוד שהיה מך [ענין] ותם לכל [תמים בדרכיו].

דבר אחר, ‘מכתם’ שהיתה מכתו תמה [מקום מילתו שהוא ראוי למכה היה תם ושלא הוצרך לחסרו] שנולד כשהוא מהול.

דבר אחר, ‘מכתם’ כשם שבקטנותו [קודם שמלך] הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה כך בגדולתו – לאחר שמלך. ולשון מכתם שהיתה תמה מכתו מתחלתו ועד סופו לא נחסר ענוותנותו ולא נשתנית.

למה תמר לא אמרה ליהודה: ממך אני הרה

'והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה.'

שואלת הגמרא: מדוע היא שלחה לומר בלשון זו, ותימא ליה מימר – ותאמר לו לשליח: אמור לו שממנו אני הרה ואלו סימניו.

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: ואמרי לה, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנלן, מתמר – אף זו נוח היה לה לישרף ואל תלבין פניו לפיכך שלחה לו אם יודה ויגלה הוא עצמו את הדבר, יגלה. ואם לאו תשרף ולא תגלה היא את הדבר.

הכר נא למי החותמת ולמי הפתילים

'הכר נא.'

אמר רבי חמא ברבי חנינא: ב'הכר' בישר לאביו דבר שנצטער בו, ב'הכר' בישרוהו.

בהכר בישר, שיהודה אמר ליעקב אבינו: 'הכר נא הכתנת בנך היא'.

בהכר בישרוהו, שאמרו לו: 'הכר נא למי'.

'נא, אין נא אלא לשון בקשה. אמרה ליה: בבקשה ממך הכר פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני.

שכרו של יוסף שקידש שם שמים בסתר,

שכרו של יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא

'ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני'. היינו דאמר רב חנין בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: יוסף שקדש שם שמים בסתר, זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, דכתיב 'עדות ביהוסף שמו'. יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא, זכה ונקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא.

אני מציל בזכותך שלשה בניך מן האור

ביון שהודה ואמר 'צדקה ממני', יצתה בת קול ואמרה: אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור, חניך שאני מציל בזכותך שלשה מבניך מן האור, מאן נינהו: חנניה מישאל ועזריה.

יצאה בת קול ואמר ממני יצאו כבושים

'צדקה ממני'.

מבררת הגמרא: מנא ידע – שממנו היא מעוברת שמא אף אחרים באו עליה.

מבארת הגמרא: יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים – דברים עלומים, דברי סתר, שנגזרו מלפני שיצאו מזו מלכים, ואי אפשר לצאת אלא מיהודה דכתיב (בראשית מט) גור אריה יהודה.

כיון שידעה שוב לא פסק ממנה

'ולא יסף עוד לדעתה'.

אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי משמיה דרב שמואל בר אמי: כיון שידעה - שידע בה שהיא צדקת ולשם שמים נתכוונה, שוב לא פסק ממנה. כתיב הכא 'ולא יסף עוד לדעתה', וכתיב התם 'קול גדול ולא יסף'.

אבשלום נתגאה בשערו

שנינו במשנה: אבשלום נתגאה בשערו וכו'.

מעשה
אבשלום

תנו רבנן, אבשלום בשערו מרד, שנאמר 'וכאבשלום לא היה איש יפה וגו' ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח (משנה לשנה שנויר עולם היה ומגלח אחת לי"ב חודש) כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך' - משקל מאתיים פעמים אבן המלך, תנא: אבן שאנשי טבריא ואנשי ציפורי שוקלים בה.

אבשלום נתלה בשערו

הגמרא ממשיכה בדברי הברייתא: לפיכך נתלה בשערו. שנאמר 'ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד, ואבשלום רכב על הפרד, ויבא הפרד תחת שוכך האלה הגדולה, ויחזק ראשו באלה, ויתן בין השמים ובין הארץ, והפרד אשר תחתיו עבר, שערו של אבשלום נתקל בעץ, ואבשלום עמד בין השמים והארץ, שקל ספסירא בעא למיפסקיה - לקח אבשלום חרב ורצה לחתוך את שערו, כדי להינצל.

תנא דבי רבי ישמעאל: באותה שעה נבקע שאול מתחתיו, וידע שאם יחתוך את עצמו יפול לתהום, על כן נשאר כך תלוי, ואזי באו עבדי אביו דוד המלך והרגוהו.

מדוע דוד המלך אמר ח' פעמים בני אבשלום

'וירגו המלך ויעל על עליית השער ויבר וכה אמר בלכתו בני (א) אבשלום בני בני (ב) (ג) אבשלום מי יתן מותי אני תחתיך אבשלום בני בני (ד) (ה) והמלך לאט את פניו ויוזע המלך קול גדול בני (ו) אבשלום אבשלום בני בני' (ז) (ח),

מבררת הגמרא: הני תמניא בני למה - אלו שמונה פעמים שנאמר 'בני' למה.

מבארת הגמרא: שבעה, דאסקיה - שהעלה אותו משבעה מדורי גיהנם.

ואידך - והשמניני, איכא דאמרי - יש אומרים: דקריב רישיה לגבי גופיה - שהקריב את ראשו אל גופו, שהיה ראשו מושלך רחוק מגופו וקירבו.

ואיכא דאמרי - ויש אומרים: דאייתהי לעלמא דאתי - שהביאו לעולם הבא.

אבשלום לקח מקח רע לעצמו

(דבר שהיה גזירה על דוד המלך גרם הוא שדבר זה ייקרא על שמו)

נאמר בפסוק: 'ואבשלום לקח ויצב לו בחייו'.

מאי לקח. אמר ריש לקיש: שלקח מקח רע לעצמו.

'את מצבת אשר בעמק המלך וגו'. אמר רבי חנינא בר פפא: בעצה עמוקה של מלכו של עולם - הקב"ה שהוא מלך עולם שגזר על דוד כן במעשה בת שבע (ד&ף יא) דכתיב 'הנני מקים עליך רעה מביתך'.

נמצא שכך אומר הפסוק: ואבשלום לקח לו את המצבה הזאת בחייו (מצבת דבריו של הקב"ה כדכתיב לעולם ה' דברך נצב בשמים) והציב וקיים את אותה עצה, וגרם לאותה רעה שתקרא על שמו, כמו שכתוב 'ויקרא לה יד אבשלום'.

כיוצא בדבר אתה אומר נאמר בפסוק [לגבי יעקב ששלח את יוסף אצל אחיו: 'וישלחו מעמק חברון, ודבר זה היה תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים, שמכרו את יוסף וכו'. אמר רבי חנינא בר פפא: בעצה עמוקה של אותו צדיק (אברהם אבינו) שקבור בחברון, דכתיב 'ידע תדע כי גר יהיה זרעך'.

מבורת השמים

א) ויחמה ענן סמיך ק...
ב) כי באה רעה...
ג) כי ה' אתה...
ד) כי ה' אתה...
ה) כי ה' אתה...
ו) כי ה' אתה...
ז) כי ה' אתה...
ח) כי ה' אתה...
ט) כי ה' אתה...
י) כי ה' אתה...

המקנא פרק ראשון סומה

מקיס וגו' הציב אבשלום אותה עלה וקיימה מצבת דכריו על הקב"ה דכרמכי גלעוה ל' דכרין נגצ' ויקרא וקרא לנגע על שפוט גרם בלאותה רעה שחקרא על שמו. ויקרא לה די אבשלום כי היא נקראת: וישלחו עמיתם כחנניו. כיוסף משעתה קרא שסלמנו עקבך אלל אחיו והוא חמלת עינת סיבת ירדת ישראל למצרים: על אוטו לזיק שקנור כחנניו. אהרס: אינו קו. ידומה ממה שהוא מודג מודדים לו: בדכאופה מדה. דוגמא מעין אהו ענין. ומיזה יומר ממה ששעה שמהלם דמדה טובה מרובה בשמולמין ממה פרועות: אהור לחכמה. שאלל הקב"ה ומיפה שגלמרי כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבויה (משל כ:). דגלל סניו ויפס. מלך מלכים וימולך מחמיו אהרס: ותמכסו (מושיען). נגקש לנו חכמה כנגדו: כמה ניוונס. שלל ויכל לדון אהמונו בו שדענו מדרך שמדך מדה כנגד מדה לדור המנוגל ואלכמי סמוס: כי נסא ה' נשפט. ויו שיעז לנו נמולל: שבענו. עלך ויהו יעקב מור' ויצתנו (כ:). כשוס עלה. דנתמכסו לו: ויעזי יעקב. תלמידי יעקב. יו סרס נגלו כחורה הוי' כדמככי (דח"ט ג:)

יא. תורה אור השלם

- 1. כי הוא אשר לו הבני מקיס...
2. וישלחו עמיתם כחנניו...
3. וישלחו עמיתם כחנניו...
4. וישלחו עמיתם כחנניו...
5. וישלחו עמיתם כחנניו...
6. וישלחו עמיתם כחנניו...
7. וישלחו עמיתם כחנניו...
8. וישלחו עמיתם כחנניו...
9. וישלחו עמיתם כחנניו...
10. וישלחו עמיתם כחנניו...
11. וישלחו עמיתם כחנניו...
12. וישלחו עמיתם כחנניו...
13. וישלחו עמיתם כחנניו...
14. וישלחו עמיתם כחנניו...
15. וישלחו עמיתם כחנניו...
16. וישלחו עמיתם כחנניו...
17. וישלחו עמיתם כחנניו...
18. וישלחו עמיתם כחנניו...
19. וישלחו עמיתם כחנניו...
20. וישלחו עמיתם כחנניו...

גהרות הבר"ה

ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...
ה' ד' ר' ב' כ' נ' ש' ז' ט' י' י"ב...

המקנא פרק שני סומה

אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...

אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...
אמר של (ממורה) כהן...

תופעות שאינן

עין אור ברזל יהיה...
כחול הרעמים פורץ...
בשר קרעו חתונה כהן...
שיני ל"א הרעמה על סם...
שרו שיבין בשער (ב"ר)...
לשאלו הרעמים יקרי...
שטמיה ששעמו...
מרת אהרם רכבני יהודה...
כרוב ששעור (קרא) והיה...
היה בניו בניו של יהוי...
המכנה על שתי גרתי...
במכות הרעמים יושב...
באלים יקרי משפחת...
סוריה יהיה משרדך...
ליה: ואתה בעליתך.

המקנא פרק שלישי סומה

לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...

לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...
לחשון כהן...

וכרבו את כל כשך רבו חללי י' שיעווה זו טו 21. כי מי ראו לי אשך נשבעתי כעבר מי מן עור על הארץ...
22. ואת מקום אתו דוד על חסו וקסו לנפשו כקרא ליהוה...
23. עשה יערימי כי דודו אשך...
24. דוד וקסו דודו דכא אשך מן קודש וזאת יעקב בארשה כי מי...
25. ושמעתי פורעו דוד...
26. וביו קרין דודו חסין עליו מעין תוקרני את בני יודקו מורדו וירדה שני כננב רדף וקרי יושב את רעהם ששפס א טו 27. וישימו...
28. באשך ובעניו אתו כן דרבו ובן ישרך וקסו כנני בני ישראל: שמות א י ב.

וכרבו את כל כשך רבו חללי י' שיעווה זו טו 21. כי מי ראו לי אשך נשבעתי כעבר מי מן עור על הארץ...
22. ואת מקום אתו דוד על חסו וקסו לנפשו כקרא ליהוה...
23. עשה יערימי כי דודו אשך...
24. דוד וקסו דודו דכא אשך מן קודש וזאת יעקב בארשה כי מי...
25. ושמעתי פורעו דוד...
26. וביו קרין דודו חסין עליו מעין תוקרני את בני יודקו מורדו וירדה שני כננב רדף וקרי יושב את רעהם ששפס א טו 27. וישימו...
28. באשך ובעניו אתו כן דרבו ובן ישרך וקסו כנני בני ישראל: שמות א י ב.

יא:

המקנא פרק ראשון סומה

מכורת השם

תורה אור השלם

1. תורה אור חיימה
מכורה קשה ברוב
ולכוננים ובכל עברה
בשדה את כל עבדות
אשר עבדו בהם בפרק
סומת או יו
2. את חשבון בין
שפתים פניו יתיר נחפה
בכסף ואברותיה בירקרק
חללים סו יו
3. מי זאת עלתן סו יו
החפיר מרחפת על
הדרך תחת המעפת
עוררתין קשה בחלקך
סומת או יו
4. ומהלך לא תתקול סו יו
5. יתקול סו יו
6. עיניו חרשו ויהי חרשים
7. רבבה במצות השדה
נחמין וחריבו ותגדיל
8. ותבאי מעיר עירי
9. שדים נבנו ושעך צמח
ואת ערס ותרתי
10. יתקול סו יו
11. עיו חפרת יו ודורו לו
12. תשיגנה זה אלי ואנוהו
13. אילת אבר וצורעיה
14. סומת סו יו
15. ויבאו מקץ מרים
16. ואת בית היצר
17. והנה ורא עשה לקמלה
18. על האבנים
19. ויתראן המעלות את
20. הוללותה ולא עשו
21. כאשר דבר אליך מלך
22. ותצית את
23. המעלות סומת או יו
24. אל פרעה כי לא בנישים
25. ותרצית תנבית וי
26. חיה וזה בפרט תבוא
27. אלת המעלות ותלו
28. סומת או יו
29. נור ארצה ויהיה
30. מטרף בני עילת ברע
31. רצץ ארצה ולכאני סו
32. יקננה בראשית סו יו
33. יהו דן נוש על דרך
34. עשיו על ארח תש
35. עשיו סוס ופלו רבבו
36. בראשית סו יו
37. ונפתיל אלה שקלה
38. ונתן אמרו שפה
39. בראשית סו יו
40. ישקיע ותר רצץ
41. רצץ בין המשפטים
42. בראשית סו יו
43. בכור שדור תרו לו
44. ותרני רמס קרוי בתם
45. עשום ינח ותרני אפסי
46. ארץ ותר רבבות אפרים
47. ותר אלפס מנשה
48. דברים לו יו
49. בנישון ואת ישרון
50. ובכסף יאכל עד ויקרב
51. ויתלק שלל
52. בראשית סו יו

בפך כסף רך. משכום בדגמים ובשכר עד שהגילווס לעגודה: **נפשיה**. בשכונן גוף וממנסו וחוקר: **היג בעבודה קשה אמר רבי שמואל בר כהנא** וכו'. וזו היא קשה שלא היו גוליס בך: **ולמאן דאמר** (א) **בפרך קמח פסח רך חלי בפרכך בתלה ודלי פרייה היא דהכמני וממרו: ושפוטם** כשמושיעין המר על גבי כירה קרי לה **ספימה: אסם על חמון**. לחמון רגלי בעליהן כשה: **בין עשפוס**. בין מנאי השדום מקומות נטעין. מנאי גזול השדה גזוה מנאן וחצירו מנאן

שהיתה פועה לר' פילס רביתו חננאל ס' לומסת לחסה ויואל הולד כמו שפוטס אלו עששו כזאני האשים אמריס

בפרך רבי אלעזר אמר בפה רך רבי שמואל בר כהנאי אמר בפרייה וימדרו את חיייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים וגו' אמר רבא בתחילה בחומר ובלבנים ולבסוף ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עברו בהם בפרך אמר רבי שמואל בר כהנאי אמר רבי יונתן שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים ולמ"ד נמי התם בפה רך הכא ודאי בפריכה רב"ז רב עוירא בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדורו נגאלו ישראל במצרים ב' בשעה שהולכות לשאוב מים הקב"ה מוזמן להם דגים קמנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים ובאות ושופות שתי קדירות אחת של חמין ואחת של דגים ומוליכות אצל בעליהן לשרה ומרחיצות אותן וסכות אותן ומאכלות אותן ומשקות אותן ונקקות להן בין שפתים שנאמר **אם תשכבון בין שפתים וגו'** בשכר תשכבון בין שפתים וכו' ישראל לביות מצרים שנאמר **כנפי יונה** נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוין וכיון שמתעברות באות לבתיהם וכיון שמגיע זמן מלידתן הולכות וילדות בשדה תחת התפוח שנאמר **תחת התפוח עוררתך וגו'** והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקר ומשפר אותן כחיה זו שמשפרת את הולד שנאמר **ומולדותי כיום הולדת אותך לא כרת שר וביום לא רחצת למשעי וגו'** ולמקל להן שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש שנאמר **ויניקוהו דבש מסלע ושמן וגו'** וכיון שמיצין בהן מצרים באין להורגן ונעשה להם גם ונבלעין בקרקע ומביאין שוריים וחורשין על גבן שנאמר **על גבי חרשו חורשים וגו'** לאחר שהולכין שומגדלין באין עדרים עדרים לבתיהן שנאמר **ותרבי ותגדיל ותבואו בערי ערים אל תקרי בערי עדים אלא בערי עדרים וכשנגלה הקב"ה על הים הם הכירות תחלה שנאמר **זה אלי ואנוהו וגו'** ויאמר בני ישראל למלכות מ"ד הנכריות וגו' רב ושמואל חד אמר אשה ובתה וחד אמר כלה וחמותה מ"ד אשה ובתה ויבדו ומרים ומ"ד כלה וחמותה ויבדו אשה ויבדו מרים ומ"ד אשה ובתה רתניא שפרה זו ויבדו ולמה נקרא שמה שפרה שמשפרת את הולד ד"א שפרה שפרו ורבי ישראל בימיה פועה זו מרים ולמה נקרא שמה ופועה שהיתה פועה (ו) ומצייאה את הולד) ד"א פועה שהיתה פועה ברוח הקודש ואומרת עזריה אמי שחלד בן שמושיע את ישראל מ"ד אשך בילדכן את הנכריות וגו' מאי אבנים א"ר הגן סימן גדול אמר להן בשעה שברעית לילד יריכותיה מצטננות כאבנים ואית דאמר כדתיב **וארד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האבנים מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדר באמצע אף אשה ירך מכאן וירך מכאן והולד באמצע **אם בן הוא והמתן אותו א"ר חנינא סימן גדול מסר להן בן פניו למטה בת פניה למעלה **ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן וגו' להן מיבעי ליה א"ר יוסב בר' חנינא מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו **ותחייא את הילדים תבא לא ריין שלא המיתו אותן אלא שהיו מספיקות להם מים ומזון ויתאמרן המילדות אל פרעה כי לא בנישים וי' מאי חיות אילימא חיות ממש אמו חיה מי לא צריכה חיה אחריתי לאולורה אלא אמרו לו אומה זו כחיה נמשלה יהודה **גור ארזה **יהו דן נחש נתפלי **אילת שלוחה עשכר **המור גרם יוסף **בכור שור בנימין **זאב יטרף דתיב ביה כתיב ביה ודלא כתיב ביה כתיב (ביה) **מה אמך לביא בין אריות רצצה וגו' **ותאמרן המילדות את האלהים ויעשו להם בתים רב ושמואל חד אמר בתי כהונה ולויה וחד אמר בתי מלכות מ"ד בתי כהונה ולויה אהרן ומשה ומ"ד בתי מלכות דוד נמי מורים קאתי דתיב **ותמת עובדה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתיב **ותדוד בן איש אפרתי וגו' **וככל בן חצרון הוליד את עובדה אשה ואת יריעות ואלה כניה ישר ושובב אורדון בן חצרון **בן יפנה הוא בן שפנה מעצת מרגלים ואכתי בן קנו הוא דכתיב **וילכדה עתניאל בן קנו אחי כלב **אמר רבא חורגו חצרון הוא ודלא נקרא בן יפונה על שם מעשיו: היג ורפסי בן קנו סוף: חורגו דקנו. בן אשמו כל קנו דיקא**************************************

היג בעבודה קשה אמר רבי שמואל בר כהנאי וכו'. וזו היא קשה שלא היו גוליס בך: **ולמאן דאמר** (א) **בפרך קמח פסח רך חלי בפרכך בתלה ודלי פרייה היא דהכמני וממרו: ושפוטם** כשמושיעין המר על גבי כירה קרי לה **ספימה: אסם על חמון**. לחמון רגלי בעליהן כשה: **בין עשפוס**. בין מנאי השדום מקומות נטעין. מנאי גזול השדה גזוה מנאן וחצירו מנאן

הגהות הב"ח
(א) ב"ח ד"ה ובלחן
לחמן נמי פכך: (ב) ר"ח
ובל ר"ח היסט פ"ד
ואר"כ מ"ה בן שניה
ג"כ ור"ח ור"ח בן יפונה
מתקן:

מופך הש"ס
שהיה פועה. ספימה
ולג ר"ח היסט פ"ד
היטס היספוט מיון
היטס היספוט א"ו.
חורגו דקנו חורג ודלה
ל חמוס על כלב בן מוסלם
(א"כ ר"ב ז' ב' י' י')

היג בעבודה קשה אמר רבי שמואל בר כהנאי וכו'. וזו היא קשה שלא היו גוליס בך: **ולמאן דאמר** (א) **בפרך קמח פסח רך חלי בפרכך בתלה ודלי פרייה היא דהכמני וממרו: ושפוטם** כשמושיעין המר על גבי כירה קרי לה **ספימה: אסם על חמון**. לחמון רגלי בעליהן כשה: **בין עשפוס**. בין מנאי השדום מקומות נטעין. מנאי גזול השדה גזוה מנאן וחצירו מנאן

הגהות הב"ח
(א) ב"ח ד"ה ובלחן
לחמן נמי פכך: (ב) ר"ח
ובל ר"ח היסט פ"ד
ואר"כ מ"ה בן שניה
ג"כ ור"ח ור"ח בן יפונה
מתקן:

מופך הש"ס
שהיה פועה. ספימה
ולג ר"ח היסט פ"ד
היטס היספוט מיון
היטס היספוט א"ו.
חורגו דקנו חורג ודלה
ל חמוס על כלב בן מוסלם
(א"כ ר"ב ז' ב' י' י')

היג בעבודה קשה אמר רבי שמואל בר כהנאי וכו'. וזו היא קשה שלא היו גוליס בך: **ולמאן דאמר** (א) **בפרך קמח פסח רך חלי בפרכך בתלה ודלי פרייה היא דהכמני וממרו: ושפוטם** כשמושיעין המר על גבי כירה קרי לה **ספימה: אסם על חמון**. לחמון רגלי בעליהן כשה: **בין עשפוס**. בין מנאי השדום מקומות נטעין. מנאי גזול השדה גזוה מנאן וחצירו מנאן

הגהות הב"ח
(א) ב"ח ד"ה ובלחן
לחמן נמי פכך: (ב) ר"ח
ובל ר"ח היסט פ"ד
ואר"כ מ"ה בן שניה
ג"כ ור"ח ור"ח בן יפונה
מתקן:

מופך הש"ס
שהיה פועה. ספימה
ולג ר"ח היסט פ"ד
היטס היספוט מיון
היטס היספוט א"ו.
חורגו דקנו חורג ודלה
ל חמוס על כלב בן מוסלם
(א"כ ר"ב ז' ב' י' י')

היג בעבודה קשה אמר רבי שמואל בר כהנאי וכו'. וזו היא קשה שלא היו גוליס בך: **ולמאן דאמר** (א) **בפרך קמח פסח רך חלי בפרכך בתלה ודלי פרייה היא דהכמני וממרו: ושפוטם** כשמושיעין המר על גבי כירה קרי לה **ספימה: אסם על חמון**. לחמון רגלי בעליהן כשה: **בין עשפוס**. בין מנאי השדום מקומות נטעין. מנאי גזול השדה גזוה מנאן וחצירו מנאן

הגהות הב"ח
(א) ב"ח ד"ה ובלחן
לחמן נמי פכך: (ב) ר"ח
ובל ר"ח היסט פ"ד
ואר"כ מ"ה בן שניה
ג"כ ור"ח ור"ח בן יפונה
מתקן:

מופך הש"ס
שהיה פועה. ספימה
ולג ר"ח היסט פ"ד
היטס היספוט מיון
היטס היספוט א"ו.
חורגו דקנו חורג ודלה
ל חמוס על כלב בן מוסלם
(א"כ ר"ב ז' ב' י' י')

20. ומקנה מה אמך לבוא בין אריות רבחה בחור פריים רבחה תורה: ויקחאל י"ב ב' 21. ויהי כן יראא המעלות את האלהים ויעשו להם בתים: סומת א' כ"א 22. ותמת עובדה ורחה לו כלב את אפרת ותלד לו את חור ויהי היסט א' ב' י' 23. ויהי כן איש אפרתי ויהי מנחה לחם יהודה ושמו ישר ואל שפנה עניו והוא בניו שאלין קני בא באבשים: סימאל א' י"ב 24. וככל בן חצרון הוליד את עובדה אשה ואת יריעות ואלה בניו ישר ושכבן אורדון בני ישרובן יארוך: דברי היסט א' ב' י' 25. למטה יהודה כלב בן יפקדו כמכיר י' ב' 26. ויקדחה עתניאל בן קנו אחי כלב דקטנו עטנו ורחה לו את נכסיה תנו לאשמה: ספימס א' י' 27.

דְּכָתִיב 'הֲנִי מְקִים עֲלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ'. כִּיּוֹצֵא בְּדָבָר אֶתְּהָ אֹמֵר 'וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעִמְק חֶבְרוֹן'. אָמַר רַבִּי חֲנִינְיָא בַּר פֶּפְּא: בְּעֵצָה עֲמוּקָה שָׁל אוֹתוֹ צְדִיק שְׁקִבּוֹר בְּחֶבְרוֹן, דְּכָתִיב 'יָדַע תְּדַע כִּי גַר יִהְיֶה זָרְעֶךָ'. [התבאר בדף הקודם].

ביאור הפסוק שנאמר על אבשלום 'כי אין לי בן'

נאמר בפסוק שאבשלום בנה בנין גבוה על שמו וקרא לו 'יד אבשלום', 'כי אמר אין לי בן', וכך יזכירו את שמי, וקרא למקום 'יד אבשלום'.

שואלת הגמרא: וְלֹא הוּוּ לִיָּה בְּנֵי – וכי לא היו לו בנים, והכתיב 'וַיִּוְלְדוּ לְאַבְשָׁלוֹם שְׁלֹשָׁה בָּנִים וּבַת אַחַת'.

[תשובה א':] אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אֲבָדִימִי: שְׁלֹא הִיָּה לוֹ בֶּן הַגּוֹן לְמַלְכוּת.

[תשובה ב':] רַב חֲסֵדָא אָמַר: גְּמִירֵי – קבלה בידנו: כָּל הַשּׁוֹרֵף תְּבוּאָתוֹ שֶׁל חֶבְרוֹן, אֵינּוּ מְנִיחַ בֶּן לְיִוְרָשׁוֹ, וְאֵיִהוּ קְלִיָּיה לְדִיּוּאָב – והוא (אבשלום) שרף את התבואה של יואב, דְּכָתִיב 'וַיֹּאמֶר אֶל עֲבָדָיו רְאוּ חֵלְקֵת יוֹאָב אֶל יָדִי, וְלוֹ שֵׁם שְׁעָרִים, לָכֵן וְהִצִּיתוּהָ כָּאֵשׁ, וַיִּצִּיתוּ עֲבָדֵי אֲבָשָׁלוֹם אֶת הַחֵלְקָה כָּאֵשׁ', על כן אף שהיו לו בנים, הם מתו, ולא הניח בן ליורשו.

ביאור המשנה שגם בטובה השכר הוא מדה כנגד מדה

שנינו במשנה: וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה, מְרִים וְכוּ' המתינה למשה שעה אחת, שנאמר 'ותתצב אחותו מרחוק', לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר'.

שואלת הגמרא: מִי דְמִי, הֵתֵם [שם, מרים המתינה למשה רבינו] חֲדָא שְׁעָתָא – שעה אחת, הֲכָא [כאן, המתינו למרים] שְׁבַעַה יוֹמֵי – שבעה ימים, ואין זה מדה כנגד מדה.

עונה הגמרא: אָמַר אֲבִי: אֵימָא – תאמר: וְלְעִנְיַן הַטּוֹבָה אֵינּוּ בֶּן, שיותר ממה שהוא מודד מודדים לו.

אָמַר לִיָּה רַבָּא: הָא וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה קִתְּנֵי – והרי המשנה אומרת 'וכן לענין הטובה'.

אֵלֹא אָמַר רַבָּא: הֲכִי קִתְּנֵי: וְכֵן לְעִנְיַן הַטּוֹבָה דְּבִאוּתָּהּ מְדָה – שכנגד מעשה טוב שאדם עשה הוא מקבל דוגמתו מעין אותו ענין, וְלְעוֹלָם מְדָה טוֹבָה מְרֻבָּה מְמַדַּת פּוֹרְעָנוּת – ועל כן יותר ממה שעשה משתלם, שמדה טובה מרובה בתשלומין ממדת פורענות.

ותתצב אחות מרחוק, על שם שכינה נאמר

נאמר בפסוק: **וְתִתְצַב אַחֹתוֹ מֵרְחוֹק לְדַעַה מַה יַעֲשֶׂה לִּי.**

אמר רבי יצחק: פסוק זה כולו על שם שכינה נאמר, כלומר: ולימדה הכתוב שכאשר הצדיק מצטער, השכינה מזדמנת לו להצילו, והגמרא מבארת היכן רמוזה השכינה בכל תיבה ותיבה בפסוק:

וְתִתְצַב, דְּכֵתִיב וַיָּבֵא ה' וַיִּתְצַב וְגו'.

אַחֹתוֹ, דְּכֵתִיב אָמַר לְחַכְמָה אַחֹתִי אַתְּ, וְהַחֲכֵמָה הִיא אֶצֶל הַקַּב"ה, וְנִאמְרָה מִפִּי, שְׁנֵאמַר כִּי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

מֵרְחוֹק, דְּכֵתִיב מֵרְחוֹק ה' נִרְאָה לִּי.

[לְדַעַה] (לְדַעַה), דְּכֵתִיב כִּי אֵל דַּעוֹת ה'.

מָה, דְּכֵתִיב מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאֵל מִעַמְךָ.

יַעֲשֶׂה, דְּכֵתִיב כִּי לֹא יַעֲשֶׂה ה' אֱלֹהִים דְּכָר'.

לִי, דְּכֵתִיב וַיֹּאמֶר לוֹ ה' שְׁלוֹם.

ויקם מלך חדש

נאמר בפסוק: **וַיִּקָּם מֶלֶךְ חֲדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף וְגו'.**

רַב וְשִׁמּוֹנְאֵל נַחֲלָקוּ בְּבִיאוֹר מַה שְׁנֵאמַר בְּפִסְוֹק 'חֲדָשׁ'.

חַד אָמַר: חֲדָשׁ מִמֶּשׁ.

וְחַד אָמַר: שְׁנַתְחַדְשׁוּ גְזִירוֹתָיו.

מֵאַן דָּאָמַר, חֲדָשׁ מִמֶּשׁ, דְּכֵתִיב 'חֲדָשׁ'.

ומאן דאמר, שנתחדשו גזירותיו, דלא כתיב וימת מלך מצרים, וימלוך תחתיו אחר, הרי משמע שהיה זה המלך הקודם. ומה שנאמר אשר לא ידע את יוסף, דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה כלל – שלפי גזירותיו היה נראה כאילו לא הכירו מעולם.

הוא התחיל בעצה, לפיכך לקה תחילה

בהמשך הפסוקים שם נאמר: **וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.**

תָּנַא, הוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִילָה, לְפִיכָךְ לָקָה תְּחִילָה.

הוא התחיל בעצה תחילה, דכתיב ויאמר אל עמו. לפיכך לקה תחילה, כדכתיב וּבָכָה וּבְעַמְךָ וּבְכָל עַבְדֶּיךָ יַעֲלוּ הַצַּפְרָדַּעִים.

השיעבוד
במצרים

הבה נתחכמה לו

הבה נתחכמה לו.

שואלת הגמרא: 'להם' מיבעי ליה – היה לפסוק לומר 'הבה נתחכמה להם' (לישראל).

אמר רבי חמא ברבי חנינא: מה שנאמר 'לו' הכונה לה' שהוא מושיעם של ישראל, וכך אמרו מצרים: באו ונחכם למושיען של ישראל – נבקש לנו חכמה כנגדו, במה נדונים, שלא יוכל הקב"ה לדון אותנו בו, שהנה ידענו מדרכיו שמוודד מדה כנגד מדה (כמו שהיה בדור המבול ובאנשי סדום), ועל כן אם נדונים באש. כתיב 'כי הנה ה' באש יבא', וכתיב 'כי באש ה' נשפט וגו', ועל כן חששו שה' ידון אותם באש.

נדונים בחרב, כתיב [ובחרבו את כל בשר].

אלא בואו ונדונים במים, שכבר נשבע הקדוש ברוך הוא שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר 'כי מי נח זאת לי וגו' [אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ].

והן אינן יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא, אבל על אומה אחת הוא מביא.

אי נמי, הוא אינו מביא מים עליהם, אבל הן באין ונופלין בתוכו, וכן הוא אומר 'ומצרים נסים לקראתו'.

והיינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב 'כי בדבר אשר ודו עליהם', בקדירה שבישלו – בה נתבשלו. מאי משמע דהאי ודו לישנא דקדירה הוא – היכן משמע ש'ודו' הוא לשון של בישול, דכתיב 'וידו יעקב נידו'.

שלשה היו באותה עצה

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי סימאי: שלשה היו באותה עצה ש'הבה נתחכמה לו'.

[א] בלעם. [ב] ואיוב. [ג] ויתרו.

[א] בלעם שיעץ, נהרג.

[ב] איוב ששתק, נידון ביסורין.

[ג] יתרו שברח, וכו' מבני בניו שישובו בלשפת הגזית, שנאמר 'ומשפחות סופרים' [סנהדרין] יושבי יעבץ [תלמידי יעבץ, שהיה אדם גדול בתורה, כדכתיב 'ויקרא יעבץ לאלהי ישראל אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים וגו', ויבא אלהים את אשר שאל].

תרעתים – מפרש בספרי: ששמעו תרועה בהר סיני.

שמעתים – ששמעו מצות אביהם.

שוכתים – סוכתים, על שם שהיו יושבים בסוכות, כדכתיב (ירמיהו לה) ונשב באהלים.

המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב.

וכתיב 'ובני קיני חתן משה' וגו', הרי שבני קיני הם בניו של יתרו, ועליהם נאמר 'ומשפחות סופרים וכו' המה הקינים'.

ונלחם בנו ועלה מן הארץ

‘ונלחם בנו ועלה מן הארץ’.

שואלת הגמרא: ‘ועלינו מיבעי ליה – היה לפסוק לומר ‘ועלינו מן הארץ’.

אמר רבי אבא בר כהנא: באדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו בחבירו, ועל כן פרעה אמר ‘עלה’ מן הארץ, שיגרשו את ישראל מן הארץ, אבל באמת פחדו היה שיגרשו אותו ואת עמו ממצרים, ולא רצה לתלות את הקללה בעצמו, ולומר ‘ועלינו מן הארץ’.

תלו לו לפרעה מלבן בצוארו

‘וישימו עליו שרי מסים’.

שואלת הגמרא: עליהם מיבעי ליה – היה לפסוק לומר ‘וישימו עליהם’ (על ישראל) ‘שרי מסים’.

תנא דבי רבי אלעזר ברבי שמעון: מלמד שהביאו מלבן – כמין דפוס שבו עושין הלבנים שממלאין אותו טיט ומחליקין אותו וכך עושים לבנה, ותלו לו לפרעה בצוארו, וכל אחד ואחד מישראל שאמר להם איסטניס אני – מפונק ואינו יכול לעשות מלאכה, אמרו לו: כלום איסטניס אתה יותר מפרעה, [וכך רמוז בפסוק שנאמר על פרעה ‘זיאמר אל עמו’ וגו’, ואזי כתוב ‘וישימו עליו שרי מסים’, כלומר: ‘וישימו על פרעה’].

[הגמרא דורשת לפי זה את מה שנאמר: ‘שרי מסים’ דבר שמישים (לבנים) – דבר שמישים רידוי, שמרגילין ומשימן לעבודה, שעל ידי אותו מלבן שתלו לו היה לישראל רידוי שמרגילין ומשימן לעבודה.

[הגמרא דורשת לפי זה את מה שנאמר: ‘למען ענותו בסבלותם’.

והרי ‘ענותם’ מיבעי ליה].

אלא למען ענותו לפרעה בסבלותם דישראל – בשביל סבלותם דישראל שיטו שכם לסבול שמו על פרעה ‘מלבן’ כמבואר לעיל.

ויבן ערי מסכנות

‘ויבן ערי מסכנות לפרעה’.

רב ושמואל,

חד אמר: שמסכנות את בעליהן – שעבודה כזו מסכנת את האדם שפעמים שנופל מהבנין ומת.

וחד אמר: שממסכנות את בעליהן – שמביא את האדם לידי עניות, דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסקן.

פיתום ורעמס

‘את פיתום ואת רעמס’

רב ושמואל נחלקו בזה:

חד אמר: פיתום שמה, ולמה נקרא שמה רעמס, שראשון ראשון מתרוסס – כשהיו בונין קצת היה מתרוסס ונופל וחוזרין ובונין והוא נופל.

וחד אמר: רעמס שמה, ולמה נקרא שמה פיתום, שראשון ראשון פי תהום בולעו – נבלע בארץ.

וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ

‘וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ’.

שואלת הגמרא: כן רבו וכן פרצו מיבעי ליה.

אמר ריש לקיש: רוח הקדש מבשרתן – לישראל ואומר למצרים אין מועיל לכם, כן ירבה תמיד, וכן יפרוץ.

ויקצו מפני בני ישראל

‘ויקצו מפני בני ישראל’.

מלמד שהיו דומין בעיניהם כקוצים – כאילו עיניהם וגופן מלאים קוצים בראותם את ישראל פרים ורבים.

ויעבדו מצרים את בני ישראל כפרך

‘ויעבדו מצרים את בני ישראל (עמוד ב) כפרך’.

רבי אלעזר אמר: כפה רך – משכום בדברים ובשכר עד שהרגילום לעבודה.

רבי שמואל בר נחמני אמר: כפריכה – בשברון גוף ומתנים וחזקה.

בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה

‘וימרו את חייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים וגו’ [ובכל עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם כפרך].

אמר רבא: בתחילה ‘בחומר ובלבנים’, ולכסוף ‘ובכל עבודה בשדה’.

מלאכת אנשים לנשים ומלכת נשים לאנשים

בסוף הפסוק נאמר ‘את כל עבדתם אשר עבדו בהם כפרך’.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים – וזו היא ‘כפרך’ – עבודה קשה שלא היו רגילים בכך.

מוסיפה הגמרא לבאר: ולמאן דאמר נמי התם – ולמי מי שאומר בפירוש ה'בפרך' שבפסוק הראשון (ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך) שפירושו: כפה רך. הכא – כאן, 'בפרך' שבפסוק זה (וימררו את חייהם וכו' את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך) ודאי פירושו – בפריכה – בעבודה קשה, שהרי כתוב 'זמררו'.

בשכר נשים צדקניות נגאלו

דרש רב עוירא: בשכר נשים צדקניות שהיו באתו הדור נגאלו ישראל ממצרים.

בשעה שהולכות לשאוב מים, הקדוש ברוך הוא מוזמן להם דגים קטנים בכדיהן, ושואבות מחצה מים ומחצה דגים, ובאות ושופות (מושיבין ומניחים על הכירה) שתי קדירות (שתי סירים) אחת של חמין (לרחוץ רגלי בעליהן בשדה) ואחת של דגים,

ומוליכות אצל בעליהן לשדה, ומרחיצות אותן, וסכות אותן, ומאכילות אותן, ומשקות אותן, ונוקקות להן בין שפתים – בין מיצרי השדות, מקומות צנועין, מיצר גבול השדה – גבוה מכאן וחבירו מכאן וחריץ באמצע.

שנאמר 'אם תשכבון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף וגו'. בשכר 'תשכבון בין שפתים' וכו' ישראל לביות מצרים, שנאמר 'כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ' (כנסת ישראל שנמשלו ליונה, שנאמר 'ונתי תמתי, נחפיה בכסף, ונפיהם בזהב שנקרא 'ירקרק חרוץ').

וכיון שמתעברות באת לבתיהם, וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר 'תחת התפוח עוררתיך וגו' – תחת התפוח עוררתי אותך – לצאת ממעי אמך.

והקדוש ברוך הוא שולח משמי מרום מי שמנקיר (מנקה) ומשפיר אותן (כמו שעושין לתינוקות ליישב את איבריהם ולתקנן שניתקין מצער הלידה) כחיה זו שמשפרת את הולד, שנאמר 'ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרף (לא היה לך מיילדת לחתוך טיבור הולד) ובמים לא רחצת למשעי' (להחליק בשר) וגו', ומלקט להן שני עגולין (כעין שתי ככרות עגולים), אחד של שמן, ואחד של דבש, שנאמר 'וינקוהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור וגו'.

וכיון שמכירין בהן מצרים, באין להורגן, ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע, ומביאין המצרים שוורים וחורשין על גבן, שנאמר 'על גבי חרשו חרשים וגו'.

לאחר שהולכין המצריים, היו מכבצין ויוצאין בעשב השדה, שנאמר 'רכבה כצמח השדה נתתיך' – גדילים מן הארץ כצמח השדה, וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לבתיהן, שנאמר 'ותרבי ותגדלי ותבאי (לבית אביך) בעדי עדיים'. אל תקרי 'בעדי עדיים' אלא בעדרי עדרים.

ובשנגלה הקדוש ברוך הוא על הים, הם הפירוהו תחלה, שהרי כבר ראו שכינתו, שנאמר 'זה אלי ואנוהו', זה אלי – שראיתי כבר.

המילדות העבריות

'ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות' וגו', רב ושמואל נחלקו בזה:

חד אמר: אשה ובתה.

וחד אמר: כלה וחמותה.

מאן דאמר אשה ובתה, יוכבד ומרים.

ומאן דאמר כלה וחמותה, יוכבד ואלישבע - בת עמינדב אשתו של אהרן.

תניא כמאן דאמר אשה ובתה, דתניא: שפּרה - זו יוכבד, ולמה נקרא שמה שפּרה שמשפּרת את הולד. דבר אחר, שפּרה - שפרו ורבו ישראל בימיה.

פועה - זו מרים. ולמה נקרא שמה פועה, שהיתה פועה - משעשעת אותו כדרך שמשחקים לתינוקות בדברים ערבים לשעשעו, ומוציאה את הולד.

דבר אחר, פועה - שהיתה פועה ברוח הקודש ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל.

וראיתן על האבנים

'ויאמר בילדכן את העבריות' וגו'.

מאי אבנים.

אמר רבי חנן: סימן גדול מסר להן - כדי שלא תטלנו האם ותחביאנו ותאמר נפל היה, מסר להם סימן, וכך אמר להן: בשעה שפורעת לילד ירכותיה מצטננות באבנים, ואז תטלוהו ותהרגוהו.

ואית דאמר שהמקום בו היא יולדת נקרא 'אבנים', כדכתיב 'ארד בית היוצר והנה הוא עושה מלאכה על האבנים', מה יוצר זה ירף מכאן וירף מכאן [סדן - עץ עב (כסא) שעליו יושב ומגלגל הביצים לעשותן בדפוס הכלי לפי גדלו וקטנו]. אף אשה ירף מכאן וירף מכאן והולד באמצע.

אם בן הוא והמיתן אותו

'אם בן הוא והמיתן אותו'.

אמר רבי חנינא: סימן גדול מסר להן, בן פניו למטה, בת פניה למעלה, וזהו שנאמר 'וראיתן על האבנים אם בן הוא, שם אתן יכולות לראות מיד אם בן הוא, בלא להגביהו'.

ותיראן המילדות וכו' ולא עשו כאשר דבר אליהן

'ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן' וגו'.

שואלת הגמרא: 'להן מיבעי ליה'.

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו, ולכן כתוב 'אליהן' - משמע על עיסקי ביאה לשון 'יבא אליה'.

ותחיין את הילדים

'ותחיין את הילדים'.

תנא, לא דיין שלא המיתו אותן אלא שהיו מספיקות להם מים ומזון – מכך שכתוב 'ותחיין', ולא כתוב רק שלא המיתו את הילדים, משמע שהיו מסייעין להחיותן שהיו טומנות אותן בבתיהן ומגדלות אותם.

ותאמרן המילדות וכו' כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה

'ותאמרן המילדות אל פרעה כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבא אלהן המילדת וילדו וגו'.

מאי חיות. אילימא חיות ממש – אם תאמר מילדות ממש, אטו חיה מי לא צריכה חיה אחריתי לאולודה – וכי מילדת שצריכה ללדת לא צריכה מילדת אחרת שתיילד אותה.

אלא אמרו לו: אומה זו פחיה נמשלה, וחית השדה אינה צריכה מילדת, והגמרא מביאה היכן השבטים נמשלו כחיות, שעל יהודה נאמר: 'גור אריה', על דן 'חיה דן נחש', על נפתלי 'נפתלי אילה שלחה', על יששכר 'יששכר חמור גרם', על יוסף 'בכור שור'. על בנימין 'בנימין זאב יטרף'.

דכתיב ביה, כתיב ביה – מי שכתוב בו שנקרא בשם בהמה וחיה, הרי כתוב בו, ודלא כתיב ביה – ומי שלא כתוב בו, הרי כתיב (ביה) – כתוב על כל כלל ישראל: מה אמך לביא בין אריות רבצה וגו', הרי שכנסת ישראל כולה נקראת לביאה.

ויעש להם בתיים

'זיהי פי יראו המילדות את האלהים ויעש להם בתיים'.

רב ושמואל נחלקו בזה:

חד אמר: בתי כהונה ולויה.

וחד אמר: בתי מלכות.

מאן דאמר בתי כהונה ולויה – אהרן ומשה – שיצאו מיוכבד.

ומאן דאמר בתי מלכות – דוד, [שהרי דוד] נמי ממרים קאתי – גם בא מהמילדות, שהוא מצאצאי מרים, דכתיב 'ותמת עזובה (מרים, כמבואר להלן) (אשת כלב), ואין הכונה שמתה ממש אלא שנצטרעה, ויקח לו כלב את אפרת (מרים) – לאחר שמרים נתרפאה מצרעתה כלב חזר ולקחה, ותלד לו את חור', הרי שאפרת נקראת מרים.

וכתיב 'ודוד בן איש אפרת וגו' – 'אפרתי' מלשון אפרת, שהיה דוד מצאצאי 'אפרת' שהיא מרים.

וְכֵלֵב בֶּן חֲצִרֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֵת יְרִיעוֹת, וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶ: יִשָּׁר וְשׁוֹכֵב וְאַרְדּוֹן, בֶּן חֲצִרֹן,
'בֶּן יַפְנֵה'. הוּא בֶּן שַׁפְנָה מֵעֲצַת מְרֻגְלִים. וְאַפְתִּי בֶּן קִנּוּ הוּא, דְּכָתִיב 'וַיִּלְכְּדָה עֲתַנְיָאֵל בֶּן קִנּוּ אֶחָי
כְּלֵב'. אָמַר רַבָּא: חוֹרְגוּ דְקִנּוּ הִוּוּ [יִתְבָּאֵר בַּדָּף הַבָּא].

כלב בן יפונה [או בן חצרון, או בן קנז] נשא את מרים

הגמרא מביאה פסוק נוסף שנאמר בו שכלב בן יפונה נשא את מרים: **וְכָלֵב בֶּן חֲצֵרוֹן הוֹלִיד אֶת עֲזוֹבָה (מרים) אִשָּׁה (לקמן יבואר שכוונת הפסוק שהיא היתה אשתו), וְאֵת יָרִיעוֹת, וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶ: יִשָּׂר וְשׁוּכָב וְאַרְדּוֹן**

שואלת הגמרא: וכי כלב היה **בֶּן חֲצֵרוֹן**, והרי כלב היה **בֶּן יָפְנָה**.

עונה הגמרא: באמת כלב היה **בֶּן חֲצֵרוֹן**, ולמה נקרא בן יפנה, כיון שהוא **בֶּן שְׁפָנָה מְעַצַּת מְרַגְלִים**.

שואלת הגמרא: **וְאַפְתִּי [ועדיין] בֶּן קִנְזֵי הוּא, דְּכִתְיִב 'וְיִלְכְּדָה עֲתַנְיָאֵל בֶּן קִנְזֵי אַחֵי כָּלֵב'**.

עונה הגמרא: **אָמַר רַבָּא: חוֹרְגוּ דְקִנְזֵי הָוָה** – כלב היה בן חורג של קנז, [היות וחצרון אביו של 'כלב' – התחתן עם אשה שהיתה לפני בן אשתו של קנז, נמצא ש'עתניאל' ו'כלב' היו אחים מאמא, ועל בן כלב היה גם בבית 'קנז']. (דף יב)

דִּיקָא נְמִי דְכִתְיִב – וכך גם מדוייק ממה שלא קורים לכלב **בֶּן קִנְזֵי**, אלא **'הַקְנִיז'**, משמע שלא היה בנו של קנז אלא מאנשי ביתו ומגידוליו של קנז. **שְׁמַע מִינָה**.

קנז	שרה	חצרון	שרה
עתניאל		כלב	

ביאור הפסוק 'וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה ואת יריעות'

[עזובה: 'עזובה', זו מרים, ולמה נקרא שמה עזובה, שהכל עזובה מתחילתה – שמתחילה חולנית היתה כמבואר להלן ולכן 'עזובה' כל בחורי ישראל מלישא אותה.

נאמר בפסוק שכלב **'הוֹלִיד אֶת עֲזוֹבָה'**. שואלת הגמרא: **וְהֲלֹא מֵיִנְסָב הָוָה נָסִיב לָהּ** – והלא היה נשוי למרים, (כפי שמבואר בפסוק שהביאה הגמרא לעיל 'ותמת עזובה' וכו'), ולא הולידה.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַנוֹשָׂא אִשָּׁה לְשֵׁם שָׁמַיִם, [כגון זו שהיתה חולה ונשאה לשם שמים שבדק באחיה אהרן ומשה וראה אותם צדיקים ורוב בנים דומין לאחי האם] **מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כְּאִילוּ יִלְדָה**.

[יריעות: והטעם שנקראת בפסוק **'יריעות'**, שהיו פניה דומין ליריעות – בלי תואר אדמומית שמחמת חוליה היתה ירקרקת.

שמות נוספים של 'כלב'

בסיום הפסוק הנ"ל נאמר: 'וְאֵלֶּה בְּנֵיהֶּ. אֵל תִּקְרִי בְּנֵיהֶּ, אֶלֶּא בּוֹנֵיהֶּ' – כלומר: אלו שמות בעלה שבנאה ועשאה מכונה כשאר נשים בנישואין ובנים, (א) יִשָּׁר – שִׁישָׁר אֶת עַצְמוֹ – מלטעות את טעות המרגלים. (ב) שׁוֹכֵב, שְׁשִׁיבֵב אֶת יָצְרוֹ – יצא ומרד ביצרו הרע שלא לטעות אחר עצתם. (ג) וְאֶרְדּוֹן שְׁרָדָה אֶת יָצְרוֹ [שהיה מסיתו לטעות עמהן]. וְאִיכָּא דְאִמְרֵי: עַל שְׁהִיוּ בְּנֵיהֶּ דּוֹמִין לְרַדְדִּי.

שמות נוספים של כלב (אשחור, אבי. תקוע)

נאמר בפסוק: 'וְלֹא־שָׁחֹר אָבִי תִקְוֶעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים חֲלָאָה וְנַעֲרָה'. 'אֲשָׁחֹר, זֶה כָּלֵב. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'אֲשָׁחֹר', שֶׁהוֹשְׁחָרוּ בְּנֵיו בְּתַעֲנִיּוֹת – שקבל עליו תעניות הרבה שינצל מעצת מרגלים. 'אָבִי, שְׁנַעֲשָׂה לָהּ כָּאֵב – להתעסק בה ברפואות ומוזונות הצריכין לחולה. 'תִּקְוֶעַ, שְׁתִּקְעַת אֶת לְבוֹ לְאָבִיו שְׁבִשְׁמִים – שלא להיות בעצת מרגלים.

שמות נוספים של מרים (חלאה, נערה, צרת, צהר, אתנן)

הגמרא מבארת את המשך הפסוק הנ"ל: 'וְלֹא־שָׁחֹר אָבִי תִקְוֶעַ הָיוּ שְׁתֵּי נָשִׁים, נַעֲשָׂה מְרִים כְּשֵׁתֵי נָשִׁים – מרים נחשבת כשתי נשים שנעשה במראה שלה שינוי מוחלט, ולכן היא קרויה 'חֲלָאָה וְנַעֲרָה, לֹא חֲלָאָה וְנַעֲרָה הוּאִי, אֶלֶּא בְּתַחֲלִילָה חֲלָאָה – היתה חולה, וְלִבְסוּף נַעֲרָה – שנתרפאה מחליה וחזרה בתואר פנים כנערה.

בהמשך הפסוקים שם נאמר: 'וּבְנֵי חֲלָאָה צָרַת וְצָהֵר וְאֶתְנָן'. מפרשת הגמרא: הפסוק בא לומר שבנייני חלאה שנבנית ונתרפאת ובניינה היה בה משובח עד שנהיתה 'צרת וצהר ואתנן', 'צרת', שְׁנַעֲשִׂית צָרָה לְחִבְרוּתֶיהָ – שמתקנאות ביופיה. 'צָהֵר', שְׁהִיוּ בְּנֵיהֶּ דּוֹמִין בְּצַהֲרֵיהֶּם. 'אֶתְנָן', שְׁכַל הָרוּאָה אוֹתָהּ מוֹלִיף אֶתְנָן לְאִשְׁתּוֹ – שהיה מתאוה למשכב נשים.

גזירות פרעה על הבנים הנולדים

נאמר בפסוק: 'וַיֵּצֵא פְרַעֲהַ לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כֹּל הַבֵּן הַיְלֹד הַיָּאֵרָה תִּשְׁלִיכֻהוּ'. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא: מֵהַלְשׁוֹן 'לְכָל עַמּוֹ' מִשְׁמַע: אָף עַל עַמּוֹ גַּזֵּר, וְכִּי דַרְשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא: יוֹם שְׁנוֹלֵד מִשָּׁה אִמְרוּ אֵיצְטַגְנִינִי: הַיּוֹם נוֹלֵד מוֹשִׁיעֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְאִין אֲנוּ יוֹדְעִים אִם מִצְרִי הוּא אוֹ יְהוּדִי, עַמֵּד פְּרַעֲהַ וְקִיבֵץ אֶת כָּל עַמּוֹ וּבִיקֵשׁ מֵהֵן לִיתָן לוֹ הַנּוֹלָדִים בּוֹ בַּיּוֹם, וְגַזֵּר אָף עַל עַמּוֹ. וְכִיוֹן שֶׁעֲבַר הַיּוֹם וְעַדִּין רוֹאִין אֵיצְטַגְנִינִי שֶׁלֹּא לָקָה הַעַמִּיד הַגּוֹזֵרָה עַד יוֹם שֶׁהוֹשִׁלְךָ מִשָּׁה רַבִּינוּ לִיאֹר.

ואמר רבי יוסי חנינא: שלש גזירות גזר,
 [א:] בתחילה 'אם בן הוא והמתן אותו' - לא הושיב שומרים אלא סמך על המילדות.
 [ב:] ולבסוף 'כל הבן הילוד היארה תשליכהו', שהושיב שומרים ושוטרים לדבר.
 [ג:] ולבסוף אף על עמו גזר.

וילך איש מבית לוי, שעמרם גירש את יוכבד ובעצת בתו החזירה

במעשה עמרם שנשא את יוכבד ונולד משה רבינו נאמר בפסוק: 'וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי'.

להיכן הלך.

אמר רב יהודה בר זבינא: שהלך בעצת בתו, כמבואר בברייתא להלן:

תנא, עמרם גדול הדור היה, והיו הכל נשמעין לדבריו.

כיון שראה שאמר פרעה הרשע 'כל הבן הילוד היארה תשליכהו', אמר עמרם: לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו. עמדו כולן וגירשו את נשותיהן.

אמרה לו בתו: אבא, קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות - שלא יולידו לא זכר ולא נקיבה.

פרעה לא גזר אלא בעולם הזה - שנולדים ומתים, וחוזרים וחיים הן לעוה"ב, ואתה בעולם הזה ולעולם הבא, שכיון שאינם נולדים אינן באין לעולם הבא.

פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי שגזירתך מתקיימת, שנאמר 'ותגזר אומר ויקם לך'.

עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

עשה לה מעשה ליקוחין

שואלת הגמרא: אם בן מדוע נאמר 'ויקח', ויחזור מיבעי ליה - היה לפסוק לומר 'ויחזור' שעמד והחזירה.

אמר רב יהודה בר זבינא: שעשה לו מעשה ליקוחין (מעשה חופה קידושין), הושיבה באפריזון (בנין נאה מעצים לחופת חתן וכלה), ואהרן ומרים מרקדין לפניה, ומלאכי השרת אמרו: 'אם הבנים שמחה'.

מדוע קוראים ליוכבד שהיתה בת מאה ושלושים 'בת'

עוד נאמר בפסוק ויקח את בת לוי:

שואלת הגמרא: אֲפֹשֶׁר בַּת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיְתָה, וְקָרְיָהּ לֵה בַת – מדוע הפסוק קורא לה 'בת' והרי היתה בת 130 שנה, והראיה שהיתה בגיל זה כשהחזירה עמרם, מהמאמר דלהלן:

דָּאָמַר רַבִּי חֲמַא בְּרַבִּי חֲנִינָא: – התורה מונה 69 נפשות שירדו למצרים, ואחר כך נאמר 'כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים', והאחת ששמה לא הוזכר, זו יוכבד, שהורתה בדרך, ולידתה בין החומות,

שנאמר 'אֲשֶׁר יִלְדָה אוֹתָהּ לְלוֹי בְּמִצְרַיִם', ומשמע: לידתה במצרים ואין הורתה במצרים, הרי שנולדה בכניסתם למצרים, והיו במצרים 210 שנה, ואזי היה משה רבינו בן 80 שנה (כדכתיב 'ומשה בן שמונים שנה וגו' בדברם אל פרעה, ואותה שנה יצאו ממצרים), נמצא שהיא היתה בלידת משה בת 130 – ואם כן קשה למה התורה קוראת ליוכבד כשהיתה בת 130 'בת' שהוא כינוי שמכנים ילדה או נערה.

עונה הגמרא: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: שְׁנֹלְדוּ בֵּה סִימְנֵי נְעוּרוֹת – חזרה לימי עלומיה באורח כנשים ובתואר פנים, ופשטו הקמטים.

לידתו של משה רבינו שלא בצער

נאמר בפסוק וְיִלְךָ אִישׁ מִבֵּית לְוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לְוִי, ובפסוק שאחריו נאמר: וַתֵּהָרֵם הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן.

שואלת הגמרא: וְהָא הוּת מֵיעֲבָרָא בֵּיה תֵּלְתָא יְרַחֵי מַעֲיָקְרָא – והרי כאשר עמרם חזר ולקחה היא כבר היתה מעוברת בו (במשה רבינו) שלשה חדשים, מלפני שגירשה, כמבואר להלן, ולמה כתוב 'ותהר' לאחר שעמרם חזרה ולקחה.

עונה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר זְבִינָא: באמת היתה מעוברת לפני כן, ולא נכתב הריון זה כאן אלא לדרוש כך: מְקִישׁ לִידָתָהּ לְהוֹרְתָהּ, מֵה הוֹרְתָהּ שְׁלֵא בְּצַעַר, אִף לִידָתָהּ שְׁלֵא בְּצַעַר. מִכָּאֵן לְנִשְׁיִם צְדָקְנִיּוֹת שְׁלֵא הֵיוּ בְּפִיתְקָהּ שְׁל חוּה – בגזר דין שלה ושטר גזירות קללתה של עצבון בלידה.

מדוע נאמר על משה רבינו 'כי טוב הוא'

בהמשך הפסוק נאמר: וַתֵּרָא אוֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא. הגמרא מביאה ה' פירושים מדוע נאמר על משה רבינו 'כי טוב הוא'.

[א:] תִּנְיָא רַבִּי מְאִיר אָמַר: טוֹב שְׁמוֹ.

[ב:] רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: טוֹבִיָּה שְׁמוֹ.

[ג':] רבי נחמיה אומר: הגון לנביאות.

[ד':] אחרים אומרים: נולד כשהוא מהול.

[ה':] וחכמים אומרים: בשעה שנולד משה נתמלא הבית כולו אור, כתיב הכא 'ותרא אותו כי טוב הוא', וכתיב התם 'ירא אלהים את האור כי טוב'.

ותצפנהו וכו' ולא יכלה עוד הצפינו

בהמשך הפסוק נאמר: 'ותצפנהו שלשה ירחים', הגמרא מבארת מדוע לא חששה שיחפשו את משה רבינו בג' חדשים הראשונים ללידתו, מפני דלא מנו מצרים אלא משעה דאהדרה, והיא הות מיעברא ביה תלתא ירחי מעיקרא – שמצרים לא מנו אלא משעה שעמרם החזירה, שהם חשבו שרק מאז היא התעברה (וממילא לפי חשבונם ו' חדשים לאחר שהחזירה, היא עדיין רק בחודש השישי), ובאמת היא היתה מעוברת בו ג' חדשים לפני כן, שכבר היתה מעוברת מלפני שגירשה, ונמצא שבאמת היא היתה בחודש התשיעי.

בהמשך הפסוק נאמר 'ולא יכלה עוד הצפינו'.

שואלת הגמרא: אמאי תצפניה ותיזיל – למה לא יכלה להמשיך ולהצפינו.

עונה הגמרא: אלא כל היכא דהו שמיעי מצראי דמתיליד ינוקא – אלא כל מקום ששמעו מצרים שנולד תינוק, ממטו ינוקי התם – הביאו תינוקות מצריים לשם, שדרכם של תינוקות לבכות, כי היכי דלישמעינהו ומעוי בהדיהו – כדי שהתינוקות שהחביאום יבכו עמהם (שכך דרך התינוקות, כשאחד בוכה – חבירו גם בוכה).

ועיין זה רמז בפסוק בשיר השירים: דכתיב 'אחוזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר' וגו', המצרים הקטנים (המכונים בפסוק 'שועלים קטנים') גם הם היו מחבלים את כרם ישראל כאשר ילדי ישראל עדיין קטנים (ועל כן הם מכונים 'סמדר' – ענבים בתחילת גידולם), שכאמור היו המצריים מביאים עמהם תינוקות מצריים ועל ידי בכייתם היו מוצאים את תינוקות היהודים.

תיבת גומא

נאמר בפסוק: 'ותקח לו תבת גמא'.

מבררת הגמרא: מאי שנא גומא – מדוע עשתה את התיבה דוקא מ'גומא' שהם קני סוף (ערבה דקה) – עצים קלים מאד.

[ביאור א':] אמר רבי אלעזר: מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן, וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגול, ולכן לקחה תיבת גומא שהוא דבר זול, ואע"פ שהיה משתמר גופו יותר בעצי חזקים וקשים.

[ביאור ב':] רבי שמואל בר נחמני אמר: יוכבד אמו לקחה דוקא דבר רך שיכול לעמוד בפני דבר רך, ובפני דבר קשה, ואם יש רוח חזקה אינם נשברים אלא נעים ונדים ומתקפלים ברוח, ולעומת זאת עצים קשים עלולים להישבר ברוח חזקה.

חמר מבפנים וזפת מבחוץ

'ותחמרה כחמר וזפת'. תנא: חמר מבפנים, וזפת מבחוץ, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של הזפת.

ותשם בסוף

'ותשם בה את הילד ותשם בסוף'.

רבי אלעזר אומר: ים סוף.

רבי שמואל בר נחמני אמר: (עמוד ב) אגם של עצי ערבה וקנים דקין, כדכתיב 'קנה (קנים) וסוף (ערבה דקה) קמלו'.

הטעם שבת פרעה ירדה לרחוץ

נאמר בפסוק: 'ותרד בת פרעה לרחוץ על היאר'.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מלמד שיירדה לרחוץ מגלולי [בית] אביה, כלומר: ירדה לטבול שם לשם גירות, וכן הוא אומר 'אם רחץ ה' את צואת בנות ציון וגו', הרי שהשב ומתנקה מעוונתו נקרא 'רוחץ'.

חברותיה של בתיה

'ונערתייה הולכות' וגו'. אמר רבי יוחנן: אין הליכה זו אלא לשון מיתה, והיינו שחברותיה מתו כדלהלן, וכן הוא אומר 'הנה אנכי הולך למות', הרי ש'הולכות' הוא לשון מיתה.

והגמרא מביאה את המעשה בחברותיה שמתו: נאמר בפסוק: 'ותרא את התיבה בתוך הסוף, כיון דחזו דקא בעו לאצולי למשה – כיון שחברותיה של בתיה ראו שרוצה להציל את משה רבינו, אמרו לה: גבירתנו, מנהגו של עולם, מלך בשר ודם גזור גזירה, אם כל העולם כולו אין מקיימין אותה, בניו ובניו ביתו מקיימין אותה. ואת, עוברת על גזירת אביך. בא גבריאל וחבטן בקרקע'.

ותשלח את אמתה

נאמר בפסוק 'ותשלח את אמתה ותקחה'.

רבי יהודה ורבי נחמיה נחלקו במה שנאמר 'את אמתה'.

חד אמר: ידה. וחד אמר: שפחתה.

מאן דאמר ידה, דכתיב 'אמתה'.

ומאן דאמר שפחתה, מדלא כתיב 'דה'.

שואלת הגמרא: ולמאן דאמר שפחתה, הא אמרת בא גבריא אל וחקטן בקרקע, ומשמע שלא נשארו לה שפחות שגבריא אל המיתם.

עונה הגמרא: דשייר לה חדא – ששייר לה שפחה אחת, דלאו אורחה דבת מלכא למיקם לחודה – שאין זה דרך ארץ לבת מלך לעמוד לבד.

שואלת הגמרא: ולמאן דאמר ידה, ליכתוב 'דה'.

עונה הגמרא: הא קא משמע לן דאישתרבב אישתרבובי – שהיד שלה התארכה, דאמר מר [לגבי שרביט הזהב של אחשורוש שהוא התארך עד ידה של אסתר] וכן אתה מוציא באמתה (בידה) של בת פרעה, וכן אתה מוציא בשיני רשעים – בשיניו של עוג מלך הבשן, דכתיב 'שני רשעים שברת', ואמר ריש לקיש: אל תיקרי שברת אלא שריבבתה, שכאשר נטל עוג מלך הבשן 'הר' להשליכו על מחנה ישראל, באו נמלים וחוררו את ההר, וכך ההר נפל מסביב לצוארו, וכדי שלא יוכל להוציא את ההר, האריך ה' את שיניו.

ראתה שכינה עמו

'ותפתח ותראהו את הילד'.

שואלת הגמרא: ותרא מיבעי ליה – היה לפסוק לומר 'ותראה את הילד', או 'ותראהו', ולמה נאמר 'ותראהו את הילד'.

עונה הגמרא: אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שראתה שכינה עמו – ומה שכתוב 'את' הוא כמו 'עם', כלומר: ותפתח ותראה את השכינה עם הילד.

מדוע משה רבינו נקרא בתיבה 'נער'

'והנה נער בכה'.

שואלת הגמרא: קרי ליה ילד (ותראהו את הילד), וקרי ליה נער (נער – גדול משמע).

עונה הגמרא: תנא, הוא ילד וקולו כנער, דכרי רבי יהודה.

אמר לו רבי נחמיה: אם כן עשיתו למשה רבינו בעל מום והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר.

אלא מלמד שעשתה לו אמו חופת נעורים בתיבה. אמרה: שמא לא אוכה לחופתו.

מנין בתיה ידעה שמשנה רבינו מילדי העברים

‘ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה’.

מנא ידעה – מנין ידעה בתיה שהוא מילדי העברים.

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שראתה אותו מהול.

נבואת בתיה – זה נופל ואין אחר נופל

‘מילדי העברים זה’ הגמרא דורשת ממה שנאמר ‘זה’.

אמר רבי יוחנן: מלמד שנתנבאה שלא מדעתה, זה נופל ואין אחר נופל ליאור, שאותו היום בטלו גזירתם.

והיינו דאמר רבי אלעזר, מאי דכתיב ‘וכי יאמרו אליכם [העובדי כוכבים] דרשו אל האבות ואל הידענים, המצפצפים והמהגים [מוציאים קול כיונים], צופין ואינם יודעין מה צופין, מהגים ואינם יודעים מה מהגים’ – רואים סימן באיצטגנינות, ואינם יודעים פירושו של כל דבר.

וכן היה כאן, ראו [אצטגניני פרעה] שמושיען של ישראל במים הוא לוקה, עמדו וגורו ‘כל הכן הילוד היארה תשליכוהו, כיון דשדויה למשה – כיון שהשליכו את משה למים, כל זמן שהיה ביאור בטל הסימן שהוא עתיד ללקות, שהרי הוא כבר לקה, אמרו האיצטגנינים: תו לא חזינן פי ההוא סימנא – יותר אנו כבר לא רואים סימן זה, וחשבו שמנהיגם של ישראל כבר לקה ומת, בטלו לגזירתיהו – ביטלו את גזירתם, והם אינן יודעין שעל מי מריבה הוא לוקה.

והיינו דאמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב ‘המה מי מריבה אשר רבו’, ‘המה’ שראו איצטגניני פרעה וטעו.

והיינו דקאמר ‘משה שש מאות אלף רגלי וגו’, רגלי – בשבילי, כמו ויברך ה’ אותך לרגלי (בראשית ל), אמר להן משה לישראל: בשבילי נצלתם כולכם – שביטלו מצרים את גזירתם.

כאיזה יום שמו את משה בתיבה

רבי חנינא בר פפא אמר: אותו היום שהניחו את משה בתיבה היה עשרים ואחד בניסן היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מי שעתיד לומר שירה על הים ביום זה (כ”א ניסן, שביעי של פסח) ילקה ביום זה.

רבי אחא בר חנינא אמר: אותו היום ששה בסיון היה, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מי שעתיד לקבל תורה מהר סיני ביום זה ילקה ביום זה.

שואלת הגמרא: בשלמא למאן דאמר – בשלום, כלומר: נוח ומבואר לפי מי שאומר שהניחורו בתיבה בששה בסיון, משפחת לה תלתא ירחי – הרי אנו מוצאים שהיה זה ג’ חדשים ללידתו,

דאמר מר בשבעה באדר מת, ובשבעה באדר נולד משה, ומשבעה באדר ועד ששה בסיון תלתא ירחי, ואלו הם הג' חדשים שהיא הצפינה אותו.

אלא למאן דאמר בעשרים ואחד בניסן, היכי משפחת לה – איך אנו מוצאים ג' חדשים מז' אדר עד כ"א ניסן.

עונה הגמרא: אותה שנה מעוברת היתה, רובו של ראשון, ורובו של אחרון, ואמצעי שלם, הרי זה נחשב ג' חדשים.

ז' אדר א' – סוף אדר א'
אדר ב'
תחילת ניסן – עד כ"א ניסן

מדוע נתנה את משה דוקא למינקת עברית

נאמר בפסוק 'ותאמר אחותו אל בת פרעה האלף וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות'. מבררת הגמרא: ומאי שנא מעבריות – למה היא אמרה לה דוקא מהעבריות ולא מהמצריות. מבארת הגמרא: מלמד שהחזירוהו למשה על כל המצרות כולן ולא ינק, אמר [הקב"ה]: פה שעתיד לדבר עם השכינה יינק דבר טמא – שהתינוק טועם בחלב מה שהאם אוכלת, והיינו דכתיב 'את מי יורה דעה' וגו' [ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים], למי יורה דעה ולמי יבין שמועה [למי לימד הקב"ה תורה], 'לגמולי מחלב ולעתיקי משדים' – למי שגמל והפריש עצמו מחלב טמא ונעתק מן השדים הטמאים.

מדוע מרים נקראת 'עלמה'

'ותאמר לה בת פרעה לבי וגו' [ותלך העלמה].
 אמר רבי אלעזר: מלמד שהלכה בזריזות בעלמה – שכל כחה עליה.
 רבי שמואל בר נחמני אמר: 'העלמה' שהעלימה את דבריה – שלא אמרה שהיא אחותו ושהיא מביאה את אמו.

נבואת בתיה – הילד הזה שלך

'ותאמר לה [ליוכבד] בת פרעה היליכי את הילד הזה והינקהו לי ואני אתן את שכרך'.
 אמר רבי חמא ברבי חנינא: מתנבאה ואינה יודעת מה מתנבאה.
 'היליכי, הא שליכי – הרי לך את שלך'.

ואני אתן את שכרך

'ואני אתן את שכרך'.

אמר רבי חמא ברבי חנינא: לא דיין לצדיקים שמחזירין להן אבידתן, אלא שנותנין להן שכרן.

נבואת מרים – עתידה אמי להוליד בן שמושיע את ישראל

'ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו'.

'אחות אהרן, ולא אחות משה.

אמר רב עמרם אמר רב, ואמרי לה, אמר רב נחמן אמר רב: מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן, דהיינו לפני שמשה נולד, (דף יג) ואומרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל.

וכיון שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אור.

עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי, נתקיימה נבואתיך.

וכיון שהטילוהו ליאור, עמד אביה וטפחה על ראשה, אמר לה: בתי, היכן נבואתיך.

והיינו דכתיב 'ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו', לידע מה יהא בסוף נבואתה.

ואמרת עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל וכיון שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אור עמד אביה ונשקה על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך וכיון שהטילוהו ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך והיינו דכתיב ותתעב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו לידע מה יהא בסוף נבואתה. [התבאר בדף הקודם].

לוויית יעקב אבינו. שאלה: למה הוזכרו עבדי פרעה תחילה ואחר כך הוזכרו בני יעקב תחילה

לוויית
וקבורת
יעקב
אבינו

יוסף וכה וכו' לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו, שנאמר 'זיעל יוסף לקבור את אביו ויעלו עמו גם רכב גם פרשים'.

מבררת הגמרא: מאי שנא מעיקרא – מה שונה בתחילה שהקדים את מצרים לפני אחי יוסף, דכתיב 'זיעל יוסף לקבור את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו', הרי שבתחילה הוזכרו עבדי פרעה, והדר – ואחר כך הוזכרו אחיו שנאמר: 'וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו'.

ומאי שנא לבסוף – ומה שונה לבסוף שהקדים את אחי יוסף לפני מצרים, דכתיב 'וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו, והדר – ואחר כך נאמר: 'וכל העולים אתו לקבור את אביו'.

תשובה: בתחילה באו למלחמה

וכשראו בכבודו של יעקב אבינו נהגו כבוד בכני יעקב

אמר רבי יוחנן: בתחילה עד שלא ראו בכבודן של ישראל, לא נהגו בהן המצריים כבוד, והלכו לפני אחי יוסף, ולבסוף שראו בכבודן, נהגו בהן כבוד, והלכו אחרי אחי יוסף.

דכתיב 'ויבאו עד גורן האטד, וכי גורן יש לו לאטד – וכי דרך לאסוף קוצים ולעשות מהן גורן (ערימה של קוצים), אמר רבי אבהו: מלמד שהקיפוהו פתרים לארוננו של יעקב, כגורן זה שמקיפים לו אטד (שעושים גדר של קוצים סביב ערימה של תבואה), שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה, תנא [ושנינו בברייתא:]: כולם למלחמה באו, כיון שראו כתרן של יוסף תלוי בארוננו של יעקב, נטלו כולן פתריהן ותלאום בארוננו של יעקב.

תנא, שלשים וששה פתרים נתלו בארוננו של יעקב – י"ב נשיאים דישמעאל, וכ"ג אלופים נמנו בעשו. וכתרו של יוסף הרי לו'.

מספר גדול, אפילו סוסים וחמורים

נאמר בפסוק: 'ויספרו שם מספר גדול וכבד מאד'.

תנא, אפילו סוסים ואפילו חמורים. (מאילו מאילו)

קבורת יעקב אבינו

פִּינּוּן שֶׁהִגִּיעוּ לְמַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה, אֲתָא עֲשׂו קָא מַעֲכָב – בא עשיו ועיכב שלא יקברו את יעקב אבינו שם, וכך אָמַר לָהֶן: 'מִמָּרָא קִרְיַת הָאֲרֵבַע הִיא חֲבֵרוֹן', והיא קרויה 'קריית ארבע', על שם שאין בה מקום אלא לארבע זוגות.

[הגמרא מוכיחה שאכן הוא כדברי עשו שמערת המכפלה אינה מחזקת אלא ח' קברים]: וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: קִרְיַת אֲרֵבַע, אֲרֵבַע זֻוגוֹת הֵינּוּ, אֲדָם וְחֹהָה, אֲבָרְהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה.

ועל כן אמר עשיו: אִיהוּ – הוא, יעקב אבינו, קָבְרָה לְלֵאָה בְּדִידֵיהּ – קבר את לאה בחלק שלו, כדכתיב 'ושמה קברתי את לאה', וְהָאִי דְפִיִּישׁ דִּידֵי הוּא – ומה שנשאר (מקום קבורה אחד) שלי הוא, שהרי שני בניו אנו ליצחק אבינו, וכל אחד צריך לקבל חלק אחד במערה.

אָמְרוּ לֵיהּ: זְבִינְתָּהּ – כשמכרת את הבכורה מכרת את חלקך במערת המכפלה.

אָמַר לָהֶן: נְהִי זְבִינִי בְּכִירוֹתָא – אף שמכרתי את הבכורה, פְּשִׁיטוֹתָא מִי זְבִינִי – וכי מכרתי את החלק הפשוט (שכל אח מקבל), ועל כן אמנם לא אקבל פי שנים, אבל חלק אחד אני צריך לקבל.

אָמְרוּ לֵיהּ: אֵין – כן, מכרת גם את החלק ה'פשוט' שיש לך במערה, דְּכִתִּיב שִׁיעֲקֹב אֲבִינוּ אִמְרַ בְּשַׁעַת מִיתַתּוֹ 'בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כְּרִיתִי לִי', וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצְדָק: אֵין 'כִּירָה' אֲלֵא לְשׁוֹן 'מְכִירָה', שְׁכֵן בְּכִרְכֵי הַיָּם קוֹרִין לְמְכִירָה כִּירָה, והיינו שיעקב אבינו אמר 'בקברי אשר קניתי לי' (ונקרא כריתי' – שהמוכר מכרו לי)^{כא}.

אָמַר לָהֶן עֲשִׂיו: הֲבֵן לִי אֵיגְרָתָא – הראו לי שטר מכירה.

אָמְרוּ לֵיהּ: אֵיגְרָתָא בְּאֲרַעָא דְּמַצְרִים הִיא – שטר המכירה בארץ מצרים, וּמָאן נִיזִיל – ומי ילך לשם, נִיזִיל נִפְתְּלֵי דְקָלִיל כִּי אֵינִילְתָּא – ילך נפתלי שקל כאילה, דְּכִתִּיב 'נִפְתְּלֵי אֵילָה שְׁלוּחָה הַנּוֹתֵן אֲמָרֵי שְׁפָר'. אָמַר רַבִּי אֶבְהוֹ: אֵל תְּקִרֵי 'הַנּוֹתֵן אֲמָרֵי שְׁפָר', אֲלֵא 'הַנּוֹתֵן אֲמָרֵי סִפְרָ' – שהלך להביא את הספר (כלומר: את האיגרת).

חוֹשִׁים כְּרִיָּה דְּדָן תַּמָּן הָוֵה – חוששים בנו של דן היה שם, וְיִקְרִין לֵיהּ אוֹדְנִיָּה – וכבדו אזניו משמוע.

אָמַר לָהֶן: מָאִי הָאִי – מה זה, למה אינכם קוברים אותו.

וְאָמְרוּ לֵיהּ: קָא מַעֲכָב הָאִי עַד דְּאֲתֵי נִפְתְּלֵי מְאָרְעָא דְּמַצְרִים – זה, כלומר: עשיו, מעכב עד שיבוא נפתלי מארץ מצרים.

אָמַר לָהֶן: וְעַד דְּאֲתֵי נִפְתְּלֵי מְאָרְעָא דְּמַצְרִים – ועד שיבוא נפתלי מארץ מצרים יְהָא אָבִי אֲבָא מוּטָל בְּבִיזוֹן. שְׁקַל קוּלְפָּא מַחֲיָיָה אֲרִישִׁיָּה – לקח מקל והכהו על ראשו.

כא. במדרש תנחומא (ויחי פרק ו'): כשמת יצחק אמר יעקב, אפשר שיקבר עשו הרשע בקבורת צדיקים, מה עשה הביא כל כספו וזהבו, ועשה מהן כרי, אמר לעשו: מה אתה מבקש, הכרי הזה, או הקבר הזה. נטל עשו את הכרי, ויעקב נטל אותה מערה'.

נתרן עיניה ונפלו אפרעא דיעקב – נפלו עיניו של עשיו ונפלו על רגליו של יעקב אבינו, פתחינהו יעקב לעיניה ואחיק – פתח יעקב אבינו את עיניו וחייך. והיינו דכתיב 'ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע'.

באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה, דכתיב 'למה אשכל גם שניכם יום אחד', ואף על גב דמיתתן לא ביום אחד הואי, קבורתן מיהא ביום אחד הואי.

שאלה: מדוע שאר האחים לא התעסקו בקבורת יעקב

שואלת הגמרא: ואי לא [אי]עסק ביה יוסף, אחיו לא הווי מעסקי ביה – ואם יוסף לא היה מתעסק בקבורת יעקב, וכי שאר השבטים לא היו מתעסקים בו, וכי פרקו מעליהן עול ולא חשו לו, והכתיב 'וישארו אותו בניו ארצה כנען' – הרי שאף הם היו עסוקין במשא וקבורת יעקב אבינו, ואם כן איך הם הניחו ליוסף לקבור לבד את אביהם שהפסוק תולה את עיקר הקבורה על שמו, שהוא היה עיקר הדבר.

עונה הגמרא: אמרו [אחיו ביניהן]: הניחו לו ליוסף להתעסק בו כנגד כולנו, שהרי כבודו של יעקב אבינו במלכים יותר מבהדיוטות, ועל כן העדיפו שיוסף שהיה מלך יתעסק בקבורתו.

התעסקות משה רבינו ב'עצמות יוסף'

שנינו במשנה: מי לנו גדול מיוסף כו' [שלא נתעסק בו אלא משה].

תנו רבנן, בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו, שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה [של מצרים, כמו שכתוב 'וישאלו איש וכו' בלי כסף וכו' וינצלו את מצרים], והוא נתעסק במצות, שנאמר 'חכם לב יקח מצות וגו'.

ומנין היה יודע משה רבינו היכן יוסף קבור, אמרו, סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור, הלך משה אצלה. אמר לה: כלום את יודעת היכן יוסף קבור.

אמרה לו: ארון של מתכת עשו לו מצרים, וקבעוהו בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו – לפי שאין ארץ מצרים שותה ממי גשמים אלא מהנילוס שהוא עולה וממלא את היאורים שיש מנילוס עד סוף המדינה.

הלך משה ועמד על שפת נילוס, אמר לו: יוסף, יוסף, הגיע העת שנשבוע הקדוש ברוך הוא שאני גואל אתכם, והגיעה השבועה שהשבועת את ישראל. אם אתה מראה עצמך, מוטב. אם לאו, הרי אנו מנוקין משבועתך, מיד צף ארונו של יוסף.

ואל תתמה היאך ברזל צף, שהרי כתיב אצל אלישע: 'ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים וגו' 'אָהָה אֲדוֹנִי וְהוּא שְׂאוֹל' [הברזל היה שאול מאחרים והיה חייב להחזירן], ויאמר איש האלהים אנה נפל, ויראהו את המקום, ויקצב עץ וישלך שמה, ויצף הברזל, והלא דברים קל

וחומר ומה אלישע תלמידו של אליהו, ואליהו תלמידו של משה [ולא שלמד מפיו אלא תורתו של משה למדו לאליהו], צף ברזל מפניו, מפני משה רבינו על אחת כמה וכמה.

רבי נתן אומר: בקברניט [בקברות] של מלכים היה קבור,

הלך משה ועמד על קברניט של מלכים, אמר: יוסף, הגיע עת שנשבע הקדוש ברוך הוא שאני גואל אתכם, והגיעה שבעה שהשבעת את ישראל, אם אתה מראה עצמך, מוטב. ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך.

באותה שעה נודעו ארונו של יוסף, נטלו משה והביאו אצלו.

וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו, אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זה עם זה, והיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של שני ארונות הללו, אמרו: אחד של מת ואחד של שכינה. וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה, אמרו: (עמוד ב) קיים זה כל מה שכתוב בזה.

שאלה: מדוע כל ישראל לא התעסקו בהעלאת עצמות יוסף

שואלת הגמרא: היאך הניחו ישראל למשה להתעסק בו לבדו, וכי לא חשו לשבועה, ואי לא עסיק ביה משה, ישראל לא הוו מיעסקי ביה – ואם משה לא היה מתעסק בו הם לא היו מתעסקין בו, והכתיב 'ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם', הרי מוכח שלאחר שנפטר משה בערבות מואב נתעסקו ישראל בעצמות יוסף והעבירו את הירדן, ואם כן למה מתחילה לא עשו זאת

ותו – ועוד, לאחר שנפטר משה, איך הניחו בניו של יוסף לשאר העם להתעסק בו, אי לא איעסקו ביה ישראל, בניו לא הוו מיעסקי ביה – ואם שאר בני ישראל לא היו מתעסקין בו, וכי בניו לא היה עושים זאת, והכתיב 'ויהיו לבני יוסף לנחלה', הרי מבואר שבני שקברוהו בנחלתם וחיביב היה עליהן, ואם כן למה לא התעסקו עמו.

תשובה: בניו סברו שעדיף שכלל ישראל שהם מרובים התעסקו עמו, וכלל ישראל סברו שעדיף שמישה רבינו התעסק עמו

עונה הגמרא: אמרו בניו, הניחו לו כבודו במרובים יותר מבמועטין. ותו אמרו – ועוד אמרו ישראל עצמם בעוד משה קיים, הניחו לו שיתעסק בו משה לבדו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים.

הטעם שקברוהו בשכם

שנינו לעיל קברו את יוסף בשכם.

מבררת הגמרא: מאי שנא בשכם – מדוע קברוהו דוקא בשכם ולא במקום אחר בנחלת יוסף.

עונה הגמרא: **אמר רבי חמא ברבי חנינא: משכם גנבוהו** – בדכתיב 'וישלחוהו מעמק חברון ויבא שכמה', ושם היו רועין²², **ולשכם נחזיר אבידתו**.

הטעם שהפסוק מייחס את העלאת עצמות יוסף לבני ישראל ולא למשה רבינו

שואלת הגמרא: **קשו קראי אהרדי** – הפסוקים סותרים זה את זה, כתיב 'ויקח משה את עצמות יוסף עמו', הרי מבואר שמשה רבינו לקח את עצמות יוסף ולא שאר העם, וכתיב 'ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל וגו', ומדוע הפסוק מייחס את העלאת עצמות יוסף לבני ישראל ולא למשה רבינו.

אמר רבי חמא ברבי חנינא: כל העושה דבר ולא גמרו, ובא אחר וגמרו, מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו, וכיון שמשה רבינו לא נכנס לארץ ישראל ושם בני ישראל השלימו את העלאת עצמות יוסף וקבורתם בארץ ישראל, נקרא הדבר על שמם.

הגמרא מוסיפה בעניין 'כל העושה דבר ולא גמרו': **רבי אלעזר אומר: אף מורידין אותו מגדולתו, את העושה דבר ולא גמרו²³,**

דכתיב 'ויהי בעת ההיא וירד יהודה' – שיהודה התחיל בהצלת יוסף כשאמר 'מה בצע כי נהרוג את אחינו', ולא גמר להצילו שלמעשה השליכוהו לבור.

רבי שמואל בר נחמני אמר: אף קובר אשתו ובניו, דכתיב אל יהודה 'ותמת בת שוע אשת יהודה' וגו', וכתיב 'ומת ער ואונן' [בני יהודה].

מפני מה נקרא יוסף 'עצמות' בחייו

אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה נקרא יוסף עצמות בחייו – שנאמר 'והעליתם את עצמותי מזה, ועודנו חי, מפני שלא מיחה בכבוד אביו, דקאמרי ליה – שהאחים אמרו לו 'עבדך אבינו', ולא אמר להו ולא מידי – ולא אמר להם דבר.

מפני מה מת יוסף קודם לאחיו

ואמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא: מפני מה מת יוסף קודם לאחיו, מפני שהנהיג עצמו ברבנות.

כב. ומה שהפסוק אומר שהיו בדותן, אינו שם מקום, ומה שכתוב 'ויאמר האיש נסעו מזה וגו' נלכה דותנה; כך אמר לו אתה אומר את אחי אנכי מבקש, נסעו מן האחוה הזאת ואין מחזיקין עצמן כאחין לך, כי שמעתי אומרים נלכה ונבקש דתות ודינין היאך להמיתו אם יבא אצלנו. רשי.

כג. [אלא אם כן לא גמר מחמת אונס, כמשה רבינו שמת בעבר הירדן, ולכן לא 'גמר' את העלאת וקבורת עצמות יוסף].

ויוסף הורד מצרימה

‘ויוסף הורד מצרימה’, אמר רבי אלעזר: אל תיקרי ‘הורד’, אלא ‘הוריד’ – שהוריד איצטגניני פרעה מגדולתן – כשפתר את החלום והם לא ידעו לפותרו.

ויקנהו פוטיפר סרים פרעה

הגמרא דורשת את המשך הפסוק: ‘ויקנהו פוטיפר סרים פרעה’, אמר רב: שקנאו לעצמו – למשכב זכור מתוך יופיו.

בא (גבריאל) [מיכאל] וסירסו. בא גבריאל ופירעו – היינו סירוס יתירא. ולכן מעיקרא כתוב מתחיל כתוב ‘פוטיפר’, ולבסוף הוא קרוי ‘פוטיפרע’, על שם שגבריאל פרעו.

רב לך אל תוסף

שנינו במשנה: ‘מי לנו גדול ממושה’ וכו’ שלא נתעסק בו אלא המקום, שנאמר ויקבור אותו בגי’. הגמרא להלן דורשת את הפסוקים שנאמרו על מיתת וקבורת משה רבינו.

מיתת
וקבורת
משה
רבינו

נאמר בפסוק: ‘ויאמר ה’ אלי רב לך’,

אמר רבי לוי: ב’רב’ בישר, ב’רב’ בישרוהו.

ב’רב’ בישר, שמושה רבינו אמר לקורח ועדתו ‘רב לכם בני לוי’^כ, והיה תביעה על משה רבינו שהשתמש בלשון זו^כ, והקב”ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ועל כן ב’רב’ בישרוהו – כשנענש משה רבינו שלא להכנס לארץ ישראל, נענש במידה זו, והקב”ה אמר לו: ‘רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה’.

הגמרא מביאה טעמים (וביאורים) אחרים בלשון ‘רב לך’: דבר אחר: ‘רב לך’, מלשון שררה ורבנות, רב יש לך – כבר יש רב’ אחר לישראל, ומנו – ומי הוא יהושע, שהגיע מלכותו של יהושע ואין מלכות נוגעת בחבירתה.

דבר אחר: ‘רב לך’, די לך אל תרבה בבקשה, שלא יאמרו: הרב כמה קשה [שאינו שומע לתלמיד]. ותלמיד כמה סרבן [מפציר].

וכל כך למה נענש משה רבינו, תנא דבי רבי ישמעאל: לפום גמלא שיחנא – לפי כח הגמל מרבין במשאו, אף כאן לפי צדקתו של משה רבינו מדקדקין אחריו, ועל כן היה עליו תביעה במה שאמר ‘רב לכם בני לוי’.

כד. ‘הרבה יותר מודאי לקחתם לעצמכם גדולה’. רש”י. כלומר: לקחתם גדולה יותר ממה ששייך לכם.
 כה. במפרשים ביארו בכמה דרכים מה ה’חטא’ בלשון זו.

מלמד שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש

נאמר בפסוק: שמושה רבינו אמר לבני ישראל ביום מותו **וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֵּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבֹא' וגו', שָׁאִין תִּלְמוּד לֹמֵר 'הַיּוֹם', שְׁלֹא הִיָּה הַפְּסוּק צָרִיךְ לֹמֵר 'הַיּוֹם', אֲלֹא כִּךְ רוּמְזוּ הַפְּסוּק: הַיּוֹם מְלֹאוֹ יְמֵי וּשְׁנוֹתַי - בְּיוֹם זֶה נוֹלַדְתִּי, בְּיוֹם זֶה אָמוֹת, לְלִמְדוֹךְ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשָׁלִים שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל צְדִיקִים מִיּוֹם לְיוֹם וּמִחֶדֶשׁ לְחֶדֶשׁ, דְּכָתִיב אֶת מִסְפַּר יְמֵיךְ אֲמַלֵּא.**

לא אוכל עוד לצאת ולבוא – בדברי תורה

בהמשך הפסוק הנ"ל נאמר: **'לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבֹא'.**

מאי **'לְצֵאת וּלְבֹא'**, אילימא – אם תאמר **'לְצֵאת וּלְבֹא' מִמֶּשׁ, שֶׁתִּשֶׁשׁ כּוּחוֹ וְלֹא הִיָּה לוֹ כּוּחַ לְצֵאת וּלְבֹא, וְהִכְתִּיב 'וּמִשָּׁה בֵּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמוֹתוֹ לֹא נָס לְחַה' - לֹא בִּרְחַח לְחִלוּחִית כּוּחוֹ. הִרִי שְׁלֹא תִשֶׁשׁ כּוּחוֹ.**

וְכָתִיב **'וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב אֶל הַר נֹבֻ' וגו' וַיִּרְאֶהוּ ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ, וַתִּנְיָא שְׁתֵּים עָשָׂרָה מַעְלֹת (מִדְּרֻגוֹת) הֵיוּ שָׁם, וּפְסָעַן מֹשֶׁה בְּפָסִיעָה אַחַת, וְזֶה הִיָּה בְּיוֹם מוֹתוֹ, הִרִי רְאִיָּה נוֹסֶפֶת שְׁלֹא תִשֶׁשׁ כּוּחוֹ כָּלֵל.**

אלא אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כך אמר משה רבינו: לא אוכל עוד לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתתמו ממנו שערי חכמה.

וילך משה ויהושע – שבת של דיו זוגי היתה

בהמשך הפסוקים שם נאמר: **'וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְבוּ בְּאֵהָל מוֹעֵד'. תִּנְיָא, אוֹתָהּ שַׁבָּת [שַׁבָּה מֵת מֹשֶׁה רִבִּינָן] שֶׁל דְּיוֹ זוּגֵי הַיְּתָה - שֶׁל שְׁתֵּים, שֶׁל זוּג, הִיָּתָה, שְׁעַד אוֹתוֹ יוֹם לֹא בֵּא לְמַחְנֵה שְׁכִינָה דִּהְיִינוּ לְאוֹהֵל מוֹעֵד אֲלֵא מֹשֶׁה בְּלִבְדּוֹ, וּבְאוֹתוֹ יוֹם שָׁמַת מֹשֶׁה הִיָּה גַם יְהוֹשֻׁעַ נִיצַב בְּמַחְנֵה שְׁכִינָה, נִיטְלָה רְשׁוֹת מִזָּה וַנִּיתְנָה לָּזָה, וְעַל כֵּן בְּתַחִילַת הַיּוֹם הִיָּה שֵׁם מֹשֶׁה, וּבְסוּפוֹ הִיָּה שֵׁם יְהוֹשֻׁעַ.**

משה מת בחלקו של ראובן וקבור בחלקו של גד - מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה

ותניא אמר רבי יהודה: אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, היכן משה מת בחלקו של ראובן, דכתיב **'וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב אֶל הַר נֹבֻ' וגו' וַיִּמַּת שֵׁם מֹשֶׁה, וּנְבוֹ בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן קִינְיָא - וּנְבוֹ עוֹמַדַת בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, דְּכָתִיב 'וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּנֻ' וגו', וְאֵת נְבוֹ' וגו'.**

'נְבוֹ' [מִלְשׁוֹן נְבוּאָה], שֶׁשֵׁם מוֹתוֹ שְׁלֵשָׁה נְבִיאִים: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם.

והיכן משה קבור, בחלקו של גד, דכתיב 'ולגד אמר' וכו' וירא ראשית לו' וגו' כי שם חלקת מחקק ספון' [כי שם חלקו וקבורתו של משה רבינו שנקרא 'מחוקק', ומקום קברו ספון וטמון מעיני כל].

ומחלקו של ראובן עד חלקו של גד כמה הוי, ארבעה מילין, אותן ארבעה מילין מי הוליכו. מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה - בכנף לבוש הודו. ומלאכי השרת אומרים 'צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל', והקדוש ברוך הוא אומר 'מי יקום לי עם מרעים [מי יעמוד בעבורי להוכיח את הרשעים לשמי] מי יתיצב לי עם פועלי און'.

הגמרא מביאה דעות נוספות מה אמר הקב"ה:

ושמואל אמר: שהקב"ה אמר: 'מי כהחכם ומי יודע פשר דבר' - שהיה יודע לעשות פשרה ביני ובין בני, שבכל גזירה שהיתה על ישראל עמד משה רבינו וביקש לבטל הגזירה.

ורבי יוחנן אמר שהקב"ה אמר: 'החכמה מאין תמצא'.

ורב נחמן אמר שהקב"ה אמר: וימת שם משה עבד ה', וגו'.

סמליון [שם חכם] אמר שהקב"ה אמר: 'וימת שם משה', ספרא רבה דישאל - הסופר הגדול של ישראל, שכתב את התורה מפי השכינה.

י"ב מיל בת קול משמיע ואומר וימת משה וכו'

תניא רבי אליעזר הגדול אומר: שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל בת קול משמיע, ואומר 'וימת משה' - ספרא רבה דישאל.

יש אומרים לא מת משה

ויש אומרים לא מת משה, כתיב הכא 'וימת שם', וכתיב התם: ויהי שם עם ה', מה להלן עומד ומשמש, אף כאן עומד ומשמש.

ויקבר אותו בני בארץ מואב מול בית פעור אמר רבי ברכיה סימן בתוך סימן ואפילו הכי ולא ידע איש את קברתו וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל [יתבאר בדף הבא].

ולא ידע איש את קבורתו

נאמר בפסוק: 'ויקבר אותו בגי בארץ מואב מול בית פעור'.

אמר רבי ברכיה: סימן בתוך סימן - כלומר בפסוק נאמר סימן מדוייק היכן קבור משה רבינו, (א) בארץ מואב (ב) בגיא (ג) מול בית פעור, ואפילו הכי 'ולא ידע איש את קברתו'.

וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא (דף יד) גסטרא (מושל) של בית פעור: הראנו היכן משה קבור. עמדו למעלה, נדמה להם למטה.

עמדו למטה, נדמה להם למעלה.

נחלקו לשתי כיתות, אותן שעומדים למעלה, נדמה להן למטה. אותן שעמדו למטה, נדמה להן למעלה. לקיים מה שנאמר 'ולא ידע איש את קברתו'.

אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור

רבי חמא ברבי חנינא אמר: אף משה רבינו אינו יודע היכן קבור.

כתוב הכא: 'ולא ידע איש את קברתו'.

וכתיב התם: 'וזאת הברכה אשר ברח משה איש האלהים', הרי שמשה רבינו נקרא 'איש', והרי הוא בכלל משה שנאמר 'ולא ידע איש את קברתו'.

מפני מה נקבר משה אצל בית פעור

ואמר רבי חמא ברבי חנינא: מפני מה נקבר משה אצל בית פעור, כדי לכפר על מעשה פעור.

אחרי ה' אלקיכם תלכו, הלך אחר מדותיו של הקב"ה

ואמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב 'אחרי ה' אלקיכם תלכו', וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר 'כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא'.

אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא.

מה הוא מלביש ערומים, דכתיב 'ועש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם', אף אתה הלביש ערומים.

הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, דכתיב 'וירא אליו ה' באלני ממרא', אף אתה בקר חולים.

הקדוש ברוך הוא נחם אבליים, דכתיב 'ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו' - ניהמו על אביו וברכו ברכת אבליים, אף אתה נחם אבליים.

הקדוש ברוך הוא קבר מתים, דכתיב 'ויקבר אותו בני אף אתה קבור מתים'.

[כתנות עור]

כיון שהגמרא הזכירה את הפסוק 'ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור', הגמרא מבארת מה הם 'כתנות עור'.

רב ושמואל נחלקו בזה, כדלהלן:

חד אמר: דבר הבא מן העור, דהיינו בגד צמר, שהוא מעור בעלי החיים.

וחד אמר: דבר שהעור נהנה ממנו - בגד של פשתן שלובשים אותו על העור [שבדרך כלל הבגד הראשון שאדם לובש סמוך לבשר הוא בגד פשתן, (ומעליו מלביש בגד נוסף, העשוי מצמר)].

תורה תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים

דרש רבי שמלאי: תורה תחילתה גמילות חסדים, וסופה גמילות חסדים,

תחילתה גמילות חסדים - שה' הלביש את אדם וחווה שהיו ערומים, דכתיב 'ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם'.

וסופה גמילות חסדים, שה' קבר את משה רבינו, דכתיב 'ויקבר אותו בני'.

מפני מה נתאוה משה רבינו להיכנס לארץ ישראל

דרש רבי שמלאי: מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפרה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך.

אלא כך אמר משה: הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם, שנאמר 'לכן אחלק לו ברכים, ואת עצומים יחלק שלל, תחת אשר הערה למות נפשו, ואת פושעים נמנה, והוא חטא רבים נשא, ולפשעים יפגיע'. הגמרא מבארת את הפסוק:

'לכן אחלק לו ברכים' - לכן, על עשותו זאת, אחלק לו נחלה וגורל בעולם הבא כשיעור שרבים מקבלים, ששכרו יהיה שקול כנגד שכר צדיקים רבים. וכול באחרונים ולא פראשונים, תלמוד לומר 'ואת עצומים יחלק שלל', כאברהם יצחק ויעקב שהן עצומים בתורה ובמצות.

'תחת אשר הערה למות נפשו', בזכות שמסר עצמו למיתה על כל ישראל, שנאמר 'ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת וגו'.

'ואת פושעים נמנה', שנמנה עם מתי מדבר - שסבל יסורין כאלו חטא ופשע עמהם.

'והוא חטא רבים נשא' - והוא, נשא חטא הרבים, שכיפר על מעשה העגל.

'ולפשעים יפגיע', שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה, ואין לשון 'פגיעה' אלא תפלה, שנאמר 'ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי'.

הדרך שלך המקנא לאשתו

משנה

הדינים המיוחדים במנחת הסוטה

נאמר בתורה בפרשת סוטה: 'והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירית האיפה קמח שעורים'.

המשנה להלן מבארת את הדינים המיוחדים במנחת סוטה בשונה משאר מנחות: הִיא הבעל מביא את מנחתה, בתוך כפיפה מצרית (סל של נצרי דקל), ונותנה על ידיה כדי ליגעה, כדי שתודה.

כל המנחות תחילתן וסופן בכלי שרת - שמביאה מביתו בכלים מכסף או זהב הראויים לכלי שרת. ואחר כך כשמביא את המנחה למקדש, מניחה בכלי שרת. וזו - מנחת סוטה, תחלתה - מביאה מביתו בכפיפה מצרית שאינה ראויה לכלי שרת, וסופה - וכשמביאה למקדש מניחה בכלי שרת.

כל המנחות טעונות שמן ולבונה, שנאמר 'ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה'. וזו - מנחת סוטה, אינה טעונה לא שמן ולא לבונה, שנאמר 'לא יצוק עליה שמן'.

כל המנחות באות מן החטין, שנאמר 'סלת חטים תעשה אותם'. וזו - מנחת סוטה, באה מן השעורין.

המשנה מוסיפה שאמנם מצאנו מנחה שגם היא משעורים, אבל יש בה פרט אחר בו היא משובחת ממנחת סוטה: מנחת העומר [שמביאים בט"ז ניסן] אף על פי שבאה מן השעורין, היא היתה באה גרש - גרוסה וטחונה בריחיים, ומנופה בי"ג נפות. וזו - מנחת סוטה, באה קמח - הכל מעורב יחד עם הפסולת כמו שנטחן.

רַבן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַטַּעַם שֶׁקֶרְבַּנָּה מִקְמוֹחַ שְׁעוּרִים בְּלֹא נִיפוּי: כִּשְׁם שֶׁמַּעֲשֵׂיהָ מַעֲשֵׂה בְּהֵמָה, כִּךְ קִרְבָּנָה מֵאֵכֶל בְּהֵמָה.

גמרא

הטעם שמניחים את המנחה על ידיה

תניא אבא חנין אומר משום רבי אליעזר: (ובל כף למה - למה מניחים את המנחה על ידיה). כדי ליגעה, כדי שתחזור בה. ומכך יש ללמוד: אם ככה חסה תורה על עוברי רצונו - שאם זינתה עברה על רצונו של מקום, ואעפ"כ התורה חסה עליה, ועל כן מטריחים אותה כדי שתודה ולא תשתה מי סוטה, קל וחומר שהתורה חסה על עושי רצונו.

שואלת הגמרא: וממאי משום דחסה הוא - מניין שהטעם שמטריחים אותה הוא משום שחסים עליה שלא תמות, דילמא כי היכי דלא תימחק מגילה - אולי הטעם הוא כדי שתודה ולא תשתה וכך לא יצטרכו למחוק את שם ה' שבמגילת הסוטה על המים.

עונה הגמרא: קסבר - תנא זה סובר, שתחילה (עמוד ב) משקה את המים ואחר כך מקריב את מנחתה, אם כן ודאי שמה שמייגעים אותה הוא משום שהתורה חסה עליה שלא תמות, שכל זמן שלא קרבה מנחתה אין המים בודקים אותה, דאי משום מגילה היא אימחיקא לה - שאם תאמר שמייגעים אותה מצד מחיקת ה' שבמגילה, הרי המגילה כבר נמחקה.

סדר הדברים:
מוחקים את המגילה שבה כתוב שם ה' לתוך המים
משקים אותה
מייגעים אותה כדי שתודה ולא תמות
מקריבים את מנחתה - ואז המים בודקים אותה

[שאלה: במשנה שנינו שהמנחות תחילתן בכלי שרת ובברייתא שנינו בכלי כסף ובכלי זהב]

שנינו במשנה: כל המנחות וכו' תחילתן וסופן בכלי שרת, וזו תחילתה בכפיפה מצרית וסופה בכלי שרת. בתחילה הבינה הגמרא שכוונת המשנה: שכל המנחות 'תחילתן בכלי שרת' - כלומר: כשמביאם מביתו מניחם בכלי שרת.

שואלת על כך הגמרא: ורמינהו - והקשו על כך מברייתא ששנינו: סדר מנחות כיצד: (א) אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלותות [סלים] של כסף ושל זהב.

(ב) ונותנה - וכאשר הוא בעזרה נותן את הקמח לתוך כלי שרת, ומקדשה בכלי שרת.

(ג) ונותן עליה [על הקמח] שמנה ולבונתה.

(ד) ומוליכה אצל בהן.

(ה) וכהן מוליכה אצל מזבח.

באיזה כלי
מביאים
מנחה

- (ו) ומגישה - מצמיד את הכלי שיגע במזבח בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן, ודיו.
- (ז) ומסלק את הלבונה בתוך הכלי עצמה לצד אחד.
- (ח) וקומץ ממקום שנתרבה שמנה - ממקום שהקמח נבלל יפה בשמן.
- (ט) ונותנו - ונותן את ה'קומץ' לתוך כלי שרת שני, ומקדשו בכלי שרת [הגמרא להלן תבאר מדוע צריך לקדש את ה'קומץ' אחר שקידש בתחילה את כל המנחה].
- (י) ומלקט את לבונה, ונותנה על גביו - על גבי הקומץ.
- (יא) ומעלה אותו לגבי מזבח, ומעלהו ומקטירו בכלי שרת.
- (יב) ומולחו, ונותנו על גבי האישים - על אש המזבח.
- (יג) קרב הקומץ, שיריה נאכלין - שאר המנחה, החלק שלא קמץ, נאכל. ורשאים הכהנים ליתן לתוכה (לתוך השיריים) זין ושמן ודבש, ואין אסורין אלא מלחמץ.
- קתני מיהא - עכ"פ שנינו בתחילת הברייתא שמביאה מביתו בקלות של כסף ובקלות של זהב, ומבואר שמביאה בסלי כסף וזהב מביתו ולא דוקא בכלי שרת כמבואר במשנתנו.
- [תשובה: כוונת משנתנו בכלים הראויים לכלי שרת]
- אמר רב פפא: אימא - תאמר בביאור המשנה שאת כל המנחות מביא בכלים הראויין לכלי שרת - והיינו בקלות של כסף וזהב, שהם מיני מתכות, והם כשרים לעשות מהם כלי שרת. מלבד מנחת סוטה שמביאים בכפיפה מצרית שהיא מעץ, וכלי עץ אינם כשרים להיות כלי שרת.
- מבררת הגמרא: מקלל דכפיפה מצרית לא חזיא - מכך משמע שכפיפה מצרית שהיא מעץ אינה ראויה לכלי שרת, כמאן, דלא כרבי יוסי ברבי יהודה, דתניא כלי שרת שעשאן של עץ, רבי פוסל, ורבי יוסי ברבי יהודה מכשיר.
- מבאר הגמרא: אפילו תימא - אפילו אם תאמר שמשנתנו שנויה כדעת רבי יוסי ברבי יהודה, אימר דאמר רבי יוסי ברבי יהודה - תאמר שרבי יוסי ברבי יהודה מכשיר כלי עץ, כחשובין - בכלי עץ חשובין. בפחותין מי אמר, וכי לית ליה לרבי יוסי ברבי יהודה - וכי רבי יוסי ברבי יהודה אינו סובר שצריך לעבודת המקדש כלים חשובים, כמו שנאמר בפסוק: 'הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך' - אם תקריב דבר פחות זה לפני הפחה' (המושל), האם תהיה רצוי לפניו והאם ישא את פניך - ועל כן כפיפה מצרית' שהוא כלי פחות, לכולי עלמא אינו כשר לכלי שרת.

[אם כלי שרת מקדשים רק מדעת]

שנינו בברייתא: (ב) וְנוֹתְנָה לְכָלִי שֶׁרֶת, וּמִקְדָּשָׁה בְּכָלִי שֶׁרֶת.

ביאור
הברייתא
בסדר
הקרבת
המנחה

שמעת מינה כלי שרת אין מקדשין אלא מדעת - מכך שהברייתא אומרת 'ומקדשה', משמע שהמנחה אינה מתקדשת מעצמה, אלא בנתינתה בכלי צריך ליתנה לשם קידוש המנחה.

הגמרא דוחה את הראיה: אימא - תאמר שכך כוונת הברייתא: נותנה בכלי שרת לקדשה בכלי שרת - נותן את המנחה בכלי שרת כדי שיקדשה הכלי, ואפילו אם אינו מתכוין לכך, המנחה מתקדשת מעצמה בהנחתה בכלי שרת.

[הערה: בתחילה כשמביא את המנחה מביתו יש בה רק 'קדושת דמים' ואפשר לפדותה, ואינה נפסלת במגע טבול יום ובלינה. וכאשר מקדשה בכלי שרת היא מתקדשת ב'קדושת הגוף', ואי אפשר לפדותה, ונפסלת במגע טבול יום ובלינה. רש"י].

נתינת שמן ולבונה, הבאת המנחה לכהן, הולכת הכהן למזבח

עוד שנינו בברייתא: (ג) וְנוֹתֵן עֲלֶיהָ [הבעלים] שְׁמֵנָה וְלִבְנֹתָהּ, שאף זר (שאינו כהן) יכול לתת על המנחה את השמן והלבונה, שנאמר 'ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה', ורק אחר כך כתוב 'והביאה אל בני אהרן הכהנים' וגו'.

(ד) ומוליכה אצל כהן. דכתיב 'והביאה אל בני אהרן' וגו'.

(ה) וכהן מוליכה אצל מזבח. דכתיב 'והגישה אצל המזבח'.

הכהן מגישה למזבח, דעה א' בקרן דרומית מערבית של המזבח

(ו) ואחר כך מגישה הכהן בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן, ודיו.

מגלו.

דכתיב 'וזאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח',

ותניא: לפני ה', יכול במערב - בדופן מערבי של מזבח, דהיינו לפני ה', מול ההיכל,

תלמוד לומר 'אל פני המזבח', דהיינו בצד דרום, ששם הכבש, וצד זה הוא 'פני המזבח', שפני הוא הדופן שממנו פונים ועולים למזבח.

אי 'אל פני המזבח', יכול בדרום, תלמוד לומר לפני ה' (דהיינו במערב),

הא ביצד: מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו.

דעה ב' הכהן מגישה בצד הדרומי של המזבחה (שהיא מול ההיכל שבמערב)

רבי אלעזר אומר: יכול יגישנה במערבה של קרן או לדרומה של קרן – שמא תאמר שכוונת הפסוקים שיכול הכהן להגישה או בצד מערבי של המזבחה או בצד הדרומי של המזבחה, אמרת פל מקום שאתה מוצא שני מקראות, אחד מקיים עצמו ומקיים דברי חבירו ואחד מקיים עצמו ומבטל דברי חבירו, מניחין את שמקיים עצמו ומבטל חבירו ותופסין את שמקיים עצמו ומקיים חבירו – כלומר: כל מקום שאם תקיים מקרא אחד תבטל את המקרא השני, ואם תקיים את המקרא השני תקיים בזה גם את המקרא הראשון, תקיים את המקרא השני שכך נמצא שאתה מקיים גם את המקרא הראשון,

ולפי זה בעניינינו: בשאתה אומר: לפני ה' במערב, בטלתה אל פני המזבחה בדרום, שהצד המערבי אינו פני מזבחה, וכשאתה אומר אל פני המזבחה בדרום, קיימתה לפני ה' במערב, שהצד הדרומי של המזבחה הוא מול ההיכל (שבמערב), הא כיצד מגישה לדרומה של קרן, ולא דקא כנגד הזווית של הקרן,

והיכן קיימתה באופן זה את הדין להגישה לפני ה', דהיינו במערב, אומר רב אשי: קסבר האי תנא – רבי אלעזר סובר: כוליה מזבחה בצפון קאי – כל המזבחה עומד בחלק הצפוני של עזרה, הלכך יגישנה אל פני המזבחה בדרום, ובלבד שיהא סמוך למערב, נמצא גם מקיים את הפסוק שצריך להגישו בדרום, וגם את הפסוק שצריך להגישו לפני ה' כנגד המערב, שדרומו של המזבחה הוא מול פתח ההיכל שבמערב¹³.

כו. [רש"י מעיר שהגמרא יכלה לתרץ שהמזבחה קצת נוטה לצפון, וממילא דרומו של מזבחה הוא כנגד מערב, ולא היו צריכים לומר שכל המזבחה בצפון, אך הגמרא לא תירצה זאת כיון שלא מצאנו דעה כזו בגמרא בזבחים].

היכל מערב	צפון	מזבח
	מזרח דרום של מזבח	
	דרום	

ביאור לשון הברייתא: מגישה בקרן מערבית דרומית 'ודיו'

שנינו בברייתא 'מגישה בקרן מערבית דרומית ודיו', שואלת הגמרא: מאי ודיו, מה ההוא אמינא שיצטרכו יותר מזה.

אמר רב אשי: איצטריך – צריך לומר 'ודיו', סלקא דעתך אמינא תיבעי הגשת מנחה גופה – היה עולה על דעתך לומר שצריך להגיש את המנחה עצמה למזבח, שיכוף הכלי שהסולת עצמה תיגע במזבח, קמשמע לן [שדי בכך שהכלי שבו המנחה נוגע במזבח].

מבררת הגמרא: ואימא הכי נמי – ותאמר שאכן צריך שהמנחה עצמה תיגע במזבח.

מבארת הגמרא: אמר קרא 'והקריבה אל הכהן וגו' והגישה אל המזבח, מה הקרבה אצל כהן בכלי, אף הגישה אצל מזבח בכלי.

סילוק הלכונה לצד אחד וקמיצה ממקום ריבוי שמן

עוד שנינו בברייתא: (ז) ומסלק את לבונתה לצד אחד. פי היכי דלא תקמוץ בהדי מנחה – כדי שלא יקמוץ לבונה יחד עם המנחה, כדתנן: קמוץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט לבונה פסול, משום שחסר בשיעור הקמיצה (שחלק ממה שקמוץ אינו מהמנחה אלא מהלבונה).

(ח) וקומץ ממקום שנתרבה שמנה. מנלן. דכתיב 'מסלתה ומשמנה מגרשה ומשמנה'.

קידוש שני

(ט) ונותנו לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת.

שואלת גמרא: למה לי, הא קדשה חדא זימנא – למה צריך שוב לקדשו הרי כבר קידשוהו פעם אחת.

עונה הגמרא: מידי דהוה אדם – היות ודין הקמיצה במנחות כדין הדם בזבחים, שהרי דם אף על גב דקדישתיה סכין בצואר בהמה – אף שבשחיטת הקרבן, הסכין שהוא כלי שרת מקדש את הדם בצואר הבהמה, מכל מקום הדר מקדיש ליה בכלי שרת – צריך לחזור ולקדשו בקבלת

הדם בכלי שרת, **הָכָא נָמִי לֹא שָׁנָא** – כאן גם אין הדין שונה, אחר שבמעשה הקמיצה מכלי שרת קידש את ה'קומץ'¹², חוזר ומקדשו בהנחת הקומץ בכלי שרת.

ליקוט הלבונה והנחתה על המנחה

(י) **וּמִלְקֹט אֶת לְבוֹנָתָהּ, וְנוֹתְנָה עַל גִּבּוֹ. דְּכָתִיב 'וְאֵת כָּל הַלְּבוֹנָה אֲשֶׁר עַל הַמִּנְחָה', שְׁצִרִיךְ לְהַקְטִיר גַּם אֶת הַלְּבוֹנָה.**

ומעלהו

כו. (כשם שבקרבן בהמה בשחיטה מפרידים את הדם מוהבהמה, כך במנחה מפרידים את הקמיצה משאר המנחה).

המשך ביאור הברייתא

עוד שנינו בברייתא: (יא) ומעלהו ומקטירו בכלי שרת. שואלת הגמרא: ומקטירו סלקא דעתך^ב, הדי עדיין לא מלחו. עונה הגמרא: אלא אימא מעלהו בכלי שרת להקטירו – כלומר מעלהו בכלי שרת להקטירו לאחר שימלחנו.

מליחת הקומץ

(יב) ומולחו ונותנו על גבי האישים, דכתיב וכל קרבן מנחתך במלח תמלח וגו'.

אכילת השירים

(יג) קרב הקומץ, שיריה נאכלין, מנלן, דכתיב והקטיר הכהן את אוזרתה וגו', וכתיב והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו.

מה ששנינו קרב הקומץ, היינו למר (לרבי יוחנן) כדאית ליה – כפי שהוא סובר, ולמר (לרבי חנינא) כדאית ליה – כפי שהוא סובר, דאיתמר: הקומץ מאימתי מתיר שירים באכילה, רבי חנינא אמר: משתשלוט בו האור, ואפילו אם האש שולטת בו מעט. רבי יוחנן אמר: משתיצת האור ברובו.

רשאיין הכהנים ליתן לתוכו יין שמן ודבש

ורשאיין הכהנים ליתן לתוכו יין ושמן ודבש. מאי טעמא. אמר קרא גבי מתנות כהונה למשחה, דהיינו לגדולה, בדרך שהמלכים [שמשוחים בשמן המשחה] אוכלין.

ואין אסורין אלא מלחמין

ואין אסורין אלא מלחמין, דכתיב לא תאפה חמץ חלקם, אמר רבי שמעון בן לקיש: אפילו חלקם לא תאפה חמץ.

שאלה הרי מנחת חוטא לא צריכה שמן

שנינו במשנה: כל המנחות טעונות שמן ולבונה בו, וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה.

כח גירסת רש"י. ובנרפס הגירסא: ומעלהו ומקטירו בכלי שרת. בכלי שרת מקטיר ליה.

שואלת הגמרא: וכל המנחות טעונות שמן ולבונה, והאיכא – והרי יש מנחת חוטה דרחמנא אמר – (שהתורה אמרה) 'לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבנה'.

עונה הגמרא: הכי קאמר: כל המנחות יש בהם מעלה יותר ממנחת סוטה, שהם טעונות שמן ולבונה ובאות מן החיטין ובאות סלת, שישנם מנחות שיש בהם ג' מעלות אלו, וישנם מנחות שיש בהם ב' מעלות, כגון מנחת חוטה, אף על פי שאינה טעונה שמן ולבונה באה מן החטין ובאה סלת. וכן מנחת העומר, אף על פי שהיא באה מן השעורין טעונה שמן ולבונה, ובאה גרש. וזו (מנחת סוטה) אין בה שום מעלה, אינה טעונה לא שמן ולא לבונה, ובאה מן השעורין, ובאה קמח.

הטעם שמנחת חוטה אינה טעונה שמן ולבונה

תניא, אמר רבי שמעון: בדין הוא שתהא מנחת חוטה טעונה שמן ולבונה, שלא יהא חוטה נשכר להקל במנחתו יותר משאר מנחות. ומפני מה אינה טעונה, שלא יהא קרבנו מהודר.

הטעם שחטאת אינה טעונה נסכים

ובדין הוא שתהא חטאת חלב [כל חטאת סתם נקראת 'חטאת חלב'] טעונה נסכים [סולת למנחה, ועשרון יין לכבש, ושמן רביעית ההין, כמו שמקריבין לעולה ושלמים] שלא יהא חוטה נשכר. ומפני מה אינה טעונה, דכתיב בפרשת נסכים (במדבר טו) 'לפלא נדר או בנדבה', הבא בנדר ונדבה טעון נסכים, ואין חטאת ואשם טעונים נסכים, כדי שלא יהא קרבנו מהודר.

הטעם שחטאת מצורע ואשמו טעונים נסכים

אבל חטאתו של מצורע ואשמו, טעונים נסכים, כפי שלומדים זאת מ'ריבוי' במסכת מנחות, והטעם בזה הוא: לפי שאין באין על חטא.

שואלת הגמרא: איני – האמנם, והאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: על שבעה דברים נגעים באין וכו' [על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבועת שוא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין], הרי שהם באים על חטא.

עונה הגמרא: התם מנגעיה הוא דאיכפר ליה – שם, בחטאים אלו, הכפרה היא על ידי היסורים והבושת של הנגע, כי מיימי קרבן לאשתרוי בקדשים הוא דקא מיימי – וכאשר מביא את הקרבן אין זה אלא להתירו באכילת קדשים, שיש טומאות שהצריכן הכתוב קרבן להשלמת טהרתם.

שואלת הגמרא: אלא מעתה חטאת נזיר [שנזיר מביא במלאת ימי נזרו חטאת ועולה ושלמים] גם תהא טעונה נסכים, לפי שאינה באה על חטא.

עונה הגמרא: סבר לה כרבי אלעזר הקפיר דאמר נזיר נמי חוטה הוא, שציער את עצמו מן היין, נמצא שהוא חטאת על חטא.

ביאור דברי רבן גמליאל במשנה

שנינו במשנה: **רבן גמליאל אומר בשם כו'** [שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה].
תניא אמר להן רבן גמליאל לחכמים: סופרים, הניחו לי ואדרשנה כמין חומר [אבזם מזהב שסוגרים בו את שני צדדי החלוק לגוי] (עמוד ב) **דשמעיה לרבי מאיר דקאמר** – שרבן גמליאל שמע את רבי מאיר אומר שהטעם שקרבן הסוטה הוא מאכל בהמה, לפי שהיא (הסוטה) האכילתו (את זה שנסתרה עמו) **מעדני עולם, לפיכך קרבנה מאכל בהמה**.
אמר להם רבן גמליאל: התינוח – הסבר זה נוח ומבואר לגבי **עשירה, עניה** שהיא לא האכילתו מעדנים, **מאי איכא למימר** – מה יש לומר, למה היא מביאה מאכל בהמה,
אלא אמר רבן גמליאל: בשם שמעשיה מעשה בהמה – שהפקירה עצמו למי שאינה בן זוגה, **כך קרבנה מאכל בהמה**.

משנה

מילוי המים

היה מביא הכהן פילי (כוס) של חרס, ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור, דכתיב 'מים קדושים', ואין קדושים אלא שנתקדשו בכלי.
רבי יהודה אומר: נותן רביעית מים. **בשם שממעט** – רבי יהודה בכתב המגילה, כמבואר להלן, **כך ממעט במים**.

נתינת העפר

נכנס להיכל, ופנה לימינו, ומקום היה שם – ניכר מתוך שאר רצפת ההיכל **אמה על אמה, וטבלא של שיש** היה במקום זה, **וטבעת היתה קבועה בה בטבלא**, לאחזה בטבעתה **כשהוא מגביה את הטבלא מריצפת ההיכל שכולה באבני שיש, ונוטל עפר מתחתיה ונותן לתוך הכוס עפר בשיעור כדי שיראה על המים, שנאמר 'ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים'**, מכך שלא כתוב 'ונתן במים' אלא 'אל המים' משמע שצריך שיעור עפר שלא יהא נבלע בתוך המים אלא יהיה ניכר על המים.

גמרא

מקור שיטת רבי ישמעאל שצריך כלי חרס חדשה

תנא, פילי (כוס) של חרס חדשה, דברי רבי ישמעאל.

מאי טעמא דרבי ישמעאל – שצריך כוס חדשה.

גמר 'כלי' 'כלי' ממצורע, שכתוב אצל מצורע: 'ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש' וגו', מה להלן (אצל מצורע) כלי חרש חרשה, אף כאן (בסוטה) חרס חרשה.

מבררת הגמרא: והתם מנלן – ושם, במצורע מנין לנו שצריך כלי חרש.

מבאר הגמרא: דכתיב 'ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים', מה מים חיים שלא נעשתה בהן מלאכה, שהרי כתוב 'מים חיים', אף כלי שלא נעשתה בו מלאכה.

שואלת הגמרא: אי – אם לומדים סוטה ממצורע נאמר גם: מה להלן (במצורע) צריך מים חיים, אף כאן (בסוטה) צריך מים חיים.

עונה הגמרא: לרבי ישמעאל [שלומד סוטה ממצורע ולכן סובר שצריך כלי חרס חדש], הכי נמי – אכן כן הוא לשיטתו שלוקחים לסוטה מים חיים, שהרי לוקחים לסוטה מים מהכור, ולרבי ישמעאל מי הכיור הם מים חיים, דאמר רבי יוחנן: מי כיור, רבי ישמעאל אומר: מי מעיין הן. וחכמים אומרים: משאר מימות הן – אם רצה ליתן לתוכו מי מקוה יתן.

שואלת הגמרא: איכא למיפרך – יש לפרוך גזירה שווה זכ"כ, מה למצורע שכן טעון עץ ארו ואוזב ושני תולעת – לפיכך כלי שלו חרש, תאמר בסוטה שאין בה כל אלו.

עונה הגמרא: אמר רבה: אמר קרא (בסוטה): 'בכלי חרש', כלי שאמרתי לך כבר, מכך שלא כתוב 'ולקח כלי חרש ונתן בו מים' אלא כתוב 'בכלי חרש' משמע שכבר הוזכר כלי זה במקום אחר, והתורה אומרת כאן שבאותו כלי שאמרתי לך במקום אחר קח אותם, ואיזה כלי הוזכר כבר, כלי דמצורע.

גם לרבנן, אם נתאכמו פניו פסול

אמר רבא: לא שנו חכמים, שבלי חרס ישן כשר להשקות בו את הסוטה, אלא לגבי כלי שלא נתאכמו פניו – שלא הושחרו פניו על ידי האש. אבל נתאכמו פניו, פסולין.

מאי טעמא, דומיא דמים, מה מים שלא נשתנו, אף כלי שלא נשתנה.

[ספק: נתאכמו והחזירם לתוך כבשן האש]

בעי רבא, נתאכמו – כלי חרס שהושחרו, והחזירן לתוך כבשן האש של יוצר שמצרפים בו את הקדרות של חרס חדשות, ונתלבנו, מהו. מי אמרינן כיון דאידיהו אידיהו – האם אומרים כיון שהם נדחו (שהושחרו ונפסלו) נדחו, ושוב אינם חוזרים לכשרותם, או דילמא כיון דהדור הדור – או שמא כיון שהם חזרו (שהלבינו אותם באור), חזרו, והרי הם כשרים.

כט. בתוס' מבארים שסוגיא זו סוברת כפי השיטה שגזירה שווה 'שאינה מופנה' (שהתיבה בפסוק שממנו לומדים את הגזירה שווה אינה פנויה ומיותרת' לדרשה אלא נצרכת לענינה) למדין בגזירה שווה, אך אם יש פירכא על כך אפשר לפרוך את הגזירה שווה.

[הצעת ראייה:] **תא שמע, רבי אלעזר אומר: עץ ארז, ואזוב, ושני תולעת, שהפשיל בהן קופתו לאחוריו פסולין, והפסול הוא מצד שנשתנה צורתם^ל, והא התם הדרוי ומפשטי – והרי שם הם חוזרים ומתיישרים, הרי מוכח שכיון שנדחו נדחו.**

[דחיית הראייה:] הגמרא דוחה את הראייה: **התם דאי קלוף איקלופי – שם על ידי המשוי הם נתקלפו מקליפתן שהוא שינוי שאינו חוזר.**

שנינו במשנה: **נכנס להיכל ופנה לימינו וכו'.**

מאי טעמא.

דאמר מר: כל פינות שאתה פונה, לא יהו אלא דרך ימין.

יכול להכניס עפר בחוץ וצריך להניחו תחילה בקרקע המשכן

שנינו במשנה: **מקום היה שם אמה כו'.**

תנו רבנן, 'זמן העפר אשר יהיה', יכול יתקן יזמין עפר מבחוץ ויכניס בהיכל ודיו בכניסתו למשכן ואין צריך שהעפר יהיה מונח דוקא בקרקע המשכן, תלמוד לומר – לכן אמר הפסוק 'בקרקע המשכן' – לומר שצריך לקחת עפר מקרקע המשכן (ולכן אם מכניס מבחוץ צריך להניח אותו תחילה בקרקע המשכן, ומשם למלאות בכוס).

אי 'ואם היה כתוב רק 'זמן העפר בקרקע המשכן', יכול – הייתי אומר שיחפור בקרדומות – שחייב לקחת דוקא מעפר המשכן ואם אינו מוצא יחפור בקרקע המשכן עד שימצא עפר שיכול לקחתו, תלמוד לומר 'אשר יהיה' – גם עפר שעכשיו הניחוהו בקרקע המשכן, כשר, הא פיצד: יש שם, הבא ממה שיש שם. אין שם, תן שם – תביא מבחוץ ותניח שם עפר, אז תקח ממה שהנחת.

ברייתא א'
אשר יהיה: אם אין שם עפר, תביא מבחוץ
בקרקע המשכן: אם לוקח בחוץ, צריך תחילה להניחו בקרקע

מנין מביא את העפר

ל. אין לומר שהפסול הוא מצד שנעשה בהם מלאכה, שעשיית מלאכה אינו פסול בזה, וכך מוכח מכך שהברייתא פסלה רק באופן שהפשיל בהם קופתו שנשתנה צורתם, והברייתא לא אמרה באופן כללי שכל שנעשתה בהם מלאכה הרי הם פסולים.

ברייתא שנחלקו בה אם כשמביא עפר מבחוץ צריך להניחו בתחילה על קרקע המשכן

הגמרא מביאה ברייתא שנחלקו בעניין זה, והתנא לעיל סובר כאיסי בן מנחם בברייתא זו: **תניא אידך, 'זמן העפר אשר יהיה במשכן' וגו'.** מדלא כתיב מקרקע המשכן יקח, **מלמוד שהיה מתקן מבחוץ ומכניס** וא"צ להניחו בקרקע ההיכל, אלא יכול להכניס עפר מבחוץ ולהניחו בכלי בלי שהניחו כלל בקרקע.

ומה שנאמר **'בקרקע המשכן'**, והרי לומדים מ'אשר יהיה' שא"צ ליטלו מעל גבי קרקעית, **איסי בן יהודה אומר: להביא קרקע** (טו דף טו) [שילה נוב וגבעון ו^ל בית עולמים, שלא תאמר משכן נאמר ולא בית המקדש.

איסי בן יהודה
אשר יהיה: אם אין שם עפר, תביא מבחוץ
בקרקע המשכן: אם לוקח בחוץ, צריך תחילה להניחו בקרקע

איסי בן מנחם אומר: אינו צריך לרבות בית העולמים, ומה בטומאה קלה [ליכנס בטומאת הגוף למקדש שאינה במיתת ב"ד אלא בכרת] לא חלק הכתוב בין מקדש למשכן שנאמר בפרשת פרה אדומה שני פסוקים 'כי את מקדש ה' טמא', 'את משכן ה' טמא' (במדבר יט), בטומאת אשת איש חמורה (שחייב בה מיתת בית דין) לא כל שכן שהושוו מקדש ומשכן לבודקה ולבערה מתוכן, אם בן מה תלמוד לומר 'בקרקע המשכן', שלא יביא מתוך קופתו לתוך כלי ויכניס להיכל, אלא מקרקעיתו יטול, ואם אין שם יביא ויניח שם ואח"כ יטלנו ונתקיים אשר יהיה ונתקיים בקרקע כדרשינן לעיל.

איסי בן מנחם
כמו ברייתא א'

לא רש"י לא גורס תיבות אלו, כיון ששילה משכן הוא ולא צריך לרבויה, דהוא עיקר הכתוב. ונוב וגבעון אין משקין בה סוטות דהא במה הוא, ולא הוה שם ארון אלא מזבח הנחושת לבדו ולא קרבה בהן מנחת סוטה ולא שום חובת יחיד שאין לה זמן קבוע. עוד מבאר רש"י הטעם שבית המקדש קרוי בית עולמים, לפי שאין אחר קדושתו היתר במקום אחר ושזב לא שרתה שכינה במקום אחר.

שילה נוב וגבעון ובית עולמים. איסי בן מנחם אומר אינו צריך ומה בטומאה קלה לא חלק הכתוב בטומאת אשת איש חמורה לא כל שכן אם בן מה תלמוד לומר בקרקע המשכן שלא יביא מתוך קופתו. [התבאר בדף הקודם].

ספק: מהו שיתן אפר

איבעיא להו, אין שם עפר [למי סוטה], מהו שיתן אפר.

הגמרא מבארת את הספק: אליבא דבית שמאי לא תיבעי לך – לשיטת בית שמאי אל תסתפק, דאמרי: לא מצינו אפר שקרוי עפר, ולכן הם סוברים לגבי כיסוי הדם שכתוב בפסוק לכסות ב'עפר', ואם מכסה באפר ביטל את המצווה. וכן כאן התורה אמרה לתת עפר למי סוטה ואם נותן אפר ביטל את המצווה.

פי תיבעי לך – מה שיש לך להסתפק: אליבא דבית הלל דאמרי: מצינו אפר שקרוי עפר, ולכן הם סוברים לגבי כיסוי הדם שמקיים את המצווה גם בכיסוי באפר, מאי – מה הדין, אף על גב דאיכרי עפר – אף שלשיטתם אפר נקרא עפר, עדיין יש להסתפק שהרי הכא (כאן) 'בקרקע המשכן כתיב, והוא פסוק מיותר לדרשה (שהרי לעיל התבאר שיכול להביא למשכן עפר מבחוץ) שצריך דוקא עפר שנמצא בקרקע ולא אפר. או דילמא האי – או שמא מה שנאמר 'בקרקע המשכן לכדאיסי בן יהודה ולכדאיסי בן מנחם הוא דאתי – שלאיסי בן יהודה הוא בא להביא קרקע בית עולמים, ולאיסי בן מנחם הוא בא ללמד שאם מביא את העפר מבחוץ צריך להניחו בקרקע – ולא שצריך דוקא עפר ולא אפר.

הצעת רביה א': רבי ישמעאל לא החשיב דבר זה בכלל הדברים

שהלכה עוקרת את המקרא, משמע שצריך דוקא עפר ולא אפר

תא שמע, דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל: בשלשה מקומות הלכה [למשה מסיני] עוקבת [עוקרת] מקרא.

א. התורה אמרה לענין כסוי הדם בעפר, והלכה למשה מסיני שאפשר לכסות בכל דבר [המגדל צמחים, כגון סיד, חרסית ולבינה כתושה].

ב. התורה אמרה בניזיר 'בתער' – תער לא יעבור על ראשו, והלכה למשה מסיני שעובר על איסור בכל דבר שמגלח, דתנן: נזיר שגילח בין בזוג בין בתער, חייב^ל.

ל. שאלה: אין זו עקירה אלא תוספת. תשובה: עקירה היא, שמלקין אותו על כך, ואסור להכות את ישראל בחנם.

ג. התורה אמרה לענין גט כריתות, שצריך לכתובו על 'ספר' (קלף), והלכה למשה מסיני בכל דבר – שאפשר לכתוב גט על כל דבר, כגון על עלה של זית, על הנייר, ועל הלוח.

הגמרא מבארת את הראיה: **וְאִם אֵיתָא** – ואם נכון הדבר שאפר גם כן כשר למי סוטה, לִיחֲשׁוּב נְמִי הָאֵי – שיחשיב רבי ישמעאל גם דבר זה, שהתורה אמרה לתת במים 'עפר' והלכה למשה מסיני שיכול ליתן אפר.

דחיית הראיה: תנא ושייר, ושייר גם מצורע

הגמרא דוחה את הראיה: **תְּנָא וְשִׁייר** – התנא (רבי ישמעאל) מנה ג' דברים, ושייר דברים נוספים שהלכה למשה מסיני עוקרת את המקרא.

מבררת הגמרא: **וּמַאי שִׁייר דְהָאֵי שִׁייר** – ומה הוא עוד שייר, ששייר דבר זה (שבדרך כלל התהא לא משייר רק דבר אחד).

עונה הגמרא: **שִׁייר מְצוּרַע, דְתֵנִיא** בסדר טהרת המצורע: שהמצורע צריך להתגלח ב' פעמים, פעם אחת את כל גופו (זרועותיו ושוקיו ובית השחי שיהא כל גופו חלק כדלעת), אח"כ מונה שבעה ימים, ואזי מתגלח פעם שניה, ועל התגלחת השניה כתוב **וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִגְלַח אֶת כָּל שְׁעָרוֹ**, ולשון זו 'כל שערו' הוא כָּלֵל. ואחר כך נאמר **אֶת רֵאשׁוֹ וְאֶת זָקְנוֹ וְאֶת גְּבַת עֵינָיו**, הוא פָּרַט. והפסוק מסיים: **וְאֶת כָּל שְׁעָרוֹ יִגְלַח, חֹזֵר וְכָלֵל**.

והנה כָּלֵל וּפָרַט וְכָלֵל – אֵי אֲתָה דִן אֶלָּא כְּעֵין הַפָּרַט, מֵה פָּרַט (שערות הראש, זקן, והגבות) מְפוּרָשׁ מְקוּם כֵּינוּס שְׁעָר וְנִרְאָה, אִף כָּל מְקוּם כֵּינוּס שְׁעָר וְנִרְאָה.

מֵה רְבִי – מֵה לִימוּד זֶה בֵּא לְרִבּוּת, רְבִי שְׁעָר הַרְגָּלִים – הרי זה בא לרבות שער אותו מקום, שגם אותו צריך לגלח, מפני שהוא מקום כינוס והוא נראה. **מַאי מִיעֵט** – מה לימוד זה בא למעט, **מִיעֵט דְּבֵית הַשְּׁחִי** – הרי זה בא למעט שער בית השחי שאין צריך לגלח אותו מפני שאינו נראה, ודְּכֹלִיָּה גּוֹפִיָּה – וכן שער של כל הגוף, דהיינו: זרועותיו ושוקיו, שאינו 'שער מכונס'.

וְהִלְכְתָּא – והלכה למשה מסיני: מְגַלַּח אֶת כָּל גּוּפוֹ כְּדִלְעַת, דְתֵנִין בָּא לִו לְהַקִּיף (לגלח) אֶת הַמְצוּרַע, בְּתִגְלַחַת הָרֵאשׁוֹנָה מְעַבִּיר תַּעַר עַל כָּל בְּשָׂרוֹ, וְקִתְנֵי סִיפָא: 'וביום השביעי מגלחו' תְּגַלַּחַת שְׁנֵיהֶם כְּתִגְלַחַת רֵאשׁוֹנָה.

[דחיית מה שאמרו ששייר גם מצורע]

הגמרא מביאה ג' דחיות למה שאמרו ששייר גם מצורע: [א':] **אָמַר רַב נְחֲמָן בְּרִי יִצְחָק: כִּי קָא חָשִׁיב** – מה שרבי ישמעאל החשיב הם רק אופנים שהלכה למשה מסיני עוקבת מקרא – עוקרת מקרא מפורש, כגון 'ספר' 'תער' 'עפר' שהם כתובים בתורה במפורש, **הָא עוֹקֶבֶת מְדַרְבְּנָן הִיא** – אבל כאן לגבי מצורע, ההלכה למשה מסיני לא עוקרת מקרא מפורש, אלא עוקרת דרשת חכמים בכלל ופרט וכלל.

[ב':] **רַב פֶּפְא אָמַר: כִּי קָא חָשִׁיב** – מה שרבי ישמעאל החשיב הם רק אופנים שהלכה למשה מסיני עוקבת ועוקרת – עוקרת ומחסרת דין תורה שמהתורה צריך לכסות בדבר אחד ומכסה

בדבר אחר, אבל **הא** – זה לגבי מצורע, **עוקבת ומוספת היא** – ההלכה למשה מסיני לא עוקרת אלא מוסיפה, שמגלח גם במקומות נוספים.

[ג:] **רב אשי אמר: הא מתניתא מני** – הברייתא שאומרת שמגלחים רק מקום כינוס שיער ונראה, דעת רבי ישמעאל היא, **דדריש** [כל התורה כולה] **פללי ופרטי**¹⁷, ורק הוא לומד מדרשת כלל ופרט וכלל, וכך הוא גם נוקט למעשה, ואינו סובר שמגלח כדלעת (ולכן רבי ישמעאל לא מחשיב 'גילוח מצורע' בדברים שהלכה עוקרת את המקרא). (עמוד ב)

ומה ששנינו בברייתא שמגלח כדלעת, **מני** – מי שנה ברייתא זו, **רבי עקיבא היא דדריש ריבוי ומיעוטי, דתניא 'היה ביום השביעי יגלח את כל שערו', ריבה. 'את ראשו ואת ואת גבת עיניו' מיעט. 'את כל שערו יגלח', חזר וריבה. ריבה ומיעט וריבה, ריבה הכל.**

מאי ריבה, ריבה דכוליה גופיה. ומאי מיעט, מיעט שיער שבתוך החוטם – נמצא שצריך לגלח את כל גופו כדלעת (מלבד שיער שבתוך החוטם שאינו בכלל זה).

הצעת ראייה ב':

שנינו בברייתא שאפשר לתת למי סוטה רקבובית ירק

היות והגמרא לא פשטה את הספקי¹⁸, חוזרת הגמרא ומבררת: **מאי הוי עלה** – מה נשאר בעניין שאלתנו, אם אין שם עפר מהו שיתן שם אפר.

תא שמע, דאמר רב הונא בר אשי אמר רב: אין שם עפר, מביא רקבובית ירק ומקדש – נותנו בקרקע המקדש, והמקום מקדשו וחוזרו ונוטלו ונותנו למים. הרי שלא צריך דוקא עפר וממילא יש לומר שגם אפר כשר ליתנו במי סוטה.

דחיית ההצעה: רקבובית ירק הוא עפר. ואין זה ראייה לאפר

הגמרא דוחה את הראיה: **ולא היא** – אין זו ראייה, רקבובית ירק הוא דהואי עפר. אפר לא הואי עפר¹⁹.

לג. כדאמרינן בשבועות בפ"ג (דף כו) רבי ישמעאל שימש את רבי נחוניא בן הקנה שהיה דורש את כל התורה בכללי ופרטי ור"ע שימש את נחום איש גם זו שהיה דורש כל התורה בריבוי ומיעוטי.

לד. (שעדיין אינו מוכרח אם שייר גם מצורע, ואזי אפשר לומר תנא ושייר. או שמצורע אינו שיור מג' הטעמים הנ"ל, ואזי אי אפשר לומר תנא ושייר, והראיה הנ"ל היא ראייה).

לה. רש"י לא גורס את דחיית הגמרא 'ולא היא' שלשיטתו כששואלים מאי הוי עלה, והגמרא עונה על כך, הוא מסקנא סופית ולא דוחים אותה.

ג' צריכים שיראו

שנינו במשנה: ונוטל עפר מתחתיה ונותן [לתוך הכוס עפר בשיעור] **כדי שיראה על המים.**

תנו רבנן, שלשה צריכין שיראו:

א: עפר סוטה, דכתיב (במדבר ה) 'זמן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים', ומכך שלא כתוב 'במים' משמע: שצריך שיראה עליהן.

ב: ואפר פרה, שלומדים זאת בגזירה מעפר סוטה כדלהלן.

ג: ורוק יבמה, דכתיב 'ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה וכו' וירקה'.

משום רבי ישמעאל אמרו: אף דם צפור של מצורע ששוחטו אל כלי חרס על מים חיים, צריך שלא יתן אלא מעט מים כשיעור שיהא דם צפור ניכר בהן.

מאי טעמא דרבי ישמעאל, דכתיב 'וטבל אותם בדם הצפר' וגו', ותניא: 'בדם', יכול בדם ולא במים. תלמוד לומר 'במים'. אי מים, יכול במים ולא בדם, תלמוד לומר 'בדם'. הא כיצד, מביא מים שדם צפור ניכר בהן, וכמה רביעית.

ורבנן שאינם סוברים שצריך שהדם יהיה ניכר, אומרים: **ההוא לגופיה** – פסוק זה נצרך לגופו, **דהכי קאמר רחמנא אטביל בדם ובמים** – שכך אומרת התורה תטביל בדם ובמים, ולא נאמר כאן דין שהדם צריך להיות ניכר.

ורבי ישמעאל, אם כן שהתורה רק באה ללמד שצריך לתת דם ומים **לכתוב רחמנא** 'ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים', **'וטבל בהם', בדם ובמים למה לי** – למה הפסוק חוזר ואומר 'וטבל בדם הצפר השחוטה על המים החיים', למה הפסוק צריך לחזור ולכתוב 'בדם' 'ובמים', **לניכר** – ללמדנו שצריך להביא מים בכמות שהדם יהיה ניכר בהם.

ורבנן, אי כתב רחמנא וטבל בהם – אם התורה היתה אומרת 'וטבל בהם', **הוה אמינא האי לחודיה והאי לחודיה** – הייתי אומר, זה לחוד וזה לחוד, שטובל בדם בפני עצמו ובמים בפני עצמם, **כתב רחמנא** – לכן כתבה התורה 'בדם ובמים', **לערבן** – ללמדנו שמערב את הדם והמים יחדיו וכך מטביל בהם.

ורבי ישמעאל, לערבן קרא אחרינא כתיב – שצריך לערב את הדם והמים לומדים מפסוק אחר, שכתוב: **ושחט את הצפר האחת וגו'** על מים חיים – הרי ששוחט את הדם לתוך המים ומתחילה הם מעורבים.

ורבנן, אי מההוא הוה אמינא – אם מפסוק זה הייתי אומר: **לישחטיה סמוך למנא ונינקטינהו לווירדין** – שישחוט את הציפור סמוך לכלי, ויתפוס את הווירדים בין אצבעותיו שלא יצא מהן דם, ולקבליה לדם **במנא אחרינא** – ויקבל את הדם בכלי אחר, **קא משמע לן** שצריך לערבם.

תנא קמא	רבי ישמעאל	
שצריך לערבם	ניכר	בדם ובמים (ולא כתוב וטבל בהם)
היה משמע שיכול לשחוט סמוך לכלי של המים החיים ואין דין לערבם	לערבם	על מים חיים

ספק בדיון נתינת המים במצורע: גדולה ומדחת את המים, קטנה ונדחת מפני המים

בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: צפור גדולה [וכמות הדם שלה מרובה], ומדחת את המים – ואין רביעית מים ניכר מפני רוב הדם. וכן צפור קטנה [וכמות הדם שלה מועט], ונדחת מפני המים – ואין מעט הדם ניכר מפני רוב המים, מהו – מה דינם, האם באופן זה צריך להפחית או להרבות בכמות המים כדי שגם המים וגם הדם יהיו ניכרים.

אמר ליה רבי זירא: לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהילכתא – לא אמרתי לך אל תוציא את נפשך מחוץ להלכה, כלומר: כל דברי חכמים שנקבעו אל תהרהר אחריהן, ואין בהם אופנים שיוצאים מהכלל, בצפור דרור שיערו רבנן, אין לך גדולה שמדחת את המים, ואין לך קטנה שנדחת מפני המים בכל אופן הדם והמים ניכרים.

הקדים עפר למים

תנו רבנן, הקדים עפר למים, פסול, שכתוב 'ונתן אל המים', הרי משמע שתחילה נותן את המים, ואחר כך נותן אל המים את העפר, וכתוב 'ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת' משמע שצריך לעשות כפי הסדר שכתוב בפרשה. ורבי שמעון מכשיר.

מאי טעמא דרבי שמעון – מה טעמו של רבי שמעון שמכשיר.

דכתיב 'ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת', ותניא אמר רבי שמעון: וכי עפר הוא, והלא אפר הוא. [שדבר שרוף נקרא 'אפר' ולא 'עפר']. שינה הכתוב במשמעו לדון הימנו גזירה שוה – נאמר כאן [בפרה אדומה] 'עפר', ונאמר להלן [בסוטה] 'עפר',

מה להלן [בסוטה, מצותו לכתחילה ליתן] עפר על גבי מים, כמבואר בפסוק שהובא לעיל. אף כאן [בפרה, צריך ליתן] עפר על גבי מים,

ומה כאן [בפרה] הקדים עפר למים, כשר. אף להלן [בסוטה] הקדים עפר למים כשר.

והתם [בפרה] מנלן שאם הקדים עפר למים כשר.

תרי קראי פתיבי, פתיב 'ונתן עליו מים חיים', אלמא אפר ברישא. וכתיב 'מים חיים אל כלי', משמע שנותן מים לצד הכלי בלא דבר החוצץ ביניהם, אלמא מים ברישא – הרי שנותן את המים תחילה בלא עפר חוצץ בינתיים. הא פיצד. רצה, זה נותן תחילה. רצה, זה נותן תחילה.

ורבנן שסוברים בסוטה שאם הקדים עפר למים פסול, אמרי לך בפרה נמי פסול, שמה שכתוב 'אל כלי' הוא דוקא, הרי משמע שצריך מים תחילה, ומה שכתוב 'עליו', היינו שיש לערבן – לאחר שנתן אפר אל המים צריך להפך המים עליו ולערבן.

שואלת הגמרא: **וְאִימָא 'עֲלִיּוֹ דוֹקָא**, שיהא עפר תחילה. ומה שכתוב 'מים חיים **אַל כְּלִי**, אין זה מלמדנו שיהו המים לצד הכלי אלא: **שְׁתֵּהָא חֵיוֹתָן בְּכֵלִי** - באותו כלי עצמו שהוא מקדש בו מי חטאת באפרן - בכלי זה ישאבם מן המעיין, ולא יטול מן המעיין בכלי אחר ויתן לתוך זה. עונה הגמרא: **מָה מְצִינּוּ בְּכֵל מְקוּם** בסוטה ובמצורע, הדבר **מְכַשֵּׁיר** הוא **לְמַעְלָה**, שבסוטה ה'עפר' הוא המכשיר את המים לבדוק אותה, והוא למעלה. וכן דם צפור של מצורע שמכשיר את המים להזאה והוא למעלה, **אַף כָּאֵן מְכַשֵּׁיר לְמַעְלָה** - אפר פרה אדומה שהוא מכשיר את המים למעלה.

משנה

כתיבת המגילה, דעה א': קללות, וקללות הבאות מחמת ברכות

בא לו לכתוב את המגילה, מאיזה מקום הוא כותב:

מ'ואם לא שכב איש' וגו' הנקי מי המרים, שפסוק זה הוא קללות הבאה מכלל ברכות, שהפסוק אומר שאם לא נטמאה תתנקה מהמים ולא יארע לה כלום, ומשמע שאם כן נטמאה היא לא תהיה נקיה מהמים.

וממשיך וכותב: 'ואת בי שטית תחת אישך', שהוא תחילת האלות.

ואינו כותב 'והשביע הכהן את האשה'. שאינו אלא צוואה שמצוה את הכהן להשביע.

וכותב 'יתן ה' אותך לאלה ולשבעה ובאו המים המאֲררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך', שהוא פסוק שבו האלות עצמם.

ואינו כותב 'ואמרה האשה אמן אמן', דהיינו קבלה שהאשה תקבל עליה שבועה ואין זו מן האלות.

(יט) והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך הנקי ממי המאֲררים האלה: [קללות הבאות מחמת ברכות].

(כ) ואת בי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך:

(כא) והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה [צוואות וקבלות]. יתן ידוד אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת ידוד את ירכך נפלת ואת בטנך צכה: [אלות ממש].

(כב) ובאו המים המאֲררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה האשה אמן אמן:

דעה ב': כיון שהתחיל אין מפסיק

רבי יוסי אומר: לא היה מפסיק - משהתחיל לכתוב את הפסוק 'אם לא שכב איש אותך' כותב עד 'אמן אמן'.

מה שלא כותב מסומן באפור:

(יט) והשביע אתה הכהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך הנקי ממי המאֲררים האלה: [קללות הבאות מחמת ברכות].

(כ) ואת בי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך:

(כא) והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה [צוואות וקבלות]. יתן ידוד אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת ידוד את ירכך נפלת ואת בטנך צבה: [אלות ממש].
(כב) ובאו המים המאררים האלה במעיה לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה האשה אמן אמן:

דעה ג': כותב רק אלות

רבי יהודה אומר: כל עצמו אינו כותב - יזהר בעצמו שלא יהא כותב אלא: 'יתן ה' אותך לאלה ולשבעה' וגו', 'ובאו המים המאררים האלה במעיה' וגו'. שכותב רק את האלות, ואינו כותב 'ואמרה האשה אמן אמן'.

מה שלא כותב מסומן באפור:

(כא) והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן ידוד אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת ידוד את ירכך נפלת ואת בטנך צבה:
(כב) ובאו המים המאררים האלה במעיה לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה האשה אמן אמן:

גמרא

לדעה א' (רבי מאיר) לרבות קללות הבאות מחמת ברכות

מבררת הגמרא: **במאי קא מיפלגי** - במה נחלקו, תנא קמא (רבי מאיר) רבי יוסי, ורבי יהודה. מבארת הגמרא: **בהאי קרא קמיפלגי** - בפסוק זה נחלקו: 'וכתב את האלות האלה הכהן בספר'. **רבי מאיר** (תנא קמא) סבר: שמה שנאמר בפסוק 'אלות', היינו: אלות ממש, ועל כן כותב את הפסוק 'יתן ה' אותך ובאו המים המאררים האלה במעיה' וגו'.
וכיון שכתוב 'האלות', הרי האות ה' שבפסוק באה לרבות קללות הבאות מחמת ברכות, ולכן כותב גם את הפסוק 'אם לא שכב איש אותך הנקי ממי המרים'.

ומה שנאמר 'את האלות האלה' - 'אלה' - מיעוטא הוא, למעוטי קללות שבמשנה תורה - שבחומש דברים נאמר: 'יככה ה' בשחפת' ועוד קללות, והם נקראים 'אלות' כמו שכתוב שם 'והיה בשמעו את דברי האלה הזאת', והפסוק כאן ממעט שאין צריך לכותבם במגילת סוטה.

וכיון שכתוב 'האלה', הרי האות ה' שבפסוק באה למעוטי צוואות וקבלות אמן - שאינו כותב 'השביע הכהן את האשה', (וצריך למעט זאת שלא תאמר שלא מדלג תיבות אלו כיון שהם באמצע העניין), ואינו כותב מה שנאמר בפסוק שהאשה מקבלת עליה את השבועה (דהיינו הפסוק: 'ואמרה האשה אמן אמן').

לרבי יוסי את לרבות צוואות וקבלות

הגמרא ממשיכה ומבארת דעת רבי יוסי: **וְרַבִּי יוֹסִי, כּוֹלְהוּ כְּדִקְאָמְרַת** – הכל כפי שאמר תנא קמא, אלא שאין ממעטים מ'האלה' צוואות וקבלות אמון, שהרי נאמר **'אֵת, לְרִבּוֹת צוּאוֹת וְקִבְלוֹת**, [ולפי זה מה שנאמר 'האלה' (בתוספת האות ה) אין בזה דרשה אלא כך הוא דרך הפסוק].

וְרַבִּי מֵאִיר (תנא קמא) **אֵתִים לֹא דְרִישׁ** – אינו דורש תיבת 'את', ועל כן אינו מרבה צוואות וקבלות.

לרבי יהודה כולו במיעוטי דריש להו

הגמרא ממשיכה ומבארת דעת רבי יהודה: **וְרַבִּי יְהוּדָה, כּוֹלְהוּ בְּמִיעוּטֵי דְרִישׁ לְהוּ** – את כל מה שנאמר בפסוק הוא דורש למעט.

'אֱלוֹת, אֱלוֹת מִמֶּשׁ.

'הָאֱלוֹת, לְמַעוּטֵי קַלְלוֹת הַבָּאוֹת מִחַמַּת בְּרִכּוֹת.

'אֱלֹהֵי, לְמַעוּטֵי קַלְלוֹת שְׁבַמְשַׁנָּה תוֹרָה.

'הָאֱלֹהֵי, לְמַעוּטֵי צוּאוֹת וְקִבְלוֹת.

ביאור שיטת רבי מאיר

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי מֵאִיר, מֵאִי שְׁנָא הָאִי הִי דְמַרְבִּי בֵּיה** – מה שונה האות ה של תיבת 'האלות' שהיא מרבה קללות הבאות מחמת ברכות, **וּמֵאִי שְׁנָא הָאִי הִי דְמַעֲיֵט בֵּיה** – ומה שונה האות ה של תיבת 'האלה' שהוא למעט צוואות וקבלות.

עונה הגמרא: **הִי דְנִבְיָא (ה ד) רִיבּוּיָא** – ה' של תיבת 'האלות' כתובה בפסוק שנאמר בו 'וכתב, רִיבּוּיָא הִיא. הִי דְנִבְיָא דְמִיעוּטָא – ה' של תיבת 'האלה' שהיא מיעוט – אלה ולא אחרות, **מִיעוּטָא.**

לעיל התבאר שלרבי מאיר צריך לכתוב את הקללות הבאות מחמת הברכות [שאם לא נטמאה 'הנקי', ומשמע מכך שאם נטמאה 'היא לא תתנקה']. שואלת הגמרא: **וְהָא לִית לֵיה לְרַבִּי מֵאִיר** – והרי רבי מאיר לא סובר שאומרים **מְכַלְל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הָיְ**.

עונה הגמרא: **אָמַר רַבִּי תַנְחוּם: הַנְּקִי כְּתִיב** – בלא יו"ד, ומשמע אם לא שכב איש אותך טומאה תחת אישך 'הנקי'. ואם 'טומאה תחת אישך' 'חנקי' – שהאות ה' והאות ח' מתחלפות.

לו. לגבי תנאי כפול סובר רבי מאיר שצריך להתנות את ב' הצדדים כמו בתנאי בני גד ובני ראובן: אם תעברו חלוצים, תקבלו חלק בעבר הירדן. ואם לא תעברו, לא תקבלו. ולא אומרים שמספיק לומר אם תעברו – תקבלו. ומתוך כך יהיה משמע אם לא תעברו – לא תקבלו.

איש ואשה שזכו

דְּרִישׁ רַבִּי עֲקִיבָא: אִישׁ וְאִשָּׁה זָכוּ - לְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִהְיֶה הוּא נוֹאֵף וְלֹא הִיא נוֹאֵפָה, שְׂכִינָה בִּינֵיהֶן - שֶׁהָרִי חִלַּק אֶת שְׁמוֹ וּשְׂכִינּוֹ בִּינֵיהֶן יוֹדֵד בְּאִישׁ וְהָיָה בְּאִשָּׁה.

לֹא זָכוּ, אִשׁ אוֹכְלֶתָן - שֶׁהִקְבִּיחַ מִסֵּלֶק שְׁמוֹ מִבִּינֵיהֶן וּנְמַצְאוּ אִשׁ וְאִשׁ.

אָמַר רַבָּא: וְדָאִשָּׁה עֲדִיפָא מִדָּאִישׁ - אִשׁ שֶׁל אִשָּׁה קָשָׁה וּמְמַהֵרָת לֵאכּוֹל וְלִפְרַע מִשָּׁל אִישׁ.

מֵאִי טַעְמָא, הָאִי מִצְרַף וְהָאִי לֹא מִצְרַף - אִשׁ שֶׁל אִשָּׁה נּוֹחָה לְהַדְלִיק מֵהָר, שְׂאִין אוֹת שֶׁל שָׁמ מִפְסִיק אֲלֵא מִחוּבֵר הוּא וְנִקְרָא אִשׁ, אֲבָל שֶׁל אִישׁ אִין אוֹתִיוֹת שֶׁל אִשׁ מִצְטַרְפוֹת יַחַד שֶׁהִיֹּדֵד שֶׁל שְׂכִינָה מִפְסִקָתָה.

מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה,

אָמַר רַבָּא: מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הִבָּא עֶפְר לְסוֹטָה.

זָכְתָה (אם לא נטמאה), יוֹצֵא מִמֶּנָּה בֵּן כְּאֲבֵרָהֶם אֲבִינוּ, דְּכֹתִיב בֵּיהּ 'עֶפְר וְאֶפְר'.

לֹא זָכְתָה (אם נטמאה), תַּחֲזוֹר לְעַפְרָה.

בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר

דְּרִישׁ רַבָּא: בְּשֹׁכֵר שֶׁאָמַר אֲבֵרָהֶם אֲבִינוּ וְאֲנֹכִי עֶפְר וְאֶפְר, זָכוּ בְּנֵיו לְשֵׁתֵי מִצּוֹת, אֶפְר פְּרָה וְעֶפְר סוֹטָה.

שואלת הגמרא: **וְהָאִיכָא נָמִי - וְהָרִי יֵשׁ גַּם עֶפְר כִּיסוּי הַדָּם.**

עונה הגמרא: **הָתָם הִכְשֵׁר מִצְוָה אִיכָא - שֶׁם בְּמִצְוֹת כִּיסוּי הַדָּם יֵשׁ בּוֹה מִצְוֹה לְ, הִנָּא לִיכָא - וְאִין בּוֹה הִנָּא וּשְׂכֵר בְּעוֹלָם זֶה, אֲבָל בְּסוֹטָה יֵשׁ הִנָּא בְּעוֹלָם הַזֶּה לְתַת שְׁלוֹם בֵּינָה לְבַעֲלָה אִם הִיא לֹא זָנְתָה, וְאִם זָנְתָה הִיא מֵתָה וְכֵךְ לֹא תִרְבֶּה מִמְזוֹרִים בְּיִשְׂרָאֵל. וְאִם נִקְתָה, וְנִזְרַעָה זֶרַע, וּמִבְטֵלָת לְעוֹ מַעַל בְּנִיָּה. וּבִאֶפְר פְּרָה יֵשׁ הִנָּא בְּעוֹלָם הַזֶּה לְטַהֲרֵן וּלְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מִמַּעֲשֵׂה הָעַגְל.**

בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל

דְּרִישׁ רַבָּא: בְּשֹׁכֵר שֶׁאָמַר אֲבֵרָהֶם אֲבִינוּ 'אִם מַחוּט וְעַד שְׂרוּךְ נֵעַל' - שֶׁהִבְרִיחַ עֲצָמוֹ מִן הַגּוֹזֵל, זָכוּ בְּנֵיו לְשֵׁתֵי מִצּוֹת, חוּט שֶׁל תְּכֵלֶת וּרְצוּעָה שֶׁל תְּפִלִּין - כִּנְגַד מַחוּט וּרְצוּעָה שֶׁל תְּפִלִּין כִּנְגַד שְׂרוּךְ דֵּהִיִּינוּ רְצוּעָה.

לז. ובמה שמצוה זו נקראת 'הכשר מצוה', ראה במאירי (חולין פו:) שמברכים על מצוות כסוי הדם, ויש אומרים שאין מברכים על מצוה זו, שברכה זו תלויה בשחיטה שהרי אם נפסלה שחיתתו או שלא הכשירה את הבשר לאכילה פטור מלכסות וכיון שהיא תלויה בשחיטה אינה אלא כעין הכשר מצוה.

שואלת הגמרא: בשלמא רצועה של תפלין איכא הנאה, דכתיב 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך',

ותניא רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפלין שבראש.

אלא חוט של תכלת מאי היא - מאי הנאה איכא.

עונה הגמרא: דתניא היה רבי מאיר אומר: מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין,

מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, שנאמר 'וראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר', וכתיב 'כמראה אבן ספיר דמות כסא' - נמצא שכל המקיים מצות ציצית כאילו הקביל פני שכינה.

משנה

אין כותב אלא על מגילה (קלף)

דיני
כתיבת
המגילה

אינו כותב לא על הלוח של עץ, ולא על הנגיר של עשבים, ולא על (עמוד ב) הדיפתרא - עור שאינו מעובד כל צרכה. אלא על המגילה (קלף), שנאמר 'בספר' - קלף.

כתיבה בריו

ואינו כותב לא בקומוס - שרף האילן ומתיכו במים וכותב הימנו, ולא בקנקנתום, ולא בכל דבר שרושם - ונבלע בקלף ואינו יכול למחוק, (וקומוס וקנקנתום עושים רשימה ואינם נמחקים), אלא בריו - שלנו של שרף, שנאמר 'ומחה', כתב שיכול למחות.

גמרא

מגילת סוטה שכתבה בלילה

אמר רבא: [דין א':] מגילת סוטה שכתבה בלילה, פסולה.

מאי טעמא, אתיא 'תורה' 'תורה', כתיב הכא - כתוב כאן (בסוטה) 'ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת'. וכתיב התם - וכתוב שם (במשפט): 'על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט', מה משפט ביום - בסנהדרין (דף לד) נפקא לן מוהיה ביום הנחילו, אף מגילת סוטה [כתיבתה] ביום.

כתבה למפרע

[דין ב':] כתבה למפרע - בסדר הפוך, כגון במקום: 'במעריך לצבות בטן ולנפיל ירך' כתב: 'ירך ולנפיל בטן לצבות במעריך', פסולה. דכתיב 'וכתב את האלות האלה', פי דכתיבא - כמו שהם סודרין בפרשה.

כתבה קודם שתקבל עליה שבועה

[דין ג':] כתבה קודם שתקבל עליה שבועה, פסולה. שנאמר 'והשביע', ואחר כך 'וכתב'.

כתבה איגרת

[דין ד':] כתבה איגרת - בלא שרטוט, פסולה. 'בספר' אמר רחמנא - והלכה למשה מסיני שהספרים צריכין שרטוט.

כתבה על שני דפין

הגמרא ממשיכה בדברי רבא בדיני כתיבת המגילה: [דין ה':] **כְּתִיבָה עַל שְׁנֵי דְפִין** – שתי טורים, כספר תורה שנכתב טורים טורים, פְּסוּלָה. 'סֵפֶר' אֶחָד אָמַר רַחֲמֵנָא, וְלֹא שְׁנַיִם וְשִׁלְשָׁה סְפָרִים.

כתב אות ומחק אות

[דין ו':] **כְּתִיב אֶת אַחַת, וּמַחֵק אֶת אַחַת** על המים. והמשיך וְכִתֵּב אֶת אַחַת [את האות שלאחריה], וּמַחֵק אֶת אַחַת על המים, וכך המשיך בכתיבת כל המגילה, כתב אות ומחק אות עד שהשלים את כל כתיבת ומחיקת המגילה, פְּסוּלָה, דְּכָתִיב 'וְעָשָׂה לָהּ הַכֶּהֵן אֶת כָּל הַתּוֹרָה הַזֹּאת' – עד שתהא כולה כאחד.

ספק א': מחק שתי מגילות בכוס אחד

בְּעֵי רַבָּא, כְּתִיב שְׁתֵּי מַגִּילוֹת לְשִׁמְתֵי סוֹטוֹת, וּמַחֵקן לְתוֹךְ כּוֹס אֶחָד, מֵהוּ.

ו' ספיקות
במחיקה
ובהשקאה

הגמרא מבארת את צדדי הספק: **כְּתִיבָה לְשִׁמְתָהּ בְּעֵינָן** – צריך לכתוב 'מגילת סוטה' לאשה זו בפני עצמה, שכתוב 'ועשה לה' – לשמה, ולא גם לשם אחרת, וְהֵאֵיכָא – ויש, שהרי כתב שתי מגילות, לכל סוטה מגילה נפרדת, והרי זה כשר.

או דילמא בְּעֵינָן נְמִי – או שמא צריך גם מחיקה לְשִׁמְתָהּ בכוס לעצמה, שיהא ניכר המחיקה שהיא לשמה, ואם כן בנידון זה שמחק את המגילות לכוס אחת, לא ניכר כאן מחיקה לשם אשה זו ולא לאחר.

ספק ב': מחק בשתי כוסות וחזר ועירבם

וְאִם תִּמְצָא לּוֹמַר, בְּעֵינָן נְמִי מַחֵקָה לְשִׁמְתָהּ, יֵשׁ לְהַסְתַּפֵּק בְּאוֹפֵן נוֹסֵף: מַחֵקן בְּשִׁמְתֵי כּוֹסוֹת, וְחֹזֵר וְעִירְבָן מֵהוּ.

הגמרא מבארת את צדדי הספק: **מַחֵקָה לְשִׁמְתָהּ בְּעֵינָן, וְהֵאֵיכָא**, שהרי מחק לכל אחת בכוס נפרד.

או דילמא, הָא לֹא דִידָהּ קָא שְׁתִּיָא וְהָא לֹא דִידָהּ קָא שְׁתִּיָא – או שמא היא לא שותה את הכוס שלה בפני עצמה, והיא לא שותה את שלה בפני עצמה, שכל אחת שותה את שלה ואת של חברתה.

ספק ג': מחק בשתי כוסות וחזר ועירבם וחזר וחילקם

ואם תמצא לומר, הא לאו דידה קא שתיא והא לאו דידה קא שתיא – היא לא שותה את שלה והיא לא שותה את שלה, עדיין יש להסתפק: חזר וחלקן מהו.

הגמרא מבארת את צדדי הספק: יש ברירה או אין ברירה – האם אומרים שבעת מבורר כל כוס בפני עצמו (ואף שכאשר חוזר ומחלקם ודאי לא מתברר למפרע מה היה המים שלה ומה של השניה, מכל מקום בעת ניכר כאן שכל אחת שותה בכוס בפני עצמה, ולכל אחת יש בכוס גם מהמים של עצמה).

תיקו.

ספק ד': השקה בסיב

בעי רבא, השקה בסיב – שהוא חלול (כעין כוס קש – שהתינוקות שותין) מהו. וכיוצא בזה השקה בשפופרת (דבר חלול, כעין קש) מהו. דרך שתייה בכך או אין דרך שתייה בכך, תיקו.

ספק ה': נשתפכו מהן ונשתיירו מהן

בעי רב אשי, נשפכו מהן ונשתיירו מהן מהו, תיקו.

רב: ב' השבועות, אחת לקודם שנמחקה המגילה

ואחת לאחר שנמחקה המגילה

אמר רבי זירא אמר רב: שתי שבועות האמורות בסוטה למה – למה נאמר בפסוק ב' פעמים שבועה (והשביע אתה הכהן וכו' והשביע הכהן את האשה בשבעת האלה), אחת קודם שנמחקה מגילה ואחת לאחר שנמחקה.

כיצד
משביע
את הסוטה

שבועה
מחיקת המגילה
שבועה
שתייה

מתקיף לה רבא, תרוניהו קודם שנמחקה מגילה פתיבן – שניהם כתובים בסדר הפסוקים לפני מחיקת המגילה.

רבא: ב' השבועות, אחת שיש עמה אלה, ואחת שאין עמה אלה

אֵלָא אָמַר רַבָּא: אַחַת שְׁבוּעָה שֵׁישׁ עִמָּה אֱלֹהִים – שְׁכָתוּב בְּאַחַד מֵהֶן 'בְּשִׁבְעַת הָאֱלֹהִים' וְאַחַת שְׁבוּעָה שְׁאִין עִמָּה אֱלֹהִים.

מבררת הגמרא: היכי דמי שבועה שיש עמה אלה.

[ביאור א':] אָמַר רַב עֲמֵרָם אָמַר רַב: מְשַׁבְּעֵנִי עֲלֶיךָ [בשם ה'] שְׁלֹא נְטָמָאת, שאת אומרת אמת שלא נטמאת, (זה שבועה), שְׁאִים נְטָמָאת יְבוֹאוּ בֵּיךְ הַמִּים לְצַבּוֹת בְּטָן, (וזה אלה).

הגמרא מביאה דחייה לביאור זה: אָמַר רַבָּא: אֱלֹהִים לְחוּדָה קִינָמָא וּשְׁבוּעָה לְחוּדָה קִינָמָא – בנוסח זה האלה היא בפני עצמה והשבועה בפני עצמה, ובפסוק כתוב 'בשבועת האלה' שתהא שבועה של אלה.

[ביאור ב':] אֵלָא אָמַר רַבָּא: מְשַׁבְּעֵנִי עֲלֶיךָ שְׁאִים נְטָמָאת יְבוֹאוּ בֵּיךְ – דאיכא השתא שבועת האלה שמשביע את האלה שתחול.

הגמרא דוחה גם ביאור זה: אָמַר רַב אֲשִׁי: אֱלֹהִים אֵיכָא שְׁבוּעָה לִיכָא – אלה יש כאן, שבועה שלא נטמאה אין כאן, וקרא כתיב והשביע את האשה.

[ביאור ג':] אֵלָא אָמַר רַב אֲשִׁי: מְשַׁבְּעֵנִי עֲלֶיךָ (א) שְׁלֹא נְטָמָאת, (ב) וְאִם נְטָמָאת יְבוֹאוּ בֵּיךְ.

משנה

תנא קמא: אמן על האלה אמן על השבועה

על מה היא אומרת אמן אמן – למה האשה צריכה לכפול ולומר על השבועה 'אמן אמן', אמן על האלה, אמן על השבועה, כפי שיבואר בהמשך המשנה.

ומלבד ב' שבועות אלו, 'מגלגל' עליה שתשבע ותאמר: אָמַן מְאִישׁ זֶה, אָמַן מְאִישׁ אַחֵר – שמלבד שלא זנתה מאיש זה (שקינא לה ממנו) גם לא זנתה מאיש אחר (שלא קינא לה ממנו), אָמַן שְׁלֹא שְׁטִיתִי אַרוֹסָה וְנִשְׁוָאָה – שמלבד שלא זנתה מאיש זה (שקינא לה ממנו) כעת בהיות נשואה, גם לא זנתה מאיש זה בהיות ארוסה. (עמוד ב)

וְשׁוֹמֵרֵת יְבָם וְכֹנֶסֶה – ואם היתה יבמתו וכנסה וקינא לה ונסתרה מגלגל עליה שבועה שלא רק שלא נטמאת לאחר שכנסה, אלא גם לא נטמאה כשהיתה שומרת יבם (בזמן שהמתינה ליבום).

[המשנה מוסיפה לבאר מה הכוונה אמן על האלה אמן על השבועה], אמן על השבועה, היינו: אָמַן שְׁלֹא נְטָמָאתִי. אמן על האלה היינו: וְאִם נְטָמָאתִי יְבוֹאוּ בֵּי, כפי שאמור לעיל שמשביע אותה (שבועה בלי אלה) שלא נטמאת, ועוד משביע אותה (שבועה עם אלה) שאם נטמאתה יבואו המים בה להמיתה.

על מה
משביע
את האשה

רבי מאיר: אמן גם על העתיד

רבי מאיר אומר: אמן שלא נטמאתי, אמן שלא אטמא - שאם תטמא לאחר זמן, המים מערערין אותה לאחר שטיטמא.

הכל מודים שאין מתנה עמה על קודם אירוסין ועל אחר גירושין
(אם יגרשה, ואזי תיטמא, ואחר כך יחזירה)

הכל שוין שאין מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש, ועל כן גם לדעת רבי מאיר שסובר שמתנה על העתיד, אם גרשה ואחר הגירושין נסתרה לאחד, ונטמאת, ואחר כך החזירה בעל הראשון, לא היה מתנה עמה - לא היה מוסף ומשביע אותה שלא תיטמא בין הגירושין לפעם השניה שישא אותה [שמותר לאדם להחזיר גרושתו אם לא נישאת בינתיים לאדם אחר על ידי קידושין].

זה הכלל, כל שתבעל ולא היתה אסורה לו, לא היה מתנה עמה.

גמרא

רב המנונא: שומרת יבם שזינתה אסורה ליבם

אמר רב המנונא: שומרת יבם שזינתה [כשהיא ממתינה ליבום], אסורה ליבמה, כדין אשה שזינתה תחת בעלה שנאסרת לבעלה.

שומרת
יבם
שזינתה
אם מותרת
ליבם

ממאי, מדקתני - מכך ששנינו במשנה שמשביעה שלא זינתה בהיותה שומרת יבם וכנוסה, והנה אי אמרת בשלמא - בשלום, כלומר: נוח ומבואר אם אתה אומר ששומרת יבם שזינתה אסירה [אסורה ליבם], משום הכי מתנה בהדה - לכן הוא מתנה עמה על כך, אלא אי אמרת לא אסירה, היכי מתנה בהדה - איך הוא מתנה עמה שלא נטמאת בהיות שומרת יבם, והתנן זה הכלל: כל שאילו תיבעל ולא תהא אסורה לו, לא היה מתנה עמה.

מערכא: אין הלכה כרב המנונא

אמרי במערכא: לית הילכתא כרב המנונא - אין הלכה כרב המנונא, ושומרת יבם שזנתה מותרת.

שואלת הגמרא: אלא הא דקתני שומרת יבם וכנוסה, מדוע מתנה זאת הרי אינה נאסרת אם זינתה.

עונה הגמרא: הא מני רבי עקיבא היא - משנתינו דעת רבי עקיבא היא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, ומשוי לה - ומשוה את חייבי לאוין פי ערוה - כמו חייבי כריתות, כשם שהבא על אשת איש שהיא בכרת הרי היא נאסרת על בעלה, והולד ממזר. כך הבא על שומרת

יבם שהיא בלאו (לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר), הרי היא נאסרת על היבם, והולד ממזר, ולכן מתנה על כך^ל.

ספק: מהו שיתנה על נישואין הראשונים

גלגול על
נישואין
ראשונים

בעי רבי ירמיה, מהו שיתנה אדם על נישואין הראשונים - כגון גירשה והחזירה, וקינא לה ונסתרה, האם יכול להשביע אותה שלא נטמאה בנישואין הראשונים, ועוד הסתפק רבי ירמיה: על נישואי אחיו מהו - האם יבם יכול להשביע אותה שלא זנתה תחת אחיו.

פשיטת הספק: היות ונאסרת בזה, יכול להתנות על כך

תא שמע, זה הכלל: כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו, לא היה מתנה עמה. ומשמע: הא אסירה הקי נמי דמתנה - אבל בבבבילה שהיא נאסרת, הרי הוא מתנה, וזו הרי נאסרת על בעלה אם זינתה תחתיו בהיותה נשואה לו בפעם הראשונה. וכן יבמה אסורה על היבם אם זינתה בהיותה נשואה לאחיו (כפי שמבואר לעיל בדף ה: שאסור ליבם לייבם את אשת אחיו אם היא זינתה תחת אחיו), שמע מינה.

לרבי מאיר מתנה על העתיד, והמים בודקים אותה לכשתטמא

שנינו במשנה: רבי מאיר אומר: אמן שלא נטמאתי וכו'.

שיטת ר"מ
שמגלגל
על העתיד

תניא, לא בשאמר רבי מאיר אמן שלא אטמא, שאם תטמא מים בודקין אותה מעכשיו - מזה שרבי מאיר אמר שמשביע אותה שלא תיטמא בעתיד, אין הכוונה שאם תיטמא בעתיד היא מתה כעת, אלא לכשתטמא מים מערערין אותה ובודקין אותה - אלא כאשר היא תיטמא, אזי המים יחזרו לה לתוך גרונה כאדם הנחנק ע"י משקה, והיא תמות כמיתת סוטה.

ספק: מהו שיתנה על טומאה שתיתטמא לאחר שיחזירה

בעי רב אשי, מהו שיתנה אדם על נישואין האחרונים - לרבי מאיר שאומר שמתנה על העתיד, האם יכול להתנות עמה שלא תיטמא אם יגרשנה ויחזירנה, וצדדי הספק הם: השתא מיהא לא אסירה ליה - כעת היא לא אסורה עליו מחמת נישואין שניים, שהרי עדיין לא גירשה, ולא נשאה פעם שניה, ואינו יכול להתנות על דבר שכעת אינה אסורה בזה, או דילמא זימנין

לח. [ובמערבא שפסקו דלא כרב המנונא סברו כרבנן שקידושין תופסין בחייבי לאוין, (ורק בחייבי כריתות אין קידושין תופסין) ואינה נאסרת אם נטמאה בהיות שומרת יבם שאינו איסור כרת אלא איסור לאון].

דמגרש לה וקדר מהדר לה – או שמא פעמים שיגרש אותה ואחר כך יחזיר אותה ואזי היא תיאסר עליו, ועל כן יכול להתנות על כך.

פשיטת הספק: במשנה משמע שיכול להתנות על טומאה בנישואין שניים

תא שמע, שנינו במשנתינו: הכל שוין שלא היה מתנה עמה לא על קודם שתתארס ולא על אחר שתתגרש. נסתרה לאחד ונטמאת ואחר כך יחזירנה, לא היה מתנה, והיינו מפני שאינה נאסרת אם נטמאת בימי גירושיה, ומשמע: הא יחזירנה ותיטמא – אבל אם יחזירנה ותיטמא שבזה הרי תיאסר עליו, הכי נמי דמתני – אכן כן הוא שמתנה על כך. שמע מינה.

אם משקים אשה אחת ב' פעמים

[דעה א':] **תנו רבנן, 'זאת תורת הקנאת'** – תורה אחת לכל הקנאות, שבכל 'קינוי' יעשה לה כתורה הזאת, ואין הבדל אם זה פעם ראשונה או שניה, **מלמד שהאשה שותה ושונה** – וגם אם נסתרה פעם שניה, שותה שוב.

השקאה ב'
פעמים

[דעה ב':] **רבי יהודה אומר: 'זאת'** – מיעוטא הוא, היא שותה בפעם זאת ולא בפעם אחרת, מלמד שאין האשה שותה ושונה.

אמר רבי יהודה: מעשה והעיד לפנינו נחוניא חופר שיחין (שהיה חופר בורות להכניס מים לעולי רגלים בשדות ובדרכים), **שהאשה שותה ושונה**. וקיבלנו עדותו בשני אנשים – באופן שמת בעלה זה שהשקה, ונישאת לאחר וקינא לה והיא נסתרה, אבל לא באיש אחד, שאם נסתרה פעם שניה, אינה שותה. שרבי יהודה דורש 'זאת' שאינה שותה פעם אחרת על ידי בעל זה, ודורש 'תורת' לרבות ששותה פעם שניה על ידי בעל שני.

[דעה ג':] **וחכמים אומרים: אין האשה שותה, ושונה בין באיש אחד בין בשני אנשים.**

שואלת הגמרא: **ותנא קמא** (דעה א') **נמי הכתיב 'זאת'**, וכאמור הוא מיעוט שאין האשה שותה ושונה, ומה הם ממעטים מזה?^ט

ורבנן בתראי (דעה ג') **נמי הא כתיב 'תורת'**, וכאמור הוא ריבוי שהאשה שותה ושונה, ומה הם מרבים מזה

אמר רבא: באיש אחד, ובעל אחד, דכולי עלמא לא פליגי דאין האשה שותה ושונה, (&דף יט) **דכתיב 'זאת'**, ודבר זה הכי מסתבר למעט שלא יקנא לה שוב בעל זה מבעל זה.

לט. [שהרי לשיטתם שותה ושונה אפילו בבעל אחד, שהרי לרבי יהודה שותה ושונה רק בבעל שני ומשמע שלתנא קמא שותה ושונה גם בבעל ראשון].

בשני אנשים ושני בועלין – לאחר שהשקה זה, מת ונישאת לאחר וקינא לה מבוכל אחר, דכולי עלמא לא פליגי דהאשה שותה ושונה, דכתיב 'תורת', ודבר זה הכי מסתבר לרבות שבעל אחר יקנא לה מבוכל אחר.

כי פליגי באיש אחד ושני בועלין, בשני אנשים ובוכל אחד,

תנא קמא סבר: 'תורת', לרבווי כולהי – לרבות את שתי האופנים האלו, שחוזרת ושותה. 'זאת', למעוטי איש אחד ובוכל אחד – שאין חוזרת ושותה.

ורבנן בתראי סברי: 'זאת', למעוטי כולהי – למעט את שתי האופנים האלו, שאין חוזרת ושותה. 'תורת', לרבווי שני אנשים ושני בועלין – שחוזרת ושותה.

ורבי יהודה סובר 'זאת' למעוטי תרתי. 'תורת' לרבות תרתי. 'זאת' למעוטי תרתי – איש אחד ובוכל אחד, איש אחד ושני בועלין. 'תורת' לרבווי תרתי – שני אנשים ובוכל אחד. שני אנשים ושני בועלין.^מ

תורת – חוזרת ושותה	זאת – אין חוזרת ושותה	
שני אנשים ושני בועלים איש אחד ושני בועלים שני אנשים ובוכל אחד	איש אחד ובוכל אחד	תנא קמא
שני אנשים ושני בועלים שני אנשים ובוכל אחד	איש אחד ובוכל אחד איש אחד ושני בועלים	רבי יהודה
שני אנשים ושני בועלים	איש אחד ובוכל אחד איש אחד ושני בועלים שני אנשים ובוכל אחד	חכמים

הדרן עלך ה"ה מביא

מ. שאחר שריבה הכתוב ומיעט ולא פירש מה ריבה ומה מיעט על כרחך לא מסרן הכתוב אלא לחכמים לפרש לך לפי חכמתם מה ריבה ומה מיעט, ומסתברא דריבויא אשני אנשים קאי ואפילו בבוכל אחד ולא אשני בועלים ובעל אחד כיון דקינא לה כבר ונמצאת נקיה נראה הדבר שאדם קנטרן הוא ומתכוין להקניטה, הילכך לא שנא מחשד ראשון ולא שנא מאחר.

[סיום פרק שני התבאר בדף הקודם].

משנה

הנחת המנחה בכלי שרת, והנפתה

היה [הבעל] נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית, ונותנה לתוך כלי שרת, ונותנה על ידה, וכהן מניח ידו מתחתיה ומניפה, שתנופה צריכה יד בעלים ויד כהן, והבעלים של המנחת סוטה היא האשה.

סדר
הקרבנות
המנחה

הגשת המנחה למזבח, קמיצה והקטרה

הניף והגיש – הצמיד את הכלי שבו המנחה למזבח לקרן מערבית דרומית. קמץ, והקטיר, והשאר נאכל לכהנים, שכל הנקמצות שיריהן נאכלין.

אם קודם משקה או קודם מקריב

[דעת תנא קמא:] היה משקה את הסוטה, ואחר כך מקריב את מנחתה.

רבי שמעון אומר: מקריב את מנחתה ואחר כך היה משקה, שנאמר 'ואחר ישקה את האשה את המים'. אם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה בשרה.

גמרא

המקור שהאשה מניפה עם הכהן

אמר ליה רבי אלעזר לרבי יאשיה דדריה [אמורא שהיה בדורו של רבי אלעזר^מ] לא תיתב אפרעך עד דמפרשת לה להא מילתא – לא תשב על הגליך עד שתפרש דבר זה, מניין למנחת סוטה שטעונה תנופה.

הגמרא תמהה על השאלה: מנא לן, 'והניף' כתיב בה.

מא. (ואינו רבי יאשיה התנא בר פלוגתא דר' יונתן, שאין זה דרך ארץ לומר לתנא שגדול וזקן ממנו כלשון המובא להלן).

הגמרא מבארת את השאלה: **בְּעֵלִים מְנַלְן** – מנין לנו שתהא האשה מניפה עם הכהן, שהרי בפסוק רק כתוב שהכהן מניף.

עונה הגמרא: **אֵתִיא** – לומדים זאת בגזירה שווה 'יָד' 'יָד' **מְשַׁלְמִים** – מהתנופה שנאמרה בשלמים, **כְּתִיב הָכֵא** (בסוטה) 'וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה, וְכָתִיב הֵתִם (בשלמים) 'יָדִיו תְּבִיאֶנָּה',

מָה כָּאן (בסוטה) התנופה היא על ידי כהן כמבואר בפסוק, **אָף לְהִלְךְ** (בשלמים) התנופה היא על ידי כהן. **וּמָה לְהִלְךְ** (בשלמים) התנופה היא גם על ידי בעלים, כמבואר בפסוק (ידיו תביאנה, שנאמר שם על הבעלים שהוא עושה את התנופה), **אָף כָּאן** (בסוטה) התנופה היא גם על ידי בעלים. **הָא כִּיצַד**, הכהן מניח ידו תחת ידי הבעלים ומניף.

ביאור במשנה: מחלוקת רבי שמעון ורבנן אם משקה ואחר כך מקריב את המנחה או להיפך

שנינו במשנה הניף והגיש קמץ וכו'. **הִיָּה מִשְׁקָה וְאַחַר כֶּךָ מְקַרֵּיב אֶת מִנְחָתָהּ.**

שואלת הגמרא: **הָא אֶקְרְבָה** – כיצד אומרת המשנה שמשקה ואחר כך מקריב את מנחתה, הרי בתחילת המשנה נאמר שמקטיר את המנחה ואחר כך נאמר שמשקה, ואם כן כיצד שוב חוזר ומקטיר את המנחה.

עונה הגמרא: **הֲכִי קֵאָמַר** – כך אומרת המשנה: **סֵדֶר מְנַחֹת כִּיצַד**, הניף והגיש קמץ והקטיר **וְהִשָּׂאֵר נֹאכַל לְכֹהֲנִים**. ובחלק זה המשנה כלל לא מדברת על ההשקאה, אלא על העבודות שעושים במנחה.

מה קודם,
ההקרבה
או
ההשקאה.
ודין
האומרת
'איני
שונה'

ואחר כך המשנה מוסיפה ואומרת **וּבִהֲשָׁקָה גּוּפָה פְּלִיגִי רַבִּי שְׁמַעוֹן וְרַבְּנָן** – שבהשקאה עצמה נחלקו ר"ש ורבנן, מה קודם ההקרבה או ההשקאה, **דְּרַבְּנָן סִבְרֵי מִשְׁקָה וְאַחַר כֶּךָ מְקַרֵּיב אֶת מִנְחָתָהּ, וְרַבִּי שְׁמַעוֹן סִבְרֵי מְקַרֵּיב אֶת מִנְחָתָהּ וְאַחַר כֶּךָ מִשְׁקָה שְׁנֵאָמַר 'אַחַר יִשְׁקָה'. וְאִם הִשָּׁקָה וְאַחַר כֶּךָ הִקְרִיב אֶת מִנְחָתָה כְּשֵׁרָה.** (עמוד ב)

דעת רבי עקיבא: מקריבים את המנחה ואחר כך מוחק ומשקה, ואם מוחק לפני ההקטרה ואומרת 'איני שונה' משקים אותה בעל כרחא

תַּנּוּ רַבְּנָן, נאמר בפסוק [לפני שכתוב על הקטרת המנחה]: (כד) 'וְהִשָּׁקָה אֶת הָאִשָּׁה, וְקִשָּׁה: **מָה תִּלְמּוּד לּוֹמַר** – מה פסוק זה בא ללמדנו, **וְהִלֵּא כְּכֹר נֵאָמַר** אחר הקטרת המנחה (פסוק כז) 'וְהִשָּׁקָה אֶת הַמִּים', ובודאי שתחילה מקטירים את המנחה [ואחר כך מוחקים את המגילה, שכל כמה שאפשר לדחות את המחיקה – דוחים אותה], ואחר כך משקים, כי בפסוק (כו) נאמר

במפורש: שמקטיר את המנחה 'ואחר כך ישקה' את המים, הרי מפורש שההשקאה היא לאחר ההקטרה. ולכן קשה על פסוק (כד) למה נאמר השקאה לפני ההקטרה,

אין זה אלא ללמד: **ש'אם נמחקה מגילה** [קודם ההקטרה] **ואומרת 'איני שותה'**, מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה – פותחים את פיה בעל כרחיה ושופכים את המים לתוך גרונה, וכך משקים אותה בעל כרחיה²², ולכן נאמר בתחילה (בפסוק כג) כתוב שמוחקים את המגילה, ואחר כך נאמר (בפסוק כד) שהיא שותה – ללמדנו שאם הכהנים עשו שלא כדין ומחקו את המגילה קודם ההקטרה, שוב אין שומעים לה לומר 'איני שותה', אלא או תשתה או תודה, **דברי רבי עקיבא**.

דעת רבי שמעון בסדר הדברים כרבי עקיבא,

שמשקה לאחר ההקרה, אלא שדורש את הפסוקים באופן אחר

רבי שמעון אומר: נאמר בפסוק (כו) 'ואחר ישקה', מה תלמוד לומר, והלא כבר נאמר (פסוק כז) 'והשקה את המים',

אלא הפסוק 'ואחר ישקה' בא ללמדנו שמשקין אותה **לאחר כל מעשים כולן האמורין למעלה**, שבתחילה כתוב שמשביעין אותה, כותבים את המגילה ומוחקים לתוך המים, ומקטירים את המנחה, מגיד שלשה דברים [הללו] מעכבין בה, [א'] **עד שלא קרב הקומץ**, [ב'] **ועד שלא נמחקה מגילה**, [ג'] **ועד שלא תקבל עליה שבועה** אין משקים אותה,

והגמרא מבארת את הדברים: [א'] **עד שלא קרב הקומץ** אינה שותה. **רבי שמעון לטעמיה, דאמר: מקריב את מנחתה ואחר כך משקה.**

[ב'] **עד שלא נמחקה מגילה** אינה שותה. שואלת הגמרא: מה צריך לומר שאינה שותה עד שלא נמחקה המגילה, **אלא מאי משקה לה** – הרי אם לא מחקו את המגילה לתוך המים מה תשתה.

עונה הגמרא: **אמר רב אשי: לא נצרכה** – לא הוצרכו לומר שאינה שותה אלא **לשרישומו ניכר** – שאם מחקו את המגילה ועדיין רישומו ניכר, כל שהכתב לא נמחק לגמרי, אינה שותה.

[ג'] **עד שלא תקבל עליה שבועה** אינה שותה, מדייקת הגמרא: משמע שעד שלא מקבלת שבועה **מישתא הוא דלא שתיה** – אינה שותה, **הא מיכתב כתבי לה** – אבל הכהן כותב לה את המגילה, וקשה על כך: **והאמר רבא: מגילת סוטה שכתבה קודם שתקבל עליה שבועה לא עשה ולא כלום**, שבתורה כתוב תחילת שמקבלת שבועה ואחר כך נאמר 'וכתב את האלות'.

עונה הגמרא: **כדי נסבה** – רבי שמעון נקט דבר זה בחינם, שכאמור לא כותבים כלל את המגילה לפני שמקבלת שבועה ולא שייך שתשתה.

מב. [פעולה זו נקראת 'מערערין אותה', היות וכאשר משקים אדם בעל כרחו, הרי הוא נראה כאדם שנחנק, ועושה 'ערער', כלומר: עושה 'קול זעקת שבר'. רש"י.

ביאור מחלוקת רבי שמעון ותנא קמא אם מקריבים תחילה את המנחה או משקים תחילה

במשנה שנינו שתנא קמא חולק על רבי שמעון (ורבי עקיבא) וסובר שתחילה משקה ואחר כך מקריבים את מנחתה. מבררת הגמרא: **במאי קמיפלגי** – במה נחלקו תנא קמא ורבי שמעון.

מבאר הגמרא: **תלתא קראי בתיבי** – שלשה פסוקים כתובים: **'והשקה' קמא** (פסוק כד), **'ואחר ישקה'** (פסוק כו), **'והשקה בתרא'** (פסוק כז),

רבנן סברי – תנא קמא במשנה סובר: **'והשקה' קמא** (פסוק כד), בא **לגופו, שמשקה ואחר כך מקריב את מנחתה** (כנאמר בפסוק כד שמשקה, ורק בפסוק כה כתוב שמקריב את המנחה)^{מג}.

ומה שנאמר (פסוק כו) **'ואחר ישקה, מיבעי ליה** – נצרך ללמדנו **לשרישומו ניכר** – שאם לא נמחקה המגילה יפה לא ישקנה, ולכן כתוב 'ואחר ישקה'.

ומה שנאמר (פסוק כז) **'והשקה בתרא, שאם נמחקה מגילה, ואומרת איני שותה, מערערין אותה ומשקה אותה בעל כרחיה**.

תנא קמא: משקה ואחר כך מקריב	
סדר הפסוקים:	
משקה ואחר כך מקריב	שתייה (פסוק כד)
משקה רק אחר שהמגילה נמחקה לגמרי	הקטרה ואחר ישקה (פסוק כה כו)
אם נמחקה המגילה ואומרת איני שותה, משקין אותה בעל כרחיה	שתייה (פסוק כז)

ורבי שמעון סבר, 'ואחר ישקה, לגופו, שמקריב את מנחתה ואחר כך משקה, שהיות והתורה כותבת במפורש 'ואחר ישקה, מבואר בזה שהסדר הוא שהשקאה היא דוקא אחר ההקטרה והכתיבה והמחיקה.

'והשקה' קמא, בא ללמד, שאם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה, כשרה.

'והשקה' בתרא, שאם נמחקה מגילה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה.

ודוקא אם נמחקה המגילה אחר ההקטרה, שנמחקה בדין, אזי משקין אותה בעל כרחיה.

רבי שמעון, מקריב ואחר כך משקה	
סדר הפסוקים:	
שאם השקה ואחר כך הקריב, מנחתה כשרה	שתייה (פסוק כד)
שמקריב ואחר כך משקה	הקטרה ואחר ישקה (פסוק כה כו)
אם נמחקה המגילה (אחר הקטרה) ואומרת איני שותה, משקין אותה בעל כרחיה	שתייה (פסוק כז)

מג. ואף שבפסוק (כו) כתוב 'ואחר ישקה', דהיינו אחר ההקטרה, מכל מקום אי אפשר לומר שהפסוק שנאמר תחילה (פסוק כד) בא לדרשה, שודאי הוא בא ללמד את עיקר הדין, והפסוקים שאחרייו הם באו לדרשות כדלהלן:

[ראה בהערה תוספת מדברי רש"י בביאור כמה נחלקו רבי שמעון ורבי עקיבא]¹⁰⁷.

הגמרא מבארת מדוע תנא קמא סובר שמה שנאמר 'ואחר ישקה' הוא לדרשה, והפסוק הראשון נאמר לסדר הדברים: **וְרַבֵּנּוּ, בְּדִיעֲבַד לֹא פָתַח קָרָא** - אין דרך הכתוב לומר בתחילת דבריו שלא כדרך מצותן אלא בתחילה סדר משפט דבריו, שמשקה קודם ההקטרה, ולבסוף מרבה מקראות לדרוש.

שאלה: בכרייתא הנ"ל שנינו שלרבי עקיבא משקין אותה בעל כרחה ובכרייתא אחרת שנינו שאין משקין אותה בעל כרחה

לעיל שנינו שלרבי עקיבא אם אומרת 'איני שותה' משקין אותה בעל כרחה. שואלת הגמרא:
וְסָבַר רַבִּי עֲקִיבָא מְשַׁקֵּין אוֹתָהּ בְּעַל כַּרְחָה,

וְהִתְנַיָּא רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּלבוֹס שֶׁל בְּרִזְל – בְּרִזְל בְּעַל שְׁנֵי שִׁינַיִם מְטִילִין לְתוֹךְ פִּיהָ, שָׂאֵם נִמְחָקָה מְגִילָה וְאִמְרָה אֵינִי שׁוֹתָה, מְעַרְעְרִין אוֹתָהּ וּמְשַׁקֵּין אוֹתָהּ בְּעַל כַּרְחָה.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כְּלוּם אָנוּ צְרִיכִין אֲלֵא לְבוֹדְקָה אם טהורה אם טמאה, **וְהֵלֵא בְּדוּקָה וְעוֹמְדָת,** שכיון שאמרה 'איני שותה מודה שהיא טמאה, **אֲלֵא עַד שְׁלֹא קָרַב הַקּוֹמֵץ** [אף אם נמחקה המגילה] **יְכוּלָה לְחַזֵּר בָּהּ** - ולומר איני שותה ואין מכריחים אותה לשתות שהרי מודה שטמאה היא, **מְשַׁקְרַב הַקּוֹמֵץ אֵינָהּ יְכוּלָה לְחַזֵּר בָּהּ,** הרי מפורש בתחילת הכרייתא שאם אומרת 'איני שותה' אין משקין אותה בעל כרחה שהיא בדוקה ועומדת.

כדי ליישב קושיא זו מבררת הגמרא את ביאור הכרייתא: **וְלִיטְעַמֵּיךְ** - ולשיטתך שאתה מקשה מכרייתא זו, **תִּיקְשִׁי לָךְ הִיא גּוֹפָה** - תקשה על הכרייתא עצמה, ששנינו בהמשך הכרייתא: **מְשַׁקְרַב הַקּוֹמֵץ, אֵינָהּ יְכוּלָה לְחַזֵּר בָּהּ,** וקשה על כך: **וְהֵלֵא בְּדוּקָה וְעוֹמְדָת** - והרי בתחילה אמר רבי עקיבא שאם אומרת 'איני שותה', הרי היא בדוקה ועומדת, ואינה צריכה לשתות.

מד. [רש"י מוסיף שלפי זה נמצא שיש גם מחלוקת בין רבי שמעון ורבי עקיבא מה הדין באופן שהשקה ואחר כך הקריב, שלרבי שמעון מנחתה כשרה, ולומד זאת מ'זהשקה' קמא. ורבי עקיבא דורש מ'זהשקה קמא' לעניין אחר, כמובא לעיל, ולשיטתו אם השקה ואחר כך הקריב מנחתה פסולה. וכן הם חולקים אם נמחקה המגילה לפני ההקטרה שלרבי שמעון אינה שותה (שרבי שמעון דורש שמשקים בעל כרחה מפסוק כז שנאמר 'לאחר ההקטרה'), ולרבי עקיבא היא שותה (שרבי עקיבא דורש שמשקים בעל כרחה מפסוק כד שנאמר לפני ההקטרה)].

רבי עקיבא, מקריב ואחר כך משקה	
סדר הפסוקים:	
ללמד שאם מחקו לפני הקטרה שותה בעל כרחה	מחיקת המגילה (פסוק כג) שתיה (פסוק כד)
ל'רישומי ניבר	הקטרה ואחר כך שותה (פסוק כה כו)
מקריב ואחר כך משקה	שתיה (פסוק כז)

בירור בדעת רבי עקיבא	
אומרת איני שותה	
רישא (לא קרב הקומץ)	סיפא (קרב הקומץ)
בדוקה ועומדת	משקין בעל כרחא

תשובה: מה ששנינו שאין משקין אותה בעל כרחא הוא כשחוזרת בה מחמת בריאות

אלא כך יש ליישב את הדברים: **לא קשיא, הא** – מה שהבריייתא מחלקת בין אם קרב הקומץ או לא, מדובר **דקְהָדְרָא בַּהּ מַחְמַת רְתִיתָא** – שחוזרת בה מחמת פחד, **וְהָא** – וזה ששנינו שהיא בדוקה ועומדת ובכל אופן אינה שותה, מדובר **דקְהָדְרָא בַּהּ מַחְמַת בְּרִיּוּתָא** – שהיא חוזרת בה מחמת בריאות, שרואים שאינה מפחדת, והגמרא מבארת את הדברים:

וְהָכִי קָאָמְרִי: כָּל שְׂאוּמְרַת 'איני שותה' מַחְמַת בְּרִיּוּתָא, כָּלֵל כָּלֵל לֹא שְׂתִיָּא, שוּדָאִי שְׂהִיא נְטַמָּא, וְלִכֵּן אִינְהּ מַפְחַדַת כָּלֵל, שְׂמַתְחִילָה סְבֵרָה בְּדַעְתָּהּ וְאִמְרָה כְּשֶׁאֲגִיעַ לִידֵי כֶּךָ שִׁיאֲמָרוּ לִי לִשְׂתוּת לֹא אִשְׂתָּה.

רישא דבריייתא ב'	איני שותה מחמת בריאות – הרי היא בדוקה ועומדת ואין משקין אותה
------------------	--

אבל אם אומרת 'איני שותה' **מַחְמַת רְתִיתָא**, שאנו רואין אותה רותתת, ויתכן שבאמת לא נטמאה וחוששת 'פחד שווא' שהיא תמות מהמים אפילו שהיא טהורה, ורוצה היתה לסמוך על טהרתה ולשתות, ולפיכך היא רותתת, וכשמגיעת לשתות חוזרת בה ואומרת 'איני שותה', הילכך **עַד שְׂלֵא קָרַב הַקּוּמֵץ, דְּאִכְתִּי לֹא אֲמַחֹק מְגִילָה** – שעדיין לא נמחקה המגילה, **אִי נְמִי אֲמַחֹק מְגִילָה דְּשְׂלֵא כְּדִין עֲבוּד כְּהֻנִּים דְּמַחְקִי** – או באופן שנמחקה המגילה לפני הקרבת הקומץ, שהכהנים עשו שלא כדין, **מְצִי[א] הָדְרָא בַּהּ** – היא יכולה לחזור בה. **מְשַׁקְרַב הַקּוּמֵץ, דְּכְדִין עֲבוּד כְּהֻנִּים דְּמַחְקִי** – שבדין עשו הכהנים שמחקו את המגילה, **לֹא מְצִי הָדְרָא בַּהּ** – אינה יכולה לחזור בה. (דף ט)

סיפא דבריייתא ב'	איני שותה מחמת רתיתא – משקין אותה בעל כרחא ותלוי אם קרב הקומץ
------------------	---

ולפי זה מתורצת גם הסתירה הראשונה שהבריייתא הראשונה דלעיל ששנינו ששותה בעל כרחא אם נמחקה המגילה, היינו כשאומרת איני שותה מחמת ריתותא. והבריייתא השניה ששנינו ברישא שאין משקים אותה בעל כרחא היינו כשאומרת איני שותה מחמת בריאות.

ברייתא א'	איני שותה מחמת רתיתא – משקין אותה בעל כרחא ותלוי אם נמחקה המגילה
-----------	--

עדין קשה שיש סתירה בין הברייתות בדעת רבי עקיבא אם מכריחים אותה לשתות אחרי שנמחקה המגילה לפני שקרב הקומץ

אחר שהתבאר שלרבי עקיבא אם אומרת 'איני שותה' מחמת רתיתא, משקין אותה בעל כרחיה, שואלת הגמרא שעדיין יש בזה סתירה בין הברייתות: **קָשָׁיָא דְרַבִּי עֲקִיבָא אֲדַרְבֵי עֲקִיבָא, הֲתָם (שם, בברייתא הראשונה) אָמַר, מְחִיקָה מְעַכְבָּא – מחיקת המגילה מעכבת את האונס, שאם אמרה 'איני שותה', כל שלא נמחק המגילה יכולה לחזור בה, ואם נמחקה המגילה מכריחים אותה לשתות, ואפילו אם עדיין לא קרב הקומץ, וְהָבֵא (וכאן, בברייתא השניה) אָמַר, קוֹמֵץ מְעַכְבָּא – הקרבת הקומץ מעכבת את האונס, שאם אמרה 'איני שותה', כל שלא קרב הקומץ יכולה לחזור בה.**

סתירה א בדעת ר"ע	
ברייתא א'	ברייתא ב'
אם נמחקה המגילה אף שעדיין לא הקריבו את הקומץ – מכריחים אותה לשתות	רק אם הקריבו את הקומץ – מכריחים אותה לשתות

עונה הגמרא: **תְּרֵי תַנָּאֵי וְאֵלֵיבָא דְרַבִּי עֲקִיבָא – שתי הברייתות הם ב' תנאים שנחלקו בדעתו של רבי עקיבא.**

קשיא דרבי עקיבא אדרבי עקיבא התם אמר מחיקה מעכבא והכא אמר קומץ מעכב. תרי תנאי ואלביא דרבי עקיבא [התבאר בדף הקודם].

אמרה איני שותה 'מחמת בריאות', האם יכולה לחזור בה

איבעיא להו, אמרה 'איני שותה' מחמת בריותא – 'מחמת בריאות', ולא מפחד, שלעיל שנינו שלרבי עקיבא באופן כזה אינה שותה, שאנו אומרים שודאי שהיא נטמאה, ולכן אינה מפחדת מהמים שמתחילה חשבה שכאשר יאמרו לה לשתות היא לא תשתה, וְחֹזְרָה וְאִמְרָה 'שֹׁתָה אֲנִי', מהו – מה הדין, האם משקים אותה לרצונה.

הגמרא מבארת את צדדי הספק: כִּיּוֹן דְאִמְרָה 'איני שותה', טְמֵאָה אֲנִי קְאָמְרָה – הרי זה כאילו אמרה שהיא טמאה, וכִּיּוֹן דְאִחְזִיק נְפִשָׁה בְטוּמְאָה לֹא מְצִיא הַדֶּרֶה בָּהּ – וכיון שהחזיקה עצמה טמאה אינה יכולה לחזור בה, כדין כל אשה שאמרה 'טמאה אני',

או דִּילְמָא – או שמא, כִּיּוֹן דְאִמְרָה – כיון שחזרה בה ואמרה 'שותה אני', גְּלִיָא דְעֵתָה דְמַחְמַת בִּיעֵתוּתָא הוּא דְאִמְרָה – גילתה בזה דעתה שמה שאמרה תחילה שאינה שותה, מחמת פחד אמרה זאת.

הגמרא לא פושטת ספק זה, ומסיימת בתיקו.

צריך שיתן דבר מר לתוך המים

אמר אבוה דשמואל: צריך שיתן דבר מר לתוך המים.

מאי טעמא.

דְאִמְרָה קְרָא 'זמחה אל מי המרים', משמע: שְׁמֵרִים כְּבֵר – שלפני שמחוק לתוכם את המגילה הרי הם כבר 'מרים', אם כן מוכח שהם 'מרים' מחמת שנתן לתוכם 'דבר מר', ולא שרק 'נקראים' 'מרים' – על שם קללת בדיקתם, שהרי לפני שמחוק לתוכם את המגילה אינם ראויים לבדוק.

משנה

אמרה איני שוטה לפני מחיקת המגילה

עד שלא נמחקה המגילה אמרה 'איני שוטה' מגילתה נגננת בצדי ההיכל, שכל כתבי הקדש שאינן ראויים לקרות בהן נגנזים שלא יתבזו, ומנחתה מתפזרת (נשרפת) על הדשן [והיינו בית הדשן שבעזרה ששורפים שם פסולי קדשי קדשים ופסולי אימורים (שאסור להוציאם מהעזרה, הואיל וקידשום בכלי שרת)].

דין המים והמגילה כשאינה שוטה

ואין מגילתה בשרה להשקות בה סוטה אחרת, שצריך כתיבה לשמה, דכתיב 'ועשה לה הכהן, לה' לשמה.

אמרה טמאה אני אחר מחיקת המגילה

נמחקה המגילה, ואמרה 'טמאה אני', המים נשפכין, כיון שאמרה 'טמאה אני' בדוקה ועומדת היא, ומים המרים לא ניתנו אלא לברר את הספק, ומנחתה מתפזרת על בית הדשן.

אמרה איני שוטה אחר מחיקת המגילה

נמחקה המגילה ואמרה 'איני שוטה', מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחיה, שמא טהורה היא ומחמת פחד אינה רוצה לשתות, שפוחדת שאף שהיא טהורה תמות מהמים.

סדר הדברים אחר ששוטה

אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות, ועיניה בולטות, והיא מתמלאת גידין - הגידין שבלחיה מתנפחים ונראת כמליאה גידין, וגם בשרה נעשה שורות שורות נפוחות, והם אומרים: הוציאוה [הוציאוה] שלא תטמא העזרה.

אם יש לה זכות היתה תולה

אם יש לה זכות, היתה תולה לה - על ידי הזכות נדחה לה העונש, יש זכות תולה שנה אחת - שמתה לאחר שנה, יש זכות תולה שתי שנים - ומתה לאחר שנתיים. יש זכות תולה שלש שנים - ומתה לאחר ג' שנים.

אם זכות תולה לה

אם ללמד את בתו תורה

[דעה א':] מכאן אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את בתו תורה, שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה - תראה ותלמד בפרשת סוטה שהזכות תולה.

[דעה ב':] רבי אליעזר אומר: כל המלמד בתו תורה, (כאילו) לומדה תפלות, שמתוך התורה היא מבינה ערמומיות, ומהערמומיות שיכנס תגיע לעשות דברים לא טובים בהצנע. רבי יהושע אומר: רוצה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות, לפיכך אין טוב שתלמוד תורה.

מבלי עולם

הוא (רבי יהושע) היה אומר: חסיד שוטה – שרואה אשה טובעת בנהר ואין מצילה, ורשע ערום [הגמרא להלן מביאה בזה ד' ביאורים], ואשה פרושה [שעושה את עצמה צדיקה ובאמת מתעסקת בכשפים כפי שיבואר בגמרא], ומכות פרושין – שמכה את עצמו בכתלים להראות שהוא עניו וצנוע, הרי אלו מבלי עולם – הרי הם מבליים ומקלקלים את העולם.

גמרא

אם להטיל קנקנתום לתוך הדיו

אמר רב יהודה אמר שמואל משום רבי מאיר: כשהייתי למד תורה אצל רבי עקיבא הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו (כשנותנים חומר זה בדיו אינו נמחק), ולא אמר לי דבר.

כשבאתי אצל רבי ישמעאל, אמר לי: בני, מה מלאכתך.

אמרתי לו: לבקר (סופר) אני.

אמר לי רבי ישמעאל: בני הוי והיר שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא תחסיר אות אחת או תתיר אות אחת, נמצאת אתה מחריב את כל העולם כלו – כגון א' מתיבת 'אמת' שבפסוק 'וה' אלהים אמת', או תיתר אות אחת מתיבת 'ברא' שבפסוק 'בראשית ברא אלהים'.

אמרתי לו: דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו.

אמר לי רבי ישמעאל: וכי מטילין קנקנתום לתוך הדיו, התורה אמרה 'ומחה', כתב שיכול למחות, כלומר: בפרשת סוטה שבתורה (שכתובה בפרשת נשא) צריך לכותבה בכתב שיכול להימחות, היות ואפשר לקחת יריעה זו שבספר תורה ולמחוק ממנה לתוך המים כדי להשקות סוטה (שבמגילת סוטה לא צריך לכותבה לשמה), [ואם יטיל קנקנתום לתוך הדיו, פרשה זו תהיה פסולה להשקאת סוטה, ונמצאת המחיקה וההשקאה שלא כדין].

מבררת הגמרא: מאי קאמר ליה ומאי קא מהדר ליה – מה אמר רבי ישמעאל שרבי מאיר ענה לו 'דבר אחד יש לי שעושה רושם ואינו נמחק', מה ענין קנקנתום אצל חיסור ויתור.

מבאר הגמרא: הכי קאמר ליה – כך אמר רבי מאיר לרבי ישמעאל: לא מבעיא בחסירות ויתירות דבקי אגא – לא צריך לומר בחסירות ויתרות שאין חשש, שאני בקי, אלא אפילו למיחש לזבוב דדילמא אתי ויתיב אתגיה דדלית ומחיק ליה ומשוני ליה ריש – אלא אפילו לחשוש לזבוב ששמא בא ויושב על התג של הד' ומחוק אותו ויעשה אותו לר', כגון האות ד' בתיבת 'אחד', שאם התג נמחק הרי זה אחר, דבר אחד יש לי שאני מטיל לתוך הדיו וקנקנתום שמו, ואינו נמחק לגמרי.

שואלת הגמרא: איני – האמנם, והא תניא אמר רבי מאיר: כשהייתי למד תורה אצל רבי ישמעאל הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר. כשבאתי אצל רבי עקיבא אסרה עלי.

קשיא שמוש אשמוש – קשה שלעיל אמר שלמד תחילה אצל רבי עקיבא ואחר כך בא אצל רבי ישמעאל וכאן שנינו שתחילה למד אצל רבי ישמעאל ואחר כך בא אצל רבי עקיבא.

קשיא אסרה אסרה – וכן קשה שבברייתא הראשונה שנינו שרבי ישמעאל אסר להטיל קנקנתום לתוך הדיו ובברייתא השניה מבואר שרבי עקיבא אסר זאת.

הגמרא מתרצת את השאלה הראשונה: בשלמא שמוש אשמוש לא קשיא, מעיקרא אתא לקמיה דרבי עקיבא – בתחילה רבי מאיר בא ללמוד אצל רבי עקיבא, כיון דלא מצי (קם) [למיקם] אליביה – כיון שלא הצליח להתיישב בלימודו לפי שיטתו של רבי עקיבא, שרבי עקיבא היה מביא סברא לומר על טמא טהור וסברא לומר על טהור טמא כדי לדון ולברר מה הסברא הנכונה, ובדרך זו רבי מאיר לא עמד על עיקר טעם ומסקנת ההלכה. על כן אתא לקמיה דרבי ישמעאל וגמר גמרא – בא רבי מאיר לפני רבי ישמעאל ולמד ממנו משניות סתומות כמו שהן כפי שרבי ישמעאל קיבלם מרבו ורבו מרבו, הדר אתא לקמיה דרבי עקיבא סבר סברא – ואחר כך חזר ובא לפני רבי עקיבא לעמוד על עיקר טעמי המשנה מפני מה זה טמא וזה טהור זה אסור וזה מותר ועל מה כל דבר נסמך ועל איזה מקרא, (וזה תלמוד שהיה בימי התנאים ולהבין דבר מתוך דבר כשהיה דבר חדש נשאל בבית המדרש מהיכן ילמדוהו ולא יזה משנה ידמוהו).

אלא אסרה אסרה קשיא – אך השאלה השניה קשה שבברייתא הראשונה שנינו שרבי ישמעאל אסר להטיל קנקנתום לתוך הדיו ובברייתא השניה מבואר שרבי עקיבא אסר זאת.

הגמרא לא מתרצת קושיא זו, ונשארת בקשיא.

אם מותר לתת קנקנתום לתוך הדיו בפרשת סוטה שבספר תורה

[דעה א':] תניא רבי יהודה אומר: אומר היה רבי מאיר: לכל מטילין קנקנתום לתוך הדיו [ואפילו בדיו לכתובת ספר תורה], (עמוד ב) חוץ מפרשת סוטה בלבד – חוץ מפרשת סוטה שכתובה בפרשת נשא.

אם מוחקין לה מהתורה

[דעה א':] רבי יעקב אומר משמו [של רבי מאיר] חוץ מפרשת סוטה של מקדש, כלומר: בפרשת סוטה שכתובה בספר תורה יכול להטיל קנקנתום, ורק במגילת סוטה שכותבים לסוטות בה אסור להטיל קנקנתום.

מבררת הגמרא: מאי בינייהו – כלומר במה ובאיזה טעם נחלקו.

אמר רבי ירמיה: למחוק לה מן התורה איבא בינייהו – הם נחלקו אם משתמשים בפרשת סוטה שבספר תורה למחיקה והשקאת סוטות, לתנא קמא משתמשים בזה, ולכן בפרשת סוטה שבספר תורה לא מטילים קנקנתום, ולר' יעקב לא משתמשים בפרשת סוטה שבספר תורה לצורך זה, ועל כן בפרשת סוטה שבספר תורה מטילים קנקנתום, ורק במגילת סוטה שכותבים לכל סוטה לא מטילים קנקנתום.

הצעת תליית מחלוקת זו במחלוקת התנאים אם מגילתה כשרה להשקות אחרת

והני תנאי – ותנאים אלו שנחלקו אם מוחקים לה מהתורה, כי הני תנאי – נחלקו במחלוקת התנאים אם צריך כתיבה לשמה במגילת הסוטה, דתניא: אין מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת, ולכן אין מוחקים לה מהתורה, שהרי התורה לא נכתבה לשם השקאת אשה פלונית. רבי אחי בר יאשיה אומר: מגילתה כשירה להשקות בה סוטה אחרת, ולכן מוחקים לה מהתורה.

ב' דחיות: מחלוקת זו אינה תלויה במחלוקת זו

אמר רב פפא: דילמא לא היא – שמא אין זה כך ואין המחלוקת תלויה זו בזו, עד כאן לא קאמר תנא קמא התם שאם המגילה נכתבה לשם אחרת אינה כשרה לשם אחרת, אלא פיון דאינתיק – אלא כיון שמגילה זו כתובה וחיברוה לשום רחל, לא הדרא מינתקא – על כן שוב אי אפשר לחברה לשום לאה, אבל תורה דסתמא כתיבה הכי נמי דמחקינן – אבל תורה שנכתבה בסתם (לא לשם אשה מסויימת) הרי היא כשרה לכל הנשים.

הגמרא מביאה דחייה נוספת שב' המחלוקות לא שייכות אחת לשניה, אמר רב נחמן בר יצחק: דילמא לא היא – שמא אין המחלוקת תלויה זו בזו מצד אחר, עד כאן לא קאמר רבי אחי בר יאשיה התם אלא במגילה דאיכתוב לשום אלות בעולם, וכיון שהיא נכתבה לשם מגילת סוטה הרי היא כשרה, אבל תורה דלהתלמוד כתיבה – אבל תורה שנכתבה ללמוד בה ולא לשם 'אלות' לסוטה, הכי נמי דלא מחקינן.

שאלה: וכי לרב אחי בר יאשיה שאין צריך כתיבה לשמה,

גם בגט אין צריך לשמה

שואלת הגמרא: ורבי אחי בר יאשיה לית ליה – אינו סובר את מה ששנינו: כתב גט לגרש את אשתו ונמלך – וחזר בו מלגרשה, מצאו בן עירו ואמר לו: שמי בשמך, ושם אשתי בשם אשתך, פסול לגרש בו, שדורשים 'לה' לשמה, דכתיב 'וכתב לה ספר כריתות', והכא נמי כתיב 'ועשה לה הכרן', ומשמע 'לה' לשמה.

תשובה: בגט צריך כתיבה לשמה, ובסוטה צריך מחיקה לשמה

עונה הגמרא: אמרי, התם 'וכתב לה', אמר רחמנא, בעינן כתיבה לשמה. הכא נמי – כאן גם בסוטה כתוב 'ועשה לה', מאי עשייה, מחיקה.

שאלה: הרישא של משנתינו היא כדעת רבי שמעון והסיפא כרבנן

שנינו במשנה: **אינה מספקת לשתות עד שפניה [כו']**, ומבואר שמיד ששותה נבדקת,

מבררת הגמרא: **מני** – מי הוא התנא ששנה את משנתינו, **רבי שמעון** היא דאמר מקריב את מנחתה ואחר כך משקה, דכמה דלא קרבה מנחתה לא בדקי לה מניא – שכל שעדיין לא הקריבו את המנחה אין המים בודקים אותה, דכתיב **מנחת זכרון מופרת עון**, ועל כן כאשר משקה אותה כבר הקריבו את מנחתה, ומיד המים בודקים אותה.

אימא סיפא: יש לה זכות, היתה תולה לה, אתאן לרבנן – חלק זה במשנה מבואר כשיטת רבנן, **דאי רבי שמעון האמר אין זכות תולה במים המרים**.

תשובה: משנתינו דעת רבי עקיבא היא

עונה הגמרא: **אמר רב חסדא: הא מני** – מי הוא התנא ששנה את משנתינו **רבי עקיבא היא**, **דאמר: מקריב את מנחתה ואחר כך משקה** (כמבואר לעיל דף יט), **ובזכות סבר לה רבנן**, שהזכות תולה לה.

הטעם שצריך להוציאה

שנינו במשנה: **והם אומרים הוציאוה שלא תטמא העזרה וכו'**.

מאי טעמא.

דדילמא מתה.

הגמרא דוחה ביאור זה: **למימרא דמת אסור במחנה לזיה** – בהר הבית (שהרי עזרת נשים וגם שער נקנור לא נתקדשו בקדושת עזרה והרי הן כשאר הר הבית), **והתניא: טמא מת מותר ליכנס למחנה לזיה, ולא טמא מת בלבד אמרו, אלא אפילו מת עצמו, שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו, עמו במחיצתו** – ובמדבר נמי היו ג' מחנות (א): לפנים מן הקלעים – מחנה שכינה, ובבית המקדש הוא 'העזרה. (ב): והלויים יחנו סביב למשכן העדות (במדבר א) – זה מחנה לזיה, ובבית המקדש הוא 'הר הבית'. (ג): והדגלים ג' פרסאות זה מחנה ישראל, ובזמן המקדש הוא 'ירושלים'. ומשה היה לזיה, ונאמר שעצמות יוסף היו 'עמו' במחיצתו, הרי שמותר להכניס מת להר הבית שהוא כנגד מנחה לזיה.

הגמרא מבארת טעם חדש: **אמר אביי: שמא תפרוס נדה** – אגב ביעתותא דמים המרים, והנדה אסורה במחנה לזיה.

שואלת הגמרא: **למימרא דביעתותא מרפיא** – מדבריך מתבאר לומר שהפחד מרפה וגורם לראיית דם.

עונה הגמרא: **אין, דכתיב ונתת לחל המלכה מאד, ואמר רב: שפירסה נדה**.

שואלת הגמרא: **והא אָנן תַּנן חֲרֵדָה מִסְלֶקֶת דְּמִים.**

עונה הגמרא: **פְּחָדָא צְמִית** – דאגה שאינה באה פתאום אלא דואגת שמא יבואו אויבים להורגה צומת את המקור מלהוציא דם ואפי' בשעת וסתה. אבל **בִּיעֲתוּתָא** – בהלה הבאה פתאום כגון זו שלא היתה חרידה עד עכשיו ופתאום היא מרגשת בצערה וכן באסתר שבאת לה שמועת מרדכי פתאום, **מְרַפְיָא** – מרפה ופותח המקור ורואה דם.

בירור: כרעת מי שנויה משנתינו שהזכות תולה ג' שנים

לכמה זמן
זכות תולה

שנינו במשנה: **יש לה זכות היתה תולה לה וכו', יש זכות תולה שנה אחת, יש זכות תולה שתי שנים, יש זכות תולה שלש שנים.**

מבררת הגמרא: **מני מתניתין** – מי התנא ששנה את משנתינו שזכות תולה ג' שנים, **לא אבא יוסי בן חנן, ולא רבי אלעזר בן יצחק איש כפר דרום, ולא רבי ישמעאל,**

דתנאי: אם יש לה זכות תולה לה שלשה חדשים כדי הכרת העובר, שנאמר 'ונקתה ונזרע זרע', ודורשים 'ונקתה' – על ידי זכות, וזכות זו תתלה לה שלא תיענש בשיעור זמן כדי 'ונזרעה זרע', כשיעור שהעובר ניכר במעוברת שהוא ג' חדשים, **דברי אבא יוסי בן חנן.**

רבי אלעזר בן יצחק איש כפר דרום אומר: תשעה חדשים, שנאמר 'ונקתה ונזרעה זרע', ולהלן הוא אומר 'זרע יעבדנו יספר', זרע הראוי לספר – 'ונקתה' על ידי זכות, וזכות זו תתלה לה לחיות תשע חדשים שהוא שיעור זמן שיוכל להיוולד לה ולד הראוי לחיות ולבא לידי סיפור שבחו של מקום.

רבי ישמעאל אומר: הזכות תולה לה שנים עשר חדש, ואף על פי שאין ראיה גמורה לדבר, יש זכר לדבר, דכתיב 'להן מלכא' [אמנם המלך] מלכי ישפר עליך [עצתי תיטב בעיניך להאמין לעצתי]. **וחטיך בצדקה פרק ועויתך במחן ענין** – וחטאך ע"י צדקה פדה, ועונותיך תפדה בחנינת העניים, (דף כא) **'הן תהוי ארכא לשלותך'** – ואז תהא אורך זמן לשלומך שלא יבאו עליך הפורענות, וכן עשה נבוכדנצר היה מקבץ בכל יום עניי ישראל שהביא בגולה והיו צריכין מזונות ומפרנסם, ואף דניאל כשהשיאו עצה זו לכך נתכוין שראה את ישראל בגולה מחזרין על הפתחים, **וכתיב 'כלא מטא על נבוכדנצר מלכא'** – כל הפורענות הגיע על נבוכדנצר, **וכתיב 'לקצת ירחין תרי עשר'** – שהפורענות הגיע לו לאחר י"ב חודש, הרי שתלה לו הזכות י"ב חדש.

תשובה: משנתינו דעת רבי ישמעאל היא

מבארת הגמרא: **לעולם משנתינו ששנינו שהזכות תולה ג' שנים הוא דעת רבי ישמעאל שסובר שהזכות תולה לה לשנה, ואשכח קרא דאמר ותני** – והוא מצא פסוק ששונה בהארכת זמן כלומר מקרא שכתוב שהקב"ה מאריך זמן עד ג' פעמים הלכך הוו ג' שנים, **דכתיב 'פה אמר ה' על שלשה פשעי אדום ועל ארבעה לא אשיבנו', דהיינו שעל ג' פעמים ה' תולה וממתין.**

ומאי אף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר – מדוע אין זה ראיה גמורה אלא רק זכר לדבר, דלמא שאני גוים דלא מפקיד דינא עליהו – שמא אצל גוים הוא שונה שאין ממהרין מן השמים לפקוד עונותם עליהם בעולם הזה, אבל מישראל ממהרין ליפרע בעולם הזה ומדקדקין אחריהם.

הן תהוי ארכא לשלותר, וכתיב כללא מטא על נבוכדנצר מלכא, וכתיב לקצת ירחין תרי עשר. לעולם רבי ישמעאל ואשכח קרא דאמר ותני דכתיב כה אמר ה' על שלשה פשעי אדום. ומאי אף על פי שאין ראיה לדבר, וזכר לדבר, דלמא שאני גוים דלא מפקיד דינא עליהו. [התבאר בדף הקודם].

שאלה: אם מדובר שזכות התורה מגינה עליה, הרי אינה מצווה. ואם שכר מצוה, הרי אינו מגוין מחטא ויסורים

שנינו במשנה: ויש זכות תולה שלש שנים בו.

מבררת הגמרא: זכות דמאי – זכות של מה מגינה כל כך, אילימא זכות דתורה – אם תאמר זכות של תורה, שהיתה עוסקת בתורה, הא אינה מצווה ועושה היא – הרי אינה מצווה בלימוד תורה, דכתיב 'למדתם אותם את בניכם', את בניכם – ולא את בנותיכם, וכיון שאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה.

אלא זכות דמצוה.

שואלת הגמרא: זכות דמצוה, מי מגנא כולי האי – וכי היא מגינה כל כך, והתניא: את זו דרש רבי מנחם בר יוסי: 'כי נר מצוה ותורה אור', תלה הכתוב את המצוה ב'נר' ואת התורה ב'אור', את המצוה ב'נר' לומר לה: מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה ב'אור', לומר לה: מה אור מגין לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר 'בהתהלךך תנחה אתך' וגו', 'בהתהלךך תנחה אתך' – זה העולם הזה. 'בשכבך תשמור עליך' – זו מיתה. 'והקיצות היא תשיחך' (היא תליץ בערך את זכותך) לעתיד לבא.

משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה, ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים (גומות), ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הלסטין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך.

נודמנה לו אבוקה של אור (נר). ניצל מן הקוצים ומן הפחתים ומן הברקנים – כך זכה לקיים מצוה ניצל ממקצת פורעניות. ועדיין מתיירא מחיה רעה ומן הלסטין – שדרכן לילך בלילה פן יפגעו בו, דכתיב 'תשת חושך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער'. ואינו יודע באיזה דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר (אור) ניצל מחיה רעה ומן הלסטין – ואף כאן זכה לתורה ניצל מן החטא ומן היסורין.

מצוה – בנר	תורה – באור
מגין לפי שעה	מגין לעולם
כמו אבוקה של אור – ניצל מן הקוצין, פחתים ברקנים, ועדיין מתיירא מחיה רעה ולסטין – כלומר: מתיירא מחטא ויסורים	ניצל מחיה רעה ולסטין. כלומר: אינו מתיירא מחטא ויסורים.

וְעֵדֵינוּ אֵינוּ יוֹדְעַת בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ מֵהַלֶּךְ - שמא יכפנו יצרו ליבטל וישיב עליו יצה"ר ופורענות, הגיע לפרשת דרכים [ושם הכיר את דרכו] ניצל מכולם, ואף כאן הגיע ליום המיתה ולא פירש מן התורה עד יום מותו ניצל מכולן.

דָּבָר אַחֵר, עֲבִירָה מְכַבָּה שֶׁכָּר מִצְוָה, וְאֵין עֲבִירָה מְכַבָּה שֶׁכָּר תּוֹרָה, [מי שעסק בתורה קודם לכן] שְׁנֵאמַר 'מִים רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֱהָבָה', [זו תורה, דכתיב (שיר ב) 'הביאני אל בית היין (גימטריא סוד) ודגלו עלי אהבה'^מ].

מצוה – בנר	תורה – באור
עבירה מכבה שכר מצוה – ואזי המצוה אינה מגינה מיסורים	אין עבירה מכבה שכר תורה – והתורה מגינה מיסורים

הרי מוכח שמצוה לא מגינה כל כך.

תשובה א': הכונה לזכות של מצוה

שהמצוה מגינה מיסורים ופורענות, אף בשעה שאין עוסק בה

עונה הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף: לעולם המצוה מגינה מפורענות ומיסורין, ומה ששנינו שיש הבדל בין מצוה לתורה שמצוה מגינה רק לפי שעה היינו לעניין להציל מהחטא כדלהלן: מִצְוָה בְּעֵידָנָא דְעָסִיק בַּהּ – מצוה בזמן שעוסק בה, מִגְנָא – מגינה מהיסורין, וּמְצַלָּא – ומצילה מיצה"ר שלא יבשילנו לחטא.

בְּעֵידָנָא דְלֹא עָסִיק בַּהּ – ומשנגמר המצוה ואינו עוסק בה אַגוּנֵי מְגָנָא – הרי היא מגינה מן היסורים, אַצוּלֵי לֹא מְצַלָּא – אבל אינה מצילה מהחטא (וזהו ששנינו בבבלייתא שמצוה מגינה רק לפי שעה, דהיינו רק בזמן שעוסק בה).

תּוֹרָה בֵּין בְּעֵידָנָא דְעָסִיק בַּהּ וּבֵין בְּעֵידָנָא דְלֹא עָסִיק בַּהּ, מְגָנָא וּמְצַלָּא – מגינה מיסורים ומצילה שלא יחטא.

[ומה ששנינו 'עבירה מכבה מצוה', אין הכונה לענין להגין מהיסורין, אלא לעניין ליטול שכר לעתיד].

מצוה – בנר		תורה – באור	
כשעוסק בה	מגינה מחטא ויסורים,	כשעוסק בה	מגינה מיסורים
כשלא עוסק בה	מגינה מיסורים	כשלא עוסק בה	ומצילה מיצר הרע

מה. והוא מרמז לתורה, ראה ילקוט שמעוני (שיר השירים ב רמז תתקפ"ו): הביאני אל בית היין זה סיני כשם שהיין מגדל את הגוף כך דברי תורה שנאמר כי לויית חן הם לראשך, ומה היין כל מי שאוהבו אינו שבע ממנו כך דברי תורה, ומה היין שותיו ניכרים כך דברי תורה הלומדן ניכר בדבורו. ודגלו עלי אהבה אלו מ'ט פנים טהור מנין ודגלו, וכן הוא אומר אמרות ה' אמרות טהורות אמר רבי אחא אפילו עם הארץ שקורים לאהבה איבה כגון ואהבת ואייבת, אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה ודלוגו עלי אהבה.

אין עבירה מכבה תורה

שנינו בבבוייתא: דבר אחר: עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה מכבה תורה.

אמר רב יוסף: דרשיה רבי מנחם בר יוסי להאי קרא – רבי מנחם בן יוסי דרש פסוק זה המובא לעיל שאין עבירה מכבה תורה, כי סיני – כמו 'סיני', דרשה מבוארת ומקובלת, ואילמלא דרשוה דואג ואחיתופל הכי – ואם דואג ואחיתופל היו דורשים זאת, לא רדפו בטר דוד – לא היו רודפים אחרי דוד, דכתיב 'לאמר אלהים עזבו' וגו' – שהיו אומרים על דוד המלך: אלהים עזבו, שבא על אשת איש, רדפו ותפסוהו כי אין מציל, ואין אנו נענשים עליו, כי אין לו זכות שיצילנו, שהעבירה כבתה זכיותיו.

מאי דרוש, 'ולא יראה כף ערות דבר' ושב מאחריו' וגו' – לא יראה כף עבירה, ואם יראה 'ושב מאחריו', והן אינן יודעין שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה.

אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה

היות והוזכר לעיל הפסוק 'מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה', הגמרא דורשת את המשך הפסוק: 'מאי' אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו'.

אמר עולא: לא כשמעון אחי עזריה – 'שמעון' הוא תנא המוזכר במשנה בתחילת זבחים, ולמד תורה על ידי אחיו (עזריה) שהיה עוסק בפרקמטיא ומפרנס את אחיו (שמעון), כדי שיחלוק בזכות לימודו של שמעון, לכך 'שמעון' נקרא על שם עזריה אחיו שלמד על ידו, ולא כרבי יוחנן דבי נשיאה, שר' יוחנן למד ע"י הנשיא שהי' מפרנסו,

אלא כהלל ושבנא, דכי אתא רב דימי אמר: הלל ושבנא אחי הוו, הלל עסק בתורה מתוך עוני רב כדמפרש במס' יומא (דף לה), שבנא אחיו עבד עיסקא – עסק במסחר. לסוף אמר ליה שבנא להלל: תא נערוב וליפלוג – בא נתערב יחד ונתחלק, יצתה בת קול ואמרה: אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו' וגו', שאי אפשר לבוא ולהתחלק ברווח לאחר שעסק בתורה מתוך הדחק. ורק מי שמסייע בשעת הדחק ללומד התורה (שמתנה עמו שהיא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלקו עמו בשכר) הרי הוא מתחלק עמו בשכר. (עמוד ב)

דעת רבי אליעזר שכל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות

אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את וכו'.

רבי אליעזר אומר: כל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות.

מבררת הגמרא: תפלות סלקא דעתך – וכי תעלה על דעתך שרבי אליעזר קורה לתורה 'תפלות'. מבארת הגמרא: אלא אימא כאילו למדה תפלות – שמתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דברים לא טובים בהצנע.

[ביאור ב':] רבי אבהו אומר: זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז, ומעתה לא יוכל העני ליטול לקט. [ועושה זאת כיון שרוצה שקרוביו יקחו את הלקט], דתנן: מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני. היה לו מאתים חסר דינר, אפילו אלף נותנין לו כאחת. הרי זה יטול.

[ביאור ג':] רבי אסי אמר רבי יוחנן: זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטין, שמי שמת והניח בניו ובנות, בזמן שהנכסים מועטין הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, ואם מכרו מהנכסים לפני שבאו הבנות לבית דין – המכירה חלה, דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: לתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין, מה שמכרו מכרו, ונמצא שבזה היועץ הפסיד לבנות [יש מבארים שהבנות אינן ניוזנות ממעות המכירה וזהו ההפסד שלהם].

[ביאור ד':] אביי אמר: זה המשיא עצה למכור בנכסים, כרבן שמעון בן גמליאל, דתנאי: נכסי לך [לראובן], ואחריך – אחרי מותך, לא בניך ירשו את המתנה אלא הרי הם נתונים לפלוני [לשמעון]. וירד הראשון [ראובן] ומכר את הנכסים, ואכל את דמי המכירה, השני [שמעון] מוציא את הנכסים מיד הלקוחות, שהרי לאחר מות ראובן הם שייכים אליו, דברי רבי.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין לשני [לשמעון] אלא מה ששייר ראשון – אלא מה שראובן לא מכר, ועל כן זה שיעץ לראובן למכור את הנכסים הזיק לשמעון.

[ביאור ה':] רב יוסף בר חמא אמר רב ששת: זה המכריע אחרים באורחותיו – שאומר לאחרים: ראו ועשו כמוני ולכו בדרכי, ולא נתכוון זה אלא להראות עצמו כחסיד בעיני הבריות, ואין תוכו כברו אלא שלא ידקדקו אחריו לבדוק בתועבותיו.

[ביאור ו':] רבי זריקא אמר רב הונא: זה המיקל לעצמו ומחמיר לאחרים.

[ביאור ז':] עולא אמר: זה (בבא מציעא פ"ג) שקרא מקרא ושנה משנה ולא שימש תלמידי חכמים – ללמוד סברת הגמרא בטעמי המשנה מה הם, רשע הוא, שאין תורתו על בורייה, ואין ללמוד הימנו, שע"י הטעמים יש חילוק באיסור והיתר ובדיני ממונות לזכות ולחייב, ובטהרות לטמא ולטהר, כדאמר בכמה דוכתי מ"ט אמר מר הכי ומר הכי ואמר מאי בינייהו איכא בינייהו כך וכך. וערום הוא, שהשומע את קולו שונה משניותיו כסבור הוא שבקי בטעמיהם ונוהגין בו כבוד כתלמידי חכמים.

שקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים [התבאר בדף הקודם]

קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים

אתמר, קרא [חומש] ושנה [משנה], ולא שימש תלמידי חכמים – ולא למד גמרא (בה מבואר סברת טעמי המשנה), נחלקו האמורים בדינו:

[דעה א':] רבי אלעזר אומר: הרי זה עם הארץ, שחשוד על המעשרות ועל הטהרות.

[דעה ב':] רבי שמואל בר נחמני אומר: הרי זה בור – גרוע מעם הארץ.

[דעה ג':] רבי ינאי אומר: הרי זה כותי, ואסור לאכול פיתו ויינו, שכיון שלא שימש חכמים אינו מקפיד על דברי חכמים לדעתם ולא שנה אלא להראות עצמו כת"ח.

[דעה ד':] רב אחא בר יעקב אומר: הרי זה מגוש – מכשף האוחז את העינים וגונב את הלבבות ואף זה כן.

אמר רב נחמן בר יצחק: מסתברא קרב אחא בר יעקב, דאמרי אינשי: רטין מגושא ולא ידע מאי אמר – לוחש המכשף את לחשיו ואינו מבין מה הם ומה פירושם, אלא כך מעשיהם, שהמכשפות בא ע"י אותם הלחשים – ואף זה שלא שימש תלמידי חכמים, תני תנא – הוא שונה משנתו, ולא ידע מאי אמר – ואינו יודע מה אומר.

איזהו עם הארץ

תנו רבנן, איזהו עם הארץ, שנחשד על הטהרות ועל המעשרות ומוחזק מגעו טמא.

[דעה א':] כל שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית בכרכותיה, שהרי ודאי אינו יודע כלום, אבל יודע לקרות וקורא אינו עם הארץ, דברי רבי מאיר.

[דעה ב':] וחכמים אומרים: כל שאינו מניח תפילין.

[דעה ג':] בן עזאי אומר: כל שאין לו ציצית בבגדו.

[דעה ד':] רבי יונתן בן יוסף אומר: כל שיש לו בנים ואינו מגדלן ללמוד תורה.

[דעה ה':] אחרים אומרים: אפילו קורא חומש ושנה משנה ולא שימש תלמידי חכמים, זהו עם הארץ. קרא חומש ולא שנה משנה, הרי זה בור.

לא קרא חומש ולא שנה משנה, עליו הכתוב אומר וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה.

פסוק שמבואר בו לא 'להתערב' עם אלו ששונים משניות ולא שימשו תלמידי חכמים

נאמר בפסוק 'קרא את ה' בני ומלך עם שונים אל תתערב', אמר רבי יצחק: אלו ששונים הלכות (משניות), שלא שימשו לתלמידי חכמים ולא הקפידו על טעמי המשניות.

שואלת הגמרא: פשיטא – פשוט הוא שכך פירוש הפסוק, ואיך נפרשו אם לא כך.

עונה הגמרא: מהו דתימא – הייתי אומר שהפסוק מדבר על אלו שהם שונים בחטא – חוזרים על חטאם, וכדרכי הונא, דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו – דומה בעיניו היתר, קא משמע לן.

המורים הלכה מתוך משנתם – מבלי העולם

תנא, התנאים – אלו ששונים משניות, הרי הם מבלי עולם.

שואלת הגמרא: מבלי עולם סלקא דעתך – וכי עולה על דעתך שהם מבלי העולם, וכי מה הם גורמין לאחרים.

אמר רבינא: שמורין הלכה מתוך משנתן, ונמצא שהם מבלי את העולם בהוראות מוטעות, מכמה טעמים (א) שאין יודעין טעמי המשנה ונמצא שפעמים גורמים שמדמים למשנה דבר שאינו דומה. (ב) יש משניות הרבה שאומרים 'הא מני, פלוני הוא', והיא שיטה 'יחידאה' ואין פוסקים כן הלכה, והוא לא יודע שזו שיטה יחידאה. (ג) ועוד שאינן יודעים במחלוקת תנאים הראשונים הלכה בדברי מי, הלכך מורין הוראות טעות.

תניא נמי הכי, אמר רבי יהושע: וכי מבלי עולם הן, והלא מיישבי עולם הן, שנאמר 'הליכות עולם לו' (השונה הלכות, עולם שלו, בזכותו) אלא שמורין הלכה מתוך משנתן.

שנינו במשנה: אשה פרושה וכו' ומכות פרושין, הרי אלו מבלי העולם.

עוד ג' מבלי עולם

תנו רבנן, [א:] בתולה צליינית (בעלת תפלה). [ב:] ואלמנה שובבית – בעלת שכינות הולכת ומבקרת שכינותיה תמיד. [ג:] וקטן שלא כלו לו חדשיו, הרי אלו מבלי עולם, כפי שיבואר להלן.

שאלה: הרי שנינו שבח ומעלה בבעלות תפילה

שואלת הגמרא: איני – האמנם, והאמר רבי יוחנן: למדנו יראת חטא מבתולה, וקיבול שכר מאלמנה [שהיתה טורחת עצמה יותר מן הצורך כדי לקבל שכר, כמובא להלן, מכך למדנו שיטריח אדם עצמו במצוה לקבל שכר יותר].

שואלת הגמרא: איני – האמנם, והא רבה אורי – והרי רבה הורה, וכל שנותיו לא היו אלא 40 שנה.

עונה הגמרא: בשוין – אם שוה לגדול העיר בחכמה, או אם אין זקן ממנו בעיר, מותר להורות אף אם עדיין אינו בן 40.

שבעה פרושים, שלא כראוי

שנינו במשנה: ומכות פרושין וכו', הרי אלו מבלי העולם.

תנו רבנן, שבעה פרושין הן: [א] פרוש שיכמי. [ב] פרוש נקפי. [ג] פרוש קיזאי. [ד] פרוש מדוכיא. [ה] פרוש מה חובתי ואעשנה. [ו] פרוש מאהבה. [ז] פרוש מיראה.

הגמרא מבארת דבריה: [א:] פרוש שיכמי, זה העושה מעשה שקם – שמלו שלא לשם שמים אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים.

[ב:] פרוש נקפי, זה המנקיף את רגליו – מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים.

[ג:] פרוש קיזאי, אמר רב נחמן בר יצחק: זה המקיז דם לכתלים – עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא.

[ד:] פרוש מדוכיא, אמר רבה בר שילא: דמשפע בי מדוכיא – הולך כפוף כמו הפטיש של המכתשת שראשו כפוף.

[ה:] פרוש מה חובתי ואעשנה. [שואלת הגמרא:] הא מעליותא היא – אם אינו בקי באיסורין ודקדוקי מצות ובא ללמוד ואומר 'מה חובתי ואעשנה' איזה חיסרון יש בזה. [עונה הגמרא:] אלא דאמר מה חובתי תו ואעשנה – למדוני מה עלי לעשות עוד ולא עשיתי ואעשה, ומראה עצמו כאילו קיים את הכל.

[ו:] פרוש מאהבה – מאהבת שכר המצות ולא לאהבת מצות הבורא. [ז:] פרוש מיראה של עונשין. אלא מה על האדם לעשות מאהבת הש"י כאשר צונו ה' אלהינו וסוף השכר לבא.

אמרו ליה אבין ורבא לתנא: לא תיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

אמר רב נחמן בר יצחק: דמטמרא מטמרא ודמגליא מגליא, בי דינא רבה ליתפרע מהני דחפו גונדי – הנסותרות נסותרות מבני אדם והגלויות גלויות לבני אדם, ומ"מ לבי"ד הגדול כולם גלויות והוא יפרע מן המתחסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין ואינן פרושין.

דברי ינאי המלך לאשתו להיזהר מהצבועים

אמר לה ינאי מלכא לדביתה – אמר ינאי המלך לאשתו: אל תתיראי מן הפרושין – שהפרושין היו שונאין אותו לפי שהרג מן החכמים הרבה ונהפך להיות צדוקי, ולפני שמת היתה אשתו יראה מהן שלא יעבירו המלוכה מבניה והיתה אומרת לו לבקש מלפניהם על עניין זה. ואמר לה אל תתיראי מן חכמי ישראל שהם הפרושין וצדיקים הן ולא יגמלוך רעה ולא לבניך שלא חטאו להם, ולא ממי שאינן פרושין – שהם אוהביי, אלא מן הצבועין, שדומין לפרושין שמעשיהן כמעשה זמרי שהן רשעים, ומבקשין שכר בפנחס, ואומרים לבריות לכבדן כפנחס.

משנה

אם זכות תולה במים המרים

[דעה א':] במשנה לעיל (ב.) שנינו שהזכות תולה במים המרים. המשנה להלן מביאה בזה עוד ב' דעות.

[דעה ב':] רבי שמעון אומר: אין זכות תולה במים המרים, ואם אתה אומר הזכות תולה במים המאריין מדהה (מכהה, מחליש) אתה את המים בפני כל הנשים השוות שלא יפחדו מהמים ויאמרו שהזכות תציל אותם, ומוציא אתה שם רע על הטהורות ששתי שאומרים טמאות הן אלא שתלתה להן זכות.

[דעה ג':] רבי אומר: הזכות תולה במים המאריים, ואינה יולדת ואינה משבחת, אלא מתנוונה והולכת, לסוף היא מתה באותה מיתה.

נטמאת מנחתה

נטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי, הרי היא ככל המנחות שנטמאו עד שלא קדשה בכלי, ותפדה, ותצא לחולין ומהמעות יקנה אחרת.

ואם משקדשה בכלי, הרי היא ככל המנחות ותשרף, שקדשה קדושת הגוף ואינה יוצאה עוד לחולין.

חמש אופנים שלא מקריבים את המנחה שלהם

וְאֵלּוּ שְׁמֵנֹחֹתֶיהֶן (מנחת סוטה שלהם) נִשְׂרְפוֹת: (דף כג)

[א:] הַאֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי לָךְ.

[ב:] וְשָׁבֵאוּ לָהּ עֲדִים שֶׁהִיא טְמֵאָה.

[ג:] וְהַאֹמֶרֶת אֲנִי שׁוֹתָה.

[ד:] וְשִׁבְעָלָה אֵינּוּ רוֹצֵה לְהִשְׁקוֹתָהּ.

[ה:] וְשִׁבְעָלָה בָּא עֲלֶיהָ בְּדֶרֶךְ.

בחמשה אופנים אלו אין שותה מי סוטה כמבואר בגמרא (לעיל דף ו), ומנחתה אינה קריבה, אמנם כיון שהקדישו את המנחה בקדושת הגוף אי אפשר לפדותה וטעונה שריפה בבית הדשן כדין כל הקדשים שנפסלו^מ.

אופן אחד שה'קומץ' קרב כהלכתו, והשיירים של המנחה נשרפים ולא נאכלים

וְכָל הַנְּשׂוֹאוֹת לְכֹהֲנִים, מִנְּחֹתֶיהֶן (מנחת סוטה שלהם וכן שאר המנחות שלהם) נִשְׂרְפוֹת, כלומר: מקריבים את הקומץ של מנחתם, אלא שהשיירים של מנחותיהם נשרפים, ואפילו אם קרב הקומץ כהלכתו ולא נטמאו, כפי שיבואר הטעם להלן.

וכן הדין בבת ישראל שִׁנְשֵׂאת לְכֹהֵן, שגם היא מִנְּחָתָהּ נִשְׂרְפָת, כלומר: מקריבים את הקומץ של מנחה, אלא שהשיירים נשרפים, ואפילו אם קרב הקומץ כהלכתו ולא נטמאו,

והטעם בזה: מפני שיש לבעל חלק במנחת אשתו, ובמנחת כהן אין עושים 'קמיצה' אלא מקריבים את כל המנחה, וכאן אי אפשר להקריב את הכל, כיון שיש לה גם חלק במנחה, ובה לא נאמר שמקריבים את כולה, וכן אי אפשר לאכול את השיירים מצד החלק של הבעל, על כן השיירים נשרפים.

וְכֹהֲנֵת (בת כהן) שִׁנְשֵׂאת לְיִשְׂרָאֵל, או כהנת אלמנה וגרושה, מִנְּחָתָהּ נֹאכְלֹת – מקריבים את מנחתה (מקטירים את הקמיצה, שדין זה שמקריבים את כל המנחה נאמר רק בכהן ולא בכהנת), והשיירים נאכלים, (שדין זה שאין השיירים נאכלים נאמר רק בכהן, או כשבעלה כהן ויש לו חלק בקרבנה).

מו. [וראה עוד ביאור בגמ' לעיל ו.].

[ד' חילוקי הלכות בין כהן לכהנת]

מה בין כהן לכהנת,

[א:] מנחת כהנת נאכלת, ומנחת כהן אינה נאכלת.

[ב:] כהנת (בת כהן) מתחללת - מן התרומה (שאסורה לאכול בתרומה לעולם) ומן הכהונה (שאסורה להינשא לכהן לעולם) אם נבעלה לפסול, וכהן אין מתחלל - אם נשא גרושה זונה וחללה.

[ג:] כהנת מטמאה למתים, ואין כהן מטמא למתים.

[ד:] כהן אוכל בקדשי קדשים - חטאת ואשם ומנחה, שכתוב בהם 'כל זכר בכהנים יאכלנו'. ואין כהנת אוכלת בקדשי קדשים.

[ה' חילוקי הלכות בין איש לאשה]

מה בין איש לאשה.

[א:] האיש כשהוא מצורע, פורע - מגדל את שער ראשו, ופורם - וקורע את בגדיו. ואין האשה שהיא מצורעת פורעת ופורמת.

[ב:] האיש מדיר את בנו קטן בנזיר, וחלה הנזירות עליו אפילו לכשיגדל. ואין האשה מדרת בנה בנזיר.

[ג:] האיש מגלח על נזירות אביו - אם נדר אביו בנזירות והפריש מעות לקרבנותיו, ומת, והיה בנו נזיר, והרי הוא צריך להביא קרבנות כשמשלים את נזירותו, מביא קרבנות מהמעות שהפריש אביו, ואין האשה מגלחת על נזירות אביה.

[ד:] האיש מקדש את בתו - מקבל קידושי בתו קטנה שלא מדעתה, ואין האשה מקדשת את בתה.

[ה:] האיש מוכר את בתו לאמה כשהיא קטנה, ואין האשה מוכרת את בתה.

[ו:] האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה.

[ז:] האיש נתלה, ואין האשה נתלית.

[ח:] האיש נמכר בגניבתו, ואין האשה נמכרת בגניבתה.

גמרא

[הנשואות לכהונה מנחותיהן נשרפות]

תנו רבנן, כל הנשואות לכהונה מנחותיהן נשרפות - אחת מנחת סוטה ואחת מנחת נדבה,

כיצד,

כהנת, לוייה, וישראלית שנשאת לכהן, אין מנחתה נאכלת – אין אוכלים את שיירי מנחתה, מפני שיש לו חלק בה – שבעלה הכהן מקריבה משלו, וכתוב 'כל מנחת כהן וכו' לא תאכל'. ואינה עולה כליל – ולא מקריבים את כל המנחה כולה בלי לעשות קמיצה, מפני שיש לה (לאשה) חלק בה – שלכפרתה היא באה, ורק מנחת כהן קריבה 'כליל' בלא קמיצה, אלא הקומץ קרב בעצמו, והשירים קריבין בעצמן – לאחר שקרב הקומץ.

[שאלה: כיצד מקריב את השירים לאחר שהקריב את הקומץ]

שואלת הגמרא: איקרי באן כל שהוא ממנו לאישים הרי הוא בכל תקטירו – מדוע לא אומרים בזה את מה שנאמר שבקרבן שהעלו ממנו חלק לאש המזבח שוב אסור להקטיר ממנו, וכן באן היות והעלה את הקומץ למזבח, איך רשאי אחר כך להעלות את השירים^מ.

[תשובה א': מעלהו לשם עצים]

עונה הגמרא: אמר יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: דמסיק להו לשום עצים – שמעלה את השירים לשם עצים, וכך אומר: אם ראויים הן להקטיר ולא היתה ראויה ליקמץ כדין מנחת כהן הרי זו הקטרה לשמה וקמיצה לא מעלה ולא מורדת. ואם ראויה היתה ליקמץ ואלו שיריה הרי הן כשאר עצי המערכה, כרבי אליעזר.

דתנאי רבי אליעזר אומר: 'לריח ניהוח' אי אתה מעלה, אבל אתה מעליהו לשום עצים^מ.

[שאלה: מה הביאור לרבי אליעזר שאינו סובר מדין זה]

שואלת הגמרא: הניחא לרבי אליעזר דאית ליה האי סברא – הסבר זה נוח ומבואר לפי רבי אליעזר שסובר סברא זו, אלא לרבנן דלית להו האי סברא – אלא לרבנן שאינם סוברים סברא זו, מאי איבא למימר – מה יש לומר, כיצד מעלה את הקומץ ואחר כך את השירים.

מח. שכתוב כי כל שאור וכל דבש לא תקריבו ממנו אשה לה, ותיבת ממנו לכאורה מיותרת, שהפסוק יכל לומר 'כי כל שאור וכל דבש לא תקריבו אשה לה, ודורשים: כל שממנו עלה כבר אשה לה' – לא תקטירו עוד.

מט. לגבי אברי חטאת (שאינן מקריבים אותם אלא נאכלים לכהנים) שנתערבו באברי עולה (שמקריבים אותם), רבי אליעזר אומר: שאף שיתכן שהם איברי חטאת ואסור להקריבם שהרי כבר הקריבו את החלקים המוקטרים על המזבח, מכל מקום מקריב אותם ומתנה: אם הם איברי עולה, הרי מקריבם כדין. ואם הם איברי חטאת, הרי הן כאילו עצים. וחכמים סוברים שלא מקריבים איברים אלו, שמא הם איברי חטאת, ולא מועיל תנאי לומר שרואה אותם כאילו הם עצים. יסוד מחלוקתם תלוייה באופן לימוד המשך הפסוקים שם כפי שמבואר במסכת זבחים.

[תשובה ב': לשיטת רבנן, הקומץ קרב לעצמו והשיריים מתפזרים על בית הדשן]

עונה הגמרא: דְעָבְדִי לְהוּ – שעושים עם שיירי מנחה אלו, כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, דְתַנִּינָא רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר [לגבי מנחת חוטא של כהן, שבזה לא נאמר הדין שכולה קריבה, אלא עושים קמיצה, ואזי] הַקּוּמֵץ קָרֵב בְּעַצְמוֹ, וְהַשִּׁירִים מִתְפָּזְרִים עַל בֵּית הַדֶּשֶׁן, וְכֵן כֵּאֵן בִּמְנַחַת סוּטָה שֶׁל אִשָּׁה הַנְּשׂוּאָה לְכַהֵן, הַקּוּמֵץ קָרֵב, וְהַשִּׁירִים מִתְפָּזְרִים עַל בֵּית הַדֶּשֶׁן, (עמוד ב)

וְאֶפִּילוּ רַבָּנָן [שסוברים לגבי מנחת חוטא של כהן שכולה קריבה על המזבח] לֹא פְּלִיגי עֲלֶיהָ דְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן, אֲלֵא בְּמִנְחַת חוּטָא שֶׁל כֹּהֲנִים, דְּבַת הַקְּרֵבָה הִיא – שֶׁהֵם סוֹבְרִים שְׁדִין מִנְחַת חוּטָא שֶׁל כַּהֵן הִיא כְּדִין מִנְחַת נֹדֵבָה שֶׁל כַּהֵן שֶׁלֹּא עוֹשִׂים בָּהּ קְמִיצָה אֲלֵא כּוֹלָה קְרִיבָה עַל הַמְּזֻבַּח, אֲבָל בְּהָא – אֲבָל בְּמִנְחַת סוּטָה שֶׁל אִשָּׁת כַּהֵן שְׁאִינָה בַת הַקְּרֵבָה, שֶׁהִיא אֲנוּ מִסְתַּפְּקִים אִם הוֹלְכִים אַחֲרֶיהָ וְלֹא מְקַרְבִּים אֶת 'שִׁירֵי מִנְחַתָּה' אוֹ הוֹלְכִים אַחֲרָיו שֶׁהוּא כַּהֵן וּמְקַרְבִּים אֶת כָּל הַמִּנְחָה, וְעַל כֵּן אֶפִּילוּ רַבָּנָן מוֹדוּ – אֶפִּילוּ רַבָּנָן (שנחלקו על רבי אלעזר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בְּמִנְחַת חוּטָא שֶׁל כַּהֵן) מוֹדִים בְּמִנְחַת סוּטָה שֶׁהַשִּׁירִים נִשְׂרָפִים עַל בֵּית הַדֶּשֶׁן.

המקור שמנחת כהנת אינה כליל

שנינו במשנה: בַּת יִשְׂרָאֵל הַנְּשׂוּאָה [לכהן מנחתה נשרפת. וכהנת שנשאת לישראל מנחתה נאכלת] וכו'.

מבררת הגמרא: מֵאֵי טַעְמָא מִנְחַת כַּהֵן נֹאכְלָת כַּשְׂאִינָה נְשׂוּאָה לְכַהֵן, וְכַשְׂאִינָה נְשׂוּאָה לְכַהֵן נִשְׂרָפָת וְאִין מְקַטְרִים אֶת כּוֹלָהּ.

מבארת הגמרא: דְאָמַר קְרָא 'וְכָל מִנְחַת כַּהֵן כְּלִיל תִּהְיֶה לָּא תֹאכַל', כַּהֵן וְלֹא כַּהֵנָת.

המקור שכהן אינו מתחלל

שנינו במשנה: כַּהֵן מִתְחַלֵּל, כַּהֵן אִין מִתְחַלֵּל.

מַנְלָן.

דְאָמַר קְרָא לְגַבִּי כַּהֵן הַנּוֹשֵׂא פְסוּלָה לְכַהוֹנָה: 'וְלֹא יִחַלֵּל זֶרְעוֹ בְּעַמּוּי, וּמִשְׁמַע: זֶרְעוֹ מִתְחַלֵּל וְהוּא אִינוּ מִתְחַלֵּל, וּבְמִסְכַּת תַּמּוּרָה (דף ה) דוֹרְשִׁים מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא יִחַלֵּל' וְלֹא נֶאֱמַר 'לֹא יִחַל' שֶׁהַפְּסוּק מְדַבֵּר בְּשֵׁנֵי חִילּוּלִין, שְׁגַם זֶרְעוֹ מִתְחַלֵּל אִם נִשָּׂא פְסוּלָה לְכַהוֹנָה, וְאִם הָאִשָּׁה (אִם הִיא בַת כַּהֵן) מִתְחַלֵּל אִם נִישָׂאת לְכַהֵן בְּאוֹפֵן אֲסוּר (כַּגּוֹן שֶׁנִּשְׂאֶת לְפִסּוּל לְכַהוֹנָה). אֲבָל הוּא אִין מִתְחַלֵּל.

המקור שכהנות לא מצוות שלא להיטמא למתים

פְּהֵנָה מִטְמֵאָה [למתים, ואין כהן מיטמא למתים] כו'.

מאי טעמא.

אמר קרא 'אמר אל הכהנים בני אהרן לנפש לא יטמא, בני אהרן, ולא בנות אהרן.

המקור שכהן אוכל בקדשי קדשים ולא כהנות

כהן אוכל בקדשי קדשים.

דכתיב 'כל זכר בבני אהרן יאכלנה'.

המקור שאיש פורע ופורם ולא אשה

ומה בין איש [לאשה, האיש פורע ופורם ואין האשה פורע ופורמת] כו'.

תנו רבנן, נאמר בפסוק 'איש צרוע הוא', אין לי שנחלט (שצריך להיות בהסגר עד שנטהר מהצרעת) אלא איש, אשה מניין. כשהוא אומר 'והצרוע אשר בו הנגע, הרי כאן שנים, שהפסוק לא היה צריך לומר 'והצרוע אשר בו הנגע' אשר כבר עסקים שם בפרשה במצורע, אלא הפסוק אומר זאת כדי לרבות צרוע שני, כגון אשה.

אם כן מה תלמוד לומר 'איש', מאחר שסופינו לרבות את האשה, לענין שלמטה איש פורע וכו' – לענין שכתוב אחר כך 'בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע', ומה שכתוב 'איש' בא לומר לך איש פורע ופורם ולא אשה.

המקור שאיש מדיר את בנו בנזיר ולא אשה

האיש מדיר את בנו בנזיר, ואין האשה מדרת בנה בנזיר.

אמר רבי יוחנן: הלכה היא בנזיר – הלכה למשה מסיני הוא בהלכות נזיר.

המקור שאיש מגלח על נזירות אביו ולא אשה

האיש מגלח על נזירות אביו, ואין האשה מגלחת על נזירות אביה.

אמר רבי יוחנן: הלכה היא בנזיר.

המקור שאיש מקדש את בתו ולא אשה

האיש מקדש את בתו, ואין האשה מקדשת את בתה.

דכתיב 'ואמר אבי הנערה את בתי נתתי לאיש הזה' – הרי שהתורה תולה את נתינה באביה.

המקור שאיש מוכר את בתו ולא אשה

האיש מוכר את בתו, ואין האשה מוכרת את בתה.

דכתיב 'וכי ימכור איש את בתו'.

המקור שאיש נסקל ערום ולא אשה

האיש נסקל ערום [ואין האשה נסקלת ערומה] כו'.

מאי טעמא.

'ורגמו אותו', מאי 'אותו', אילימא – אם תאמר 'אותו' ולא אותה, שאשה אינה נסקלת, והכתיב 'והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא' [לסקילה].

אלא אותו בלא כסותו [שאותו משמע 'אותו' לבדו בלא כסותו], ולא אותה בלא כסותה.

המקור שאיש נתלה ולא אשה

האיש נתלה ואין [האשה נתלית] כו'.

מאי טעמא.

אמר קרא 'ותלית אותו על עץ', 'אותו' ולא אותה.

המקור שאיש נמכר בגניבתו ולא אשה

האיש נמכר בגניבתו (אם אין לו מה לשלם), ואין האשה נמכרת בגניבתה.

מאי טעמא.

אמר קרא 'ונמכר בגניבתו', 'בגניבתו' ולא בגניבתה.

הדרן עלך היה נוטל

משנה

נשים ש'התמעטו' מפרשת סוטה ואינם שותות

מאורסת ושומרת יבם

ארוסה שקינא לה הארוס, ושומרת יבם שקינא לה היבם, ונסתרו, לא שותות, ולא נוטלות כתובה. שניאמר אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁה, 'תחת אשה' משמע שהיא נשואה (שיושבת תחתיו, כלומר: ברשותו), פֶּרֶט לְאָרוּסָה וְשׁוֹמֵרֵת יָבָם שאינם שותות. [ומכל מקום הפסוק אינו ממעטם אלא משתיית המי סוטה, אבל הם נאסרות על בעליהם ויוצאות בלא כתובה, כיון שהם גרמו לעצמם להיאסר].

נישואי איסור

אלמנה שנשואה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת (ט"ז פ"ד) ונתינה לישראל^א, ובת ישראל לממזר ולנתין, אם הבעל קינא להם ונסתרו, לא שותות, כיון שהם נישואים אסורים, ולא נאמרה פרשת סוטה אלא באשה הראויה לקיימה, שכתוב 'כי תשטה אשתו' - בראויה לאישות הכתוב מדבר. ולא נוטלות כתובה^ב.

נשים שאינם שותות בגלל מעשיהם

ואלו לא שותות ולא נוטלות כתובה - המשנה מונה אופנים שאף נשים שהם ב'פרשת סוטה' (לא ארוסות, ולא נישואי איסור) לא שותות:

א. האומרת טמאה אני - שמודה שנטמאה בסתירתה, ובזה היא כבר נאסרת על בעלה, ושוב אינה שותה.

ב. ושקאו לה עדים שהיא טמאה, שבזה היא כבר נאסרת ושוב אינה שותה.

ג. אמנם ראה לעיל (יח:) דעת הסוברים ששומרת יבם שזנתה מותרת ליבמה (וכל שכן שומרת יבם שנסתרה). לשיטתם יש לפרש את דברי המשנה שאף שמוותר ליבם לייבמה, מכל מקום אם רוצה להוציאה (בחליצה), תצא בלא כתובה היות והיא גרמה זאת לעצמה שלא יחפוץ לשאת אותה, שאינו רוצה לשאת אשה שנסתרה אחר קינוי. רש"י.

נא. נתינים הם גבעונים [אומה משבעה אומות (חז"ל) שנתגייירו בימי יהושע], והם אסורין לבא בישראל, כדאמרינן ביבמות 'דוד גזר עליהן'.

נב. [אף ששאר אלמנות הנשואות לכהן גדול יוצאות ונוטלות כתובה, מכל מקום זו שנסתרה וגרמה לעצמה להיאסר על בעלה גם מצד הסתירה, מפסדת כתובתה, שלא יתכן שהיא תהא עדיפה מכשרה שנסתרה. רש"י].

ג. והאומרת איני שותה [לפני מחיקת המגילה], שאין מכריחים אותה לשתות. וכל אלו יוצאות מבעליהם בלא כתובה, שמעשיהם גרמו להם להיאסר.

נשים שאינם שותות בגלל הבעל

אמר בעלה: איני משקה, ושבעלה בא עליה בדרך, נוטלות כתובה ולא שותות, כמבואר לעיל (דף ו) שאין האשה שותה אלא מרצונו של הבעל, וכן אין המים בודקים אותה אלא אם הבעל 'מנוקה מעוון', ואם בא עליה בדרך הרי אינו 'מנוקה' שהרי היא נאסרה עליו עד שתיבדק במי הסוטה – על כן נשים אלו אינם שותות, אבל מקבלות כתובה שהבעל הוא זה שגרם להם שלא ישתו.

מת הבעל לפני ששתתה, אם מקבלת כתובה

מתו בעליהן [של סוטות רגילות שצריכות לשתות] עד שלא שתו.

בית שמאי אומרים: נוטלות כתובה, ולא שותות, שכתוב 'הביא האיש את אשתו', וכיון שהבעל מת אינו יכול להביאה למקדש להשקותה, ומכל מקום נוטלת כתובה, כפי שיבואר הטעם בגמרא.

ובית הלל אומרים: או שותות או לא נוטלות כתובתן – כלומר: כיון שאינם שותות, אינם נוטלות כתובה [שהמוציא מחבירו עליו הראיה – האשה שרוצה להוציא כתובתה צריכה להוכיח שלא נטמאה בסתירתה].

מעוברת חבירו, מינקת חבירו, אם שותה

מעוברת חבירו ומינקת חבירו – אשה שהתעברה ומת בעלה או גירשה, או אשה מינקת ומת בעלה או גירשה, והתחתנה עם אחר, וקינא לה ונסתרה, לא שותות ולא נוטלות כתובה, שאסור להתחתן עם מעוברת חבירו או מינקת חבירו (עד שהולד יהיה בן שנתיים), ואם עבר ונשאה קנסוהו חכמים שנאסרת לו לעולם, וכאמור לעיל לא נאמרה פרשת סוטה אלא באשה שראויה לקיימה, דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן – יכול הוא לפרוש מאשה זו עד שהולד יהיה בן שנתיים, שאז היא מותרת לו (שלשיתת חכמים לא קנסוהו שתהיה אסורה לו לעולם) הלכך היא נקראת 'ראויה לו', והרי היא שותה.

נשים שאין יכולות לילד, אם שותות

אילונית – אשה שנולדה עקרה, וזקינה, ושאינה ראויה לילד – ששתתה משקה שעל ידו נעשית עקרה, הנשואות לאדם שעדיין לא קיים מצוות פריה ורביה (שאין לו בן ובת), לא נוטלות כתובה ולא שותות, שאסור לו לקיים אשה זו אלא צריך לגרשה או לישא אחרת, וכאמור לא נאמרה פרשת סוטה באשה שאינה ראויה לקיימה.

רבי אלעזר אומר: יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה, והיות ויש אופן שיהיה מותר לו לקיימה, הרי היא ראויה לו, ועל כן היא שותה.

שאר נשים, אשת כהן, אשת סרים

ושאר כל הנשים, או שותות, או [אם אינם רוצות לשתות, יוצאות ו]לא נוטלות כתובה. אשת כהן שקינא לה בעלה ונסתרה, שותה ומותרת לבעלה, שפרשת סוטה נאמרה גם על אשת כהן ואף שהיא אסורה גם אם נטמאה באונס. (וגם אם נטמאה באונס המים 'בדקו' אותה). אשת סרים [שאינו יכול ללדת], שותה, שפרשת סוטה נאמרה גם כאשר הבעל סרים. הגמרא להלן תבאר מה החידוש בזה.

קינאי שלא תסתר עם אנשים שונים

על ידי כל עריות מקנין – אם קינא לה שלא תסתר עם אביה או אחיה או אחד משאר העריות שבתורה (קרובים שאסור לה להינשא להם), הרי זה קינאי, ואם עברה ונסתרה עם מי שקינא לה ממנו, נאסרת על הבעל ושותה.

חויץ מן הקטן – שאם קינא לה שלא תסתר עם קטן, אין זה קינאי, ואם נסתרה עמו (אם הוא פחות מבן תשע שנים שאין ביאתו ביאה) מותרת, שכתוב 'ושכב איש אותה' – 'איש' ולא קטן, וממי שאינו איש – שאם קינא לה שלא תסתר עם בהמה (כך מפרשת הגמרא במסקנא) אין זה קינאי, ואם נסתרה עם בהמה, מותרת.

אופנים שבית דין מקנים

ואלו שבית דין מקנין להן אם רואין אותן מתנהגות בפריצות: מי שנתחרש בעלה (שאינו שומע ואינו מדבר, ודינו כשוטה), או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין,

לא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה – שאם נסתרה לאחר קינוי זה, אינה שותה [בית דין אינם משקים אותה, שכתוב 'והביא האיש את אשתו' (האיש', ולא בית דין), וגם הבעל לא משקה אותה על ידי קינוי זה, שכתוב 'וקינא' 'והביא', מי שעשה את הקינוי הוא משקה את האשה]. אלא נאסרת על בעלה ויוצאת בלא כתובה.

רבי יוסי אומר: קינוי זה מועיל, אף להשקותה, לכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה, שרבי יוסי לא דורש דרשה זו ד'וקינא' 'והביא'.

גמרא

מה המקור שיש קינוי לארוסה ושומרת יבם

בתחילת המשנה שנינו: ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה. מדייקת הגמרא: מישתא הוא דלא שתיא – לשותות אינה שותה על פי קינויו, הא קנויין מקני לה – אבל לקנאות, מקנא לה, כמבואר במשנה שאם ארוס קינא לארוסתו, ועברה ונסתרה [יוצאת] ואינה נוטלת כתובה,

מבררת הגמרא: מנא הני מילי – מנין אלו הדברים שארוס יכול לקנאות.

מבארת הגמרא: דתנו רבנן, נאמר בפרשת סוטה: 'דבר אל בני ישראל ואמרת' (מיותר לדרשה, שהרי כבר נאמר 'דבר אל בני ישראל') לרבות ארוסה ושומרת יבם לקינוי.

משנתינו ששומרת יבם לא שותה היא דעת רבי יונתן

ומתניתין מני – ומשנתינו שבין ארוסה ובין שומרת יבם לא שותות, דעת רבי יונתן היא, כדלהלן: דתניא: נאמר בפסוק: 'תחת אישך'. פרט לארוסה שאינה תחת בעלה (כלומר: אינה ברשות) ואינה שותה.

יכול שאני מוציא אף שומרת יבם (אשה שבעלה מת בלא בנים, וממתינה ליבום מאחי בעלה), תלמוד לומר 'איש איש כי תשטה אשתו', הרי יש כאן ריבוי במה שנאמר פעמיים 'איש', לרבות שומרת יבם ששותה. דברי רבי יאשיה.

רבי יונתן אומר: 'תחת אישך', פרט לשומרת יבם שאינה שותה.

שמא תאמר: אוציא שומרת יבם, ולא אוציא את ארוסה, שהיא נקראת 'תחת אישך' (יותר מארוסה, כפי שהגמרא תבאר להלן), תלמוד לומר 'אשר תשטה אשה תחת אישה', פרט לארוסה.

נמצא שמשנתינו שמבואר בה שבין ארוסה ובין שומרת יבם אינם שותות דעת רבי יונתן היא.

הגמרא מבארת את יסוד מחלוקתם בניאור דרשת הפסוקים:

מר (רבי יונתן) **אלימא ליה ארוסה** – ארוסה חזקה ונחשבת אצלו בגדר 'תחת אישך', יותר מ'שומרת יבם', מפני דקידושי דידיה – שבארוסה הקידושין שלו, שהבעל קידשה, ואינה כמו 'שומרת יבם' שהיא באה לו מכח קדושי אחרים. **וסוקלין על ידו** – ועוד שארוסה שנבעלה לאחר, נסקלת, מה שאין כן בשומרת יבם, ולכן הוא סובר שארוסה אינה מתמעטת מ'תחת אישך', אלא ממעטים מפסוק זה 'שומרת יבם'. (ומכל מקום היות ויש לימוד נוסף שכתוב 'תחת אישה', לומדים ממנו: פרט לארוסה).

ומר (ורבי יאשיה) **אלימא ליה שומרת יבם** – שומרת יבם חזקה ונחשבת אצלו בגדר 'תחת אישך', יותר מארוסה, מפני דלא מיחסרא מסירה לחופה – שאינה חסרה חופה, שנקנית ליבם בביאה סתמית ואפילו בלא כוונת קניין (כגון ששניהם אנוסים, או שהם מכוונים לזנות ולא לנישואין) להיות כאשתו לכל דבר, ולכן הוא סובר ששומרת יבם אינה מתמעטת מ'תחת אישך', אלא ממעטים מפסוק זה 'ארוסה'. [ולעניין שומרת יבם, אף יש ריבוי מהפסוק 'איש איש' שהיא שותה].

מה רבי יונתן לומד מהפסוק שדרש רבי יאשיה

שואלת הגמרא: **ורבי יונתן** שסובר ששומרת יבם אינה שותה, **האי איש איש מאי עביד ליה** – מהו עושה (לומד) עם מה שכתוב בפסוק 'איש איש'.

עונה הגמרא: **מיבעי ליה** – הוא צריך זאת לרבות אשת חרש, ואשת שוטה, ואשת (עמוד ב) **שעמום** (משוגע, לקוי בתמהון לב), שבית דין מקנין להן.

מה רבי יאשיה לומד מהפסוק שדרש רבי יונתן

שואלת הגמרא: **ורבי יאשיה** שממעט ארוסה מ'תחת אישך' (ושומרת יבם שותה) **האי תחת אישה מאי עביד ליה** – מה הוא עושה (לומד) מהפסוק 'תחת אישה'.

עונה הגמרא: **מיבעי ליה** – הוא צריך זאת להקיש איש לאשה ואשה לאיש, כמבואר להלן (דף כז) מה לומדים מהיקש זה.

תחת אישה	איש איש	תחת אישך	
פרט לארוסה	לרבות אשת חרש ואשת שוטה	פרט לשומרת יבם	רבי יונתן
להקיש אשה לאיש	לרבות שומרת יבם	פרט לארוסה	רבי יאשיה

שאלה: מדוע צריך מיעוט לארוסה, הרי אינה שותה כיון שלא קדמה שכיבת הבעל לבעל

שואלת הגמרא: **אֵלָא טַעְמָא דְכְּתִיבִי הֵינִי קְרָאִי** – אלא הטעם שארוסה אינה שותה הוא בגלל שכתובים פסוקים אלו שמהם ממעטים ארוסה, **הָא לֹא הֵכִי הָוָה אֲמִינָא אַרוּסָה שְׂתִיא** – אבל בלא זה הייתי אומר שארוסה שותה.

וקשה על כך: **וְהָא כִּי אֶתָּא רַבִּי אַחָא בְּרַחֲמֵי מִדְּרוּמָא אֶתָּא וְאִיִּיתִי מִתְּנִיתָא בִּידֵיהּ** – והרי כאשר בא רבי אחא בר חנינא מהדרום בא והביא ברייתא בידיו: נאמר בפסוק: **זִיתֵן אִישׁ בְּךָ אֵת שִׁכְבְּתוֹ מִבְּלַעְדֵי אִישׁוֹ**, משמע שלפני סתירה זו נבעלה לבעלה, ועל כן **מִשְׁקַדְמָה שְׂכִיבַת בַּעַל לְבֹעֵל הִרִי הִיא שׁוֹתָה, וְלֹא בְּאוּפֵן שְׁקַדְמָה שְׂכִיבַת בֹּעֵל לְבַעַל**. ובארוסה הרי הסתירה קדמה לבעילת הבעל, ודי בטעם זה שלא תשתה, ולמה הוצרכו למיעוט שארוסה לא שותה.

תשובה: צריך לימוד לאופן שקדמה שכיבת הארוס

אָמַר רַבִּי בְּרַחֲמֵי מִשְׁפַּחַת לָהּ – אפשר למצוא אופן שצריך מיעוט מיוחד שארוסה אינה שותה, **כְּגוֹן שְׂבָא עֲלֶיהָ אַרוּסָה בְּבֵית אַבִּיהָ** [בזנות, כלומר: שלא לשם נישואין], ובאופן זה הרי קדמה שכיבת בעל לבעל, ומצד זה היתה שותה.

דְּכוּוּתָהּ – וכן כיוצא בזה **גַּבִּי שׁוֹמֵרַת יְבָם**, האופן שצריך לכך לרבי יונתן מיעוט שאינה שותה, היינו **כְּגוֹן שְׂבָא עֲלֶיהָ יְבָם בְּבֵית חַמִּיהָ**, לאחר שמת אחיו, ואזי קדמה שכיבת בעל (היבם) לבעל.

שאלה: אם היבם בא עליה הרי היא אשתו ממש

שואלת הגמרא: **הָא שׁוֹמֵרַת יְבָם קְרִית לָהּ** – וכי לאשה זאת אתה קורה שומרת יבם, והרי **אֶשְׁתּוֹ מַעֲלִייתָא הִיא** בביתא זנות **דְּהָאֲמַר רַב** – שהרי רב אמר שהבא על יבמתו שלא לשם נישואין **קָנָה לְכָל, שֶׁאִם כֵּהֵן הוּא אוֹכְלַת תְּרוּמָה, וְיִוְרְשָׁה, וּמִיִּטְמָא לָהּ, וּפּוֹטְרָה בְּגַט בְּלֹא חֲלִיצָה**. ואם כן ודאי שהיא שותה ככל אשה נשואה.

תשובה: לפי דעת שמואל אינה אשתו ממש

עונה הגמרא: עניין זה מבואר **בְּשִׁמּוּאֵל דְּאָמַר** – שאמר שהבא על יבמתו שלא לשם נישואין **לֹא קָנָה אֵלָא לְדָבָרִים הָאֲמֹרִים בְּפִרְשָׁה** [בפרשת יבום] שהוא יורש אותה ושהוא פוטר בה בגט, אבל אינה נקראת אשתו ממש ועל כן ממעטים אותה מהפסוק שאינה בכלל 'תחת אישך'.

שאלה: אם כן נאמר שרב סובר כרבי יאשיהו ושמואל כרבי יונתן

שואלת הגמרא: **אִי הֵכִי לִימָא רַב דְּאָמַר** – אם כן תאמר שרב שסובר שאם בא עליה בבית חמיה קנה לכל, סובר **כְּרַבִּי יֹאשִׁיָּהּ** שאומר ששומרת יבם שותה (והיינו באופן שהיבם בא עליה תחילה בבית חמיה) ואזי היא בכלל 'תחת אישך'. **וְשִׁמּוּאֵל** שסובר שאם בא עליה בבית חמיה לא קנה לכל, **דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹנָתָן** שאומר ששומרת יבם אינה שותה (והיינו אף באופן שבא עליה בבית חמיה) שאינה בכלל 'תחת אישך'.

תשובה

עונה הגמרא: **אמר לך רבי: אָנָא דְאָמְרִי** – אני שאמרתי שיבם שבא על יבמתו שלא לשם נישואין קנה לכל, הוא **אָפִילוּ לְרַבִּי יוֹנָתָן** שאומר ששומרת יבם אינה שותה, שהרי **מְדַאיֶצְטְרִיךְ קָרָא לְמַעוּטָה** – מכך שהתורה הוצרכה למעטה שאינה שותה, **מְכַלְל דְאִשְׁתּוּ מְעַלְיָתָא הִיא** – מכך משמע שהיא אשתו ממש, וצריך פסוק מיוחד למעטה. (ט&דף כה)

וְשִׁמוּאֵל אָמַר: אָנָא דְאָמְרִי – אני שאמרתי שיבם שבא על יבמתו שלא לשם נישואין לא קנה לכל, הוא **אָפִילוּ לְרַבִּי יֵאֲשִׁיָהּ** שאומר ששומרת יבם שותה, שהרי **מְדַאיֶצְטְרִיךְ קָרָא לְרַבּוּיָהּ** – מכך שהתורה הוצרכה לרבות שהיא שותה, **מְכַלְל דְלֵאוּ אִשְׁתּוּ הִיא כָּלֵל** – מכך משמע שאינה אשתו כלל.

מבורת הש"ס

(א) ימות, (ב) ימות, (ג) ימות, (ד) ימות, (ה) ימות, (ו) ימות, (ז) ימות, (ח) ימות, (ט) ימות, (י) ימות, (יא) ימות, (יב) ימות, (יג) ימות, (יד) ימות, (טו) ימות, (טז) ימות, (יז) ימות, (יח) ימות, (יט) ימות, (כ) ימות, (כא) ימות, (כב) ימות, (כג) ימות, (כד) ימות, (כה) ימות, (כו) ימות, (כז) ימות, (כח) ימות, (כט) ימות, (ל) ימות.

הגרות הב"ח

(א) כי אבינו נבנו: (ב) כי אבינו נבנו: (ג) כי אבינו נבנו: (ד) כי אבינו נבנו: (ה) כי אבינו נבנו: (ו) כי אבינו נבנו: (ז) כי אבינו נבנו: (ח) כי אבינו נבנו: (ט) כי אבינו נבנו: (י) כי אבינו נבנו: (יא) כי אבינו נבנו: (יב) כי אבינו נבנו: (יג) כי אבינו נבנו: (יד) כי אבינו נבנו: (טו) כי אבינו נבנו: (טז) כי אבינו נבנו: (יז) כי אבינו נבנו: (יח) כי אבינו נבנו: (יט) כי אבינו נבנו: (כ) כי אבינו נבנו: (כא) כי אבינו נבנו: (כב) כי אבינו נבנו: (כג) כי אבינו נבנו: (כד) כי אבינו נבנו: (כה) כי אבינו נבנו: (כו) כי אבינו נבנו: (כז) כי אבינו נבנו: (כח) כי אבינו נבנו: (כט) כי אבינו נבנו: (ל) כי אבינו נבנו.

מוכח רש"י

הא ענין מוכח זה: (א) כי אבינו נבנו: (ב) כי אבינו נבנו: (ג) כי אבינו נבנו: (ד) כי אבינו נבנו: (ה) כי אבינו נבנו: (ו) כי אבינו נבנו: (ז) כי אבינו נבנו: (ח) כי אבינו נבנו: (ט) כי אבינו נבנו: (י) כי אבינו נבנו: (יא) כי אבינו נבנו: (יב) כי אבינו נבנו: (יג) כי אבינו נבנו: (יד) כי אבינו נבנו: (טו) כי אבינו נבנו: (טז) כי אבינו נבנו: (יז) כי אבינו נבנו: (יח) כי אבינו נבנו: (יט) כי אבינו נבנו: (כ) כי אבינו נבנו: (כא) כי אבינו נבנו: (כב) כי אבינו נבנו: (כג) כי אבינו נבנו: (כד) כי אבינו נבנו: (כה) כי אבינו נבנו: (כו) כי אבינו נבנו: (כז) כי אבינו נבנו: (כח) כי אבינו נבנו: (כט) כי אבינו נבנו: (ל) כי אבינו נבנו.

ארוסה פרק רביעי סוטה

כה.

עין משפט
גרי מצוה

זא א מיי מיי מכל
טופס ס' ז'
ז ב ג מיי מיי מכל
טופס ס' ז'
ז ב ג מיי מיי מכל
טופס ס' ז'
ז ב ג מיי מיי מכל
טופס ס' ז'
ז ב ג מיי מיי מכל
טופס ס' ז'
ז ב ג מיי מיי מכל
טופס ס' ז'

ושמואל אמר אנה דאמי אפילו לרבי
יאשיה מדיאצטריד קרא להבייה מכלל
דלאו אשתו היא כלל איבעיא להו עוברת
על דת צריכה התראה להפסידה כתובתה
או אינה צריכה מי אמרין בין דעוברת
על דת היא לא בעיא התראה או דלמא
תיבעי התראה והי' הדרה בה תיחדר בה
ת"ש א ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא
נוטלות כתובה מ"ששתא הוא דלא שתיא
הא קנויי מקני ליה למואי לא להפסידה
כתובתה אמר אבי לא לאסורה עליו רב
פפא אמר להשקותה כשהיא נשואה
כרתניא אין מקניין לארוסה להשקותה
כשהיא ארוסה אבל מקניין לארוסה
להשקותה כשהיא נשואה אמר רבא ת"ש
אלמנה לכהן גדול גרושה לחוצה לכהן
הדיוט מבורת ונתנה לישאאל בת ישראל
למזור ולנתן לא שותות ולא נוטלות כתובה מישתא הוא דלא שתיא הא
קנויי מקני להו ולמואי א לאסורן עליו הא אסורן וקיימן אלא לאו להפסידן
כתובתן אמר רב יהודה מדיסקרתא לא לאוסרה א אבל מקניין לארוסה
כ"שם שאסורה לבעל כך אסורה לבעול א"ר חנינא מסורא ת"ש ואלו
שבות דין מקניין להן מי שנותרש בעלה או נשנתבה או שתייה חבשה
בבית האסורין ולא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה ש"מ חבשה
התראה ש"מ וכולהו מאי מעמא לא אמרי מהא דלמא שאני התם דלית לה
אימתא דבעל כלל איבעיא להו עוברת על דת ורצה בעל לקיימה נקימה
או אינו מקיימה מי אמרין עברת דבעל תלא דרמנא והא לא קפיד או
דלמא בין דקפיד קפיד ת"ש ואלו שבות דין מקניין להן מי שנותרש בעלה
או נשנתבה או שתייה חבשה בבית האסורין אלא אמרת רצה בעל לקיימה
מקיימה עברי ב"ד מדי דלמא לא ניהא ליה אבעל סתמא דמיתבתה בין דעוברת
על דת היא מינה ניהא ליה איבעיא להו בעל שמחל על קניויו קניויו מחול
או אינו מחול מי אמרין בקניו דבעל תלא דרמנא ובעל שמחל ליה קניויו
או דלמא בין דקני ליה מעיקרא לא מצי מחיל ליה ש"מ ואלו שבות דין מקניין
להן מי שנותרש בעלה או נשנתבה או שתייה חבשה בבית האסורין
ואי אמרת בעל שמחל על קניויו קניויו מחול עברנין מדי דאתי בעל
מחיל ליה סתמא דמלתא אדם מסכים על דעת ב"ד ת"ש ומוסורין לו
שני ת"ח שמא יבא עליה בדרך ואי אמרת בעל שמחל על קניויו קניויו מחול
מחול לחליה לקניויה ולבעול מ"ש תלמודי חכמים דגמירי דאי בעי
למבעל אמרי ליה אחליה לקניויה ובעלה ת"ש ד דאמר ר' יאשיה שלשה
דברים סח לי ועירא מאנשי ירושלים יבעל שמחל על קניויו קניויו מחול
וקון ממרא שרצו בית דין למחול לו מחולין לו יובן סורד ומורה שרצו
אביו ואמו למחול לו מחולין לו וכשבטאי אצל חבירי שברדום על שנים
הודו לי ועל זקן ממרא ילא הודו לי שלא ירבו מחלוקת בישראל ש"מ בעל
שמחל על קניויו קניויו מחול ש"מ פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר
יקודם סתירה מחול לאחד סתירה אינו מחול וחד אמר לאחר סתירה
גמי מחול ומסתברא כהן דאמר אינו מחול ממאי מוקדא מהדרי
רבנן לרבי יוסי דתניא ר' יוסי אומר בעלה נאמן עליה מקל
ורומר ומה נדה שהיא כבדת בעלה נאמן עליה סוטה שהיא
בלאו לא כל שכן אמרו לו לא אם אמרת בנדה שכן יש לה היתר
תאמר בסוטה שאין לה היתר ואי אמרת לאחר סתירה מחול לה
משכחת לה דיש לה היתר דאי בעי מחיל ליה לקניויה ובעיל אלא ש"מ
לאחר סתירה אינו מחול שמעו עניה: מותו בעליון עד שלא שרת ש"מ
כו' במאי קמפליגי בית שמאי סברי ש"מ העומד לנבות כנבוי דמי
וב"ה

התראה זו עוברת על דת היא שנתמרה
עם אנשים: להשקותה כשהיא נשואה.
או וחס תמכר לאחר ועשואן עומה
על ידי קניו של אירוסין שאינו יכול
להשקותה כשהיא ארוסה דבעינן
תחת ארוסה: (אוסרה אבעול קניו
לא מהני אלא לאוסרה על בעולה
אם ימות על או יגמשה ולא
שעתו: אלא נפוסה מנסובה.
מכלל דלי לא אהרו בה לא מספקא:
דפגן לקמן כפרק ג' שם שמיים
ברקן (דף ס"ג): שאני אסרה. אה דבעי
התראה: דליה לא אומתא דבעל
ואי לא דלמיה ב' דינה לא הוה
לן למקסדה דכיון דלית לה אימתא
על מיתה דבעי אס עוברת על דת
ואין זה פירושא דאמריה אכל מי
שבעלה אלאה וליה יתרה ממנו
ועוברת על דת פירושא יתרתא
זאת על דארכא ליתמיר דגללו התראה
ממי מספקא כמותנה: סנה יתרתא.
דכתיב וקנה לא אשה: או נולדה
כדכתיב קפיד קפיד. לומר בין
דלדומיה דבעל למקד כתיב על
כדמי דהאי נמי הוה קפיד לנביה:
עברין עולמא דדלמא לא ניהא ליה.
היחך אלו נעשים עולמין לו כדבר
שהוה חוב לו שאינו מחיל לו וקיימה
לן (כמותה פ"ג): דלין מין לרס
על פניו קניויו מחול.
ס"ד דקבעי בין שמחל קודם סתירה
בין שמחל לאחר הסתירה ואם מינה
לומר עוברת על דת בעלה לקיימה
מקיימה עמי מילי גלל קניו אכל
היכל לזכא קניו ומקריה ורצה
למחול מהו מי עקר קניו וישרא ליה
או לאו: עברין מיי דהאי נעל
ומחיל וארכא וילומת דבי דינא:
ספקא דמילתא אדם מסכים כו'.
ומקנין לה ולי אמי ומחיל מחיל:
מאי סנה תלמודי חכמים. מירוצא
הוה הכי קאמר לעולם מחיל דיקא
ליה ממתינא מאי סנה דבעינן תלמודי
חכמים משום דגמירי דלמסרה ליה
דללא מחיל קניו ולי אמי למיעבל
אמרינן ליה אחלי לקניוין: סה לו
ועירא. שהיא מלמא דעוילס: וקן
ממרא. שהמרה על ב"ד של לבת
הגזר ומיתנת בתמן: סיהא גללו.
אחרי אשך הוטמאה לנדות סוטה
שמתיה כפ"ק דיבמות (דף י"ג):
במאי קמפליגי. איה טעם ונמינן
דלביהס: כ"ש כפי שער העומד
לננות כנבוי דמי. מי שיש לו שער
חוב על חבירו ויעשיר לו בו נכסיו
מוחזק בעל השער נכנסים ויתר מן
הלוה והלכך כיון דנכסי כשומרי
קיימו הוה לכו יורשי בעל מועבין

תוספות שאג"ן

שאר אחיו וילקין נמי
לית דמי אבי דן רב אבי
דאמר אפי' ליה יתמן
וכישי ליה יאשיה וזאת
כיון דאשתי מילתא היא
אמאי איתרשך ליה ליה
יאשיה איש איה לכות.
וייל דלא ודקא הוא
אלא אספקאטא בעלמא הוא
וישתי ונפולא אבא אבי
דאמר אפי' ליה יאשיה
פי' וכישי ליה יתמן אשתי
שותה שמייה דלא אשתי
היא. ואי' תין דלא
אשתי היא אמאי איתרשך
לי' יתמן קרא למשטא ולי'
וייל ויהי אלא אספקאטא
כמלה וקרא ליה לרבי
אפי' אלא לרשעי אשה
לאיש דבעי ליה ליה:
אמר אבי לא לאוסרה
עליו. ואי' לרבי דאמרין
לעיל. היתוד לה ליה
למחיל למסיר דמתינו קניו
לאסרה עליו שיטא ולי'
דאמרין קרא למשטא אפי' אבי
דאמר אשה רשעיה
בגון כפחא פחתי לרשעי
הרביס דאין ס' משום
יודעו ואפי' הכי בעינן
סוטה ויהי רשות היתוד
ה"ו גמי' רשעי שיהא בלא
נכסין לה בו ורואין לה
למחיל רשות היתוד לרשע
ודתיה רשעיה לרשעיה.
מספקא דקא דאבי
היתוד תתא אבא הכי
לרביא אלא פתח אחי רבי
רשות היתוד למוטא אי
נמי כגון שבעה בעי
דאמי בשלחי קירושין
מלה כפי אין חוששין
לה כסו יתוד ואפי'
הכי נענין תתא סוטה
אספקין מתני' דחביב'
לית ליתיה יאשי' כתיב
בעי דלא משתמיס
גזא כתיב סוטה לומר
כתיב חתמה מוחיל לענין
סוטה כשבעה בעי:
ש"מ כפי היתא ש"מ
וכתיב תתא לרשות
הרביס לביא לאוקרבה
ואיה עוברת על דת
דדא מספקא כיון דאיה
עוברת על דת לאו
כ"ד מקנין אותה כדי
להפסידה כתיבתה כבי'
אבל ק' ידאיתא סתיה
רבותיה בריא ישי'
ממירי שבעות על דת
צריכת התראה ודאיתא
כלל כתובה לא היתר בהן
ויצאי ויתן כתובה להן
לא היתא כגון התלמוד
ושמא דלא הוה דת עלה:
זקן מסרא שהמרה על ב"ד
לרשות היתוד ויתר
היתוד כ"ש כפי סוטה
העומד לנבות כנבוי דמי
ועליון תלמודי חכמים
עליון תלמודי חכמים

העומד לנבות כנבוי דמי
מי שיש לו שער חוב על
חבירו ויעשיר לו בו נכסיו
מוחזק בעל השער נכנסים
ויתר מן הלוה והלכך כיון
דנכסי כשומרי קיימו הוה
לכו יורשי בעל מועבין

העומד לנבות כנבוי דמי
מי שיש לו שער חוב על
חבירו ויעשיר לו בו נכסיו
מוחזק בעל השער נכנסים
ויתר מן הלוה והלכך כיון
דנכסי כשומרי קיימו הוה
לכו יורשי בעל מועבין

העומד לנבות כנבוי דמי
מי שיש לו שער חוב על
חבירו ויעשיר לו בו נכסיו
מוחזק בעל השער נכנסים
ויתר מן הלוה והלכך כיון
דנכסי כשומרי קיימו הוה
לכו יורשי בעל מועבין

ושמואל אומר אַנא דאמרי אפילו לרבי יאשיה מדאיצטריך קרא לרבויה מכלל דלאו אשתו היא כלל. [התבאר בדף הקודם].

ספק: עוברת על דת אם צריכה התראה להפסיד כתובתה

איבעיא להו, עוברת על דת יהודית, שאינה צנועה, (יוצאה לשוק וראשה פרוע, וטווה בשוק, ומדברת עם כל אדם), שדינה הוא שיוצאת בלא כתובה, האם היא צריכה התראה להפסידה כתובתה – שמוזירה שתחזור בה ממעשיה [ואם לא תחזור תפסיד את כתובתה], או אינה צריכה התראה.

הגמרא מרחיבה בצדדי הספק: מי אמרינן כיון דעוברת על דת היא לא בעי התראה – האם אומרים כיון שהיא עוברת על דת (שעוברת על איסורי תורה) אינה צריכה התראה.

או דלמא תיבעי התראה – או שמא היא צריכה התראה, דאי הדרה בה – שאם רוצה לחזור בה, תיהדר בה תחזור בה ממעשיה הרעים, ולא תפסיד כתובתה.

[הצעת ראייה א]: מכך שמקנים לארוסה ושומרת יבם, משמע שצריכה התראה]

תא שמע, שנינו במשנה: ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה. ומשמע: מישתא הוא דלא שתאי – לשתות אינה שותה, הא קנוי מקני לה – אבל לקנות, מקנא לה.

ויש לברר למאי – כיון שאינה שותה לצורך מה מקנא לה. לאו – לכאורה אין זה אלא להפסידה כתובתה, שאם נסתרה לאחר קינוי תצא בלא כתובה. [ואם לא יקנא לה לא תפסיד כתובתה], ואף שאשה שנסתרת היא 'עוברת על דת'. הרי מוכח שעוברת על דת צריכה התראה להפסידה כתובתה.

דחיית הראייה:

הגמרא דוחה את הראייה: אומר אבני: לא, הקינוי אינו להפסידה כתובתה אלא לאוסרה עליו, שכיון שקינא לה ונסתרה, נאסרת עליו.

הגמרא מביאה דחייה נוספת: רב פפא אומר: הקינוי אינו להפסידה כתובתה אלא להשקותה בשהיא נשואה, שאם תסתר לאחר נישואין, שותה על ידי קינוי שקינא לה כאשר היתה ארוסה, כדתניא: אין מקנין לארוסה להשקותה בשהיא ארוסה, אבל מקנין לארוסה להשקותה בשהיא נשואה.

הצעת ראייה [ב]: מכך שמקנים לאלמנה לכהן גדול משמע שצריכה התראה

אמר רבא: תא שמע, שנינו במשנה: אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין, לא שותות ולא נוטלות כתובה. ומשמע: מישתא הוא דלא שתיא – לשותות אינם שותות, הא קנוי מקני להו – אבל לקנות מקנאים להם.

ויש לברר: ולמאי – כיון שאינם שותות לצורך מה מקנאים להם, אי לאוסרן עליו – אם לאוסרם על בעליהם, הא אסירן וקיימן – הרי הם כבר עומדות באיסור עליו. אלא לאו – אלא לכאורה הקינוי הוא להפסידן כתובתן, שאם אינו מקנא להם אינם מפסידות כתובתם, ואף שהם עוברות על דת. הרי מוכח שעוברת על דת צריכה התראה להפסידה כתובתה.

דחיית הראייה:

הגמרא דוחה את הראייה: אמר רב יהודה מדיסקרתא: לא, הקינוי אינו להפסידה כתובתה אלא לאוסרה לבועל כבעל – שאם נסתרה לאחר קינוי נאסרת על הבועל (והיינו באופן שימות בעלה או יגרשה, שאם לא כן היא אשת איש), דתנן כשם שאוסרה לבעל כך אסורה לבועל.

ראייה [ג]: מכך שבית דין מקנים בכמה אופנים, משמע שצריכה התראה

אמר רב חנינא מסורא: תא שמע, ואלו שבית דין מקנין להן: מי שנתחרש בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין, ולא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה, הרי משמע שאם לא התרו בה אינה מפסדת כתובתה ואף שהיא עוברת על דת (שהיא נסתרת). שמע מינה בעי התראה, שמע מינה.

הטעם שאחרים לא הביאו ראייה זו:

מבררת הגמרא: וכולהו – וכולם (שאר האמוראים) מאי טעמא לא אמרי מהא – מה הטעם לא אמרו ראייה זו.

מבאר הגמרא: מפני שהם סברו דלמא שאני התם – שאולי שונה שם באופן שהבעל חרש או שוטה או שהוא בבית האסורים, דלית לה אימתא דבעל כלל – שאין לה כלל פחד מבעלה, ולכן אין לקונסה בלא התראה שאין תמיהה בדבר אם היא עוברת על דת ואין זה פריצותא יתירתא. אבל מי שבעלה אצלה ואינה מפחדת ממנו ועוברת על דת, פריצותא יתירתא יש בה, ויש לומר שגם בלא התראה מפסדת כתובתה.

ספק: עוברת על דת, אם בעלה רשאי לקיימה

איבעיא להו, עוברת על דת [שהדין הוא שצריך לגרשה] ורצה בעל לקיימה, מקיימה או אינו מקיימה.

הגמרא מבארת את צדדי הספק: מי אמרינן בקפידה דבעל תלא רחמנא – האם אומרים שהדבר תלוי בקפידת הבעל, שהרי בסוטה (שהיא עוברת על דת) כתוב 'וקנא את אשתו', והא לא קפיד – והוא (זה שרוצה לקיימה) לא מקפיד.

או דלמא כיון דקפיד קפיד – או שמא כיון שדרכו של בעל להקפיד בזה, על כרחך שזה גם קפידא לגביו (ואף שרוצה לקיימה, מכל מקום יש לו בזה קפידא).

ראיה: מכך שבית דין מקנים משמע שאינו יכול למחול

תא שמע, שנינו במשנה: ואלו שבית דין מקנין להן: מי שנתחרש בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין, ואם אחר כך היא נסתרת, הרי היא נאסרת על בעלה (כמבואר במשנה שאינה שותה אלא יוצאת בלא כתובה).

ואי אמרת רצה בעל לקיימה, מקיימה – ואם אתה אומר שאם הבעל רוצה הוא רשאי לקיים 'עוברת על דת', עבדי בית דין מידי דדלמא לא ניחא ליה לבעל – וכי בית דין עושים דבר שאולי הבעל לא מקפיד על כך וירצה לקיימה, והיאך אנו נעשים שלוחים לו בדבר שיתכן שהוא חוב לו, והרי אין חבין לאדם שלא בפניו.

דחיית הראיה: בסתמא נוח לבעל בכך

הגמרא דוחה את הראיה: סתמא דמילתא כיון דעוברת על דת היא מינח ניחא ליה – בדרך כלל, כיון שהיא עוברת על דת נוח לבעל שיקנאו לה ואם תיסתר יצטרך לגרשה.

ספק: בעל שמחל על קינויו, אם קינויו מחול

איבעיא להו, בעל שמחל על קינויו, קינויו מחול [ואינה אסורה לבעלה אף אם נסתרה אחר קינויו], או אינו מחול [ואם נסתרה אחר קינויו נאסרת על בעלה עד שתשתה].

הגמרא מבארת את צדדי הספק: מי אמרינן בקינוי דבעל תלא רחמנא – האם אומרים שהתורה תלתה את איסור הסוטה לבעלה בקינוי הבעל (שאם לא קינא לה ונסתרה, היא מותרת), ובעל הא מחיל ליה לקינויו – והבעל הרי מחל לה לקינויו, או דלמא כיון דקני ליה מעיקרא לא מצי מחיל ליה – או שמא כיון שקינא לה מתחילה, שוב אינו יכול לחזור בו ולמחול על כך.

ראיה א': מכך שבית דין מקנים לה משמע שאינו מחול

תא שמע, ואלו שבית דין מקנין להן:

מי שנתחרש בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין,

ואי אמרת בעל שמחל על קינויו, קינויו מחול, עבדינן מידי דאתי בעל מחיל ליה – וכי בית דין עושים דבר שיתכן שיבוא אחר כך הבעל וימחול לה, והרי יש בזה 'זילותא דבי דינא', שהם מקנים והוא מחול.

דחיית הראיה: לא הוששים שימחול

הגמרא דוחה את הראיה: סתמא דמלתא – כלומר: בדרך כלל אדם מסכים על דעת בית דין, ועל כן מקנים לה, שאנו אומרים מסתמא הוא כ'סתם' בני אדם שסומכים על דעת בית דין והוא לא יבוא אחר כך למחול על הקינוי. ומכל מקום אם מחל על הקינוי, יתכן שקינויו מחול.

ראיה ב': מכך שחוששים שיבוא עליה בדרך משמע שאינו יכול למחול

תא שמע, ומוסרין לו – כשהבעל מביא את אשתו לבית דין הגדול שבירושלים, בית דין מוסרים לו שני תלמידי חכמים, שילכו עמם, שמא יבא עליה בדרך. ואי אמרת בעל שמחל על קינויו קינויו מחול – ואם אתה אומר שהבעל יכול למחול על הקינוי, מדוע חוששים שיבוא עליה בדרך באיסור, לחליה לקינויה ולבעול – הרי יכול למחול לה על קינויו ואזי יבעלה בהיתר.

דחיית הראיה: מוסרים לו תלמידי חכמים שיאמרו לו למחול

הגמרא דוחה את הראיה: מאי שנא תלמידי חכמים – מה שונה בתלמידי חכמים שדוקא הם השליחים שבית דין מוסרים לו שילוהו, דגמירי – מפני שהם למדו ויודעים הלכות, דאי בעי למיבעל אמרי ליה אחליה לקינויך ובעלה – שאם ירצה לבעול אותה יאמרו לו: תמחל על קינויך ותבעול.

ראיה ג': שנינו בעל שמחל על קינויו קינויו מחל

תא שמע, דאמר רבי יאשיה: שלשה דברים סח לי זעירא [שהיה] מאנשי ירושלים:

א. בעל שמחל על קינויו, קינויו מחול.

ב. וזקן ממרא [חכם שהגיע להוראה ומורה (אפילו בדין אחד) אחרת ממה שהורו הסנהדרין, ומיתתו בחנק] שרצו בית דין למחול לו, מוחלין לו, ואינו חייב מיתה.

ג. וכן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו, מוחלין לו, ואינו חייב מיתה.

וכשבאתי אצל חברי שבדרום, על שנים הודו לי, ועל זקן ממרא לא הודו לי, שלא ירבו מחלוקת בישראל, שזקן ממרא יורה הפוך מבית דין וימחלו לו על כך, ויתרבו המחלוקות שזה יורה הפוך מהסנהדרין.

שמע מינה בעל שמחל על קינויו, קינויו מחול. שמע מינה.

מחילה לאחר סתירה

לאחר שפשטה הגמרא שהבעל יכול למחול לאשה על הקינוי, מביאה הגמרא מחלוקת בעניין זה: פליגי בה רב אחאד ורבינא, חד אמר: קודם סתירה, מחול. לאחר סתירה, אינו מחול, כלומר: רק אם עדיין לא נסתרה, יכול למחול לה.

וחד אמר: לאחר סתירה נמי מחול – אפילו אם כבר נסתרה יכול למחול לה.

הגמרא מכריעה במחלוקת: ומסתברא כמאן דאמר אינו מחול – ומסתבר כפי השיטה שסוברת שלאחר שנסתרה אינו יכול למחול לה.

ממאי – מנין, מדקא מהדרי רבנן לרבי יוסי – ממה שרבנן ענו לרבי יוסי בדלהלן, דתניא – שכך שנינו בברייתא: רבי יוסי אומר: בעלה נאמן עליה (שלא יבוא עליה בדרך) מקל וחומר, ומה

נדה שהיא בכרת, בעלה נאמן עליה, סוטה שהיא בלאו [שכתוב 'אחרי אשר הוטמאה' לרבות סוטה שנסתרה], לא כל שכן.

אמרו לו חכמים: לא, בעלה אינו נאמן עליה (וצריך שני עדים שילוהו בדרך), והוכיחו זאת מקל וחומר: אם אמרת בנדה [שבעלה נאמן שלא יבוא עליה] שכן יש לה היתר לאחר שתטהר, תאמר בסוטה שאין לה היתר, ולכן חוששים שיעבור איסור ויבוא עליה בדרך.

הגמרא מבארת את הראיה מדברי חכמים: ואי אמרת לאחור סתירה מחול לה – ואם אתה אומר שהוא יכול למחול לה גם לאחר סתירה, משפחת לה דיש לה היתר – נמצא אופן שיש לסוטה היתר, דאי בעי מחיל ליה לקינייה ובעיל – שאם רוצה מחול לה על הקינוי ומותר לו לבעול אותה, ולמה רבנן אמרו חכמים שלסוטה אין היתר, אלא שמע מינה לאחור סתירה אינו מחול, שמע מינה.

טעם בית שמאי ובית הלל ברין מתו הבעלים לפני ששתו אם נוטלות כתובה

שנינו במשנה: מתו בעליהן עד שלא שתו, בית שמאי בו, [לדעת בית שמאי: נוטלות כתובה. ולדעת בית הלל: אינם נוטלות כתובה].

מבררת הגמרא: במאי קמיפלגי – במה הם נחלקו.

מבארת הגמרא: בית שמאי סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי – היות והבעל חייב לאשה כתובה ונכסיו משועבדים לחוב זה, הרי שטר זה 'עומד להיגבות' וכאילו הוא כבר 'גבוי בידה', נמצא שהאשה 'מוחזקת בכתובה', [ורק אם יורשי הבעל שהם 'המוציאים' יביאו ראייה שהיא זינתה, לא תקבל כתובה]. (עמוד ב)

ובית הלל סברי, שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי – נמצא שהאשה לא מוחזקת בכתובה, והיא באה 'להוציא' כתובה מיורשי הבעל, על כן אינה מקבלת את הכתובה [ורק אם תביא ראייה שלא זינתה, תקבל כתובה].

מעוברת חבירו בו. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובי מחלוקת בעקרה וזקינה, אבל איילונית דברי הכל לא שותה ולא נוטלת כתובתה שנאמר ונקתה ונזרעה ורע מי שדרכה להזריע יצאה זו שאין דרכה להזריע. מיתבי המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו אם עד שלא כנסה נסתרה לא שותה ולא נוטלת כתובתה [יתבאר בדף הבא].

אם אילונית שותה

רב נחמן: איילונית, דברי הכל לא שותה ולא נוטלת כתובתה

שנינו במשנה: **מעוברת חבירו כו'** לא שותות וכו'. אילונית וזקינה ושאינה ראויה לילד לא נוטלות כתובה ולא שותות, רבי אלעזר אומר יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה.

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבונה: מחלוקת – מה שרבי אליעזר נחלק ואמר יכול לישא אחרת, ועל כן היא שותה, הוא **בעקרה וזקינה** שבתחילה היתה ראויה להריון אלא שנעשתה עקרה על ידי חולי או מכה או שנעשית זקנה, ובעת אינה ראויה להריון,

אבל איילונית [שמבטן אמה היא לקויה, ומעולם לא היתה ראויה להריון], **דברי הכל לא שותה ולא נוטלת כתובתה, שאמר ונקתה ונרעה ורע, מי שדרבה להוריע, יצאה זו [איילונית] שאין דרבה להוריע –** שמעולם לא היתה ראויה להריון.

שאלה: בכרייתא שנינו שאיילונית שותה

מיתיבי, המקנא לארוסתו, ולשומרת יבם שלו, אם עד שלא כנסה נסתרה – אם נסתרה לפני שנשאה, **לא שותה ולא נוטלת כתובתה,** כמבואר לעיל המקור שארוסה ושומרת יבם אינם שותות. (א&דף כו)

ואם נשא **מעוברת חבירו** (אשה מעוברת מבעלה הקודם) ו**מינקת חבירו** (מניקה וילד שנולד לה מבעלה הקודם), וקינא לה ונסתרה, **לא שותות ולא נוטלות כתובה, דברי רבי מאיר,** שכל אשה שאסור לו לקיימה אינה שותה, ואסור לאדם להינשא למעוברת או למינקת חבירו, **שהיה רבי מאיר אומר: לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו. ואם נשא, יוציא (יגרשה) ולא יחזיר עולמית,** והוא קנס דרבנן. **וחכמים אומרים: יוציא, וכשיגיע זמנו לכנוס (כשיעבור כ"ד חודש מלידת הוולד) יכנוס.**

והרובא (ובחור) שנשא עקרה וזקינה, ואין לו אשה ובנים מעיקרא – ואין לו ילדים מלפני כן, **לא שותה ולא נוטלת כתובה,** היות ואסור לו לקיים אשה זו שהרי נצטווה על פריה ורביה, ולא נאמרה פרשת סוטה אלא באשה שמותר לקיימה.

רבי אלעזר אומר: יכול הוא לישא אחרת ולפרות ולרבות הימנה, ואזי מותר לו לקיים את העקרה והזקנה, נמצא שהיא ראויה לו, ועל כן היא שותה.

אבל המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו, ומשכנסה – ולאחר שנשאה נסתרה, או שותה או לא נוטלת כתובה.

מעוברת ומינקת עצמו – שהיתה אשתו מעוברת או מניקה וקינא לה, או שותה [ואף שבמעוברת הולד ימות על ידי כך. ובמניקה, לא תוכל האם להניק את הוולד אם יהרגה] או לא נוטלת כתובתה.

הרובא שנשא עקרה וזקינה ויש לו אשה ובנים, או שותה או לא נוטלת כתובה, שכיון שיש לו אשה או בנים מותר לו לקיים את העקרה והזקינה והרי היא אשה הראויה לו.

אשת ממזר לממזר – כלומר אשה הראויה לממזר (כגון ממזרת) שניסת לממזר, וקינא לה ונסתרה, ואשת נתין לנתין – אשה הראויה לנתין (כגון נתינה), ואשת גר ועבד משוחרר – אשה גר או אשת עבד כנעני שהשתחרר, ואילונית (ויש כבר לבעל אשה ובנים), או שותה או לא נוטלת כתובה.

קתני מיהא אילונית – עכ"פ שנינו בברייתא שאילונית שותה, תיובתיה דרבי נחמן שאמר שאילונית אינה שותה שאינה בכלל 'ונורעה זרע'.

תשובה: עניין זה הוא מחלוקת תנאים

אמר לך רב נחמן: תנאי היא – עניין זה הוא מחלוקת תנאים, ואנא דאמרי כי האי תנא – ואני שאמרת שאינה שותה הוא כמו התנא דלהלן שסובר בדעת רבי אלעזר שאילונית אינה שותה,

דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר: אילונית לא שותה ולא נוטלת כתובה, שנאמר 'ונקתה ונורעה זרע', מי שדרכה להוריע, יצאתה זו שאין דרכה להוריע, ומכך שהתנא אמר רק אילונית ולומד זאת מ'ונקתה ונורעה זרע' ולא משום שאינה ראויה לקיימה, הרי מוכח שתנא זה סובר כרבי אלעזר (שכיון שהוא יכול לישא אחרת ולפרות ולרבות, הרי היא בכלל מותר לקיימה), ואף על פי כן אמר שאילונית לא שותה.

שואלת הגמרא: ורבנן שסוברים שאילונית שותה, היא 'ונקתה ונורעה זרע' מאי עבדי ליה.

עונה הגמרא: מיבעי להו לכדתניא 'ונקתה ונורעה זרע', שאם היתה עקרה נפקדת, דברי רבי עקיבא.

אמר לו רבי ישמעאל: אם כן יסתרו כל העקרות ויפקדו, וזו כל אשה צנועה עקרה הואיל ולא נסתרה הפסידה.

אם כן מה תלמוד לומר 'ונקתה ונורעה זרע', שאם היתה יולדת בצער, יולדת בריוח. נקבות, יולדת זכרים. קצרים, יולדת ארוכים. שחורים, יולדת לבנים.

החידוש בברייתא שאשה המותרת לממזר שותה

שנינו בברייתא: אשת ממזר לממזר או שותה או לא נוטלת כתובה.

שואלת הגמרא: פשיטא שהיא שותה.

עונה הגמרא: מהו דתימא אפוש פסולין לא ליפש – הייתי אומר להרבות פסולים לא נרבה, כלומר: לא נעשה שלום ביניהם (על ידי ההשקאה) שהרי ממזר כל דורותיו ממזרין, ועדיף שתיאסר עליו ולא יפרה ולא ירבה.

דחיית הביאור:

הגמרא דוחה ביאור זה: **והאמר רב המנונא: נכרי מקנין על ידו** – אם קינא לה שלא תסתר עם גוי, הרי זה קינוי, **ופוסל בתרומה** – גוי שבא על כהנת נפסלת מכהונה ואסורה בתרומה.

הגמרא מקשה על דברי רב המנונא: **מקנין על ידו, פשיטא**.

עונה הגמרא: **מהו דתימא** – הייתי אומר: נאמר בפסוק **'נְטַמְאָה נְטַמְאָה שְׁתֵּי פְעָמִים, אָחַד לְבַעַל וְאָחַד לְבוּעַל** – שהאשה שנסתרה נאסרת על בעלה, והבועל (מי שנסתר עמה) אסור לו להינשא לה, וממילא: **היכא דקמיתסרא בהא זנות** – במקום שהיא נאסרת בזנות זו על הבעל ועל הבועל נאמרה פרשת סוטה, **אבל הא הואיל ואסירא וקיימא אימא לא** – אבל גוי כיון שהוא כבר אסור עליהם, הייתי אומר שלא נאמר בו פרשת סוטה, **קמשמע לן** – לכן השמיע לנו רב המנונא שלא אומרים כך, וגם אם קינא לה שלא תסתר עם גוי הרי זה קינוי.

עוד מקשה הגמרא על מה שאמר רב המנונא: **ופוסל בתרומה**. והרי זה **פשיטא**.

עונה הגמרא: **מהו דתימא** – הייתי אומר: **'זבת כהן כי תהיה לאיש זר' אמר רחמנא** – התורה אומרת 'כי תהיה', ומשמע: **דבר הויה, אין. דלאו בר הויה, לא** – מי שקידושו תופסין, כגון ממזר נתין וחלל, פוסלים אותה, אבל עובד כוכבים ועבד שהרי הן כבהמה ואין בהם קידושין, אינם פוסלים, **קמשמע לן דפסיל מדרבי יוחנן**.

דאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל: מנין לנכרי ועבד שבאו על הכהנת ועל הלוייה ועל בת ישראל שפסלוה, שנאמר 'זבת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה', מי שיש לו אלמנות וגירושין בה, בו נאמר שאם אין לה זרע ממנו ושבה אל בית אביה מלחם אביה תאכל, שלא פסל אותה בביתו, יצאו נכרי ועבד שאין לו אלמנות וגירושין בה – שלא תפסו לו בה קידושין, וכשמת אין שם אלמנות עליה.

מכל מקום הרי מפורש בדברי רב המנונא שאם קינא לה שלא תסתר עם גוי הרי זה קינוי.

ביאור: המשנה ממעטת אם קינא לה מכהמה

ואלא מה שאמרה המשנה שאין מקנין על ידי מי שאינו איש, **למעוטי מאי** – מה באה המשנה למעט.

אמר רב פפא: למעוטי בהמה, דאין זנות בבהמה – אינה נעשית זונה בבעילת בהמה ואינה נאסרת על בעלה, ועל כן אם קינא לה שלא תסתר עם בהמה אין זה קינוי, ואם נסתרה עם הבהמה אינה נאסרת.

אמר ליה רבא מפרזקיא לרב אשי: מנא הא מילתא דאמור רבנן אין זנות בבהמה – אינה נעשית זונה בבעילת בהמה ואינה נאסרת על בעלה.

אמר רב אשי: **דכתיב 'לא תביא אתנן זונה'** [שאם נתן טלה באתנן (כמתנה ותשלום לזונה) אסור להביא את הטלה לקרבן] **ומחיר קלב** [אם החליף כלב בעד טלה, אסור להביא את הטלה לקרבן] **וגו'**.

וּתְנִינָא: אֶתְנֵן כָּלֵב - אם אדם נתן לזונה טלה כדי שתבעל לכלבי, ומחיר זונה - או שהיתה לו שפחה זונה והחליפה בטלה, מוֹתְרִין - מותר להביא טלה זה לקרבן, שְׁנַאֲמַר 'גַּם שְׁנִיֵּהֶם', שְׁנִיִּים וְלֹא אֶרְבָּעָה - התורה אסרה רק אתנן זונה ומחיר כלב, והתורה לא אסרה גם אתנן כלב ומחיר זונה, ומכך שהברייתא אומרת שאתנן כלב מותר, הרי מוכח שאין זה בגדר 'זנות', שאם זה היה זנות היה חל על הטלה שם 'אתנן'.

מה לומדים מלשון הפסוק 'שכבת זרע'

הגמרא לעיל הביאה את דברי שמואל שאם קינא לה שלא תסתר עם 'שחוף' (אדם שבשרו נשחף וכלה ויבש, ואין בו כח) הרי זה קינוי, ולא ממעטים קינוי מאדם זה מהפסוק 'ושכב איש אתה שכבת זרע'.

שואלת הגמרא: וְאֵלֵא כיון דאמרת מקנין ע"י שחוף, 'שכבת זרע' למה לי - מה לומדים ממה שנאמר בפסוק 'ושכב איש אתה שכבת זרע'.

עונה הגמרא: מִיִּבְעֵי לִיהּ לְכַדְתְּנִיא - פסוק זה נצרך ללמד מה ששנינו בברייתא: 'שכבת זרע' פְּרִט לְדַבֵּר אַחֵר.

מבררת הגמרא: מַאי דְבַר אַחֵר.

[ביאור א:] אָמַר רב שֶׁשֶׁת: פְּרִט לְשָׁקִינָא לָהּ שְׁלֵא תִיסְתֵּר עִמּוּ שִׁיבּוּא עֲלֶיהָ שְׁלֵא כְּדַרְכָּהּ.

אָמַר לִיהּ רַבָּא: שְׁלֵא כְּדַרְכָּהּ, וְהִרִי מְשַׁכְּבֵי אִשָּׁה כְּתִיב - הוֹקֵשׁוּ מִשְׁכַּבּוֹתֶיהָ לְכָל דְּבָרִים, וְאִם בָּא עֲלֶיהָ שְׁלֵא כְּדַרְכָּהּ נִאֲסַרְתָּ בּוֹזֵה, וְאִם כֵּן לְמָה שָׁקִינִי זֶה לֹא יִהְיֶה קִינוּי.

[ביאור ב:] אֵלֵא אָמַר רַבָּא: פְּרִט לְשָׁקִינָא לָהּ דְרָךְ אַבְרָם.

אָמַר לִיהּ אַבְיִי: פְּרִיצוֹתָא בְּעֵלְמָא הִיא, וּפְרִיצוֹתָא מִי אָסֵר רַחֲמָנָא - וכי התורה אסרה בדבר זה אשה על בעלה בכך, וכיון שאשה לא נאסרת בזה על בעלה, פשיטא שקינוי זה אינו קינוי.

[ביאור ג:] אֵלֵא אָמַר אַבְיִי: פְּרִט לְשָׁקִינָא לָהּ בְּנִשְׁיָקָה - השקה בלא ביאה.

הגמרא דוחה ביאור זה: הַנִּיחָא לְמָאן דְּאָמַר - ביאור זה נוח ומבואר לפי מי שאומר שמה שאמרו ש'העראה' שדינה כגמר ביאה, זו הכנסת עטרת, אֲבָל נִשְׁיָקָה וְלֹא כְּלוּם הִיא, לפי זה אכן מבואר: הִינֵנו דְּאֵתִי קָרָא לְמַעוֹטֵי נִשְׁיָקָה - שזהו מה שבא הפסוק ללמדנו שאם קינא לה מנשיקה אינו קינוי, [ובזה לימדנו הפסוק שנשיקה אינה העראה]. אֵלֵא לְמָאן דְּאָמַר 'הַעֲרָאָה' זו נִשְׁיָקָה, ודינה כגמר ביאה בכל העריות, מַאי אֵיבָא לְמִימַר - מה יש לומר מדוע אם קינא לה מנשיקה, אין זה קינוי.

[יישוב, כביאור ב:] עונה הגמרא: לְעוֹלָם לְשָׁקִינָא לָהּ דְרָךְ אַבְרָם, וּמָהוּ דְתִימָא בְּקַפִּידָא דְּבַעַל תְּלִיא רַחֲמָנָא - והייתי אומר שהדבר תלוי בקפידת הבעל, דכתיב 'וקינא', ובעל הא קא קפיד - והבעל הרי מקפיד על כך שהרי קינא לה על כך, ועל כן אף שהוא פריצות בעלמא הייתי אומר שזה קינוי. קַמְשֻׁמַּע לָן שְׁאִינוּ קִינוּי.

אם עדיף לישא דומה או בת דומה

דעת שמואל

אמר שמואל: ישא אדם (דף כז) **דומה** (אשה שנטענת ונדברת בפי כל על ניאופיה), **ואל ישא בת דומה** – (אשה שמדברים על אמה שהיא נואפת).

שוו [דומה], **באה מטיפה כשרה**, שאמה כשרה.

וזהו [בת דומה], **באה מטיפה פסולה**, שהרי אמה נואפת ויתכן שהיא נולדה מעובד כוכבים, והרי היא פגומה, ואף אסורה לכהונה. או שנולדה מ'ממזר', והרי היא אסורה לבוא בקהל.

דעת רבי יוחנן

ורבי יוחנן אמר: ישא אדם בת דומה, ואל ישא דומה.

שוו [בת דומה], **עומדת בחזקת כשרות**, שהרי עליה לא מדברים, ואין חשש שתזנה תחתיו ותיאסר. [ואף שמדברים על אמה לא חוששים שמא באה מטיפה פסולה, שהולכים אחרי הרוב, ורוב בעילותיה מבעלה].

וזהו [דומה], **אינה עומדת בחזקת כשרות**, וחוששים שתזנה תחתיו ותיאסר עליו, והוא לא ידע מכך ולא יגרשה, ונמצא בא עליה באיסור.

[שאלה על רבי יוחנן:] **מיתיבי, נושא אדם דומה**, הרי מפורש בברייתא דלא כרבי יוחנן.

[תשובה:] **אמר רבא: ותסברא נושא לכתחלה** – וכי אדם נושא לכתחילה 'דומה' הרי ודאי שיש חשש שתזנה תחתיו, **אלא צריך לומר שבריייתא זו משובשת וצריך לומר בה: אם נשא**, וכיון שהבריייתא משובשת יש לומר שיש גם שיבוש בהמשך הבריייתא ועל כן **תני נמי** – יש גם לומר בבריייתא: 'נושא אדם בת דומה' כרבי יוחנן.

הכרעת ההלכה

והלכתא: ישא אדם בת דומה, ואל ישא דומה, דתני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו: **אשה מזונה בניה כשרין, רוב בעילות אחר הבעל**, הלכך 'בת דומה' כיון שכשרה היא, טוב לו שישאנה שתהא תחתיו בחזקת היתר, ואל ישא 'דומה' שמקלקלתו, שאם זינתה נאסרת עליו.

ספק: מה דין בני אשה שהיא פרוצה ביותר

בעי רב עמרם, היתה פרוצה ביותר – שיש לחשוש שרוב בעילותיה משל אחרים, מהו – האם בניה כשרים.

הגמרא מבארת שעניין זה תלוי במחלוקת מתי אשה מתעברת: אליבא דמאן דאמר אין אשה מתעברת אלא סמוך לווסתה [יום אחד לפני היום שרגילה לראות בו דם נדותה], לא תיבעי לך – אין להסתפק, שודאי בניה אינם כשרים, כיון דלא ידע בה ולא מנטר לה – שאינו יודע מתי ווסתה ואינו שומר אותה אותו יום מלזנות שלא תתעבר בזנות.

כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר – ומה שיש לך להסתפק הוא לפי מי שאומר אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה – לאחר שטבלה ביום טבילתה או ליום מחר, מאי, כיון דידע בה נטורי מנטר לה – כיון שהוא יודע מתי הוא יום זה, שומר אותה אותו יום מלזנות, או דלמא כיון דפרוצה ביותר לא – או שמא כיון שהיא פרוצה ביותר אינו יכול לשומרה, שנשמטת מאצלו פתאום.

הגמרא לא פושטת את הספק ונשארת בתיקו.

מחלוקת תנא קמא ורבי יוסי אם בית דין מקנין להשקותה

שנינו במשנה ואלו שבית דין [מקנין להן, מי שנתחרש בעלה] כו' [לא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה. רבי יוסי אומר אף להשקותה לכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה].

תנו רבנן, בפרשת סוטה היה הפסוק יכול לומר 'איש כי תשטה אשתו, מה תלמוד לומר 'איש איש כי תשטה אשתו, לרבות אשת חרש, ואשת שוטה, ואשת שעמום, ושהלך בעלה למדינת הים, ושהיה חבוש בבית האסורין, שבית דין מקנין להן לפוסלן מכתובתן.

יכול אף להשקותן, תלמוד לומר 'והביא האיש את אשתו', הבעל מביא את אשתו ולא בית דין.

רבי יוסי אומר: הקינוי מועיל אף להשקותה, ולכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה.

מבררת הגמרא: במאי קא מיפלגי – במה הם נחלקו.

מבארת הגמרא: רבנן סברי בעינן 'וקנא' 'והביא' – צריך שמי שקינא לה הוא יביא אותה להשקותה, שכך למדים מסמיכות הפסוקים שכתוב 'וקנא' ואחר כך 'והביא', ועל כן הבעל לא יכול להביאה להשקותה כי הוא לא קינא לה.

ורבי יוסי סבר לא בעינן 'וקנא' 'והביא' – לא צריך שמי שקינא לה ישקה אותה, שלא דורשים את סמיכות הפסוקים 'וקנא' 'והביא'.

היקש איש לאשה ואשה לאיש בפרשת סוטה

תנו רבנן, 'אשר תשטה אשה תחת אישה' – פסוק זה מיותר לדרשה, להקיש איש לאשה ואשה לאיש.

מבררת הגמרא: למאי הלכתא – לאיזה עניין הם הוקשו.

אמר רב ששת: כשם שאם הוא (הבעל) סומא, לא היה משקה, דכתיב 'ונעלם מעיני אישה', כך היא אם היתה סומא לא היתה שותה.

רב אשי אמר: כשם שחיגרת (רגליה קטועות) וגידימת (ידיה קטועות) לא היתה שותה, דכתיב (עמוד ב) 'והעמיד הכהן את האשה לפני ה' ונתן על כפיה', ודורשים: והעמיד – ולא חגרת, ונתן על כפיה – ולא גידימת, כך הוא אם היה חיגר או גידם לא היה משקה.

מר בר רב אשי אמר: כשם שאילמת לא היתה שותה, דכתיב 'ואמרה האשה אמן אמן'. כך הוא, אם היה אילם, לא היה משקה.

הדרן עלך ארוסה

משנה

המים בודקים גם את הבוועל

כשם שהמים בודקין אותה, כך המים בודקין אותו, שאם היא זינתה ומתה, גם הבוועל מת באותו אופן שהיא מתה, שנאמר 'ובאו' ו'באו'.

סוטה אסורה גם לבוועל

כשם שאסורה הסוטה לבעל עד שתשתה, כך אסורה לבוועל – לאיש שנסתרה עמו אחר קינוי, שנאמר 'נטמאה' ו'נטמאה' – מכך שלא נאמר 'נטמאה' אלא 'ונטמאה' בתוספת האות ו', דברי רבי עקיבא.

אמר רבי יהושע: כך היה דורש זכריה בן הקצב כמו רבי עקיבא מתוספת האות ו'.

רבי אומר: שני פעמים האמורים בפרשה 'נטמאה' ו'נטמאה' אחד לבעל ואחד לבוועל – רבי לא דורש זאת מתוספת האות ו' אלא מכך שנאמר בפרשה ב' פעמים 'נטמאה'. [בפרשה נאמר עוד ב' פעמים 'ונטמאה', וב' פעמים אלו נדרשות לדרשות אחרות].

כבר שני מטמא את השלישי

בו פיום דרש רבי עקיבא: נאמר בפסוק: 'וכלי חרש אשר יפל מהם (מהשרצים) אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא',

הכלי חרש הוא ראשון, שנטמא מן השרץ (שהוא אב הטומאה),

והאוכל שבתוכו (בגון כבר לחם שמצוי בתנור) הוא שני שנטמא בכלי,

אינו אומר 'כל אשר בתוכו טמא, אלא יטמא לטמא אחרים' – שהכבר שהוא 'שני' מטמא אחרים. למד על כבר שני שנטמא את השלישי, וכך הדין בין בתרומה בין בחולין, שבפסוק משמע שבכל אופן ה'שני' מטמא אחרים.

אמר רבי יהושע: מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי [כלומר: מי יחיה אותך (שמת מכוסה בעפר) לומר לך דרשה זו], שהיית אומר עתיד דור אחר לטהר כבר שלישי שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא, שאנו מטמאים 'שלישי' רק בתרומה וקדשים (על פי קל וחומר, ודורות הבאים יפריכו את הקל וחומר כדלהלן), והלא רבי עקיבא תלמידך מביא לו מקרא מן התורה שהוא טמא אף בחולין, שנאמר 'כל אשר בתוכו יטמא'.

אם הלויים קיבלו אלף אמה, ומה שנאמר 'אלפיים' הוא לתחום שבת, או שהלויים קיבלו אלפיים אמה

בו פיום דרש רבי עקיבא: נאמר בפסוק: 'ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה' וגו', משמע שהלויים מקבלים אלפיים אמה (מלבד ה-48 ערים שקיבלו), ומקרא אחר אמר 'מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב', משמע שהלויים מקבלים אלף אמה (מלבד ה-48 ערים שקיבלו).

אי אפשר לומר שמקבלים רק אלף אמה, שכבר נאמר בפסוק השני שמקבלים אלפים אמה,

ואי אפשר לומר שמקבלים אלפים אמה, שכבר נאמר שמקבלים אלף אמה,

הא ביצד,

אלא יש לומר שהם מקבלים רק אלף אמה מגרש [רחבה פנויה מזריעה ומבתים ומאילנות לנוי העיר להיות לה לאויר]. ואלפים אמה – ומה שהוזכר בפסוק השני אלפיים אמה, זה לא נאמר שהלויים מקבלים זאת, אלא לעניין תחום השבת, שמהתורה אסור לאדם לצאת בשבת אלפיים אמה מחוץ לעיר.

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אלף אמה מגרש קיבלו הלויים. ואלפים אמה שדות וקרמים – ומה שנאמר אלפיים אמה היינו שהם קיבלו עוד אלף אמה שדות וקרמים, וביחד הם קיבלו אלפיים אמה.

נמצא שאין פסוק בתורה על תחום שבת והוא דרבנן.

אופן אמירת השירה

בו ביום דרש רבי עקיבא: נאמר בפסוק: 'או ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר'.

שאין תלמוד לומר 'לאמר' – שבדרך כלל 'לאמר' הוא דיבור שה' אמר למשה לומר לכלל ישראל, ומה תלמוד לומר 'לאמר', מלמד שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה על כל דבר ודבר בקוראין את [ה]הלל, שהחזן אומר 'הללויה' ועונים אחריו 'הללויה', ואחר כך אומר החזן: הללו עבדי ה', והציבור עונים הללויה, [אשירה לה' כי גאה גאה – המהרש"ל מוחק תיבות אלן]. לכך נאמר 'לאמר', שמשה רבינו אמר את השירה, פתח ואמר 'אשירה לה', והם ענו אחריו 'אשירה לה', ואחר כך אמר 'כי גאה גאה', והם ענו אחריו 'אשירה לה'. [ראה להלן בגמרא דף ל: הסבר העניין בהרחבה].

רבי נחמיה אומר: שמשה רבינו אמר את השירה, בקורין את שמע שהחזן מתחיל וכולם ממשיכים אחריו, כך משה רבינו פתח את השירה וכולם אמרו ברוח הקודש יחד עמו את כל השירה, ולא בקורין את [ה]הלל שרק החזן אומר את ההלל והציבור עונה 'הללויה'.

רבי יהושע בן הורקנוס: לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה

בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס: לא עבד איוב את הקדוש ברוך הוא אלא מאהבה – שאהב את המקום, שנאמר הן יקטלני לו איחל – אף אם יהרוג אותי אני מצפה אליו.

ועדיין הדבר שקול – כלומר: הדבר לא מוכרע, משקלו שווה, מכריע לכאן ולכאן, האם כוונת הפסוק: לו אני מצפה, או איני מצפה, שבפסוק כתוב 'לא איחל', והספק הוא אם קוראים את הפסוק 'לא', או שקוראים 'לו' (שיש מקומות שהכתיב הוא 'לא' והקרי הוא 'לו'), תלמוד לומר 'עד אגוע לא אסיר תמתי ממני', מלמד שמאהבה עשה.

אמר רבי יהושע: מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי, שהיית דורש כל ימיך שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה – מדאגת הפורענות שלא תבא עליו, שנאמר 'איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע', הרי שהיה ירא אלהים – ולא אוהב אלהים, והלא יהושע תלמיד תלמידך [תלמידו של ר"ע היה] למד שמאהבה עשה.

גמרא

כשם שהמים בודקים אותה כך הם בודקים אותו

בירור: מה הכונה 'אותו'?

שנינו במשנה: כשם שהמים בודקים אותה כך המים בודקין אותו. מבררת הגמרא: **אותו למאן, אילימא** – אם תאמר **לבעל, בעל מאי עביד** – מה עשה הבעל.

וכי תימא (8דף כח) **דאי אית ביה עון בדקי ליה מיא** – ואם תאמר שאם יש בו עון שבא עליה לאחר שנסתרה המים בודקים אותו,

והרי אי אפשר לומר כך שהרי **כי אית ביה עון בדידיה** – כאשר יש אצלו עון, **מי בדקי לה מיא לדידה** – וכי המים בודקים אותה, **והא תניא 'ונקה האיש מעון והאשה ההיא תשא את עונה', בזמן שהאיש מנוקה מעון [שלא בא עליה משנאסרה עליו] האשה ההיא תשא עוונה, כלומר: המים בודקין את אשתו. אין האיש מנוקה מעון, אין המים בודקין את אשתו.**

ואלא לבעל – שהמים בודקים וממיתים גם את הבעל.

שואלת הגמרא: אם כן **ליתני** – שהמשנה תאמר במפורש 'כשם שהמים בודקין אותה כך הם בודקים אותו, **בדקתני סיפא** – כמו שנינו בסיפא במפורש: **כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל**.

ביאור: כוונת המשנה שהמים בודקים את הבעל

עונה הגמרא: **לעולם לבעל** – כוונת המשנה שהמים בודקים גם את הבעל, **ורישא אידי דתנא אותה, תני אותו** – וברישא אגב שכתוב 'אותה' אמר התנא 'אותו'. **סיפא אידי דתנא בעל, תנא בעל** – בסיפא בגלל שכתוב 'בעל', אמר התנא 'בעל'.

ספק: האם לומדים זאת מייתור תיבת 'ובאו' או מהאות ו'

המקור
שהמים
בודקים
אותו

שנינו במשנה: כשם שהמים בודקים אותו כך הם בודקים אותה, **שנאמר 'ובאו' 'ובאו'**. **איבעיא להו באו ובאו קאמר, או ובאו ובאו קאמר** – הגמרא מסתפקת אם לומדים זאת ממה שנאמר בפסוק ב' פעמים תיבת 'ובאו' או מיתור האות ו' בתיבת 'ובאו'.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: **תא שמע, כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבעל, שנאמר נטמאה ונטמאה**, הרי שרבי עקיבא דורש את ייתור האות ו'.

הגמרא דוחה את הראיה: **וְעֵדֵינָן תִּיבְעִי** – בזה עצמו יש להסתפק, **נְטִמָּאָה נְטִמָּאָה קָאָמַר** – האם דורש זאת מריבוי האות ו', או **נְטִמָּאָה וְנְטִמָּאָה קָאָמַר** – שדורש זאת ממה שנאמר ב' פעמים 'ונטמאה'.

פשיטת הספק: רבי עקיבא לומד זאת מהאות ו'

הגמרא פושטת את הספק: **תָּא שְׁמַע מִדְּקַתְּנִי סִיפָא, רַבִּי אֹמַר: שְׁנֵי פְעָמִים הָאֲמֹרִין בְּפִרְשָׁה וְנְטִמָּאָה וְנְטִמָּאָה אֶחָד לְבַעַל וְאֶחָד לְבוֹעַל, מִכְּלָל דְּרַבִּי עֲקִיבָא וְוִי קְדָרִישׁ** – מכך שרבי החולק על רבי עקיבא למד זאת ממה שנאמר ב' פעמים 'ונטמאה' משמע שרבי עקיבא לא למד זאת מדרשה זו אלא מריבוי האות ו'.

הַלְפָךְ [כיון שרבי עקיבא דורש את ייתור האות ו'] **לְרַבִּי עֲקִיבָא שִׁיתָא קְרָאִי כְּתִיבִי** – שש פסוקים כתובים, ג' פעמים 'זבאו', ובכל אחד דורשים את הייתור של האות ו' נמצא שיש ו' דרשות, כדלהלן:

חַד, לְצֹאָה דִידָה – שהקב"ה גזור שיבואו בה המים למרים, **וְחַד לְצֹאָה דִידָה** – שהקב"ה גזור שיבואו בו (בבוֹעַל) המים למרים.

חַד לְעִשְׂיָה דִידָה – הודיע הכתוב את ישראל שמבטיח להן שיבדקוה המים, **וְחַד לְעִשְׂיָה דִידָה** – שמבטיח להן שיבדקוהו המים.

חַד לִידְעָה דִידָה – שצריך להודיע לה את סדר הדברים שקודם תצבה בטנה ואחר כך תיפול ירכה, **וְחַד לִידְעָה דִידָה** – שצריך להודיע לו את סדר הדברים שקודם תצבה בטנו ואחר כך יפול ירכו.

[ביאור הדרשות לפי רבי]

וְרַבִּי [שאינו דורש את ריבוי האות ו'], **תְּלָתָא קְרָאִי כְּתִיבִי** – שלשה פסוקים כתובים, שכתוב ג' פעמים 'זבאו', **חַד לְצֹאָה, וְחַד לְעִשְׂיָה, וְחַד לִידְעָה.**

שאלה: לפי רבי מה המקור שהמים בודקים אותו

מבררת הגמרא: **וְרַבִּי, כְּשֵׁם שֶׁהַמֵּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ כִּךְ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מִנָּא לִיה.**

תשובה: מהפסוק לצבות בטן

מבארת הגמרא: **נִפְקָא לִיה מִדְּתַנְיָא 'לְצִבּוֹת בְּטָן וְלִנְפֹל יֶרֶךְ' – בְּטָנוּ וְיֶרִיכוּ שֶׁל בּוֹעַל. אֵתָּה אֹמַר בְּטָנוּ וְיֶרִיכוּ שֶׁל בּוֹעַל, אוֹ אֵינוֹ אֵלָא בְּטָנָה וְיֶרִיכָה שֶׁל נְבֻעֶלֶת. כְּשֶׁהוּא אֹמַר: 'וְצִבְתָּהּ בְּטָנָה וְנִפְלָה יֶרְכָה', הֲרִי בְּטָנָה וְיֶרִיכָה שֶׁל נְבֻעֶלֶת אֲמֹר, וּמָה אֲנִי מְקִיִּים 'לְצִבּוֹת בְּטָן וְלִנְפֹל יֶרֶךְ' – בְּטָנוּ וְיֶרִיכוּ שֶׁל בּוֹעַל. [וכיון שהפסוק נאמר גם עליו, ממילא אנו יודעים שדינו שווה לדינה, וממילא מה שנאמר עליה צוואה עשיה וידיעה – הרי זה נאמר גם עליה].**

המשך הברייתא: הפסוק מלמדנו שמספק אסורה ומכך לומדים לכל ספק טומאה [ברשות היחיד, שיש בו דעת]

מה תלמוד לומר 'והיא נטמאה' – שמשמע שודאי נטמאה, ואחר כך נאמר: 'והיא לא נטמאה' – שמשמע שהיא ודאי לא נטמאה, והנה 'אם נטמאה' – אם פשוט לו שנטמאה, למה שותה. אם לא נטמאה – אם פשוט לנו שלא נטמאה, למה משקה.

אלא מגיד לך הכתוב שהספק אסורה, וכך אומר הפסוק: אשה זו שמא נטמאה ושמא לא נטמאה, וצריך להשקותה לברר הספק, ואם לא משקה לה אסורה.

מכאן אתה דן ק"ו לשרץ, ספק נגע בטהרות ספק לא נגע, שטמאים מספק, כדלהלן: ומה סוטה שלא עשה בה שונג כמזיד ואונס כרצון – שאם נבעלה בשונג (שסבורה שהוא בעלה) או באונס אינה נאסרת, ואעפ"כ עשה בה ספק כודאי. שרץ שעשה בו שונג כמזיד ואונס כרצון, ששרץ מטמא אף אם הונח על מאכל בשונג או באונס, אינו דין שיעשה בו ספק כודאי. (עמוד ב)

וממקום שבאת – היות ולומדים שספק טומאה כודאי מסוטה, אין ללמוד אלא למקום שדומה לסוטה: מה סוטה רשות היחיד, שהרי מה שטמאה בספק הוא ברשות היחיד שהוא מקום הראוי לסתירה, אף שרץ רשות היחיד – מה שאמרו ספיקו טמא היינו ברשות היחיד, אבל ברשות הרבים ספיקו טהור.

ומה סוטה דבר שיש בו דעת לישאל – שיש לה דעת לומר אם נטמאה או לא. אף שרץ דבר שיש בו דעת לישאל – כך גם בספק שרץ אינו טמא במקום ספק אלא באופן שיש לו דעת לומר אם נטמא או לא, כגון אדם שנפל ספק אם נגע בשרץ, או אם שרץ נגע בטהרות כשהיה עסוק בהם.

ומכאן אמרו: דבר שיש בו דעת לישאל, ברשות היחיד, ספיקו טמא. ברשות הרבים, ספיקו טהור. ושאין בו דעת לישאל, בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים, ספיקו טהור.

ב' שאלות כביאור הברייתא

שואלת הגמרא: ורבי ישמעאל יש להקשות בדבריו, והרי אמר רבי עקיבא תרומה – רבי עקיבא הביא מקור שנאסרת בתרומה, ומהדר ליה איהו כהונה – ורבי ישמעאל עונה לו שלא צריך פסוק שאסורה לכהונה.

ותו – ועוד קשה, לרבי עקיבא, כהונה מנא ליה – מנין לו שאסורה לכהונה, וכי תימא כהונה לא צריכא קרא דממילא אסורה (ט' דף כט) שהרי עשה בה ספק זונה כזונה לאוסרה על בעלה, הלכך לגבי כהונה נמי אסירא דכתיב זונה לא יקחו וזו בחזקת זונה היא, אם כן תרומה נמי לא תיבעי קרא, שהרי עשה בה ספק זונה כזונה.

ביאור הברייתא, שיטת רבי עקיבא: יש ד' מקורות, לבעל, לבועל, לכהונה, לתרומה

עונה הגמרא: אלא לרבי עקיבא ארבעה קראי פתיבי – ארבעה פסוקים כתובים (א. נטמאה. ב. נטמאה. ג. ונטמאה. ד. האות ו' של תיבת ונטמאה), חד לבעל, וחד לבועל, וחד לכהונה, וחד לתרומה.

ביאור הברייתא, שיטת רבי ישמעאל: יש ג' מקורות, לבעל, לבועל לתרומה [וכהונה מקל וחומר]

ורבי ישמעאל תלתא קראי פתיבי – שלשה פסוקי כתובים, שאינו דורש את האות ו' של תיבת ונטמאה, חד לבעל, וחד לבועל, וחד לתרומה, וכהונה אתיא בקל וחומר.

שאלה על רבי ישמעאל: מדוע אומר שהפסוק מלמד על תרומה ולא על כהונה

שאלת הגמרא: ורבי ישמעאל, ממאי דאיצטריך קרא לתרומה, וכהונה אתיא בקל וחומר, דילמא פי אצטריך לכהונה, ותרומה שריא, שרק כהונה התרבתה שהיא חמורה, ותרומה מותרת.

תשובה: מסתבר שהפסוק מדבר על תרומה

עונה הגמרא: אמר לך: מסתברא – מסתבר שהפסוק מרבה תרומה, דומיא דבעל ובעל כמו שהפסוק ריבה את בעל והבועל שהם אסורה (ממה שכתוב ונטמאה), מה בעל ובעל אסורים מחיים, כגון אם יגרשנה הבעל אסורה לבועל, אף תרומה נמי אסורה בה מחיים, לאפוקי כהונה דלאחר מיתה – להוציא כהונה שאינה נאסרה בה אלא לאחר מיתת הבעל, שהרי בחיי הבעל היא בלאו הכי אסורה, (שאם הבעל לא גירשה היא אשת איש, ואם גירשה הרי גרושה אסורה לכהונה).

ביאור: לרבי עקיבא מדוע צריך פסוק גם לכהונה וגם לתרומה, הרי אפשר ללמוד כהונה מקל וחומר

ורבי עקיבא סובר שצריך פסוק מיוחד לכהונה, דומיא דבעל ובעל לית ליה – אינו סובר שהדרשה הנוספת היא לאסור איסור כמו איסור הבעל והבועל שהוא מחיים (שכל דרשה היא בפסוק בפני עצמו, ואין מוכרח שהדרשות הם בעניין דומה זה לזה), ואם לא היה כתוב פסוק נוסף לא הייתי מרבה אלא לאסור כהונה שהיא חמורה יותר.

ואי נמי אית ליה – ואף אם רבי עקיבא סובר שהדרש הנוספת היא לאיסור דומיא דבעל ובעל, וממילא מרבים לאסור תרומה, ואם כן אפשר ללמוד כהונה בקל וחומר מתרומה, מכל מקום יש ריבוי מהאזות וי"ו יתירא לכהונה, ואע"ג שאפשר ללמודה מקל וחומר, מכל מקום מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא.

תחילת הדף התבאר בדף הקודם.

דבר שיש בו דעת להישאל ספיקו טמא

רב גידל אמר רב: מקור נוסף לדין זה

שנינו לעיל שספק טומאה ברשות היחיד טמא. בדבר שיש בו דעת להישאל, ולומדים זאת מסוטה. הגמרא מביאה לכך מקור נוסף: **אמר רב גידל אמר רב: דבר שיש בו דעת להישאל ואין בו דעת להישאל, מהאי קרא נפקא – נלמד מפסוק זה: 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל', משמע: ודאי טמא הוא דלא יאכל, הא [אבל] ספק טמא וספק טהור, יאכל, ש'ספק טומאה' – טהור.**

אימא סיפא – תאמר את סוף הפסוק: 'והבשר כל טהור יאכל בשר', משמע: ודאי טהור הוא ד'יאכל בשר', הא [אבל] ספק טמא וספק טהור לא יאכל, ש'ספק טומאה' – טמא.

אלא לאו שמע מינה – אלא יש ללמוד מסתירה זו, כן [הפסוק 'כל טהור יאכל', מדבר על טומאת הגוף שהוא טומאת אדם] שיש בו דעת להישאל, ובזה יש דיוק שבספק הוא טמא ואינו נאכל.

כן [הפסוק 'והבשר אשר יגע' מדבר על טומאת בשר] שאין בו דעת להישאל, ובזה יש דיוק שבספק הוא טהור ונאכל.

הצורך בלימודו של רב גידל, וכלימוד מסוטה

הגמרא מבארת מדוע צריך לענין זה גם את המקור מסוטה (כמבואר בדף הקודם) וגם את מקורו של רב גידל אמר רב: **ואיצטריך דרב גידל אמר רב שלמד דין זה מהפסוקים הנ"ל, ואיצטריך למיגמר מסוטה.**

דאי מדרב, הנה אמינא – הייתי אומר שדבר שיש בו דעת להישאל ספיקו טמא, בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים, איצטריך למיגמר מסוטה – על כן צריך ללמוד מסוטה ששם שנינו שדין זה נאמר רק ברשות היחיד, אבל ברשות הרבים ספיקו טהור.

ואי מסוטה, הנה אמינא עד דאיכא דעת נוגע ומגיע – הייתי אומר שדין זה שכאשר יש בו דעת להישאל ספיקו טמא, הוא רק באופן שיש דעת גם בדבר הנטמא וגם בדבר המטמא, כמו סוטה (שהיא הנטמאת) שיש בה דעת, וכן בבוהל (שהוא המטמא) יש דעת, לכן אנו צריכים ללימודו של רב גידל שלומד מהפסוק 'כל טהור' שאף באופן שיש דעת בנטמא (שהוא אדם) ולא במטמא (שהוא שרץ) ספיקו טמא.

צריכא.

שאלה: היות ורבי יוחנן בן זכאי סבר שאין פסוק מהתורה לטמאות שלישי בתרומה, למה טימא

בו כיום דרש רבי עקיבא וכל כלי חרש בו, לימד על ככר שני שמטמא את השלישי. אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבי יוחנן בן זכאי שהיית אומר עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא.

שואלת הגמרא: ומאחר דאין לו – היות ואין לו מקרא מן התורה לטמא שלישי, למה טמא – למה רבי יוחנן בן זכאי סבר שהוא טמא (כמבואר במשנה שרבי יוחנן בן זכאי אמר 'עתיד דור אחר לטהרו' ומשמע שהוא היה מטמאו).

תשובה: רבי יוחנן בן זכאי למד בק"ו מטבול יום שתרומה חמורה מחולין, ויש בה שלישי

אמר רב יהודה אמר רב: רבי יוחנן בן זכאי סבר שאמנם מן התורה אין לו מקור לטמאות שלישי, אבל מדין קל וחומר יש לו, כדלהלן:

ומה טבול יום – טמא שטבל ועדיין לא הגיע הלילה, שהוא 'קל', שמותר בחולין – שלענין חולין (ומעשר שני) הוא טהור לגמרי, ואעפ"כ הוא פוסל בתרומה – אסור לאכול תרומה.

טמא מת, זב, מצרע
(אב הטומאה)

אחר שטבל
מותר בחולין

פוסל בתרומה

כפר שני – ככר שהוא 'שני' לטומאה, שהוא 'חמור', שפסול בחולין – שלענין חולין הוא טמא, כמו שכתוב בתורה על כלי חרס (שהוא ראשון) 'כל אשר בתוכו יטמא, כגון 'ככר' שבתוך התנור בין שהוא חולין ובין שהוא תרומה וקדשים שהוא נטמא (ונעשה שני). אינו דין שיעשה שלישי בתרומה.

שרץ

(אב הטומאה)

כלי חרס

שנפל לתוכו שרץ

ככר

שבכלי חרס שני

אינו דין שיעשה

שלישי בתרומה

שאלה: בטבול יום יש חומרא

הגמרא שואלת על הקל וחומר: איכא למיפרך, מה לטבול יום שכן הוא הוא חמור יותר שהרי הוא היה בתחילתו אב הטומאה [כגון טמא מת או זב או מצרע שהן 'אבות הטומאה']. ולעומת זאת הככר שבתוך הכלי חרס הוא 'קל' יותר שהוא שני לטומאה.

עונה הגמרא: תיתי (עמוד ב) מטבול יום דשרץ – תלמד זאת מטבול יום שהיה בתחילה ראשון לטומאה, כגון: אדם שנגע בשרץ שהוא ראשון, ואחר שטבל הוא מותר לחולין ופסול לתרומה.

וְחוֹזֵר הַדִּין, לֹא רָאִי זֶה [כלי מתכת טבול יום] **פְּרָאִי זֶה** [כלי חרס], שכלי מתכת טבול יום הוא קל שאינו מטמא מאוירו, ואעפ"כ פוסל תרומה.

וְלֹא רָאִי זֶה [כלי חרס] **פְּרָאִי זֶה** [כלי מתכת טבול יום], שכלי חרס הוא קל שאין במינו אב הטומאה ואעפ"כ הוא מטמא תרומה,

הרי שאין החומרות גורמות שיפסול תרומה, שהרי כל אחד מהם אין בו את החומרא שיש בחבירו, **הַצֵּד הַשְּׁוֶה שֶׁבֵּהֶן** [שמוטרין בחולין, ופוסלין בתרומה] - [רש"י גורס: הצד השווה בהם (בטבול יום וכלי חרס) שמוטמאין (שהם נקראים טמאים^{נב}), ופוסלין בתרומה], ומכאן לומדים לכבר שני שהוא חמור שפוסל בחולין, שיעשה שלישי בתרומה.

הטעם של דור אחר שמתהרים שלישי ולא לומדים בק"ו

אחר שביארה הגמרא את הקל וחומר, מבארת הגמרא מדוע שנינו במשנה ש'עתידי דור אחר לטרה', הרי יש קל וחומר לטמא כבר שלישי: **וְדוֹר אַחַר פְּרִיָּהּ** - הדור אחר פורך את הקל וחומר: **מֵה לְהַצֵּד הַשְּׁוֶה שֶׁבֵּהֶן שֶׁכֵּן יֵשׁ בֵּהֶן צֵד חָמוּר** - כל אחד מהם יש בו חומרא, שהרי כלי מתכת טבול יום יש במינו אב הטומאה, וכלי חרס מטמא מאוירו, ולעומת זאת כבר שני אין בו לא חומרא זו ולא חומרא זו.

טבול יום - כלי מתכת	כלי חרס	כבר שני
מותר בחולין - קל	מותר בחולין - קל	פסול בחולין - חמור
פוסל בתרומה	פוסל תרומה	יעשה שלישי בתרומה
במינו אב הטומאה - חומרא	אין במינו אב הטומאה - קולא	אין נעשה אב הטומאה - קולא
אין מטמא מאוירו - קולא	מטמא מאוירו	אין מטמא מאוירו - קולא

וְרַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכְאִי צֵד חָמוּר לֹא פְּרִיָּהּ - רבי יוחנן בן זכאי שלמד קל וחומר זה סבר שאין זו פירכא, כיון שאין בשניהם אותו חומרא, ועל כן אין חומרא זו גורמת לכך שהם מטמאים תרומה, אלא הצד השווה שהם נקראים טמאים, ויש ללמוד מהם לכבר שני שגם הוא נקרא טמא שיטמא תרומה.

נב. טבול יום איקרי טמא דכתיב (ויקרא כב) ובא השמש וטהר מכלל דעד השתא טמא, וכלי חרש כתיב (שם יא) תנור וכירים יותץ טמאים הם.

רבי יוסי: רביעי בקודש פסול, קל וחומר ממחוסר כפורים שקודש חמור מתרומה, ויש בו רביעי

תנ"א, אמר רבי יוסי: מניין לרביעי בקודש שפסול.

ודין הוא, מה מחוסר כפורים [בטומאות הצריכות קרבן להשלמת טהרתם כגון זב וזבה ויולדת ומצורע], שמוותר בתרומה, פסול בקודש [כמבואר מקור דין זה ביבמות],

שלישי שפסול בתרומה [כדילפינן לעיל מטבול יום]. אינו דין הוא שיעשה רביעי בקודש.

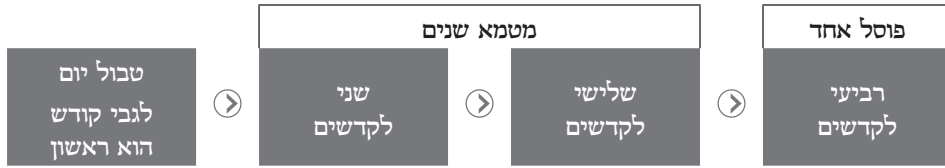
ולמדנו שלישי לקודש מן התורה כדלהלן, ורביעי מקל וחומר.

שלישי לקודש מן התורה מנלן, דכתיב בקדשים 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, מי לא עסקינן דנגע בשני – וכי לא עוסקים גם באופן שהבשר נגע בשני, (שהרי כתוב 'בכל טמא', וגם שני נקרא 'טמא'), ואמר רחמנא 'לא יאכל'. וכן לומדים רביעי מקל וחומר כדאמרן.

שאלה על דברי רבי יוסי: אם כן שלומדים בקל וחומר שקודש חמור מתרומה גם 'אוכל מחמת טבול יום' יעשה רביעי בקודש

אמר רבי יוחנן: טעם בריבי – טעמו של ר' יוסי שהוא חכם וגדול הדור איני יודע מה הוא, שהרי תשובתו בצדו, אוכל הבא מחמת טבול יום – אוכל של קודש או תרומה שנגע בטבול יום יוכיח, שפסול בתרומה מן התורה, ואינו עושה רביעי בקודש [כמבואר להלן בשיטת חכמים], ולשיטת רבי יוסי שלומדים מקל וחומר שאם עושה שלישי לתרומה דין הוא שיעשה רביעי לקודש – גם כאן היו צריכים לומר: ומה מחוסר כפורים שמוותר בתרומה פסול בקודש, אוכל הנוגע בטבול יום שפסול בתרומה אינו דין שיעשה רביעי בקודש.

דתנ"א, אבא שאול אומר: טבול יום תחילה (ראשון) לקודש (לגבי קדשים), לטמא שנים ולפסול אחר – שאם הטבול יום נוגע במאכל הוא עושה אותו שני, והשני עושה שלישי, ואם נגע השלישי במאכל אחר פוסל אותו להיות רביעי ורק הוא עצמו פסול, אבל לא יפסול את אחרים במגעו להיות חמישי.

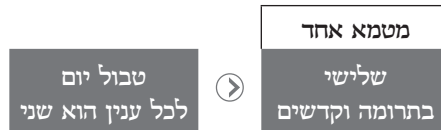
אבל לגבי חולין ותרומה טבול יום נחשב שני, ובחולין אינו מטמא (שאינן שלישי בחולין). ובתרומה הוא פוסל שהנוגע בו נעשה שלישי (והשלישי אינו עושה רביעי).

רבי מאיר אומר: מטמא אחד ופוסל אחד – טבול יום הוא שני לכל ענין, וממילא עושה שלישי (והוא טמא רק בתרומה וקדשים, שבחולין אין שלישי), והשלישי עושה רביעי בקדשים.

וחכמים אומרים: כשם שפוסל אוכלי תרומה ומשקי תרומה, כך פוסל אוכלי קודש ומשקי קודש. דהיינו שטבול יום עושה רק שלישי, והשלישי אינו עושה רביעי אפילו בקדשים.

תמיהה על השאלה: אולי רבי יוסי סובר שאוכל מחמת טבול יום עושה רביעי בקודש

מתקיף לה רב פפא ממאי דרבי יוסי כרבנן סבירא ליה, דילמא באבא שאול סבירא ליה דאמר לטמא שנים ולפסול אחד, ולפי שיטתם אוכל מחמת טבול יום עושה רביעי בקודש^{טז}.

נד. רש"י מבאר שהגמרא יכלה לומר גם דילמא כרבי מאיר סבירא ליה, שהרי גם לרבי מאיר הוא עושה רביעי בקודש. אלא שהגמרא אמרה דילמא כאבא שאול סבירא ליה, שאבא שאול מחמיר יותר שהנוגע בטבול יום נהיה שני והוא עושה שלישי והוא עושה רביעי. ולפי רבי מאיר הנוגע בטבול יום נהיה שלישי והוא עושה רביעי. רש"י מוסיף לבאר שאבא שאול סובר שהמקור שטבול יום עושה רביעי לקודש הוא מקל וחומר (כפי מה שאמר רבי יוסי, שאם מחוסר כפורים שמתר בתרומה פסול לקודש, ודאי שטבול יום שעושה שלישי לתרומה - יעשה רביעי בקודש), וכך סובר גם רבי מאיר אלא שאבא שאול מחמיר יותר וסובר שמדרבנן טבול יום נחשב לענין קדשים כראשון ועושה שני, [ועל כן אף שהגמרא יכלה לומר גם דילמא כרבי מאיר סבירא ליה, שהרי גם לרבי מאיר הוא עושה רביעי בקודש, אמרה הגמרא דילמא כאבא שאול סבירא ליה, שאבא שאול מחמיר יותר שהוא גם עושה שני, ושמה רבי יוסי סובר כמוהו].

יישוב השאלה: אם כך רבי יוסי היה לומד רביעי בקודש מקל וחומר מטבול יום

עונה הגמרא: אי סלקא דעתך באבא שאול סבירא ליה שטבול יום עושה רביעי בקודש, ליתיה לרביעי בקודש – היה לרב יוסי ללמוד דין רביעי בקודש מאוכל שבא מחמת טבול יום, ולא ממחוסר כפורים, כדלהלן:

ומה אוכל הבא מחמת טבול יום, דטבול יום גופיה מותר בחולין (שכאמור לגבי חולין הוא נקרא 'שני' ולא ראשון, ושני לא מטמא בחולין) (שהרי אינו יכול לעשות שלישי, שאין שלישי בחולין).

אמרת עושה רביעי בקודש,

אם כן אוכל (ט"ז) שלישי הבא מחמת שני, דשני גופיה אסור בחולין, אינו דין שעושה רביעי בקודש,

[ובקל וחומר זה היינו יודעים גם ששלישי עושה רביעי בקודש, וגם שאפילו מה שנטמא על ידי טבול יום עושה רביעי בקודש, וכיון שרבי יוסי לא אמר זאת מוכרח שסובר שטבול יום אינו מטמא רביעי בקודש, וכדעת חכמים].

וכי תימא משום דאיכא למיפרך – ואם תאמר שרבי יוסי לא אומר זאת כיון שיש לפרוך: מה לטבול יום שכן קודם טבילה היה אב הטומאה, ולעומת זאת 'שני' בקודש מעולם לא היה ראשון,

אין זה פירכא, הא אייתינה ממחוסר כיפורים ולא פרכיה – שהרי רבי יוסי לומד מקל וחומר ממחוסר כפורים, וגם שם אפשר לפרוך מה למחוסר כיפורים שכן היה בתחילתו אב הטומאה, ורבי יוסי לא פורך זאת שאינו סובר שזה פירכא, שכיון שטבול ירדה ממנו הטומאה.

נמצא שרבי יוסי שאינו סובר כאבא שאול אלא כחכמים שטבול יום אינו עושה רביעי וממילא קושיית רבי יוחנן על דברי רבי יוסי נשארת על מקומה שאם הוא לומד קל וחומר על רביעי בקודש שפסול ממחוסר כפורים היה לו גם ללמוד בקל וחומר לטבול יום שעושה רביעי בקודש, וכיון שאינו דורש קל וחומר זה מוכרח גם שאינו דורש את הקל וחומר על רביעי בקודש שפסול ממחוסר כפורים.

טו אייר • ל לעומר

דף ל

שלישי הבא מחמת שני דשני גופיה אסור בחולין אינו דין שעושה רביעי בקודש, וכי תימא משום דאיבא למיפרך מה לטבול יום שכן אב הטומאה הא אייתיגה ממחוסר כיפורים ולא פרכיה. [התבאר בדף הקודם].

תנאים שסוברים שאין שני עושה שלישי בחולין

אמר רב אסי אמר רב, ואמרי לה אמר רבה בן איסי אמר רב: רבי מאיר, ורבי יוסי, ורבי יהושע, ורבי אלעזר, ורבי אליעזר, כולהו סבירא להו דאין שני עושה שלישי בחולין.

שני
➤
ראשון
➤
אב

שני
➤
לא נעשה שלישי
(כי אין שלישי בחולין)

[א:] רבי מאיר

רבי מאיר דתנן, כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים - כל שהוא טהור מן התורה, וחכמים הזקיקוהו לבא במים וליטהר, דינו כדין שני, והוא מטמא את הקודש להיות שלישי, והשלישי יעשה רביעי,

רביעי
➤
שלישי
➤
שני

ופוסל את התרומה שלגבי תרומה נעשה שלישי ולא עושה רביעי,

שלישי
➤
שני

שלישי
➤
לא נעשה רביעי
(כי אין רביעי בתרומה)

ומותר בחולין ובמעשר - מותר לו לאכול חולין ומעשר שני. וכן אם נגע בחולין או במעשר שני הם לא נטמאים שלגבי חולין אין 'שלישי', דברי רבי מאיר.

שני
➤
לא נעשה שלישי
(כי אין שלישי בחולין ובמעשר)

וּחֲכָמִים אוֹסְרִין בְּמַעֲשֵׂר – באכילת מעשר שני, ששני אסור באכילת מעשר שני (אבל באכילת סתם חולין מותר), וכן אם נגע במעשר שני אינו מטמא אותו, ששני אין עושה שלישי בחולין ובמעשר נמצא שלרבי מאיר ולחכמים אין שני עושה שלישי בחולין⁹⁷.

[ב':] רבי יוסי

רבי יוסי הא דאמרן, דאם איתיה – שאם רבי יוסי סובר ששני עושה שלישי בחולין, ליתיה לרביעי בתרומה היה לו ללמוד שיש רביעי בתרומה, שהרי מטבול יום לומדים שתרומה חמורה מחולין (כמבואר לעיל בביאור הגמרא בדברי רבי יוחנן בן זכאי), וממילא אם חולין מטמאים בדרגת שלישי – תרומה מטמאת בדרגת רביעי, וּחֲמִישִׁי בְּקוֹדֶשׁ – וכן היה לו ללמוד שיש חמישי בקודש, שהרי רבי יוסי למד ממחוסר כפורים שקודש חמור מתרומה, וממילא אם תרומה מטמא בדרגת רביעי – קודש מטמא בדרגת חמישי.

[ג':] רבי יהושע

רבי יהושע דתנן, רבי אליעזר אומר: האוכל אוכל שהוא בדרגת ראשון לטומאה, נעשה גופו ראשון לטומאה מדרבנן⁹⁸,

והאוכל אוכל שני נעשה גופו שני.

והאוכל שלישי נעשה שלישי, ובמסכת חולין מפרש טעמא מדוע האדם האוכל נטמא באותה דרגה של המאכל ולא בדרגה אחת פחות כפי שהוא בדרך כלל בטומאה.

רבי יהושע אומר: האוכל אוכל ראשון ואוכל שני, נעשה שני, שמאכל ראשון לא עושה את האדם ראשון אלא שני, שכך הוא בדרך כלל בטומאות שהנטמא יותר דרגה מהמטמא, אבל האוכל שני נעשה שני כי מצאנו אופן ששני עושה שני.

האוכל אוכל שלישי, נעשה גופו שני בקודש, שאם יגע בקדש יטמאנו להיות שלישי לפסול עוד אחד שיהיה רביעי, וְאִין שְׁנֵי בְּתְרוּמָה – ואם נוגע בתרומה אינה נטמאת.

רבי יהושע	רבי אליעזר	
שני	ראשון	אוכל ראשון
שני	שני	אוכל שני
שני בקודש	שלישי	אוכל שלישי

והמשנה מסיימת: באיזו חולין אמרו שאדם אוכל דבר שהוא שלישי לטומאה, והרי אין שלישי בחולין, אין זה אלא בחולין שְׁנַעֲשׂוּ עַל טְהַרַת תְּרוּמָה, שבעליהם כהן ורגיל בתרומה וקיבל עליו לאכול חולין שלו בטהרת תרומה כדי שיהא רגיל לתרומותיו בטהרה הזקוקה להן.

97. [ורב לא מנה את חכמים בין הסוברים שאין שני עושה שלישי בחולין, לפי שלא נתפרשו שמותן של החכמים הסוברים כן, ולכן אמר רבי מאיר, והכונה לרבי מאיר והחולקים עליו].

98. שמהתורה אוכל אינו מטמא אדם, שאוכל לא נעשה הטומאה אלא ראשון, וראשון לא מטמא אדם.

ומשמע: על טהרת התרומה אין כן, שייך בהם שלישי, על טהרת הקודש לא, מפני שלא מצאנו דין בזה שאדם יכול לקבל עליו על טהרת הקודש, שדבר זה אינו מצוי, ועל כן מי שמתפס חולין לטהרת הקודש בטלה דעתו ואין בדבריו כלום, והרי זה כשאר חולין, ובסתם חולין לא מצאנו שיש שלישי.

אלמא קסבר – הרי מוכרח שרבי יהושע סובר: אין שני עושה שלישי בחולין.

[ד':] רבי אלעזר

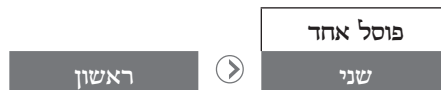
רבי אלעזר, דתניא רבי אלעזר אומר: שלשתן (חולין תרומה וקודש) שוין, שהרי הראשון שבקודש, ושבחולין, ושבתרומה, מטמא שנים ופוסל אחד בקודש – שאם ראשון נגע בקודש הוא נעשה שני, והשני שנוגע בקודש אחר עושה אותו שלישי, ואם נגע השלישי בקודש אחר פוסל אותו להיות רביעי ורק הוא עצמו פסול, אבל לא יפסול את אחרים במגעו להיות חמישי^נ.

מטמא אחד ופוסל אחד בתרומה – שאם נגע בתרומה הוא שני, ואם נגע בתרומה אחרת היא נעשית שלישי, ואם נגע השלישי בתרומה אחרת אינו פוסל אותה להיות רביעי.

ופוסל אחד בחולין – שאם נגע בחולין נעשה שני, ואם נגע השני בחולין אחר אינו פוסל אותו להיות שלישי.

[ה':] רבי אליעזר

רבי אליעזר דתנן, רבי אליעזר אומר: חלה ניטלת מן הטהורה על הטמאה, ששיעור הפרשת חלה הוא חלק 1 מתוך 24, ובעיסה טמאה הוא 1 מתוך 48, ואם נטמא במזיד (כדי שלא ירוויח מכך שטימא את העיסה) תלוש עיסה חדשה טהורה ונוטלת מהעיסה הטהורה על הטמאה 1 מתוך 24.

נו. במשנה בטהרות יש דעה החולקת וסוברת שרק ראשון בקודש עושה רביעי אבל ראשון שבחולין אינו עושה אלא שלישי.

כיצד, שתי עיסות אחת טהורה ואחת טמאה, נוטל כדי חלה (שיעור החלה שצריך להפריש ולתת לכהן) **מעיסה שלא הורמה חלתה** – מעיסה שעדיין לא הפרישו ממנה, ונותן פחות מכביצה **באמצע, כדי ליטול מן המוקף** – ומניח באמצע מפחות מכביצה מתוך העיסה הטהורה, ובצידה מניח את השיעור חלה שהוריד מהעיסה הטהורה, (עמוד ב)

כדי חלה מעיסה טהורה	פחות מכביצה מעיסה טהורה	עיסה טמאה
ואזי הפחות מכביצה (האמצעית) נטמאת מהטמאה. אבל אינה מטמאת את הטהורה (שפחות מכביצה אינו מטמא). וקורא שם לחלה בעיסה הטהורה שהיא נחשבת 'מוקף', שהיא נוגעת באמצעית והאמצעית נוגעת בטמאה.		

וחכמים אוסרין – כפי שיבואר טעמם להלן.

ותניא בברייתא דאליבא דרבי אליעזר נותנת אף **כביצה באמצע**, ואף על פי כן היא לא תטמא את העיסה הטהורה.

סברוה – חכמי הישיבה סברו **אידי ואידי** – הן המשנה שאמרה שלרבי אליעזר מניח באמצע פחות מכביצה, והן לברייתא שמניח באמצע כביצה מדובר **בעיסה ראשונה** – שהעיסה הטמאה היא ראשון לטומאה, **וחולין הטבולין לחלה לא חלה דמו** – והעיסה הטמאה אף שעומדים להפריש ממנה חלה (שהרי עדיין לא הפרישו ממנה) אין דינה כחלה ותרומה, אלא כחולין.

מאי לאו בהא קמיפלגי רבי אליעזר ורבנן, **דמר** (רבי אליעזר) **סבר אין שני עושה שלישי בחולין**, ועל כן העיסה האמצעית (שהיא שניה) לא תטמא את העיסה הטהורה שהיא חולין, ואחרי שהעיסה השלישית תגע בשניה והיא תקרא 'מן המוקף' יפריד אותה מהעיסה האמצעית ויקרא לה שם חלה (שאומר 'הרי זו חלה'), וכעת צריך להיזהר שהעיסה השלישית לא תגע באמצעית שכיון שכבר קרא לה שם חלה הרי שני עושה שלישי בחלה ובתרומה.

שלישי לא נטמא	אמצעי שני	עיסה ראשון
---------------	-----------	------------

ומר (חכמים) **סבר שני עושה שלישי בחולין**, וממילא העיסה האמצעית (השניה) מטמאת את העיסה הטהורה, ואע"ג שהיא עיסת חולין, שהרי גם בחולין יש שלישי, ונמצא שנותן לכהן חלה טמאה בחזקת שהיא טהורה, והכהן ייכשל באכילת חלה טמאה.

שלישי	אמצעי שני	עיסה ראשון
-------	-----------	------------

נח. שצריך שהעיסה שממנה תורמים תהיה מוקפת (מחוברת ונוגעת) על העיסה שעליה תורמים, ואם יחבר את העיסה הטהורה עם הטמאה ישירות, העיסה הטהורה שוב טמאה, על כן מניחים באמצע עיסה פחות מכביצה.

דחיית הביאור שרבי אליעזר וחכמים נחלקו אם שני עושה שלישי בחולין (אלא דלכולי עלמא אין שני עושה שלישי בחולין)

אמר רב מרי בריה דרב כהנא: אין זה מוכח שהטעם של חכמים הוא מפני שסברו ששני עושה שלישי בחולין אלא אפשר לומר דכולי עלמא סברי אין שני עושה שלישי בחולין, והכא – וכאן שחכמים אסרו לעשות זאת הוא ורבי אליעזר הורה לעשות כך, בחולין הטבולין לחלה קמיפלגי, מר סבר (חכמים סברו) כחלה דמו, כיון שעדיין לא הפרישו מהעיסה הטהורה (הרי יש בה 'חלה') ודינה כחלה, וממילא שני עושה בה שלישי, ואם יניח את הטמאה ליד הטהורה היא תיטמא. ומר (ורבי אליעזר) סבר לא כחלה דמו, ואין זה נפסל משום שלישי.

ואיבעית אימא, דכולי עלמא חולין הטבולין לחלה לא כחלה דמו, ואין שני עושה שלישי בחולין, והכא מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל קמיפלגי, מר (רבי אליעזר) סבר מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל [לצורך הפרשת תרומה], ועל כן מותר לטמא את העיסה האמצעית. ומר סבר (וחכמים סברו) אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, וממילא אסור להניח עיסה אמצעית באמצע ולטמאה.

רבי אליעזר בברייתא	חכמים	רבי אליעזר	
מניח פחות מכזית באמצע	תורם מהטמאה	מניח כביצה באמצע	הדין
כמו רבי אליעזר במשנה אלא שמניח פחות מכביצה שאף שמותר לגרום לטומאה, כמה שאפשר למעט יש למעט, או שחוששים שאחר ההפרשה העיסה הטמאה תיגע בחלה)	שני עושה שלישי	אין שני עושה שלישי	סברוה
	אין שני עושה שלישי, וחולין הטבולין לחלה כחלה	אין שני עושה שלישי, וחולין הטבולין לחלה לאו כחלה	רב מרי בריה דרב כהנא
	אין שני עושה שלישי, וחולין הטבולין לחלה לאו כחלה, ואסור לגרום טומאה	אין שני עושה שלישי, וחולין הטבולין לחלה לאו כחלה, ומותר לגרום טומאה	ואיבעית אימא

נחלקו אם תחומין דאורייתא

בו ביום דרש רבי עקיבא וכו' הא כיצד, אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום שבת. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים.

מאי קא מיפלגי – במה הם נחלקו.

מר (רבי עקיבא) סבר תחומין דאורייתא, ומר (רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי) סבר תחומין דרבנן.

דעה א': משה אמר שירה, וישראל ענו על כל פסוק אשירה לה'

תנו רבנן, בו ביום דרש רבי עקיבא: בשעה שעלו ישראל מן הים נתכנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה, כגדול המקרא את הלל - מקרהו לציבור להוציאן ידי חובתן, והן עונין אחריו ראשי פרקים, כדלהלן:

החזן פותח ואומר 'הללויה' (שהוא ראש הפרק),

והציבור עונין 'הללויה'.

החזן אומר: הללו עבדי ה'.

והציבור עונין 'הללויה'.

החזן אומר: הללו את שם ה'.

והציבור עונין 'הללויה'.

החזן אומר: 'הי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם'

והציבור עונין 'הללויה'.

וכך הוא בכל הפרק הראשון של הלל.

ואחר כך מתחיל החזן פרק שני, ואומר: בצאת ישראל ממצרים. (שהוא ראש הפרק),

והציבור עונים: 'בצאת ישראל ממצרים'.

החזן אומר 'בית יעקב מעם לועז'.

והציבור עונין 'הללויה'.

החזן אומר 'היתה יהודה לקדשו'

והציבור עונין 'הללויה'.

וכך הוא בכל הפרק השני של הלל.

ואחר כך מתחיל החזן פרק שלישי, ואומר: 'אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני' (שהוא ראש הפרק)

והציבור עונים: 'אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני'.

החזן אומר: כי הטא אזנו לי

והציבור עונים: הללויה

עד שנמצאו הציבור עונים הללויה 123 פעמים (רמב"ם הלכות חנוכה פ"ג הי"ב).

וכך היה בשירה:

משה אמר אשירה לה' (שהוא תחילת השירה), והן אומרים אשירה לה'.

משה אמר 'כי גאה גאה', והן אומרים אשירה לה'.

וכך הלאה משה אמר: 'סוס ורוכבו רמה בים'.

והם אומרים: אשירה לה'.

משה אמר: עזי וזמרת יה.

והם אומרים: אשירה לה'.

וכך הוא בכל הפרק הראשון של השירה

ואחר כך התחיל משה רבינו פרק שני, ואמר: מי כמכה באלים ה'. [שהוא ראש הפרק השני, (מהרש"א)].

והם אומרים: מי כמכה באלים ה'.

משה אמר: כי כמכה נאדר בקודש

והם אומרים: אשירה לה'.

משה אמר: נורא תהילות עושה פלא.

והם אומרים אשירה לה'.

וכך הלאה כל השירה.

דעה ב': משה אמר פסוק, וישראל אמרו אחריו אותו פסוק

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: כקטן המקרא את הלל, והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר, שהקטן אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתם ועל כן הם צריכים לומר הכל בעצמם

משה אמר אשירה לה' והן אומרים אשירה לה'.

משה אמר כי גאה גאה והן אומרים כי גאה גאה.

וכך הלאה כל השירה, משה אמר: סוס ורוכבו רמה בים. והם אומרים סוס ורוכבו רמה בים.

דעה ג': משה פתח, וכולם אמרו יחד

רבי נחמיה אומר: כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו, כלומר: מלמד תינוקות שהוא תדיר בבית הכנסת וכשמגיעים עשרה לבית הכנסת הוא אומר ברכו ומתחיל בברכות שלפני קריאת שמע, והן עונין אחריו וקורין כולן יחד, וכך שרתה רוח הקודש על כולם וכווננו יחד את השירה ככתבה.

ביאור יסוד המחלוקת

מבררת הגמרא: במאי קמיפלגי – במה הם נחלקו.

מבארת הגמרא: רבי עקיבא סבר מה שנאמר 'או ישיר משה וכו' ויאמרו לאמר, אמילתא קמייתא – לאמר' היינו שאמר להם לומר את מה שאמר בתחילה, דהיינו את ראש הפרק (אשירה לה').

ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי סבר 'לאמר' אכל מילתא ומילתא – מה שנאמר 'לאמר' היינו שאמר להם לומר אחריו כל דבר ודבר.

ורבי נחמיה סבר: מה שנאמר 'ויאמרו', היינו דאמור פולהו בהדי הדדי – שמושה רבינו ובני ישראל יחד אמרו את כל השירה, ומה שנאמר 'לאמר', היינו דפתח משה ברישא שמושה רבינו פתח בתחילה, ולפי זה פירוש הפסוק הוא 'ויאמרו' כולם אחר שקיבלו רשות ממושה רבינו, דהיינו אחר שפתח חכם.

רבי יוסי הגלילי: תינוקות עוללים ויונקים אמרו שירת הים

תנו רבנן, דרש רבי יוסי הגלילי: בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה, עולל (גדול מיונק) מוטל על ברבי אמו, ותינוק יונק משדי אמו, כיון שראו את השכינה עולל הגביה צוארו, ותינוק (יונק) שמש דד מפיו, ואמרו: זה אלי ואנוהו, שנאמר 'מפי עוללים וינקים יסדת עו'.

רבי מאיר: אפילו עוברים אמרו שירה

היה רבי מאיר אומר: מנין שאפילו עוברים שבמעיי אמן אמרו שירה, שנאמר (דף לא) 'במקהלות (כשנקהלו על הים) ברכו אלהים ה' ממקור ישראל, ש'מקור' משמע: אף אותם שבמקור (הרחם מכונה מקור).

שואלת הגמרא: והא לא חזו – והרי לא ראו את השכינה.

אמר רבי תנחום: כרס נעשה להן באספקלריא המאירה (זכוכית שרואים דרכה) וראו.

מסורת הש"ס

בן אדם לא יוכל ללכת בלתי עובד... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

תורה אור השלם

- 1. אלהים... 2. ויבטל... 3. ויבטל... 4. ויבטל... 5. ויבטל...

הגרות הב"ח

הוא ידבר... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

מוסף רש"י

הוא ידבר... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

הוא ידבר... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

כשם שהמים פרק חמישי סוטה

מקבילות. כשנקלו על הים: ממקור. חף אולם שנמקור: ולוים... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

במקבילות ברכו אלהים ה' במקור ישראל... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

הדרן עלך כשם שהמים

ב"ש שקינא לאשתו ונסתרה אפילו שבע... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

הוא ידבר... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

ל"א

אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

תוספתא שאין

ועד יתן ודון תפוקא... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

הדרן עלך כשם שהמים

ב"ש שקינא לה. פרק זו היה הגון... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

הדרן עלך כשם שהמים

ב"ש שקינא לאשתו ונסתרה אפילו שבע... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

הוא ידבר... (אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו)...

6. אבות דרבי נתן אבות דרבי נתן טו...

במקלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. והא לא חזו אמר רבי תנחום פירס נעשה להן כאספקלריא המאירה וראו. [התבאר בדף הקודם].

מהפסוק שאיוב אמר 'הן יקטלני לו איחל' אין הוכחה שמאהבה עשה

בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס שלא עבד איוב כו' את הקב"ה אלא מאהבה שנאמר 'הן יקטלני לו איחל', ועדיין הדבר שקול, לו אני מצפה, או איני מצפה, תלמוד לומר 'עד אגוע לא אסיר תמותי ממני' מלמד שמאהבה עשה.

שואלת הגמרא: למה אמר 'ועדיין הדבר שקול', וליחזי האי 'לא' – ונראה, מה שנאמר כאן 'לא', אי בלמד אלף כתיב – אם הוא כתוב ל' א' – 'לא' הוא, ונמצא שאיוב אמר 'הן יקטלני' (אם יהרגני) 'לא איחל' איני מייחל אליו עוד. אי בלמד ויו כתיב – אם כתוב ל' ו' – 'לו' הוא, ונמצא שאיוב אמר 'הן יקטלני' (אף אם יהרגני) לו אייחל.

הגמרא דוחה את השאלה: וכל היכא דכתיב בלמד אלף – 'לא' הוא, אלא מעתה 'בכל צרתם לא צר', דכתיב בלמד אלף – הכי נמי ד'לא' הוא, וכי שם פירוש הפסוק הוא 'בכל צרתם לא צר' – שהקב"ה אינו חושש לצרתם ולא צר לו בזה.

וכי תימא הכי נמי – ואם תאמר שאכן כך פירוש הפסוק, והכתיב – והרי כתוב שם בהמשך פסוק: 'ומלאך פניו הושיעם', הרי שצר לו בצרתם ומושיעם. אלא (לאו) משמע הכי ומשמע הכי – אלא אין לומר אלא שתיבת לא הכתובה בל' א' פעמים משמעותה כך, ופעמים משמעותה כך, ולכן רקבי יהושע בן הורקנוס הוצרך להוכיח שכוונת הפסוק הוא 'לו אייחל'.

מקור נוסף שאיוב עבד מאהבה

תניא רבי מאיר אומר: נאמר ירא אלהים באיוב, ונאמר ירא אלהים באברהם, מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה, אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה.

שואלת הגמרא: ואברהם גופיה מנלן שעבד מאהבה.

עונה הגמרא: דכתיב 'זרע אברהם אהבי'.

מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה

מבררת הגמרא: מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה.

מבארת הגמרא: איכא הא דתניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה, שזה (העושה מיראה) תלוי לאלף דור – זכותו לדורותיו להגין על הדורות הבאים

אחריו עד אלף דורות, וְזֶה (העושה מאהבה) תְּלוּי לְאֲלָפִים דּוּר - זכותו לדורותיו להגין על הדורות הבאים אחריו עד אלפיים דורות.

שהרי הַכָּא כְּתִיב (כאן בעושה מאהבה כתוב) 'לְאֲלָפִים לְאֵהָבִי וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתַי', וְהֵתֵם כְּתִיב (ושם בעושה מיראה כתוב) 'וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתַי לְאֲלָף דּוּר'.

שואלת הגמרא: הֵתֵם נִמְי כְּתִיב - שם גם לגבי העושה מאהבה כתוב: 'לְאֵהָבִי וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתַי לְאֲלָף דּוּר'.

עונה הגמרא: הַאִי לְדִסְמִיף לִיָּהּ, וְהַאִי לְדִסְמִיף לִיָּהּ - זה לסמוך לו וזה לסמוך לו, כלומר: בעושה מאהבה סמך 'לאלפים' לתיבת 'לאהבי', ובעושה מיראה סמך 'לאלף דור' ל'שומרי מצותיו', דהיינו העושים מיראה^ט.

מספרת הגמרא: הִנְהוּ תְּרֵי תַלְמִידֵי דְהוּוּ יְתִבִי קַמִּיה דְרַבָּא - אלו שני התלמידים שהיו יושבים לפני רבא, חד אָמַר לִיָּהּ - אחד אמר לרבא: אַקְרִינָן בְּחַלְמָאֵי - הקריאו לי בחלומי: 'מַה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנַת לִירְאִיךָ', וְחַד אָמַר לִיָּהּ אַקְרִינָן בְּחַלְמָאֵי - ואחד אמר לרבא הקריאו לי בחלומי: 'וַיִּשְׁמַח כָּל חוֹסֵי כָךְ לְעוֹלָם יִרְנְנוּ וַיַּעֲלֶצוּ כָךְ אֵהָבִי שְׁמַךְ'. אָמַר לְהוּ - אמר להם רבא: תִּרְוִיכוּ רַבְּנָן צְדִיקֵי גְמוּרֵי אַתּוּן - שניכם צדיקים גמורים אתם, מַר מֵאֵהָבָה - כבודו עובד את ה' מאהבה, ולכן הקריאו לך בחלום את הפסוק 'וישמח כל חוסי כך וכו' אהבי שמך', וְמַר מִירְאָה - וכבודו עובד את ה' מיראה, ולכן הקריאו לך בחלום את הפסוק 'מה רב טובך אשר צפנת ליראך'.

הדרן עלך כְּשֵׁם שְׁהֵמִים

משנה

רבי אליעזר: אם יש עד אחד [אפילו פסול] על הסתירה שותה או יוצאת בלא כתובה

מי שקינא לאשתו ונסתרה (לאחר קינוי).

אֲפִילוּ שְׁמַע שְׁנִסְתְּרָה מֵעוֹף הַפּוֹרֵחַ - כלומר: מעבד או שפחה שעדותם כעוף הפורח, יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתוּבָהּ, הַיּוֹת וְלִסְתִּירָה דִּי בַעַד אַחַד, וְאִפְּ עַד שְׂאִינוּ כִּשְׂר בְּשֹׂאֵר עֵדוּיוֹת, נִאֲסְרַת עֲלָיו עַד שִׁתְּשָׁתָהּ, וְאִם אֵינוּ רוֹצֵה לְהַשְׁקוּתָהּ יוֹצִיא וַיִּתֵּן כְּתוּבָהּ, דְּבָרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר.

נט. [רש"י מבאר שלעיל (דף כב:)] שנינו שישנם פרושים מאהבה ופרושים מיראה שהם עובדים שלא לשמה, וכאן שנינו שיש מעלה בעובדים מאהבה ומיראה, היות ושם מדובר על העובדים מאהבת שבר ומיראת פורענות הקללות והעונשים, וכאן מדובר בעובדים מאהבת המקום ומיראתו שמוראו גדול ומוטל על הבריות].

רבי יהושע: אינה נאסרת אלא אם יש שני עדים על הסתירה, ומכל מקום אם 'מדברים עליה' ראוי להוציאה

רבי יהושע אומר: עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה (עד שידברו עליה נשים הטוות לאור הלבנה), שלדעת רבי יהושע אינה נאסרת אלא אם כן נסתרה בפני ב' עדים, ומכל מקום אם מדברים עליה הנשים הטוות לאור הלבנה, מכוער הדבר לקיים אשה כזו, וראוי לבעל לגרשה, שהרי אפילו המים שוב לא בודקים אותה, [כפי ששנינו לעיל (דף ו) 'זטהורה היא', ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה].

אם יש עד אחד שנטמאת אינה שותה

קינא לה בעלה ונסתרה (על פי ב' עדים לרבי יהושע, או על פי עוף הפורח לרבי אליעזר) ואמר עד אחד: אני ראיתיה שנטמאת - באותה סתירה, לא היתה שותה - שעד אחד נאמן בה אף להפסידה כתובתה, שרגלים לדבר, ולא עוד אלא אפילו עבד אפילו שפחה שמעידים שנטמאה באותה סתירה, הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה - שלא תשתה ותצא בלא כתובה.

נאמנות צרותיה שנטמאת

חמותה, וכת חמותה, וצרתה (אשה אחרת של בעלה), ויבמתה - אשת אחי בעלה (שאף היא כצרתה ושונאתה שדואגת הימנה שסופה להיות צרתה אם ימות בעלה בלא בנים), וכת בעלה מאשה אחרת, שמעידות שנטמאת באותה סתירה, הרי אלו נאמנות להעיד שנטמאת, ולא לפוסלה מכתובתה, אלא שלא תשתה, ואף שחמשה נשים אלו הם חמש נשים השונאות אותה, ואינן נאמנות לה לשום עדות שהיא לרעתה, מכל מקום בעדות זו התורה האמינה כל עדות שיש בה, והבעל מוציאה בגט, אבל מקבלת כתובה (שלעניין ממון לא נתנו להם נאמנות בזה).

היה מקום לומר קל וחומר שעד אחד לא יהיה נאמן להעיד שנטמאת - ולומדים מפסוק שהוא נאמן

שהיה בדין - לולי הפסוק היינו אומרים שלא להאמין לעד אחד שמעיד שהיא נטמאה, מקל וחומר כדלהלן: ומה עדות הראשונה [סתירה] שאין אוסרתה איסור עולם, שאם תשתה ותמצא טהורה מותרת לבעלה ולתרומה, אינה מתקיימת בפחות משנים [כפי שלומדים זאת להלן 'דבר' 'דבר' ממנון]. עדות האחרונה [טומאה, שהיא אחר הסתירה] שאוסרתה איסור עולם - שאם נטמאה אינה שותה ונאסרת על בעלה, אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים.

תלמוד לומר 'ונטמאה ועד אין בה' כל שיש בה - כל עדות שיש בה שנטמאה אוסרתה, כפי שדרשה זאת הגמרא לעיל, 'ועד אין בה' - אין בה שני עדים, אלא אחד, [והיא לא נתפסה - לא נאנסה אלא היה זה מרצונה], הרי היא אסורה, ואינה שותה.

היה מקום לומר על פי קל וחומר שעד אחד יהיה נאמן להעיד שנסתרה - ולומדים מפסוק שאינו נאמן

וקל וחומר לעדות הראשונה מעתה - אחר שהתבאר שעד אחד נאמן להעיד שנטמאת, יש לומר קל וחומר נוסף: ומה אם (עמוד ב) עדות האחרונה (טומאה) שאוסרתה איסור עולם, הרי היא מתקיימת בעד אחד. עדות הראשונה (סתירה), שאין אוסרתה איסור עולם, אינו דין שתתקיים בעד אחד.

תלמוד לומר - 'כי מצא בה ערות דבר', ולהלן (בעדות על ממנונת) הוא אומר 'על פי שני עדים יקום דבר', מה להלן (בעדות על ממנונת) על פי שנים, אף כאן (להעיד שנסתרה ולהצריכה לשתות) על פי שנים.

עדים על טומאה המכחישים זה את זה

[אופן א':] עד אחד אומר נטמאת, ועד אחד אומר בזמן שאתה אומר שהיא נטמאת היא לא נטמאת, שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אני הייתי עמך, והיא לא נטמאת, וכן אשה אומרת נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת, היתה שותה, שמעמידים עד כנגד עד, ונמצא שהעד שאומר שלא נטמאת מבטל את העד שאומרת שנטמאת, וממילא דינה כשאר סוטה שיש עדות שנסתרה (ואין עדות שנטמאה) ששותה.

[אופן ב':] אחד אומר נטמאת, ושנים אומרים בזמן שאתה אומר שהיא נטמאת היא לא נטמאת, הרי נסתלק העד הזה ובטלו דבריו מפני השנים, והרי היא בספיקא כשאר סוטה, ועל כן באופן כזה היתה שותה, שמקבלים את דברי שני העדים כנגד האחד.

[אופן ג':] שנים אומרים נטמאת, ואחד אומר לא נטמאת, לא היתה שותה, שמקבלים את דברי שני העדים כנגד האחד.

גמרא

שאלה: למה צריך לימוד מגזירה שווה שעד אחד אינו נאמן בסתירה

שנינו במשנה שהמקור שעד אחד לא נאמן שנסתרה הוא בגזירה שווה בפסוקים 'כי מצא בה ערות דבר' ועל פי שנים עדים יקום דבר'. שואלת הגמרא: האי תלמוד לומר 'כי מצא בה ערות דבר', תלמוד לומר 'בה', בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה מיבעי ליה - מדוע המשנה אומרת

שדבר זה נלמד מגזירה שוה, היה למשנה לומר שכל המקור שעד אחד בסוטה נאמן נאמר הוא רק בעד שמעיד שנטמאה, ויש בפסוק שם מיעוט שבקינוי ובסתירה עד אחד לא נאמן.

תשובה: המשנה לומדת מגזירה שווה שעד אחד לא נאמן בטומאה אם לא היה סתירה וקינוי

עונה הגמרא: **הכי נמי קאמר** – אכך כך אמר התנא, וכך יש לומר במשנה: **תלמוד לומר בה, בה ולא בקינוי, בה ולא בסתירה**, ומכך לומדים שעד אחד לא נאמן על קינוי או סתירה.

ועוד מוסיפה המשנה: **וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן** – ומנין שעד אחד לא נאמן להעיד על אשה שנטמאה אם לא נסתרה ולא קינא לה בעלה, על כך אומרת המשנה: **נאמר כאן דבר, ונאמר להלן דבר, מה להלן בשני עדים, אף כאן בשני עדים**, ומה שהתורה האמינה עד אחד בטומאה הוא רק במעיד על טומאה אחר קינוי וסתירה.

המקור שעד אחד נאמן שנטמאה

שנינו במשנה: **עד אומר נטמאת**, ועד אומר לא נטמאת היתה שותה.

מדייקת הגמרא: **טעמא דקא מכחיש ליה** – הטעם שהעד לא נאמן הוא מפני שהעד השני מכחיש אותו, **הא לא קא מכחיש ליה** – אבל אם הוא לא מכחיש אותו, **עד אחד מהימן** – עד אחד נאמן להעיד שנטמאה, **מנהני מילי** – מנין אלו הדברים.

דתנו רבנן: 'ועד אין בה, בשנים הכתוב מדבר – כלומר: כוונת הפסוק לומר שאם אין בה שני עדים שמעידים שנטמאה, אלא רק עד אחד, אזי היא אסורה ואינה שותה.

אתה אומר בשנים, או אינו אלא באחד – או שמא כוונת הפסוק שאם אין אפילו עד אחד שנטמאה הרי היא אסורה, **תלמוד לומר 'לא יקום עד אחד באיש' וגו'**, ויש לשאול בפסוק: **ממשמע שנאמר 'לא יקום עד, איני יודע שהוא אחד, שהרי 'עד' הוא לשון יחיד, מה תלמוד לומר 'אחד', זה בנה אב, כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים** – כל מקום שהתורה אומרת 'עד' כוונת הפסוק לשני עדים, **עד שיפרוט לך הכתוב 'אחד'**.

נמצא שמה שכתוב כאן 'ועד אין בה' היינו שאין בה שני עדים שנטמאה, **ואמר רחמנא: תרי לית בה** – ואמרה התורה: אין בה שני עדים שנטמאה, **אלא חד** – אלא עד אחד, **'והיא לא נתפשה'** – והיא לא נאנסה, הרי היא אסורה, ואינה שותה, הרי שדי בעדות עד אחד להעיד שנטמאה ולאוסרה.

שאלה: כיון שעד אחד נאמן כשנים, איך אחר יכול להכחישו

שואלת הגמרא: **וכיון דמדאורייתא עד אחד מהימן להעיד שנטמאה, איך היכי מצי מכחיש ליה, והא אמר עולא: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים, ואין דבריו של אחד (העד שמעיד שלא נטמאה) במקום שנים.**

עולא: אכן השני אינו נאמן ואינה שותה

עונה הגמרא: **אלא אמר עולא: תני** – יש לומר במשנה שאם עד אחד אומר נטמאת, ואחד אומר לא נטמאת, לא היתה שותה. **וכן אמר רבי יצחק: לא היתה שותה**, שכיון שעד אחד העיד שהיא נטמאת, הרי דבריו מתקבלים כשני עדים, ושוב לא יכול עד אחד להכחישו.

רבי חייא: השני נאמן להכחישו (והיינו כששניהם באו בבת אחת), ושותה

ורבי חייא אמר: כאשר עד אחד אומר שנטמאה ועד אחד אומר שלא נטמאה היתה שותה. שואלת הגמרא: **לרבי חייא קשיא דעולא** – דכיון דהאמינה תורה לעד אחד הרי העמידתו במקום שנים, וכיצד אחד יכול להכחישו.

עונה הגמרא: **לא קשיא. כן** [במשנתנו מדובר] כשהעידו שניהם **בבת אחת** – בתוך כדי דיבור, שהעד השני ביטל את דברי העד הראשון מיד, נמצא שלא נתקיימה עדותו בב"ד, ולכן אינה שותה, שאין כאן עדות שנטמאת. **כן** [מה שאמר עולא] שהעד הראשון נאמן, והשני לא נאמן להכחישו מדובר שבאו **בזה אחר זה**, שכיון שהעיד הראשון ויצא מבית דין, נתקבלה עדותו, והרי היא כשנים, ושוב אין יכול השני להכחישו.

שאלה: כמשנה משמע שחד וחד אינה שותה

תנן, עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת, היתה שותה. ומשמע **הא חד וחד** – שאם עד אחד אומר שנטמאת ועד אחד אומר שלא נטמאת, לא היתה שותה, וזה מה שהמשנה באה להשמיענו שדוקא בחד ותרי היא שותה, אבל בחד וחד אינה שותה, [ומדובר ששניהם באו בבת אחת לבית דין, שהרי זה נידון המשנה]⁹, **תיובתא דרבי חייא** שאמר שאם באו בבת אחת, הרי העד השני מכחיש את הראשון והיא שותה.

תשובה: כמשנה מדובר שהעדים פסולים, ובמקום שעד אחד נאמן הולכים אחרי הרוב

אמר לך רבי חייא: וליטעמיהך – ולשיטתך שאתה סובר שהמשנה לא הוצרכה לעצם הדין הנאמר בה (ברישא) שבחד ותרי היא שותה – שזה פשוט, אלא המשנה באה כדי לחדש לנו שבחד וחד אינה שותה, אם כך **אימא סיפא: שנים אומרים נטמאת, ואחד אומר לא נטמאת, לא**

ס. [רש"י מבאר שאם ברישא בחד וחד נאמר שגירסת המשנה 'היתה שותה' שהעד השני מכחיש את העד הראשון, למה המשנה הוצרכה להוסיף ולומר שבהכחשה של חד ותרי ששותה, הרי זה נלמד כבר מהדין הראשון של המשנה (והוא כל שכן שאם בחד וחד שותה, ודאי שבחד ותרי).
אלא מוכרח שהגירסא הנכונה במשנה היא שבחד וחד לא שותה. ומה שהמשנה הורכה לומר שבחד ותרי היא שותה, אף שזה פשוט מסברא, אינו אלא ללמדנו את הדיוק שדוקא בחד ותרי היא שותה, אבל בחד וחד אינה שותה].

הִיְתָה שוֹתָה, והרי דין זה הוא גם פשוט, וכי תאמר שגם זה בא כדי שנדייק שרק בתרי וחד לא שותה, **הָא חַד וְחַד הִיְתָה שוֹתָה**, וכדברי רבי חייא,

ואם כן יש סתירה בין הדיוק מהרישא [שבחד וחד אינה שותה] לדיוק מהסיפא [שבחד וחד היא שותה].

אֵלֵא יש לומר שהמשנה לא באה לדיוקים אלו, אלא **פּוֹלָה** [כל המשנה מדברת] **בְּפְסוּלֵי עֵדוּת** – שהשני עדים הם 'פסולים' (כגון נשים או עבדים), והמשנה מחדשת שהשני עדים הפסולים מבטלים עד אחד הכשר, שהם שנים, מפני שכאשר התורה הכשירה עד אחד, ויש סתירה בין העדים הולכים אחרי הרוב,

וְרַבִּי נַחֲמִיָּה הִיא, דְּתַנִּיא רַבִּי נַחֲמִיָּה אוֹמֵר: כָּל מְקוֹם שֶׁהָאִמִּינָה תוֹרָה עַד אֶחָד, הַלֵּךְ אַחַר רוֹב דְּעוֹת – שבעדות כזו שהתורה מכשירה עד אחד, פסולין וכשירין שוין בה, והולכים אחרי הרוב, ולמשל אם יהיה שני עדים פסולים וכנגדם מאה עדים פסולים, בעדות רגילה אין הבדל בין שתים למאה, וזו עדות מוכחשת ללא ההכרעה, אבל בעדות כזו שער אחד כשר בה, הולכים אחרי המאה שהם הרוב.

[ביאור א' בדברי רבי נחמיה: הולכים אחר רוב גם אם העד אחד כשר]

כדי לסיים את ביאור המשנה, הגמרא מוסיפה ביאור בדברי רבי נחמיה: **וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** – ונתנו נאמנות לשתי נשים (שהם פסולות להעיד) כאשר הם סותרות עד כשר אחד, כיון שהם 'הרוב', **כְּשֵׁנִי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** – כמו שיש נאמנות לשני אנשים (כשרים) הסותרים עד אחד, שהשנים נאמנים^א.

ולפי זה כך פירוש המשנה:			
אופן ב' במשנה	עד כשר אומר נטמאת	שני (פסולים) אומרים לא נטמאת	השנים נאמנים (ושותה), כי הם הרוב
אופן ג' במשנה	שני (פסולים) אומרים נטמאת	אחד כשר אומר לא נטמאת	השנים נאמנים (ואינה שותה), כי הם הרוב

[ביאור ב' בדברי רבי נחמיה: אין הולכים אחר רוב אם העד אחד כשר]

וְאִיכָא דְאָמְרֵי – ויש אומרים בדעת רבי נחמיה, שהולכים אחרי הרוב רק אם גם 'העד אחד' לא כשר, והדין הוא כדלהלן: **כָּל הֵיכָא דְאֵתָא עַד אֶחָד כְּשֵׁר מְעִיקְרָא** – כל מקום שבא בתחילה עד אחד כשר ואמר נטמאת ונתקבלה עדותו, אחר כך **אֶפִּילוּ מֵאָה נָשִׁים נִמִּי כְּעַד אֶחָד דְּמִינִי** – אפילו מאה פסולים הרי הם כעד אחד, ואינם נאמנים כנגד העד הראשון שדינו כשתים, והם רק כאחד שהם עדים פסולים, (&דף לב)

סא. [נמה שעולא אמר שאם כבר קיבלו עד אחד, הרי הוא נאמן כשנים, היינו כשאחד בא להכחישו שאינו נאמן, אבל אם שנים באו להכחישו הם הרוב והם נאמנים].

עד כשר אומר נטמאת	שני פסולים אומרים לא נטמאת	הראשון נאמן (ואין שותה) שנטמאת שכבר האמינוהו כשנים כשרים.
-------------------	----------------------------	---

וְהָכָא בְּמַאי עֲסָקִינָן כְּגוֹן – וכאן במשנה במה מדובר, **דְּאֵתַאי אִשָּׁה מְעִיקְרָא** – באופן שבאה אשה בתחילה והעידה שהאשה (שבעלה קינא לה ונסתרה) נטמאת, ואחר כך באים שנים ואומרים שלא נטמאת, שהרי הם נאמנים, כיון שהעדות הראשונה היתה של אשה שהיא פסולה, ובזה הולכים אחרי 'הרוב'. וכן בסיפא מדובר ששני העדים הראשונים פסולים, וגם העד שבא אחריהם פסול.

ולפי זה כך פירוש המשנה:			
אופן ב' במשנה	אשה או עד (פסול) אומר נטמאת	שני (פסולים) אומרים לא נטמאת	השנים נאמנים (ושותה), כי הם הרוב
אופן ג' במשנה	שנים (פסולים) אומרים נטמאת	אחד אומר (פסול) לא נטמאת	השנים נאמנים (ואינה שותה), כי הם הרוב

וְתַרְצֵיהּ לְדַרְבֵּי נַחְמִיָּה הָכִי – וכך תיישב את דברי רבי נחמיה: **רַבִּי נַחְמִיָּה אָמַר: כָּל מְקוֹם שֶׁהָאִמְנִיָּה תוֹרָה עַד אֶחָד הִלְךְ אַחֵר רֹב דִּיעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים (שֶׁהֵם פְּסוּלִים) בְּאִשָּׁה אַחַת (כַּנֶּגֶד אִשָּׁה אַחַת שֶׁהִיא פְּסוּלָה), שֶׁהִשְׁתִּי נָשִׁים נֶאֱמָנוֹת כִּי הֵם הָרֹב, כְּשֵׁנִי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד שֶׁהִשְׁתִּי אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים נֶגַד הָאִישׁ אֶחָד,**

וזהו אופן ב' במשנה (כמבואר לעיל)	אשה או עד (פסול) אומר נטמאת	שני (פסולים) אומרים לא נטמאת	השנים נאמנים (ושותה), כי הם הרוב
----------------------------------	-----------------------------	------------------------------	----------------------------------

אֲבָל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד, כִּי פִלְגָא וּפְלַגָא דְּמִי – אם באו שני פסולים ואומרים שנטמאת, ואחר כך בא עד אחד כשר שלא נטמאת, הרי זה כמו מחצה אומרים נטמאת, ומחצה אומרים לא נטמאת, (שבעד כשר רבי נחמיה לא אמר שהולכים אחרי הרוב), והיא עדות מוכחשת, שעד אחד כשר שווה לשנים פסולים,

[אבל אם בא איש אחד כשר וכבר נתקבלה עדותו, הרי הוא כשנים, ואין נאמנים עדים פסולים נגדו. אבל אם בא עד אחד כשר שנטמאת, ועדיין לא נתקבלה עדותו, ובאו כנגדו (בבת אחת) שנים פסולים שלא נטמאת, הרי זה עדות מוכחשת, ולא הולכים בזה אחרי הרוב, כי הרי רבי נחמיה לא דיבר במקום שיש 'עד כשר']

שאלה: מדוע הוצרכה המשנה לכאור בשני אופנים שהולכים אחרי רוב בעדים פסולים

שואלת הגמרא: **וְתַרְתִּי בְּפְסוּלֵי עֵדוֹת לְמָה לִי** – למה צריך במשנה גם את האופן השני וגם את האופן השלישי ללמדנו שבפסולי עדות הולכים אחרי רוב דיעות.

תשובה: המשנה אומרת זאת כדי לומר שכן הדין בין לקולא בין לחומרא

עונה הגמרא: **מהו דתימא כי אולינן פתר רוב דיעות** – הייתי אומר שמה שהולכים אחרי רוב דיעות הוא רק באופן השני של המשנה שפסול אומר שנטמאת ושנים פסולים אומרים שלא נטמאת שהוא לחומרא – שהדין הוא שהיא שותה, בזה הולכים אחרי השנים שהם הרוב.

אכל לקולא – באופן של הסיפא שהוא להקל מעליה שלא תשתה, ששנים אומרים שנטמאת ואחד אומר שלא, הייתי אומר שבזה **לא אולינן** – לא נלך אחרי רוב דיעות, כיון דאיכא הכחשה כל דהו שיש עד אומר שלא נטמאת, והרי זה כמו חד כנגד חד ותשתה. **קא משמע לן** שגם בזה הולכים בזה אחר רוב דעות ואינה שותה.

הדרן עלך מי שקינא

משנה

אלו נאמרים בכל לשון

אלו נאמרין בכל לשון:

פְּרִשְׁתְּ סוּטָה – מה שהכהן אומר לה כפי שיבואר בגמרא להלן.

וּוִידוּי מַעֲשֵׂר – בשנה הרביעית ובשנה השביעית, צריך אדם להוציא את כל מעשרותיו ואסור עוד להשהותם, ונותן מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעניים, ומעשר שני של שתי שנים שעברו מעלהו לירושלים עכשיו אם לא העלהו. וצריך להתוודות ולומר: 'בערתי הקדש' [זה מעשר שני] מן הבית, 'וגם נתתיו ללוי' [זה מעשר ראשון], 'לגר ליתום ולאלמנה' [זה מעשר עני].

קְרִית שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּבְרַכַּת הַמּוֹזֵן,

וּשְׁבוּעַת הַעֲדוּת – מי שהשביעו (בכל לשון) שלא יודע עדות להעיד לחבירו, ואח"כ הודה שנשבע לשקר חייב להביא קרבן.

וּשְׁבוּעַת הַפִּיקְדוֹן – מי שהשביעו (בכל לשון) שלא מעל בפיקדון, ואחר כך הודה שנשבע לשקר חייב קרבן.

אלו נאמרים בלשון הקודש

ואלו נאמרין בלשון הקודש:

מִקְרָא בִּיכּוּרִים – כאשר מביא בכורים קורא הפרשה 'ארמי אובד אבי' עד סוף כל הפרשה.

וְחִלְיָצָה – חליצת יבמה, היא אומרת מאן יבמי וגו', והוא אומר לא חפצתי לקחתה, ואחר החליצה היא אומרת ככה יעשה לאיש וגו'.

בְּרִכּוֹת וּקְלָלוֹת – שאמרום בהר גריזים והר עיבל.

בְּרַכַּת פְּהֵנִים – נשיאות כפים.

וּבְרַכַּת כֶּהֱן גָּדוֹל – ביום הכפורים אחר עבודת היום שלפני ולפנים היה הכהן גדול קורא בתורה את הפרשה, ומברך שמנה ברכות כמבואר להלן.

וּפְרִשְׁתְּ הַמֶּלֶךְ – פרשת הקהל שהמלך קורא בחג הסוכות במוצאי שנת השמיטה.

וּפְרִשְׁתְּ עֲגֵלָה עָרוּפָה – בית דין אומרים 'דינו לא שפכו וגו' כפר לעמך ישראל וגו'.

וּמִשׁוֹת מַלְחָמָה בְּשַׁעַר שְׁמַדְבַּר אֶל הָעָם – כהן הממונה לכך אומר בשעת מלחמה: 'והיה בקרבכם אל וגו' שמע ישראל אתם קרבים היום וגו' כי ה' אלהיכם וגו'.

מקרא ביכורים

מקרא ביכורים כיצד – מנין שצריך לאומרם דוקא בלשון הקודש.

נאמר בבכורים: 'וענית ואמרת לפני ה' אלהיך,

ולהלן [בברכות וקללות של הר גריזים] הוא אומר: 'וענו הלויים ואמרו',

מה להלן [בברכות וקללות צריך לאומרם] בלשון הקודש, כפי שיובא המקור בזה להלן, אף כן [במקרא בכורים צריך לאומרם] בלשון הקודש.

חליצה

חליצה כיצד – מנין שצריך לומר דוקא בלשון הקודש.

נאמר בחליצה: 'וענתה ואמרה',

ולהלן [בברכות וקללות של הר גריזים] הוא אומר: 'וענו הלויים ואמרו',

מה להלן [בברכות וקללות צריך לאומרם] בלשון הקודש, אף כן [בחליצה צריך לומר] בלשון הקודש.

רבי יהודה אומר: אין צריך גזירה שווה, אלא נאמר בחליצה 'וענתה ואמרה ככה', הלשון 'ככה' משמע: עד שתאמר בלשון הזה.

ברכות וקללות

ברכות וקללות כיצד – מה היה סדר הדברים (והמקור שאמרום דוקא בלשון הקודש יתבאר בגמרא), כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שקם, שבאצל אלוני מורה.

והמקור ששכם הוא 'אצל אלוני מורה' שנאמר (לגבי הברכות והקללות שבהר גריזים והר עיבל) 'הלא המה בעבר הירדן וגו' אצל אלוני ממרא', ולהלן (בפרשת לך לך בהליכת אברהם אבינו לארץ כנען) הוא אומר 'ויעבר אברהם בארץ עד מקום שקם עד אלון מורה', מה 'אלון מורה' האמור להלן (אצל אברהם) הוא אצל 'שקם', אף 'אלון מורה' האמור כן (בברכות וקללות) הוא אצל 'שקם'.

ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון עומדים למטה באמצע – בין שני ההרים, הכהנים מקיפין את הארון, והלויים את הכהנים, וכל ישראל מכאן ומכאן – על ההרים ששה שבטים על כל הר.

שנאמר 'וכל ישראל וזקניו ושטריים ושפטיו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נשאי ארון ברית ה' וגו'.

הפכו הכהנים והלויים פניהם כלפי הר גריזים, ופתחו בכרכה: 'ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו (השבטים העומדים בהר גריזים ובהר עיבל) עונין אמן.

הפכו הכהנים והלויים פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: 'ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ואלו ואלו עונין אמן, עד שגומרין ברכות וקללות.

ואחר כך הביאו את האבנים (שנטלו מהירדן י"ב אבנים, כמבואר בספר יהושע פרק ד, ומבואר בהרחבה להלן דף לד) ובנו מאבנים אלו את המזבח בהר עיבל, וסדוהו כסיד, וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר 'באר היטב' (כמבואר בהרחבה להלן דף לו), והקריבו על המזבח עולות ושלמים, ונטלו את האבנים – לאחר מכן סתרו את המזבח, ובאו (עמוד ב) ולנו במקומן – לנו בבית מלונם בגלגל ושם הקימו את האבנים האלו לזכר הנס שהוביש ה' את הירדן.

גמרא

המקור שפרשת סוטה בכל לשון

מבררת הגמרא: פרשת סוטה מנלן שיכול לאומרה בכל לשון.

מבאר הגמרא: דכתיב 'ואמר הבהן לאשה', משמע דברים הנכנסין בלבה שתהא מכרת בלשון, דהיינו בכל לשון שהוא אומר.

[הדברים שאומרים לה]

תנו רבנן: משמיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת, על מה היא שותה, ובמה היא שותה, על מה נטמאת, ובמה היא נטמאת, והגמרא מפרשת:

על מה היא שותה - על עסקי קינוי וסתירה, כלומר: שאומר לה פריצות גרם לך שתשתה.

ובמה היא שותה - בכלי מאוס במקידה של חרש.

על מה נטמאת - על עסקי שחוק וילדות, כלומר: שחוק וקלות ראש, כדי לייסר את הנשים שלא יקלו ראשן עם האנשים שעל ידי כך באות לידי וצבתה בטנה.

ובמה היא נטמאת - בשוגג או במזיד באונס [או] ברצון - משמיעין אותה הלכות המים המאררים - על איזו טומאה הן בודקין אותה, שאם נטמאה והיא מזידה וברצון, המים בודקים אותה. ואם שוגגת, כגון שאמרו לה מת בעליך, או שהיא אנוסה, המים לא בודקים אותה.

ובכל כך למה - למה לנו להודיע לה גם את הלכות המים, (במה היא נטמאת בשוגג או במזיד וכו').

שלא להוציא לעז על מים המרים - שאם נטמאת באונס או שוגגת ולא 'תיבדק' שלא תהא סבורה אילו נטמאתי מזידה המים גם כן לא היו בודקים אותי.

המקור שוידוי מעשר בכל לשון

מבררת הגמרא: וידוי מעשר מנלן שיכול לאומרה בכל לשון.

מבארת הגמרא: דכתיב 'ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית, ויליף 'אמירה' מסוטה - בכל לשון שהוא אומר.

אמר ליה רב זביד לאביי: ויליף אמירה מלויים, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש.

אמר לו אביי: דנין 'אמירה' גרידתא מ'אמירה' גרידתא - לומדים וידוי מעשרות שכתוב בו 'אמירה', מהשבעת סוטה שכתוב בו אמירה, ואין דנין 'אמירה' גרידתא מ'ענייה' ו'אמירה' - ולא לומדים לווידי מעשרות שכתוב בו אמירה מברכות וקללות שכתוב בהם עניה ואמירה.

אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר: אדם אומר שבחו [לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי] (דברים כו) היינו שבח עצמו] בקול נמוך, וגנותו בקול רם - כגון 'ארמי אובד אבי' דהיינו גנותו, שמתודין שאביהן לבן הארמי (שרחל ולאה הם בנותיו) היה רשע.

שבחו בקול נמוך, מן וידוי המעשר, שכך מוכח ממה שלא כתוב בזה 'ענייה'.

גנותו בקול רם ממקרא ביכורים, שכתוב בזה לשון 'ענייה'.

שואלת הגמרא: וגנותו בקול רם, והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש את עוברי עבירה [המתוודים בתפלתם על עבירות שבידם], שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה - לא קבע לשחיתת חטאת מקום בפני עצמו, שלא יבינו שהיא חטאת ויתבייש בכך.

עונה הגמרא: לא תימא גנותו, אלא אימא צערו, שיש לומר את צערו בקול רם, צרות שעברו עליו דהיינו צרות שעברו על ישראל צרת לבן הארמי וכן צרת מצרים.

כדתניא 'וטמא טמא יקרא' - כלומר, שאומר שיסורו מעליו מפני שהוא טמא, צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים. וכל מי שאירע בו דבר [של צער] צריך להודיע לרבים, ורבים מבקשים עליו רחמים.

תפילה בלחש כדי לא לבייש עוברי עבירה

גופא, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תיקנו תפלה בלחש, שלא לבייש את עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה, כדי שלא יבחינו שמביא חטאת.

שואלת הגמרא: **וְלֹא** – וכי אין הבדל והיכר בין חטאת לעולה, **וְהָאֵיכָא דְמִימִים** – והרי יש היכר בדמים שהרי **דָּם חֲטָאת לְמַעַלְהָ** מחוט הסיקרא, שבאמצע המזבח היה חוט אדום ובחטאת מזים מדמה למעל מחוט הסיקרא, דכתיב (ויקרא ד) 'על קרנות', **וְדָם עוֹלָה** [וכן דם שאר הקרבנות] **לְמִטָּה** מחוט הסיקרא, דלא כתב בהו 'קרנות', הרי שיש הבדל והיכר בין חטאת לעולה.

עונה הגמרא: **הֵתָם כְּהֵן הוּא דִּידְעָה** – שם רק כהן יודע מעניין זה ולא שאר כל העולם, ואין בושת בכך.

שואלת הגמרא: **וְהָאֵיכָא** – והרי יש הבדל והיכר בין חטאת לעולה, שהרי **חֲטָאת הִיא נִקְבָּה**, ולעומת זאת **עוֹלָה** צריך להביא **זָכַר**.

עונה הגמרא: **הֵתָם מִיכְסִיָּא** – שם הנקבות מכוסה **בְּאַלְיָה** – בזנב, ולא ניכר ההבדל בין זכר לנקבה.

שואלת הגמרא: **תִּינַח כְּבִשָּׂה שִׁישׁ לָהּ אֲלֵיהָ, שְׁעִירָה מֵאֵי אֵיכָא לְמִימֵר**, שהרי לשעיר אין זנב, וניכר הנקבות, ומכירים שזה חטאת וזה עולה.

עונה הגמרא: **הֵתָם אִיהוּ דְקָא מִיכְסִיָּא נְפִישָׁה דְאֵיכָא לִיָּה לְאִיתוּי כְּבִשָּׂה וְקָא מִיִּתִּי שְׁעִירָה** – שם הוא שבייש את עצמו, שאם היה לו בשת בדבר היה לו להביא כבשה, שהרי כל החטאות של יחיד רצה מביא כשבה רצה מביא שעירה (חוץ מחטאת עבודת כוכבים שכתוב בה עז בת שנתה).

שואלת הגמרא: **חֲטָאת דְעֵבֹדָה זָרָה דְלֹא סָגִי דְלֹא שְׁעִירָה מֵאֵי אֵיכָא לְמִימֵר** – חטאת על עבודה זרה שלא מועיל אם אינו מביא שעירה מה יש לומר הרי ניכר שמביא חטאת.

עונה הגמרא: **הֵתָם נִיכְסִיָּא וְנִיזִיל כִּי הִיכִי דְנִכְפַּר לִיָּה** – שם, בחטא עבודה זרה, הטיל עליו הכתוב שיתבייש כדי שתהא לו כפרה מחטא גדול כזה.

המקור שקריאת שמע בכל לשון

שנינו במשנה: אלו נאמרין בכל לשון וכו' קריאת שמע.

מבררת הגמרא: **קְרִית שְׁמַע מְנַלָּן** – מנין לנו שיכול לאומרו בכל לשון.

מבארת הגמרא: **דְּכָתִיב 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל', בְּכָל לְשׁוֹן שִׁאתָה שׁוֹמַע**.

[בריייתא שנחלקן בה רבי וחכמים אם קריאת שמע בכל לשון]

תְּנוּ רַבְּנָן, קְרִית שְׁמַע כְּכַתְּבָהּ – בלשון הקודש, דברי רבי. **וְחַכְמִים אֹמְרִים: בְּכָל לְשׁוֹן**.

מֵאֵי טַעְמָא דְרַבִּי. אָמַר קְרָא 'וְהָיוּ, בְּהוֹוִיתָן יְהוּ – בצורת המקורית יהיו, דהיינו בלשון הקודש.

וְרַבְּנָן, אָמַר קְרָא 'שְׁמַע', בְּכָל לְשׁוֹן שִׁאתָה שׁוֹמַע.

הגמרא מבררת מה עושים רבנן עם דרשת רבי: **וְרַבֵּן נָמִי הָאֵלֶּיךָ קָתִיב 'וְהָיוּ'**.
ההוא שלא יקראנה למפרע – ממה שכתוב 'והיו' לומדים שיקרא את הפרשה בסדר שהיא
כתובה בתורה ולא בסדר הפוך.

וְרַבֵּי שְׁלֵא יִקְרָאנָה לְמַפְרַע מְנַלְיָה.

נִפְקָא לֵה מְדַבְרִים 'הַדְּבָרִים' – הוא לומד זאת ממה שכתוב 'והיו הדברים האלה' (בתוספת האות
ה' שיכלו לומר והיו דברים האלה).

וְרַבֵּן לֹא לֹמְדִים זֹאת מִדְרָשָׁה זֹו, שְׁכֵן דְּבָרִים 'הַדְּבָרִים' לֹא מִשְׁמַע לְהוּ.

הגמרא מבררת מה עושה רבי עם דרשת רבנן: **וְרַבֵּי נָמִי הֵכְתִיב 'שְׁמַע'**.

ההוא מיבעי ליה להשמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו, ואם לא השמיע לאזנו לא יצא.

וְרַבֵּן סָבְרִי לֵה כַּמָּאן דְּאָמַר הַקּוּרָא אֵת שְׁמַע וְלֹא הִשְׁמִיעַ לְאֹזְנוֹ יִצָּא.

רבי	רבנן	
בהוויתן יהו	שלא יקראנה למפרע	והיו
השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו	בכל לשון שאתה שומע	שמע
שלא יקרא למפרע	לא משמע להו	הדברים

הצעה: מדברי רבי מוכח שסבר שכל התורה בכל לשון נאמרה

לעיל התבאר שלרבי צריך לימוד שקריאת שמע ככתבה, מבררת הגמרא: **לִימָא קְסָבֵר רַבִּי**
(דף לב) **כָּל הַתּוֹרָה בְּכָל לְשׁוֹן נְאֻמְרָה** – שאף שהתורה ניתנה מסיני בלשון הקודש, מכל מקום
ציווי התורה הוא שבאשר קוראים בתורה בבית הכנסת אפשר לקרוא בכל לשון, **דְּאִי סְלִקָא**
דְּעַתְךָ בְּלִשׁוֹן הַקּוּדֶשׁ נְאֻמְרָה, 'וְהָיוּ דְכָתַב רַחֲמֵנָא לְמָה לִי – למה צריך לימוד מיוחד לקריאת
שמע שהיא דוקא בלשון הקודש, הרי כל התורה נאמרה בלשון הקודש.

[דחיית ההצעה: בקריאת שמע צריך לימוד מיוחד מפני שכתוב 'שמע' – בכל לשון]

הגמרא דוחה את הראיה: **אֵיצְטְרִיךְ** – צריך ללמוד מהפסוק 'והיו' שקריאת שמע דוקא בלשון
הקודש, ואף אם נאמר שכל התורה בלשון הקודש נאמרה, **מִשׁוּם דְּכָתִיב 'שְׁמַע'**, ומשמע בכל
לשון שאתה שומע, על כן צריך ללמוד מ'והיו' שדוקא בלשון הקודש.

הצעה: מדברי רבנן מוכח שסברו שכל התורה בלשון הקודש נאמרה

לעיל התבאר שלרבנן צריך לימוד שקריאת שמע בלשו הקודש, מבררת הגמרא: לִימָא קְסָבְרִי רַבְנֵי כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּה בְּלִשׁוֹן קוּדֶשׁ נְאֻמְרָה, דַּאי סְלֵקָא דְעַתְמָךְ בְּכָל לִשׁוֹן, 'שִׁמְע' דְכָתֵב רַחֲמֵנָא לְמָה לִי.

[דחיית ההצעה: בקריאת שמע צריך לימוד מיוחד מפני שכתוב 'והיו' - בהיותן יהו]

הגמרא דוחה את הראיה: אִיִּצְטְרִיךְ – צריך ללמוד מהפסוק 'שמע' שקריאת שמע בכל לשון, ואף אם נאמר שכל בתורה בכל לשון נאמרה, מִשׁוּם דְכָתִיב 'וְהָיוּ', ומשמע דוקא בלשון הקודש. על כן צריך ללמוד מ'שמע' שאפשר לומר קריאת שמע בכל לשון.

1) למא קסבר רבי. ומדאיטריך קרא שמהא קריאת שמע נכמנה: ול
הטורב בכל לשון נאמרה. לקרות צבית הנכמט: משום דכתיב
שמע. אלוטריך והיו: דלא תהיה קריאת שמע בכל לשון אלא להשמיע
לחזיו: פסלה. דקמי דמתי בכל לשון לא כתיב קריאת דהא דמתי

ניטו והוא לעשנא דיעד לבון לכו
לעיל: יחוד. כתיב שמיטעויהו מלכמי
השמי. * ציבור לא כתיב לא דכתיב
(פויב טו) לא כתיב לא ימאס אינו
מואס בתפלתן של דרוסי: * נלחו עליא
וזלכו לאנחא קריבא פאנוטויא.
שהלכו פמיכו כהונה בני בית שמונאי
להלחם עם יוונים למי יום הכפורים
ועלמנו ביום הכפורים ושמע יומן בת
קול כשהיה עובד בעזרת יום הכפורים:
עבידא. מיל. חול העצרת תחילו
עבודה גדולה (ויקרא טז טו): * נסגלגס.
שם מלך יוני: * שאני * גם קול
אזהרה מידה הממונה על קר יודעת
כשעיס נשמות מפני ששעיס להשמיע
והיא משתלחת לכל הנשמות פמימי
לזה ופעמים לזה: * נאמרו. מר. לקמן
בפרקא (דף טו): * נאמרו. ליוסף שבעים
לשונות: * ה'ג כרעס סמון דכתיב
ולא גרסינן שיתלך רבי גריסין וזה
קרא דמתיאסי חיימי דענינן לשון קודש:
ככל לשון שטיס מברך. לא קבע לו
הכחוש לשון: * שבעים שבעים מנן.
דלא לא כתב קרא איכא למימרה
דענינן דומיא דשבעים רבי גריסין וזה
עביל שהוא בלשון הקודש: * ומעשה.
מדלא כתיב והשבעיהו בלשון:
יענו כולן כמתן מורה ובלשון
הקודש יתנה: * ידני שהוא מעשה
מעבד כגון הלילה וקריקא להכניס
לשמע עיובא דלסודו לשנות ומכניס
ליעשה לומר השבעיהו מעבד:
ורבי

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

לג.

עין משפט גון מצוה

בר א ב טושיב חית' סי'
פק ספיקו ד יושיב:

הוכחות שאנן

כל התורה בכל לשון
נאמרה פיה בכוון קריאת
התורה ולפי הקריאה היא
אלא דרובין דאין חיובא
לכפי לפי כל הפרשיות
שצריכות לקרות בכוון
פרשת זכורא ופרשת
עלה וזכורא ויהי מפורס
במתי דרבינן לקרות
אשוי לקרות או ליכא קרא
בלשון הקודש או ליכא קרא
לכפי לכו לקריאת
דמכיון גמ הו' הי'
פרק קריאת ונמתיא דף
טו: שאין מילאי השרת
מכיון בלשון אשוי. ירי'
פ'ק ישיבת מברין בו
אבל אינו חושבין בו
זאת נראה כפון דמפסיה
בשכונ דאין מברין בו
לכל. כרת התוון דכתיב
ואכלת ושבעת וברכת ה' ג'
ול' גמא קול ודא בעי קרא
דמתיא ויהי דביעי קרא
הקודש אבל בני שמינת
התורה ר' גמא קול ודא
כתיב קרא אכא לסימי
דבי ודאי ודמתיא הו'
גריסין וזה שיהא למימ
בלשון הקודש. ליה. י'
אמר פסטי עשרין לברך
בעל הבית דכתיב וברכת
על ואת ריבוא הוא
ליברת את בעל הבית:
כדיס חית' סי' גמתי
דקמתי לכו חית' סות'
לקמן כל לשון.

כל התורה כולה בכל לשון נאמרה. פי' ר"ח הא שפירא דנשעת
מ"מ וימנה למשה בלשון קודש והיא דקאמרה כהן (ב) היינו אם
יתנה להעמיקה בלשון אחר או לא ומיכיון דנשעת דלמ"ד לא יתנה
להעמיקה בלשון אחר לא יתנה לקרוא אחר לא יתנה דמתי

כל התורה בכל לשון נאמרה דאי סלקא
דעתך בלשון הקודש והיו דכתיב שמע
רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב שמע
לימא קסברי רבנן כל התורה כולה בלשון
קודש נאמרה דאי סלקא דעתך בכל לשון
שמע דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום
דכתיב והיו: תפלה: רחמי היא כל חיבי
דבעי מצלי ותפלה בכל לשון * והאמר רב
הורדיה *לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון
ארמית דאמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו
בלשון ארמי אין מלאכי השרת נוקקין לו
לפי שאין מלאכי השרת מברכין בלשון ארמי
לא קשיא * הא ביחוד הא בצבור ואין מלאכי
השרת מברכין בלשון ארמי והתניא * והא
כהן גדול שמע בק"מ מבית קודש הקדשים
שהוא אומר נצחו מלאי דאורלו ושאנא קריב
לאנמוכיאי ושוב מעשה במשוען הצדיק
ששמע בת קול מבית קודש הקדשים שהוא
אומר במילת עבדיהא דאמר שואה לאייתאה
על היכלא ונהרג נסקלגם ובטלו גזירותיו
וכתבו אותה שעה וכיוונו ובלשון ארמי היה
אומר אי בעית אימא בת קול שאני דלאשמועי
עבידא ואי בעית אימא גבריאלי הוא דאמר
מר * בא גבריאלי ולימדו שבעים לשון:
ברכת המזון: דכתיב * ואכלת ושבעת וברכת
את ה' אלהיך בכל לשון שאתה מברך:
שבועת העדות: דכתיב * ונפש כי שבעת
ושבעה קול אלה בכל לשון שהיא שומעת:
שבועת הפקדון: אחיא * תחבא תחבא
משבועת העדות: ואלו נאמרין בלשון הקודש מקרא ביכורים והלילה כו' עד
מקרא ביכורים כיצד * וענינת ואמרת לפני ה' אלהיך ולהלן הוא אומר * וענו
היום ואמרו אל כל איש ישראל מה ענינת האמורה להלן בלשון הקודש והיא
כתיב בלשון ארמי ולוים גופיהו מנלן אחיא קול קול מומשה כתיב הא קול רם כתיב
התם * משה ידבר והאלהים יענו בקול מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון
הקודש: * משה יצעד וכו': ורבנן האי ככה מאי עבדי ליה מביעי להו
דדבר שהוא מעבד ור' יהודה מבה ככה * ורבנן כה ככה לא משמע להו
ורבי

(א) שם יבג. (ב) [תוספתא
סי' ג'] (ג) [תקין טו: י'
(ד) [משפטים לו. כריתות טו. ט'
(ה) [ויקרא ק"ז. ו. (שיר
ל' ויחזקאל י') (דברים ו')
(ז) [מסכתא י' א. (ט) דברים
כד. ו. (י) כ"ה א' ל' ד' י'
והי' פ"ג. (י) כ"ה א' ל' ד' י'
ל' ד' י' פ"ג. (י) כ"ה א' ל' ד' י'

תורה אור השלם
1. אבאלה ושבעת
וברכת את ה' אלהיך על
התיר השקה אשר נתן
לך: דברים ח'
2. ונפש כי תתגעג
ושמעה קול אלה הוא
עד או קאה או עדת אם
לא ידע וקרא שנוי:
ויקרא ה א
3. וענית ואמרת לפני ה'
אלהיך ארמי אבר אבי
ורד עבדתי ואת עש
במתי מעט וחד ימי נעלי
גדול צעמך ור'ב:
דברים כ ה
4. וענו ותלוס ואמרו אל
קול אלה ישראל קול
דבר: ואלהים תחבא
בין: כתיב ויהי עש
קול: י'
5. ויהי קול השופר
הרץ וקול תוף וקול
דבר: ואלהים תחבא
בין: כתיב ויהי עש
קול: י'
גמ' ישיבת מברין בו
אבל אינו חושבין בו
זאת נראה כפון דמפסיה
בשכונ דאין מברין בו
לכל. כרת התוון דכתיב
ואכלת ושבעת וברכת ה' ג'
ול' גמא קול ודא בעי קרא
דמתיא ויהי דביעי קרא
הקודש אבל בני שמינת
התורה ר' גמא קול ודא
כתיב קרא אכא לסימי
דבי ודאי ודמתיא הו'
גריסין וזה שיהא למימ
בלשון הקודש. ליה. י'
אמר פסטי עשרין לברך
בעל הבית דכתיב וברכת
על ואת ריבוא הוא
ליברת את בעל הבית:
כדיס חית' סי' גמתי
דקמתי לכו חית' סות'
לקמן כל לשון.

גמ' ישיבת מברין בו
אבל אינו חושבין בו
זאת נראה כפון דמפסיה
בשכונ דאין מברין בו
לכל. כרת התוון דכתיב
ואכלת ושבעת וברכת ה' ג'
ול' גמא קול ודא בעי קרא
דמתיא ויהי דביעי קרא
הקודש אבל בני שמינת
התורה ר' גמא קול ודא
כתיב קרא אכא לסימי
דבי ודאי ודמתיא הו'
גריסין וזה שיהא למימ
בלשון הקודש. ליה. י'
אמר פסטי עשרין לברך
בעל הבית דכתיב וברכת
על ואת ריבוא הוא
ליברת את בעל הבית:
כדיס חית' סי' גמתי
דקמתי לכו חית' סות'
לקמן כל לשון.

מוסף רש"י

כל התורה בכל לשון
נאמרה. לקרות צבית הנכמט:
משום דכתיב שמע. אלוטריך והיו:
דלא תהיה קריאת שמע בכל לשון אלא להשמיע
לחזיו: פסלה. דקמי דמתי בכל לשון לא כתיב קריאת דהא דמתי

מכיר שמתן שעה להקדיש בלשון ארמי ויהי נמי אימא ביורשמי (דפרקין דלמיר התם) וזכרת כדי שיהא יודע למי מברך ושמעת דפרק
מכיר דמברין (בדפוס דף טו): אפילו אמרה בלשון חול שאל כמיקונה יאל דומיא דענינן רעיה כרך ריפתא תבר דכרך אמר בריך רחמנא
מריה דהאי פיתא ואמר רב דבי רבי ז'י ברכה כלאשונה מואמרת לפני ה' אלהיך דכתיב בני יודו (מעשר לא יליך ללל) דמי להאי דהכא כתיב את
ה' אלל התם לפני ה' דלהיב כתיב לפני ה' דמשמע דעבורה היה ממונה להבי אלוטריך גזירה שיה דלמריה אמריה: * שבועת העדות
מא * אן. נראה לפני ה' אלו קרא היה אמריה לילך קול קול משה להבי כתיב ומשה דמשמע בכל לשון שהיא שומעת מדלא כתיב
והשבעיהו שבעות האלה אכל לפירוש רש"י דפי' אי לא קרא היה אמריה דומיא דשבעות הר גריסין וזה עייל שהי בלשון הקודש
דלדיעה לילך משבעות קוטה שהיא בלשון חול ועוד יליך אלה אלה ממונה דכתיב בה בשבעות האלה להבי אית לך למימ אי לאו דכתיב
ושמע לה היה דיענא אי היה לו למילך קול קול או אלה אלה: * אחיא תחבא תחבא. נראה דהא גזירה שיה לא דוקא נקט לה הכא
דהא מתיאסי חיימי דענינן בלשון קודש דלדיעה בלל גזירה שיה דמשמע טפי דככל לשון דהוא יליפין מעשלה מעשלה האוטה
אלא אכל דליפין בשבעות (דף טו): כהא גזירה שיה דכתיבת ממון ככחוש מדבר נקט לה נמי הכא: * וענינת ואמרת לפני ה' אלהיך הוא אומר
וענו האיוים ואמרו. מימה דלדיעה לילך ואמרת לפני ה' אלהיך מואמרת לפני ה' אלהיך מוירדי מעשר דהא מדממי ליה לילפין וחס חלמך
הכא עניה עניה גמיר הא לעיל פריך וילף אמריה אמריה מלויס: * ומתדר דנין עניה ואמריה מעניה ואמריה ואין דנין עניה גרידתא
מעניה גרידתא (גמ' דין דין אמריה גרידתא מעניה ואמריה): * אחיא קול קול. אין לומר דלדיעה לילך קול קול משבעות הפקדון
דעניה וקול מעניה וקול גמיר ואין דנין עניה וקול מקול גרידתא: * ורבי יהודה מבה ככה. לא ידענא אי דייס' ה' יהודה מכה ככה דכל
האמונה כתיבא אפילו קריאה מנובא דאין לשנות מכל האמור דלדיעה חתי כה ככה וממילא היה לשון קודש ימי עיובא דכרסה לאמרה בלשון
קודש ומימה לומר כן דלפי' כמאן מנדבותי ס"ל לא כתיב אליעזר ולא כר' עקיבא דמתיאסי חיימי מודו דקריאה לא מעבדא ולא פליגי אלל
בדיקאיה (בבבבב דף קד): * לרי' אליעזר מעבדא כיון דהו מעשה ולריבי עקיבא לא מעבדא מעשה כתיב עיי' * וחס אית כן למימ דרבי
יהודה סבר דדוקא בלשון קודש מעבד אלל חס לא קראה כלל אינו מעבד חס הוא סברא תמוה שחס לא קראה כלל אינו מעבד קראה
בלשון חול מעבד ומסבחה טפי למימ דכתיבא ליה דקריאה מעבד ופליגי לתנא דמתיאסי חיימי דפרק מנחת חלילא (סס דף קד): דקא סבר
רבי יהודה לא נתקור רבי עקיבא ורבי אליעזר דכר' וזה וזה אמר בעלמא כון דפרק רבי אליעזר דמילא (שם דף קלג): בני פלוגתא

מכיר שמתן שעה להקדיש בלשון ארמי ויהי נמי אימא ביורשמי (דפרקין דלמיר התם) וזכרת כדי שיהא יודע למי מברך ושמעת דפרק
מכיר דמברין (בדפוס דף טו): אפילו אמרה בלשון חול שאל כמיקונה יאל דומיא דענינן רעיה כרך ריפתא תבר דכרך אמר בריך רחמנא
מריה דהאי פיתא ואמר רב דבי רבי ז'י ברכה כלאשונה מואמרת לפני ה' אלהיך דכתיב בני יודו (מעשר לא יליך ללל) דמי להאי דהכא כתיב את
ה' אלל התם לפני ה' דלהיב כתיב לפני ה' דמשמע דעבורה היה ממונה להבי אלוטריך גזירה שיה דלמריה אמריה: * שבועת העדות
מא * אן. נראה לפני ה' אלו קרא היה אמריה לילך קול קול משה להבי כתיב ומשה דמשמע בכל לשון שהיא שומעת מדלא כתיב
והשבעיהו שבעות האלה אכל לפירוש רש"י דפי' אי לא קרא היה אמריה דומיא דשבעות הר גריסין וזה עייל שהי בלשון הקודש
דלדיעה לילך משבעות קוטה שהיא בלשון חול ועוד יליך אלה אלה ממונה דכתיב בה בשבעות האלה להבי אית לך למימ אי לאו דכתיב
ושמע לה היה דיענא אי היה לו למילך קול קול או אלה אלה: * אחיא תחבא תחבא. נראה דהא גזירה שיה לא דוקא נקט לה הכא
דהא מתיאסי חיימי דענינן בלשון קודש דלדיעה בלל גזירה שיה דמשמע טפי דככל לשון דהוא יליפין מעשלה מעשלה האוטה
אלא אכל דליפין בשבעות (דף טו): כהא גזירה שיה דכתיבת ממון ככחוש מדבר נקט לה נמי הכא: * וענינת ואמרת לפני ה' אלהיך הוא אומר
וענו האיוים ואמרו. מימה דלדיעה לילך ואמרת לפני ה' אלהיך מואמרת לפני ה' אלהיך מוירדי מעשר דהא מדממי ליה לילפין וחס חלמך
הכא עניה עניה גמיר הא לעיל פריך וילף אמריה אמריה מלויס: * ומתדר דנין עניה ואמריה מעניה ואמריה ואין דנין עניה גרידתא
מעניה גרידתא (גמ' דין דין אמריה גרידתא מעניה ואמריה): * אחיא קול קול. אין לומר דלדיעה לילך קול קול משבעות הפקדון
דעניה וקול מעניה וקול גמיר ואין דנין עניה וקול מקול גרידתא: * ורבי יהודה מבה ככה. לא ידענא אי דייס' ה' יהודה מכה ככה דכל
האמונה כתיבא אפילו קריאה מנובא דאין לשנות מכל האמור דלדיעה חתי כה ככה וממילא היה לשון קודש ימי עיובא דכרסה לאמרה בלשון
קודש ומימה לומר כן דלפי' כמאן מנדבותי ס"ל לא כתיב אליעזר ולא כר' עקיבא דמתיאסי חיימי מודו דקריאה לא מעבדא ולא פליגי אלל
בדיקאיה (בבבבב דף קד): * לרי' אליעזר מעבדא כיון דהו מעשה ולריבי עקיבא לא מעבדא מעשה כתיב עיי' * וחס אית כן למימ דרבי
יהודה סבר דדוקא בלשון קודש מעבד אלל חס לא קראה כלל אינו מעבד חס הוא סברא תמוה שחס לא קראה כלל אינו מעבד קראה
בלשון חול מעבד ומסבחה טפי למימ דכתיבא ליה דקריאה מעבד ופליגי לתנא דמתיאסי חיימי דפרק מנחת חלילא (סס דף קד): דקא סבר
רבי יהודה לא נתקור רבי עקיבא ורבי אליעזר דכר' וזה וזה אמר בעלמא כון דפרק רבי אליעזר דמילא (שם דף קלג): בני פלוגתא

תורה אור השלם

1. ונגשה ויבנותו אלו...
לענין חקיקתו וחיובו...
ענינו שכל רגלו ורגלו...
כפינו ובעתה ואמרנו...
ככה יעשה לאיש אשר...
לא יבנה את בית אהרן...
דברים מה ט

2. דבר אל אהרן ואל...
בני לאמר בה הברכה...
את בני ישראל אמור...
לקום...
כבודו ו כנ...
3. הלא הזה בעבר...
הירדן אשר ירד מנחם...
השמש בארץ והבנעני...
השב הערבה מול...
הגלגל אצל ארבע...
מרה...
4. ויעבר ארבע בארץ...
עד מקום שבו עז אלו...
מורה והבנעני או...
בארץ בראשת יו י...
5. והנה יעברכם את...
הירדן הקטנו את...
האנשים והאלה אשר...
אנכי מורה אהרן היום...
בדב עיקר ויחד אהרן...
בשרי...
דברים כו ד

6. דנה את הברית...
איון כל יארצו עבר...
לפנים בירדן...
7. ויהי כהן פתח רגלו...
הכהנים נשאו ארון...
איון כל יארצו בני...
הירדן כי יירדו בירחון...
המים יורדים מלפניה...
ועומד נד אהרן...
ויהי כהן י

אלו נאמרין פרק שביעי מוטה

דב"ש ז"ו וז"ו המיה לרבי כיון...
הטעם הכמו ככה כיון קריאה למעשה...
וינאלו לעכבו מתיחויו וכו' איכא...
למיתמה אדרבה היה לו למימר...
אלוהא דרבי יהודה אפילו חי לא היה...
כמיזי אלא כה קריאה מעכבא...
ולא מעשה דהא שמעין ליה בפי' דרבי'...
(דף ט: ז) דמקרא נדרש לפניו

ורבי יהודה האי ויענתה ואמרה...
מאי בעיד ליה מובעי ליה לאמורי...
ללוים דבלשון הקודש...
ויליף קול ממושה ענייה ענייה...
גמיר תנאי נמו הכי רבי יהודה...
אומר כל מקום שנאמר כה ככה...
ענייה ואמירה אינו אלא לשון...
הקודש כה ככה תברכו ככה...
החליצה ענייה ואמירה ללוים...
ברכות וקולות ביצד כיון שעברו...
ישראל את הירדן כו' תנו רבנן...
3 הלא המה בעבר הירדן מעבר...
לירדן ואילך דברי רבי יהודה...
אחרי דרך מבוא השמש מקום...
שהחמה זורחת בארץ הבנעני...
היושב בערבה אלו הר גריזים...
והר עיבל שיושבין בהם כותיים...
מול הגלגל סמוך לגלגל אצל אלוני...
מורה שכם ולהלן הוא אומר...
4 ויעבר ארבע בארץ עד מקום...
שכם עד אלו מורה בה אלו מורה...
האמור ולהלן שכם אף כון שכם...
6 תניא אמר רבי אלעזר ברבי יוסי...
דבר זה זייפתי ספרי כותיים...
אמרתם להם זייפתם תורתכם ולא...
העליתם בידכם כלום שאתם...
אומרים אלוני מורה שכם אף...
אנו מורים שאלוני מורה שכם...
אנו למדנה בגורה שוה אתם...
במה זמרתום רבי אלעזר אמר...
הלא המה בעבר הירדן לירדן...
5 והיה בעברכם את הירדן אחרי...
דרך מבוא השמש מקום שהחמה...
שוקעת בארץ הבנעני ארץ חוי...
היא היושב בערבה והלא בין...
הרים וגבעות הן וישבין מול...
הגלגל והלא לא ראו את הגלגל...
רבי אלעזר ב"ו אומר לא בא...
הכתוב אלא להראות להן דרך...
בשניה כדרך שהראו להן בראשונה...
דרך לכו ולא בשדות וכרמים...
היושב בישוב לכו ולא במדברות...
בערבה בערבה לכו ולא בהרים...
וגבעות תנו רבנן 6 כיצד עברו...
ישראל את הירדן בכל יום...
ארון נוסע אחר שני דגלים...
והיום נסם החילה שנאמר 6 הגה...
ארון הברית ארון כל הארץ...
עובר לפניכם בכל יום ויום...
ליום נושאין את הארון והיום...
נשאוהו כהנים שנאמר 7 והיה...
בגוה כפות רגלי הכהנים נושאי...
ארון ה' וגו' תניא 8 רבי יוסי...
אומר בשלישה מקומות נשאו...
כהנים את הארון כשעברו את...
הירדן וכשהחזירוהו למקומו...
וביון

מסורת הש"ס

6 (מסופחה סת"ק) 5 (ס"ג) 4 (ס"ב) 3 (ס"א) 2 (ס"ז) 1 (ס"ח) 1 (ס"ט) 2 (ס"י) 3 (ס"יא) 4 (ס"יב) 5 (ס"יג) 6 (ס"יד) 7 (ס"טו) 8 (ס"טז) 9 (ס"יז) 10 (ס"יח) 11 (ס"יט) 12 (ס"כ) 13 (ס"כא) 14 (ס"כב) 15 (ס"כג) 16 (ס"כד) 17 (ס"כה) 18 (ס"כו) 19 (ס"כז) 20 (ס"כח) 21 (ס"כט) 22 (ס"ל) 23 (ס"מ) 24 (ס"נ) 25 (ס"ס) 26 (ס"ע) 27 (ס"פ) 28 (ס"ק) 29 (ס"קא) 30 (ס"קי) 31 (ס"קיב) 32 (ס"קיג) 33 (ס"קי"ד) 34 (ס"קי"ה) 35 (ס"קי"ו) 36 (ס"קי"ז) 37 (ס"קי"ח) 38 (ס"קי"ט) 39 (ס"ק"כ) 40 (ס"ק"כא) 41 (ס"ק"כב) 42 (ס"ק"כג) 43 (ס"ק"כד) 44 (ס"ק"כה) 45 (ס"ק"כו) 46 (ס"ק"כז) 47 (ס"ק"כח) 48 (ס"ק"כט) 49 (ס"ק"ל) 50 (ס"ק"לא) 51 (ס"ק"לב) 52 (ס"ק"ל"א) 53 (ס"ק"ל"ב) 54 (ס"ק"ל"ג) 55 (ס"ק"ל"ד) 56 (ס"ק"ל"ה) 57 (ס"ק"ל"ו) 58 (ס"ק"ל"ז) 59 (ס"ק"ל"ח) 60 (ס"ק"ל"ט) 61 (ס"ק"ל"י) 62 (ס"ק"ל"יא) 63 (ס"ק"ל"ב) 64 (ס"ק"ל"ג) 65 (ס"ק"ל"ד) 66 (ס"ק"ל"ה) 67 (ס"ק"ל"ו) 68 (ס"ק"ל"ז) 69 (ס"ק"ל"ח) 70 (ס"ק"ל"ט) 71 (ס"ק"ל"י) 72 (ס"ק"ל"יא) 73 (ס"ק"ל"ב) 74 (ס"ק"ל"ג) 75 (ס"ק"ל"ד) 76 (ס"ק"ל"ה) 77 (ס"ק"ל"ו) 78 (ס"ק"ל"ז) 79 (ס"ק"ל"ח) 80 (ס"ק"ל"ט) 81 (ס"ק"ל"י) 82 (ס"ק"ל"יא) 83 (ס"ק"ל"ב) 84 (ס"ק"ל"ג) 85 (ס"ק"ל"ד) 86 (ס"ק"ל"ה) 87 (ס"ק"ל"ו) 88 (ס"ק"ל"ז) 89 (ס"ק"ל"ח) 90 (ס"ק"ל"ט) 91 (ס"ק"ל"י) 92 (ס"ק"ל"יא) 93 (ס"ק"ל"ב) 94 (ס"ק"ל"ג) 95 (ס"ק"ל"ד) 96 (ס"ק"ל"ה) 97 (ס"ק"ל"ו) 98 (ס"ק"ל"ז) 99 (ס"ק"ל"ח) 100 (ס"ק"ל"ט)

הנהרות הב"ח

6 (ה) ח' כ' ס' ט' 5 (ה) ח' כ' ס' ט' 4 (ה) ח' כ' ס' ט' 3 (ה) ח' כ' ס' ט' 2 (ה) ח' כ' ס' ט' 1 (ה) ח' כ' ס' ט'

גיליון הש"ס

נב" רבי אליעזר אביר וכו'...
ס"ק כסברי שר ריש...
בבב"ו ור"ל ר"ח...
ובבב"ו ור"ל ר"ח...
ופניו טוה ששנאיו...
הכניס כסביה דור נוח...
מפני אהבתו למתי...
כשנאלי כ' טו' ויש נזק...
ואתפיל כל יארצו אל...
גלגל ירמיהו ור"ל כיון...
כלל שחרת מקומו תפיק...
תה ופניו דרין פישתו ג'
בבב"ו הכניס הלוים...
שפאלו תוה:

מוסף רש"י

ארון הברית ארון כל...
הארץ כיום של הק"ה...
הארץ ארון כל הארץ...
ויהוה ג' יום עובי...
לפניכם מקום לפנים...
למנוח לתוך הירדן וכו'.

ורבי יהודה האי גמיה שוה דעניה...
ואמירה מאי עבד ליה: עניו...
עניו ממז. גמיה שוה דעניה עניו...
למד מרבו ג"ח דקול קול אל...
שמע ואין האדם דן גו"ש א"כ קבלה...
ל מן מקום שנאמר כה ככה...
עניו ואמירה. דבר האלו דביבור...
למו אלא לשון קודש: ה"ג כה כה

במבוא. כלומר לענין שפאלו...
כפיו. איתמר דילפי לה רבנן...
למנו מרבו ר' יהודה למימר...
בגופה כמיו: ה"ג כה דחילצה...
עניו ואמירה דלוים. ולא גרסינן...
מלוים. כלומר לענין לויס אמר...
דילפי לה רבנן בקול קול ואחא...
איכו למימר דמעניה עניו ילפה...
מעניה דמכיו: סוף המה...
בעבר סידון. כשהיו ישראל...
במדבר נאמר להם סימני...
הר גריזים ועיבל ומקומם...
שהם בעבר השני של הירדן...
ישראל היו למורת סידון...
במבוא השמש בני גד ובני...
ראובן לקחו תמלון מעבר...
לירדן וירחו קדמה ממרתה...
הירדן (וישע"ג) ונאמר להם...
שההרים האלה מגרבי...
סידון (ו) ואילך הכינה להן...
מן הירדן לגד מערב ולא...
סמוך לירדן: אחרי דרך...
מבוא השמש זהו מורת...
השמש בלא משס כלומר...
רחוק ממורתו של ירדן ומזני...
בגדשתי רבה"ל מן מקום...
שנאמר אחרי שירדן: שופטים...
הם מוסיים. עכשיו הן וישבין...
בהן ששופטים כהם סמכריה...
כשהלה עשרת השבטים דמכיו...
ויבא מלך אכור (י) אכשית...
מנגל וממורה ומעוה וגו' וישבית...
בערי שמוון (מלכ"ג מ) והבן...
ערי שמוון ניהו דמחמיס...
במחמיס (י) שפאלו מן: מניח...
אל גרס דלוה מרס ממחמתה...
היא כספרי: פרי מוסיים. שם...
הם מורת שבתם ואין מאמנים...
במורה שבעל פה: בערבים...
שמתע טו ציוס חקינו את...
האכשית בהר עיבל: אחרי...
דרך מופלג מן המעבר דלחמי...
לשון הפלגה והיא מבוא השמש...
מעבר הוא לשון כי כל השמש...
בגדשתי (ה) מקום שמתה...
שוקעת מופלג משקיעתה...
והיוני לגד מורת סמוך לירדן...
מיד: בארץ ספנעני ארץ...
החוי היא בנימוחא. זניה...
ארץ הכנעני אלא ארץ החוי...
דחא שם חס חוי היא דמכיו...
(ס"ג ט) ויבא יעקב שלם...
וגו' וכמיו (ס"ג ט) שסס בן...
ממור החוי נשא הארץ: שופט...
בערבה. אינו אלא הריס: מול...
הגלגל חמוקים מן הגלגל...
הם והמקיסים הללו לא...
עליהם נאמרו וגמה נאמרו: ר"א...
בן יעקב אומר לא לא...
ספנוס כו' רבי אלעזר נמי...
אדריכי אלעזר בן יעקב...
סמוך וכויהו מפריש לקרא:...
נדרש ספראס להם בלא...
ספנוס. בלאסס ממלכיס...
בעמוד ענן לנחום...
הדרך כן כל עכשיו

לישר דרכים ולהורות...
הדרך לפי שגליו לפניו...
שעמיד הענן לפסוק...
בנימת משה ולא ילך...
עם יהושע הורה להם...
לחזר שיעברו את הירדן...
לכנס את הארץ ולכו...
דרך כבושה ודרך 6 ישיבו...
ודרך ארץ יקומו ויכבושו...
אחר שני דגלים: ארבעים...
בפרשת נשא (א) גבי...
מסעות דגלים: לפניכם...
שמתע לפני כולכם: בגל...
יום יום פלוים נושאים...
בני קאת כמכיו ומשמרתם...
הארון והשולחן וגו' וכש...
יבנו את בית המקדש יביא...
את הארון ואת שולחן...
הברית ואת כבוד ארון...
ה' וגו' ויהי כהן פתח רגלו...
איון כל יארצו בני הכהנים...
נשאו את הארון ויהיו...
כפות רגלי הכהנים נושאי...
ארון ה' וגו' תניא 8 רבי...
יוסי אומר בשלישה...
מקומות נשאו כהנים את...
הארון כשעברו את הירדן...
וכשהחזירוהו למקומו...
וביון

לישר דרכים ולהורות...
הדרך לפי שגליו לפניו...
שעמיד הענן לפסוק...
בנימת משה ולא ילך...
עם יהושע הורה להם...
לחזר שיעברו את הירדן...
לכנס את הארץ ולכו...
דרך כבושה ודרך 6 ישיבו...
ודרך ארץ יקומו ויכבושו...
אחר שני דגלים: ארבעים...
בפרשת נשא (א) גבי...
מסעות דגלים: לפניכם...
שמתע לפני כולכם: בגל...
יום יום פלוים נושאים...
בני קאת כמכיו ומשמרתם...
הארון והשולחן וגו' וכש...
יבנו את בית המקדש יביא...
את הארון ואת שולחן...
הברית ואת כבוד ארון...
ה' וגו' ויהי כהן פתח רגלו...
איון כל יארצו בני הכהנים...
נשאו את הארון ויהיו...
כפות רגלי הכהנים נושאי...
ארון ה' וגו' תניא 8 רבי...
יוסי אומר בשלישה...
מקומות נשאו כהנים את...
הארון כשעברו את הירדן...
וכשהחזירוהו למקומו...
וביון

לישר דרכים ולהורות...
הדרך לפי שגליו לפניו...
שעמיד הענן לפסוק...
בנימת משה ולא ילך...
עם יהושע הורה להם...
לחזר שיעברו את הירדן...
לכנס את הארץ ולכו...
דרך כבושה ודרך 6 ישיבו...
ודרך ארץ יקומו ויכבושו...
אחר שני דגלים: ארבעים...
בפרשת נשא (א) גבי...
מסעות דגלים: לפניכם...
שמתע לפני כולכם: בגל...
יום יום פלוים נושאים...
בני קאת כמכיו ומשמרתם...
הארון והשולחן וגו' וכש...
יבנו את בית המקדש יביא...
את הארון ואת שולחן...
הברית ואת כבוד ארון...
ה' וגו' ויהי כהן פתח רגלו...
איון כל יארצו בני הכהנים...
נשאו את הארון ויהיו...
כפות רגלי הכהנים נושאי...
ארון ה' וגו' תניא 8 רבי...
יוסי אומר בשלישה...
מקומות נשאו כהנים את...
הארון כשעברו את הירדן...
וכשהחזירוהו למקומו...
וביון

לישר דרכים ולהורות...
הדרך לפי שגליו לפניו...
שעמיד הענן לפסוק...
בנימת משה ולא ילך...
עם יהושע הורה להם...
לחזר שיעברו את הירדן...
לכנס את הארץ ולכו...
דרך כבושה ודרך 6 ישיבו...
ודרך ארץ יקומו ויכבושו...
אחר שני דגלים: ארבעים...
בפרשת נשא (א) גבי...
מסעות דגלים: לפניכם...
שמתע לפני כולכם: בגל...
יום יום פלוים נושאים...
בני קאת כמכיו ומשמרתם...
הארון והשולחן וגו' וכש...
יבנו את בית המקדש יביא...
את הארון ואת שולחן...
הברית ואת כבוד ארון...
ה' וגו' ויהי כהן פתח רגלו...
איון כל יארצו בני הכהנים...
נשאו את הארון ויהיו...
כפות רגלי הכהנים נושאי...
ארון ה' וגו' תניא 8 רבי...
יוסי אומר בשלישה...
מקומות נשאו כהנים את...
הארון כשעברו את הירדן...
וכשהחזירוהו למקומו...
וביון

כל התורה בכל לשון נאמרה דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה והיו דכתב רחמנא למה לי איצטריך משום דכתיב שמע. לימא קסברי רבנן כל התורה כולה בלשון קודש נאמרה דאי סלקא דעתך בכל לשון שמע דכתב רחמנא למה לי. איצטריך משום דכתיב והיו. [התבאר בדף הקודם].

המקור שתפילה בכל לשון

שנינו לעיל תפילה בכל לשון. הגמרא מבארת את מקור הדין: תפילה, רחמי היא – בקשת רחמים היא, כל היכי דבעי מצלי – בכל אופן שרוצה יכול להתפלל, כלומר: באותו לשון שיודע לבין דעתו, יתפלל.

שאלה: הרי שנינו שאין להתפלל בארמית

שואלת הגמרא: ותפלה בכל לשון, והאמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, הרי שאין להתפלל בלשון ארמי.

תשובה: ביחיד אין להתפלל בארמית

עונה הגמרא: לא קשיא, הא – מה ששנינו שאין להתפלל בלשון ארמי, היינו כשמתפלל ביחיד, שאזי צריך לסיוע מלאכי השרת, ואין המלאכים מכירים בלשון ארמית. הא – מה ששנינו שאפשר להתפלל בכל לשון, היינו בצבור, שאינם צריכים למלאכי השרת, דכתיב (איוב לו) 'הן אל כביר לא ימאס' אינו מואס בתפלתן של רבים.

שואלת הגמרא: ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, והתניא והרי שנינו בברייתא שכאשר הלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להילחם עם היוונים נלחמו ביום הכפורים ואז יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר: ניצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיאי – ניצחו הנערים שהלכו להילחם באנטוכיאי.

ושוב מעשה בשמעון הצדיק, ששמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר: בטילת עבידתא דאמר שנאה לאייתאה על היכלא – בטל החיל שאמר השונא להביא על ההיכל, ונהרג נסקלגס [מלך יון], ובטלו גזירותיו, וכתבו אותה שעה וכיוונו [שאכן הוא מת בשעה שנשמעה הבת קול], ובלשון ארמי היה אומר – והבת קול היתה בלשון ארמית.

עונה הגמרא: אי בעית אימא בת קול שאני דלא שמועי עבידא – אותה מידה הממונה על בת קול, שונה שהיא יודעת בשבעים לשונות מפני שעשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה, אבל מלאכי השרת אינם יודעים לשון ארמית.

ואי בעית אימא, גבריאל הוה – קול זה הושמע על ידי המלאך גבריאל, שהוא בקי בכל הלשונות וגם בלשון ארמית, דאמר מר: בא גבריאל ולימדו שבעים לשון – ששינונו לעיל שהמלאך גבריאל לימד את יוסף הצדיק שבעים לשון (וביניהם לשון ארמית) הרי שהוא יודע את כל הלשונות, אבל שאר המלאכים אינם יודעים לשון ארמית.

המקור שברכת המזון בכל לשון

ברכת המזון [בכל לשון].

דכתיב 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, ומשמע: בכל לשון שאמה מברך – לא קבע לו הכתוב לשון.

המקור ששבועות בכל לשון

שבועת העדות [בכל לשון].

דכתיב 'ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה, מכך שלא כתוב 'והשביעה באלה, אלא 'ושמעה קול אלה' דורשים: בכל לשון שהיא שומעת^{סב}.

שבועת הפקדון, אתיא תחטא' תחטא' משבועת העדות.

המקור שמקרא בכורים וברכות וקללות בלשון הקודש

ואלו נאמרין בלשון הקודש: מקרא בכורים וחליצה כו', עד מקרא בכורים פיצד, 'וענית ואמרת לפני ה' אלהיך, ולהלן (בברכות וקללות) הוא אומר 'וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל, מה ענייה האמורה להלן (בברכות וקללות) בלשון הקודש. אף כאן (מקרא בכורים) בלשון הקודש.

ולויים גופייהו מנלן – ומה שנאמר 'וענו הלויים' (ברכות וקללות) מנין שהוא דוקא בלשון הקודש. אתיא קול קול ממושה, כתיב הכא (אצל הלויים) 'קול רם', וכתיב התם (במתן תורה) 'משה ידבר והאלהים יענו בקול'. מה להלן (מתן תורה) בלשון הקודש, שהרי התורה בלשון הקודש ניתנה, אף כאן (ברכות וקללות) בלשון הקודש.

סב. [רש"י גורס: שבועת העדות מנלן, והיינו שצריך מקור שאינו בלשון הקודש, שאם לא היה דרשה מפורשת לכך היינו אומרים שבכל השבועות צריכים דוקא בלשון הקודש בשבועת הר גריזים ור עיבל שהיתה בלשון הקודש].

חליצה

חליצה פיצד וכו' וענתה ואמרה ולהלן הוא אומר וענו הלויים ואמרו מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש. רבי יהודה אומר וענתה ואמרה ככה עד שתאמר בלשון הזה.

[מה רבנן לומדים מלימודו של רבי יהודה]

שואלת הגמרא: **וְרַבֵּנָן** (שלומדים זאת מברכות וקללות) **האי 'ככה' מאי עבדי ליה**.

עונה הגמרא: **מיבעי ליה לדרבן שהוא מעשה מעכב בה**, שכתוב 'ככה יעשה' על כן לומדים שכל דבר שהוא 'מעשה' מעכב בה, כגון: חליצת נעלו, ויריקה בפניו, אבל האמירה (מה שצריכים לומר בחליצה) אינם מעכבים, ובודאי שאמירתם בלשון הקודש אינם מעכבים את כשרות החליצה.

וְרַבֵּי יְהוּדָה לומד מתיבת 'ככה' גם שהאמירה צריכה להיות דוקא בלשון הקודש, **מכה ככה** – מכך שהפסוק יכל לומר 'כה' והפסוק אומר 'ככה'.

וְרַבֵּנָן, 'כה' 'ככה' לא משמע להו. (עמוד ב)

[מה רבי יהודה דורש מהגזירה שווה שחכמים אמרו]

שואלת הגמרא: **וְרַבֵּי יְהוּדָה האי וענתה ואמרה' מאי עבדי ליה** – מה הוא עושה עם גזירה שווה זו (שממנה למדו חכמים שהאמירה בחליצה צריכה להיות דוקא בלשון הקודש).

עונה הגמרא: **מיבעי ליה לאגמורי ללויים דבלשון הקודש** – הוא צריך גזירה שווה זו ללמד שאצל הלויים האמירה היתה בלשון הקודש, שבחליצה כתוב 'וענתה ואמרה' (והוא בלשון הקודש כמו שלומדים ממנה שכתוב 'ככה') וכן אצל הלויים כתוב 'וענו הלויים ואמרו'.

שואלת הגמרא: **וְלִילֵף קול ממש** – וילמד שאצל הלויים אמירתם היתה בלשון הקודש מגזירה שווה שאצל הלויים כתוב 'קול' וכן במתן תורה כתוב 'קול' (כפי שחכמים לומדים זאת).

עונה הגמרא: **ענייה ענייה גמיר, קול קול לא גמיר**, רבי יהודה דורש גזירה שווה מתיבת 'ענייה', ואינו דורש גזירה שווה מתיבת 'קול' שלא קיבל גזירה שווה זו מרבו, ואין אדם דן גזירה שווה אלא אם כן קיבלה מרבו.

רבי יהודה	רבנן	
לויים בלשון הקודש (גזירה שווה מחליצה)	חליצה בלשון הקודש (גזירה שווה מלויים)	וענתה ואמרה
חליצה בלשון הקודש	דבר שהוא מעשה מעכב בה	ככה
דבר שהוא מעשה מעכב בהו	לא משמע להו	כה ככה
לא משמע להו	לויים בלשון הקודש	קול קול

[ברייתא שמבואר בה שרבי יהודה לומד מגזירה שוה (דעניה ואמירה) שלמים בלשון הקודש]

תניא נמי הכי, רבי יהודה אומר: כל מקום שנאמר 'כה', 'ככה', 'ענייה', 'ואמירה' בדבר התלוי בדיבור אינו אלא לשון הקודש. והברייתא מפרטת היכן נאמרו לשונות אלו: 'כה' - פה תכרכו. 'ככה' - דחליצה, 'ענייה' ו'אמירה' - דלויים, הרי שלעניין לויים לומד רבי מגזירה שווה דעניה עניה מחליצה שאמרו הברכות והקללות בלשון הקודש, כמו בחליצה שהיא דוקא בלשון הקודש (שכתוב בחליצה 'ככה').

דעה א' מקום הר גריזים והר עיבל רחוק מהירדן

ברכות וקללות כיצד, כיון שעברו ישראל את הירדן בו' ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון.

תנו רבנן, הלא המה בעבר הירדן, מעבר לירדן ואילך - ישראל היו במדבר, למזרח הירדן, והפסוק אומר שמקום הר גריזים והר עיבל - בעבר השני של ירדן, דהיינו במערב הירדן, דברי רבי יהודה.

הר גריזים שכם	(מקום בני ישראל)
	מזרח ירדן גלגל מערב

ולפי זה מה שהפסוק ממשיך ואומר 'אחרי דרך מבוא השמש', 'אחרי' היינו רחוק ומופלג מ'מבוא השמש' מ'מזרח' שהוא קרוי 'מבוא השמש' - מקום שחמה זורחת.

והוא נמצא 'בארץ הכנעני היושב בערבה', אלו הר גריזים והר עיבל שיושבין בהם כותיים - שכעת יושבין בהן כותיים (בזמן שנכנסו לארץ ישבו שם כנענים, והגמרא מבארת לנו לסימן שבמקום זה יושבים כעת כותים, שבסוף בית ראשון סנחריב הגלה משם את עשרת השבטים והושיב שם את הכותים).

מול הגלגל, סמוך לגלגל - מול משמע מקום הרואה את הגלגל, [ובאותו יום שעברו את הירדן הגיעו להר גריזים והר עיבל, ואף שהיה רחוק יותר מששים פרסאות קפצה להם הארץ].

אצל אלוני מרה, [שהוא] שכם, שהרי כאן נאמר 'אצל אלוני מורה, ולהלן הוא אומר 'ויעברו אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה', מה אלון מורה האמור להלן (בפסוק 'ויעבור אברם) הוא שכם, אף כאן (מה שנאמר על הר גריזים והר עיבל שהוא בסמוך לאלוני מורה, דהיינו) שכם.

[כרייתא נוספת שמבואר בה מצד השווה שאלוני מורה הוא 'שכם']

תניא, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי: בדבר זה זיפתתי ספרי כותיים - שיש להם תורה שבכתב ואינן מאמינים בתורה שבעל פה.

אמרתי להם: זיפתתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום, שאתם אומרים אלוני מורה הוא שכם, אף אנו מודים שאלוני מורה הוא שכם, אנו למדנוה בגזרה שוה, אתם במה למדתום.

דעה ב' מקום הר גריזים והר עיבל, סמוך לירדן

רבי אלעזר אמר: 'הלא המה בעבר הירדן, סמוך לירדן, דאי מעבר הירדן ואילך, הלא כתיב והיה בעברכם את הירדן, בעברכם' משמע: בו ביום שתעברו את הירדן תקימו את האבנים בהר עיבל, הרי מוכח שהוא סמוך לירדן.

ולפי זה מה שהפסוק ממשיך ואומר 'אחרי דרך מבוא השמש', 'אחרי' היינו רחוק ומופלג מ'מערב' שהוא קרוי 'מבוא השמש' - מקום שהחמה שוקעת, והיינו שחר גריזים והר עיבל סמוכים לירדן מיד רחוקים מהמערב.

<p>הר גריזים שכם, ארץ חוי</p>	<p>(מקום בני ישראל)</p>
	<p>מזרח ירדן גלגל מערב</p>

[לפי רבי אלעזר מה שנאמר 'בארץ הכנעני' וכו' אינו סימן למקום הר גריזים אלא להראות להם הדרך כיצד ילכו בכניסתם לארץ לכובשה]

והנה כיון שחר גריזים והר עיבל הם ממש סמוך לירדן ושם אינו מקום נוח לכבוש את הארץ הוצרך הפסוק לומר להם סימנים נוספים לאן ילכו בכניסתם לארץ, שבכיבוש לא ילכו סמוך לירדן שהוא מקום הרים וגבעות, אלא יכנסו לתוך הארץ לצד מערב, שהרי הפסוק אומר 'בארץ הכנעני', והרי המקום הסמוך לירדן אינו ארץ הכנעני, אלא ארץ חוי היא, כמבואר בתורה שבשכם (הסמוכה לירדן) היו מהעם החוי.

וכן מה שכתוב 'היושב בערבה', והלא בין הרים וגבעות הן יושבין - המקום שסמוך לירדן שכאמור הוא 'ארץ החוי' הוא מקום הרים וגבעות, ואינו מישור כמו שכתוב בפסוק (היושב בערבה).

וכן מה שנאמר 'מול הגלגל', והלא לא ראו את הגלגל, שהרי רחוקים מן הגלגל, ואינם 'כנגדו', והסימנים הללו לא עליהם נאמרו ולמה נאמרו,

והביאור בה הוא על פי דברי רבי אליעזר בן יעקב שכך הוא אומר: לא בא הכתוב אלא להראות להן דרך בשניה (בכניסתם לארץ ישראל, לאחר שיעברו את הירדן לכבוש את הארץ), בדרך שהראה להן פראשונה (בצאתם ממצרים), שבמדבר היה להם עמוד ענן לנחותם הדרך, כך בא עכשיו בכניסתם לארץ ליישר דרכיהם ולהורותם הדרך, לפי שגלוי לפניו שעתיד הענן לפסוק במיתת משה ולא ילך עם יהושע, ועל כך נאמר: 'דרך' - בדרך לכו, ולא בשדות וכרמים. 'היושב' - ביושב לכו (דרך כבושה ודרך יישוב), ולא במדברות, בערבה - בערבה לכו ולא בהרים וגבעות - שלא יקיפו את הארץ סמוך לשפת הירדן דרך ארץ החוי שהיא הרים וגבעות, אלא יכנסו לצד מערב רחוק מן הירדן, ששם הוא 'ארץ הכנעני' והיא 'ערבה' (מישור), ושם יקיפו ויכבשו.

ביום שעברו את הירדן הארון 'נסע' תחילה, והכהנים נשאוהו

תנו רבנן, כיצד עברו ישראל את הירדן: בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים, כדכתיב בפרשת נשא גבי מסעות דגלים, שבתחילה נסע דגל מחנה יהודה, אחר כך דגל מחנה ראובן, אחר כך מחנה הלוי והמשכן, אחר כך דגל מחנה אפרים, ואחר כך דגל מחנה דן, והיום (כשעברו את הירדן) נסע (הארון) תחילה, שנאמר 'הנה ארון הברית ארון כל הארץ עבר לפניכם', 'לפניכם', משמע לפני כולכם.

בכל יום ויום, ליום [בני קהת] נושאים את הארון, כדכתיב 'ומשמרתם הארון והשולחן', והיום (כשעברו את הירדן) נשאוהו כהנים, שנאמר 'היה כנוח כפות רגלי הכהנים נושאי ארון ה' וגו'.

בג' מקומות נשאו כהנים את הארון

תניא, רבי יוסי אומר: בשלשה מקומות נשאו כהנים את הארון,

כשעברו את הירדן, כמבואר.

וכשהסיבו את יריחו - בכיבוש העיר יריחו יהושע בן נון הקיף את העיר ז' פעמים, והכהנים הקיפו עמו את העיר והם נשאו את הארון.

וכשהחזירוהו למקומו - בתחילה הארון היה במשכן במדבר, ואחר כך במשכן שילה, ואח"כ הוציאו את הארון למלחמה עם פלשתים והוא נשבה, ואח"כ כשהחזירו את הארון כבר חרב משכן שילה, ועל כן הארון היה בכמה מקומות עד שבנה שלמה את בית המקדש והחזירו הכהנים את הארון למקומו בקודש הקדשים.

מי הירדן חזרו לאחורי הכהנים ונערמו לגובה

הבריייתא ממשיכה בסדר הדברים כיצד עברו ישראל את הירדן, הכהנים נשאו את הארון, וכיון שניטבלו רגלי כהנים במים – במי הירדן, חזרו המים לאחוריהם, המים שנכנסים כל הזמן לירדן לא המשיכו במרוצתם לתוך הירדן, אלא הם נעצרו מאחורי הכהנים שנאמר 'וכבוא נושאי הארון עד הירדן וגו' ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו בקצה המים, וגו', ויעמדו המים הירדים מלמעלה קמו נד אחד, שהמים היו נגבהים ועולין לגובה.

נמצא שלא נכנסו מים חדשים לירדן (והמים שהיו כבר המשיכו במרוצתם החוצה, כך היה הירדן 'יבש ממים'), והכהנים עמדו שם עד שעברו כל ישראל את הירדן. [ולהלן (דף לה) יבואר כיצד עברו הכהנים].

[דעה א', גובה המים: י"ב מיל]

וכמה גובהן של מים, שנים עשר מיל על שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, שגודל המחנה היה שנים עשר מיל (אורך) על שנים עשר מיל (רוחב), נמצאו שעד שעלו מהירדן האחרונים שהיו בסוף המחנה הוא זמן הילוך י"ב מיל – ובזמן זה גבהו המים י"ב מיל, דברי רבי יהודה.

[דעה ב', גובה המים: יותר משלש מאות מיל]

אמר לו רבי אלעזר ברבי שמעון: לדבריך, אדם קל או מים קלים – מי רץ מהר יותר אדם או מים, הוי אומר מים קלים, נמצא שבתוך זמן מועט המים גבהו י"ב מיל, ואדם צריך יותר זמן כדי ללכת י"ב מיל, ואם המים גבהו רק י"ב מיל, ומיד לאחר מכן המשיכו במרוצתם, אם כן באין מים ושוטפין אותן.

אלא מלמד שהיו מים נגדשין ועולין שכבות על שכבות של מים, כיפין על גבי כיפין – כקשת על גבי קשת, יתר משלש מאות מיל, עד שראו אותן כל מלכי מנרה ומערב, שנאמר 'יהי כשמע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה, וכל מלכי הפנעני אשר על הים, את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם, וימס לבכם, ולא היה כם עוד רוח מפני בני ישראל'.

ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע [המרגלים ששלח יהושע לארץ ישראל לפני שעברו את הירדן] 'כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וגו', וכתוב 'ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד' וגו', הרי שאחרי 40 שנה מקריעת ים סוף, עדיין היו העמים מפחדים מבני ישראל מחמת ששמעו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף, וכן היה כשעברו את הירדן והעמים שמעו את אשר הוביש ה' מי הירדן פחדו מישראל.

דברי יהושע לישראל בעת עוברים את הירדן

עודם בירדן, אמר להם יהושע: דעו על מה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם, שנאמר 'והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם וגו' – ותכריתו את הגוים משבעה אומות הנמצאים שם, ואת שאר העמים תגרשו, אם אתם עושין כן, מוטב. ואם לאו, באין מים ושוטפין אותיכם.

מאי 'אותיכם' אותי ואתכם.

[ואמר זאת על פי מה שכתוב בתורה 'כי אתם עוברים את הירדן והורשתם', כלומר כשיעברו את הירדן תעשה תנאי עמהם שהם יורשים את הארץ על מנת להוריש את הגוים משם].

יהושע אומר להם להרים י"ב אבנים ולהעמידם בירדן במקום עמידת הכהנים לזכר הנם

עודם בירדן, אמר להן יהושע: הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי ישראל, וגו', וכתוב 'למען תהיה זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האבנים האלה לכם וגו' – הם האבנים שהעמידו במקום שהכהנים טיבלו את רגליהם בכניסה לירדן, והניחום שם לזכרון עולם שיהיה סימן לבנים שעברו אבות את הירדן³⁰.

יהושע אומר להם ליטול י"ב אבנים (אחרות) ממקום עמידת הכהנים ולהקים מהם מזבח בהר עיבל ולהניחם אחר כך בגלגל לזכר הנם

עודם בירדן, אמר להן יהושע: 'שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכין שתים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה וגו', דהיינו בגלגל שבו לנו באותו לילה, יכול בכל מלון ומלון, תלמוד לומר 'אשר תלינו בו הלילה'.

כלומר: מלבד האבנים שהניחו בכניסה לירדן במקום שעמדו הכהנים כדי שיעמדו שם לעולם – לקחו 12 אבנים אחרות ממקום זה שעמדו הכהנים³¹, והקימו אותם בהר עיבל, ועשו מהם

סג. ראה באברנבנאל יהושע ד ט שביאר אם הניחום את האבנים אלו זה סמוך לזה, אלא אבן על גבי אבן כציון ובנין לגובה.

סד. [לאחר שכל בני ישראל עברו את הירדן, ציוה יהושע ל12 אנשים לחזור למקום שבו עמדו הכהנים ולקחת ממקום שעמדו הכהנים 12 אבנים, וראה באברנבנאל (שם) שביאר שנצטוו בזה לאחר שעברו את הירדן, לפי שכבר היו מאמינים בגודל הנס והיה לבם נכון בטוח בה' כי כבר עברו, לזה ציוה שאז בהיותם כבר ביבשה ישובו אותם שנים עשר איש פעם אחרת אל תוך הירדן למקום שהיו שם רגלי הכהנים סמוכים לשפת הנהר אשר יצאו בו ויקחו משם האבנים ממצב רגליהם. (עוד כתב: המפרשים אמרו שלקחום מסביב מקום עמידתם, ולי נראה שאינו כן אלא שמתחת עמידתם לקחום, שהיו הכהנים נושאים רגליהם והאנשים לוקחים מתחתם האבנים)].

מזבח, וכתבו עליו את כל התורה בשבעים לשון (כמבואר להלן דף לו), והקריבו על המזבח עולות ושלמים, ואחר כך (באותו יום) לקחו משם את האבנים והקימו אותם בגלגל שהוא המלון שבו לנו באותה לילה, וקבעום שם לזכר הנס (ששם היה המשכן 14 שנה).

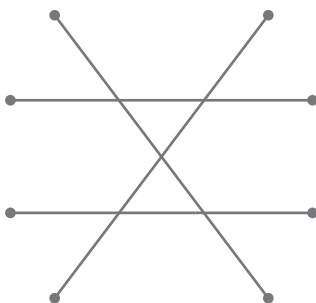
משקל האבנים וחשבון האשכול שנשאו המרגלים לפי החשבון הנ"ל

אמר רבי יהודה: אבא חלפתא, ורבי אליעזר בן מתאי, וחנניא בן חכינאי, עמדו על אותן אבנים, ושיערום כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה.

וגמירי דטעונא דמדלי איניש לכתפיה – וקבלה בידנו שמה שהאדם עצמו מגביה על כתיפו ואין אחר מסייעו, תילתא דטעוניה הוי – אינו אלא שליש משאוי שנושא כשמתעונו אחר, וכיון שכאן היה להם סיוע – נמצא שכל אחד היה יכול לשאת 120 סאין,

מכאן אתה מחשב לאשכול – כמה היה משקל האשכול שנשאו המרגלים, שנשאוהו שמנה אנשים והיו מסייעין זה את זה כשמרימין אותו על כתיפן (וכאמור באופן כזה כל אחד נושא משקל 120 סאה, ושמונה אנשים נושאים משקל 960 סאה), שנאמר 'וישאהו במוט בשנים', ממשמע שנאמר 'במוט' איני יודע שבשנים [רש"י גורס: ממשמע שנאמר וישאוהו – איני יודע שבשנים], מה תלמוד לומר 'בשנים', בשני מוטות.

אמר רבי יצחק כיון שהתבאר בפסוק שהיו שני מוטות, וידוע לנו ששמנה מרגלים נשאו את האשכול ענבים (כמבואר להלן), על כן מסתבר שהיה טורטני, וטורטני דטורטני – משאוי ומשאוי תחת משאוי – משא אחד של 2 מוטות שלקחוהו 4 אנשים, ועוד משא אחד תחתיו של 2 מוטות שלקחוהו עוד 4 אנשים.

הא כיצד שמנה מרגלים נשאו אשכול (ב 4 מוטות הנ"ל). אחד נשא רימון, ואחד נשא תאינה, יהושע וכלב לא נשאו כלום. אי בעית אימא משום דחשיבי – אם תרצה, תאמר מפני חשיבותם, ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה להביא אשכול משונה כזה, שהמרגלים לרעה נתכוונו לומר כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים וגבורים וגבוהים.

באיזה סדר עברו את הירדן

הגמרא ממשיכה בעניין מעבר בני ישראל בירדן: **פְּלִיגֵי בְּהֵ רַבִּי אֲמִי וְרַבִּי יִצְחָק נִפְחָא בְּאִיזָה סֹדֵר הִלְכוּ בִירְדָן.**

חד אמר: לְדַבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָמַר שֶׁהַמִּים נִעְרְמוּ רַק לַגּוֹבָה 12 מִיָּל כְּאוֹרֵךְ מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל (עמוד א) כְּחִנּוּיָתָן עֲבָרוּ, כְּלוּמַר: בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִלְכוּ בְּשׁוּרָה זֶה אַחֵר זֶה, אֲלֵא בְּאוֹתָהּ צוּרָה שְׁבָה הֵם חֲנוּ, בְּמִזְרַח דְּגֹל מַחְנֵה יְהוּדָה (יְהוּדָה וּשְׁתֵּי הַשְּׁבִטִים שֶׁהָיוּ בְּדִגְלוֹ). בְּצַד דְּרוֹם דְּגֹל מַחְנֵה רְאוּבֵן. דְּגֹל מַחְנֵה אֶפְרַיִם בְּמַעֲרָב. דְּגֹל מַחְנֵה דָן בְּצָפוֹן, לְכֵן הִזְמִין שְׁלֵקָה לָהֶם לְעִבּוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הִיָּה זְמַן הִילּוֹךְ 12 מִיָּל, כְּאוֹרֵךְ הַמַּחְנֵה.

בצורה זו הלכו:	
דגל מחנה יהודה	דגל מחנה דן
דגל מחנה ראובן	דגל מנחה אפרים

לְדַבְרֵי רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן שֶׁאָמַר שֶׁהַמִּים נִעְרְמוּ לַגּוֹבָה יוֹתֵר מִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת מִיָּל, כְּזֶה אַחֵר זֶה עֲבָרוּ - אִישׁ אַחֵר אִישׁ נִמְצָאוּ שֶׁשָּׁהוּ הִרְבָּה לְעִבּוֹר (וְאֵף שְׂרַבִּי אֱלֵעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר שֶׁהַמִּים נִעְרְמוּ לַגּוֹבָה רַב מִצַּד שֶׁהַמִּים הוֹלְכִים מֵהָר יוֹתֵר מֵאַנְשִׁים, מִכֹּל מְקוֹם מִצַּד זֶה הַמִּים לֹא הָיוּ נִעְרְמִים לַגּוֹבָה כְּזֶה גְדוֹל).

בסדר זה הלכו
זה
אחר
זה
זה
אחר
זה
אחר
זה

וְחַד אָמַר: בֵּין מֶרֶז וּבֵין מֶר [בֵּין רַבִּי יְהוּדָה וּבֵין רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן] כְּחִנּוּיָתָן עֲבָרוּ, מֶר (רַבִּי יְהוּדָה) סָבַר אָדָם קָל לְרוֹץ כְּמוֹ הַמִּים, וְלָכֵן בּוֹזְמֵן שֶׁהִלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 12 מִיָּל הַמִּים גְּבָהוּ לַגּוֹבָה 12 מִיָּל, וְמֶר (רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּרַבִּי שְׁמַעוֹן) סָבַר מִים קָלִים - הִרְבָּה הֵם קָלִים מִן הָאָדָם, וְלָכֵן בּוֹזְמֵן שְׁבִנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ 12 מִיָּל הַמִּים גְּבָהוּ יוֹתֵר מִ300 מִיָּל.

שלח לך אנשים, לדעתך

דרשות
בעניין
המרגלים:

כיון שהוזכר עניין האשכול של המרגלים, הגמרא מביאה דרשות בעניין המרגלים: 'שלח לך אנשים', אמר ריש לקיש: 'שלח לך מדעתך' - אני איני מצוה אותך, אבל ישראל הם אומרים לך לשלוח מרגלים, כדכתיב 'ותקרבון אלי כולכם', אני איני מעכב על ידך, וכי אדם זה בורר חלק רע לעצמו - כלומר: אם הקב"ה צוה לשלוח מרגלים, כלום היה אומר לעשות דבר שסופו לבא לידי תקלה, אלא מוכח שהקב"ה לא ציווה על כך אלא רק נתן להם רשות לשלוח מרגלים. והיינו דכתיב שמשה רבינו אמר לישראל: 'וייטב בעיני הדבר'. אמר ריש לקיש: 'בעיני', ולא בעיניו של מקום.

מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל

'ויחפרו לנו את הארץ'.

אמר רבי חייא בר אבא: מרגלים לא נתכוונו בבקשה זו שביקשו תחילה לשלוח את המרגלים, אלא לבושתה של ארץ ישראל. כתיב הכא: 'ויחפרו לנו את הארץ', וכתיב התם: 'וחפרה הלבנה ובושה החמה' וגו' (חפירה גדולה מבושה, חפר מורה שמרוב הבושה מטמין את פניו, והרי זה כחופר ומטמין את פניו. מלבי"ם). הרי ש'ויחפרו את הארץ' היינו שרצו לבייש את הארץ ולגנותה.

מרגלים על שם מעשיהם נקראו

'ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זכור'.

אמר רבי יצחק: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ואנו לא עלתה בידינו - אין אנו יודעין לדרוש אלא אחד:

[סתור בן מיכאל]

סתור בן מיכאל, 'סתור' שסתור מעשיו של הקדוש ברוך הוא, שהכחיש ואמר שהארץ אינה טובה היפך ממה שהשי"ת אמר. 'מיכאל' שעשה עצמו מן (הכונה שאמר שהקב"ה חלש אלא שאין זה לשון נקיה לומר כך, ולכן אומרים 'שעשה עצמו'). כדאמרינן לקמן שאמרו 'אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם'.

[נחבי בן ופסי]

אמר רבי יוחנן: אף אנו נאמר 'נחבי בן ופסי', נחבי, שהחביא דבריו של הקדוש ברוך הוא, ולא אמרן כמות שהן (כמו שה' דיבר שהארץ היא טובה, אלא הלכו וריגלו ואמרו דברים כפי דעתם). ופסי, שפיסע (דילג) על מדותיו של הקדוש ברוך הוא, שלא אמרן כאשר הם, שלפי 'מידותיו' יתברך (גודל טובו, וגודל כוחו) לא היה מקום לאמירתם שהארץ אינה טובה, וכן מה שאמרו 'כי חזק הוא ממנו'.

כלב הלך להשתטח על קברי אבות

נאמר על המרגלים: 'ויעלו בנגב ויבא עד חברון'.

וקשה: 'ויבאו' מבעי ליה – היה לגמרא לומר 'ויבאו'.

אמר רבא: מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים, ולכן כתוב 'ויבא' שרק אחד (כלב) הלך לחברון.

יהושע – לא הוצרך לילך להתפלל בחברון שהרי כבר בקש משה עליו רחמים, שנאמר 'ויקרא משה להושע בן נון יהושע' – זה יושיעך מעצת מרגלים, והיינו דכתיב 'ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו' וגו' – והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה, שהוא הלך שם לבדו, והארץ שירש כלב היא חברון כדכתיב (יהושע יד) 'זיתן את חברון לכלב', הרי משמע שרק כלב הלך לחברון.

הענקים

[שמותם של הענקים:]

'ויעלו בנגב ויבא עד חברון וגו' ושם אחימן ששי ותלמי וגו'.

אחימן, מיומן שבאחיו – גבור שבהם, כמו שיד הימין חשובה מן השמאל.

ששי, שמשים את הארץ בשחתות – שמקום רגליו מעמיק בארץ מרוב כובדו וניכר שם כגומא וכשחת, [ולשון 'ששי' לא פורש לנו איך רמוז בזה 'שחיתות', ונראה שהוא לשון 'עמודי שש' שהם כבדים ומקום מעמדם ניכר, וביומא פירש רש"י שהוא מלשון 'השאת והשבר'].

תלמי, שמשים את הארץ תלמים תלמים – כתלם המחרישה שעושה שורות שורות בקרקע, מעלה העפר ומעמיק בארץ.

[הערים שבנו:]

[דבר אחר: ברש"י ביומא מבואר שלא גורסים 'דבר אחר']

אחימן בנה את העיר ענת.

'ששי' בנה את העיר אלש.

'תלמי' בנה את העיר תלבוש.

[טעם שנקראים 'ילידי הענק':]

'ילידי הענק' שמעניקין חמה בקומתן – מרוב גובה קומתן דומין כאילו צוארם נוקב את החמה, והיא סביב צוארם.

ביאור הפסוק 'וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים' - מעלת של ארץ ישראל

'וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים'.

והנה חם בנה את העיר 'צוען' למצרים בנו, ואת 'חברון' לכנען (רש"י דברים יא י), ויש להבין בפסוק: מאי 'נבנתה'.

אילימא נבנתה ממש – אם תאמר 'נבנתה' ממש, שתחילה בנה חם את חברון ואחר כך את צוען, יקשה על כך: אפשר אדם בונה בית לבנו קטן (כנען), קודם לבנו גדול (מצרים), דכתיב 'ובני חם כוש ומצרים וגו' ופוט וכנען, הרי שמצרים הוא בנו השני, וכנען הוא בנו הקטן.

אלא שהיתה מבונה [כלומר: מיושבת בפירות (מלשון 'ואבנה ממנה')] על אחד משבעה בצוען – פי שבע מצוען, ואין לה טרשים (סלעים שאין עושין פירות כארץ לחה) בכל ארץ ישראל יתר מחברון, משום דקברי בה שיכבי – משום שקוברים שם מתים^ס.

ואין לה מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים, שנאמר 'כגן ה' כארץ מצרים'.

ואין לה מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען, דכתיב 'כי היו בצוען שריו' (שרים של מלך ישראל הלכו לצוען שבמצרים לבקש מפרעה שיבוא לעזרתם, הרי שפרעה גם בצוען שהיא היתה המשובחת שבמצרים).

ואפילו הכי חברון מבונה אחד משבעה בצוען, הרי זה מעלתה של ארץ ישראל שהקרקע הכי יבשה בארץ ישראל הרי היא משובחת ועושה פירות 'פי שבע' מהקרקע הכי משובחת שבשאר הארצות.

חברון – סלעים (הקרקע הכי יבשה בארץ ישראל), והיא משובחת פי 7 מצוען
צוען, יותר טובה מכל מצרים
מצרים, יותר טובה מכל הארצות

שואלת הגמרא: וחברון טרשים הוי, והא כתיב 'זיהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא וגו' – אלכה נא בחברון ואשלם את הנדר שנדרתי' וקשה למה הלך לחברון הלא המזבח לא היה שם, ואמר רב אביא ואיתימא רבה בר בר חנן: שהלך להביא כבשים מחברון לעולה, ותניא: אילים ממואב, כבשים מחברון, הרי מוכח שהיא היתה ארץ מרעה ולכן הלך להביא משם כבשים, הרי שהיא קרקע טובה ועושה פירות.

סו. [רש"י לא גורס 'משום', שחברון היא ארץ יבשה וארץ 'סלעית' מצד עצמה, ומסיבה זו בחרו בה לקבור שם מתים].

1. וְךָ אַנְשֵׁי בֵּית שֵׁשֶׁת
 כִּי רָא בָּאוּן וְךָ קָעִים
 שְׂבָעִים אִישׁ מִשְׁמֵים
 אֵלֶּךָ אִישׁ וְהִיאָלְלוּ הָעָם
 כִּי אָבָה וְךָ בָּעַם מִבְּרַח
 וְדַלְדַל שִׁמְרָא אִי יוֹט
 2. וְדָוִד בֶּן יִצְחָר נִשְׁאָר
 אֲרוּן וְשִׁשְׁיָה עֶבְרִים
 וְרֹבֵב שְׂדֵה וְתִירָא
 שִׁמְרָא בִּי יוֹט
 3. וְדָוִד בְּיַד הַמַּלְאָכִים
 עָשָׂה אֵת אֲשֶׁר אָרָן
 בְּרִיתוֹ וְיִזְבַּח שְׂבָעָה
 פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים:
 4. וְבָאָה עַד בְּרַח בְּרִין
 וְיִשְׁלַח עֲזָא אֵת בְּרִין
 לְאַחַד אֵת הַבָּרָד וְכִי
 שָׁמַע הַבָּרָד:
 5. וְדָוִד הִיטֵא אִי יוֹט
 וְיִשְׁלַח קָאָא אֵל אֲרוּן
 וְהַמַּלְאָכִים וְיִאמְרוּ בּוֹ כִּי
 שָׁמַע הַבָּרָד:
 6. בְּעַבְרַת הַיָּרְדֵן בָּאֲרוּן
 מִבְּרַח הַיָּרְדֵן מִשְׁתָּה בָּאָר
 אֵת הַתְּחִלָּה וְהָיָה אֵת
 לַמַּדְבָּא:
 7. וְיִזְבַּח בְּעִלְיוֹן אֵת כָּל
 דְּבָרֵי הַתְּחִלָּה הָאֵת
 בְּעִבְרַת לְעַשׂ אֵשֶׁר תִּבְּא
 אֵל הַיָּרְדֵן אֲשֶׁר וְיִזְבַּח
 אֵלֶּיךָ וְיִזְבַּח לְךָ אֲרוּן וְיִזְבַּח
 תְּחִלָּה וְיִזְבַּח אֲשֶׁר דְּבָרֵי
 אֵלֶּיךָ אֲבִיךָ לְךָ:
 8. וְיִזְבַּח לְךָ הָאֲבָנִים
 אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתְּחִלָּה
 הָאֵת כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעַ
 9. וְשָׁמַע הַיָּרְדֵן אֲבָנִים
 הַיָּרְדֵן תַּחַת מִצַּב רִגְלֵי
 הַבְּרִית וְנִשְׂאֵי אֲרוּן
 הַבְּרִית וְיִזְבַּח עֲשֵׂה
 וְאֵת שְׁמֵית עֲשֵׂה
 הָאֲבָנִים וְהִיאָלְלוּ אֲשֶׁר
 לְעִשְׂתֵּךְ מִלְּפָנֶיךָ
 10. וְיִזְבַּח לְעִשְׂתֵּךְ מִלְּפָנֶיךָ
 לְעִשְׂתֵּךְ מִלְּפָנֶיךָ
 11. לְעִשְׂתֵּךְ מִלְּפָנֶיךָ
 כָּל הַיָּרְדֵן אֲבָנִים
 לְעִשְׂתֵּךְ מִלְּפָנֶיךָ
 12. וְיִזְבַּח לְעִשְׂתֵּךְ מִלְּפָנֶיךָ
 לְעִשְׂתֵּךְ מִלְּפָנֶיךָ
 13. כִּי תִצָּא מִלְּפָנֶיךָ
 עַל אֲבִיךָ וְנִתְּנָה וְיִזְבַּח
 אֵלֶיךָ בְּיַד וְיִזְבַּח
 שְׂבָעִים:

לה:

שְׁשָׁעָה מִיָּנִי אֲבָנִים הָיוּ. וירושלמי ג' מני אבנים הן אבני המלון ואבנים שהתחמו יחשבו ממת כפות רגלי ההנהי' ואיטעולות אמר ר' יומן בני זכורא יולאת און יומר אבני המלון לשעה היו וגמו און מימר אבנים שהקים יהושע ממת כפות רגלי ההנהי' משוקעתן קן גמס און מימר איטעולות שגמ' לזן משה ככר נכנסו עמאן לארץ אלף אלף כן גמא און קיימין אבנים שהקים יהושע לזן על גב היקון: **כִּי־צִבְדָא** כתבו ישראל את התורה. בתוספתא רבי יהודה אומר על גבי המזבח כמזבח אלף בירושלמי מני על אבני המלון ונתנו דברי ר' יהודה ר' יוסי אמר על גבי המלון נכתבו מלון דלמתי על אבני המלון ככל ויס ויוס אומות העולם היו משלחין נטימין ומשילין את המורה שהיה כמזבח שבעשתי לשון מ"ז על אבני המזבח לא לשעה און יומנו ויגדו הוא מעשה נסס מן הקב"ה בניה זנג כל אומה ואומה והשילן את המורה שהיה כמזבח על ג' לשון מ"ז על אבני המלון נכתבו נישא ונתת אומס כבד ארלן מלון דלמתי על אבני המזבח נכתבו מלון ונתת כבד זין כל און וזין: **וְעַל־דָּבָר** זהו תנחומי נור דינא **בְּבָאָר** שחולאסו מלאכר מופקוד ליה כדשעת מלון מורה המורה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוהו ו"ל דעוהו זה גדול הוא שאלחר שיהי כמזבח צדקס ולא רבו ללמוד ומימיו מימיה והלמנו שפיק דמסתכ ע"ז (דף ק"ג) דעדין יש לזן פתחון פה שילמנו לזוס כפית עלינו הי כרימית כישלול וכל זמן שיש לזן פתחון פה און תמססא ככל דניס: **לְרַבְרַב** כנענים שבחוצה ארצין. ממה היתה קבלוהו לתכ שחי' היא הימה הענינים שצנכה כדילמא כנפיה כפרסת כהעלון ומה אם יש שהיה עם שחלמו בו לא תמיה כל נשמה ויג' עקירכה עלמה כן קירנה התקוסן ואתכו שיר קירנה כסודים באש ויג' כח ארמליון קב"ה ויג' כח שנתמיה ויג' כח ויג' כח ויג' כח דענעניס שנתמיה לנדיה הכל שאין מקבלין אותו ושמה על פי הדיבור היה וזמרו לו שקודס שהמילו המלממה היו מקבלין שהי כתיבת המורה על גבי האבנים היה קודס שהמילו מנלממה ואפילו היה לא היו מקבלין אלף היושבים חון לגבול ישראל כמו שפירשי' ויג' כח ויג' כח למימר דלס היו חורין און כדשעיה כשעה שמתכו את המורה אפילו כנענים שמתכו היו מקבלין ואפילו לר' יהודה ולמנו אשר לא ילמדו אתכם

שְׁשָׁעָה מִיָּנִי אֲבָנִים הָיוּ. וירושלמי ג' מני אבנים הן אבני המלון ואבנים שהתחמו יחשבו ממת כפות רגלי ההנהי' ואיטעולות אמר ר' יומן בני זכורא יולאת און יומר אבני המלון לשעה היו וגמו און מימר אבנים שהקים יהושע ממת כפות רגלי ההנהי' משוקעתן קן גמס און מימר איטעולות שגמ' לזן משה ככר נכנסו עמאן לארץ אלף אלף כן גמא און קיימין אבנים שהקים יהושע לזן על גב היקון: **כִּי־צִבְדָא** כתבו ישראל את התורה. בתוספתא רבי יהודה אומר על גבי המזבח כמזבח אלף בירושלמי מני על אבני המלון ונתנו דברי ר' יהודה ר' יוסי אמר על גבי המלון נכתבו מלון דלמתי על אבני המלון ככל ויס ויוס אומות העולם היו משלחין נטימין ומשילין את המורה שהיה כמזבח שבעשתי לשון מ"ז על אבני המזבח לא לשעה און יומנו ויגדו הוא מעשה נסס מן הקב"ה בניה זנג כל אומה ואומה והשילן את המורה שהיה כמזבח על ג' לשון מ"ז על אבני המלון נכתבו נישא ונתת אומס כבד ארלן מלון דלמתי על אבני המזבח נכתבו מלון ונתת כבד זין כל און וזין: **וְעַל־דָּבָר** זהו תנחומי נור דינא **בְּבָאָר** שחולאסו מלאכר מופקוד ליה כדשעת מלון מורה המורה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוהו ו"ל דעוהו זה גדול הוא שאלחר שיהי כמזבח צדקס ולא רבו ללמוד ומימיו מימיה והלמנו שפיק דמסתכ ע"ז (דף ק"ג) דעדין יש לזן פתחון פה שילמנו לזוס כפית עלינו הי כרימית כישלול וכל זמן שיש לזן פתחון פה און תמססא ככל דניס: **לְרַבְרַב** כנענים שבחוצה ארצין. ממה היתה קבלוהו לתכ שחי' היא הימה הענינים שצנכה כדילמא כנפיה כפרסת כהעלון ומה אם יש שהיה עם שחלמו בו לא תמיה כל נשמה ויג' עקירכה עלמה כן קירנה התקוסן ואתכו שיר קירנה כסודים באש ויג' כח ארמליון קב"ה ויג' כח שנתמיה ויג' כח ויג' כח דענעניס שנתמיה לנדיה הכל שאין מקבלין אותו ושמה על פי הדיבור היה וזמרו לו שקודס שהמילו המלממה היו מקבלין שהי כתיבת המורה על גבי האבנים היה קודס שהמילו מנלממה ואפילו היה לא היו מקבלין אלף היושבים חון לגבול ישראל כמו שפירשי' ויג' כח ויג' כח למימר דלס היו חורין און כדשעיה כשעה שמתכו את המורה אפילו כנענים שמתכו היו מקבלין ואפילו לר' יהודה ולמנו אשר לא ילמדו אתכם

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

מֵאֵן אֲמִירָא דְאִימִיטִי. מי הכעיר כשכעסתם ולא הללת את עלמך מן השיעה ועמה מי מפיסק כשתמיתתם לזא מולין: **וּמִיָּנִי שְׂבָעִים פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.** נדברי הימים והכי רשימה דקרא ויהי צבור האלפים את הלוים ושפיא ארון בניה ה' ויחמו צנעה פריס צנעה אלפים: **מִיָּנִי אֵל לָרֶץ יִשְׂרָאֵל נִמּוֹט.** מנצחות דעל כל פסיעה מנצח: **כִּפְזֵי כִיּוּן.** נדברי הימים כתיב ויצאו עד גורן כיוון ישלח עוזא ויבשמואל כתיב גורן כיוון: **כַּתְּמֵלָה.** כשנא הארון שם נעשה להם ככיוון ההורג שגרי עוזא: **וּלְנִסְיָא.** לאחר שנשמעה שם ששה חדשים צבית עובד אלזוס נעשה כיוון הסיון את צימו דכתיב (שמואל ב' ד) ויצרך ה' את עובד אלזוס (אשמו ושמהו כלומיה) אשמו של עובד אלזוס ושמהו כלומיה ילדו ה' ששה ששה ככנס אחד והיינו דכתיב פעמלי המיני כי ככרו שלזיס (ד'ה"א ט) וכתיב אה"כ ששים ושנים לעובד אלזוס. ושעמיה שש ה' אומה כרי' מלכו גורן כיוון הוא גורן ארמנים ויהי כיוון הוא ה' כמחילה כיון ולנסוף כיוון על שם המזבח שמחילמו בניו וסופו מרד ויבין לשון שרד ומוכיב הוא כמו ילדו עיניו כיוו (איוס א'): **נִמְלָאָה.** קיסא דכרימית דלעיל הוא אלף כמסוד למלך דה ועל דכר זה נעשה עוזא אפסקיה ככל הני: **שְׂעֻמֵי מַשָּׁה עֲבָרִי.** סיון סיון נענדים מואב ומלך דכרימית כ' קאי כזכר כנען קאי עברי המורה עבר ירדן וכו קאי בעצמות מואב לו בשאר הממטות קאי ארץ כנען עבר ירדן והוא עבר המעריב: **נִגְלַגְל.** לאחר שגנו עבר המזבח צהר עיבל קיסלוס והיאוסו לגלגל וקעטשו שם: **יָצִיחַ כַּסְפּוֹ.** המזבח צהר עיבל: **אֵיךָ לְמוֹחַ נְעֻמֹת.** עשולם. הפעוקים מורה הלף לא נעטמו למסכה שבעשתי לשון אלף לזא ולממה כל הרואה שלא היה מתחון פה ללחוס האומות לומר לא היה לנו מהסין ללומס: **עוֹטִיּוּן שִׁלְטָן.** כפרים שלהם והם קורין אותן נטימין: **וְהַיְשׁוּאָה.** והעמיקוה לומר נעלוה משי ע"ז העמיקו: **וּכְסֻמֹּת.** ככופ הדף למען אשר לא ילמדו עור ועור לעיל מיניה כתיב כי המרס כחמרים. ודבר זה כמנו לנטוע להודיע לשבעה אומות היושבים חון מגבולו ישראל שלף נעטמו להחרימם אלף אומן שבחון גבולם נעטמו להחריס כדי שלא ילמדו אומת מעשהיהם המקולקלים אלף אתם היושבים חון להחריס אתם ישראלי אשם מקבלין דרמחמ יראה הם עושים היג' כחוס' און כמנו חורין ככס און מקבלין אתכם. ליה: היג' ויחריב חייב לרבות כנענים וקרא חורין כתיב: כי תצא לחלממה סאר לחוצה לארץ והיג' כסארי כי תצא וירשת הכבוד סארעל על הצדק שמשע סחוריה על דערק' (לצאנא) והכתיב

מסורת הש"ס

6 (תוספתא סוטה)
 7 (תוספתא סוטה)
 8 (תוספתא סוטה)
 9 (תוספתא סוטה)
 10 (תוספתא סוטה)
 11 (תוספתא סוטה)
 12 (תוספתא סוטה)
 13 (תוספתא סוטה)

הגהות הב"ח
 (6) נב' ספקס פשה
 כעבר הירדן נאמן
 מואב:

מוסף רש"י
 לרבות כנענים
 שחברתו לארץ. ורש"י
 שם ממש צלמות ודרשם
 כ"ג:

תוספות שאנן
 לכבודו: טאן אמירך
 דאבות: וכן הכעיר
 שכתובת ולא הוציא את
 עמך מן השביחה. ורש"י
 פירש: כמסופר: ליה.
 כתיב דברי דברי ימיים
 רבא: עד כיון כיוון
 ויבשמואל כתיב גורן כיוון
 כמחילה כתיב גורן כיוון.
 כמחילה כתיב גורן כיוון.
 נעשה לזן חון כיוון הוויג
 שהיה את עור האחר
 שנתמיה לזן חון ששים
 כתיב עובר ארוס עשיה
 ליה כיון כיוון את כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיוון כיוון
 כמסופר דברי ימיים
 ארז: ורש"י כתיב גורן
 כיוון חון חורין היובסי.
 ורש"י הוא גורן (גורן) כיוון
 כמחילה כתיב ולנסוף כיוון
 על שם המזבח שחילמו
 בניו ולנסוף חורין ויבין
 ליישר כיוון חורין ויבין
 ורש"י פירש: כיו

אף הליכתם היתה בעצה רעה

וַיֵּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ מִקֶּץ אַרְבַּעִים יוֹם (דף לה) וַיֵּלְכוּ וַיָּבֵאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֵל כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ', וִירָאוּם אֶת פְּרִי הָאָרֶץ.

והנה תיבת 'זילכו' - פנויה לדרשה, שהרי כבר נאמר 'וישבו מתור הארץ', ולמה נאמר שוב 'זילכו'.

אלא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוֹם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחִי: מְקִישׁ הַלִּיכָה (שהלכו לתור את הארץ) לְבִיאָה (ששבו מתור הארץ). מָה בִּיאָה בְּעֵצָה רְעָה – שְׂכָאֲשֶׁר שָׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ הוֹצִיאוּ עֲלֵיהָ דִיבָה, אָף הַלִּיכָה בְּעֵצָה רְעָה – שְׁגָם מִתְחִילָה כְּשֶׁהֲלָכוּ לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ, לְהוֹצִיא דִיבָה נִתְכוּוְנוּ.

לשון הרע שאין דבר אמת בתחילתו

וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאֵנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ הוּא זֹה פְּרִיָּהּ, וְגו'. וְכַתִּיב 'אֶפֶס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלַת מְאֹד וְגַם יִלְדֵי הָעֵנֶק רָאִינוּ שָׁם'.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (סִימָן: אָמֶת, לְבָדוּ, לוֹיָהּ^ס) מִשּׁוֹם רַבִּי מֵאִיר: כָּל לְשׁוֹן הָרַע שָׂאִין בּוֹ דְּבַר אָמֶת בְּתַחֲלִיתוֹ אֵין מִתְקַיֵּים בְּסוּפוֹ – שְׁמִי שְׂאוֹמֵר רַק שְׁקֵר מְחֻזְּקִים אוֹתוֹ הַשּׁוֹמְעִים לְבִדְאִי, לְפִיכֶךְ אוֹמֵר דְּבַר אָמֶת תְּחִילָה כְּדִי שִׂיאֲמִינוּ לוֹ וְאַחֵר כֶּךָ אוֹמֵר דְּבַרֵי שְׁקֵר, כֶּךָ הַמְרַגְלִים פִּתְחוּ תְּחִילָה בְּדַבְרֵי אָמֶת בְּשִׁבַח הָאָרֶץ, וְאַחֵר כֶּךָ שִׁיקְרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת דִּיבַת הָאָרֶץ.

ויהם כלב

וַיְהִים כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֵה נַעֲלָה וִירָשׁנוּ אֶתָּה כִּי יִכּוֹל נֹכַח לָהּ.

אָמַר רַבִּי: שְׁהִסִּיתָן בְּדַבְרֵיכֶם – שֶׁהִסִּיתֶם בְּדַבְרֵיכֶם שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר בְּמִשְׁחָה כַּמְבוֹאֵר לְהֵלֵן, וְהָיוּ סְבוּרִים שֶׁבִּגְנוּתוֹ רוּצָה לְסַפֵּר.

הַגְּמָרָא מְבַאֲרַת אֶת סֵדֶר הַדְּבָרִים: פִּתַּח יְהוֹשֻׁעַ דְּקָא מִשְׁתַּעִי – יְהוֹשֻׁעַ פִּתַּח וְרוּצָה לְדַבֵּר בְּשִׁבַח הָאָרֶץ, אָמְרֵי לִיָּה – אָמְרוּ לוֹ הַמְרַגְלִים: דִּין רָאֵשׁ קְטִיעָה יִמְלַל – מִי שְׂרָאֲשׁוּ קְטוּעַ מִנְחַלַּת הָאָרֶץ, שָׂאִין לוֹ בָּנִים לִיטוֹל חֶלֶק בָּאָרֶץ הוּא יִדְבֵּר בְּפָנֵינוּ.

כְּשֶׁרָאָה זֹאת כָּלֵב אָמַר כְּלִיבוּ, אֵי מִשְׁתַּעִינָא אָמְרֵי בִי מִיִּלְתָּא וְחִסְמִין לִי – אִם אֲדַבֵּר, יֹאמְרוּ כִּנְגְדֵי דְבַר וַיִּשְׁתַּקּוּ אוֹתִי.

סו. ג' מאמרים של רבי יוחנן בשם רבי מאיר במסכתין: א. כל לשון הרע שאין בו דבר אמת. ב. לבדו (גורסים לבדו): בג' מקומות לבדו פיו (דף מב). ג. לוייה: כל שאינו מלוה ומתלוה (לקמן מו:).

אמר להן כלב: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם, סברי בגנותיה קא משתעי – סברו העם שהוא הולך לדבר בגנותו של משה רבינו, ועל כן אישתיקו – שתקו כולם לשמוע לדבריו, וזהו שנאמר 'יהס כלב'.

ואזי אמר להו – אמר להם לישראל: הוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים, והאכילנו את המן, אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע וכי לא נשמע לו, 'עלה נעלה וירשנו אתה' וגו' – עלה נעלה אף לשמים אם יצוה עלינו.

דברי המרגלים 'כי חזק הוא ממנו'

נאמר בפסוק: 'והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו' וגו'. אמר רבי חנינא בר פפא: דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, ואמרו: 'כי חזק הוא ממנו' – אל תקרי 'ממנו', אלא ממנו – מן הקב"ה, כפיכול אפילו בעל הבית [אדון העולם] אינו יכול להוציא כליו משם – אם הפקידם שם.

[רש"י לא גורס 'אל תקרי', שאין הבדל בין ממנו שנאמר על יחיד לבין ממנו שנאמר על רבים, אלא הגמרא רק מבארת את מה שנאמר 'כי חזק הוא ממנו' דהיינו על הקב"ה].

ארץ אוכלת יושביה

'ארץ אוכלת יושביה היא'.

דרש רבא: אמר הקדוש ברוך הוא: אני חשבתיה לטובה, והם חשבו לרעה, אני חשבתיה לטובה, דכל היבא דמטו – שכל מקום שהמרגלים באו, מת חשיבא דידהו – מת אדם חשוב שלהם (של הכנענים), כי היכי דניטרו וְלֹא לְשֹׂאֵל אֲבֹתֵיהֶם – כדי שהם יהיו טרודים ולא ישאלו אחריהם.

ואיבא דאמרי, איוב נח נפשיה ואטרידו כולי עלמא בהספידא – איוב מת וכולם היו טרודים בהספדו, הם חשבו לרעה 'ארץ אוכלת יושביה היא', ובאמת היה זה לטובה שלא תגין זכותו של איוב עליהם, וזהו מה שאמר כלב 'סר צלם מעליהם'.

ונהי בעינינו כחגבים

נאמר בפסוק: 'ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו' וגו'.

אמר רב משרשיא: מרגלים שקרי הו – בפסוק מוכח שהמרגלים היו שקרנים, שהרי בשלמא 'ונהי בעינינו כחגבים' לחיי (לחיים, כלומר: דבר זה נוח מבואר) שהרי הם מספרים על עצמם 'הרגשנו עצמינו כחגבים כלפי הענקים', אלא 'וכן היינו בעיניהם', מנא הו ידעי – מנין ידעו זאת המרגלים מה הענקים חשבו עליהם.

הגמרא דוחה את הדברים: וְלֹא הִיא – אין זו ראייה שהם היו שקרנים, שהרי פי הוּ מַכְרִי אֲבִילִי תוּתִי אַרְזִי הוּ מַכְרִי – שכאשר האמוריים היו סעודת הבראה לאבליהם (שמי שמת לו מת, עושים לו שכניו סעודה והיא נקראת 'סעודת הבראה') היו עושים סעודה זו תחת עץ ארז, וכי חזינהו – וכאשר המרגלים ראו אותם והם פחדו לעמוד לפניהם, סלקו יתבי באילני – עלו

המרגלים וישבו באילן, שמעי דקאמרי קחוינן אינשי דדמו לקמצי באילני – ואזי הם שמעו מהענקים שהם אומרים: ראינו באילנות אנשים שדומים לחגבים.

הם בכו בכיה של חינם ואני אקבע לכם בכיה לדורות

'ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו עם בלילה ההוא.'

אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותו היום ערב תשעה באב היה, אמר הקדוש ברוך הוא: הן בכו בכיה של חנם (בלילה ההוא, דהיינו ליל תשעה באב), ואני אקבע להם בכיה לדורות.

נטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה

'ויאמרו כל העדה לרגום אתם באבנים'. וכתוב מיד אחר כך 'וכבוד ה' נראה באהל מועד', אמר רבי חייא בר אבא: מלמד שנטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה, שדורשים כאילו נאמר 'לרגום אותם [ואת] כבוד ה'.

עונש המרגלים

'וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה.'

אמר רבי שמעון בן לקיש: שמתו מיתה משונה – מכך שלא כתוב במגפה בשו"א תחת האות ב', אלא בפת"ח תחת הב' משמע במגפה המיוחדת וראויה להם במדה כנגד מדה, כדלהלן.

אמר רבי חנינא בר פפאי: דרש רבי שילא איש כפר תמרתא, מלמד שגשטרבב לשונם ונפל על טיבורם, והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם, ומטיבורם ונכנסות בלשונם.

ורב נחמן בר יצחק אמר: באסכרה מתו, שהיא באה על לשון הרע כדאמרין בבמה מדליקין (שבת דף לג).

כיצד עברו הכהנים והארון את הירדן – ארון נשא את נושאי

הגמרא מביאה את המשך הברייתא שהתחילו בה לעיל כיצד עברו את הירדן.

וכיון שעלה האחרון שבין ישראל מן הירדן, חזרו מים למקומן, שנאמר 'ויהי בעלות הכהנים נושאי ארון ברית ה' מתוך הירדן, נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה (הכהנים חזרו ממקום עמידתם בכניסה לירדן אל היבשה) וישבו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום על כל גדותיו' (ומי הירדן שבו לזרום כרגיל).

נמצא ארון ונושאי וכהנים מצד אחד – נמצא בצד אחד של הירדן, (מחוץ לארץ ישראל) הארון ונושאי הכהנים, וישראל מצד אחד – בצד השני של הירדן בארץ ישראל, והירדן מפריד ביניהם, נשא ארון את נושאי ועבר – הארון נשא את הכהנים, וכך 'הארון' העביר את הירדן, שנאמר 'ויהי כאשר תם כל העם לעבר ועבר ארון ה' והכהנים לפני העם'.

[הטא עוזא]

וְעַל דְּבַר זֶה נֶעֱנַשׁ עוּזָא בְּעוֹנֵשׁ מִיתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיָּבֵאוּ עַד גֶּרֶן כִּידָן וַיִּשְׁלַח עוּזָא אֶת יָדוֹ לְאַחוֹ אֶת הָאָרוֹן', כֹּאשֶׁר הֶעֱלֹו אֶת הָאָרוֹן מִפְּלִשְׁתִּים נִשְׂאוֹ אֶת הָאָרוֹן בַּעֲגֻלָּה (עַל פִּי צִוּוּי דּוֹד הַמֶּלֶךְ) הַמוֹנֵהֶגֶת עַל יַדֵּי בִקֵר, וְהַבִּקֵר נִשְׁמָטוּ מֵהַעֲגֻלָּה, וְעוּזָא שִׁלַּח אֶת יָדָיו לְאַחוֹז בְּאָרוֹן, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: עוּזָא, נוֹשְׂאִיו נִשְׂא, עֲצָמוֹ לֹא כָּל שְׂכָן¹⁰.

מחלוקת בענין הטא עוזא

כיון שהוזכר עניין עוזא הגמרא מביאה דרשות בעניין זה: 'וַיַּחַר אָף ה' בְּעֵזָה וַיַּכְהוּ שָׁם עַל הַשָּׁל וַיִּמַּת שָׁם עִם אָרוֹן הָאֱלֹהִים' וְגו'.

דרשות
בעניין
עוזא:

רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר: חֵד אָמַר עַל עֶסְקֵי שְׁלוֹ – עַל הַשְּׂגָה שֶׁשָּׁגַג לְאַחוֹז בְּאָרוֹן (שֶׁתְּרַגְּמוּ שֶׁל 'שׁוֹגֵג' הוּא 'שְׁלו') כְּמִבּוּאֵר לַעִיל.

וְחֵד אָמַר: שֶׁעָשָׂה צְרִכּוֹ בְּפָנָיו – בְּפָנֵי הָאָרוֹן, [שֶׁדַּבֵּר שֶׁנוֹפֵל וַיּוֹצֵא מִדַּבֵּר אַחַר קְרוֹי 'שֶׁל' כְּמוֹ 'כִּי יִשָּׁל זִיתָךְ, אוֹ 'שֶׁל נַעֲלִיךְ'].

עוזא בא לעולם הבא

'וַיִּמַּת שָׁם עִם אָרוֹן הָאֱלֹהִים'.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: עוּזָא בָּא לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'עִם אָרוֹן הָאֱלֹהִים, מִה אָרוֹן לְעוֹלָם קַיִים, שֶׁהָרִי נִגְנַז כְּדָאִמַר בִּיוֹמָא (דף נב) שֶׁגִּנְזוּ יְאִשִּׁיהוּ, אָף עוּזָא בָּא לְעוֹלָם הַבָּא.

ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזה

'וַיַּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פֶּרֶץ בְּעֵזָה, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: 'וַיַּחַר' הוּא לְשׁוֹן 'חֲרָרָה' שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ פָּנָיו בְּחֲרָרָה – עוֹגָה שְׁאוּפִין עַל פְּנֵי הַגַּחְלִים.

שׁוֹאֵלֶת הַגְּמָרָא: אָלֵא מַעֲתָה כָּל הַיְכָא דְכָתִיב 'וַיַּחַר' הַכִּי נָמִי.

עוֹנָה הַגְּמָרָא: הַתֵּם כָּתִיב 'אָף', הַכָּא לֹא כָּתִיב 'אָף'.

סו. עוזא ואחיו נשאו את הארון אל העגלה בכתף, והיה ראוי שינשא עב"פ ע"י לויים כדינו לא ע"י זרים, ועוד שלא נשאוהו במוטות כדינו רק נשאו עם הארון עצמו שאחזו בו, ונגעו בארון וזה אסור, ואחר ששגו בכל אלה הוסיף עוזא לפשוט במה ששלח ידו לאחוז בארון בחשבו שהארון צריך סמך בל יתמוטט והיה לו לדעת כי ה' השוכן בו נושא לא נישא, ואמרו חז"ל נושאינו נשא את עצמו לא כל שכן, והסבה לזה היתה כי שמטו הבקר – מתחת העגלה, והיה לו להבין שזה היה מפחדם של הבקר מקדושת הארון וה' השוכן בו. מלבי"ם (שמואל ב' ו 1).

מפני מה נענש דוד שמת עוזא על ידו

דרש רבא: מפני מה נענש דוד [שמת עוזא על ידו].

מפני שקרא לדברי תורה זמירות, שנאמר 'זמירות היו לי חקיך בבית מגורי' – כשהייתי בורח מפני אויבי ואגור מפניהם, הייתי משתעשע בחוקיך, והיו לי לזמירות לשעשעני.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: דברי תורה שכתוב בהן 'התעיף עיניך בו ואיננו' – תרגום של 'התעיף' הוא 'התכפול', שאם תכפיל עיניך לסתום עין בהיסח הדעת מהסתכל בהן, מיד 'ואיננו', אתה קורא אותן 'זמירות', הריני מכשילך בדבר שאפילו תינזקות של בית רבן יודעין אותו, דכתיב 'ולבני קהת לא נתן כי עבדת הקדש וגו', משה רבינו לא נתן עגלות לבני קהת, לפי שיש עליהם לשאת בכתף, כי לא היו ממונים אלא על דבר קדושת הארון והשולחן והמנורה ומזבח הזהב, ואיהו אתייה בעגלתא – והוא הביא את הארון קודש בעגלה.

השתלשלות מקומו של הארון:
משכן שילה
הוציאוהו למלחמה עם פלשתים והוא נשבה באשדוד, והם נענשו, והם העבירוהו לגת וגם הם נענשו, והעבירוהו לעקרון
הפלשתים השיבו את הארון – הם הניחו את הארון על עגלה רתומה לבקר, והארון הלך מעצמו ועבר בבית שמש
עשרים שנה בבית אבינדב בקרית יערים
הארון הורכב על פי ציווי דוד בעגלה – ועווה ואחיו הנהיגו את העגלה, וכאשר הבקר שמטו את הארון שלח עוזא את ידו לסמוך את הארון, ונענש במיתה
הארון בבית 'עובד אדום הגתי', ונתברך בגללו
דוד ציוה שישאו את הארון כדין לעיר דוד
בית המקדש

מדוע נענשו אנשי בית שמש מה'ארון'

כיון שדיברו על הארון קודש, מביאה הגמרא עניין נוסף שמבואר בו עונש מי שאינו מכבד את הארון. כשהפלשתים ראו שהם נענשים בכל מקום שהארון שם, הניחו את הארון בעגלה רתומה לבקר, ושלחום שילכו מעצמם, והם נשאו את הארון עד שהגיע לבית שמש ועל כך נאמר: 'ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון'.

ויש לשאול בביאור הפסוק: משום דראו ונסתכלו בארון ו'ויך אלהים'.

רבי אבהו ורבי אלעזר נחלקו בביאור עניין זה.

חד אמר: קוצרין ומשתחויים היו – לא בטלו ממלאכתן לכבדו, והאי ראו לשון בזיון כמו 'אל תראוני שאני שחרחורת'. וחד אמר: מיילי נמי אמור – אמרו גם דברי גנאי, כגון: (עמוד ב) מאן אמריך (להא) דאימריית ומאן אתא עלך דאיפייסת – מי הכעיסך כשכעסת ולא הצלת את עצמך מן השבייה, ועתה מי מפייסך כשנתפייסת לבא מאלריך.

[עונש אנשי בית שמש]

‘וַיֵּךְ בָּעַם שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ’, רַבִּי אֶבְרָהָם וְרַבִּי אֶלְעָזָר נִחְלְקוּ בְּבִיאור הַפְּסוּק:
 חֹד אָמַר: שִׁבְעִים אִישׁ הָיוּ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כְּחֲמִשִּׁים אֶלֶף.
 וְחֹד אָמַר: חֲמִשִּׁים אֶלֶף הָיוּ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שָׁקוּל כְּשִׁבְעִים סְנֵה־דְרִין.

כמה קרבנות הקריבו כשהביאו את הארון מבית עובד אדום לעיר דוד

לאחר מכן היה הארון בבית עובד אדום, ואחר כך הביאו דוד המלך לעיר דוד^ס, ועל דרך זו נאמר: ‘וַיְהִי כִּי צִעְדוּ נְשָׂאֵי אֲרוֹן ה’ שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא’, הרי שהקריבו רק שור ומריא. וכתוב ‘וַיְהִי בְּעֶזְרוֹ הַאֱלֹהִים אֶת הַלְוִיִּם נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית ה’ וַיִּזְבְּחוּ שִׁבְעָה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים’, הרי שהקריבו שבעה פרים ושבעה אילים.

אָמַר רַב פֶּפְאֵ בְּרַ שְׁמוּאֵל: עַל כָּל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה שׁוֹר וּמְרִיא, עַל כָּל שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת שִׁבְעָה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.

אָמַר לִיהִ רַב חֲסֵדָא: אִם כֵּן מִילָאֵת אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹת - מִזְבַּחוֹת דְּעַל כָּל פְּסִיעָה מִזְבַּח. אֲלֵא אָמַר רַב חֲסֵדָא: עַל כָּל שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ פְּסִיעוֹת שׁוֹר וּמְרִיא, עַל כָּל שֵׁשׁ סְדָרִים שֶׁל שֵׁשׁ פְּסִיעוֹת שִׁבְעָה פְּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים.

בתחילה הארון הרג את עוזא,

ואחר כך כשהיה בבית עובד אדום הכין ברכה לבית

בדברי הימים פְּתִיב: וַיְבִאוּ עַד גֹּרֶן פִּידוֹן וַיִּשְׁלַח עֹזָא אֶת יָדוֹ לְאַחֲזוֹ אֶת הָאֲרוֹן כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר’ וְגו’. וכתוב – וּבִסְפֵר שְׁמוּאֵל כְּתוּב ‘וַיְבִאוּ עַד גֹּרֶן נֶכּוֹן וַיִּשְׁלַח עֹזָא אֶל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּאָחֲזוּ בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר’.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּתַחֲלָה - כְּשֶׁבֵּא הָאֲרוֹן שֶׁם נַעֲשֶׂה לָהֶם פִּידוֹן הַהוֹרֵג, שֶׁהֵרַג אֶת עֹזָא.

סח. לאחר שעוזא מת, פחד דוד המלך מלהביא הארון אל ביתו, שמא לא ינהיגו בו הכבוד הראוי וענש עליו, ולכן לא רצה להביאו אל ביתו עד הכינו לשבתו המקום הראוי וגם כן לויים שישרתו לפניו, ובינתיים הביאו לבית אדום הגתי, שהיה לוי ומן השוערים, ולאחר כמה חדשים שביתו של עובד אדום נתברך בגלל הארון, עלה דוד לשם עם הלויים ועם ישראל להעלות משם הארון אל עיר ציון, והעלוהו הלויים בכתף ובמוטות כמצות השם, ועל זה נאמר כאן ‘וַיְהִי כִּי צִעְדוּ נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן ה’ שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא’ וכו’.

ולבסוף לאחר שנשתהה שם ששה חדשים בבית עובד אדום נעשה נכון, שהכין את ביתו, דכתיב (שמואל ב ו) ויברך ה' את עובד אדום, אשתו של עובד אדום ושמנה כלותיה, ילדו ששה ששה בכרס אחד.

ג' מיני אבנים היו

הגמרא ממשיכה בבדייתא בעניין האבנים שהעמידו בירדן ובגלגל: **נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו,**

אחד שהקים משה בארץ מואב, שנאמר 'בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר' וגו', ולהלן הוא אומר 'וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת באר היטב' וגו', ואתיא 'באר' 'באר', כמו שבהר עיבל כתבו את התורה על האבנים, כך גם משה רבינו קבע אבנים בערבות מואב וכתב עליהם את התורה.

ואחד שהקים יהושע בתוך הירדן, שנאמר 'ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן'.
ואחד שהקים בגלגל לאחר שבנו מהן מזבח בהר עיבל קיפלום, והביאום לגלגל וקבעום שם, שנאמר 'ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו' וגו' 'הקים יהושע בגלגל'.

תנו רבנן, כיצד כתבו ישראל את התורה על המזבח בהר עיבל.

רבי יהודה: כתבו על גבי אבנים וסדו אותם בסיד

רבי יהודה אומר: על גבי אבנים כתובה, שנאמר 'וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת' וגו', ואחר כך סדו אותן (את האבנים שהתורה כתובה עליהם) בסיד.

אמר לו רבי שמעון: לדבריך היאך למדו אומות העולם [העתיקות] את התורה, הלא לא נצטוו לכותבה בשבעים לשון אלא לבא וללמדה לכל הרוצה, שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה, וכיון שסדו סיד על האותיות לא יכלו ללומדה.

אמר לו רבי יהודה: בינה יתירה נתן בהם הקדוש ברוך הוא, ושיגרו נוטרין (סופרים) שלהן, וקילפו את הסיד והשיאוה – והעתיקוה. ועל דבר זה נתחתם גזר דינם [של האומות] לבאר שחת, שהיה להן ללמד ולא למדו.

ר"ש: על גבי סיד כתובה,

וכן כתבו פסוק שמבואר שיכולים לחזור בתשובה

רבי שמעון אומר: על גבי סיד כתובה.

וכתבו להן [לאומות העולם] למטה בסוף הדף: 'למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם' וגו'. להודיע לשבעה אומות היושבים חוץ מגבולי ישראל שלא נצטוו להחרים אותם, אלא רק

את אלו שבארץ ישראל כדי שלא ילמדו אותנו מעשיהם המקולקלים, **הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה** [העמים שבחוץ לארץ] **היו מקבלין אותן**, אבל שבעה עמים שבארץ ישראל, אין מקבלין אותם, שאינם חוזרים אלא מחמת יראה.

[מקורו של רבי שמעון שעל גבי סיד כתובה]

אמר רבא בר שילא: מאי טעמא דרבי שמעון שסובר שכתובה על גבי סיד, **דכתיב 'והיו עמים משרפות סיד'**, משמע: **על עסקי סיד** - שהתורה נכתבה על הסיד, והיתה מגולה לפנייהם ולא למדוה, על דבר זה הם נשרפים.

ורבי יהודה שסובר שהתורה נכתבה על האבן ולא על הסיד, דורש פסוק זה כך: **'והיו עמים משרפות סיד' - פי סיד** - שהעמים כמו סיד, **מה סיד אין לו תקנה אלא שריפה, אף אומות העולם אין להם תקנה אלא שריפה** - גיהנם, שכל זמן שאין מתגיירין, והם קרויין 'עמים' אין חלקם אלא משרפות הסיד.

[בריייתא כדעת רבי שמעון שלא תחיה כל נשמה]

נאמר רק על שבעה עמים שבארץ ישראל]

מבררת הגמרא: **כמאן אולא הא דתניא 'ושבית שביו'**, לרבות כנענים שבחוצה לארץ - שהפסוק נאמר בחוץ לארץ שכתוב 'כי תצא למלחמה', והיינו 'כי תצא' מארץ ישראל לחוץ לארץ, 'ושבית שביו' - לרבות כנענים שבתוכה, שבא הכתוב להתיר כנענים שבחוצה לארץ, לקיים מהם יפת תואר שלא יהיו בכלל 'לא תחיה כל נשמה', **שאם חוזרין בתשובה מקבלין אותן**. (טדף לז)

כמאן כרבי שמעון - שאמר שכתבו להם (לנכרים שבחוץ לארץ) פסוק המלמדם שאם יחזרו בתשובה יקבלום, הרי מוכח שהאומות שמחוץ לארץ אינם בכלל 'לא תחיה כל נשמה'. אבל לרבי יהודה כולן בכלל לא תחיה.

בבא א"ב מ"ד פ"ט מהל'
ב"ב הלכות ט"ז ט'
וה"פ כ"מ:

מוסף רש"י

אלא עילוי עין. מולוקין
מן גלגל חלוקה שנתה
(מכילתא כ) עליון על
תחתון ולא העין עלה מן
(פס ה"א) עליון למטה מן
תחתון ויהי מטה שיהיה
עליון חלוקה למטה מן
תחתון. (בב"ב ד' ע"ג)
ב"ב פ"ט פ"ט.

תוספות שאג"י

ואין איש ממשותף הית'
שיבדירי שבת שקרין ויהי
עצמו ולא מנה שבתה
לשבת. פ"ט פ"ט פ"ט
ל"ט מ"ה שבת עצמו
מסופות: שני באבנות
באבן כרייה: מופים מופים
בתחומה שהיה פ"ט כ"ט
באבן בחלוקה שקל מ"ט
דברי: אשתמי אורח לולין
קריש: פ"ט א"ו ו'ו
פ"ט לולין חזן מלוקין
קריש דהא אבא לא היה
ל"ט ו'אבן מסבה
קריש מופים שקריה בת'
המכות כנגד פ"ט אומת
חזן מישאל אבן גמי
כסדר מופים דרומה ס"ה
משפחות מישאל י"ט
באבנות היינו קריש כ"י
אחא הנהי' חזן משפחות
מ"ט מכל העמיס:

לעשות צריבו. גרלה משום דהוליו' כלסון ציהא ויכא היתיה
קא דייק נמי דלעשות לרבינו נכנס: באורתה שעה
באתה דיוקנה ש"א אביו. מכח דרבינו משה הדרכ' ואין איש ממשותף הית'
ל' נסס צבית דלעשות דוקא ממשותף הית' ומופליג
שלל ממשותף הית' כלומר חלוק ומופליג

ממורת אנשי הית' היה עם חסו דמות
דיוקנה של אביו ומימה קאמ' מולין דנתיס
לו בחלון ושמו' ממשותף צבית דלעשות
צבית לא מ': איתשיר' נמי
ארדין ואע"ג דלא ניהא ציה,
ומימה הלל לא היה יכול לשלל על
מדיו כי אם ממעמו של פריעה כמו
ההוא מעשה דלקיחוס וצובדנל'
דמימי הסס מ'מיה מהכא משמע
ס' דהוא צבית דלמח בפ' ר' אלעזר
בגדלים דף ס"ה) הסודר הנלה
מחברו אין מקריין לו אלל צבית
מ' צבית ואפילו בעל כחמו ומימה
מימה למר דהגדר' על דעת חכירו
ממיסר לו שלל מדעת חכירו ושם
אוקומה מלמלה דגוס' בעלמא
אחד וחבל אחד ואני עם רב ואמר אליהם
יהושע אתם עם רב אתה עלה לך היערה אמר
לחן לכו והתבאו ועצמכם ביירים שלא
אביו

תשלומי כבם עין הרע אמר ליה ו'ו רבו דיוסף לא שלמא ביה עינא בישא
דכתיב: כן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר ר' אבהו אל תהי קורא עלי
עין אלא עיולי עין רבי ויסי בר' חנינא אמר מהכא וידעו לרוב בקרב הארץ
מה היום שבים מים מכספין עליהן ואין העין שולמא בהן אף זרעו של יוסף
אין העין שולמא בהן היו חמשים אמות חמשים נבי חרא הויין א"ר יצחק
דיוסף הוסיפו לו אות אחת שנאמר: ערות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ
מצרים מתקין לה רב נחמן בר' יצחק כתולדותם בעינין אלא כל התורה כולה
בנימין כתיב והכא בנימין שלם כדכתיב: ואביו קרא לו בנימין: אמר רב חנא
בר חינא א"ר שמעון ב"ר הקב"ה (ס' יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על
שמו של הקב"ה יוסף מאי היא דכתיב: ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות
מלאכתו א"ר יוחנן מלמד ששיניהם דלבר עבירה נחטבוו ויבא הביתה לעשות
מלאכתו א"ר ר' ושמואל חד אמר לעשות מלאכתו כמשך וחד אמר לעשות
צריבו כנגס ואין איש מאנשי הבית וגו' אפשי רבי גדול כבתי של ארתו
רשע לא היה בו איש תנא דבי ר' ישמעאל אותו היום יום חגם היה והלכו
כולן לבית עבודת כוכבים שלהם והוא אמרה להן חולה היא אמרה אין לי
יום שנתקן לי יוסף כיום הזה: והתפשטה בבגדו לבית לאמר וגו' באורתה שלם
באתה דיוקנה של אביו וגראתה לו בחלון אמר לו יוסף עתידין אחיך שיכתבו
על אבני אפור ורעהו בניניהם רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה וזנות
דכתיב: ורעהו וזנות יאבד הון מיד: והשם באיתן קשתו א"ר יוחנן משום ר'
מאיר ששבה קשתו לאיתנו ויפחו זרועי ידיו נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת
זרעו מבין ציפורני ידיו מדי אביר יעקב מי גרם לו שיהקק על אבני אפור
אלא אביר יעקב משה רועה אבן ישראל משום זכה ונעשה רועה שכבת אביר
רועה ישראל וזנות יאבד הון מיד: ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות
שבתים כדרך שציאו מיעקב אביו שנאמר: אלה תולדות יעקב יוסף אלא
שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו ואע"פ כ' צאו מבנימין אחיו וכולן נקראו
על שמו שנאמר: ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו' בלע שנבלע בין האמות
ובכר כבור לאמו היה ואשבל ששבא אל גרא שגר באבנותיו ונעמן שנעים
ביותר אחי וראש אחי הוא וראשי הוא מופים וחופים הוא לא ראה בחופתי
ואני לא ראיתי בחופתו וארד שירד לבין אומות העולם א"ר וארד פ' שבניו
דמוין לוודד א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בשעה שאמר לו פריעה
ליוסף: ובלע עידיך לא ריים איש את ידו וגו' אמרו איצטונגני פריעה עבד שלקחו
רבו בעשרים כסף תמשיחלו עלינו אמר להן גגוני מלכות אני רואה בו אמרו
לו אי"כ והא ורדע בשבעים לשון בא גבריאל ולימדו שבעים לשון לא היה
קגמר חופין לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמדו שנאמר: ערות ביהוסף
שמו בצאתו על ארץ מצרים (שפת לא ידעתי אשמע) ולמדו כל לישנא דאישתעי ליה
אישתעי איהו בלשון הקדש לא היה קא ידע מאי הוה אמר א"ל אגמרי אגמריה ולא נמר אמר ליה אישתבע לי
דלא מגלית אישתבע לי כי א"ל אביו השביעני לאמור א"ל זיל אישיל אישבעתיך אמר ליה ואישתעי נמי ארדיך
ואנ"ל דלא ניהא ליה א"ל עלה וקבור את אבך כדאשר השביעך יהודה מאי היא דתנא היה א"ל אמר השביעני
ישראל על הים היו שבתים מנצחים זה עם זה והא אמר אני יורד תחלה לים קפץ
שבבתי

לא ידוך שחלוקין מומס הפקודים. כלומר לא נדוך שחלוקין הפקודים
במומס הפקודים הוא ספר וידבר שמכרו בראשו חלה שנתה שהקודים
אשר יעמדו וגו' (במדרש 6) מומס שני. בתחילה חלה שנתה שחלוקין
שמעון לוי יהודה וששכר חזקוני נחמת מהן כשניה בנימין דן ונפתלי
גד ואשר יוסף: א"י מה פ"ל

אלא כדרך שחלוקין בחומס הפקודים הלוקין
באבני אפור אלא כדרך שחלוקין בחומס
שני כיצד בני לאה כסדרין בני רחל אחד
מכאן ואחד מכאן ובני שפחות באמצע ואלא
מאי אני מקיים כתולדותם כשמותן שקרא
להן אביהן ולא כשמות שקרא להן משה
ראובן ולא ראובני שמעון ולא שמעוני דן
ולא הדני גד ולא הגדי תיובתא דרב כהנא
תיובתא ואלא מאי והחציו תנא חציו של מל
הד גרזיים מרובה מחציו של הר עיבל מפני
שלוו למטה אדרבה מפני שלוו למטה בציר
להו הכי קאמר אף על פי שלוו למטה בני
יוסף עמהם שנאמר וידברו בני יוסף את
יהושע לאמר מרוע נתתה לי נחלה גורל
אחד וחבל אחד ואני עם רב ואמר אליהם
יהושע אתם עם רב אתה עלה לך היערה אמר
לחן לכו והתבאו ועצמכם ביירים שלא
אביו

לוי ויהודה יששכר ויוסף ונפתלי ודבר
יעיבל לראובן גד ואשר חזקוני דן
ועמלם א"ן ז' סדר הר גרזיים ור
יעיבל דלוי סדר הר גרזיים שמעון
ולוי ויהודה יששכר ויוסף ונפתלי ודבר

כמלואם. והוא ולא נדוך כדרך לנדון
נקדו: מיופנא דרב כהנא. דלובלי
עמלם א"ן ז' סדר הר גרזיים ור
יעיבל דלוי סדר הר גרזיים שמעון
ולוי ויהודה יששכר ויוסף ונפתלי ודבר
יעיבל לראובן גד ואשר חזקוני דן
ועמלם א"ן ז' סדר הר גרזיים ור
יעיבל דלוי סדר הר גרזיים שמעון
ולוי ויהודה יששכר ויוסף ונפתלי ודבר

כ"ב ע"ד אשר עד ה
דבריו: ו
2. הן פרת יוסף עד פרת
לעיל ע"ן בנות ענדל' עם
שרה בראשית טט כב
3. והלאה ונאל את
שמל עד יקד את
תגרשים וקרא ביום עם
שם אבתי אברהם
והצחק וידע לך פכר
האריך בראשית מהו
4. עזרה בריעה שמע
במאה על ארץ מצרים
שפת אל דרעתי אששע
הביתים נמשך פי
5. ויהי ביום ההוא ויה
מטה וקרא שמו בן
אנוי וצ"ב קרא לו
במקום בראשית לו ה
ויהי ביום ההוא ויה
הקריה לעשות מלאכתו
א"ל אשר עמל עמל
שם בבית:

תורה אוי השלם
1. וידברו בני יוסף את
יהושע לאמר נפתלי
נתתה לי נתתה גורל
אחד וקרא אחד ואני עם
כ"ב ע"ד אשר עד ה
דבריו: ו
2. הן פרת יוסף עד פרת
לעיל ע"ן בנות ענדל' עם
שרה בראשית טט כב
3. והלאה ונאל את
שמל עד יקד את
תגרשים וקרא ביום עם
שם אבתי אברהם
והצחק וידע לך פכר
האריך בראשית מהו
4. עזרה בריעה שמע
במאה על ארץ מצרים
שפת אל דרעתי אששע
הביתים נמשך פי
5. ויהי ביום ההוא ויה
מטה וקרא שמו בן
אנוי וצ"ב קרא לו
במקום בראשית לו ה
ויהי ביום ההוא ויה
הקריה לעשות מלאכתו
א"ל אשר עמל עמל
שם בבית:

אורח

- 1. וידברו בני יוסף את יהושע לאמר נפתלי נתתה לי נתתה גורל אחד וקרא אחד ואני עם כ"ב ע"ד אשר עד ה דבריו: ו
- 2. הן פרת יוסף עד פרת לעיל ע"ן בנות ענדל' עם שרה בראשית טט כב
- 3. והלאה ונאל את שמל עד יקד את תגרשים וקרא ביום עם שם אבתי אברהם והצחק וידע לך פכר האריך בראשית מהו
- 4. עזרה בריעה שמע במאה על ארץ מצרים שפת אל דרעתי אששע הביתים נמשך פי
- 5. ויהי ביום ההוא ויה מטה וקרא שמו בן אנוי וצ"ב קרא לו במקום בראשית לו ה ויהי ביום ההוא ויה הקריה לעשות מלאכתו א"ל אשר עמל עמל שם בבית:
- 7. והתפשטה בבגדו לאמר ששבה עיני ונעבד בניך וקרא ורעא
- 8. והתפשטה בבגדו לאמר ששבה עיני ונעבד בניך וקרא ורעא
- 9. והתפשטה בבגדו לאמר ששבה עיני ונעבד בניך וקרא ורעא
- 10. רעה ישראל
- 11. אלה תולדות יעקב יוסף בן שעב ששבה עיני ונעבד בניך וקרא ורעא ודעא נער את בני בליחה ואת בני וקרא נשי אביו והא יוסף את דעתה רעה אל אבית
- 12. ובני בנימין בלע ובכר ואשבל ארן ונעמן
- 13. ואמר פרעה אל יוסף קרא פרעה ולעלויך אל ירים איש את ידו ואת רגלו ככל ארץ מצרים
- 14. אביו השביעני לאמר ונהא אנכי מת בקברך אשר פריתי לי בארץ כנען שקח הקברתי ונתת אצלה נא וקאפרי את אביו ואשקח

הנהו תב"ח

(ה) נבי יהודה שקדס. י"ט
פ"ל פ"ל דף י"ט:

הנהו תב"ח
(ה) נבי יהודה שקדס. י"ט
פ"ל פ"ל דף י"ט:

כמאן כרבי שמעון [התבאר בדף הקודם].

כמה ניסים נעשו באותו יום

בא וראה כמה ניסים נעשו באותו היום,

[א] עברו ישראל את הירדן,

[ב] וכאו להר גריזים ולהר עיבל שהם רחוקים מהירדן יתר מששים מיל.

[ג] ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם, וכל העומד בפניהם מיד נתרו - מתקלקל מרעי, שנאמר 'את אימתי אשלח לפניך והמתי את כל העם אשר תבא בהם' וגו', 'והמותי', לשון מהומה ועירבוב הגוף ומה שבתוכו.

ואומר 'תפל עליהם אימתי ופחד', 'עד יעבר עמך ה', זו ביאה ראשונה - בימי יהושע (כשעברו את הירדן). 'עד יעבר עם זו קניית', זו ביאה שניה - בימי עזרא.

אמור מעתה, ראוין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה - שיעלו בזרוע ולא יהיו משתעבדים למלכות, אלא שגגם החטא של ישראל בימי בית ראשון ונגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות.

[ד] ואחר כך הביאו את האבנים, ובנו את המזבח, וסדוהו בסיד, וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר 'באר היטב'.

והעלו עולות ושלמים, שכך נצטוו באותה פרשה אבנים שלמות תבנה וגו' וזכחת שלמים וגו', ואכלו ושתו ושמחו, וברכו וקללו - אמרו את הברכות והקללות, וקיפלו את האבנים - וקיפלו את הסיד, וכאו ולנו בגלגל, שנאמר 'והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון'.

יכול בכל מלון ומלון, תלמוד לומר 'אשר תלינו בו הלילה', וכתוב 'ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל, וגו'.

האם 'צרעה' עברה עמהם

תנא, צרעה לא עברה עמהם.

שואלת הגמרא: ולא, והא כתיב 'ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך'.

אמר רבי שמעון בן לקישי: על שפת ירדן עמדה (הצרעה) וזרקה בהן (בגוים) מרה וסימיתה עיניהן מלמעלה, וסירסתן מלמטה, שנאמר 'ואנכי השמרתי את האמרי מפניהם אשר כנכה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל (עיניו) ושרשיו מתחת (סירוס) וגו'.
 רב פפא אמר: שתי צרעות הואי, חדא דמשה וחדא דיהושע, דמשה לא עבר, דיהושע עבר.

שנינו במשנה: ששה שבטים עלו לראש הר גריזים כו'
 בספר יהושע (ח לג) נאמר 'וכל ישראל וכו' עמדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נשאי ארון ברית ה', חציו (6 שבטים) אל מול הר גריזים, והחציו (6 שבטים) אל מול הר עיבל.
 מבררת הגמרא: מאי והחציו, למה נאמר 'והחציו' בתוספת האות ה', שמשמע: חציו המיוחד, או חציו הנזכר במקום אחר.

הצעה: סדר כתיבת השבטים בשני אבני האפוד כעמידתם בשני ההרים (הר גריזים והר עיבל)

אמר רב כהנא: כדרך שחלוקין השבטים כאן בהר גריזים והר עיבל, כך חלוקין באבני אפוד, ששה שבטים שהיו על הר גריזים הם אלו שהיו חקוקים על אבן אחת, והששה השנים שהיו על הר עיבל הם חקוקים על האבן השנית של האפוד.

וזהו שכתוב 'והחציו' אותו חצי (ששה שבטים) שנחקקו כבר באבני האפוד הם אלו שעמדו על הר גריזים והחציו השני (הששה שבטים) שנחקקו כבר באבן השניה של האפוד הם אלו שעמדו על הר עיבל.

1. הסדר באבני האפוד (לפי רב כהנא)	
ששה של הר עיבל, והם אלו שנחקקו על האבן השניה של האפוד	ששה של הר גריזים, והם אלו שנחקקו על אבן אחת של האפוד
ראובן	שמעון
גד	לוי
אשר	יהודה
זבולון	יששכר
דן	יוסף
נפתלי	בנימין

דחיית ההצעה: בכרייתא מבואר שהם נסדרו בסדר אחר

מיתבי, שתי אבנים טובות היו לו לכהן גדול על כתיפיו, אחת מכאן ואחת מכאן, ושמות שנים עשר שבטים כתוב עליהם ששה על אבן זו וששה על אבן זו,

שנאמר 'ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם', ומשמע: שניה כתולדותם – על האבן השניה היו מסודרים כסדר לידתן, ששה האחרונים כסדרן: גד ואשר יששכר זבולן יוסף ובנימין.

ולא ראשונה כתולדותם, מפני שהיה מוקדם – באבן הראשונה ששה ראשונים נכתבו בה בסדר זה: יהודה (הראשון) ואחר כך כסדר לידתם: ראובן שמעון ולוי דן ונפתלי, וחמשים אותיות היו עשרים וחמש, על אבן זו ועשרים וחמש על אבן זו.

2. הסדר באבני האיפוד (לפי דעה א' בברייתא)	
אבן האחת	האבן השניה
יהודה	גד
ראובן	אשר
שמעון	יששכר
לוי	זבולן
דן	יוסף
נפתלי	בנימן
25 אותיות	24 אותיות (הגמרא להלן מקשה שיש רק 24 ולא 25)

רבי חנינא בן גמליאל אומר: (עמוד ב) לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים – לא כדרך שסדורים בחומש במדבר שנסדרו בראשו אלה שמות האנשים אשר יעמדו וגו', חלוקין באבני אפוד, אלא כדרך שחלוקין בחומש שני – בתחילת חומש שמות שנאמר שם 'אלה שמות ראובן שמעון לוי ויהודה ויששכר זבולן באחד מהן בשני בנימין דן ונפתלי גד ואשר ויוסף'.

כיצד, בני לאה כסידרן. בני רחל, אחד מכאן ואחד מכאן, ובני שפחות באמצע.

3. הסדר באבני האיפוד (לפי רבי חנינא בן גמליאל)	
ראובן (בני לאה)	בנימין (בני רחל)
שמעון (בני לאה)	דן (בני שפחות)
לוי (בני לאה)	נפתלי (בני שפחות)
יהודה (בני לאה)	גד (בני שפחות)
יששכר (בני לאה)	אשר (בני שפחות)
זבולן (בני לאה)	יוסף (בני רחל)

ואלא מאי אני מקיים את מה שכתוב 'את שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם' – הואיל ולא כדרך לידתן נסדרו, בשמותן שקרא להן אביהן בעת לידתם, ולא בשמות שקרא להן משה,

ראובן ולא ראובני,

שמעון ולא שמעוני,

דן ולא הדני,

גד ולא הגדי.

תיובתא דרב כהנא תיובתא - דלכולי עלמא אין הסדר באבני האיפוד כסדר שהיו על הר גריזים והר עיבל.

ואלא מאי 'והחציו'.

ביאור חדש: חציו של הר גריזים מרובה משל הר עיבל

תנא, חציו של מול הר גריזים מרובה מחציו של הר עיבל – החצי שהיו על הר גריזים^{סט} מרובים מהחצי שהיו על הר עיבל, ולכן נאמר 'והחציו אל מול הר עיבל' דהיינו: החצי שיש בו פחות, הוא החצי שהיה על עיבל, מפני שלוי למטה – ששבת לוי היו שהיו על הר גריזים, חלקם היו למטה, שזקני כהונה ולויה היו עם הארון בין שני ההרים, ועל כן על הר גריזים היו יותר אנשים.

שואלת הגמרא: אדרבה, מפני שלוי למטה בצרי להו – מפני ששבת לוי היו למטה, והם הרי מהעומדים על הר גריזים, היה אמור להיות שבהר גריזים יהיו פחות אנשים.

עונה הגמרא: הכי קאמר אף על פי שלוי למטה, ומקום שבת לוי בהר גריזים, אעפ"כ בהר גריזים היו יותר מבהר עיבל, שהרי בני יוסף עמהם, ושבת יוסף מרובים היו, שנאמר 'וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי נחלה גורל אחד וחבל אחד, ואני עם רב'.

'ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה'. כך אמר להן יוסף: לכו והחביאו עצמכם ביערים שלא תשלוט בכם עין הרע.

אמרו ליה: זרעיה דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא – זרעו של יוסף לא שולט בו עין הרע, דכתיב 'בן פרת יוסף בן פרת עלי עין', ואמר רבי אבהו: אל תהי קורא עלי עין, אלא עולי עין – עולין על העין ואין העין עולה עליהם.

רבי יוסי ברבי חנינא אמר: מהכא 'וידגו לרב בקרב הארץ' – כך ברכן יעקב לבני יוסף (מנשה ואפרים), מה דגים שבים מים מכסין עליהן ואין העין שולטת בהן, אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן.

ביאור כיצד יש חמישים אותיות

לעיל שנינו שבאבני האיפוד היו חמישים אותיות בכל צד. שואלת הגמרא: הני חמישים אותיות, חמישים נכי חדא הויין – אלו חמישים האותיות ששנינו הרי זה חמישים פחות אחד (ראה לעיל טבלא 2).

סט. והם נקראים בגמרא 'מול הר גריזים' היות והם לא עמדו בראש ההר ממש אלא באמצע גובהו 'מול ראש ההר'.

אמר רבי יצחק: יוסף הוסיפו לו אות אחת, שנאמר 'עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים'. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק 'כתולדתם' בעינן – הרי השבטים היו צריכים להיכתב 'כתולדתם' (כמפורש בפסוק) והיינו כשמות אשר קרא להם אביהם, ויוסף נקרא בתחילה 'יוסף'.
 אלא כל התורה כולה 'בנימין' כתיב, והכא 'בנימין' שלם, בדכתיב 'ואביו קרא לו בנימין', נמצא שיש אות נוספת בשם 'בנימין' וכך נמצא שיש 50 אותיות.

יוסף שקידש שם שמים בפרהסיא בستر הוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה

אמר רב הנא בר ביזנא אמר רבי שמעון הסיידא: יוסף שקידש שם שמים בستر – שנתייחד עם הערה והעמיד על עצמו וכבש את יצרו, הוסיפו עליו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא. יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא על הים כדלקמן, נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא – שם בן ארבעה אותיות כלול בשמו של יהודה.

מעשה יוסף והתגברותו

יוסף מאי היא – מה הוא המעשה ביוסף שקידש שם שמים בستر.
 דכתיב 'ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו'.
 אמר רבי יוחנן: מלמד ששניהם לדבר עבירה נתפוונו, שמה שנאמר 'מלאכתו' הכוונה לתשמיש. הגמרא מביאה מחלוקת בעניין זה: נאמר בפסוק: 'ויבא הביתה לעשות מלאכתו', רב ושמואל, חד אמר: לעשות מלאכתו ממש. וחד אמר: לעשות צרכיו נכנס – תשמיש.

[אין איש בבית]

נאמר בפסוק: 'ואין איש מאנשי הבית וגו'.
 אפשר בית גדול בביתו של אותו רשע לא היה בו איש.
 תנא דבי רבי ישמעאל: אותו היום יום הגם היה, והלכו כולן לבית עבודה זרה שלהם, והיא (אשת פוטיפר) אמרה להן חולה היא. אמרה בליבה: אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה.

[דמות דיוקנו של אביו]

'ותתפשהו בבגדו לאמר' וגו'.
 באותה שעה באתה דיוקנו של אביו, ונראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד, ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות, דכתיב 'רועה זונות יאבד הון' – יאבד שם טוב שהוא יקר מכל הון.

מיד 'ותשב באיתן קשתו' אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: ששבה קשתו (שכבת זרעו על שם שיורה כחץ) לאיתנה, ועל כך נאמר: 'ויפוז זרועי ידיו' - 'ויפוזו' לשון ויפוצו, שהאות ז והאות צ מתחלפות, נעץ ידיו בקרקע, כלומר: נעץ אצבעותיו בקרקע ונסמך עליהן כדי שיתייסר ויטרד בצערו ויעבור תוקף יצרו, ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו.

וראיה לכך שדמות דיוקנו של אביו (יעקב אבינו) הצילה אותו שכתוב 'מידי אביר יעקב' - מי גרם לו שיחקק על אבני אפוד, אלא 'אביר יעקב', שמשם זכה להיות רועה כדלהלן, ומשם זכה להיות באבן מאבני ישראל.

'משם רעה אבן ישראל' - משם זכה ונעשה רועה, שנאמר 'רועה ישראל האזינה נהג בצאן יוסף', אלמא מיקרו ישראל צאנו של יוסף והוא הרועה.

ראוי היה יוסף שיצאו ממנו י"ב שבטים

תנאי היה ראוי יוסף לצאת ממנו שנים עשר שבטים, בדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר 'אלה תלדות יעקב יוסף, ורמוז בפסוק זה: תולדות שיצאו מיעקב כנגדן ראוי לצאת מיוסף, אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו, ואף על פי כן אותן עשרה שפחתו מיוסף בעשר אצבעותיו יצאו מבנימין אחיו,

וכולן נקראו על שמו, שנאמר 'ובני בנימן בלע ובכר ואשבל וגו'

[א:] בלע, שנבלע בין האומות.

[ב:] ובכר, בכור לאמו היה.

[ג:] ואשבל, ששבאו אל.

[ד:] גרא, שגר באכסניות - בארץ נכריה.

[ה:] ונעמן, שנעים ביותר.

[ו:] אחי וראש, אחי הוא, וראשי הוא.

[ח:] מפים, מפורש במדרש רבי תנחומא: שהיה פיו כפי יעקב אבינו בהלכות, שקיבל משם ועבר.

[ט:] וחפים, הוא לא ראה בחופתי, ואני לא ראיתי בחופתי.

[י:] וארד, שירד לבין אומות העולם. איכא דאמרי: וארד, שפניו דומין לוורד.

המלכת יוסף במצרים

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו', אמרו איצטגניני פרעה (חכמים וחוזים בכוכבים ויודעים בחכמת המזלות) עבד שלקחו רבו בעשרים כסף, תמשילהו עלינו.

6) ופי' יחזק יב. ומכאן
ד.י. 3. ויחזקתה פיה
פ"ט.א. ממות סב. א.א.
ד. ממות מ. ט. ספח
כ. מסדרין יב. 3. 11
ה. מספרים יב. אמר רב
1) [ומעשה]. פ"ח.
2) וירבית כ"ג. 6. וירבית
3) וירבית 4. 1. וירבית
4) וירבית 5. 1. וירבית
5) וירבית 6. 1. וירבית
6) וירבית 7. 1. וירבית

מוקף רשי

ונעשה
לנבירה. סיה הארון
מן חלקו יחזק יב. א.
רבי אומר על בספר.
האין המין של לונה 36
המרים ממות 30.
כשהוא אומר וסכות
על הארון את הפרוכת.
לעל המין על ממש.
דעה פרוכת מחלה היא
למלך בין הקוף וכן
קוף הקשות ויהי אומר
על בספר. סיה 36
הארון 1000.

אוטופיון לגורו. שנית קדשי בניו בחלקו: **נכתב אפיוס.** שיראו למתוך עליו וכמה צלמוטס: **דו עס אל.** ירד ציס על שבטו בקב"ה: **ישאל ממשלוטי.** ליהודה שנתקדש למשול כהן: **שכר נאמר לוי למענה.** משה נכב בצורה אלה ישמרו לכך וגו' שמעון לוי ויהודה: **שכר נאמר לוי למטה.** כספר יהושע (ח) כדמכר את הארון וקניו עומדים וזה ומה לארון נגד הכהנים והלויים אלאה כהנים ולויים למטה היו: **הראוי נשית.** לנשית את הארון דהיינו מנן שלשים ועד נין את הארון: **למטה.** אלה הארון: **אלו אלו.** ישאל ולויים למטה היו כדמכר וספר יהושע: **על די גריוס ועל הר עינל.** שכבז משה צמורה על כמרון כדמפרס ואולי: **על כסמון.** שיהו מודים עי בזוי לונה בן שני המרים: **ופסוק על הארון.** עני כסמון לאו על ממש דהיא מחלה היא פרוכת ולא היה ספק: **בין עינל ער נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמבר וגו'.** א: **תשטפני שבותל מים ואל הבלעני מצולה וגו'.** באותה שעה היה משה מאריך בתפלה אומר לו הקב"ה ירדיוי טובענים בים ואתה מאריך בתפלה לפני אמר לפניו רבונו של עולם ומה בידי לעשות אומר לו דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרים את מנך ונטה את ירך וגו' לפיכך זכה יהודה לעשות במשלה בישראל שנאמר **7** היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו כוח מעם היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו משום הרים ראה ויגוס תניא **8** רבי אליעזר בן עקיבא אומר אי אפשר לומר לוי למעלה שכבר נאמר למעלה ואי אפשר לומר למעלה שכבר נאמר למעלה הוא כיצד זקני בהונה ולויה למטה והשאר למעלה רבי יאשיה אומר כל הראוי לשרת למטה והשאר למעלה רבי אומר אלו ואלו למטה הן עומדים הפכו פניהם כלפי הר גריוס ופתחו בברכה כלפי רבי עיבל ופתחו בקלה מאי **9** על על בסמון **10** ברתניא **11** ונתת על המערכת לבונה זכה רבי אומר **12** על בסמון אתה אומר על בסמון או אינו אלא על ממש כשהוא אומר **13** וסכות על הארון **14** הוא אומר על בסמון: **הפכו פניהם כלפי הר גריוס ופתחו בברכה בו'.** הנו רבן ברוך בכלל ברוך בפרט **15** ארור בכלל ארור בפרט למלמד וללמד לשמור ולעשות הרי ארבע

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

והיו שרי יהודה רגמתם רונגין אותן, כן שנית גיימא צמילין

1. שם בנימין צעיר רים שרי יהודה רגמתם שרי זולו שרי נפתלי: תהלים סו כח 2. לבנימין אמר יודי 3. לבשח קלוי חקף קלוי בל יחזק וכן פתחו ירבים לוי 4. תהלים סו כח 5. תהלים סו כח 6. תהלים סו כח 7. תהלים סו כח 8. תהלים סו כח 9. תהלים סו כח 10. תהלים סו כח 11. תהלים סו כח 12. תהלים סו כח 13. תהלים סו כח 14. תהלים סו כח 15. תהלים סו כח

מוקף רשי

ונעשה
לנבירה. סיה הארון
מן חלקו יחזק יב. א.
רבי אומר על בספר.
האין המין של לונה 36
המרים ממות 30.
כשהוא אומר וסכות
על הארון את הפרוכת.
לעל המין על ממש.
דעה פרוכת מחלה היא
למלך בין הקוף וכן
קוף הקשות ויהי אומר
על בספר. סיה 36
הארון 1000.

והיו שרי יהודה רגמתם רונגין אותן, כן שנית גיימא צמילין משל למה הדבר דומה למתוך חבר דם שהיו לו שני גנים אחד גדול ואחד קטן אמר לקטן להעמיד עם הכן החמה אמר לגדול העמידני בני שעות כל הקטן להעמיד עם הכן החמה ולא היינו שבו של בנימין וירד לים תחילה שנאמר יש' שם בנימין צעיר רודם אל הקרי רודם אלא רד רים והיו שרי יהודה רונגים אותם שנאמר שרי יהודה רגמתם לפיכך **6** וזה בנימין הצדיק ונעשה אוישיבין לנבורה שנאמר **7** ובין כתפיו שכן אמר לו רבי יהודה לא כך היה מעשה אלא זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד קצין נחשון בן עמרנד וירד לים תחילה לים שנאמר **8** סבבוני בכחש אפירים ובמרבמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועלו מפרש בקבלה **9** והושיעני אלהים כי באו מים עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמבר וגו' **10** א: **תשטפני שבותל מים ואל הבלעני מצולה וגו'.** באותה שעה היה משה מאריך בתפלה אומר לו הקב"ה ירדיוי טובענים בים ואתה מאריך בתפלה לפני אמר לפניו רבונו של עולם ומה בידי לעשות אומר לו דבר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרים את מנך ונטה את ירך וגו' לפיכך זכה יהודה לעשות במשלה בישראל שנאמר **7** היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו כוח מעם היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו משום הרים ראה ויגוס תניא **8** רבי אליעזר בן עקיבא אומר אי אפשר לומר לוי למעלה שכבר נאמר למעלה ואי אפשר לומר למעלה שכבר נאמר למעלה הוא כיצד זקני בהונה ולויה למטה והשאר למעלה רבי יאשיה אומר כל הראוי לשרת למטה והשאר למעלה רבי אומר אלו ואלו למטה הן עומדים הפכו פניהם כלפי הר גריוס ופתחו בברכה כלפי רבי עיבל ופתחו בקלה מאי **9** על על בסמון **10** ברתניא **11** ונתת על המערכת לבונה זכה רבי אומר **12** על בסמון אתה אומר על בסמון או אינו אלא על ממש כשהוא אומר **13** וסכות על הארון **14** הוא אומר על בסמון: **הפכו פניהם כלפי הר גריוס ופתחו בברכה בו'.** הנו רבן ברוך בכלל ברוך בפרט למלמד וללמד לשמור ולעשות הרי ארבע

זכרות ואלו ואלו אומרים קללות ויול אלו שבהר גריוס היו עוין את ארבעים הזכרות אמר ואלו שבהר עיבל היו עוין את הקללות אמר ת"ל וענו כל העם ואמרו אמר אלו ואלו היו עוין את הזכרות והקללות אמר וכו' ופולגתא דרבי יוחנן ורבי לקיש דפליגי בפסק התורה (סע דף עט.) השוחט את התודה לפניו ולתמה חוץ לתומה וכן בפרק תמיד נשחט (פסחים דף כג:) השוחט הפסק על החמץ לא שייך להכא ונראה לר"י דרבי מודה נמי דכל על לכתמלה על ולתמה על ממש ושאי הכא דגורית הכתוב היא ודפרשיה וביעבד מכשר על בסמון דומיא דהיהו דפרק שמי הלחם (מנחות דף קג.) דלס סדר מערכת להם הפנים שמים של שבע שבע **11** [ואמר רבין] רואין את העליונות כאלו אין **12** [ורא] נשעין וגמת על המערכת לבונה מאי על בסמון ורבי לעמייה דאמר על בסמון **13** ונבי בזוי לבונה טעמא נמי כיון דמשמע על בסמון אמרינן דהאי על נמי לכתמלה בסמון קאמר חלף של פירוס הלחם ועוד **14** [דכי ירובן] בסמון **15** [הוין] דרך כבוד טפי לפני מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כדאמרינן בכל המנוחות בלות מלה **16** גבי כבשי עגרת דמכיו והיך הכהן חזם על להם הביטורים יכול יניח כבשים על גבי להם תלמוד לומר על שני כבשים או על שני כבשים יכול להם על גבי כבשים לומר לוי לפני מלך צ"ו אין עושין [בין] לפני ממיה עושין בן אלה מתי וזה צד זה ומנין והא בעינן על אמר רב חסדא לרב המנוול ואמרי לה רב המנוול לרב חסדא רבי לעמייה דמיא וכו':

זכרות ואלו ואלו אומרים קללות ויול אלו שבהר גריוס היו עוין את ארבעים הזכרות אמר ואלו שבהר עיבל היו עוין את הקללות אמר ת"ל וענו כל העם ואמרו אמר אלו ואלו היו עוין את הזכרות והקללות אמר וכו' ופולגתא דרבי יוחנן ורבי לקיש דפליגי בפסק התודה (סע דף עט.) השוחט את התודה לפניו ולתמה חוץ לתומה וכן בפרק תמיד נשחט (פסחים דף כג:) השוחט הפסק על החמץ לא שייך להכא ונראה לר"י דרבי מודה נמי דכל על לכתמלה על ולתמה על ממש ושאי הכא דגורית הכתוב היא ודפרשיה וביעבד מכשר על בסמון דומיא דהיהו דפרק שמי הלחם (מנחות דף קג.) דלס סדר מערכת להם הפנים שמים של שבע שבע **11** [ואמר רבין] רואין את העליונות כאלו אין **12** [ורא] נשעין וגמת על המערכת לבונה מאי על בסמון ורבי לעמייה דאמר על בסמון **13** ונבי בזוי לבונה טעמא נמי כיון דמשמע על בסמון אמרינן דהאי על נמי לכתמלה בסמון קאמר חלף של פירוס הלחם ועוד **14** [דכי ירובן] בסמון **15** [הוין] דרך כבוד טפי לפני מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כדאמרינן בכל המנוחות בלות מלה **16** גבי כבשי עגרת דמכיו והיך הכהן חזם על להם הביטורים יכול יניח כבשים על גבי להם תלמוד לומר על שני כבשים או על שני כבשים יכול להם על גבי כבשים לומר לוי לפני מלך צ"ו אין עושין [בין] לפני ממיה עושין בן אלה מתי וזה צד זה ומנין והא בעינן על אמר רב חסדא לרב המנוול ואמרי לה רב המנוול לרב חסדא רבי לעמייה דמיא וכו':

מעשה יהודה

לעיל שנינו מאמר בשם רבי שמעון חסידא: יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא נקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך היא.

מבררת הגמרא: יהודה מאי היא – מה הוא המעשה ביהודה שקידש שם שמים.

[דעת רבי מאיר: שבטו של בנימין ירד תחילה]

מבארת הגמרא: דתניא היה רבי מאיר אומר: כשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה,

זה אומר: אני יורד תחלה לים. וזה אומר: אני יורד תחלה לים.

קפץ (דף לו) שבטו של בנימין וירד לים תחילה, שנאמר 'שם בנימין צעיר רדם', אל תקרי 'רדם', אלא רד ים.

והיו שרי יהודה רוגמים אותם, שנאמר 'שרי יהודה רגמתם'.

לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיוכן לגבורה – אכסניא לשכינה שבית קדשי הקדשים בנוי בחלקו, שנאמר 'ובין כתפיו שכן'.

[דעת רבי יהודה: נחשון בן עמינדב ירד תחילה]

אמר לו רבי יהודה: לא כך היה מעשה, אלא זה אומר: אין אני יורד תחילה לים. וזה אומר: אין אני יורד תחילה לים, קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה, שנאמר 'סכבני בכחש אפרים ובמרמה [שיראו לסמוך על ה' וכחשו באמונתם] בית ישראל, ויהודה עד רד עם אל' – ירד בים כיון שבטח בהקב"ה.

ועליו מפרש בקבלה: 'הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש טבעתי בין מצולה ואין מעמד וגו', אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מצולה וגו'.

באותה שעה היה משה מאריך בתפלה, אמר לו הקדוש ברוך הוא: ידיי טובעים בים, ואתה מאריך בתפלה לפני, אמר לפניו: רבונו של עולם, ומה בידי לעשות, אמר לו: דבר אל בני ישראל ויסעו, ואתה הרם את מטף ונטה את ירך וגו'.

לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל, שנאמר 'היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו', מה טעם היתה 'יהודה לקדשו וישראל ממשלותיו' – שיהודה נתקדש למשול בהן, משום ד'הים ראה וינס'.

מיקום הלויים בהר גריזים והר עיבל

[דעה א':] תניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: אי אפשר לומר לוי למטה, שכבר נאמר למעלה, שכתוב ואלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים וגו' שמעון לוי ויהודה, והמברכים היו למעלה.

ואי אפשר לומר למעלה, שכבר נאמר למטה, שכתוב בספר יהושע 'וכל ישראל וזקניו עומדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים והלויים', הרי שכהנים ולויים למטה היו.

הא כיצד: זקני כהונה ולויה למטה, והשאר (שאר שבט לוי) למעלה.

[דעה ב':] רבי יאשיה אומר: כל הראוי לשרת [לשאת את הארון דהיינו מבין שלשים ועד בן חמשים] עמדו למטה אצל הארון, והשאר למעלה.

[דעה נוספת שגם ישראל וגם הלויים עמדו למטה]

רבי אומר: אלו ואלו - ישראל ולויים למטה הן עומדים, כדכתיב בספר יהושע.

הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בכרכה. כלפי הר עיבל ופתחו בקללה.

שואלת הגמרא: לשיטת רבי שעמדו למטה, מאי על [על הר גריזים ועל הר עיבל שכתוב בתורה]. שמשמע שהיו על ההרים.

עונה הגמרא: על בסמוך. כדתניא: 'ונתת על המערכת לבונה זכה', רבי אומר: 'על בסמוך, שהיה מושיב שני בזיכי לבונה על השולחן בסמוך ללחם הפנים (בין שני הסדרים של לחם הפנים). אתה אומר על בסמוך, או אינו אלא 'על ממש, כשהוא אומר 'וספת על הארון את הפרוכת', ועל כרחק אין הכונה 'על הארון' שהרי הפרוכת היא מחיצה ולא סכך, הוי אומר על בסמוך, שהפסוק אומר להניח בסמוך לארון את הפרוכת, וכן כאן הפירוש הוא שעמדו בסמוך להר גריזים והר עיבל.

הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בכרכה כו'.

כמה
בריתות
קיבל על
עצמו כל
אחד

דעה א': נאמרו 48 בריתות על כל מצוה

תנו רבנן, ברוך בכלל. ברוך בפרט - כל הברכות שנאמרו בהר גריזים ובהר עיבל נאמרו בכלל ופרט. שאמרו 'ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת' שהוא כלל. וכן אמרו פרטות כגון 'ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה', 'ברוך אשר לא יקלה אביו ואמו'.

וכן אמרו ארור בכלל. ארור בפרט - שכל הארורים נאמרו בכלל ופרט, שאמרו 'אשר לא יקים את דברי התורה הזאת' שהוא כלל. וכן אמרו פרטות כגון 'ארור אשר יעשה פסל ומסכה', 'ארור אשר יקלה אביו ואמו'. וכן כולן.

והנה כל המצות כולן טעונות ארבעה אלה: ללמוד וללמד לשמור ולעשות, שכתוב 'ולמדתם אותם', 'ושמרתם לעשותם', 'ולמדתם אותם את בניכם', הרי (עמוד ב) ארבע מצוות יש בכל מצוה ומצוה (וכל ארור או ברוך בכלל ובפרט נאמרו ארבע פעמים לארבע דברים אלו).

נאמרו כללי התורה ולא נאמרו הפרטים, ופרטות נאמרו באהל מועד. כגון בסיני נאמר 'וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך', ובספר ויקרא (שנצטווה משה באהל מועד) נאמרו הדינים כגון: כיצד הקטרת אימורים והפשט ונתוח וכליל של עולה.

רבי עקיבא אומר: כללות ופרטות נאמרו בסיני, ונשנו (ונאמרו בפעם השניה) באהל מועד, ונשתלשו (ונאמרו בפעם השלישית) בערכות מואב, מפי משה לישראל.

תנא קמא שאומר שמונים רק את הבריתות שנאמרו בהר סיני, ולא את אוהל מועד, סובר כר' ישמעאל שכללות נאמרו בהר סיני ופרטות באהל מועד, על כן הם נחשבים לברית אחת. ורבי שמעון שאומר שמונים גם את הבריתות שנאמרו בהר סיני וגם את אוהל מועד, סובר כרבי עקיבא שבכל מקום נאמר כללות ופרטות, והם שתי דברים שונים.

ואין לך כל דבר מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות – בין לתנא קמא ובין לרבי שמעון.

דעה ב': דעת רבי שמעון בן יהודה, נאמרו 48 בריתות כפול מנין בני ישראל (603,550) לכל מצוה

רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון: אין לך מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות של שש מאות אלף ושלישת אלפים וחמש מאות וחמשים, כמנין שהיו במדבר, שמלבד שכל אחד קיבל 48 בריתות על עצמו על כל מצוה, עוד כל 48 בריתות לערבות על כל אחד מישראל שיקיים את המצוה, [נמצא שקיבלו על כל מצוה 28,970,400 בריתות].

דעה ג': דעת רבי, נאמרו 48 בריתות כפול מנין בני ישראל (603,550) לכל מצוה, כפול מנין בני ישראל (603,550)

אמר רבי לדברי רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו שאמר משום רבי שמעון: אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה עליה ארבעים ושמונה בריתות של שש מאות אלף ושלישת אלפים וחמש מאות וחמשים, נמצא לכל אחד ואחד מישראל שש מאות אלף ושלישת אלפים וחמש מאות וחמשים.

מבררת הגמרא: מאי בינייהו – מה מוסיף רבי ובמה נחלקו: אמר רב משך שאי: ערבא, וערבא דערבא איבא בינייהו – אם נעשה כל אחד ערב על ערבותו של חברו, שלרבי כל אחד נעשה גם ערב על ערבותו של חברו, נמצא לכל אחד מ"ח בריתות על עצמו על כל מצוה, ועוד 48 בריתות לערבות על 603,550 בני ישראל (שכל אחד ערב ואחראי שכל אחד מישראל יקיים את המצוה), ועוד 48 בריתות לערבות על הערבות של 603,550 (שכל אחד ערב ואחראי שכל אחד מישראל יקיים את ערבותו ויהיה אחראי שכל אחד מישראל יקיים את המצוה).

[נמצא שקיבלו על כל מצוה 28,970,400 בריתות] (שהם 48 בריתות על כל אחד מישראל), ועוד קיבלו על כל מצוה 28,970,400 בריתות] (שהם עוד 48 בריתות על כל אחד מישראל שיקיים ערבותו).

כל הפרשה נאמרה בנואף ונואפת

דַּרְשׁ רַבִּי יְהוּדָה בֶּן נַחֲמָנִי מִתּוֹרַגְמֵינִיה דְּרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ: כָּל הַפְּרָשָׁה כּוּלָּהּ שֶׁל הַר גְּרִיזִים לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת, כְּדִלְהִלָּן:

שהרי נאמר 'אַרְוֵר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פְּסָל וּמִסֵּכָה' וְגו', בְּאַרְוֵר סָגִי לִיָּהּ – וְכִי מִסְפִּיק לוֹ בְּאַרְוֵר, וְהָרִי כּוֹפֵר בְּעִיקְרָהּ הוּא. אֶלָּא זֶה הֵבֵא עַל הָעֲרֻוֹה (אִשְׁתֵּי אִישׁ) וְהוֹלִיד בֶּן מִמּוֹר, וְהִלְךְ לְבֵין אֹמּוֹת הָעוֹלָם וְעַבְדַּי עֲבוּדָה זָרָה – מִתּוֹךְ בּוֹשֶׁתוֹ שֶׁאִסּוּר לְבֹא בְּקָהֶל וְאִינוּ מוֹצֵא אִשָּׁה הוּא הוֹלֵךְ לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכְבִּים וְעוֹבֵד עֲבוּדַת כּוֹכְבִּים, אַרְוֵרִין אֲבִיו וְאִמּוֹ שֶׁל זֶה שֶׁכָּךְ גָּרְמוּ לוֹ.

וכן דורש גם את כל הארורים על ענין עריות:	
שוכב עם חותנתו ואשת אביו ואם אחותו	כולם נאמרו באשת איש, והפסוק אומר שאם היא גם חותנתו או אשת אביו או אם אחותו יש עליו ארור נוסף
שוכב עם כל בהמה	אשת איש שעשתה מעשה בהמה שמנאפת
מקלל אביו ואמו	הבא על אשת איש מזלזל באביו ובאמו שגידלו גידולין רעים בביתם
משגה עור	מפתה אשת איש שהיא סומא בדבר ואינה יודעת עונשו כמוהו
משיג גבול רעהו	בא על אשת איש הרי השיג גבול בעלה
מכה רעהו בסתר	גורם לו בלחש סתריו שתמות בבדיקת מים המרים
לוקח שוחד להכות נפש	לוקח שוחד מהמנאף לפתות לו אשת איש וגורם לו מיתה
מטה משפט גר יתום	איני יודע לדורשו

ברכה ואחר כך קללה

תֵּנוּ רַבְּנָן, וְנִתְּתָה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וְאֶת הַקְּלָלָה וְגו', מִה תִּלְמָד לֹמֵר, אִם לִלְמַד שֶׁתֵּהָא בְּרָכָה עַל הַר גְּרִיזִים וְקָלָלָה עַל הַר עֵיבָל, הָרִי כְּבֵר נֶאֱמַר אֵלֶּה יַעֲמְדוּ לְכַרְךָ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִיזִים, וְכֹתֵיב וְאֵלֶּה יַעֲמְדוּ עַל הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל, אֶלָּא לְהַקְדִּים בְּרָכָה לְקָלָלָה.

יכול יהיו כל הברכות קודמות לקללות - שייגמרו כל הברכות תחילה עד ברוך אשר יקים וגו' ואח"כ יפתחו בקללה, תלמוד לומר 'בְּרָכָה וְקָלָלָה', בְּרָכָה אַחַת קוֹדֶמֶת לְקָלָלָה אַחַת, וְאִין כָּל הַבְּרָכּוֹת קוֹדֶמֶת לְקָלָלוֹת - שֶׁלֹּא נֶאֱמַרו תְּחִילָה כָּל הַבְּרָכּוֹת וְאַחַר כֵּן כָּל הַקְּלָלוֹת, אֶלָּא נֶאֱמַרו כְּסֵדֵר בְּרָכָה וְקָלָלָה, בְּרָכָה וְקָלָלָה, בְּרָכָה וְקָלָלָה וְכו'.

דינים
באמירת
הברכות
וקללות

לח:

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

מסורת הש"ס

עין משפט
ג' ר מצווה

כל בהן שאינו עולה ד'רובן עובר בשלשה עשרה ירושלמי נאמר
 נזיר פרק כן גדול מהו שיטמא ארס לנשיאת כפיס אחי ד'
 אכל כי כן אמר קמייה ר' יוסי בנסי ר' אחא טממא כהן לנשיאת
 כפיס שמע ר' אחא ואמר אלא לא אמרי ליה כלום חזר ואמר או
 דלמלא לא שמע מיהא אלא כיון
 דלמך ר' יהודה בר פי בשם ר"א
 כל כן שמע דבבבאי ואינו נושא
 את כפיו עובר בעשה וסבר לממר
 שמתעט עשה דוחה למלות לית אמר
 אלא לא אמרינה ליה אימתינה ואלא
 מלקי ליה ו'ר' אבהו חי יתיב וממני
 בני נישתא דקייסרי וסוי תמן מימנא
 וזמא עומנא דנשיאת כפיס אלא
 שאלון לית אחא עומנא דלמילא
 ושאלון ליה אמר להון על נשיאת
 כפיס לא שאלון לי ועל מיללא אמון
 שאלון נד ששעון סו הוה לן דוד
 ומנאן משמט גרמייה ועיקר:
הא דאסיקין פ'קריבום ה"ה אי לא
 סליק אלא דמחוק נפשיה עיי
 מתעט כהונה כמו שאמר בפרק הרוע
 (וחין דף ק"ג) אמר אביי מרשה הוה
 מטיעמא מתעמא ח' עד ששקל נמי
 לא שקילנא לגר ממעלי יומא דכיסורי
 לאחוריק נפשי כבתי ופיתוס דיהא
 אנכי ליה ערביה: **הא דאניסי הא**
דלא אניסי סוף מסכת ר"ה (דף לה)
 אמרי דדוקא הני שבשדות איניסי
 אכל הני דקיימי מתמא לא אניסי:
מחיצה מאי י"ל דדוקא בלא
 אניסי קמעביא ליה אכל
 גדאיקסי פשיטא דמי גרמ מחמיסי
 שבשדות וא"ת אי לא אניסי אמאי
 עיקרי מעט שאחורי הכהנים בלא
 הספק מתיא י"ל סם שאחורי הכהנים
 מרין בעמקן כאלו אין הכהנה
 חשובה בעיניהם דכתיב אמור להם
 פנים כנגד פנים וכן עומדים אחורי
 עורף אכל בהפקס מחמה כיון דלא
 קיימי אחורי עורף לאו מילתא היא דלא
 חוין דקדיש קורא כתיב: מהיה' אסוף
 מס' ר"ה (דף לה) משמע דה"ל תפלה
 וכהי שמעמ ענין פסוק פלג זולין
 (פסחים דף פה) דתנן אבר' סלע מקלמא
 לחון מן האף ופסיס לפסיס מן
 האף ולחון כליחון אמר רב וכן תפלה
 ופליגא דר' יוחנן על נזי דלמך רבי
 יוחנן על לוי אפי' מחמה וכו' מקא
 פשע סתמא דגמי' מומיל' דרבי' ע"מ
 דקיימא

משלם סוף. אהרהי וזו הכהנים חזירו: ושמו את שמי. מלה הכמו
 הדבר כהן להיות זכרה זו שימת שמו על עמו ולא עשהה אורך ישראל
 אלא אורך מקום: ואכריס מבכרין. דלילו ואפי אכריס ישראל
 קאי כ"ע דלמך בלנו טריפות (וחין דף מט). למדנו זכרה לערלא
 מפי כהנים מפי הנזורה לא למדנו
 כשהוא אמר ואפי אכריס הוי אמר
 הכהנים מבכרים את ישראל והקני'ה
 מסמיס על דים: לפקיס. חמיס
 וזמועדיס: שאינו עולה בענדו.
 קודם שסיסיס עליה זכור רלה אריך
 לעלות על הדוכן: ויוד מעוש.
 אלמא צעוד ענדויה בידו בריך ואחי'
 ויוד מעשות אלמא השתא הוה דגמי:
 מעיקרא הוו עקרי כרעייסו. ממוקמן
 צנדויה אכל רחוק היה מקומן מן
 הדוכן ולא ממו עד דגמיה זכרה
 העדויה: וזמן נמי. זכריות אס
 הנצמחו בו. רישא הכי איתא העובר
 לפני המזבח לא יענה אמון אחר
 הכהנים מפני שטריוק ואסו אין שם
 כהן אלא הוה לא ישא את כפיו שלא
 מטיקף דעמו כשזוהי לתפלו ולא עמי
 להשתלי מן שיש אלום ואס הנצמחו
 שהוה מלומד זכרה ולא מטרף דעמו
 נושא את כפיו וזמן לתפלו: רשא.
 לישא את כפיו: וסא לא ענה בענדו.
 אלא דעקף פורחיה וס"מ קמי כהני
 שעוקף מעט רגליו ללך לזר הדוכן
 צנדויה: וזמן. כהמ"ל. לנוס עין.
 שזאי זכר ועומד חסד כממנין:
 מכיון זכרי עין. וזן אולכס משלם:
 כי חסד מוורס דרפס. לעיל מיהא
 משמע זכרי עין זכרה לים וגו'
 כל הון יקרי נגמא וגו'. כי חסד מוורס
 הרשת גמון חזרה על נסוה נפרימין.
 דרכס על זידייס לריות חסיס ושעריס
 זרשסמ כרי שיהוה העופות לחול
 זלו וזן העין חסד מלמדן ממונת
 שזוין זרשסמ צעיר כל בעל כנף
 שרף מן מכיון צעיר לא עזר העין
 ממונתיה: כי כמו שער נכנס
 שער זה על כרמנו לשון פעל הוה
 ונקודתו מומחמ עליו שחזיו קמן וחליו
 פתח וטעמו לנטיה כאלו זה האוכל
 מוצר והשעיר נכנסו על כר עין וכך
 הוה לשון תפליס השעיריס ורימיה ע"ס.
 וממנן סו סרוק פירושו לשון שעיר
 ממיד הוה משער כמס ואלו זה ועד
 ממו: והשעיר זלם מומוט. ולמך
 לממו: והאריך וזן היה לו ואלה
 אחר נושא ממונת וכל לחופס ממנו
 לחוס רעיון וממד זה עליו הרגו:
 בלא לוייס. חצורה שרף עמסה:
 שבשדות. דאניסי מתגלמא ואין יטולין
 לבא: דלא אניסי. העמדן צבנני
 אחורי ההניס לא אניסי אלא שאין
 הכהנה חשובה עליהם לעקור רגליהם
 ולבא לפני הכהנים להיות מתכרסם
 פנים כנגד פנים דת הלך אינם צבלי
 זכרה כדלמ"ס: סה מנכר פנים כנגד
 פנים: מפיקסי דשחוריי. לשון זכיה.
 שחוריי מקום: אישמייר צעיר. מקלמן
 עולין לזכרן והשעיר עוין אמן. לא
 אישמייר צי עשרה לא חשיב לזכרה
 והוה

מסורת הש"ס

תוספת ושבועין
 חשי דרור' הרושע בן לוי
 אמר מחיצה של חור הרושע
 ספקתן בין ישראל
 לאברהם שבשפי' וקשה
 לענין מה מירוי אין לשון
 צוריק קשה מדאמרין פרק
 כל גיור נביח בקמנה
 ויודי כבדולה אין
 משפירין ואי' מילי עליה
 דר' הרושע בן לוי ור' לוי
 לעת ב' ר' חיי' ור' ארי'
 הרושע בן לוי דאפי'
 מחיצה ברל רובי אבל
 לעולם עניו ספקתן ואי'
 הכי קאמר ר' רחם וכן
 סתמלה פרק אין עולין בני
 מסת' הפליס בחיובן בני
 האפי' והפליס בלפנין מן
 האפי' ולחון כליחון אפי'
 ויודי ספקתן ואמר ר' רבי
 וכן הורח' הרושע בן לוי
 שאל אפי' יודי חובתי והתנן
 היה עובר אחורי בית
 הכהנה ושפס קול שומרו או
 קול מילה אין חות לרב
 יצא ושרי' דרחה עובר
 אחורי בית הכהנה ושפס
 קולו (וחין דף ק"ג) ור' רבי
 חובתי אבל לענין דרבי
 שפיריהו דרין מנר קיישי
 זכרובי וקיישו: לויין זה
 אמר ר' דפסקית:

6) ל' דלא נמי פסירי ספי
 יאל דיה יאל לעני דרבי
 ספקתן לזכרן עשרה כהן
 וכו'.

ולא ראינוהו והנהגוהו כל בא לירדנו ופרינוהו בלא מוונת לא ראינוהו והנהגוהו
 בלא לוייה אמר אדא א"ר שמלאי יבית הכנסת שכולה כהנים כולן עולין לדוכן
 למי מברכין אמר ר' זורא לאחותיהן שבשדות איני' והתני אבא בריה דרב
 מנימין בר חייא יעם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה לא קשיא א' הוא
 דאינסי הא דלא אניסי והתני רב שימי מבירתא דשחוריה בית הכנסת שכולה
 כהנים מקצתן עולין ומקצתן עונין אמון לא קשיא' הא דאישתירי' בי עשרה הא
 דלא אישתירי' בי עשרה גופא תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם
 שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה פשיטא אריכי באפי גוצי לא מפסקי
 תיבה לא מפסקא מחיצה מאי ת"ש' דאמר רבי יהושע בן לוי אפילו
 מחיצה של ברזל אמר ר' ישראל לאביהם שבשמים איבעיא להו
 צדדין מהו אמר אבא מר בר רב אשי ת"ש' דתנן ר' יהושע בן לוי פלגיו
 נחמדיהו הילך כולן עולין ומנכרין לאחיהם שבשדות: אריכי באפי גוצי לא מפסקי.
 כהנים מריות בכלל זכרה דלא כן אין לזכר וכו':
 והוה

מסורת הש"ס

מסורת הש"ס
 תורה אור השלב
 1. השוואת שני על בני
 ישראל ואני אברכה
 במידות 10
 2. ואברכה מברכין
 ומקלף' אפי' ומברכו כן
 כל משפחת הארץ
 בראשית יב ג
 3. וישא אורון את ידיו
 אפי' וישא ידיו וברכו
 משפחת דמשפחת העמלק
 והקנעני וישיב' ט
 4. כוב בעד הוא יברך פי
 נתן משפחתו ללך:
 משיכי כב ט
 5. בי דחם מורה דבריה
 בעיני כל בעל ארץ:
 משיכי ט
 6. אפי' תלמא אפי' לית
 ר' עין זלם תנאי
 למשפחתיהו פי כמא
 בשפוח כן הוא אבל
 ושמת יאמר ק' רבלו פי
 עקף:
 משיכי כב ו-1
 7. וישא אורון ידיו לא
 שפכו את דם הקה
 ויענינו לך ראה
 דברים כא ו

משנה

ג' חילוקים בין ברכת כהנים במקדש לשאר מקומות

ברכת כהנים ביצד,

ברכת
כהנים

[א':] **בְּמִדְיָנָה** (מחוץ למקדש) **אוֹמֵר אוֹתָהּ שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת** - שִׁמְפֹּסִיקִים הַכֹּהֲנִים בֵּין פְּסוּק לְפִסּוּק, וְעוֹנִין הַצִּיבּוֹר אִמּוֹן. וּבְמִקְדָּשׁ בְּרָכָה אַחַת, לְפִי שֶׁאֵין עוֹנִין אִמּוֹן בְּמִקְדָּשׁ, וְאֵין צָרִיךְ כֵּאֵן שׁוֹם הַפֶּסֶק.

[ב':] **בְּמִקְדָּשׁ אוֹמֵר אֵת הַשֵּׁם** (דף לח) **כְּכַתְּבוּ** - בִּיּוֹד הִי, וּבְמִדְיָנָה בְּכִינוּיוֹ - בְּאֶלֶף דַּלֶּת.

[ג':] **בְּמִדְיָנָה, כֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֵת יָדֵיהֶן כְּנֹגֵד בְּתַפְיָהֶן**, מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ נְשִׂאוֹת כַּפַּיִם. וּבְמִקְדָּשׁ עַל גַּבֵּי רִאשִׁיתָן מִפְּנֵי שֶׁבְּמִקְדָּשׁ מִבְּרַכִּין אֵת הָעַם בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ וּשְׂכִינָה לְמַעַלָּה מֵאֲצַבְעוֹתֵיהֶם, חוּץ מִכַּהֵן גְּדוֹל שְׂאִינוֹ מַגְבִּיָּה אֵת יָדָיו לְמַעַלָּה מִן הַצִּיץ, מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם כְּתוּב עֲלָיו.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִף כַּהֵן גְּדוֹל מַגְבִּיָּה יָדָיו לְמַעַלָּה מִן הַצִּיץ, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּשֶׂא אֶהְרֹן אֵת יָדָיו אֶל הָעַם וַיְבָרְכֵם.

גמרא

ברכת כהנים בלשון הקודש

תנו רבנן, כה תברכו, בלשון הקודש.

אתה אומר בלשון הקודש, או אינו אלא בכל לשון.

נֶאֱמַר כֵּאֵן כֹּה תְּבָרְכוּ, וְנֶאֱמַר לְהֵלֵן (בְּבִרְכוֹת וּקְלָלוֹת שְׁבַהֵר גְּרִיזִים) אֱלֹהֵי יַעֲמֹדוּ לְבָרֵךְ אֵת הָעַם, מִה לְהֵלֵן בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, אִף כֵּאֵן בְּלִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ לְלַמּוֹד זֹאת מִגְזִירָה שׁוֹוָה, אֲלֵא הֲרִי הוּא אוֹמֵר כֹּה, עַד שֶׁיֵּאֱמָרוּ בְּלִשׁוֹן הַזֶּה.

ברכת כהנים בעמידה

תניא אידך, כה תברכו, בעמידה.

אתה אומר בעמידה, או אינו אלא אפילו בישיבה, נאמר כאן כה תברכו, ונאמר להלן אלה יעמדו לברך, מה להלן בעמידה, אף כאן בעמידה.

רבי נתן אומר: אינו צריך ללמוד זאת מגזירה שווה, אלא הרי הוא אומר 'לשרתו ולברך בשמו', מה משרת (העובד במקדש, צריך להיות) בעמידה, אף מברך בעמידה. ומשרת גופיה מנלן שצריך להיות בעמידה, דכתיב 'לעמוד לשרת'.

ברכת כהנים בנשיאות כפים

תניא אידך, 'כה תברכו' בנשיאות כפים - שיגביהו את ידיהם.

אתה אומר בנשיאות כפים, או אינו אלא שלא בנשיאות כפים, נאמר כאן 'כה תברכו' ונאמר להלן (ביום השמיני למילואים) 'וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם', מה להלן (ביום השמיני למילואים) בנשיאות כפים, אף כאן (בברכת כהנים) בנשיאות כפים.

קשיא ליה לרבי יונתן, אי מה להלן (במילואים) כהן גדול וראש חודש (שהיה זה בראש חודש ניסן) ועבודת צבור, אף כאן [בברכת כהנים מה שצריך נשיאות כפים הוא רק כשהמברך הוא] כהן גדול וראש חודש ועבודת ציבור.

רבי נתן אומר: אינו צריך ללמוד דבר זה מגזירה שווה, (שהרי קשה על כך כמבואר בדברי רבי יונתן), אלא הרי הוא אומר לגבי שירות בעבודת המקדש: 'לעמוד לשרת בשם ה', הוא ובניו כל הימים', מקיש בניו לו, מה הוא (אהרן) בנשיאות כפים (במילואים), אף בניו בנשיאות כפים (בכל ברכת כהנים), וכתיב 'כל הימים', הרי שאין זה דוקא בראש חודש ובעבודת ציבור, ואיתקש ברכה לשירות שכתוב 'לשרתו ולברך בשמו', ועל כן אף שהפסוק שכתוב בו 'הוא ובניו' נאמר בשירות, לומדים זאת על ברכה.

ברכת כהנים במקדש בשם המפורש

ותניא אידך, 'כה תברכו את בני ישראל', בשם המפורש. אתה אומר בשם המפורש, או אינו אלא בכינוי, תלמוד לומר, 'ושמו את שמני, שמני המיוחד לי'.

יכול אף בגבולין כן - שמא תאמר שגם מחוץ למקדש מברכים בשם המפורש, נאמר כאן 'ושמו את שמני, ונאמר להלן 'לשום את שמו שם', מה להלן (מה שנאמר 'לשום את שמו שם') נאמר על בית הבחירה, אף כאן (מה שנאמר 'ושמו את שמני' שמברכים בשם המפורש) היינו בבית הבחירה.

רבי יאשיה אומר: אינו צריך להיקש זה, אלא הרי זה נלמד מגוף הפסוק: הרי הוא אומר 'בכל המקום אשר אופיר את שמני אבוא אליך', ויש לשאול: 'בכל מקום' סלקא דעתך - וכי עולה על דעתך שבכל מקום מזכירים את שם המיוחד, הרי כתוב 'זה שמני וזה זכרי', שאין קוראים את השם כמו שהוא נכתב. ועוד, אם אין מקום מיוחד להזכרת השם נמצא שבכל מקום שכינה באה ושורה, אלא מקרא זה מסוּרס (מהופך) הוא - בכל מקום אשר אבוא אליך וברכתך, שם אופיר את שמני - והיכן אבוא אליך וברכתך, בבית הבחירה, נמצא שמה שנאמר: 'שם אופיר את שמני' היינו בבית הבחירה.

אמור להם – לכולם

תניא אידך, 'כה תברכו את בני ישראל', אין לי אלא בני ישראל, גרים נשים ועבדים משוחררים מניין שגם אותם צריך הכהן לברך, תלמוד לומר 'אמור להם', לכולהו – לכולם.

פנים כנגד פנים

תניא אידך, 'כה תברכו', פנים כנגד פנים.

אתה אומר פנים כנגד פנים, או אינו אלא פנים כנגד עורף – שאין הציבור צריכין להסב פניהם לצד הכהנים, תלמוד לומר 'אמור להם' כאדם האומר לחבירו.

ברכת כהנים בקול רם

תניא אידך, 'כה תברכו', בקול רם.

או אינו אלא בלחש, תלמוד לומר 'אמור להם' כאדם שאומר לחבירו.

אם לקרוא לכהנים לעלות לדוכן (באמירת 'כהנים')

[אביי:] אמר אביי: נקטינן, לשנים קורא כהנים – כשיש שם שני כהנים לברך, אזי השליח צבור כשגמר ברכת מודים קורא אותן 'כהנים', והן הופכין פניהן לצד העם לברכם.

ולאחד – אם יש רק כהן אחד בבית כנסת, אינו קורא כהן אין החזן קורא לו 'כהן', אלא הוא עולה מעצמו, שנאמר 'אמור להם' – לשנים.

[רב חסדא:] ואמר רב חסדא: נקטינן כהן קורא כהנים – אם שליח צבור כהן הוא, קורא ומזהיר את חביריו העומדים לפניו להחזיר פניהם ולברך את ישראל.

ואין ישראל קורא כהנים – ואם שליח צבור ישראל הוא אינו אומר 'כהנים', שנאמר 'אמור להם', אמירה (עמוד ב) משלהם תהא – אזהרה זו הכהנים יזהירו.

[הלכתא:] והילכתא כוותיה דאביי [שלאחד אין החזן קורא]. ולית הילכתא כוותיה דרב חסדא [אלא גם אם השליח צבור ישראל הוא קורא כהנים].

מאמרי רבי יהושע בן לוי

(סימן [א] מתאנה [ב] לברכה [ג] דוכן [ד] בעבודה [ה] כוס [ו] מכיר [ז] נהנה [ח] בעגלה).

[מאמרים על ברכת כהנים]

[מאמר א':] אמר רבי יהושע בן לוי: מניין שהקדוש ברוך הוא מתאנה לברכת כהנים, שנאמר 'ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם', הפסוק תולה את הברכה בצורך גבוה (ושמו את שמי), הרי שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים להשים את שמו על ישראל.

[מאמר ב':] ואמר רבי יהושע בן לוי: כל כהן שמברך, מתברך, ושאינו מברך, אין מתברך. שנאמר 'ואברכה מברכך'.

[מאמר ג':] ואמר רבי יהושע בן לוי: כל כהן שאינו עולה לדוכן, עובר בשלשה עשה, 'כה תברכו', 'אמור להם', 'ושמו את שמי'.

רב אמר: חוששין שמא בן גרושה או בן חלוצה הוא.

ולא פליגי, הא – זה שאמרנו שעובר בג' עשה, (ואין חוששים שהוא בן גרושה ובן חלוצה), מדובר דסליק לפרקים – שעולה פעם בכמה זמן, כגון בחגים ובמועדים, וממילא לא חוששים שהוא בן גרושה וחלוצה. הא – זה שאמרנו שחוששים שהוא בן גרושה ובן חלוצה, מדובר דלא סליק לפרקים – שאינו עולה כלל.

[מאמר ד':] ואמר רבי יהושע בן לוי: כל כהן שאינו עולה בעבודה (בברכת רצה) שוב אינו עולה, שקודם שיסיים שליח צבור ברכת 'רצה' צריך לעלות דוכן, שנאמר 'וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשת החטאת והעולה והשלמים', הרי שלא גמר את העבודה וירד מהמזבח עד שבירך את העם, ואח"כ 'וירד מעשות החטאת' וכו', מה להלן (בבית המקדש ברכת כהנים) בעבודה, אף כאן (בשאר מקומות ברכת כהנים) בעבודה – שעולה כאשר החזן בברכת 'רצה'.

שואלת הגמרא: איני – האמנם, והא רבי אמי ורבי אסי סלקי – והרי רבי אמי ורבי אסי היו עולים לדוכן אחרי שסיים החזן ברכת רצה.

עונה הגמרא: רבי אמי ורבי אסי מעיקרא הוו עקרי כרעיהו – רבי אמי ורבי אסי היו עוקרים את רגליהם ממקומם בברכת רצה, אבל מקומם היה רחוק מהדוכן, ממטא לא הוה מטו התם – ולכן לא באו לדוכן אלא אחרי ברכת רצה, אמנם כיון שעקרו רגליהם בברכת רצה יכלו אחר כך לעלות לדוכן ולברך, וכדתני רבי אושעיא: לא שנו שאין מברך ברכת כהנים אם לא עלה לדוכן ברצה אלא שלא עקר את רגליו, אבל עקר את רגליו בברכת רצה, עולה.

ותנן נמי על כהן העובר לפני התיבה: אם הבטחתו שנושא את כפיו וחוזר לתפלתו, רשאי לברך את העם אף שהוא באמצע תפילת שמונה עשרה, והוינן בה – והתעסקנו בכיזור ברייתא זו: הא לא עקר – והרי אם הוא עובר לפני התיבה אינו עוקר רגליו בברכת רצה, אלא דנד פורתא – אלא צריך לומר שזו מעט בברכת רצה לצד הדוכן, ודי בזה, הכא נמי דעקר פורתא – כאן גם (רבי אמי ורבי אסי) עקרו את רגליהם בברכת רצה ללכת לצד הדוכן, ולכן יכלו אחר כך לעלות לדוכן לאחר ברכת רצה.

אלא שאין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבא לפני הכהנים להיות מתברכים פנים כנגד פנים כדת, הלכך אינם בכלל ברכה, כדאמרינן 'כה תברכו' - פנים כנגד פנים.

שאלה: הרי שנינו שבית כנסת שכולם כהנים, רק חלקם עולים

שואלת הגמרא: וְהִתְנִי רַב שִׁמְיָא מְבִירָתָא דְשִׁחּוּרֵי [מבירה (בית נאה ומיוחד) של שחורי מקום]:
בֵּית הַכְּנֶסֶת שְׂכוּלָה כֹהֲנִים, מִקְצָתָן עוֹלִין, וּמִקְצָתָן עוֹנִין אָמֵן.

עונה הגמרא: לֹא קָשְׁיָא, הָא – זֶה שֶׁאִמְרָנוּ שְׁחֵלֵק עוֹלִים וְחֵלֵק אִינָם עוֹלִים, הֵיינו בְּאוֹפֵן דְאִישְׁתִּיר בֵּי עֶשְׂרָה – שְׁנֵשָׁר עֶשְׂרָה מְלַבֵּד מִי שְׁעֵלָה לְדוּכָן (כְּגוֹן שִׁישׁ שֵׁם י"א או י"ב כֹהֲנִים), עַל כֵּן מִקְצָתָם עוֹלִים, וְעֶשְׂרָה אִינָם עוֹלִים וְעוֹנִים אָמֵן, [שְׁכֹאֲשֶׁר יֵשׁ רַק כֹהֲנִים, (וְאִין יִשְׂרָאֵל הַמְתַּבְּרָכִים), מַעֲלָת עֶשְׂרָה כֹהֲנִים הָעוֹנִים אָמֵן עַל הַבְּרָכָה, עֲדִיפָה עַל רִיבּוּי כֹהֲנִים הַמְתַּבְּרָכִים].

הָא – זֶה שֶׁאִמְרָנוּ שְׂכוּלָם עוֹלִים לְדוּכָן, הֵיינו בְּאוֹפֵן דְלֹא אִישְׁתִּיר בֵּי עֶשְׂרָה – שֶׁלֹא נִשְׂאָרוּ עֶשְׂרָה (כְּגוֹן שִׁישׁ שֵׁם רַק עֶשְׂרָה כֹהֲנִים, וְכִיוֹן שֶׁאֶחָד עוֹלָה לֹא נִשְׂאָרִים עֶשְׂרָה לְעֹנֹת אָמֵן), הֵילֵכֵךְ כּוֹלֵן עוֹלִין וּמְתַבְּרִין לְאַחֵיהֶם שְׁבִשְׁדוֹת.

עם שאחורי הכהנים

גּוּפָא, תְּנָא אַבָּא בְּרִיה דְרַב מְנַיִמִין בַּר חֵיָא: עִם שְׂאֲחוּרֵי כֹהֲנִים – אֵלוּ שְׁעוּמְדִים (בְּבֵית כְּנֶסֶת) מֵאַחוּרֵי הַכֹהֲנִים, אִינָן בְּכֻלָּל בְּרָכָה.

הפסק אנשים, או תיבה בין הכהן לישראל

פְּשִׁיטָא, אַרְיֵכִי בְּאַפִי גּוּצִי לֹא מִפְּסָקִי – אֲנָשִׁים גְבוּהִים הָעוֹמְדִים לְפָנַי נְמוּכִים, אִינָם מִפְּסָקִים, (שֶׁאִם אֵדָם נְמוּךְ עוֹמֵד בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וּבֵיינו לְבִין הַכֹהֲנִים עוֹמֵד אֵדָם גְבוּהָ, אִין הַגְבוּהָ נִחְשָׁב הַפְּסָק בֵּין הַנְמוּךְ לְבִין הַכֹהֵן), דָּאֵם כֵּן אִין לְדַבְּרֵי סוּף.

כְּמוֹ כֵּן תֵּיבָה בֵּין הַכֹהֵן וּבֵין הַיִּשְׂרָאֵל הַמְתַּבְּרָךְ לֹא מִפְּסָקָא – אִין נִחְשַׁבְתָּ הַפְּסָק.

הפסק מחיצה

מְחִיצָה, מְאִי, הָאֵם הִיא נִחְשַׁבְתָּ הַפְּסָק.

תָּא שְׁמַע, דְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי: אִפִּילוּ מְחִיצָה שֶׁל בְּרוֹזַל אִינָה מִפְּסָקָתָ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהֶם שְׁבִשְׁמִים.

העומדים בצידו הכהנים אם בכלל הברכה

איבעיא להו, צדדין מהו – העומדים בצידו הכהנים האם הם בכלל הברכה.

אמר אבא מר בר רב אשי: תא שמע, דתנן, נתכוון להזות מי אפר פרה אדומה לפניו, והזוה לאחוריו, (וגם שם היו שם כלים הצריכין הזאה), או שנתכוון להזות לאחוריו והזוה לפניו, הזאתו פסולה, שצריך כוונה לטהרה, כדכתיב 'והזוה הטהור על הטמא' שיהא מתכוין לו.

נתכוון להזות לפניו, והזוה על צדדין שבפניו – צדדין שמקבילים אליו, הזאתו כשרה, שצדדים שלפניו דינם כלפניו. וכן כאן העומדים בצידו הכהן – הרי זה כעומדים לפניו, והרי הם בכלל הברכה.

[ביאור זה הוא על פי הבית יוסף (סי' קכח), אמנם יש מבארים שהגמרא מדברת על צדדים שלפניו ואילך, שהעומד בצידו הכהנים לפניו הוא בכלל ברכה. אבל מי שעומד בצידו הכהנים במקביל עליהם (בשורה אחת איתם) אינו בכלל ברכה].

טמרת הש"ס

16 מילה: 10, 11 ו' וי' תי'
ברכות: 11 ד' ר' ר' ב' ש'
10 ו' 10, 11 ד' 11 ג' 11 ב'
11 ש' 11 ש' 11 ש'
11 ש' 11 ש' 11 ש'
11 ש' 11 ש' 11 ש'
11 ש' 11 ש' 11 ש'

תורה אור השלם

- 1. ופחתה עורא דהספר
לענין כל העם כי מיל
כל העם היה ופחתה
עמוד כל העם
2. ודומלתו כי לא ידבר
כי עמוד לא עני עור.
אויב לו ש'
3. וקראו בו לפני היריבו
אשר לפני שער הדין
הואו עד מחצית היום
נגד העניים ורשעים
והעובדים והואו כל העם
אל אפי הנהרדה
4. שאו דרבם קוש
והרכו את:
החלים קלר ב

תגרות הב"ח

16 ישי' דיה ולא ספספי
ובי' לטן מספס ואויל
והלא: י' ב' ע' ש'
תלעה דק' ע' ש'
16 ישי' דיה ולא ספספי
ובי' לטן מספס ואויל
והלא: י' ב' ע' ש'
תלעה דק' ע' ש'

מזבח רש"י

קפנוריא. מקור ילעט
דקן פת המעט והיה
11: ואל ספספי על
ראשו עם קודש. כסוי
נג קקע. הוילן על נגי
מסמין ליש לאויל.
כלה כסופע על ראש
העם (100). ולא נשארו
כפי' לזון לנחת הכהים
לי' הכהים לזכר' לזכר
כזון לה' כי' אלוהים מלך
העולם. אפי'
קדשנו
(במזבח קדש) קדשנו
כל אהין (100)

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

למ.

עין משפט
גר מצוה

16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'
16 מ' מ' מ' מ' מ'

הרספות שאנין

כיון ופחתה ספר הנהר
אמר דברא אפי' ברבי
סוטה: פי' שרבים אכל א
מחר אפי' לית לן בה
דאפי' רבירות רב
אפי' ראה לרית דאפי'
היה היה ללמודא לאיתוי
היה רב ששת ולומר
סוטה: ביה הנהר. עין כן
ברא לי דרב ששת 11 לא
פליג דברבי הלכה שרי.

16 י' ל' ד' ש' ש' ש'
דלכה ש' ש' ש' ש'

והוא לאחיו. וקף שם היו כלים הליכין הוא: סוטה פסול.
דבעין כוונה לטורה דכתיב (במדבר יט) והיה הטובר על הטמא
שיהא מתכוין לו: על מלדודו כפסונו. לדדין שיש ממנו ולהלן ולא לדדין
שישנו ממנו ולאחר. והכי נמי העומדין נלדדין של כהן היינו ולהלן
בכלל ברכה כן דכפסונו דמי אכל של

איהוה לאחיו לאחיו והוה לפניו הואתו
פסולה לפניו והוה על צדין שבפניו הואתו
כשרה אמר רבא בר רב הונא זכיון שנפתח
ספר תורה אסור לספר אפילו ברבר הלכה
שנאמר ובפתחו עמרו כל העם ואין עמידה
אלא שתיקה שנא' והוחלתו כי לא ידברו
כי עמרו לא ענו עור ר' זירא אמר רב חסדא
מחבא ר' ואוני כל העם אל ספר התורה ואמר
ר' הירושע בן לוי יכל כהן שלא נשל דיוו לא
ישא את כפיו שנאמר י שאו דריכם קדש
וברכו את ה' שאלו תלמידיו את ר' אלעזר
בן שמוע במה הארכת ימים אמר להן מימי
לא עשיתי בית הכנסת קפנוריא ולא פסעתי
על ראשי עם קודש ולא נשאתי כפי בלא
ברכה מאי מברך אמר רבי זירא אמר רב
חסדא אשר קדשנו בקדושתו של אהרן
וצונו לברך את עמו ישראל באהבה כי
עקר כרעיה מאי אמר ר' יהו רצון מלפניך ה'
אלהינו שתהא ברכה זו שצוינונו לברך
את עמך ישראל לא יאא בה מבשול ועון
וכי מוהדר אפיה מציבורא מאי אמר אדבריה
רב חסדא לרב עוקבא ודרש ר' רבננו של
עולם עשינו מה שגורת עלינו עשה עמנו
מה

דקיימא לן כוומיה ומדומה דהכי פסק דבינו חננאל דבכל דוכתא
קיי"ל כר' הושע בן לוי ומקשה מפ' כל גגות (שבתין דף 35.) דיתבי
ר' זירא ורבה בר בר חנין וימידי אביי וימידי וקאמר שבע מיניה
ממתני' דיורי גדולה בקטנה ואין דיורי קטנה בגדולה וכו' עד צבור
בגדולה ושלום צבור בקטנה יואלפין
די חובתן צבור בקטנה וש"ס בגדולה
אין יואלפין די חובתן משעה בגדולה
ואף בקטנה מלטרפין משעה בקטנה
ואף בגדולה מלטרפין וא"ה גדולה
וגדלה דלא דמי דהיא דליכא עשרה
בגדולה אלמא לענין תפלה לא אמר
אפילו ממיליה של ברזל אין מפסקת
בגדולה ושלום צבור עמין ואחד
בגדולה כיהא לא תמוך שמוציא שני
הגדולה יואל גם זה שנלחמת כר"ג
למדין דוקא אפילו ממיליה וכו' שהרי
מוציא אפילו אמיו שצעות כדלמא
במסקת ראש השנה (דף 35.) אכל
היא לזכרין לנרופיהו ודאי לא
מנטפיה והיא דפ' אין עומדין (בבבבב
דף 35.) דלמ' ללעזר מיום שמבי צית
התקנה פסקה חומת ברזל צין
ישראל לאביין שצעות לא שייכא
לשכל דהיא אמר לגבי הא שאין
תפלגן מקובלת כערו עומן שצעות"ק
קיים מיהו לענין זה אין מפסקת אס
יתבדכו הזכור ע"י ברכת כהנים
שעמדין בבית הכנסת או יואל ש"ס
לדי חובתן גם זה יתבדק ויואל די
חובתו עמין דלפני אבינו שצעות
לא תלי בספקת מחילה:

והוה על הצדין שבפניו הואתו

כשרה. כירושלמי בפרק אין עומדין אמר' הדא אמרה העומדין מן הגדלין בכלל ברכה: ב"רן שנפתח ספר תורה אסור לרבי אפי'
ברבר הלכה. מסמין מפרק קמא דברכות (דף 7.) דלמך רב שמש היה מהדר אפיה וגרים אלמך איסורו בדיעו ואין צדין ומעניו למימר
דמהדר אפיה שאני אז ימי רב שמש שאני משום דהוה פטור מקריאה משום דהוה דברים שצדכתי אהם רשאו לאומנן
על פה וכיון דפטור מקריאה אפילו בשעת שמיעה היה יכול לעסוק בדברי הלכה והיינו דקאמר אן צדין כגון דברי הלכה (כגון) דברים
דעל פה ואינוסו מדיעו דברים שצדכתי מיהו מסתבדא כפירוש ר"ה דפי' התם דוקא רב שמש וכיואל זו דמיתורו חומתו אבל כחלנא
כרנא כפיראן לן קאלמך רנא כיון שנפתח ס"ת וכו' והאי דהוה מהדר אפי' י"ל דלא היא אורחא דלמימלא לאיעשוקו בדברי הלכה דכרנא
צירורא עבוד שן עטוקין בשמיעת המורה:

כ"ה כהן שלא נפ"י ירו. פירש רש"י אמר לי רבי אס נטל ידיו שחרית ונטהר כהן אלוו לזכר יטול לזכר כשעולה לזכרון ומדומה שדומתק
מהגות מלמד שהרי אין לשונו משמע כך דפירש שלא נטל ידיו לפני עלוהו לזכון משמע ממש סמוך ועוד דמיימי גמורה קרא שאו
דיכם קדש וברכו משמע חיפך לנטילת ידים ברכת כהנים דמשמע ליה שפתא דבברכת כהנים משמע קרא דהיא כשנאסות ידים ומשמע
בירושלמי פ"ח דברכות דבברכת דמשמע קרא בעינן נטילת ידים סמוך לה דמיימי לה התם אצרכת המזון והכי אימת שלשה תסיבות
הן חיפך לנטיעה שמיעה שאמר וסמן ושמע חיפך לנטילת ידים ברכה שנא' שאו דיכם וברכו חיפך לנאולה תפלה שנא' יהיו לזכון אמרי
פי וגו' וכתבי דמריה יעקב ר' זיוס ליה וצפ' כילך מגרבין (ברכות 33.) משמע דהיא ברכה אירי בברכת המזון מיהו משמעין מינה דבעינן
חיפך לנטילת ידים בברכת דמשמע ביה קרא והכא מיימי לה אצרכת כהנים ועוד אי מיימי הכא בשלם נטל ידיו כשחריית אמאי נקטו
כהן לנאסות כפיס חיפוק ליה משום דברי מורה שצריך לטול ידיו כדלמרי' צפ"ק דברכות (דף 7.) וצפ"ק (סע ד:) אמר רבי חיאל בר רב
אפי' אימנו סגיאין הוה קאימנן קמיה דרב לתמוי לן פירקה בספירא דבי רב ומקדים וקאי ומשי דיה ומברך ומנח מפלין והכי אמר לן
ואמר נמי התם א דבעי להאדורי כמר מוא לנטי' לקיש מיל ומה לי ק"ש ומה לי ברכת כהנים אי משום דלצריך ברכה לפניה הכא נמי
לצריך ברכה לפניה כדלמך לקמן להכי מסבדא דהכא נטילת ידים חיפך לנטיעה מיידי ושיעור תסיפה איכא לנטיעה מחסיפת תסיפה לנטיעה
דלמרי' צפ"ק לה ספסולין (ובבבב 33.) כל התמימות שהיו עם קורא אני בהם חיפך לנטיעה שחטה חוץ מזו שהיתה כערו נקטור שאין
מזרוע יוכל ליכנס שם אלמא כדי מהלך משער נקטור עד בית המצבים לא חשיבה תסיפה ובמסקת מדות (פי"ה מ"ה) משמע דלא הו
ליתו משערין ואימא אהמ מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אהרן חזר וי"ח אמה:

ובי מוהדר אפיה מצבורא מאי אמר. מדר נשיאת כפיס מפי' רבינו שלמה עוקר רגליו בעצוה ממקומו וכל לפני המזבח ומתפלל יהי רצון
שפתא ברכה זו וכו' ומאריך בה עד שיאמרו אמן של הוראה מפי הצבור וקורא כהנים אס שנים הם ואם אחד אינו קורא ש"ס והוא
מחזיר פניו מאליו כדכתיב דלמך לעיל לאחד אינו קורא וכשכלה דבור מהקורא מגרבין אשר קדשנו כו' ואמר כך מתחילין בברכה וכשכלה
אמן אחרון מפי צבור כן מחזירין ובופיין קשרי אלצעותיהן אס רוצין ושלום צבור מחילי שיש שלום והכהנים תפלגו רבנו של עולם עשיו
מה שגורת וכו' ומאריך בה עד שתכלה ברכה מפי שלום צבור עוקרין רגליהן והולכין להן: בשאלמות פרתא ויקח קרח כהן שעבד עובדת
כוכביס' לא ישא את כפיו דגרע מהורג את הנפש דלמרי' צפ"ק אין עומדין (ברכות 33.) כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו ורבינו גרסוס
מאור הגולה השיב בתשובתו ונשא כפיו וקורא ראשון כמורה דכיון דמור כשנשיב חזר לקדושתו דמנן כסוף מסכת מנחות (דף 97.) אך
לא יעלו הכי כבודות אל מוצא ה' בירושלים כי אס אכלו ממות בתוך אחיהם והכי הן כבעלי מומין שמוקדין ואוכלין וכשם שבעלי מומין
נושאין את כפייהם וקורא ראשון כמורה וקף זה שאס לא תאמר כן מנאאת מרפה ידיון של בעלי מצובה שאימרו' או לאותה בושא או לאותה
לכמה וימננו משעות משהו ואמר ר' יוחנן כל האומר משהו אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיון של בעלי מצובה ומלא דברי רבי שמעאל'
הואיל והלך זה ועשה כהן' לליליים אדמה אכן אחר הגופל וכו': ונ"ע"מ מוס' מנחות קט. ד"ה לא ישמש ומוס' מענין ס. ד"ה י' מה':

וְהִזָּה לְאַחֲרָיו לְאַחֲרָיו וְהִזָּה לְפָנָיו, הַזֹּאתוּ פְּסוּלָה לְפָנָיו וְהִזָּה עַל צְדָדֵינָ שֶׁבְּפָנָיו [הַתְּבַאֵר בַּדָּף הַקּוֹדֵם].

כיון שנפתח ס"ת אסור לספר

אָמַר רַבָּא בַּר רַב הוֹנָא: כִּיּוֹן שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה – כַּשֶּׁהֲתַחִיל לִקְרוֹא בּוֹ, אָסוּר לְסַפֵּר (לְדַבֵּר) אֶפְיָלוּ בְּדַבְרֵי הַלְכָה.

שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבִפְתָחוּ עִמְדוֹ כָּל הָעַם', וְאִין עִמְיָדָה אֵלָא שְׁתִּיקָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהוֹחַלְתִּי כִּי לֹא יִדְבְּרוּ בִּי עִמְדוֹ לֹא עָנוּ עוֹד' (וְהַמְתַּנְתִּי שִׁיעֵנוּ כִּי בַתְּחִילָה לֹא דִיבְרוּ, עַד כִּי שִׁתְּקוּ לְגַמְרִי וְלֹא עָנוּ עוֹד).

רַבִּי זִירָא אָמַר רַב חֲסֵדָא מִהֶבְא – מִכַּאֵן לּוֹמְדִים שֶׁלֹּא לְדַבֵּר כַּשֶּׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה, שִׁכְתוּב: 'וְאֶנִּי כָּל הָעַם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה'.

כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לׁוֹי: כָּל כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו [לְפָנָי עֲלוֹתוֹ לְדוּכָן] לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ (בְּנִטִּילַת יָדַיִם) וּבְרַכּוּ אֶת ה'.

לא נשאתי כפי בלא ברכה

שֶׁאֵלּוּ תִּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שָׁמוּעַ, בְּמַה הָאֲרַכְתָּ יָמַי – אִיזָה זְכוּת בִּידֶךָ שֶׁהֲאֲרַכְתָּ יָמַי. אָמַר לָהֶן: מִיָּמַי לֹא עָשִׂיתִי בֵּית הַכִּנְסֵת קַפְנִדְרִיא – לְקַצֵּר דְּרָכֵי דֶרֶךְ בֵּית הַכִּנְסֵת לְהִיכְנֵס בַּפֶּתַח זֶה וּלְצֵאת כְּנַגְדּוֹ.

וְלֹא פָּסַעְתִּי עַל רֵאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ – שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבֵי הַתְּלַמִּידִין בְּבֵית הַמְּדַרְשׁ עַל גְּבֵי קִרְקַע, וְלֹא הִלְכְתִּי בִּינֵיהֶם כִּשְׁהֵן יוֹשְׁבֵינָ, (שֶׁהָהוּלָךְ בֵּין הַתְּלַמִּידִים לִילָךְ לִישֵׁב בְּמִקוּמוֹ מֵרַחֵיב פְּסִיעוֹתָיו בַּעַל כְּרָחוּ, וְנִרְאָה כְּפוּסַע עַל רֵאשֵׁיהֶם, לְפִיכֶךָ צָרִיךְ לְהַקְדִּים לְהִיכְנֵס, אוֹ לְשַׁבֵּת בַּחוּץ).

וְלֹא נִשְׂאֵתִי כַּפִּי בְּלֹא בְּרָכָה, שִׁכְהֵן הִיָּה.

נוסח הברכה על ברכת כהנים

מְבַרְרַת הַגְּמֵרָא: מֵאֵי מְבָרֵךְ – מֵהַ נּוֹסַח בְּרַכַּת כֹּהֲנִים.

אָמַר רַבִּי זִירָא אָמַר רַב חֲסֵדָא: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּקִדּוּשְׁתּוֹ שֶׁל אֱהָרֹן וְצִוְּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה.

נוסח יהי רצון שאומרים הכהנים בתחילה

מבררת הגמרא: **כי עקר כרעיה** – כאשר הכהן עוקר רגליו (בברכת רצה) להעלות לדוכן, ופניו כלפי ארון הקודש, **מאי אמר**.

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל לא יהא בה מכשול ועון.

נוסח יהי רצון שאומרים הכהנים בסוף

מבררת הגמרא: **וכי מהדר אפיה מציבורא** – וכאשר גומר הכהן לברך 'ברכת כהנים' ומחזיר פניו לצד הארון קודש עד שיגמור שליח צבור 'המברך את עמו ישראל בשלום', **מאי אמר**.

אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש – הנהיג רב חסדא את רב עוקבא, כלומר טייל עמו במבואות העיר, וכך דרש ואמר שנוסח תפילת הכהנים לאחר ברכת כהנים היא: **רבוננו של עולם, עשינו מה שצוית עלינו, עשה עמנו** (עמוד ב) **מה שהבטחתנו** – שתסכים על ידינו, כדכתיב 'ואני אברכם', ועל כן אנו מבקשים **'השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל וגו'**.

סדר הדברים בברכת כהנים

אמר רב חסדא: אין הכהנים רשאים לכוף קישרי אצבעותיהן [לסגור את האצבעות (שכאשר מברכים פושטים את אצבעותיהם)] **עד שיחזרו פניהם מן הצבור**.

אמר רבי זירא אמר רב חסדא: אין הקורא (השליח ציבור האומר 'כהנים') **רשאי לקרות 'כהנים', עד שיכלה אמן** (של סוף ברכת מודים 'הטוב שמך ולך נאה להודות') **מפי הצבור**.

ואין הכהנים רשאים להתחיל בכרכה, עד שיכלה דיבור מפי הקורא – עד שהשליח ציבור יגמור תיבת 'כהנים'.

ואין הצבור רשאים לענות 'אמן', עד שתכלה ברכה מפי הכהנים.

ואין הכהנים רשאים להתחיל בכרכה אחרת (כגון בפסוק 'אר ה' פניו אליך ויחונך'), **עד שיכלה אמן מפי הצבור** (כגון שיסיימו לענות אמן על 'ברך ה' וישמרך').

ואמר רבי זירא אמר רב חסדא: אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הצבור, עד שיתחיל שליח צבור בשים שלום.

ואינן רשאים לעקור רגליהם מן הדוכן ולילך, אלא עומדין כפופין לפני התיבה עד שיגמור שליח צבור שים שלום.

מתי הצבור רשאים לענות אמן על ברכת העולה לתורה

ואמר רבי זירא אמר רב חסדא: אין הצבור רשאים לענות אמן [על ברכתו של הקורא (שבימיהם מי שעלה לתורה הוא היה קורא)] עד שתכלה ברכה מפי הקורא. ודין זה אינו מיוחד לקריאת התורה אלא דין כל הברכות כך הוא שאין עונין אמן עד שתכלה הברכה מפי המברך.

ואין הקורא רשאי לקרות בתורה, עד שיכלה אמן מפי הצבור, שאי אפשר לשמוע את הקריאה כשנשמע עדיין אמן מפי הציבור.

ואין המתרגם רשאי להתחיל בתרגום, עד שיכלה פסוק מפי הקורא.

ואין הקורא רשאי להתחיל בפסוק אחר, עד שיכלה תרגום מפי המתרגם, שאי אפשר לשמוע גם את התרגום וגם את הקריאה יחד.

מאמרי רבי תנחום בשם רבי יהושע בן לוי

[מאמר א':] אמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה – שיעלה לתורה ויקרא כמה פסוקים (עליית מפטיר).

[מאמר ב':] ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא, עד שיגלל ספר תורה במטפחותיו, כדי שלא יהיו הגוללים טרודים מלשמוע הפטרה מפי המפטיר.

[מאמר ג':] ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: אין שליח צבור רשאי להפשיט את התיבה בצבור – שהיו מניחים את הספר תורה בבית משומר, וכשהיו קוראים בתורה היו מביאים את הס"ת לבית הכנסת ופורסים סביב התיבה בגדים נאים, ומניחים בה את הס"ת, וכשיוציאין משם ונוטלין ס"ת להוליכו לבית המשתמר בו לא יפשיטו את הבגדים מן התיבה בפני הצבור, מפני כבוד צבור, שטורח צבור הוא להתעכב שם, אלא מוליך ס"ת לביתו, והעם יוצאים אחריו, ואח"כ הוא בא ומפשיט את התיבה.

[מאמר ד':] ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: אין הצבור רשאים לצאת עד שינטל ספר תורה (ויניח במקומו)^ע, שאם נטלו כבר את הספר תורה להניחו במקומו (כמובא לעיל דהיינו להוציאו לבית המשומר מחוץ לבית הכנסת), אף שעדיין לא הוציאוהו, מותר לציבור לצאת.

ושמואל אמר: עד שיצא – לא די בכך שנטל את הספר תורה, אלא צריכים הציבור להמתין עד שיוציאו את הספר תורה (שבזמנם היו שומרים את הספר תורה בבית משומר מחוץ לבית הכנסת כמובא לעיל).

ולא פליגי, הא – מה שאמר רבי יהושע בן לוי שמותר לצאת אף שהספר תורה עדיין לא יצא, מדובר דאיכא פיתחא אחריןא – שיש לבית כנסת פתח אחר, ולכן משנטל ס"ת להוציאו דרך פתח אחד, מותר לאדם לצאת בפתח אחר. הא – מה שאמר שמואל שצריך להמתין עד שיניח

ע. [ברי"ף וברא"ש וכן נראה ברש"י לא גורסים ויניח במקומו].

את הספר תורה במקומו, מדובר דְּלִיכָא פִּיתְחָא אַחְרֵינָא – שאין בבית הכנסת פתח אחר, שאזי נכון שיצא ס"ת תחילה, ולא יצא האדם בפתח לפני הס"ת.

אָמַר רַבָּא: בַּר אֶהֱיָא אֶסְבְּרָה לִי – חכם ששמו 'בר אהינא' הסביר לי טעמו של דבר, שנאמר 'אַחְרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תִּלְכוּ', שלא ילך לפני הספר תורה, אלא אחריו.

פסוקים שהעם אומרים בברכת כהנים

בְּזֶמֶן שֶׁהַכֹּהֲנִים מְבָרְכִים אֶת הָעָם מָה הֵן אוֹמְרִים – שיראו מסבירי פנים ומודים לפני השי"ת על ברכותיו להראות שהם נוחות להם.

אָמַר רַבִּי זִירָא אָמַר רַב חֲסֵדָא: אוֹמְרִים שֶׁלֹּשׁ מִקְרָאוֹת הֵן כַּנֶּגֶד ג' בְּרֻכּוֹת: [א] בְּרֻכּוֹ ה' מְלֹאכֵיו גְּבֻרֵי כַח וְגו'. [ב] בְּרֻכּוֹ ה' כָּל צְבָאָיו מְשֻׁרְתָיו עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ. [ג] בְּרֻכּוֹ ה' כָּל מַעֲשָׂיו בְּכָל מְקוֹמוֹת מְמַשְׁלָתוֹ בְּרַכִּי נִפְשֵׁי אֶת ה'.

בְּמוֹסְפֵי דְשִׁבְתָּא – שהוא נשיאת כפים 'חדשה' שאינה בחול צריך לחדש את דברי העם, מה הן אומרים. אָמַר רַבִּי אֲסִי: [א] 'שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הֵנָּה בְּרֻכּוֹ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה' וְגו' (תהילים קלד). [ב] שָׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבְרַכּוּ אֶת ה' (שם). [ג] בְּרוּךְ ה' מִצִּיּוֹן שׁוֹכֵן יְרוּשָׁלַם הַלְלוּהָ (תהילים קלה).

שואלת הגמרא: וְלִימָא נָמִי – ויאמר גם את הפסוק 'בְּרַכֶּךָ ה' מִצִּיּוֹן', דְּכָתִיב בְּהוּא עֲנִינָא – שכתוב באותו ענין (באותו מזמור בפרק קלד), ולמה אומר את הפסוק 'ברוך ה' מִצִּיּוֹן (שכתוב במזמור אחר).

עונה הגמרא: אָמַר יְהוּדָה בְּרִיָּה דְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן פִּזִּי: מֵתוֹךְ שֶׁהִתְחִיל בְּבְרֻכּוֹתָיו שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, הֵנָּה בְּרַכּוֹ אֶת ה', שָׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבְרַכּוּ אֶת ה', מְסִיִּים בְּבְרֻכּוֹתָיו שֶׁל הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּפִסּוֹק בְּרוּךְ ה', וְלִכֵּן לֹא אוֹמְרִים 'בְּרַךְ ה' מִצִּיּוֹן', שאינו ברכה לה' אלא ברכת ה' לישראל.

בְּמִנְחָתָא דְתַעֲנִיתָא – שנושאים בו כפים, מֵאֵי אֲמָרִי. אָמַר רַב אַחָא בַר יַעֲקֹב: [א] אִם עֲוִינֵנו עֲנוּ בְנוֹ ה' עֲשֵׂה לָמַעַן שְׁמֶךָ. [ב] מִקּוֹה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בַּעַת צָרָה לָמָּה תִּהְיֶה כְּגַר בְּאַרְץ וְגו'. [ג] לָמָּה תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא יוֹכֵל לְהוֹשִׁיעַ וְגו'.

6) ס"א אית לבי ר"א א"ל
עד דעלמא ליה לבי אבא
לא חלף עד דחלף ליה
5) מקרא סתיב דודי התלך
4) ר"ה א"ל; 3) ויחקה
בא; 2) ס"א ל"ג; 1) וילך
הלא או הלא

תורה אור השלם

1. הדגה כי בן יברך גברי
2. וקם וירד היפוך על
- רנלי ויאמר שמעוני
- אחי ונמי אני עם לקבי
- למנות בית מנוחה לארץ
- ברית !! ולרעה רנלי
- אילתו
- למנות

דברי הימים א כח ב

תהרות הב"ח

6) נמי ממתינת אבא
5) שם דמין עט
דנפישין מתיב וירי ס"א
דחפשי; 4) שם מתיב
דתי' אר' הסתיב;
דמילכות סתיב ר' אבתי

גילוי הש"ס

נמי אמר בר ע"א היבך
נימרינו מליחיה. עטין 7
שט דף 3 ס"א עילון 7
ס"א ע"א ודף ט ע"ב

אלו נאמרין פרק שביעי סומה

בנוכח הסס שהסתיב מוזכרין את הסס: פסוקא לקבל פסוקא. הסתיבס אומרים פסוק ראשון והס אומרים אחד מאלו ובשני היו אומרים את השני ובשלישי את השלישי וכן כמותם וכן במנהגה שהי כולן שלשה שלשה הם: אינו אלף עושה. שלא תקני לומר אלף לכבוד

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר אמר מר זוטרא ואמרי לה במתניתא (6) ! הדגה כי בן יברך גברי ירא ה' יברך ה' וירושלים כל ימי חיך וראה בניג לבניך שלום על ישראל היכן אומרין רב יוסף אמר בין כל ברבא וברבא רב ששת אמר בהזכרת השם פליגי בה רב מרי ורב זביד חד אמר פסוקא לקבל פסוקא וחד אמר אבל פסוקא אמר להו לכולהו א"ר חייא בר אבא כל האומרין בנבולין אינו אלא מועה אמר רבי חנינא בר פפא תעד דבמקדש נמי לא מביעי למומרינהו אכלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאוין א"ר אחא בר חנינא תעד דבנבולין נמי מביעי למומרינהו כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מפסיד פנים א"ר אבהו מריש הוה אמינא להו כיון דחוינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו אנא נמי לא אמינא להו ואמר רבי אבהו מריש הוה אמינא עינותא אנא כיון דחוינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד מעמא ואמר אמוריה חד מעמא איהו אפיך אמנא לאו עינותא אנא ומאי עינותא דרבי אבהו דאמרה לה דביתיה דאמוריה דרבי אבהו לרבייתיה דרבי אבהו הא דירן לא צריך ליה לירידך והאי דנחין וקוף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה אולא דביתיה ואמרה ליה לרבי אבהו אמר לה ומאי נפקא לך מינה מיני ומיניה יתקלם עילאה ותו רבי אבהו אימנו רבנן עליה לממניה ברישא כיון דחוייה לר' אבא דמן עכו (5) דנפיש ליה בעלי חובות אמר להו (6) איכא רבה ר' אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו להווא אתרא רבי אבהו דרש באגדתא רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא ואוול לגביה דר' אבהו חלש דעתיה אמר ליה אמשל לך משל למה הדבר דומה לשני בני אדם אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית על מי קופצין לא על זה שמוכר מיני סידקית כל יומא הוה מלוה רבי חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה משום יקרא רבי קיסר הווא יומא אלויה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא עד אושפיזיה ואפילו הכי לא יאותב דעתיה מיניה ששליח צבור אומר מורים העם מה הם אומרים אמר רב מורים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מורים לך ושמואל אמר אליה כל בשר על שאנו מורים לך רבי סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מורים לך נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מורים לך רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי בן תרנין ותהנו ותקבצנו ותאספו גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מורים לך. אמר רב פפא דהילכך נימרינהו לכולהו אמר ר' יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואהוריהם כלפי שכינה רב נחמן אמר מהכא ויקם המלך דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למי עמי ואם עמי למי עמי ואלו רודה אתכם במקל רבנן אמרי בשמיהו ר' יוחנן ויהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי מאי מעמא לאו משום כבוד צבור אמר רב אישי לא התם שמו נפקא לוי רצועה בסנדלו והדר אזיל למיקטריה ואמרי בן גרושה בן או בן חלוצה הוא: ובמקדש ברכה אחת כו': וכל

מ.מ

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר אמר מר זוטרא ואמרי לה במתניתא (6) ! הדגה כי בן יברך גברי ירא ה' יברך ה' וירושלים כל ימי חיך וראה בניג לבניך שלום על ישראל היכן אומרין רב יוסף אמר בין כל ברבא וברבא רב ששת אמר בהזכרת השם פליגי בה רב מרי ורב זביד חד אמר פסוקא לקבל פסוקא וחד אמר אבל פסוקא אמר להו לכולהו א"ר חייא בר אבא כל האומרין בנבולין אינו אלא מועה אמר רבי חנינא בר פפא תעד דבמקדש נמי לא מביעי למומרינהו אכלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאוין א"ר אחא בר חנינא תעד דבנבולין נמי מביעי למומרינהו כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מפסיד פנים א"ר אבהו מריש הוה אמינא להו כיון דחוינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו אנא נמי לא אמינא להו ואמר רבי אבהו מריש הוה אמינא עינותא אנא כיון דחוינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד מעמא ואמר אמוריה חד מעמא איהו אפיך אמנא לאו עינותא אנא ומאי עינותא דרבי אבהו דאמרה לה דביתיה דאמוריה דרבי אבהו לרבייתיה דרבי אבהו הא דירן לא צריך ליה לירידך והאי דנחין וקוף עליה יקרא בעלמא הוא דעביד ליה אולא דביתיה ואמרה ליה לרבי אבהו אמר להו (6) איכא רבה ר' אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו להווא אתרא רבי אבהו דרש באגדתא רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא ואוול לגביה דר' אבהו חלש דעתיה אמר ליה אמשל לך משל למה הדבר דומה לשני בני אדם אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית על מי קופצין לא על זה שמוכר מיני סידקית כל יומא הוה מלוה רבי חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה משום יקרא רבי קיסר הווא יומא אלויה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא עד אושפיזיה ואפילו הכי לא יאותב דעתיה מיניה ששליח צבור אומר מורים העם מה הם אומרים אמר רב מורים אנחנו לך ה' אלהינו על שאנו מורים לך ושמואל אמר אליה כל בשר על שאנו מורים לך רבי סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מורים לך נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מורים לך רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי בן תרנין ותהנו ותקבצנו ותאספו גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מורים לך. אמר רב פפא דהילכך נימרינהו לכולהו אמר ר' יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואהוריהם כלפי שכינה רב נחמן אמר מהכא ויקם המלך דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למי עמי ואם עמי למי עמי ואלו רודה אתכם במקל רבנן אמרי בשמיהו ר' יוחנן ויהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי מאי מעמא לאו משום כבוד צבור אמר רב אישי לא התם שמו נפקא לוי רצועה בסנדלו והדר אזיל למיקטריה ואמרי בן גרושה בן או בן חלוצה הוא: ובמקדש ברכה אחת כו': וכל

ס"א מ"י מ"י ר"ה
נפלות כפיס הלכס
ממ עטין כ טושי"ע ח"ס
מיון קמ ספיק כו:
ס"ב ב מ"י מ"י ס"ה
ספלה הלכס ד ממ
עטין יו מ"י ע"ח ס"י
קמ ספיק א ונבל אלפס
בכרת ס"ב דף טו:
נפלות ס"ס ס"י כו:
מ"ב ג מ"י מ"י ס"ה
נפלות כפיס ס"י
ממ עטין כ טושי"ע ח"ס
ס"ב ד מ"י ס"ה
ע"ש בכרת וטור
ח"ס ס"י קמס:

בפרק הרוואה (בכרת טו) האי מאן דחוי תלמא וכו' דהתם משום סכנה המיזו שמא חלוס מסוכן הוא עלריך רפואה דהא אפילו בשבת המיזו להמנות מענות תלוס. פירש ר"ח הני כוליה רבי חייא בר אבא דרבי חנינא בר פפא ורבי אבהו הילכתא עינא: **ע"ש** שאנחנו מורים א"ר. בערוך. בערך הודאה פירש רב משה ראש ישיבה בן מרעא יעקב דקא מורו צבור על שלח שם צבור אינו קומטין ומאי על שאנו מורים לך על ההודאה דקאמר שלח צבור וקא ענו אינון אמין צירושמי פ"ק דברכות איתא נמי רבי אבא צ"ר וצדא בשם רב מריש אמנו לך על שאנו מינינא להדות לך שמך מרננה שפמי כי אומרנא לך וגו' בא"י האל ההודאות ר' שמואל צ"ר אנושי בשם רבי אבא הדיייה ושבת לערך הגדול בן גבורה לך תפארת יתי לרנן מלפניך ה' אלהיך ואלהי אבותינו ששמענו בתפלתנו ומקוטנ מכפיפתנו כי אתה הוא קומנן נפליס חוקך כפופים מלל כחמיס ואין עוד מלנגד בא"י האל ההודאות ור קפרא אומר לך כריעה לך ככסל לך כפופה לך השתחוויה כי לך ככסל לך ככר וכל לנען לך משבט לך ה' הגדולה והגבורה וגו' והעשש והכבוד מלפניך וגו' ועמה ה' אלהינו כלל לב וכל נפש על משתחיים כל עצמותי תתמרינה ה' מי כמוך בא"י האל ההודאות אמר רבי יודן הגנין אמר רבנן כולן ואלו דלמך או אלהי או אלהי או אלהי:

שמואל תפסוק רצועה בפניא. פירש ר"ח שמע מניה דמומר ליתכס צבית הכנסת בסנדל ובמעטל דלא אפרו אלף שלל עלות לדוכן בסנדל ורבי הביא כמו כן מפרק גלשני דמגילה (דף כד:) האומר איני עובר לפני המיטה בסנדל אף יקף לא יעבור אלמא דאפילו לפני המיטה מותר לעבור בסנדל והכי מתיק כהדיל בפרק הרוואה (בכרת דף סג.) אמר רבא מה דימו אקפנדריה קפיך איתנ ארקיה ואמעטל לא קפיך איתנ אף צית הכנסת קפנדריה אסור ורקיה ומעטל שרי: וכל

כל בשר על שאנו מורים לך רבי סימאי אומר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מורים לך נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מורים לך רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי בן תרנין ותהנו ותקבצנו ותאספו גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מורים לך. אמר רב פפא דהילכך נימרינהו לכולהו אמר ר' יצחק לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואהוריהם כלפי שכינה רב נחמן אמר מהכא ויקם המלך דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למי עמי ואם עמי למי עמי ואלו רודה אתכם במקל רבנן אמרי בשמיהו ר' יוחנן ויהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי מאי מעמא לאו משום כבוד צבור אמר רב אישי לא התם שמו נפקא לוי רצועה בסנדלו והדר אזיל למיקטריה ואמרי בן גרושה בן או בן חלוצה הוא: ובמקדש ברכה אחת כו': וכל

פסוקים שהעם אומרים בברכת כהנים

בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר – בנעילה של יום הכפורים מה אמר.

אמר מר זוטרא ואמרי לה במתניתא: [א] הנה כי כן יברך גבר ירא ה'. [ב] יברך ה' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייך. [ג] וראה בנים לבניך שלום על ישראל.

[היכן אומר את הפסוקים]

היכן אומרן.

רב יוסף אמר: בין כל ברכה וברכה.

ורב ששת אמר: בהזכרת השם – כשהכהנים מזכירין את השם.

[אם אומר בכל פסוק פסוק אחד או ג' פסוקים]

פליגי בה רב מרי ורב זביד, חד אמר פסוקא לקבל פסוקא – פסוק כנגד פסוק, שהכהנים אומרים פסוק ראשון והעם אומרים פסוק אחד (דהיינו בין ברכה לברכה או בהזכרת ה'). וכשהכהנים אומרים פסוק שני העם אומרים את הפסוק השלישי. וכשהכהנים אומרים פסוק שלישי העם אומרים את הפסוק השלישי.

וחד אמר: אבל פסוקא אמר להו לכולהו – על כל פסוק של ברכת כהנים אומר את כל הג' פסוקים.

[מחלוקת אם אומרים את הפסוקים]

[דעה א':] אמר רבי חייא בר אבא: כל האומרן בגבולין (מחוץ למקדש) אינו אלא טועה, שלא נתקנו לומר אלא לכבוד שם המיוחד הנזכר במקדש.

[דעה ב':] אמר רבי חנינא בר פפא: תדע דבמקדש נמי לא מיבעי למימרינהו – תדע שבמקדש גם לא צריך לאומרם, כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין.

[דעה ג':] אמר רבי אחא בר חנינא: תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו – תדע שמחוץ למקדש גם צריך לאומרם, כלום יש עבד שמברכין אותו ואין מסביר פנים להראות שברכת רבו חשובה לו ועריבה עליו.

אמר רבי אבהו: מריש הוה אמינא להו – בתחילה הייתי אומר פסוקים אלו, כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דלא אמר להו – כיון שראיתי את רבי אבא דמן עכו שלא אמר אותם, אנא נמי לא אמינא להו – אני גם לא אומר אותם.

[דברי רבי אבהו על מעלתו של רבי אבא דמן עכו]

ואמר רבי אבהו: מריש הוה אמינא עינותא אבא – בתחילה הייתי אומר בדעתי שעניו אני, פיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה (מתרגמו) חד טעמא – כיון שראיתי את רבי אבא דמן עכו שאמר הוא טעם אחד, ומתרגמו אמר לרבים טעם אחר, שדרכם היה שהרב היה לוחש את דרשתו למתרגם, והמתרגם היה משמיעו לרבים, ורב אבא לחש דבר אחד למתרגם והמתרגם אמר לציבור דבר אחר, ולא קפיד – ורבי אבא לא הקפיד על כך, אמינא לאו עינותא אבא – אמרתי (כלפי דרגתו של רבי אבא) לא עניו אני.

ומאי עינותותיה דרבי אבהו,

דאמרה לה דביתהו דאמוריה דרבי אבהו לדביתהו דרבי אבהו – שאמרה אשתו של המתרגם של רבי אבהו לאשתו של רבי אבהו, הא דידן לא צריך ליה לדידך – זה שלי, כלומר: בעלי, לא צריך לבעליך, שחכם הוא כמו בעליך, ויכול לומר את הדרשה מעצמו בלא לשמוע אותה תחילה מרבי אבהו,

והאי דגחין וקוף עליה – והטעם שהוא מתכופף ועומד לפניו לשמוע ממנו את הדרשה, יקרא בעלמא הוא דעביד ליה – כבוד בעלמא הוא עושה לו, כיון שרבי אבהו היה נשוא פנים בבית המלך.

אולא דביתהו ואמרה ליה לרבי אבהו – הלכה אשתו של רבי אבהו ואמרה זאת לרבי אבהו, אמר לה רבי אבהו: ומאי נפקא לך מינה מיני ומיניה יתקלס עילאה – ומה זה משנה לך, ממני וממנו יתקלס ה'.

ותו – ועוד זו מענוותנותו, רבי אבהו אימנו רבנן עליה לממנייה ברישא – רבנן נמנו וגמרו למנות את רבי אבהו לראש ומנהיג, פיון דחזינא לרבי אבא דמן עכו דנפיש ליה בעלי חובות – כיון שראה שמרובים חובותיו של רבי אבא דמן עכו, אמר להם לחכמים: יש חכם גדול וראוי לישב בראש יותר ממני, כדי שיושיבו את רבי אבא דמן עכו בראש ויתנו לו מנות ויעשירו אותו, כדי שיהא חשוב וישמעו דבריו, כדתניא 'והכהן הגדול מאחיו', גדלוהו משל אחיו.

[עוד מעשה על ענוותנותו של רבי אבהו]

רבי אבהו ורבי חייא בר אבא איקלעו להווא אתרא (נקלעו למקום מסויים), רבי אבהו דרש באגדתא, רבי חייא בר אבא דרש בשמעטא – בהלכות דינין ואיסור וטהרות.

שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא ואזול לגביה דרבי אבהו – עזבו כולם את דרשתו של רבי חייא בר אבא והלכו לרבי אבהו, חלש דעתיה – חלשה דעתו של רבי חייא בר אבא, אמר ליה רבי אבהו: אמשל לך משל, למה הדבר דומה, לשני בני אדם, אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית – כלי מלאכות נשים ועניים כגון פלכים מחטין וצינורות, על מי קופצין, וכי לא קופצים על זה שמוכר מיני סידקית, שמתוך שדמיהם קלים יש להם קונים הרבה, וכך אמר רבי אבהו (כדי להפיש את דעתו של רבי חייא בר אבא) שלכן כולם קופצים על דרשתו שדורש בדברי אגדה.

כל יומא הוה מלוה רבי חייא בר אבא לרבי אבהו עד אושפיזיה משום יקרא דבי קיסר – כל יום היה רבי חייא בר אבא מלוה את רבי אבהו עד בית אכסנייתו משום כבוד בית הקיסר (כמוזכר לעיל שהיה נשוא פנים בבית המלך), והוא יומא אלוה רבי אבהו לרבי חייא בר אבא עד אושפיזיה – אותו יום ליוה רבי אבהו את רבי חייא בר אבא עד אכסנייתו (כדי להוסיף וליישב את דעתו). ואפילו הכי לא איתותב דעתיה מיניה – ואפילו הכי לא התיישרה דעתו של רבי חייא בר אבא.

מודים דרבנן

בזמן ששליח צבור אומר מודים, העם מה הם אומרים.

[דעה א':] אמר רב: מודים אנחנו לך ה' אלהינו, על שאנו מודים לך – על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך ומודים לך.

[דעה ב':] ושמואל אמר: שיש לומר: מודים אנחנו לך ה' אלקינו אלהי כל בשר על שאנו מודים לך.

[דעה ג':] רבי סימאי אומר שיש לומר: מודים אנחנו לך ה' אלקינו אלקי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית על שאנו מודים לך.

[דעה ד':] נהרדעי אמרי משמיה דרבי סימאי שיש לומר מודים אנחנו לך ה' אלקינו אלקי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול על שהחייטנו וקיימתנו על שאנו מודים לך.

[דעה ה':] רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי: [מודים אנחנו לך וכו' על שהחייטנו וקיימתנו] פן תחיינו ותחננו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך.

אמר רב פפא: הילכך נימרינהו לכולהו כיון שיש בזה כמה דעות וכל אחד מוסיף, נברך את הכל (דהיינו: נאמר את הנוסח של רב אחא בר יעקב שבו אומרים את הכל).

לעולם תהא אימת ציבור עליך

אמר רבי יצחק: לעולם תהא אימת ציבור עליך, שהרי כהנים פניהם כלפי העם, ואחוריהם כלפי שכינה, שהרי אחוריהם כנגד ההיכל.

[מקור ב':] רב נחמן אמר מהכא: ויקם דויד המלך על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי, מזהירם היה להתנדב לבדק הבית לבנין המקדש, ויש להקשות בפסוק: אם אחי, למה עמי. ואם עמי, למה אחי. אלא אמר רבי אלעזר: אמר להם דוד לישראל, אם אתם שומעין לי [להיות שלימים

למקום], אחי [וחברי] אתם, [הרי שאימת הציבור על המלך, אם כשרים הם, שאומר להם 'אחי וחברי אתם' ולא מלך בהם בכוח ורדייה], ואם לאו – ואם אין אם שומעים לי, עמי אתם, וכבושים תחתי, ואני רודה אתכם במקל.

[מקור ג':] רבנן אמרי מהכא: דאין הכהנים רשאים לעלות בסנדליהן לדוכן, וזהו אחת מתשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, מאי טעמא, לאו (אין זה אלא) משום כבוד צבור – שכאשר הכהן מגביה ידיו בברכת כהנים, מתרוממים בגדיו מעט ורואין את סנדליו שיש עליהם טיט, ואין זה מכבוד הציבור.

אמר רב אשי: לא, התם – שם הטעם הוא, שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו, וגנאי הוא לו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת, והדר אויל למיקטריה – וילך לקשור את סנדלו ולא יעלה לדוכן, ואמרי – וכשאנשים יראו שאינו עולה לדוכן יאמרו: בן גרושה או בן חלוצה הוא.

ובמקדש ברכה אחת

שנינו במשנה: ובמקדש ברכה אחת כו' (עמוד ב)

ובל כף למה – למה אומר במקדש את כל שלשת הברכות כברכה אחת. לפי שאין עונין אמן במקדש, ואין כאן במה להפסיק בין פסוק לפסוק.

[המקור שאין עונים אמן במקדש]

תנו רבנן, מניין שאין עונין אמן במקדש, שנאמר 'קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם' – בספר עזרא כתיב, שכל ברכה שהיו מברכין במקדש כך היו מברכין, [כגון ברכת מגן אברהם היו חותמים כך]: ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם [ברוך אתה ה'] מגן אברהם.

ומניין שעל כל ברכה וברכה תהלה, שנאמר 'ויברכו שם כבוד ומרומם על כל ברכה ותהלה', על כל ברכה וברכה תן לו תהלה, על כן העם היו עונים בבית המקדש על כל ברכה (כאשר היו שומעים את שם ה') 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', שהעם עונין להלל ולהודות.

משנה

ברכות כהן גדול בקריאת התורה ביום כיפור

ברכות כהן גדול כיצד,

ביום הכפורים לאחר שכלתה עבודת היום, חזן הכנסת (גבאי בית הכנסת שמסדר את התיבה וכדומה) נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הכנסת (גבאי שממונה לקבוע מי יפטיר בבניא מי

קריאת
התורה
ביום
הכפורים

יהיה חזון). **וראש הכנסת נותנה לסגן** [המוכן להיות במקום הכהן גדול אם ימות או יארע בו פסול], **והסגן נותנה לכהן גדול**.

וכהן גדול עומד ומקבל את הספר תורה, וקורא (את הפרשה הראשונה בפרשת) **אחרי מות** – שהוא סדר יום הכפורים, **ואך בעשור** – פרשת שור או כשב (שכתוב שם על יום הכפורים), [והיות והיא סמוכה לפרשת אחרי מות יכול לגלול את הספר תורה לשם בזמן שהמתורגמן מתרגם את הפסוק האחרון של פרשת אחרי מות, ואין בזה חסרון כבוד לציבור שהרי אינם צריכים להמתין].

וגולל את התורה, ומניחה בחיקו, ואומר: יתר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן – אע"פ שאני עתיד לקרות עוד פרשה שלישית אל תדמו לאמר שחסירה היא מן הספר הזה ולכך אני גוללו דיותר ממה שקריתי לפניכם בענין היום כתוב בו.

ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה, וקורא בעל פה את פרשת 'ובעשור לחדש השביעי' שכתובה בחומש במדבר (הקרוי 'חומש הפקודים' שמתחיל במנין בני ישראל) ולא יגלול את הספר תורה לשם, מפני שהוא רחוק מפרשת אך בעשור (שבחומש ויקרא) ועד שיגלול לשם המתורגמן גומר לתרגם, ונמצא שהציבור שוהה וממתין עד שיגמור לגלול והוא גנאי לציבור.

ומברך עליה הכהן לאחר הקריאה שמנה ברכות: [א:] על התורה – ברכה של אחריה (אשר נתן לנו תורת אמת). **[ב:] ועל העבודה רצה. [ג:] ועל ההודייה** – מודים, לפי שנגמרה העבודה ואין עבודה בלא הודאה כדאמרי' במסכת מגילה (דף יח) זובח תודה יכבדנני אחר זביחה הודאה. **[ד:] ועל מחילת העון** – אתה בחרתנו וכו' וחותרם מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו וגו'. **[ה:] ועל המקדש** – מתפלל על המקדש וחותרם בברוך אשר בחר במקדש, **[ו:] ועל ישראל** – מתפלל על ישראל וחותרם ברוך הבוחר בעמו ישראל, **[ז:] ועל הכהנים** – מתפלל על הכהנים וחותרם ברוך שבחר בזרעו של אהרן, **[ח:] ועל ירושלים** – מתפלל על ירושלים וחותרם ברוך הבוחר בירושלים. **והשאר תפלה** – ומוסיף עוד תפילה על כל כלל ישראל וחותרם ברוך אתה ה' שומע תפילה.

גמרא

אם מוכח ממשנתנו שחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב

שנינו במשנה שחזן הכנסת נותן את הספר תורה לראש הכנסת, וראש הכנסת נותן את הספר תורה לסגן והסגן לכהן גדול, מדייקת מכך הגמרא: **שמעת מינה: חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב** – תלמיד קטן חולק כבוד לתלמיד גדול ממנו, ואע"פ שהרב שם ואין גנאי לרב, שהרי כאן 'חזן הכנסת' מכבד את 'ראש הכנסת' אף שהסגן והכהן גדול שם. וכן ראש הכנסת מכבד את הסגן ואף שהכהן גדול שם.

אמר אביי: – אין זו ראייה שיתכן שאין חולקים וכאן פולה – כל מה שמעבירים ונותנים לראש הכנסת ולסגן אין זה כדי לכבדם אלא משום כבודו דכהן גדול הוא, שמראין את מעלותיו מעלה למעלה ממעלה.

שאלה: הרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי דוד בלבד

שנינו במשנה: וכהן גדול עומד ומקבל וקורא וכו'.

מדייקת הגמרא: עומד מכלל דיושב הוא – מכך שכתוב 'עומד' משמע שבדרך כלל מותר לו לשבת שם, (וכעת עומד לקריאת התורה), וקשה על כך: והאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנאמר ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי וגו', והוא מפני דאין כבוד שמים בכך^{עא}.

תשובה: הקריאה בעזרת הנשים ושם מותר לשבת

עונה הגמרא: כדאמר רב חסדא לקמן בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים, שהיו קורין בתורה בעזרת נשים, והיא היתה חול, כשאר הר הבית שלא נתקדש, (רק מעזרת ישראל ואילך אסור לשבת).

מיתיבי, והיכן קורין בו, בעזרה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: בהר הבית, שנאמר (מא & 76) ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים. הרי מבואר שלרבנן היו קוראים בו בעזרה, ואם כן שוב קשה, כיצד הכהן גדול היה יושב שם.

עונה הגמרא: אמר רב חסדא: מה ששנינו שקורין בו בעזרה היינו בעזרת נשים. [וזה מה שאמרנו לעיל כדאמר רב חסדא].

עא. ואפי' מלאכי השרת אין להם שם ישיבה דכתיב (ישעיהו ו) עומדים ממעל לו וכו'. אבל למלכי בית דוד יש ישיבה שם שחלק להם המקום כבוד להראות שמלכותו שלימה.

וקרא לו: בספר עזרא כמצי. קמני מיהא לרננן גבורה היו קוראים: **ממני כניו של יפסוק וסורגמן הוה.** שפרסת שור לו כשניס קרובה לפרשת אחרי מות¹ ולו נמר התורגמן למרגס עד שזו רואה אף גבור וממחיל כשפסקו זה: **ועד כמה מולגן.** גנביא: **לאן ענין אה.** מולגן גבורה כגון ממני ומדוריו בני ענינא ד'יח' ניניו הילך מולגן גנבי של יפסוק ובנייהא דקמני דלפני גנבי של יפסוק וסורגמן און מולגן גנבי ענינן שזו ענינן און הכפרים וזה נלו אמ הארן או גפרסה אחת שאין הלך שהו נמשך אחר ענין אחד מממר ללמח ממנו לשמוע ולהבין דברי ענין אחר הלך מורה שהמלות מלויות בה ומשנין אותה ללבוז ופסוק אחד של ענין כי הוה שזמנו ועוכר של וזינו קמנינו וזה מורה על כך לכן און מולגן מענין ולפלו וכן און התורגמן משפיק אל גנביא שפיר דמי: **וסניא.** גנימחא: **ונבוא גנבי ענינן.** וזל שכן ענין אה: **ונבוא של עניס עשר מולגן.** מנבואה למכרחה דלדיה מד ספרה הוה: **אפס ספר לחתמו.** למפרע: **ולן כך נמש.** של וזמר לוס: **על הוואל נע.** של אימרו פרשה שהו קורא על פה אינה מבוה ושל וספר מנבוא הוה: **מטוס פמו.** של ספר מורה ראשון של אימרו מלך בו פסול: **גענינו על יוס.** פרשה של אותה שנת אל סדר פרשות המורה: **ס"ר שפאר ספלו.** זו היא שש גרסה אחת ובו תפלה מתנה רנה ובקשה שעתן כו': **מלן ואלן.** ללחר שגמר כהן גדול לקרוא פרשה גברותיה כל אחד מן הלבוז מיהא ספר מורה מצינו לעורר דקסבר וי עירוב ווואלה לוס הכפרים א זמי וירושלים לתתיה ועולות לללה ומערבין את כולה: **לסרוא חוסו.** של ק"מ וירו דלחר מר (מר ד: ו) אל וזמוריהו גנבילת לפניו גנלות גנ"ת נאה גנבילת: **מרג"ג געמיני.** גנמחא פריך געמיני ק"ד הו אמרת גנמחא יו"ט הראשון ומשנין אהת געמינית גנמחא געמינת כפרות שגנבילת שנה שמעינת: **גוסה.** אלמכר"ה: **שנאמר מן שבע עניס.** בסוף שבע שנים וזאת קרייה על די מן היא דמתיא כספרי גפרשת המלך² את משה המורה הזאת אל קוין יוס הקהל אלף גממנה מורה: **וקורא יושב וקורא גישיה:** אגריפס סתנן. מלך ישראל היה מועדו של הורדוס והו שנמרכ גמ"ק גימינו: **ולנו ענינו**

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה מא.

כתב רחמנא בהג הסבורה. מימה השמא דלמיזי בהג הסוכות גמועד להה לי ועוד לל ליכמוז אלף מןן שבע שנים שנת השמיטה גנא כל ישראל ליראות ולאלה ידענא דללו היינו מר"ה דלו אינס זאוס ליראות וי"ל אן כוה אמנא בהג המנול להי אלתריך בהג הסוכות מיהו גמועד לל הוה לךך ונאה דלמי אלתריך משוס דנבא כל ישראל ליראות משמע מאחמלחא דמועד גיוס ראשון קמ"ל גמועד דמשמע בחן המועד והנה גנא כל ישראל דמשמע מאחמלחא דמועד לל גיוס ג' או גיוס ג' אלף גמולאי יו"ט הראשון אלף פי רש"י דמועד דפי' והואו טעמא גיוס טוב ראשון לל דמיקון גימה אינה דוחה יו"ט כיון גדוית הכמוז לקרות מאחמלחא דמועד יקראו ורעלו שמוז מלן דגימה מעשבת להי מסמכת דפי' ונאה דהויו גמון גימה מע"ט גנין על פקוקס וזמולו על מועד לל היו עשוין שש גנין אלף קמנין אותה וממכין הפקוקס יחד ואל כל גנו אותה מערב יו"ט נהלא דגימיה לל היה דוחה אפילו מולו על מועד: **מזוה**

ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים אמר רב הסדיא בעורת נשים: וקרא אחרי מות ואך בעשור: **ורמינדי** א"מ מולגין גנביא ואין מולגין בתורה אמר אביי לא קשיא כאן בכדי שיפסוק התורגמן כאן בכדי שלא יפסוק התורגמן והא עלה קתני מולגין גנביא ואין מולגין בתורה ועד כמה מולגין יעד כדי שלא יפסוק התורגמן מכלל דבתורה כלל כלל לא אלא אמר אביי לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני עניינין והשניא מולגין בתורה בענין אחד ובגביא בשני עניינין וכאן מולגין מנביא לוביא ורובביא של שנים עשר מולגין ויבכבר שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו: **וגולל את התורה ומניחה בחיקו כו':** וכל כך למה שלא להוציא לנו על ס"ת: **ובעשור שבחושבו הפקודים קורא על פה:** וליכרביה לספר וליקרי א"ר הונא רב יהודה א"ר יהודה שאין גולגין ס"ת בצבור וליתו ס"ת אחרינא וליקרי רב הונא רב יהודה אמר ר'משוס פמו ושל ראשון ר"ש בן לקיש אמר יליפי³ שאין מברכין ברכה שאינה צריכה לנו חיישינן לפגמא: **והאמר רבי צחק נפחא א"ר** מתב שלל להיות בשבת מביא שלש תורות וקורא אחת מענייניו של יום ואחת של ר"ה ואחת בשל תוכה בתלחא גברי בתלחא סיפרי ליכא פגמא לל נברא בתרי פרתי איכא פגמא: **ומבך עליה שמנה ברכות כו':** ח"ד⁴ [מברכין] בעל התורה כרך שמברכין בהכ"ג ועל העבודה ועל ההודאה ועל מחילת עון ויתקן כרך המקדש בפני עצמו ועל הכהנים בפני עצמן על ענינין ירושלים בפני עצמה: **והשאר תפלה:** ח"ה⁵ השאר תפלה רנה ובקשה שעמך ישראל צריכין ליוושע וחותם בשומע תפלה מכאן ואילך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מתוך ביתו וקורא בו וכל כך למה רבי להראות חוותו לרבים: **מרג"ג** פרשת המלך כיצד גמזאי יו"ט הראשון של חג בשמיני גמזאי שבעית געמיני לל בימה של עין בעורה והוא יושב עליה שגמא: **מקין שבע שנים במועד ונ'** חון הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לעיני הכנסת וראש הכנסת נותנה לסגן והסגן נותנה לכהן גדול וכ"ג נותנה למלך והמלך עומד ומקבל וקורא וישב אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד וישבחויה חבמים ובשנהו ג' ללא תוכל לתת עלך דאישי גנבי ולנו ענינו דמעת אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה וקורא מתחילת אלה הרבירים עד: **שמעו ושמוע** והיה אם שמוע⁶ עשר תעשר⁷ כ"י תכלה לעיני⁸ ופרשת המלך⁹ וברכות וקלות עד שגומר כל הפרשה ברכות שבהן גדול מברך אותן המלך מברך אותן אלא שנותן של רגלים תחת מחילת העון: **גמ"ג** בשמיני הוקד עתך אימא בשמינית וכל הני למה לי צריכי דאי כתב רחמנא מקין הוה אמניא נימנו מהשתא ואע"ג דלא מתרמיא כתיב שמיטה כתב רחמנא שמיטה ואי כתב רחמנא שמיטה ואי כתב רחמנא בהג הסוכות ואי כתב רחמנא בהג הסוכות הוה אמניא אפי' יו"ט אחרון כתב רחמנא יי כבוא כל ישראל מאחלחא

ועמד וקורא מחילת אלה הדברים עד שבע. שנואמתן: **ושמע ושיא אשמוע.** ע"י ידלוג ומשם מולג וקורא כי תכלה לעשר וברכות וקלות ומשם חוזר למפרע וקורא אשימה עלי מלך¹⁰. **שמע קבלת מלכות שמים והוה אס שמוע קבלת עול מלות כלמאר כפ' עמי דנכוח** (דף ג'.) וכן ברכות וקלות קבלת גימיות של מורה ושמוע לרביש עשר תעשר כי תכלה לעשר מפני שהו און אסין ומתנות עניינן והפרשת תרומות ומעשרות ואע"פ שפרשת הנלך נפסקת בין שער לכן תכלה קורא את אלה יחד שלל להפסיק געמערות ואח"כ קורא פרשת המלך ואי משוס דיש כאן דילוג גמורה ס' כבדי¹¹ (שלא) יפסוק התורגמן און למלך תורגמן ואין מתרגמין לחייו: **ברכות ש"ג מנרך.** גייה"ח אחר מקרא פרשה כדלמין (ומלל מ: ו) מברך עליה שמונה ברכות: **מלך מנרך:** אחר מקרא פרשה מנרך מת¹² (ברכות על תמלתה הען שני"ג: **גמ"ג** לוי"ט) כלל הסמינן הללו מןן שנת השמיטה ובת הסוכות ומועד: **גימטו מפשחא.** משמ ארבעים והלאה שבעברות מולך נאמיה פרשה ס' ואע"ג דלל ממתיני געמיני שלל מנו שמינין עד ללחר שבע שביכשו ושבע שחילקו כדלמתי (בדקדוקין) (דף ק"ד) (עירקין) (דף ק"ד): **בסוף שמיטה.** קודם ר"ה על שמינית אלה שבע בסוף שמיטה עד דכתיבי (וקרא על) אלה מועדי ר' וקמשיב נר ל'י:

צריכה ישיא קרין חזיר ונלך (שם). **חריקין.** מנו שלל אמתין אמתין כולן פיה ממשן כן פיה ממשן רנה וקסא י' (שם). **ליראות חזרו ריביה.** נחלאת יין על ספר מתיב ומתבלה נעליה שנתה תלפולת מתיבה שגמורו אל וזמוריה תלפולת נעליה מתיבה. **ללל נאה ספרי מורה ללל קוף נאה דלל נללל אמת.** ומכתיב יום הספורים התיבאם (שם). **בימה.** כען מולג לל ונלל ונלל ונלל.

תורה אור השלם

1. וקרא בו לפני הרחוב
2. ודעו משה אורם
3. וזאת שנת השמיטה בהג
4. ודעו משה אורם
5. ודעו משה אורם
6. ודעו משה אורם
7. ודעו משה אורם
8. ודעו משה אורם
9. ודעו משה אורם
10. ודעו משה אורם
11. ודעו משה אורם
12. ודעו משה אורם

גלות הש"ס

רש"י היה אדוני אמת שמואל. **רש"י** כ"ק דף פ"ה מ"ה וע"י מרש"י מ"ה דף כ"ב:

לעני רש"י

אלמבריא [אלטבריא]. כ"ה.

1. וקרא לו: בספר עזרא כמצי. קמני מיהא לרננן גבורה היו קוראים: ממני כניו של יפסוק וסורגמן הוה. שפרסת שור לו כשניס קרובה לפרשת אחרי מות ולו נמר התורגמן למרגס עד שזו רואה אף גבור וממחיל כשפסקו זה: ועד כמה מולגן. גנביא: לאן ענין אה. מולגן גבורה כגון ממני ומדוריו בני ענינא ד'יח' ניניו הילך מולגן גנבי של יפסוק ובנייהא דקמני דלפני גנבי של יפסוק וסורגמן און מולגן גנבי ענינן שזו ענינן און הכפרים וזה נלו אמ הארן או גפרסה אחת שאין הלך שהו נמשך אחר ענין אחד מממר ללמח ממנו לשמוע ולהבין דברי ענין אחר הלך מורה שהמלות מלויות בה ומשנין אותה ללבוז ופסוק אחד של ענין כי הוה שזמנו ועוכר של וזינו קמנינו וזה מורה על כך לכן און מולגן מענין ולפלו וכן און התורגמן משפיק אל גנביא שפיר דמי: וסניא: ונבוא גנבי ענינן. וזל שכן ענין אה: ונבוא של עניס עשר מולגן. מנבואה למכרחה דלדיה מד ספרה הוה: אפס ספר לחתמו. למפרע: ולן כך נמש. של וזמר לוס: על הוואל נע. של אימרו פרשה שהו קורא על פה אינה מבוה ושל וספר מנבוא הוה: מטוס פמו. של ספר מורה ראשון של אימרו מלך בו פסול: גענינו על יוס. פרשה של אותה שנת אל סדר פרשות המורה: ס"ר שפאר ספלו. זו היא שש גרסה אחת ובו תפלה מתנה רנה ובקשה שעתן כו': מלן ואלן. ללחר שגמר כהן גדול לקרוא פרשה גברותיה כל אחד מן הלבוז מיהא ספר מורה מצינו לעורר דקסבר וי עירוב ווואלה לוס הכפרים א זמי וירושלים לתתיה ועולות לללה ומערבין את כולה: לסרוא חוסו. של ק"מ וירו דלחר מר (מר ד: ו) אל וזמוריהו גנבילת לפניו גנלות גנ"ת נאה גנבילת: מרג"ג געמיני. גנמחא פריך געמיני ק"ד הו אמרת גנמחא יו"ט הראשון ומשנין אהת געמינית גנמחא געמינת כפרות שגנבילת שנה שמעינת: גוסה. אלמכר"ה: שנאמר מן שבע עניס. בסוף שבע שנים וזאת קרייה על די מן היא דמתיא כספרי גפרשת המלך את משה המורה הזאת אל קוין יוס הקהל אלף גממנה מורה: וקורא יושב וקורא גישיה: אגריפס סתנן. מלך ישראל היה מועדו של הורדוס והו שנמרכ גמ"ק גימינו: ולנו ענינו

וְיִקְרָא כּוּ לְפָנֵי הַרְחוּב אֲשֶׁר לְפָנֵי שַׁעַר הַמַּיִם. אָמַר רַב חֲסֵדָא בְּעֶזְרַת נְשִׁים. [התבאר בדף הקודם].

שאלה: הרי שנינו שאין מדלגין בתורה

שנינו במשנה: וְקִוְרָא בתורה בעניין יום הכפורים בפרשת אַחֲרֵי מוֹת, וְאֵךְ בְּעֶשׂוֹר (פרשת אמור). שואלת הגמרא: וְרַמְיָנְהִי – וקשה על כך ממה ששנינו במשנה במסכת מגילה: מְדַלְגִין בְּנִבְיָא, וְאִין מְדַלְגִין בְּתוֹרָה, וכיצד כאן הכהן קורא בפרשת אחרי מות ומדלג לפרשת אמור.

תשובה: מותר לדלג מעט

עונה הגמרא: אָמַר אֲבִי: לֹא קָשִׁיא, כָּאֵן [מה ששנינו שאין מדלגין בתורה הוא] בְּכַדֵּי שִׁיפְסוּק הַתּוֹרָגְמָן – שמדלג הרבה ועד שגולל את הספר תורה למקום השני שצריך לקרוא בו, המתורגמן גומר לתרגם את מה שקרא במקום הראשון, והציבור ממתינים עד שיגמור לגלול, וזה גנאי לציבור. כָּאֵן [מה ששנינו במשנתנו שהכהן גדול מדלג בקריאת התורה הוא דילוג מועט] בְּכַדֵּי שְׁלֵא יִפְסוּק הַתּוֹרָגְמָן – שעד שגולל את הספר תורה למקום השני שצריך לקרוא בו, המתורגמן עדיין לא גומר לתרגם את מה שקרא במקום הראשון, ואין הציבור צריכים להמתין.

שאלה: הרי שנינו שרק בנביא מותר לדלג מעט

שואלת הגמרא: וְהָא עֲלָה קִתְּנִי – והרי על משנה זו שנינו בברייתא: מְדַלְגִין בְּנִבְיָא וְאִין מְדַלְגִין בְּתוֹרָה, וְעַד כַּמָּה מְדַלְגִין בְּנִבְיָא עַד כַּדֵּי שְׁלֵא יִפְסוּק הַתּוֹרָגְמָן, מְכַלֵּל דְּבַתּוֹרָה כְּלָל כְּלָל לֹא – מכך משמע שבתורה לא מדלגים כלל אפילו בכדי שלא יפסוק התורגמן.

תשובה: בענין אחד גם בתורה מותר לדלג מעט

אֵלֵא אָמַר אֲבִי: לֹא קָשִׁיא, כָּאֵן – מה שנינו במשנתנו שמדלגים בתורה (בכדי שלא יפסוק התורגמן). הוּא בְּעֶנְיָן אֶחָד, שגם פרשת אחרי מות וגם פרשת אמור הם בענין יום כיפור.

כָּאֵן – מה ששנינו שבתורה אסור לדלג אפילו מעט, הוּא בְּשֵׁנֵי עֲנִינִין, והוא מפני שאין הלב שנמשך אחר ענין אחד ממנהר לצאת ממנו לשמוע ולהבין דברי ענין אחר. [ולכן דין זה נאמר רק בתורה שהמצות תלויות בו, ופסוק אחד שלא יבין בו הוא שוכחו ועובר עליו ואינו מקיימו ובאה חורבה ידי על כך, לכן אין מדלגין מענין לענין ואפילו אין התורגמן מפסיק, אבל בנביא מותר לדלג].

הגמרא מביאה ראייה לכך: וְהִתְנִיא – ואכן כך שנינו: מְדַלְגִין בְּתוֹרָה בְּעֶנְיָן אֶחָד, וּבְנִבְיָא אֵפִילוּ בְּשֵׁנֵי עֲנִינִין, וְכָאֵן וְכָאֵן [מה שהותר לדלג הוא] בְּכַדֵּי שְׁלֵא יִפְסוּק הַתּוֹרָגְמָן.

ואין מדלגין מנביא לנביא – אף שמותר לדלג בנביא, מדלגים רק באותו ספר, ולא מספר אחד לשני. ובנביא של שנים עשר (תרי עשר) מדלגין מנבואה לחברתה דכוליה חד ספרא הוא, ובכלב שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו – שלא יקרא למפרע מהסוף להתחלה.

הטעם שאומר 'יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן'

שנינו במשנה: וגולל את התורה ומניחה בחיקו, ואומר יותר ממה שקריתי לפניכן כתוב כאן בו. מבררת הגמרא: וכל כך למה – למה לו לומר להם זאת.

מבארת הגמרא: שלא להוציא לעז על ספר תורה – שלא יאמרו פרשה שהוא קורא על פה אינה כתובה בתורה וספר משובש הוא.

הטעם שאין גוללים ספר תורה בציבור

שנינו במשנה: ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה.

שואלת הגמרא: מדוע הכהן קורא בעל פה, וליכריה לספר וליקרי – שיגלול את הספר ויקרא. אמר רב הונא בר יהודה אמר רב ששת: לפי שאין גוללין ספר תורה בצבור, שהוא גנאי לציבור להמתין עד שגולל.

[הטעם שלא מביאים ספר תורה נוסף]

שואלת הגמרא: וליתי ספר תורה אחריןא וליקרי – ושיביאו ספר תורה אחר שנגלל לקריאה זו, ויקרא בו.

רב הונא בר יהודה אמר: משום פגמו של ספר תורה ראשון, שלא יאמרו מצא בו פסול.

רבי שמעון בן לקיש אמר: לפי שאין מכרכין ברכה שאינה צריכה, ואם מביא ספר אחר צריך לברך שוב על הקריאה.

שואלת הגמרא: ומי חיישינן לפגמא, והאמר רבי יצחק נפחא: ראש חדש טבת שקל להיות בשבת מביא שלש תורות, וקורא אחת מעניינו של יום – פרשה של אותה שבת לפי סדר פרשיות התורה, ואחת של ראש חדש, ואחת בשל חנוכה, ולא חוששים שיאמרו שהספר תורה הראשון פגום.

עונה הגמרא: תלתא גברי בתלתא סיפרי ליכא פגמא שלשה אנשים שונים בשלשה ספרים, אין פגם. חד גברא בתרי סיפרי, איכא פגמא – אדם אחד בשני ספרים, יש פגם.

הברכות שמברך הכהן גדול לאחר שקורא בתורה ביום הכפורים

שנינו במשנה: ומברך עליה שמנה ברכות נו'.

תנו רבנן, [א] [מברכין] על התורה כדרך שמברכין בבית הכנסת [הבוחר בתורה וכו']. [ב] ועל העבודה [רצה וכו' שאותך לבדך ביראה נעבוד]. [ג] ועל ההודאה [ברכת מודים]. [ד] ועל מחילת עון, כתיקון [אתה בחרתנו וחותרם מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל]. [ה] על המקדש בפני עצמו [מתפלל על המקדש שתשרה בו שכינה וחותרם בברוך אשר בחר במקדש]. [ו] ועל הכהנים בפני עצמן [מתפלל על הכהנים שיתברכו ויהיו קרבנותם לרצון, וחותרם הבוחר בכהנים]. [ז] על ישראל בפני עצמן [מתפלל על ישראל וחותרם ברוך הבוחר בעמו ישראל]. [ח] ועל ירושלים בפני עצמה [השוכן בציון], והשאר תפלה – [יבואר בגמרא להלן].

תנו רבנן, השאר תפלה: שיהיו ישראל נושעין מאויביהם, ומזכיר בה: תחנה, רנה, ובקשה, שעמך ישראל צריכין ליושע, וחותרם בשומע תפלה.

[לאחר מכן כל אחד מביא ס"ת מביתו וקורא בו]

מכאן ואילף – לאחר שגמר כהן גדול לקרוא פרשה בברכותיה כל אחד ואחד מן הצבור מביא ספר תורה מתוך ביתו לעזרה²³, וקורא בו. וכל כך למה כדי להראות חזונו של ס"ת וניו לרבים, דאמר מר: זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות בס"ת נאה בציצית נאה.

משנה

סדר העברת הספר תורה למלך

פרשת
הקהל

פרשת המלך (ששנינו לעיל דף לב. שהיא נאמרת בלשון הקודש) ביצד, מוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות, בשמיני – בשנה השמינית דהיינו במוצאי שביעית, עושין לו בימה של עץ בעזרה, והוא (המלך) יושב עליה, שנאמר 'מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסוכות וכו' תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם, וגו'.

חזן הכנסת [שמש בית הכנסת, ודואג לצרכי הציבור] נוטל ספר תורה, ונותנה לראש הכנסת [על פיו נחתכים כל צרכי הכנסת, מי מפטיר ומי עובר לפני התיבה], וראש הכנסת נותנה לסגן [שממנים כהן סגן, שאם יפסל הכהן גדול יהיה כהן במקומו], והסגן נותנה לכהן גדול, וכהן גדול נותנה למלך, והמלך עומד ומקבל את הספר תורה, וקורא יושב – וקורא בישיבה את כל ספר משנה תורה (חומש דברים).

עב. [ואין בזה איסור טלטול, שתנא זה סובר שאין איסור הוצאה ביום הכפורים. או שסובר שירושלים דלתותיה נעולות בלילה, ודינה כרשות היחיד].

[אגריפס המלך קרא עומד]

אגריפס המלך [מלך ישראל היה מזרעו של הורדוס והוא שנחרב בהמ"ק בימיו] עמד וקבל, וקרא עומד. ושבוהו חכמים. וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי' זלגו עיניו דמעות - שהמקרא הזה פוסלו מן המלכות שהרי אביו היה נכרי.

אמרו לו: אל תתירא אגריפס, אחינו אתה, אחינו אתה - שאמו מישראל.

הפרשיות שקורא

וקורא המלך מתחילת 'אלה הדברים' עד 'שמע', ושמע [שיש בה קבלת מלכות שמים], והיה אם שמע [שיש בה קבלת עול מצות], עשר תעשר, כי תכלה לעשר [שהיא בפרשת 'כי תבא', מפני שהוא זמן אסיף התבואה ואז נותנים לקט שכחה ופאה ומפרישים תרומות ומעשרות], ופרשת המלך [שהיא בפרשת 'שופטים', ואף שהיא כתובה לפני 'כי תכלה לעשר', קורא אותה אחריה, כדי לקרוא את 'עשר תעשר' וכי תכלה לעשר' ביחד שהם עניין אחד], וברכות וקללות [שיש בהם קבלת בריתות של תורה], עד שגומר כל הפרשה³⁹.

הברכות שמברך

ברכות שבתן גדול מברך אותן ביום הכפורים אחר שקורא הפרשה (כמבואר במשנה הקודמת). המלך מברך אותן אחר קריאת הקהל, אלא שנותן של רגלים - בברכת אתה בחרתנו חותם 'מקדש ישראל והזמנים', תחת מחילת העון - במקום החתימה שביום הכפורים (מלך מוחל וסולח וכו').

גמרא**ביאור לשון המשנה 'בשמיני'**

שנינו במשנה: פרשת המלך כיצד מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמיני, שואלת הגמרא: בשמיני סלקא דעתך - וכי עולה על דעתך שקוראים בשמיני, שמשמע ביום השמיני של חג הסוכות, הרי קוראים במוצאי יום טוב ראשון של סוכות.

עונה הגמרא: אימא בשמינית - תאמר 'בשמינית', דהיינו בשנה השמינית.

עג. [ברש"י מבואר שלאחר 'כי תכלה לעשר' קורא ברכות וקללות, ואחר כך חוזר לקרוא פרשת המלך, שכתובה לפניו].

הטעם שהפסוק צריך לומר את כל הסימנים 'מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה'

נאמר בפסוק (דברים לא י) 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסִּכּוֹת כָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' וְכו' תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאוֹנֵיהֶם'.
שואלת הגמרא: וְכָל הַנִּי לְמָה לִי – וכל אלו למה, למה התורה מפרטת את כל הסימנים הללו 'מקץ שנת השמיטה ובחג הסוכות ובמועד'.

עונה הגמרא: צִרִיכִי, דַּאי קְתַב רַחֲמֵנָא 'מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים', הוּוּ אַמִּינָא נִימְנֵנו מֵהַשְּׁתָּא – הייתי אומר נמנה שבע שנים מאז שנאמרה פרשה זו (מהשנה ה-40 שהיו במדבר ונכנסו לארץ ישראל), כל סיום שבע שנים מאז, צריך המלך לקרוא הקהל, וְאִף עַל גַּב דְּלֵא מִתְרַמֵּי בְּשִׁמְיָהּ – ואף שאינו עולה בשנת השמיטה, שהרי לא מנו שמיטין עד לאחר שבע שנים שכיבשו ושבע שחילקו, קְתַב רַחֲמֵנָא – על כן כתבה התורה 'שמיטה'.

וְאִי קְתַב רַחֲמֵנָא 'שְׁמִיטָה', הוּוּ אַמִּינָא – הייתי אומר שצריך לקרוא בְּסוֹף שְׁמִיטָה, קודם ראש השנה של השנה השמינית, שהרי מקץ שבע - בסוף שנה משמע, קְתַב רַחֲמֵנָא 'בְּמַעַד' – שהוא בתחילת השנה השמינית שיש בה מועד.

וְאִי קְתַב 'בְּמַעַד', הוּוּ אַמִּינָא מְרִישׁ שְׁתָּא – הייתי אומר שהכונה לראש השנה שנקרא מועד כדכתיב (ויקרא כג) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' וכתוב שם גם ראש השנה, קְתַב רַחֲמֵנָא בְּחַג הַסִּכּוֹת.

וְאִי קְתַב רַחֲמֵנָא 'בְּחַג הַסִּכּוֹת', הוּוּ אַמִּינָא אֶפִּילוּ יוֹם טוֹב אַחֲרוֹן (בשמיני עצרת), לְכֹן קְתַב רַחֲמֵנָא 'כָּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל', (עמוד ב) דְּהֵיִינוּ מֵאַתְחֵלְתָּא דְּמוֹעֵד – מתחילת המועד שאז כולם באים לבית המקדש, ומכל מקום אין קוראים פרשה זו ביום טוב ראשון, שאין תיקון הבימה דוחה לא את השבת ולא את היום טוב, ולא מכינים את הבמה מערב החג היות וזה יעשה 'דוחק מקום' בעזרה.

אם מוכח ממשנתינו שחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב

שנינו במשנה: וְחֹזֵן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל סֵפֶר תּוֹרָה, וְנוֹתְנוּ לְרֵאשׁ הַכְּנֶסֶת, וְרֵאשׁ הַכְּנֶסֶת נוֹתְנָה לְסֹגֵן, וְהַסֹּגֵן נוֹתְנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, וְכֹהֵן גָּדוֹל נוֹתְנָה לְמַלְךְ.

מדייקת הגמרא: מִכָּךְ שִׁמְכַבְּדִים אֶת חֹזֵן הַכְּנֶסֶת וְאֶת רֵאשׁ הַכְּנֶסֶת וְכו' בְּפְנֵי הַכֹּהֵן גָּדוֹל וּבְפְנֵי הַמַּלְךְ, שְׁמַעְתָּ מִינֵהּ חוֹלְקִין כְּבוֹד לְתַלְמִיד בְּמִקוֹם הַרְבֵּי.

דוחה הגמרא: אָמַר אַבְיִי: אֵין זוֹ רֵאִיָּה שִׁיתְכֹּן שְׁאִין חוֹלְקִים וְכֹאן כּוֹלָה – כל מה שמעבירים ונותנים מאחד לשני, אין זה כדי לכבדם, אלא מְשׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּמַלְךְ, שמראין את מעלותיו של המלך מעלה למעלה ממעלה.

שאלה: הרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי דוד בלבד

שנינו במשנה: והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד.

מדויקת הגמרא: עומד מכלל דיושב – ממה ששנינו 'והמלך עומד' משמע שבדרך כלל מותר לו לשבת שם ובעת הוא עומד לכבוד הספר תורה, וקשה על כך: והאמר רב: אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנאמר 'ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר' וגו', אבל מלכי בית יהודה אסורים לישוב בעזרה, וממילא אגריפס שהיה מבית חשמונאי משבט יהודה אסור לישוב בעזרה.

תשובה: הקריאה בעזרת הנשים ושם מותר לשבת

עונה הגמרא: בדאמר רב חסדיא (על קושיא מעין זו לעיל עמוד א) בעזרת נשים, הכא נמי בעזרת נשים, כאן גם בענין קריאת פרשת הקהל, המלך היה קורא בעזרת נשים, ושם מותר לשבת.

שנינו במשנה: אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד, ושבחיהו חכמים [על שקרא בעמידה ולא בישיבה].

שאלה: הרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול

ממה שהמשנה אומרת 'שבחיהו' מכלל דשפיר עבד – מכך משמע שטוב עשה, וקשה על כך: האמר רב אשי אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו, כבודו מחול. מלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול, שנאמר 'שום תשים עליך מלך', שתהא אימתו עליך, ואם כן למה שיבחו את אגריפס שמחל על כבודו וקרא בעמידה ולא בישיבה.

תשובה: לצורך מצוה מותר למלך למחול על כבודו

עונה הגמרא: מצוה שאני – לצורך מצוה מותר למלך למחול על כבודו וכבודו מחול.

העונש על כך שהחניפו לאגריפס

שנינו במשנה: וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי, זלגו עיניו דמעו. אמרו לו, אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה.

חנופה

תנא משמיה דרבי נתן: באותה שעה שהחניפו לאגריפס ואמרו לו 'אחינו אתה אחינו אתה' נתחייבו שונאי ישראל כלייה, (הכונה לומר 'נתחייבו ישראל' אלא שאין ראוי לומר על ישראל שנתחייבו כלייה, ולכן אומרים זאת על 'שונאי ישראל'), שהחניפו לו לאגריפס, שאף שאמו מישראל, אינו ראוי למלכות, שהרי מצד אביו היה עבד ויש בזה זלוול שיהיה מלך, ולא היו צריכים להחניף ולומר לו 'אחינו אתה'.

מיום שנבר אגרופה של חנופה

אמר רבי שמעון בן חלפתא: מיום שנבר אגרופה [כחה] של חנופה, נתעוותו הדינים – שמחניפים הדיינים לבעלי הדין, ונתקלקלו המעשים – שהגדולים רואים עוברי עבירה ולא מוחים בידם מפני חנופה, ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך – שמתוך שלא מחו בעוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כולן עוברין על דברי תורה.

מותר להחניף לרשעים בעולם הזה

דרש רבי יהודה בר מערבא ואיתימא רבי שמעון בן פזי: מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, שנאמר על ימות המשיח: 'לא יקרא עוד לנבל נדיב, ולכילי (מלשון 'כלתה נפשי' שמתאוה לשתות יין תדיר) לא יאמר שוע', מפלל דבעולם הזה שרי – מכך משמע שבעולם הזה מותר להתחנף לנבל ולומר לו שהוא 'נדיב' וכן לכילי מותר להחניף ולומר לו שהוא שוע.

רבי שמעון בן לקיש אמר: מהכא – מכאן לומדים זאת, שיעקב אבינו אמר לעשיו 'ראות פניך כראת פני אלהים ותריצני', הרי שאף שהיה רשע אמר לו שבח זה להחניף לו.

ופליגא דרבי לוי – מה שריש לקיש אומר שיעקב אבינו התכוון בזה להתחנף לעשיו, הרי הוא חולק בזה על רבי לוי שסובר שלא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים, דאמר רבי לוי: משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה, לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להורגו. אמר לו: טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך. אמר – ואזי הליסטים שרוצה להורגו אומר בליבו: ידע ליה מלכא – המלך מכיר אותו. מיסתפי ולא קטיל ליה – והרי הוא מפחד ואינו הורג אותו, כך יעקב אמר לעשיו שראות פניו כפני מלאכים, כדי שעשיו יפחד ממנו.

ו' מאמרים מרבי אלעזר על חנופה

[מאמר א':] אמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה, מביא אף לעולם, שנאמר 'וחנפי לב ושימו אף', ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת, שנאמר 'לא ישועו כי אסרם' – כשיבואו עליהם יסורין לא יועיל שועם.

(סימן למאמרי רבי אלעזר בענייני חנופה: אף. עובר. גיהנם. בידו. נידה. גולה)

[מאמר ב':] ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעיי אמן מקללין אותו, שנאמר 'אמר לרשע צדיק אתה יקבהו עמים יזעמוהו לאמים', ואין קוב אלא קללה, שנאמר 'לא קבה אל', ואין לאום אלא עוברין, שנאמר 'ולאם מלאם יאמץ'.

[מאמר ג':] ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו חנופה, נופל בגיהנם, שנאמר 'הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע' וגו'. מה בתיב אחריו: 'לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה' וגו'.

[מאמר ד':] ואמר רבי אלעזר: כל המחניף לחבירו, סוף נופל בידו.

מב: תורה אור השלם

משוה מלחמה פרק שמיני סוטה

מסורת הש"ס

1. תענה וקרא אל מערכת ישראל וימר להם למה תבאו לשרך מלחמה הלא אנכי תפילתי ואמת עבדים לשאלו ברו לכם איש וידי אלו

מאה פני וחד ננאי. גירסאנו בפרק המולך אמרתי וזינין אש מלו את ש"מ [שהאשה] מתעברת וזוהרת ומתעברת את ש"מ שאין האשה מתעברת משני בני אדם כלתה ופליגי על רבנן להגותה דרבנן להגותה אמרתי פלשתי ממהא עלילות פלשתי שהיו זה מהא עלילות פלשתי אמר רבי ממיא ולא פליגי עד שלא נסרחה הורע האשה מתעברת משני בני אדם כלתה משנקה הורע לין האשה מתעברת משני בני אדם כלתה זה משמע שכולן מהא היו אבותיה שהרי מולין מתעברת אלו ולא כפי רש"י שפירש וחד ננאי שאלה מהן אלו ופי' הערוך ננאי כלב שכלו עליה מהא אשוי וכלב אחד וכן מפריכת בוקרא דנה ונלמה דשמואל אמר ר' יצחק אותה הללה פסיפסה ערפה ממומה מתעברו זה גימ' של מהא שני אדם הלא דמצי והוא מרד עמם והנה איש צביטס וגו' ומפריכת פלשתי מתעברת מתיב ממהא עלילות פלשתי רבי ממומה אמר אף כלב אחד שאלמי ויחמך הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וגו' וכן המש' ויחמך פלשתי רבי יצחק אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

2. איש מלחמה יי שבותו יו"ט 3. ודוד בן איש אפרתי היה מרוב לים יהודה ושני ירו וכו' שנתה בנים והאיש בימי שאול זמן בא באנשים.

4. ויחמך הפלשתי אל דוד והכלב אנכי כי אתה בא אלי ממומה חקלי הפלשתי את דוד באלוהי

5. ואמר דוד אל ר' יצחק ודר אל מרבי ובתי ובכירי ואבי בא אלך בשם ד' ויחמך אש הבנים ויחמך פלשתי לית אבות ודר

6. ודרש הפלשתי השבט והעברתי את דוד ויחמך אש הבנים ויחמך פלשתי לית אבות ודר

7. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

8. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

9. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

10. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

11. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

12. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

13. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

14. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

15. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

16. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

17. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

18. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

19. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

20. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

21. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

22. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

23. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

24. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

25. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

26. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

27. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

28. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

29. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

30. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

31. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

32. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

33. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

34. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

35. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

36. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

37. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

38. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

39. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

40. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

41. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

42. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

43. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

44. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

45. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

46. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

47. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

48. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

49. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

50. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

51. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

52. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

53. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

54. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

55. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

56. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

57. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

58. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

59. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

60. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

61. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

62. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

63. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

64. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

65. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

66. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

67. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

68. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

69. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

70. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

71. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

72. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

73. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

74. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

75. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

76. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

77. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

78. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

79. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

80. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

81. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

82. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

83. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

84. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

85. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

86. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

87. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

88. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

89. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

90. ויחמך אש הבנים ממומה פלשתי לית אבות ודר

וְיִהי הוּא בְשַׁעַר בְּנִימֵן וְשֵׁם בַּעַל פְּקֻדַת וְשֵׁמוֹ יִרְאִיהָ בֶן שְׁלֹמִיָּה בֶן חֲנַנְיָה וַיִּתְפַּשׂ אֶת יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא לֵאמֹר אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נָפַל, וַיֹּאמֶר לוֹ יִרְמְיָהוּ שְׂקַר אֵינְנִי נָפַל אֶל הַכַּשְׂדִּים וְגו', וּכְתִיב וַיִּתְפַּשׂ יִרְמְיָהוּ וַיִּבְאֵהוּ אֶל הַשָּׂרִים. [הַתְּבַאֵר בַּדֶּף הַקּוֹדֵם].

הַמְּשַׁךְ מֵאִמְרֵי רַבִּי אֱלֶעָזָר עַל חֲנוּפָה

[מֵאִמְרֵי ה':] וְאָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר: כָּל עֵדָה שֵׁישׁ בָּהּ חֲנוּפָה, מֵאוּסָה כְּנֻדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי עֵדַת חֲנַף גְּלַמּוּד', שֶׁכֵּן בְּכַרְבֵּי הַיָּם קוֹרִין לְנֻדָּה 'גְּלַמּוּדָה'. מֵאִי 'גְּלַמּוּדָה', גְּמוּלָה (בְּדוּלָה) מִבְּעֵלָה.

[מֵאִמְרֵי ו':] וְאָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר: כָּל עֵדָה שֵׁישׁ בָּהּ חֲנוּפָה, לְסוּף גּוּלָה. כְּתִיב הִכָּא 'כִּי עֵדַת חֲנַף גְּלַמּוּד', וּכְתִיב הֵתָם וְאִמְרַת בְּלִבְכֶם מִי יֵלֵד לִי אֶת אֱלֹה וְאֲנִי שְׂכוּלָה וְגַלְמוּדָה גְּלָה וְסוּרָה וְגו'.

ד' כְּתוּת אֵין מִקְבָּלוֹת פְּנֵי שְׂכִינָה

אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בְּרַ אֲבָא: אַרְבַּע בֵּיתוֹת אֵין מִקְבָּלוֹת פְּנֵי שְׂכִינָה.

כַּת לִיצִים.

וְכַת חֲנִיפִים.

וְכַת שְׂקָרִים.

וְכַת מְסַפְרֵי לְשׁוֹן הָרַע.

כַּת לִיצִים, דְּכְתִיב 'מִשָּׁךְ יָדוֹ אֶת לִיצִים' - מִשָּׁךְ יָדוֹ הַקַּב"ה מֵהַיּוֹת עִם לִיצִים.

כַּת חֲנִיפִים, דְּכְתִיב 'כִּי לֹא לְפָנָיו חֲנַף יִבּוֹא'.

כַּת שְׂקָרִים, דְּכְתִיב 'דְּבַר שְׂקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי'.

כַּת מְסַפְרֵי לְשׁוֹן הָרַע, דְּכְתִיב 'כִּי לֹא אֶל חֲפִץ רָשָׁע אַתָּה לֹא יִגְרַף רַע', צְדִיק אַתָּה ה' לֹא יִגּוֹר בְּמִגְוֹרָף רַע - לֹא יִגּוֹר עִמָּךְ רַע, וְגַבֵּי מְסַפְרֵי לְשׁוֹן הָרַע כְּתִיב, שֶׁהָרִי נֹאמַר שֵׁם 'כִּי אֵין בְּפִיהוּ נִכּוּנָה וְגו' קִבַּר פְּתוּחַ גְּרוֹנָם לְשׁוֹנָם יַחְלִיקוּן.

הַדְּרָן עֲלֶךָ אֱלֹו נֶאֱמַרִין

משנה

דברי משוח המלחמה אל העם - על אויביכם אתם הולכים ואין מרחמין עליכם

משוח מלחמה - כהן שנתמנה לכך (שמשחוהו בשמן המשחה להיות ממונה לעניין זה לדבר אל העם בשעת מלחמה), בשעה שמדבר אל העם, בלשון הקודש היה מדבר, שנאמר 'והיה בקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן, זה כהן משוח מלחמה,

'ודבר אל העם, בלשון הקודש.

'ואמר אליהם שמע ישראל וגו' אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, ולא על אחיכם. לא יהודה על שמעון, ולא שמעון על בנימין שאם תפלו בידם ירחמו עליכם, כמה שנאמר כשבני אפרים שבו מבני יהודה והנביא הוכיח אותם שיחזירו את השבויים: 'ויקמו האנשים (משבט אפרים) אשר נקבו בשמות, ויחזיקו בשביה, וכל מערמיהם - וכל השבויים שהיו ערומים מבלי לבוש, הלבשו [אותם] מן השלל, וילבשו [מלבד שהלבישום מן השלל שהביאו עמם מארץ יהודה, עוד הוסיפו להם מלבושים משלהם], וינעלו, ויאכלום, וישקום, ויסקום, וינהלום בתמרים לכל כושל - כל הכושלים שבהם שאינן יכולין לילך ברגליהם הוליכום על החמורים, ויביאום ירחו עיר התמרים אצל אחיהם [מבני שבט יהודה], וישבו (בני שבט אפרים) שמרון וגו'.

על אויביכם אתם הולכים, שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם.

אל תראו כי ה' אלקיכם ההולך עמכם

'אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו וגו',

אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים - צנף סוסים קרוי צהלה בלשון המקרא, וצחצוח חרבות,

אל תיראו מפני הגפת תריסין - מגיפין וסוגרין ומדבקין התריסין זה סמוך לזה כדי שינקשו זה על זה והקול נשמע כקול המון עם לאיים על שכנגדם, וישפעת הקלנסין - וריבוי החיילות, [וברע"ב פירש באופן אחר: מקלות שראשיהן עקומים ומכין בהם על גבי אבנים והם מנתזים על האויבים].

'אל תחפזו מקול קרנות,

'אל תערצו מפני קול צווחות.

כי ה' אלהיכם ההלך עמכם, הם באין בנצחוננו של בשר ודם, ואתם באים בנצחוננו של מקום.

פלשתים באו בנצחוננו של גלית, מה היה סופו, לסוף נפל בהרב ונפלו עמו.

בני עמון באו בנצחוננו של שוכר (שוכר הוא שר צבא של 'הדדעור בן רחב' מלך צובה), מה היה סופו, לסוף נפל בהרב ונפלו עמו.

ואתם אי אתם כן, 'כי ה' אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם וגו', זה מחנה הארון, כלומר: מחנה ישראל הלוחמים שמביאים הארון עמם ששברי הלוחות מונחים בתוכו, בוודאי שינצחו.

גמרא

ביאור המקור שמשוח מלחמה מדבר בלשון הקודש

שנינו במשנה: משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם בלשון הקודש היה מדבר וכו' [ולומדים זאת ממה שנאמר] 'ודבר אל העם'.

מבררת הגמרא: מאי קאמר - היכי יליף לשון הקודש מהכא.

מבארת הגמרא: הכי קאמר: ש'נאמר' ו'דבר', ולהלן (במעמד הר סיני) אומר: 'משה ידבר והאלהים יענו בקול', מה להלן (במעמד הר סיני) ב'לשון הקודש' [שהרי התורה ניתנה בלשון הקודש]. אף כאן (משוח מלחמה מדבר) ב'לשון הקודש'.

המקור שיש כהן שממונה במיוחד לדבר במלחמה

תנו רבנן: 'ונגש הכהן ודבר אל העם', יכול כל כהן שירצה, תלמוד לומר בסמיכות לפסוק זה נאמר: 'ודברו השטרים, מה שוטרים בממונה - ששוטר לא נעשה מעצמו אלא ממנים אותו ל'שוטר', אף כהן בממונה, [וכל כהן אינו נחשב ל'ממונה' שהרי הוא כהן מעצמו, מחמת היותו משבט הכהונה, ואין לו 'גדולה' יתר על שבטן].

שואלת הגמרא: ואימא כהן גדול - ותאמר שכהן גדול מדבר אל העם שהרי הוא ממונה, שמינוהו להיות כהן גדול.

עונה הגמרא: דומיא דשוטר, מה שוטר שיש ממונה על גביו [שהשופט ממונה על השוטר, ששוטר עשוי לנגוש את מי שיצוה השופט לכוף], אף כהן שיש ממונה על גביו.

שואלת הגמרא: כהן גדול נמי האיבא מלך על גביו - כהן גדול גם כן הרי יש ממונה על גביו שהרי כבוד המלך גדול יותר.

עונה הגמרא: בעבודתו קאמר - הכונה היא שיש עליו ממונה בעבודתו, שהשופט ממונה על השוטר בעבודתו (שאומר לו את מי לכוף), והמלך לא ממונה על הכהן גדול בעבודתו.

שואלת הגמרא: ואימא סגן - ותאמר שסגן מדבר דברים הללו, שהרי הוא ממונה ויש ממונה על גביו.

עונה הגמרא: סגן לאו ממונה הוא, דתניא: אמר רבי חנינא סגן הכהנים: למה סגן ממונה - לאיזה דבר הוא ממונה ומוכן, שאם אירע בו פסול ככהן גדול נכנס ומשמש תחתיו, אבל בעוד שלא אירע פסול לכהן גדול אין לסגן גדולה של כלום.

הטעם שהמשוח מלחמה פותח דבריו בשמע ישראל

שנינו במשנה: ואמר אליהם: שמע ישראל.

מבארת הגמרא: מאי שנא שמע ישראל - למה מתחיל בלשון זה.

מבארת הגמרא: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אי אתם נמסרין בידם.

פעמיים מדבר עמם

'אל ירך לבבכם אל תיראו' כו' - תנו רבנן: פעמיים מדבר עמם, אחת בספר - בגבול, כשיצאו מארצם, ואחת במלחמה.

בספר מה הוא אומר: (עמוד ב) 'שמעו דברי מערכי המלחמה וחרו' - מי ראוי לחזור ומי ראוי לילך, וחזרו הראוים לחזור כגון בנה בית ונטע כרם ואירש אשה וירא ורך הלבב.

במלחמה מה הוא אומר: 'אל ירך לבבכם אל תיראו, ואל תחפזו, ואל תערצו, ארבעה אזהרות כנגד ארבעה דברים שאומות העולם עושין לאיים, מגיפין בתריסין, ומריעין בקרנות, צונחין בקולם, ורומסין בצהלת סוסיהן ודהרותם.

חוצפתו של גלית

שנינו במשנה: פלשתים באו בניצחוננו של גלית כו'.

גלית, אמר רבי יוחנן: שעמד בגילוי פנים - בחוצפה לפני הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'ברו - בחרו לכם איש וירד אלי, ואין איש אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'ה' איש מלחמה'.

אמר הקדוש ברוך הוא הריני מפילו על יד בן איש, שנאמר 'ודוד בן איש אפרתי הזה'.

מאמרים
בעניין
גלית

פיו של גלית הכשילו

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: בשלישה מקומות לכדו פיו לאותו רשע - אמר פיו את כשלונו, אחד: 'ברו לכם איש וירד אלי' - וירד אלי משמע 'עלי' שהוא יגבר עליו (שהיה לו לומר 'זילחם אתי').

ואידך: 'אם יוכל [רוד המלך] להלחם אתי והפני וגו', הרי שאמר 'והכני' - שדוד המלך יכה אותו, ואע"ג שאחר כך אמר: 'ואם אני אוכל לו והכיתיו' מכל מקום פתיחת פיו היתה לרעתו.

ואידך: דקאמר ליה לדוד: 'הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות', בא אלי משמע 'עלי'.

שואלת הגמרא: דוד נמי אמר ליה 'אתה בא אלי כחרב ובחנית ובכידון', והרי זה כמו שיאמר 'בא עלי כחרב'.

עונה הגמרא: הדר אמר ליה – דוד המלך חזר אחר כך ואמר: 'ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי (ישראל) מערכות ישראל אשר חרפת' – ואין זו פתיחת פה לרעה דאמר ליה אתה בא למשול בי על ידי דבר שאין בו ממש [ולא תצליח שהרי] אני בא למשול כך בשם ה' שהנצחנות שלו היא.

גלית רצה לבטלם מקריאת שמע כדי לנצח

נאמר בפסוק: 'ויגש הפלשתי השפם והערב, אמר רבי יוחנן: כדי לבטלן מקריאת שמע שחרית וערבית.

'ויתיצב ארבעים יום' – בזמן ששאל המלך בא להילחם עם פלשתים, התייצב גלית נגדם וחירף וגידף את ה' 40 יום. אמר רבי יוחנן: כנגד ארבעים יום שנתנה בהן תורה – כנגד 40 יום שאיחרה תורה להתקבל ניתן לו כח להתייצב נגדם 40 יום.

מדוע גלית נקרא איש הבינים

נאמר בפסוק: 'ויצא איש הבינים ממחנות פלשתים וגו'. מאי 'בינים'.

[ביאור א] אמר רב: שמבונה מכל מום – מתוקן ומנוקה מכל מום של כיעור.

[ביאור ב] ושמואל אמר: בינוני שבאחיו – שמבואר להלן שמשפחתו מנתה 4 אחים, והוא היה הבינוני שבהם, [במהר"ל מבאר שהבינוני הוא האמצעי (מרכז האחים), שהוא העיקר].

[ביאור ג] דבי רבי שילא אמר: שהוא עשוי כבנין [והוא מורה על חוזק גופו, שהיה עשוי כבנין].

[ביאור ד] רבי יוחנן אמר: בר מאה פפי (אב חורג) וחדא נאנאי (אב בלשון פרסי) – בן התערובת שבאו הרבה אנשים על אמו בלילה אחת ונתעברה מן אחד נמצא האחד אביו וכולן מנאפים – ולפי זה 'איש הבינים', דהיינו שיצא מבין אנשים הרבה.

אמו של גלית

נאמר בפסוק 'וגלית שמו, מגת ממערכות פלשתים'.

תני רב יוסף שהכל דשין את אמו כגת – כמו שדורכים על ענבים ב'גת' [המקום שבו דורכים על ענבים לעשות יין קרוי 'גת'].

עוד דורשת הגמרא בפסוק זה: כתיב 'מערות' – ממערות פלשתים, וקרינן 'מערכות', תני רב יוסף: שהכל הערו באמו.

אמו של גלית (הרפה) היא ערפה (כלתה של נעמי)

כתיב 'הרפה' (אמו של גלית), וכתיב 'ערפה' (כלתה של נעמי), רב ושמואל, חד אמר: הרפה שמה, ולמה נקרא שמה ערפה, שהכל עורפין אותה מאחריה – הפקירה עצמה כבהמה פנים כנגד עורף.

וחד אמר ערפה שמה, ולמה נקרא שמה הרפה, שהכל דשין אותה בהריפות (חטין כתושין).

והמקור שהרפה היינו חטין כתושין: וכן הוא אומר 'ותקח האשה ותפרש המסך על פני הבאר ותשטח עליו הרפות'.

ואי בעית אימא מהכא: 'אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי'.

בני גלית נפלו בידי דוד

נאמר בפסוק 'ואת ארבעת אלה ילדו להרפה בנת ויפלו ביד דוד וביד עבדיו'.

מאי נינהו – מי הם ארבעה הבנים.

אמר רב חסדא: [א] סף [ב] ומדון [ג] גלית [ד] וישבי בנוב.

ועליהם נאמר: 'ויפלו ביד דוד וביד עבדיו', דכתיב 'ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה', אמר רבי יצחק: אמר הקדוש ברוך הוא, יבואו בני הנשוקה – בני ערפה שנשקה לחמותה להפרד מעמה שלא נתגיירה, ויפלו ביד בני הדבוקה – שנגזר עליה שיפלו בניה בחרב ביד בני רות שדבקה בשכינה.

בשכר ד' דמעות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ד' גבורים

דרש רבא: בשכר ארבע דמעות [שתי בכיות משתי עינים] שהורידה ערפה על חמותה, זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים, שנאמר 'ותשנה קולן ותבכינה עוד' – פעם שניה, שלפי כן כתוב 'ותשנה קולן ותבכינה' [ובכל פעם שבכתה ירדו שני דמעות (דמעה מכל עין)].

אסור לספר בשבחן של רשעים

נאמר בפסוק (שמואל א' יז ז) 'וחץ חניתו כמנור ארגים' (הידיית של החרב של גלית היתה בגודל של עץ עבה ועגול שהאורג כורך עליו את חוטי השתי) 'ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל' (הסכין של חרבו היתה במשקל ששת מאות שקלי ברזל) והוא מורה על גודל כוחו בנשיאת חרב כבדה כל כך, הגמרא מביאה דרש בפסוק זה: כתיב 'חץ חניתו', וקרינן 'עץ חניתו', אמר רבי אלעזר: עדיין לא הגיענו לחצי שבחו של אותו רשע, ולכן כתוב 'חץ', לשון חצי (אף שהקרי הוא 'עץ'), מכאן לומדים שאסור לספר בשבחן של רשעים.

שואלת הגמרא: ולא לפתח ביה כלל – שהפסוק לא יפתח כלל בשבח הרשע ולא יאמר אפילו חצי שבחו.

עונה הגמרא: לאודועי שְׂבַחִיהָ דְדוּד – הפסוק פתח בגבורתו של גלית להודיע שבחו של דוד שנלחם וניצח גיבור כמוהו.

חזקו של 'שוכך' שר צבא ארם (שעזר לעמון נגד ישראל)

שנינו במשנה: 'בני עמון באו בנצחוננו של שוכך' כו'.

כתיב שוכך - בספר שמואל (ב' י'), וכתוב שופך בדברי הימים (א' יט).

רב ושמואל נחלקו בזה,

חד אמר: שופך שמו, ולמה נקרא שמו שוכך שעשוי כשוכך [שהיה גבוה כשוכך].

וחד אמר: שוכך שמו, ולמה נקרא שמו שופך, שכל הרואה אותו נשפך לפניו כקיתון [מי שרואה אותו ליבו ליבו כקיתון מים הנשפך, שהוא 'נמס' מפחד].

חיילותיו של נבוכדנצר

הגמרא מביאה מחלוקת נוספת של רב ושמואל בפסוקים, כתוב על חיילות של נבוכדנצר: 'אשפתו כקבר פתוח כלם גבורים'.

רב ושמואל נחלקו בביאור הפסוק, ואמרי לה – ויש אומרים שנחלקו בזה רבי אמי ורבי אסי, כדלהלן:

חד אמר: בשעה שזרקין חץ - עושין הם אשפתות אשפתות של חללים [שממיתים עם רב], ושמה תאמר שאומנין בקרב [אבל אינם גבורים], תלמוד לומר 'כלם גבורים'.

וחד אמר: בשעה שעושין צורכיהן עושין אשפתות אשפתות של זבל - מחמת שאוכלין הרבה בגבורה.

ושמה תאמר, מפני שחולי מעיים הם, תלמוד לומר 'כלם גבורים'.

אמר רב מרי: מודקאמר שמא תאמר חולי מעיים הם, שמע מינה האי מאן דנפיש זיבליה חולי מעיים הוא, למאי נפקא מינה ליטרח בנפשיה - לבקש לו רפואות טרם יכבד חוליו עליו.

א) כי יקראו: וספרו: כס: 11;
ב) ונתת הדמם וכו';
ג) ונתת להם: א) ונתת:
ד) כי יקראו: כס: 11;
ה) ונתת להם: א) ונתת:
ו) ונתת להם: א) ונתת:
ז) ונתת להם: א) ונתת:
ח) ונתת להם: א) ונתת:
ט) ונתת להם: א) ונתת:
י) ונתת להם: א) ונתת:

הגרות הבי"ח

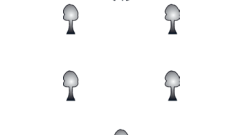
א) במשנה לו כל שומעין
ב) כלי ובינה ואלו ממקום:
ג) ש"י ד"ה ופליגי וכו'
ד) מנעמי: כ"ד וחס"ד
ה) ואלו פליגי וכו'
ו) ד"ה וכל וכו' כ"ד
ז) ואלו מקו:

מוסף רש"י

שפטים אבי אביו: י"ב;
למנוח א"י פתח לקח
מנחת יצחק: דכ"ד ואלו
קן היתר לקח לו מנחת
שומעין לו אשה ומתיר
ב"ה ואלו פליגי וכו'
שפטים א"ל הפתח:
כ"ד: (מהוהו: 138)
אחד הבונה ואחד
הלוקח ואחד הרוש
וכן דרך התנאים ככל מוסף
הד"ה א"ל פתח:
ב"ה א"ל ואלו פליגי
השפטים א"ל פתח:
ה"ה א"ל פתח:
ה"ה א"ל פתח:
ה"ה א"ל פתח:

שפיטעט. יזלו וכש אומו ולא חשבו: והלא עשיתם מניס אומו.
כלמתיקן בללו הן השפתיקן (מהוהו: ד"ה כ"ד): לתיק הולך ליחסו שם
פנתם בן אלעזר בן אהרן הכהן: כ"ד פועי. מלל כתיב פוטאל:
מתנ"י: כ"ד פוטאל. לאלר יין שמן ותבואה: ואחד הלוקח.
זית בניו שהרי אללו הוא המש.
ונגמלא מרביקן ליה מקרא: חמשה
אילני מאלל. דכתיב הו כ"ד חמשה
כנגד שמים ואחת ויאלה וכו':

כזה
אופיעו מה' מינין. מנעמי: א)
חילנו. צנתת הרביעית לנטיעתו
שחלל את הפירות במשע כדך
מעשר שני ומעלה את המעשר
לירושלים וחולן כדכתיב (ויקרא י"ט)
קדש הוליס וגמל קדש קדש ממעשר:
ה"ג כל אלו שומעין דכ"ד כסן
מערי מלחמה וחויין. כמו שומעין
דכ"ד מערי מלחמה על כסן כלומר
שסכסן אומר לן: סך. כסן
ארוס ושקמים שאין עך פרי:
והמחוי גרושמו. ואירסו אינו מחי
שאניא מדשה לו וקלא אלאה מדשה
קפיד כדכתיב כי יקח איש אשה
מדשה (דברים כ"ד): אלמנט. ואירסו
כסן גדול אינו מחי כשנייה
לדמעוט מולל לקה"ה מללל כתיב
ולל לקח: על מנו. סמרו ונאלו
צמדה ראשונה אינו מחי ללא
מדש הוא ואלל ולא חידש להוסף
עליו ואפילו אללו אינו מדש וגרע
מהלוקח והיורש: אף הנוסע צ"ס

אופיעו מה' מינין. מנעמי: א)
חילנו. צנתת הרביעית לנטיעתו
שחלל את הפירות במשע כדך
מעשר שני ומעלה את המעשר
לירושלים וחולן כדכתיב (ויקרא י"ט)
קדש הוליס וגמל קדש קדש ממעשר:
ה"ג כל אלו שומעין דכ"ד כסן
מערי מלחמה וחויין. כמו שומעין
דכ"ד מערי מלחמה על כסן כלומר
שסכסן אומר לן: סך. כסן
ארוס ושקמים שאין עך פרי:
והמחוי גרושמו. ואירסו אינו מחי
שאניא מדשה לו וקלא אלאה מדשה
קפיד כדכתיב כי יקח איש אשה
מדשה (דברים כ"ד): אלמנט. ואירסו
כסן גדול אינו מחי כשנייה
לדמעוט מולל לקה"ה מללל כתיב
ולל לקח: על מנו. סמרו ונאלו
צמדה ראשונה אינו מחי ללא
מדש הוא ואלל ולא חידש להוסף
עליו ואפילו אללו אינו מדש וגרע
מהלוקח והיורש: אף הנוסע צ"ס

משוה מלחמה פרק שמיני סוטה

מגו.

עין משפט
גר מצוה

א) כי יקראו: וספרו: כס: 11;
ב) ונתת הדמם וכו';
ג) ונתת להם: א) ונתת:
ד) כי יקראו: כס: 11;
ה) ונתת להם: א) ונתת:
ו) ונתת להם: א) ונתת:
ז) ונתת להם: א) ונתת:
ח) ונתת להם: א) ונתת:
ט) ונתת להם: א) ונתת:
י) ונתת להם: א) ונתת:

תורה אור השלם

א) וישלח אתם פניה
אף לקה"ה לצבא אבם
ד) ונתת להם: א) ונתת:
ה) ונתת להם: א) ונתת:
ו) ונתת להם: א) ונתת:
ז) ונתת להם: א) ונתת:
ח) ונתת להם: א) ונתת:
ט) ונתת להם: א) ונתת:
י) ונתת להם: א) ונתת:
יא) ונתת להם: א) ונתת:
יב) ונתת להם: א) ונתת:

לניסם צנורן. מקום הוא ששמו שרון ואין הקרקע יפה לניסם
ולא היו דבר קיימא"י שפעמים נרין למדשה שבטע שנים: ואלו שאין
וזין ממקומן. דהך לנעל הולכי עד לספר וסם שומעין דכ"ד כסן
וחוזרין מן המערה לארץ ישראל ואינם חוזרין לניסם אלא עוסקין
בספוק מים ומזון הולכי מלחמה
ואלו אין זין ממקומן אפילו ללכת
עד הספר ולשוב ע"פ כסן: הנוסע
צ"ס חסכו. ולא דר בו עדיין שנה:
וכן הנוסע כ"ד חסכו. ועדיין לא
עברה שנה רביעית עליו שלמה:
נקי יסו לניסו. כשציל צינו:
י"ה. כ"ד הוא. הוסף ק"ה היה
חסכת להיות כו': ג"כ יול
דכ"ד על עמלן. יול שהדכ"ד
לנו סס אומרים מי האיש אשר
ענה וגו' של עמלן קן ולא היה כסן
אומרן אלא השוטרים: כ"ד ויספו
השוטרים. דכ"ד אל העס ואמרו
מי האיש וגו'. ויספו משמע שדכ"ד
זה הס מוספים משלס: פרי דכ"ד
של עמלן אומר. שהדכ"ד זה לבדו
הן מוספים על של כסן מדעך השמ"א
בני נעם ובני ארוס אשה לא כתיב
ויספו והכ"ד כתיב ויספו ש"מ עד
הנה דכ"ד כסן ואל זו הן מוספים:
ה"ה סם אני מקיים ודכ"ד השוטרים.
בכ"ד ונעם וארוס: כדכ"ד מנחם
מלחמה הסכסן מדכ"ד. שהסן
אומר והשוטרים משמיעין אותן:
מונע עז ודכ"ד. דהיינו שמע
ישלל אהם קרביס וגו' עד להשיע
תכס: מי פאש. כ"ד הוא דמני
למכיס מי אש צנה. ומללל כתיב
אש צית צנה דרוס ציה צנה מ"מ.
והאש צית צנה דמנוצי צית שער
לכסדה ומרפסת סס עשוס
לניספת רגל ולא לארוס לזור צס:
צוס עער. צית כניסת שער החכ"ד
להסוספס סס שומר הפתח: ולא
נכנו. מללל כתיב ו) מקו הו מיעוט
מנו ליה ולא לחכ"ד פרע לנולל
צית: כ"ד יוסי הגלילי. דמנתי"ט:
מעציות

מוגזין בארון וכן הוא אומר וישלח אותם
מושה אף למטה לצבא אותם ואת פינחס
אותם אלו סנהדרין פינחס זה מושוה מלחמה
ובלי הקודש זה ארון ולוחות שבו והצוצרות
התרועה אלו השופרות תנא לא לחנם הלך
פינחס למלחמה אלא ליפרע דין אבי אמו
שאמר יהוה מוכרו אותו אל מצרים וגו'
למימרא דפינחס מיוסף אתי והא כתיב
ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטאל לו
לאשה ב' מא' לאו דאחי מיתרו שפיטם ענלים
ועבודת כוכבים לא מיוסף שפיטם ביצרו
והלא שבטים מבין אותו ראתם בן פוטי זה
בן שפיטם אבי אמו ענלים לעבודת כוכבים
יהרוג נשיא מישראל אלא אי אבוא דאימיה
מיוסף אימיה דאימיה מיתרו ואי אימיה
דאימיה מיוסף אבוא דאימיה מיתרו דיקא
נמי דכתיב מבנות פוטאל תרי משמע שמע
מינה: מתנ"י' א' ודברו השוטרים אל העם
לאמר מי האיש אשר בנה בית הרוש ולא
הנבו ילך וישוב לביתו וגו' א' אחד הבונה בית
התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות
אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד הרוש ואחד
שנתן לו מתנה וכו' האיש אשר נמט כרם
ולא חללו וגו' א' אחד הנוטע כרם ואחד הנוטע
המשוה אילני מאכל ואילו מחמשת המינין
אחד הנוטע ואחד המכריך ואחד המכריב
ואחד הלוקח ואחד הרוש ואחד שנתן לו
מתנה וכו' האיש אשר ארש אשה וגו' א' אחד
המארים את הבתולה ואחד המארים את
האלמנה אפי' שומרת יבם ואפי' שמע שמת
אחיו במלחמה חוזר ואלו כל ד' אלו ואלו

שומעין דברי כהן מערכי מלחמה וחוזרין ומספקין מים ומזון ומתקנין את
הדרכים ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער אבסדרה ומרפסת ה' הנוטע
ארבע אילנות ומאכל ומנושה אילני סרק והמחוייר את גרושתו אלמנה לבחן
גדול גרושה וחלוצה לבחן הדיוט ממזרת ונתניה לישראל לממור ולנתין לא היה חוזר רבי יהודה
אומר אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבינים בשרון לא היה חוזר
"אלו שאין זין ממקומן בנה בית וחכנו נמט כרם והללו הנושא את ארוסתו הכונם את יבמתו שא"ו
נקי יהיה לביתו שנה אחת לביתו זה ביתו יהיה זה כרמו ושמת את אשתו זו אשתו אשר לקח להביא את
יבמתו א"ן מספקין (להם) מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים: ג"כ תנו רבנן ודברו השוטרים יבול
דברים של עצמן כשהוא אומר ויספו השוטרים הרי דברים של עצמן אמור הא מה אני מקיים ודברו השוטרים
כדברי משוה מלחמה הכתוב מדבר הא כיצד כהן מדבר ושומר משמיע תני חרא כהן מדבר ושומר משמיע
ותני אידך כהן מדבר וכהן משמיע ותני אידך שומר מדבר ושומר משמיע אמר אביי הא כיצד מונע ועד
ודברו כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו כהן מדבר ושומר משמיע ואידך שומר מדבר ושומר
משמיע: מי האיש אשר בנה בית הרוש כו': תנו רבנן אשר בנה אין לי אלא אשר בנה לקח וירש ונתן לו
במתנה מנין ת"ל מי האיש אשר בנה בית אין לי אלא בית מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים
ובית האוצרות ת"ל אשר בנה מכל מקום יכול שאני מרבה אף הבונה אף אבסדרה ומרפסת תלמוד
לומר בית מזה בית הראוי לדירה אף כל הראוי לדירה ר' אליעזר בן יעקב אומר בית כמשמעו לא חנך ולא
הנבו פ"ט מגולל לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דאי ר' יוסי הגלילי הא אמר דכך היה הלכך זה המתירא
מעציות

שומעין דברי כהן מערכי מלחמה וחוזרין ומספקין מים ומזון ומתקנין את
הדרכים ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער אבסדרה ומרפסת ה' הנוטע
ארבע אילנות ומאכל ומנושה אילני סרק והמחוייר את גרושתו אלמנה לבחן
גדול גרושה וחלוצה לבחן הדיוט ממזרת ונתניה לישראל לממור ולנתין לא היה חוזר רבי יהודה
אומר אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבינים בשרון לא היה חוזר
"אלו שאין זין ממקומן בנה בית וחכנו נמט כרם והללו הנושא את ארוסתו הכונם את יבמתו שא"ו
נקי יהיה לביתו שנה אחת לביתו זה ביתו יהיה זה כרמו ושמת את אשתו זו אשתו אשר לקח להביא את
יבמתו א"ן מספקין (להם) מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים: ג"כ תנו רבנן ודברו השוטרים יבול
דברים של עצמן כשהוא אומר ויספו השוטרים הרי דברים של עצמן אמור הא מה אני מקיים ודברו השוטרים
כדברי משוה מלחמה הכתוב מדבר הא כיצד כהן מדבר ושומר משמיע תני חרא כהן מדבר ושומר משמיע
ותני אידך כהן מדבר וכהן משמיע ותני אידך שומר מדבר ושומר משמיע אמר אביי הא כיצד מונע ועד
ודברו כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו כהן מדבר ושומר משמיע ואידך שומר מדבר ושומר
משמיע: מי האיש אשר בנה בית הרוש כו': תנו רבנן אשר בנה אין לי אלא אשר בנה לקח וירש ונתן לו
במתנה מנין ת"ל מי האיש אשר בנה בית אין לי אלא בית מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים
ובית האוצרות ת"ל אשר בנה מכל מקום יכול שאני מרבה אף הבונה אף אבסדרה ומרפסת תלמוד
לומר בית מזה בית הראוי לדירה אף כל הראוי לדירה ר' אליעזר בן יעקב אומר בית כמשמעו לא חנך ולא
הנבו פ"ט מגולל לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דאי ר' יוסי הגלילי הא אמר דכך היה הלכך זה המתירא
מעציות

שומעין דברי כהן מערכי מלחמה וחוזרין ומספקין מים ומזון ומתקנין את
הדרכים ואלו שאינן חוזרין הבונה בית שער אבסדרה ומרפסת ה' הנוטע
ארבע אילנות ומאכל ומנושה אילני סרק והמחוייר את גרושתו אלמנה לבחן
גדול גרושה וחלוצה לבחן הדיוט ממזרת ונתניה לישראל לממור ולנתין לא היה חוזר רבי יהודה
אומר אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר ר' אליעזר אומר אף הבונה בית לבינים בשרון לא היה חוזר
"אלו שאין זין ממקומן בנה בית וחכנו נמט כרם והללו הנושא את ארוסתו הכונם את יבמתו שא"ו
נקי יהיה לביתו שנה אחת לביתו זה ביתו יהיה זה כרמו ושמת את אשתו זו אשתו אשר לקח להביא את
יבמתו א"ן מספקין (להם) מים ומזון ואין מתקנין את הדרכים: ג"כ תנו רבנן ודברו השוטרים יבול
דברים של עצמן כשהוא אומר ויספו השוטרים הרי דברים של עצמן אמור הא מה אני מקיים ודברו השוטרים
כדברי משוה מלחמה הכתוב מדבר הא כיצד כהן מדבר ושומר משמיע תני חרא כהן מדבר ושומר משמיע
ותני אידך כהן מדבר וכהן משמיע ותני אידך שומר מדבר ושומר משמיע אמר אביי הא כיצד מונע ועד
ודברו כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו כהן מדבר ושומר משמיע ואידך שומר מדבר ושומר
משמיע: מי האיש אשר בנה בית הרוש כו': תנו רבנן אשר בנה אין לי אלא אשר בנה לקח וירש ונתן לו
במתנה מנין ת"ל מי האיש אשר בנה בית אין לי אלא בית מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים
ובית האוצרות ת"ל אשר בנה מכל מקום יכול שאני מרבה אף הבונה אף אבסדרה ומרפסת תלמוד
לומר בית מזה בית הראוי לדירה אף כל הראוי לדירה ר' אליעזר בן יעקב אומר בית כמשמעו לא חנך ולא
הנבו פ"ט מגולל לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דאי ר' יוסי הגלילי הא אמר דכך היה הלכך זה המתירא
מעציות

טעם להבטחתם שינצחו במלחמה

שנינו במשנה שמשוח מלחמה אומר להם: פלשתים באו בנצחוננו של גלית מה היה סופו לסוף נפל בחרב ונפלו עמו, וכו' **וְאַתֶּם אֵי אַתֶּם כֵּן כּוּ**, כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם וגו' זה מחנה הארון.

מבררת הגמרא: **וְכָל כֶּף לָמָּה** אומר להם, ומה הפירוש מה שאומר 'כי ה' אלהיכם ההולך עמכם', שמשמע שה' הולך עמהם ממש.

מבארת הגמרא: **מִפְּנֵי שֶׁהַשֵּׁם וְכָל כִּינּוּיוֹ** (מ דף מ) **מוֹנְחִין בְּאָרוֹן** היוצא עמהם במלחמה, שהיו בו הלוחות שהיו כתובים עליהם עשרת הדברות.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר שלקחו למלחמת מדין את הארון והלוחות: **וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לְמִטָּה לְצַבָּא, אֹתָם וְאֵת פִּינְחָס בֶּן אֱלֵעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלֵי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ, אֹתָם, אֱלֹהֵי סִנְהֶדְרִין. פִּינְחָס, זֶה מִשׁוּחַ מַלְחָמָה. וְכָלֵי הַקֹּדֶשׁ, זֶה אָרוֹן וְלוחות שבו. וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה, אֱלֹהֵי הַשּׁוֹפְרוֹת.**

הטעם שפנחס הלך להילחם במדין

תָּנָא, לֹא לַחֲנָם הֵלֵךְ פִּינְחָס לְמַלְחָמָה – להילחם במדין, **אֲלֵא לִפְרַע מִמְדִּין דִּין אָבִי אִמּוֹ** (יוסף), **שֶׁנֶּאֱמַר וְהַמְדִּינִים מָכְרוּ אֶתוֹ אֶל מִצְרַיִם וְגו'.**

שואלת הגמרא: **לְמִימְרָא דְפִינְחָס מִיוֹסֵף אֲתִי** – מדבריו מתבאר לומר שפנחס בא מיוסף (שפנחס הוא אבי אמו), **וְהָא כְּתִיב וְאֱלֵעָזָר בֶּן אֱהֲרֹן לָקַח לֹו מִבְּנוֹת פּוּטִיאל לֹו לְאִשָּׁה וְתֹלַד לֹו אֵת פִּינְחָס, מֵאִי לֹאוֹ דְאֲתִי** – וכי אין הכונה שפנחס בא מיתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה.

עונה הגמרא: **לֹא, הַכּוֹנָה לֹוֹמֵר שְׁבָא מִיוֹסֵף שְׁפִיטְפִט בִּיצְרוֹ** – זילזל ביצרו, וכבש אותו, ולא החשיבו.

שואלת הגמרא: **וְהֲלֹא שְׁבָטִים מְכֻזִּין אוֹתוֹ: רֵאִיתֶם כֵּן פּוּטִי זֶה, כֵּן שְׁפִיטֶם אָבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לְעִבּוּדָה זָרָה יִהְיֶה נְשִׂיא מִיִּשְׂרָאֵל, כְּדַאֲמַרִּינֵן בְּסִנְהֶדְרִין, הֲרֵי שְׁבָא מִיתְרוֹ.**

עונה הגמרא: **אֲלֵא אֵי אָבוּה דְאִימִיָּה** – אלא אם אבי אמו מיוסף, **אִימִיָּה דְאִימִיָּה** אם אמו מיתרו. **וְאֵי אִימִיָּה דְאִימִיָּה** – ואם אמו מיוסף, **אָבוּה דְאִימִיָּה** – אבי אמו מיתרו. **דִּיקָא נְמִי דְכְּתִיב** – וכך מדוייק גם ממה שכתוב: **מִבְּנוֹת פּוּטִיאל, וְלֹא כְּתִיב מִבְּנוֹת פּוּטִאל, הֲרֵי תָרִי מִשְׁמַע שׁוּזָה רֹמְזוֹ גַם לִיוֹסֵף שְׁפִטְפִט בִּיצְרוֹ** וגם ליתרו שפיטם עגלים, **שְׁמַע מִינָה.**

משנה

קבוצה (א) החוזרים לספק מים ומזון, כגון בנה בית ולא חנכו

גדר 'בנה בית חדש' שחוזר מהמלחמה

נאמר בפסוק: 'וְדַבְּרוּ הַשְּׂטָרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר, מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת חֲדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ, יִלַּךְ וְיָשָׁב לְבֵיתוֹ וְגו'.

אחד הבונה בית התבן, בית הבקר, בית העצים, בית האוצרות - לאוצר יין שמן ותבואה, אחד הבונה, ואחד הלוקח - הקונה בית בנוי, שהרי אצלו הוא חדש, ואחד היוורש, ואחד שנתן לו מתנה.

גדר 'נטע כרם' שחוזר מהמלחמה

ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו וגו' - שעדיין לא פדה את הפירות בשנה הרביעית מאז שנטע את הכרם, שבשנים הראשונות הפירות הם ערלה, ובשנה הרביעית הפירות הם 'רבעי' ומעלה אותם לירושלים או פודה (מחלל) אותם במעות, ומעלה את המעות לירושלים, וקונה בהם מאכלים (מסויימים, כגון פירות או בהמות) ואוכלן.

אחד הנוטע כרם (גפנים), ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל ואפילו מחמשת המינין - אפילו מחמשה מינים שונים (שאינם גפנים), אם נוטע זו בצורה של כרם [שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב], הרי הם מצטרפין, אחד הנוטע, ואחד המבריך, ואחד המרכיב, ואחד הלוקח, ואחד היוורש, ואחד שנתן לו מתנה.

גדר 'אירס אשה' שחוזר מהמלחמה

'ומי האיש אשר ארש אשה וגו', אחד המאיר את התולה, ואחד המאיר את האלמנה, אפילו שומרת יבם, ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה, חוזר וקא לו.

כל אלו ואלו [הולכים עד לספר ושם] שומעין דברי כהן מערכי מלחמה - שומעין מה שהכהן אומר לעורכי המלחמה, וחוזרין ומספקין מים ומזון ומתקנין את הדרך - כלומר אינם הולכים למערכה, אך אינם חוזרים לביתם אלא הולכים לספק מים ומזון להולכי מלחמה.

[אלו שאינם בגדר הנ"ל אלא הולכים למלחמה]

ואלו שאינם חוזרין אלא הולכים למלחמה שאינם בגדר 'בנה בית חדש' נטע כרם' ואירס אשה חדשה.

הבונה בית שער (בית קטן שלפני שער החצר שיושב שם שומר הפתח), אכסדרה (פרוזדור שלפני הבית)^ט, ומרפסת (שביל ובו כניסות לדירות שבקומה השניה), שאין הם נחשבים לבית.

עד. אכסדרה הוא חדר העשוי לאויר ואין בו ד' מחיצות שלימות. לפעמים חדר זה משמש כמבואה לבית, שיש בו רק מחיצה אחת (קיר הבית עצמו), ומקרים אותו בתקרה.

ג' ברייתות וישובם

תני חדא, כהן מדבר ושוטר משמיע.

ותניא אידך, כהן מדבר וכהן משמיע.

ותניא אידך: שוטר מדבר ושוטר משמיע.

אמר אביי: הא כיצד, מונגש ועד ודברו - דהיינו שמע ישראל ואתם קרבים וגו' עד להושיע אתכם, כהן מדבר וכהן משמיע.

מודברו עד ויספו, כהן מדבר ושוטר משמיע.

מויספו ואילך, שוטר מדבר ושוטר משמיע.

כהן מדבר וכהן משמיע	(ב) והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם: (ג) ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם: (ד) כי ה' אלקיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם:
כהן (משוח מלחמה) מדבר ושוטר משמיע	(ה) ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו: (ו) ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו: (ז) ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה:
שוטר מדבר ושוטר משמיע	(ח) ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו בלבבו:

המקור שגם בירש בית או קיבל מתנה חוזר

'מי האיש אשר בנה בית חדש' כו'.

תנו רבנן, 'אשר בנה' אין לי אלא 'אשר בנה' לקח וירש וניתן לו במתנה, מנין. תלמוד לומר 'מי האיש אשר בנה', ולומדים זאת מריבוי תיבת 'האיש'.

בית התבן

[דעה א':] בית, אין לי אלא בית, מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות,

תלמוד לומר 'אשר בנה' מכל מקום, מדלא כתיב אשר בית בנה, דורשים שכל שבנה אף אם אינו בית רגיל לדור בו אלא בית התבן וכדומה חוזרים עליו.

יכול שאני מרבה אף הבונה בית שער (בית כניסת שער החצר להסתופף שם שומר הפתח) אכסדרה ומרפסת, תלמוד לומר 'בית', מה בית הראוי לדירה אף כל הראוי לדירה, למעוטי בית שער אכסדרה ומרפסת שהם עשויים לדריסת רגל (לעבור שם) ולא ראויים לדור בהם.

[דעה ב':] רבי אליעזר בן יעקב אומר: בית כמשמעו, אבל בית התבן ובית הבקר וכדו' אינם בכלל 'בית' ואין חוזר עליהם מעורכי המלחמה.

גזל בית

מכך שלא כתוב 'לא הנה' – אלא כתוב: 'ולא הנהו', נמצא שיש כאן מיעוט 'חנכו ולא לאחר' – שהוא חוזר אם בנה בית (שבנה או קיבל במתנה שהגיע הבית לידו בהיתר) ולא לבית אחר, פרט לגזלן.

שואלת הגמרא: לימא דלא כרבי יוסי הגלילי – האם נאמר שבריייתא זו שנויה דלא כשיטת רבי יוסי הגלילי, דאי רבי יוסי הגלילי הא אמר: 'ורף הלכב', זה המתירא (עמוד ב) מעבירות שבידו, ומי שגנב בית צריך לחזור בגלל גניבתו.

עונה הגמרא: אפילו תימא רבי יוסי הגלילי, כגון דעבד תשובה ויהב דמי – כגון שעשה תשובה ונתן דמים (שהשיב את הגזילה), נמצא שאין בו עבירה זו.

שואלת הגמרא: אי הכי הוה ליה לוקח וליהדר – אם כן, כיון ששילם על כך דמים יהיה כמו מי שקנה בית ויחזור מעורכי המלחמה.

עונה הגמרא: כיון דמעיקרא בתורת גזילה אתא לידיה לא – כיון שבתחילה בית זה בא לידו בתורת גזילה, אינו חוזר על בית זה.

המקור שגם בקנה בית או ירש או קיבל מתנה חוזר

ומי האיש אשר נטע כרם כו'.

תנו רבנן, אשר נטע, אין לי אלא נטע, לקח וירש וניתן לו במתנה מנין, תלמוד לומר ומי האיש אשר נטע, ולומדים זאת מריבוי תיבת 'האיש'.

הנוטע שאר אילני מאכל, ואילני סרק

[דעה א':] כרם אין לי אלא כרם, מנין לרבות חמשה אילני מאכל ואפילו משאר מינין, תלמוד לומר אשר נטע – מכך שלא כתוב 'אשר כרם נטע', אלא 'אשר נטע כרם' דורשים 'אשר נטע' – נטע מכל מקום, ואפי' אינו כרם, שהרי עדיין לא הזכיר הכתוב כרם.

יכול שאני מרבה הנוטע ארבעה אילני מאכל והמשה אילני סרק, תלמוד לומר כרם, דדמי לכרם ופחות שבכרמים חמשה גפנים הם.

[דעה ב':] רבי אליעזר בן יעקב אומר: כרם כמשמעו, ולא שאר אילנות.

מבריך ומרכיב אינם חוזרים מעורכי המלחמה

מסיימת הברייתא: מכך שלא כתוב 'לא חלל' – אלא כתוב: 'ולא חללו', נמצא שיש כאן מיעוט 'חיללו' – לזה ולא לאחר – שהוא חוזר אם נטע כרם ולא חיללו, פרט למבריך [שמכופף 'זמורה' או 'חור' מעץ המחובר לארץ ומכסה את הזמורה בעפר, כך גדל עץ נוסף] ולמרכיב – שנוקב אילן ונטל ענף רך מעץ אחר ומכניסו לנקב, וישראל מותר להרכיב משני אילנות שזה פירותיו גסין וזה פירותיו דקין דהוו ממין אחד זה בזה.

שאלה: הרי שנינו במשנתנו שנוטע ומרכיב חוזרים

בסוף הברייתא שנינו שנוטע ומרכיב אינם חוזרים מעורכי המלחמה. שואלת הגמרא: והא אנו תנו אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב חוזרים מעורכי המלחמה.

נוטע ומרכיב

תשובה א': במשנה מדובר בהרכבת היתר

עונה הגמרא: אמר רבי זירא אמר רב חסדא: לא קשיא, כן – מה ששנינו שאינו חוזר אם הבריך או הרכיב מדובר בהרכבת איסור מין בשאינו מינו, והתורה מיעטתו, כמו שממעטים גזל בית. כן – מה ששנינו שחוזר אף אם הרכיב או הבריך מדובר בהרכבת היתר.

[בירור: באיזה אופן מדובר]

שואלת הגמרא: האי הרכבת היתר היכי דמי – באיזה אופן מדובר שחוזר מחמת הרכבת היתר, אילימא ילדה בילדה – אם תאמר שהרכיב ענף חדש בנטיעה חדשה, תיפוק ליה דבעי מיהדר משום ילדה ראשונה – תוציא ותלמד דין זה שהוא צריך לחזור משום הנטיעה החדשה עצמה, ואין צריך לומר שהוא חוזר מחמת ההרכבה.

אלא ילדה בוקינה – אלא מוכרחים לבאר שמדובר שמרכיב ענף חדש בנטיעה ישנה [ולכן אינו חוזר מחמת הנטיעה החדשה], אמנם קשה על כך: והאמר רבי אבהו: ילדה שסיבכה בוקינה – נטיעה חדשה שהרכיבה בזקינה^ה, בטלה ילדה בוקינה ואין בה דין ערלה – ואינה חייבת בערלה ואין בה דין רבעי, שהנטיעה החדשה מתבטלת בנטיעה הישנה, ואם כן מדוע שיחזור עליה מעורכי המלחמה.

עה. 'סיבכה', מלשון 'נאחו בסבך' (בראשית כב) שעשאה ענף בזקינה.

[ביאור א': מדובר שנטע ילדה בילדה והראשונה היתה לסייג]

עונה הגמרא: **אמר רבי ירמיה: לעולם ילדה בילדה** – מדובר שהרכיב נטיעה חדשה בנטיעה חדשה, ומה ששאלת אם כן צריך לחזור מחמת הנטיעה החדשה עצמה, **וכגון דנטע להך קמיינתא לסייג** – ומדובר כגון שנטע את הראשונה לגדר [שהיתה פרצה בגדר שדהו ונטעה בפרצה לסותמה¹⁷], **ולקורות** – לקוץ ממנה קורות לכשתגדל, **דתנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה**, ולכן מצד הנטיעה החדשה עצמה אינו חוזר מעורכי המלחמה, ומצד הנטיעה החדשה שהרכיב בה חוזר.

שואלת הגמרא: **ומאי שנא ילדה בזקינה דבטלה, ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה** – ומה שונה ילדה בזקינה שהיא מתבטלת וילדה בילדה שאינה מתבטלת, והרי כיון שמרכיב בנטיעה שהיא פטורה מערלה (כיון שהיא לסייג וכדומה) גם הנטיעה שמרכיב בה צריכה להיות פטורה מערלה, ולא יחזור עליה מעורכי המלחמה.

עונה הגמרא: **התם גבי זקנה אי מימליך עלה לאו בת מיהדר היא** – אם נמלך עליה לחזור בו ולעשותה נטיעה צעירה אין זה שייך, שהרי במציאות היא נטיעה זקינה. ולכן אף שנוטע בה ילדה אין דינה משתנה.

הכא אי מימליך עלה בת מיהדר היא – כאן בנטיעה צעירה (שנטעה לסייג וקורות) אם נמלך עליה לחזור ולעשותה לפירות, יכול לחזור בו, **דהא מעיקרא לפירי קיימא** – שהרי בתחילה היא עומדת לפירות]. כלומר: כיון שבמהותה שייך בה ערלה, אלא שחשב עליה לקורות ויכול לחזור בו, [ואת הנטיעה החדשה מרכיב בה לפירות ולא לקורות]. על כן הנטיעה שמרכיב בה אינה פטורה מערלה¹⁸.

והראיה שאדם יכול להימלך ולחזור בו ממחשבתו שחשב עליה לקורות, אף שבתחילה לא חשב עליה לאכילה אלא לקורות, **מידי דהוה אעלו מאליהן** – שהרי זה כמו נטיעות שעלו מעצמם, **דתנן: עלו מאליהן חייבין בערלה**, ואף שבשעת נטיעה לא חשב עליהם כלום, כיון שבעת חושב עליהם לאכילה ולא לקורות הרי הם חייבים בערלה.

[שאלה: מדוע לא מבארים שהברייתא מדברת בכרם של ב' שותפים]

שואלת הגמרא: **ולוקמה בכרם של שני שותפין** – למה לנו להעמיד את הברייתא בתירוץ דחוק (בנוטע לסייג ולקורות), שיעמידו את הברייתא בנוטע לאכילה, והטעם שאינו צריך לחזור משום הנטיעה הקודמת (שבה הרכיב) משום שמדובר שהנטיעה של ראובן, ושמעון נטע נטיעה חדשה בתוך נטיעתו של ראובן, **דהאי הדר אדידיה והאי הדר אדידיה** – שזה (ראובן) חוזר מחמת הנטיעה שלו, וזה (שמעון) חוזר מחמת הנטיעה שלו.

עו. 'סייג', מלשון 'סוגה בשושנים' (שיר השירים ז) גדורה בשושנים.

עו. ורק במרכיב בזקינה שלא שייך בה כלל ערלה, הנטיעה גם כן נפטרת. אבל כאן שמרכיב בצעירה ששייך בה במהותה דין ערלה, אינה פוטרת את הנטיעה שהורכב בה.

תשובה: כרם של ב' שותפים חוזרים עליו מעורכי המלחמה

אמר רב פפא: זאת אומרת כרם של שני שותפין אין חוזרין עליו מערכי המלחמה.

שואלת הגמרא: ומאי שנא מחמשה אחין ומת אחד מהן במלחמה דכולן חוזרין – מפני שהיא שומרת יבם לכולם, [ויש לה זיקה לכל אחד מהם].

עונה הגמרא: **התם כל חד וחד קרינא ביה אשתו** – שם כשאחד האחים מת, היבמה נקראת אשתו של כל אחד מהם, שהרי לבסוף רק אחד ייבם אותה ונמצא שהיא תהיה אשתו רק של אחד מהם [אלא שבעת איננו יודעים מי ייבם אותה, ולכן כל אחד חוזר מספק]. אבל **הכא** (כאן בכרם של שנים) **כל חד וחד לא קרינא ביה פרמו** – כל אחד ואחד אין זה נקרא כרמו, שאינו 'כרמו' המיוחד לו, שאין לך בה גפן שאין לשתי השותפים חלק בה.

[ביאור ב': מדובר במבריך אילן בירק]

רב נחמן בר יצחק אמר: מה שכתוב במשנה שהמרכיב חוזר בגלל הנטיעה החדשה (ולא בגלל הנטיעה שקדמה לה), מדובר **במבריך אילן בירק** שאינו צריך לחזור משום הירק, שרק הנוטע אילן חדש חוזר מהמלחמה ולא הזורע ירקות (וחוזר רק מצד האילן החדש שהרכיב), **והאי תנא הוא** – ומשנתינו היא כהתנא שסובר שאין איסור בהרכבת ירק באילן (שהרי אם היה בזה איסור אין חוזרים על הרכבת איסור), **דתניא המבריך אילן בירק, רבן שמעון בן גמליאל מתיר משום רבי יהודה בן גמדיא איש כפר עכו, וחכמים אסרין**.

תשובה ב': משנתינו היא דעת תנא קמא שאף מרכיב ומבריך חוזר, והברייתא היא דעת רבי אליעזר בן יעקב

הגמרא מביאה תירוץ נוסף בין המשנה לברייתא: **כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: הא מני – מה ששנינו בברייתא 'פרט למבריך ומרכיב' אין זה דעה המוסכמת על כולם, אלא דעת רבי אליעזר בן יעקב היא** [המובא שם בברייתא בסוף העניין הקודם], ולשיטתו אין חוזרים בין בהרכבת היתר בין בהרכבת איסור, וכי לא אמר רבי אליעזר בן יעקב **התם 'כרם' כמשמעו** ולכן סובר בברייתא שהנוטע שאר אילנו מאכל אינו חוזר (וחולק שם על תנא קמא בעניין זה), **הכא מני 'נטע' כמשמעו** – כאן גם בנידון מרכיב ומבריך חולק רבי אליעזר בן יעקב על תנא קמא וסובר שמה שכתוב 'נטע' הוא כמשמעו, **נטע אין, מבריך ומרכיב לא**. אבל משנתינו דעת תנא קמא היא שסובר שמרכיב ומבריך חוזרים מעורכי המלחמה.

ילדה פחות מטפח חייבת בערלה כל שנותיה

פי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: ילדה פחותה מטפח [שהיא שפלת קומה ולא תגבה לעולם עד טפח] חייבת בערלה כל שנותיה, מדרבנן כל הימים ערלה נוהגת

מאמרים
נוספים של
רבי יוחנן
בשם רבי
אליעזר בן
יעקב

בה, דמתחזיא ככת שתא – שהיא נראה כבת שנתה, והרואה שאוכלין פירותיה אומר שפירות ערלה מותרין.

והני מילי שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב – ואלו הדברים נאמרו רק בחמשה נטיות כאלו שעומדות בצורת כרם [שהוא סובר כפי השיטה שבנטיעה אחת אין כלל ערלה אלא רק בכרם וכרם הוא לפחות 5 נטיות בצורה זו].

אכל פוליה כרם קלא אית ליה – אבל אם יש לאדם כרם שלם כזה לא אמרו בזה דין זה, שהכל אומרים כרם יש לפלוני משונה מכל הכרמים ויודעין שהם נטיות עברו עליהם ג' שנים.

מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע – שאסור לקרות קריאת שמע בארבע אמותיו, דכתיב 'לעג לרש חרף עשהו', משום לזעג לרש, שזה קורא וזה אינו יכול לקרות^ט.

חורגתא הגדילה בין האחים

אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: חורגתא – בת אשתו הגדילה בין האחים – בני הבעל מאשה אחרת, אסורה לינשא לאחין, דמתחזיא כי אחתייהו – שהיא נראית כמו אחותם [שמי שאינו מכיר בה ורואה אותה שגדלה אצלו כסבור שהיא אחותם ואומר שאח נשא אחות].

הגמרא דוחה דין זה: ולא היא – אין זה נכון, שהרי קלא אית ליה למילתא – יש קול לדבר שיודעים שהיא בת חורגת.

לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן

ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן – שהעני עשה מהם גורן, שבינס הרבה כאחד ועשה מהן כרי (ערימה), הוקבעו למעשר – הרי הם חייבים במעשר מדרבנן שמי שרואה זאת סובר שגידל תבואה זו בשדהו. [ואף שמהתורה לקט שכחה ופאה פטורים ממעשר].

עח. לשון רבינו יונה בביאור הפסוק (משלי יז ה) 'לועג לרש חרף עושיהו, הלועג והמבזה לרש מראה בדבריו כי מחשבתו שהעני והרש יבא מחסרון דעת האדם וקוצר חריצותו, וכי העושר ימצא לו בכחו ובעוצם ידו, על כן חרף עושיהו. ובמצודות שם: חרף עושהו – כי בלעגו כאלו יאמר שלחסרון דעתו העני ולא ה' פעל כל זאת.

אמר עולא: לא אמרן אלא אם עשה ערימה זו בשדה, שאז חששו שלא ידעו הכל שהעני אסף כמות זו מעט מעט והרואה זאת סבור שתבואה זו גדלה שם בשדהו. אבל אם עשה ערימה זו בעיר, קלא אית ליה למלתא – יש קול לדבר, שכל שכיניו ראו שכינס מעט מעט ויודעין שהן של לקט שבחה ופאה ופטור מן המעשר.

ילדה הפחות מטפח אינה מקדשת את הזרעים

ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: ילדה הפחותה מטפח אינה מקדשת את הזרעים, אינה אוסרת את הזרעים משום כלאי הכרם^ט.

והני מילי שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב, אבל כולי [כוליה] כרם – גדול שהיא שפלת קומה, מקדיש, הואיל וחשיבה גזור עליה.

ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב [יתבאר בדף הבא].

ט. שבכלאי הכרם נאמר 'פן תקדש המלאה', דהיינו מי שזרוע גפן עם זרעים הרי הם נאסרים בהנאה וצריך לשורפם, לדעת רבי אליעזר בן יעקב איסור זה לא נאמר בכל הזרעים אלא רק בקנבוס ולוף, שאר הזרעים אסורים בכרם רק מדרבנן, ובזרעים הנמוכים מטפח לא גזרו חכמים. רש"י.

מת תופס ד' אמות לטומאה

ואמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: (דף מד) מת תופס ארבע אמות לטומאה - חכמים גזרו שמי שנכנס בתוך ד' אמות של מת הרי הוא טמא, וגזרו זאת כדי שלא ירגילו אוכלי טהרות להתקרב למת שמא יתקרבו ויאהילו עליו בלא לשים לב.

[הוכחה לכך ממה ששינינו היתר מיוחד בחצר הקבר שיש לו מחיצות נפרדות מהקבר שאינו מטמא ד' אמות שסביביו]

ותנא תונא - וכן שנה התנא במשנה הנשנית בינינו בבית המדרש בסדר טהרות, **חצר הקבר** כעין גומא רחבה שממנה נכנסים למערת קבורה **העומד בתוכה** [בחצר של המערה], **טהור**, שכיון שהחצר והמערה נפרדים זה מזה במחיצות ניכרות לא גזרו רבנן גם על העומדים בחצר, **והוא שיהו בה** [בחצר] **ארבע אמות**, שאזי היא נחשבת למקום בפני עצמו, אבל אם יש בחצר פחות מד' אמות, הרי היא בטלה אצל המערה, **דברי בית שמאי**.

בית הלל אומרים: די בכך שיהיה בחצר **ארבעה טפחים** להחשיבה בפני עצמה, ששיעור זה הוא 'מקום חשוב' בכל מקום.

במה דברים אמורים [שאם החצר ד' טפחים הרי היא נחשבת כמקום בפני עצמה], **שפתחה** של חצר **מלמעלה** - שאין לה כניסה במדרגות או במדרון מהצד, אלא כשיורדים לגומא קופצים לתוכה וכשעולין מתוכה מטפס ועולה, **אבל פתחה מן הצד** - אבל אם יש לה כניסה במדרגות או מדרון מהצד, **דברי הכל ארבע אמות**.

שואלת הגמרא: **כלפי לויא** - כלפי היכן הדברים נוטים, **אדרבה, מן הצד** - אם יש לחצר מדרגות או מדרון, יותר מסתבר לומר שדי בכך שיהיה בחצר ד' טפחים, שהרי **מידריד ונפיק** - אינו צריך לטפס מהחצר כלפי מעלה וממילא אינו צריך לפשוט זרועותיו ולאהיל על חלל הפתח, שכאשר יוצא נמשך לו מן הפתח של מערה לצד הפתח של חצר ויוצא במדרגות או במדרון.

אבל אם הפתח **מלמעלה**, **אי אפשר דלא מאהיל**, שהרי צריך לפרוש כנפיו ולטפס ולעלות ומצא מאהיל על חלל הפתח.

אלא במה דברים אמורים שפתחה מן הצד, שבזה נחלקו אם צריך ד' טפחים או ד' אמות, **אבל פתחה מלמעלה** לכולי עלמא לא גזרו בה רק אם היא **ארבע אמות**.

והני מילי חצר הקבר דמסיימא מחיצתה - ואלו הדברים שאין המת מטמא ד' אמות סביביו נאמרו רק בחצר הקבר שיש לו מחיצות מוגדרות שהמערה בפני עצמה והחצר בפני עצמה, ויש היכר בדבר, **אבל מת בעלמא תפיס** - אבל בסתם מת המונח באויר הרי הוא מטמא ד' אמות סביביו. הרי מוכח כדברי רבי אליעזר בן יעקב שמת תופס ד' אמות.

גדר 'אירס אשה' שחוזר מהמלחמה

שנינו במשנה: מי האיש אשר ארש אשה בו.

תנו רבנן, אשר ארס, אחד המארס את הבתולה, ואחד המארס את האלמנה, ואחד שזמרת יכם, ואפילו חמשה אחין ומת אחד מהם במלחמה (הרי שנפלה ליבום לפני ארבעה אחים), כולן חוזרין, שכל אחד מהם הוא בספק שמא ישא אותו ונמצא שכעת היא בגדר 'ארוסתו'.

אלמנה לכהן גדול וכדומה

והנה לא נאמר בפסוק 'לא לקח, אלא כתוב 'ולא לקחה', והוא מיעוט 'לקחה' ולא אחרת, פרט לאלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה (גבעונים שהם משבעה אומות) לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין, שמאירוסין כאילו אינו חוזר.

שואלת הגמרא: לימא דלא כרבי יוסי הגלילי, דאי רבי יוסי הגלילי הא אמר 'הירא ורך הלכב' - זה המתירא מעבירות שבידו, ואם כן מצד העבירה צריך לחזור בנישואין אלו.

עונה הגמרא: אפילו תימא רבי יוסי הגלילי, כדרבה: דאמר רבה לעולם אינו חייב בקידושי איסור עד שיבעול, דבמזרת ונתינה אין עבירה בקידושין דלא כתיב ביה לא יקח אלא לא יבא' ולא תתחתן, ואלמנה לכהן גדול דכתיב בה לא יקח וקחה היינו קידושין, מכל מקום כתוב 'ולא יחלל' ללמדנו מה טעם 'לא יקח' משום 'לא יחלל', שאינו עובר בקידושין אלא רק בבעילה שמביא זרעו או את האשה לידי חילול, משום הכי אינו לוקה עד שיבעול, ונמצא שכהן המארס אשה האסורה לו ולא באה עליה לא עבר איסור בכך ואינו חוזר מצד 'המתירא מעבירות שבידו'.

ד' פירושים בפסוק 'הכן בחוץ מלאכתך'

[יבנה בית, ויטע כרם ואחר כך ישא אשה]

תנו רבנן 'אשר בנה' 'אשר נטע' 'אשר ארש', לימדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית, ויטע כרם, ואחר כך ישא אשה.

ואף שלמה אמר בחכמתו: 'הכן בחוץ מלאכתך, ועתדה בשדה לך, אחר ובנית ביתך', 'הכן בחוץ מלאכתך', זה בית.

'ועתדה בשדה לך' - ונצבה בשדה מלאכתך לך, זה כרם.

'אחר ובנית ביתך', זו אשה.

[פירוש ב': מקרא משנה וגמרא]

דָּבָר אַחֵר, 'הֵכֵן בַּחוּץ מִלֵּאכֶתֶךָ', זֶה מִקְרָא.

'וְעֵתְדָה בַשָּׂדֶה לָךְ, זֶה מִשְׁנָה.

'אַחַר וּבְנִית בֵּיתְךָ, זֶה גְּמָרָא - לַתּוֹת סַבְרָא לְהַבִּין בְּטַעְמֵי הַמִּשְׁנָה וְהַלְכָה כְּדַבְרֵי מִי.

[פירוש ג': מקרא משנה גמרא ומעשים טובים]

דָּבָר אַחֵר: 'הֵכֵן בַּחוּץ מִלֵּאכֶתֶךָ', זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה.

'וְעֵתְדָה בַשָּׂדֶה לָךְ, זֶה גְּמָרָא.

'אַחַר וּבְנִית בֵּיתְךָ, אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים.

[פירוש ד': מקרא וכו' ודרוש וקבל שכר]

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנֵי שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגָּלִילִי אוֹמֵר: 'הֵכֵן בַּחוּץ מִלֵּאכֶתֶךָ', זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה וּגְמָרָא.

'וְעֵתְדָה בַשָּׂדֶה לָךְ, אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים.

'אַחַר וּבְנִית בֵּיתְךָ, דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שְׂכָר.

הבונה בית על מכונו

וְאֵלּוּ שְׂאִינָן חוֹזְרִין הַבּוֹנֶה בֵּית שְׂעַר כּו'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִף הַבּוֹנֶה בֵּית עַל מַכּוֹנוֹ לֹא הִיָּה חוֹזֵר, (כִּיּוֹן שְׂאִינָן חַדָּשׁ).

תָּנָא, אִם הוֹסִיף בּוֹ דִּימוּס אֶחָד - שוֹרֵה שֶׁל אַבְנִים אוֹ בְּגוּבָה אוֹ בְּעוּבֵי חוֹזֵר, שְׂאִינָן נַחֲשָׁב 'עַל מַכּוֹנוֹ, אֵלּא הוּא בֵּית חַדָּשׁ.

בית לבנים בשרון

שְׁנִינָן בַּמִּשְׁנָה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אִף הַבּוֹנֶה בֵּית לְבָנִים בְּשָׂרׁוֹן, לֹא הִיָּה חוֹזֵר.

תָּנָא, מִפְּנֵי שְׂמַחְדָּשִׁין אוֹתוֹ פְּעָמִים בְּשַׁבּוּעַ - פְּעָמִים בְּשִׁמְיטָה, שְׂאִינָן מִתְקִיִּים.

גדר 'נשא אשה' שחוזר מהמלחמה

שנינו במשנה: **וְאֵלּוּ שְׂאִין זֵוִין מִמְּקוֹמָן, בְּנֵה בֵּית חֲדָשׁ וְחִנְכוּ וְכוּ, וְכוּ** שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת, לביתו זה ביתו, יהיה זה כרמו, ושמח את אשתו זו אשתו. **תְּנו רַבֵּנּוּ, 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה, אֵין לִי אֵלָּא אִשָּׁה חֲדָשָׁה** – שנושא בתולה, אֲלֵמְנָה וְגֵרוּשָׁה מִנִּין, תִּלְמוּד לֹמֵר 'אִשָּׁה' מִכָּל מְקוֹם. **אִם כֵּן מָה תִּלְמוּד לֹמֵר 'אִשָּׁה חֲדָשָׁה, מִי שֶׁחֲדָשָׁה לוֹ. יֵצֵא מִחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ שְׂאִין חֲדָשָׁה לוֹ.**

המקור שיש שאין זזים ממקומם, ויש שמספקים מים ומזון

תְּנו רַבֵּנּוּ, לֹא יֵצֵא בְּצֵבָא, וְכוּל בְּצֵבָא הוּא דְלֹא יֵצֵא, אֲבָל יִסְפִּיק מִים וּמְזוּן וְיִתְקַן הַדְּרָכִים, תִּלְמוּד לֹמֵר 'וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דְּבָר' – 'לֹא יַעֲבֹר עָלָיו' דְּבַר הַצֵּבָא 'לְכָל דְּבָר' שְׁהוּא צוּרְךָ הַצֵּבָא לֹא לְסַפֵּק מִים וּמְזוּן וְלֹא לְתַקֵּן דְּרָכִים.

יְכוּל שְׂאִי מִרְבָּה אִף הַבּוֹנֵה בֵּית חֲדָשׁ וְלֹא חִנְכוּ, נִטַּע כָּרִם וְלֹא חִלְלוּ, אִרְס אִשָּׁה וְלֹא לְקַחָה, שֶׁאִף אֵינָם מִסְפָּקִים מִים וּמְזוּן, תִּלְמוּד לֹמֵר 'עָלָיו, 'עָלָיו אֵי אֶתָּה מַעֲבִיר – עַל מִי שֶׁנִּשְׂאָה אֶת אֶרֶסָתוֹ וְלֹא עִבְרָה שְׁנֵה מִהֲנִישׁוּאִין, וְהַחֹנֵךְ אֶת בֵּיתוֹ וְלֹא עִבְרָה שְׁנֵה מִהֲזִמֵּן שֶׁהַתְּחִיל לְגוֹר בְּבֵית, הַנוֹטֵעַ כְּרָמוֹ וְחִלְלוּ (הַגִּיעָה הַשְּׁנֵה הַרְבִּיעִית) וְעֵדִין לֹא הַסְתִּימָה הַשְּׁנֵה, הָרִי הוּא חוֹזֵר לְגִמְרִי, אֲבָל אֶתָּה מַעֲבִיר עַל אַחֲרִים – אֲבָל מִי שֶׁאִרְס אִשָּׁה וְלֹא נִשְׂאָה אוֹ שְׁבֵנָה בֵּית וְלֹא חִנְכוּ אוֹ שֶׁנִּטַּע כָּרִם וְלֹא חִלְלוּ, חוֹזֵר מִעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה אֲבָל מַעֲבִירִים עָלָיו אֶת דְּבַר הַצֵּבָא שֶׁצָּרִיךְ לְסַפֵּק מִים וּמְזוּן לְאֶחָיו שֶׁבַּמִּלְחָמָה.

שואלת הגמרא: **וּמֵאַחַר דְּכָתֵב 'לֹא יַעֲבֹר' עַל מִי שֶׁנִּשְׂאָה אִשָּׁה וְלֹא עִבְרָה שְׁנֵה, 'לֹא יֵצֵא בְּצֵבָא' לְמָה לִּי, שֶׁהָרִי אִם אֵינוֹ מִסְפָּק מִים וּמְזוּן, וְדַאי שְׂאִינוֹ יוֹצֵא בְּצֵבָא לְהִלְחֵם. עוֹנָה הַגְּמָרָא: לְעַבּוֹר עָלָיו בְּשָׁנֵי לְאוּיִן.**

משנה

מה הוא הירא ורך הלבב

'יִסְפּוּ הַשְּׂטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעַם וְגו' וְאָמְרוּ מִי הָאִישׁ הַיֵּרָא וְרַךְ הַלֵּבב יֵלֵךְ וְיִשֵּׁב לְבֵיתוֹ, הַמִּשְׁנָה מְבַאֵרֵת מִי הוּא 'הַיֵּרָא וְרַךְ הַלֵּבב'.

[דעה א':] **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: 'הַיֵּרָא וְרַךְ הַלֵּבב', כְּמִשְׁמַעוֹ, שְׂאִינוֹ יְכוּל לְעַמּוֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה [כְּשֶׁמִּתְקַשְׂרִים לְעַמּוֹד צְפוּפִים שֶׁלֹּא יִפְרִידוּם אוֹיְבִים] וְלִרְאוֹת חֶרֶב שְׁלוּפָה.**

[דעה ב':] רבי יוסי הגלילי אומר: 'הירא וְרַף הַלֵּב', וְהוּא הַמְתִּירָא מִן הָעֵבִירֹת שְׁבִידוֹ, לְפִיכָךְ תִּלְתָּה לֹא הַתּוֹרָה אֶת כָּל אֱלוֹ שֵׁיחֻזֵּר בְּגִלְלָן – הַיּוֹת וְהִירָא' זֶהוּ הִירָא מֵעֵבִירֹת [בֵּין שְׂאִיסוֹרִם מֵהַתּוֹרָה וּבֵין שְׂאִיסוֹרִם מִדְּרַבָּנָן]. אִמְרָה הַתּוֹרָה שֶׁגַּם מִי שֶׁבָּנָה אוֹ נִטַּע אוֹ אִירַס יִחְזוֹר מֵהַמִּלְחָמָה, כְּדִי שְׂמִי שֶׁחֲטָא יִתְלַה בְּכַךְ אֶת חֻזְרָתוֹ, וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ לֹמֵר מֵעֵבִירֹת שְׁבִידוֹ הוּא יִרָא וְחֻזֵּר.

[דעה ג':] רבי יוסי אומר: הירא מעבירות האסורים מהתורה כגון: אֲלֶמְנָה לְכַהֵן גְּדוֹל, גְּרוּשָׁה וְחֻלּוּצָה לְכַהֵן הַדְּיוּט, מִמְּוֶרֶת וְנִתְיָנָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמִמְזוֹר וְלִנְתִּין, הָרִי הוּא 'הִירָא וְרַף הַלֵּב' [הַגְּמָרָא תְּבַאֵר בְּמָה חוֹלֵק רַבִּי יוֹסִי עַל רַבָּנָן].

מעמידין זקיפין לפנייהם ואחרים מאחוריהם

'וְהָיָה כְּכֹלֵת הַשְּׁטָרִים לְדַבֵּר אֶל הָעַם וּפְקָדוֹ שְׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֵאשׁ הָעַם', וּבְעֵקֶבּוֹ שָׁל עִם – בְּסוּפּוֹ שָׁל עִם שְׁעוּמָדִים שֶׁלֹּא יִחְזְרוּ אַחֲרוֹנִים לְאַחֲרֵיהֶם לְנוֹס.

מַעְמִידִין זְקִיפִין לְפָנֵיהֶם – בְּרֵאשָׁה שֶׁל צַד הַמִּלְחָמָה מַעְמִידִין בְּנֵי אָדָם גְּבוּרִים מְמוֹנִים לְכַךְ וַיִּזְקִיפוּ וַיִּגְבִּירוּ אֶת אֲנָשֵׁי הַצָּבָא בְּדַבְרֵיהֶם,

וְאַחֲרֵים מֵאַחֲרֵיהֶם – וְאֲנָשִׁים אַחֲרֵים עוֹמְדִים מֵאַחֲרוֹרֵי עִם הַמִּלְחָמָה, וְכִשְׁלִיָּן (קִרְדוּמוֹת שֶׁל בְּרוֹל) שָׁל בְּרוֹל בִּידֵיהֶן לְשִׁמּוֹר שֶׁלֹּא יִנוֹסוּ.

וְכָל הַמְּבַקֵּשׁ לְחֻזֵּר הַרְשׁוֹת בְּיָדוֹ (בִּיד הַעוֹמְדִים מֵאַחֲרֵיהֶם עִם הַכְּשִׁילִין) לְקַפֵּחַ אֶת שׁוֹקֵיו – לְחַתוֹךְ אֶת שׁוֹקֵיו שֶׁל הַמְּבַקֵּשׁ לְחֻזֵּר, (עֲמוּד ב) שֶׁתְּחִילַת נִיסָה נְפִילָה [לְשׁוֹן הַפּוֹךְ הוּא, וְרָצָה לֹמֵר: שֶׁתְּחִילַת נְפִילָה נִיסָה], שְׁנֵאֲמַר 'נָס יִשְׂרָאֵל לְפָנַי פְּלִשְׁתִּים וְגַם מִגִּפְהָ גְּדוֹלָה הִיתָה בְּעַם', וְלֵהֲלֵן הוּא אֹמֵר 'וַיִּנְסוּ אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים' וְגו', הָרִי שְׁנִיסָה הִיא תְּחִילַת נְפִילָה.

הדין במלחמה שנלחמים כדי שלא יצרו להם האויבים

בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁחֻזְרִין מִן הַמַּעֲרָכָה וַיֵּשׁ שְׂאִינָן זִזִין מִמְּקוֹמָן, בְּמִלְחָמוֹת הַרְשׁוֹת – שֶׁנִּלְחָמִים עִם הָאוֹיְבִים כְּדִי שֶׁלֹּא יִגְבְּרוּ וַיִּצְרוּ לָהֶם, אֲבָל בְּמִלְחָמוֹת מִצְוָה – כְּגוֹן כִּיבוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, הַכֹּל יוֹצֵאִין אֶפְּלוֹ חֲתָן מִחֻזְרוֹ וְכֹלָה מִחוּפָּתָה.

אֲמַר רַבִּי יְהוּדָה: בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּמִלְחָמוֹת מִצְוָה – שֶׁנִּלְחָמִים עִם הָאוֹיְבִים כְּדִי שֶׁלֹּא יִגְבְּרוּ וַיִּצְרוּ לָהֶם (שֶׁלְּרַבִּי יְהוּדָה זֶה נִחְשָׁב מִלְחַמַת מִצְוָה), אֲבָל בְּמִלְחָמוֹת חוּבָה – כְּגוֹן כִּיבוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, הַכֹּל יוֹצֵאִין אֶפְּלוֹ חֲתָן מִחֻזְרוֹ וְכֹלָה מִחוּפָּתָה. [נִמְצָא שֶׁתִּנָּא קָמָא וְרַבִּי יְהוּדָה לֹא חוֹלְקִים לְדִינָא, אֲלֵא מָה שֶׁתִּנָּא קָמָא קוֹרָא רִשׁוֹת רַבִּי יְהוּדָה קוֹרָא מִצְוָה, וְמָה שֶׁתִּנָּא קָמָא קוֹרָא מִצְוָה רַבִּי יְהוּדָה קוֹרָא חוּבָה].

גמרא

ביאור מחלוקת רבי יוסי הגלילי ורבנן: הירא מעבירה דרבנן

שנינו במשנה: רבי יוסי הגלילי אומר, הירא ורך הלבב זהו המתירא מן העברות שבידו, וכו'. רבי יוסי אומר, אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, וכו', הרי הוא הירא ורך הלבב.

מבררת הגמרא: מאי איבא בין רבי יוסי לרבי יוסי הגלילי.

מבארת הגמרא: איבא בינייהו עבירה דרבנן - לר"י הגלילי אפי' עבר על דברי סופרים חוזר, ולרבי יוסי אינו חוזר עד שיעבור על איסור תורה דומיא דאלמנה לכהן גדול וכגון שנשאה דאיבא איסור.

מבררת הגמרא: כמאן אולא הא דתניא שח בין תפילה לתפילה - בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש, עבירה היא בידו - אם לא חזר ובירך, וחוזר עליה מעורכי המלחמה. כמאן, רבי יוסי הגלילי שחוזר אפילו על איסור דרבנן.

כולם מודים שהמפחד מהמלחמה עצמה

(כפירוש רבי עקיבא במשנה) חוזר מעורכי המלחמה

שנינו במשנה: מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו. רבי עקיבא אומר, הירא ורך הלבב, כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר, הירא ורך הלבב זהו המתירא מן העברות שבידו, וכו'.

מבררת הגמרא: מאן תנא להא דתנו רבנן, שמע קול קרנות והרתיע, הגפת תריסין והרתיע, צחצוח קרבות ומים שותתין לו על ברקיו - מי רגלים מחמת יראה, חוזר.

כמאן לימא רבי עקיבא היא (שפירש 'הירא ורך הלבב' היינו הירא מפחד מהלחמה) ולא רבי יוסי הגלילי (שפירש 'הירא ורך הלבב' מעבירת שבידו).

אומרת הגמרא: בהא אפילו רבי יוסי הגלילי מודה, משום דכתיב 'ולא ימס את לבב אחיו כלבבו'.

שנינו במשנה: והיה ככלת השטרים בו' לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות וכו', וכל המבקש לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו שתחילת ניסה נפילה.

שואלת הגמרא: האי - לשון זו שאמרה המשנה 'מפני שתחילת ניסה נפילה', מפני שתחילת נפילה ניסה מבעי ליה - היה למשנה לומר 'מפני שתחילת נפילה ניסה', שהניסה היא תחילת הנפילה, שהניסה גורמת לנפילה, [ואף אם נאמר שזו כוונת המשנה - לא שייך לומר 'תחילת ניסה' שהרי כאשר באים לנוס 'נסים' ולא שייך לומר שמתחילים לנוס].

משנה

עגלה ערופה בלשון הקודש

עגלה ערופה [מה שהזקנים אומרים 'דינו לא שפכו', והכהנים אומרים: 'כפר לעמך ישראל'] צריך לאומרם בלשון הקודש, שנאמר 'כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניו ושפטיה', [הגמרא להלן מקשה כיצד לומדים מפסוק זה שצריך לומר את הפסוקים בעגלה ערופה בלשון הקודש].

כמה זקנים יוצאים

שלשה מבית דין הגדול שבירושלים היו יוצאים למקום שנמצא המת, ומודדים מהחלל לצד העיירות שסביבותיו לידע איזו היא העיר הקרובה אל החלל.

רבי יהודה אומר: חמשה דינים יוצאים (מבית דין הגדול) שנאמר 'זקניו' שנים. 'ושפטיה' שנים. ואין בית דין שקול – אין בית דין במספר זוגי, שאם שנים יאמרו כך ושנים יחלקו עליהם צריך חמישי שיכריע ואזי יהיו הרוב לצד אחד שכתוב 'אחרי רבים להטות', ועל כן מוסיפין עליהן עוד אחד, נמצא חמשה יוצאים.

נמצא טמון בגל, תלוי באילן, צף על פני המים

נמצא המת טמון בגל [של אבנים], או תלוי באילן, או צף על פני המים, לא היו עורפין.

שנאמר 'כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיה נתן לך לרשתה נפל בשדה' – 'באדמה', ולא טמון בגל.

'נפל', ולא תלוי באילן.

'בשדה', ולא צף על פני המים.

נמצא סמוך לספר, לעיר שרובה נכרים, עיר שאין בה בית דין

נמצא המת סמוך לספר [לגבול], או לעיר שרובה נכרים, או לעיר שאין בה בית דין, לא היו עורפין.

אין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין.

גמרא

המקור שעגלה ערופה בלשון הקודש

שנינו במשנה: עגלה ערופה בלשון הקודש שנאמר 'כי ימצא חלל' וכו'.

מבררת הגמרא: **מאי קאמר** – איך לומדים מפסוק זה שעגלה ערופה בלשון הקודש.
אמר רבי אבהו: הכי קאמר, שנאמר (בעגלה ערופה) **‘וענו ואמרו, ולהלן** (בברכות וקללות) **הוא**
אומר ‘וענו הלוים ואמרו וגו’, מה ענייה האמורה להלן (בברכות וקללות) **בלשון הקודש, אף כן**
(בעגלה ערופה) בלשון הקודש.

ומה שהמשנה ממשיכה ואומרת **‘שנאמר כי ימצא חלל הוא עניין אחר, שהמשנה אומרת:**
וסדר עגלה ערופה ביצד, כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושפטיך, שלשה מבית דין הגדול
שבירושלים היו יוצאין. רבי יהודה אומר: חמשה וכו’, ועל זה הובא הפסוק ‘כי ימצא חלל וכו’
ויצאו זקניך ושפטיך כפי שיבואר להלן.

מקורו של רבי יהודה שצריך חמשה, הצעה:

מקורם של
 רבי יהודה
 רבי
 שמעון

תנו רבנן, ויצאו זקניך ושפטיך, זקניך שנים, ושפטיך שנים, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהן
עוד אחד, הרי כן חמשה, דברי רבי יהודה.

מקורו של רבי שמעון שיוצאים שלשה

רבי שמעון אומר: זקניך, שנים, ואין בית דין שקול, מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כן שלשה.

[מה רבי שמעון לומד ממה שנאמר ‘ושפטיך’]

שואלת הגמרא: **ורבי שמעון נמי הא כתיב ‘ושפטיך’.**

עונה הגמרא: **ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך** – שהיוצאים למדוד לאיזו עיר קרוב
 החלל, הם השופטים מלשכת הגזית (מסנהדרין של שבעים ואחד שהיו יושבים בלשכת הגזית
 שבעזרה).

[מאיפה לומד רבי יהודה שצריך שיהיו מיוחדין שבשופטיך, הצעה א:]

ורבי יהודה מ’זקני’ זקניך נפקא – ורבי יהודה שלומדים מ’ושפטיך’ שצריך עוד שני דיינים,
 לומד שצריך שיהיו מיוחדים שבשופטיך מכך שהפסוק יכל לומר ‘זקני’, וכתוב ‘זקניך’.

[מדוע רבי שמעון לא לומד שצריך שיהיו מיוחדין שבשופטיך מ’זקני זקניך’]

ורבי שמעון [סובר שאי אפשר ללמוד מ’זקניך’, שהרי] אי כתב רחמנא זקני, הוה אמינא אפילו
זקני השוק – הייתי אומר שאפילו זקני השוק שאינם סנהדרין יוצאים, כתב רחמנא [לכן כתבה
התורה] זקניך ללמד שצריך דוקא סנהדרין. ואי כתב רחמנא [ואם כתבה התורה] זקניך, הוה
אמינא אפילו סנהדרי קטנה – הייתי אומר שאפילו סנהדרין קטנה [דיינים מבית דין של 23]
כשרים לזה, כתב רחמנא ושפטיך, למיוחדין שבשופטיך – שצריך דוקא זקנים שהם שופטים
את ישראל, שהם זקנים מלשכת הגזית.

מכך שכתוב זקניך (ולא זקני)	שפטיך	זקניך	
מיוחדים שבשופטיך	שנים	שנים	רבי יהודה
אם היה כתוב זקני הייתי אומר אפילו זקני השוק	מיוחדים שבשופטיך (ולא סנהדרין קטנה)	שנים	רבי שמעון

[מדוע רבי יהודה סובר שאפשר ללמוד זאת מ'זקניך']

ורבי יהודה [סובר שמזקניך לומדים שצריך זקנים מלשכת הגזית, שכן] גמר 'זקני' 'זקני' מ'זקני העדה', שנאמר בסמיכת פר העלם דבר, מה להלן מיוחדין שבעדה (סנהדרין גדולה), אף כאן מיוחדין שבעדה, ונמצא שמה שכתוב 'שופטיך' מיותר לדרשה, ולומדים מכך שצריכים עוד שנים.

[דחיית הביאור]

הגמרא דוחה ביאור זה: אי גמר – אם רבי יהודה לומד זאת מגזירה שווה מפר העלם דבר, לגמרה לכולה מילתא מהתם – שילמד את כל הלימוד משם (שהרי בפר העלם דבר גם כן סובר רבי יהודה שצריך חמשה דיינים), ואם כן 'זקניך' 'שפטיך' למה לי.

ביאור חדש: גם לרבי יהודה לומדים מיוחדים שבשופטיך מ'שפטיך',
ומה שצריך חמשה לומדים מהאות וי"ו

אלא ויו שפטיך למנינא – אלא יש לומר שגם לרבי יהודה אין לומדים זאת מגזירה שווה אלא מתביבת 'שפטיך' לומדים שצריך שיהיו מיוחדים שבשופטיך, והאות וי"ו שבתביבת 'שפטיך' מיותרת לדרשה ולומדים ממנה שצריכים עוד שתי דיינים.

ורבי שמעון (&דף מה) ויו לא משמע ליה – ורבי שמעון סובר שלא דורשים בפסוק זה מהאות וי"ו. (מאי קאמר רחמנא המיוחדין שבשופטיך).

מכך שכתוב זקניך (ולא זקני)	וי"ו כתיבת שופטיך	שפטיך	זקניך	
אם היה כתוב זקני הייתי אומר אפילו זקני השוק	שנים	מיוחדים שבשופטיך (ולא סנהדרין קטנה)	שנים	רבי יהודה
	לא משמע להו			רבי שמעון

שאלה: למה לא לומדים גם ממה שכתוב ויצאו ומדרו למנינא

שואלת הגמרא: אלא מעתה ש'זקניך' משמע שנים, וכן 'שפטיך' משמע שנים, הרי אפשר לדרוש כך גם את שאר תיבות הפסוק, ו'יצאו' שנים, ומדרו' שנים, נמצא לרבי יהודה (שסובר שצריך חמשה, נלמד שצריך עוד ארבעה) הרי כאן תשעה, לרבי שמעון (שסובר שצריך שלשה, נלמד שצריך עוד ארבעה) הרי כאן שבעה.

תשובה: לומדים מכך דרשות אחרות

עונה הגמרא: **הוא מיבעי ליה** – תיבות אלו נצרכות לדרשות אחרות: **לְכַתְּנִיא וְיִצְאוּ, הֵן וְלֹא שְׁלוּחֵיהֶן, וּמְדָדוּ, שְׁאֵפִילוּ נִמְצָא בְּעֵלִיל (במגולה) לְעִיר, וּפְשׁוּט שֶׁאֵין עִיר קְרוּבָה כְּזוֹ, הֵיוּ מוֹדְדִין שְׁמִצָּה לְעֶסוֹק בְּמִדְיָה.**

ויו לא משמע ליה (מאי קאמר רחמנא המיוחדין שבשופטיה). אלא מעתה ויצאו שנים, ומדרו שנים, לרבי יהודה הרי כאן תשעה, לרבי שמעון הרי כאן שבעה. ההוא מיבעי ליה לכדתניא 'ויצאו' הן ולא שלוחיהן. 'ומדרו' שאפילו נמצא בעליל לעיר, היו מודרין שמצוה לעסוק במדידה. [התבאר בדף הקודם].

דעת רבי אליעזר בן יעקב שגם המלך והכהן גדול יוצאים למדוד

מתניתין – משנתנו שלא כתוב בה שיוצאים גם מלך וכהן גדול, דלא כרבי אליעזר בן יעקב, דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: 'קניך' זו סנהדרין.

'שפטיך' זה מלך וכהן גדול, שנאמר בהם לשון משפט – מלך, דכתיב 'מלך במשפט יעמיד ארץ'. כהן גדול, דכתיב 'ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה וגו'.

ספק: האם לרבי אליעזר בן יעקב כל הסנהדרין יוצאים למדידה

איבעיא להו, רבי אליעזר בן יעקב, במלך וכהן גדול הוא דפליג – רבי אליעזר בן יעקב חולק על תנא קמא במלך וכהן גדול (שהוא סובר שגם הם יוצאים), אבל בסנהדרין אי כרבי יהודה, אי כרבי שמעון סבירא ליה – אבל לגבי סנהדרין או שהוא סובר כרבי יהודה שצריך חמשה זקנים או כרבי שמעון שצריכים שלשה זקנים, אבל אינו סובר שצריך את כל הסנהדרין, או דלמא בסנהדרין נמי פליג עד דאיכא כולה סנהדרין – או שמא גם בסנהדרין הוא חולק וסובר שצריך שכל הסנהדרין יצאו למדוד.

[רב יוסף: כברייטא מוכח שלרבי אליעזר בן יעקב כל הסנהדרין יוצאים]

אמר רב יוסף: תא שמע, מצאן זקן ממרא [חכם שמורה כנגד הוראה שהורו לו בית דין הגדול], ולא שמע זאת הוראה מפי בית דין הגדול בלשכת הגזית, אלא הוא מצא את הדיינים אפי פגי – בהיקף החיצון של ירושלים, ושאלם הלכה מסויימת ואמרו לו הוראתם, והמרה עליהן – והלך לעירו והורה לעשות כדרך שהיה מורה בתחילה שלא כדבריהם, יכול תהא המראתו המראה, תלמוד לומר 'וקמת ועלית' אל המקום, מלמד שהמקום המיוחד למשפט והוא לשכת הגזית גורם, שאינו נעשה 'זקן ממרא' אלא אם הורו לו במקומם בלשכת הגזית.

מבררת הגמרא: באיזה אופן מדובר: דנפוק כמה – כמה דיינים יצאו מחוץ לבית דין, אילימא דנפוק מקצתן – אם תאמר שיצאו מקצתם, אם כן מה הצד לומר שמי שלא הורה כמוהם נקרא 'זקן ממרא', דלמא הנה דאיכא גואי כוותיה סבירא להו – אולי אלו הדיינים שנמצאים בפנים (ולא יצאו) סוברים כמותו, אלא פשיטא דנפוק כולהו – אלא פשוט שמדובר שיצאו כולם.

פ. (פגי' הוא לשון חבישה, שההיקף החיצון של העיר מקיף את העיר כמו חבישה שמקיפה את המכה).

ובזה יש לברר: ולמאי – למה הם יצאו, אי לדבר הרשות, מי מצו נפקי – אם לדבר הרשות, וכי מותר להם לצאת, והכתיב 'שָׁרְרָךְ אֲנִי הַסֵּהר אֶל יְחִסְרֵי הַמְּזוּג', שררך הוא טבור, והוא רומז לסנהדרין שיושבת בטיבורה (במרכזה) של ארץ ישראל דהיינו בבית המקדש,

'אגן הסהר' – שעשויוין כחצי לבנה עגולה בשורת ישיבתן כדי שיהו כולן רואין זה את זה, ועליהם נאמר 'אל חסר המזג' – כשיעור מזיגה שני חלקים מים ואחד יין ואף כאן צריך שישתיירו שלישי, שאם נצרך אחד מהם לצאת – אם יש שם עשרים ושלושה כנגד סנהדרי קטנה יוצא. ואם לאו, אינו יוצא.

אלא פשיטא שיצאו לדבר מצוה, למאי, לאו למדידת עגלה, שצריך שכל הסנהדרין יצאו למדוד, ורבי אליעזר בן יעקב היא, הרי מוכח שלשיטתו כל הסנהדרין יוצאים למדוד.

[אביי: דחיית ראיית רב יוסף]

אמר ליה אביי: לא, דלמא להוסיף על העיר – אולי הם יצאו להוסיף על ירושלים, ועל העורות, כדתנן: אין מוסיפין על העיר ועל העורות, אלא בבית דין של שבעים ואחד.

[ברייתא שמבואר בה כראיתו של רב יוסף]

תניא כוותיה דרב יוסף, שלדעת רבי אליעזר בן יעקב צריכים את כל הסנהדרין, מצאן אבית פגי והמרה עליהן, כגון שיצאו למדידת עגלה או להוסיף על העיר ועל העורות, יכול תהא המראתו המראה, תלמוד לומר 'וקמת ועלית' מלמד שהמקום גורם, הרי מפורש שמה ששנינו 'מצאן זקן ממרא אבית פאגי' היינו משום שיצאו למדידת העגלה (או להוסיף על העיר) שצריך למדידה שיצאו כל הסנהדרין.

שנינו במשנה: נמצא טמון בגל או תלוי באילן לא היו עורפין, שנאמר 'באדמה' ולא טמון בגל, 'פלו' ולא תלוי באילן.

נמצא
טמון

בירור: האם משנתינו דלא כרבנן שסוכרים לעניין 'שכחה' שתיבת 'בשדה' מרבה טמון

מבררת הגמרא: לימא מתניתין – האם נאמר שמשנתינו שלומדים ממה שכתוב 'באדמה' פרט לטמון, רבי יהודה היא (שדורש בעין זה לגבי מצוות שכחה) ולא רבנן,

דתניא: 'ושכחת עמר בשדה', 'בשדה' משמע: על פני השדה, פרט לטמון – שאם שכח עומרים טמונים, יכול לחזור ולקחתם, ואין צריך להשאירם לעניים, דברי רבי יהודה.

וחכמים אומרים: 'בשדה' – 'בשדה' משמע: בתוך השדה, לרבות את הטמון.

[מאיפה רבנן יודעים דין זה]

ורבנן לומדים דין זה מבשדה בשדר, שהיה לפסוק לכתוב 'כי תקצור קצירך בשדה', מכך שכתוב 'בשדר' דורשים ולא בשדה חבירך.

ורבי יהודה 'בשדה' 'בשדר' לא משמע ליה.

בשדה בשדר	בשדר ושכחת	קצירך בשדר ושכחת	בשדה	
לא משמע ליה	פרט לצפו עומרין לשדה חבירו	מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי (למעט טמון)	לרבות שכחת קמה	רבי יהודה
פרט לצפו עומרין לשדה חבירו	לרבות שכחת קמה	מה קציר בגלוי אף שכחה בגלוי (למעט טמון)	לרבות טמון	חכמים

ספק: עומרים שאינם על קרקע השדה

בעי רבי ירמיה: צפו עומרין לתוף שדהו – שהעומרים לא מונחים על קרקע השדה אלא הם מוטלים על גבי אבן או עמוד או זו על זו, מהו, אומר שדה בשדה דמי, וכיון שהם באויר שדהו ושכחם, הרי זה שכחה, או לאו בשדה דמי, שכיון שאינם בקרקע השדה אין זה בכלל 'שכחה'.

ראיה א': ממה שאמר רבי אלעזר משמע שבצפו עומרים לשדהו הרי זה שכחה

אמר ליה רב כהנא לרב פפי, ואמרי לה רב כהנא לרב זביד: תפשוט ליה מדרבי אבהו אמר רבי אלעזר, דאמר פרט לשצפו עומרין לתוף שדה חבירו, ומשמע: דחבירו, אין. לתוף שדהו, לא – שרק מצד שהם בשדה חבירו אין זה שכחה, אבל אם העומרים בשדה שלו אף אם אינם על גבי קרקע הרי זה שכחה.

דחיית הראיה

הגמרא דוחה את הראיה: וליטעמיך – ולשיטתך שאתה מדייק ממה שאמרו 'צפו לשדה חבירו' יש להקשות בדברי רבי אלעזר: בעומרין שצפו לתוף שדה חבירו, צפו, אין. מונחין, לא – וכי רק אם 'צפו לשדה חבירו' אין זה שכחה, ואם הם מונחים זה שכחה, והא בעינן 'בשדר' וליכא – והרי כדי שיהיה שכחה צריך שיהיה 'בשדר' וכאן אינו בשדר אלא בשדה חבירך.

אלא לתוף שדה חבירו ואפילו מונחין על הקרקע גם כן אינו שכחה, והאי דקאמר צפו דלא משכחת לה אלא בצפו – ומה שרבי אלעזר אמר 'צפו' היות ואיך מוצא אופן כזה שהעומרים

יגיעו לשדה חבירו אלא בצפו, שהרוח מציתתן והם מגיעים לשדה חבירו בין על גבי אבן בין על גבי קרקע. ואינו שכחה כיון שאינו 'בשדך', אבל בשדה שלו הוא שכחה בין אם על גבי קרקע ובין אם על גבי אבן וכדומה.

ראיה ב': כברייתא משמע שצף אינו שכחה

תא שמע, עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר, והניחו על גבי חבירו ושכחו, התחתון שכחה והעליון אינו שכחה.

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: שניהם אינן שכחה, התחתון מפני שהוא טמון, והעליון מפני שהוא צף.

עד כאן לא פליגי אלא בתחתון, אבל בעליון דברי הפל לא הואי שכחה, כיון שאינו על גבי קרקע.

דחיית הראיה: הטעם כברייתא שאינו שכחה

כיון שהחזיק בו להוליכו לעיר

הגמרא דוחה את הראיה: שאני התם כיון דאחזיק ביה זכה ביה – שונה שם שהעליון לכולי עלמא אינו שכחה, מפני שהחזיק בו להוליכו לעיר, ועל כן שוב לא הוי שכחה שצריך להיות 'שכוח מעיקרו'.

שואלת הגמרא: אי הכי מאי איריא על גבי חבירו – אם כן מדוע הבריייתא מדברת דוקא באופן שהניחו על גבי חבירו, אפילו בשדה נמי – אפילו אם הניחו בשדה גם כן אינו שכחה.

עונה הגמרא: אין הכי נמי – אכן כן הדין גם אם הניחו על השדה, והאי דקתני [ומה ששנינו] על גבי חבירו משום תחתון, שבזה נחלקו אם טמון הוא שכחה או לא.

שואלת הגמרא: והא מפני שהוא צף קאמר, הרי משמע שהפטור הוא בגלל שהוא צף ולא בגלל שהחזיק בו להוליכו לעיר.

עונה הגמרא: אימא מפני שהוא כצף – שאינו שכחה מפני שהחזיק בו והרי זה כאילו עודנו צף מעל הקרקע ומונח בידו.

שני חללים זה על גבי זה מהיכן מודד

אמר אביי: הריני כבן עזאי בשוקי טבריא – יום אחד היה דעתו צלולה ואמר: הריני כאן בפומבדיתא מוכן להשיב דבר לשואל בעומק ובחריפות כבן עזאי שהיה חריף ודורש בשוקי טבריא.

אמר ליה ההוא מדרבנן לאביי: שני חללים זה על גבי זה – והאחד משוך להלן מחבירו מעט ואם תמדוד מזה יקרב לעיר אחת ואם תמדוד מחבירו יקרב לעיר אחרת, מהיכן הוא מודד,

הגמרא מביאה ג' צדדים:

א. מין במינו הוי טמון – חלל שנמצא תחת חלל אחר הוא נקרא 'טמון' ואף שהוא טמון בחלל שהוא מינו, כיון שבפועל הוא טמון, (ועל כן התחתון הוי טמון), ומין במינו לא הוי צף – חלל שנמצא על חלל אחר אינו נקרא 'צף', (ועל כן העליון אינו צף), ומעליון מודד.

ב. או דלמא מין במינו הוי צף (ועל כן העליון הוי צף), ומין במינו לא הוי טמון (ועל כן התחתון אינו טמון), ומתחתון מודד.

ג. או דלמא מין במינו הוי טמון (ועל כן התחתון הוי טמון), ומין במינו הוי צף (ועל כן העליון הוי צף), ולא מתחתון מודד ולא מעליון מודד.

[רש"י מביא צד ד: או דלמא מין במינו לא הוי טמון, ומין במינו לא הוי צף ומשניהם מודד, ומבאר שהגמרא לא מביאה צד זה כיון שהוא בכלל אלן].

הצעת ראייה: ממה שנחלקו לעניין שכחה אם עומר על גבי עומר הוא טמון

אמר ליה אביי: תניתוה – כך שנינו בברייתא לגבי טמון בשכחת עומרים: עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו ושכחו, התחתון, שכחה, והעליון, אינו שכחה.

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: שניהן אינן שכחה, התחתון מפני שהוא טמון, והעליון מפני שהוא צף.

סברוה – בני הישיבה שרצו לפשוט מברייתא זו את האיבעיא סברו דהני תנאי [שתנאים אלו (תנא קמא ורבי שמעון בן יהודה)] כרבי יהודה סבירא להו דאמר 'בשדה' פרט לטמון.

מאי לאו קא מיפלגי דמר (רבי שמעון בן יהודה) סבר, מין במינו הוי טמון (ולכן אמר שהתחתון אינו שכחה מפני שהוא טמון), ומר (תנא קמא) סבר לא הוי טמון (ולכן אמר שהתחתון שכחה שאינו נקרא טמון). וכן הוא בנידון זה לגבי שני חללים זה על גבי זה שלתנא קמא הוי טמון ואין מודד מהתחתון, ולרבי שמעון בן יהודה אינו טמון ומודד מהתחתון.

דחיית הראייה: שם נחלקו אם טמון הוא שכחה

הגמרא דוחה את הראייה: לא, אי כרבי יהודה סבירא להו – אם גם תנא קמא וגם רבי שמעון בן יהודה היו סוברים כרבי יהודה שדורש בשדה פרט לטמון אזי יתכן דכולי עלמא – שכולם היו סוברים מין במינו הוי טמון, והכא – וכאן בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן קמיפלגי, דרבנן שאומרים שהתחתון שכחה, סוברים כרבנן שדורשים בשדה לרבות את הטמון, ורבי שמעון בן יהודה שאומר שהתחתון אינו שכחה, סובר כרבי יהודה שדורש 'בשדה' פרט לטמון.

שואלת הגמרא: אי הכי – אם כן שמחלוקתם היא בדין טמון, מאי איריא על גבי חבירו – מדוע דיברו דוקא בעומר שנמצא על גבי חבירו, אפילו בעפר ובצרוור נמי – אפילו בעומר שטמון בעפר ובצרוורות גם כן הדין כך.

עונה הגמרא: אין הכי נמי אכן כן הוא שיכלו לחלוק גם בטמון בעפר ובצורות, ולהודיעך כחו דרבי יהודה דאמר אפילו מין במינו הוי טמון – על כן נחלקו בדין עומר הטמון בעומר אחר.

נמצא חנוק, מפרפר באדמה, טמון בגל

תנו רבנן, 'חלל' ולא חנוק [שחלל לא מקרי אלא שנהרג בכלי ברזל כעין חרב].

'חלל' ולא מפרפר – שבאשר מצאוהו הוא לא מת לגמרי אלא גוסס.

'באדמה', ולא טמון בגל.

'נפל', ולא תלוי באילן.

'בשדה', ולא צף על פני המים.

רבי אלעזר אומר: בכולן – אפילו מפרפר צף וטמון ותלוי, אם היה חלל [שנהרג בכלי ברזל] עורפין.

תניא, אמר רבי יוסי בר יהודה, אמרו לו לרבי אלעזר: אי אתה מודה שאם היה חנוק ומוטל באשפה שאין עורפין, אלמא הרי מוכח מכאן שדורשים: 'חלל', ולא חנוק, [ואף שהוא נופל שאינו תלוי באילן, והוא 'בשדה' ולא צף על המים, מכל מקום התורה מיעטתו], הלא נמי כתוב: 'באדמה' ודורשים: ולא טמון בגל, 'נפל' ודורשים: ולא תלוי באילן, 'בשדה' ולא צף על גבי מים [ואף שהוא 'חלל' מכל מקום התורה מיעטתו].

ורבי אלעזר חלל יתירא כתיב – היות ונאמר בפסוק ב' פעמים 'חלל' הרי פעם אחת מיותר לדרשה 'חלל' ולא חנוק. אבל שאר התיבות (נפל, בשדה) אינם מיותרים לדרשה ולכן לא ממעטים מהם.

שנינו במשנה: נמצא סמוך לספר או לעיר שרובה נכרים כו'.

דכתיב 'כי ימצא' משמע שהוא דבר שאינו מצוי, אלא שקרה מקרה מיוחד שנמצא שם מת, פרט למצוי תדיר כגון בגבול או עיר שרובה עובדי כוכבים, שמצוי הרבה שיש שם מתים.

שנינו במשנה: או לעיר שאין בה בית דין.

דכתיב 'זקני העיר' וליבא.

אין מודדין אלא לעיר כו' [שיש בה בית דין].

שואלת גמרא: פשיטא, כיון דתנא לעיר שאין בה בית דין [כיון ששנינו שאין דין עגלה ערופה אלא אם נמצא בעיר הסמוכה לעיר שיש בה בית דין], אָנָּא יְדַעְנָא דַּאִין מוֹדְדִין אֵלָּא לְעִיר שִׁישׁ בְּהַ בֵּית דִּין.

עונה הגמרא: הא קא משמע לן המשנה חזרה ואמרה זאת ללמדנו שאם אין בית דין בעיר הקרובה אין אומרים שלא ימדדו כלל, אלא מודדין לעיר הכי קרובה שיש בה בית דין, כְּדַתְנִינְא: מִנֵּין שֶׁאִם נִמְצָא סְמוּךְ לְעִיר שֶׁאִין בְּהַ בֵּית דִּין, שְׁמַנִּיחִין אוֹתָהּ וּמוֹדְדִין לְעִיר שִׁישׁ בְּהַ בֵּית דִּין, תְּלַמּוּד לֹמֵר 'וְלִקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא', מְכַל מְקוֹם – מֵיִתּוֹר תִּיבַת 'הָעִיר'^פ דּוֹרְשִׁים: שֶׁאִף אִם עִיר זֹו אֵינָה הִכִּי קְרוּבָה אֵל הַחֲלָל, אֲבָל הִיא הָעִיר שִׁישׁ בְּהַ בֵּית דִּין הִכִּי קְרוּבָה לַחֲלָל הִרִי הִיא מְבִיאָה עֵגְלָה עֵרּוּפָה.

משנה

נמצא מכוון בין שתי עירות

נמצא מכוון בין שתי עירות, שאין זו קרובה לחלל יותר מזו אפילו כמלא חוט, שתיהן מביאות שתי עגלות, דברי רבי אליעזר.

אין ירושלים מביאה עגלה ערופה

ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה.

נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחד

נמצא ראשו של החלל במקום אחד וגופו במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף, ומודדים מהמקום שבו נמצא הגוף, דברי רבי אליעזר.

רבי עקיבא אומר: מוליכים הגוף אצל הראש, ומודדים מהמקום שבו נמצא הראש.

מאין מודדים

מאין היו מודדין,

[דעה א':] רבי אליעזר אומר: מטיבורו.

[דעה ב':] רבי עקיבא אומר: מחוטמו.

פא. שהפסוק יכל לומר 'זהיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו זקניה עגלת בקר', ולא נאמר כך, אלא נאמר 'ולקחו זקני העיר', הרי תיבת 'העיר' מיותרת לדרשה.

[דעה ג':] רבי אליעזר בן יעקב אומר: ממקום שנעשה חלל מצוארו.

גמרא

טעמו של רבי אליעזר שאם נמצא מכוון בין שתי עיירות שתיהן מביאות

מבררת הגמרא: מאי טעמא דרבי אליעזר שאם נמצא מכוון בין שתי עיירות שתיהן מביאות שתי עגלות.

מבארת הגמרא: קסבר אפשר לצמצם – אפשר לכוין המדה, ואמת מדדו שאין זו קרובה לו מזו כלל והווי להווי שתיהן קרובות, וקרובה – ומה שנאמר בפסוק 'קרובה' היינו: ואפילו קרובות במשמע, [שמה שנאמר העיר הקרובה אין הכונה לשון יחיד, אלא כמו 'ובהמה רבה' שבהמות הרבה קרויות 'בהמה', וכן כאן 'העיר הקרובה' כל עיר שהיא קרובה^{פב}].

הטעם שאין ירושלים מביאה עגלה ערופה

שנינו במשנה: ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה.

דאמר קרא: 'כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלקיך נתן לך לרשתה', היינו במקום שירשו אותו (שנתחלקה בירושלם הארץ, וכל שבט זכה בחלק שמוריש אותו לבניו), וקסבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים.

ביאור המחלוקת בנמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחד

שנינו במשנה: נמצא ראשו במקום פו' אחד וגופו במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר הגוף אצל הראש.

במאי קמיפלגי – במה הם נחלקו.

אילימא לענין מדידה קמיפלגי – אם תאמר שהם נחלקו לענין מדידה, ובזה אמר רבי אליעזר שמוליכין הראש אצל הגוף, שממקום שנמצא הגוף שם צריך למדוד, הא מדקתני סיפא מאין היו מודדין, מכלל דרישא לא במדידה עסקינן – מכך משמע שברישא לא עסקו במדידה.

פב. [שאם היה סובר אי אפשר לצמצם, אין כאן קרובה אלא אחת, אלא שאנו לא יודעים איזו היא, ואם כן הרי הם יכולים להביא עגלה בשותפות ולעשות תנאי: אם שלנו קרובה, חלקכם יהא קנוי לנו. ואם עירכם קרובה, חלקנו יהא קנוי לכם].

אמר רבי יצחק: במת מצוה קנה מקומו לקוברו שם קמיפלגי, [שזה אחד מ' תנאים שהתנה יהושע בפרק מרובה (ב"ק דף פא)]

והכי קאמר: לקוברו קנה מקומו, והיכא דנמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר: הגוף אצל הראש.

במאי קמיפלגי – במה הם נחלקו, מר סבר (תנא קמא סבר) גופיה בְּדוֹכְתִּיה נְפִיל – הגוף נפל במקומו, רישא דְּנֵאדִי וְנְפִיל – והראש נד ונפל, ולכן מביאים את הראש לגוף.

ומר (ורבי יהודה) סבר: רישא היכא דְּנְפִיל נְפִיל – הראש היכן שנפל נפל, גופא הוא דְּרְהִיט אָזִיל – והגוף הוא שהלך ורץ (התגלגל) ממקומו.

מאין היו מודדים

שנינו במשנה: מאין היו מודדין, רבי אליעזר אומר מטיבורו, רבי עקיבא אומר מחוטמו. רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו.

במאי קמיפלגי – במה הם נחלקו.

טעמם של רבי עקיבא ורבי אליעזר

מר (רבי עקיבא) סבר עיקר חיותא באפיה – עיקר החיות של אדם באפו, ולכך שם הוא עיקר החלל ומודדים ממנו, כדכתיב 'אל הערים אשר סביבות החלל'.

ומר (ורבי אליעזר) סבר עיקר חיותא בטיבוריה – עיקר החיות בטבור, ולכן מודדים ממנו.

[הצעה: הם נחלקו במחלוקת התנאים מהיכן הולד נוצר]

מבררת הגמרא: לימא בי הני תנאי – נאמר שהם נחלקו במחלוקת תנאים זו, ששנינו: מהיכן הולד נוצר, מראשו. וכן הוא אומר 'ממעיי אמי אתה גוזי' – אתה מראשי יצרת ראשי תחילה, ואומר 'גזי נזרף והשליכי וגו', הרי שגוזי הוא לשון שנאמר על הראש, כמו 'גזי נזרף' (שער ראשך) – תלשי וגלי ראשך. [והוא כשיטת רבי עקיבא שסובר שמודדים מראשו (היינו מחוטמו)].

אבא שאול אומר: מטיבורו, ומשלח שרשו אילף ואילף. [והוא כשיטת רבי אליעזר שסובר שמודדים מטבורו].

[דחיית ההצעה:]

הגמרא דוחה הצעה זו: אפילו תימא אבא שאול – אפילו אם תאמר שאבא שאול סובר כרבי עקיבא שמודדים מראשו, הרי זה מתיישב, שאפשר לומר: עד כאן לא קאמר אבא שאול אלא לענין יצירה דכי מיתצר ולד ממציעתיה מיתצר – שבאשר ולד נוצר הוא נוצר מאמצעיתו, אבל לענין חיותא דכולי עלמא באפיה הוא – אבל לענין חיות לכולי עלמא הוא מהאף, דכתיב 'כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגו'.

טעמו של רבי אליעזר בן יעקב שמודדים מהצואר

שנינו במשנה: רבי אליעזר בן יעקב אומר: מודדים ממקום שנעשה חלל מצוארו. מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב - שסובר שמודדים מהצואר ומשם הוא קרוי 'חלל'. כדכתיב 'לתת אותך אל צוארי חללי רשעים', הלכך ממנו מודדין, כדכתיב 'אל החלל'.

משנה

סדר הבאת העגלה ועריפתה בנחל איתן

נפטר זקני ירושלים והלכו להן, שאין עליהם אלא למדוד, כדכתיב 'ויצאו זקניך ושופטיך ומדדו'. זקני אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא משכה בעול, ואין המום פוסל בה, ומורדין אותה לנחל איתן, איתן כמשמעו - קשה. אף על פי שאינו איתן, כשר, שלא כתוב בו עיכוב, ולא נאמר אלא למצוה. ועורפין אותה בקופיץ - כמין סכין גדול, מאחוריה - בצד האחורי של הראש, בגובה הראש, לא בעורף [ומקום זה נקרא 'מול העורף' - מקום הרואה את העורף], ומקומה אסור מלרוע ומלעבוד לעולם. ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים, שזו עבודה שאינה בגופה של קרקע.

זקני העיר רוחצים ידיהם ואומרים 'דינו לא שפכו'

זקני אותה העיר רוחצין את ידיהן במים במקום עריפה של עגלה, ואומרים: 'דינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו, וכי על דעתינו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הן, אלא שלא בא על ידינו ופטרנוהו (בלא מוון), והיינו 'דינו לא שפכו' לא נהרג על ידינו שפטרנוהו בלא מזונות והוצרך ללסטם את הבריות ועל ידי כך נהרג, ולא ראינוהו והנחנוהו יחידי בלא חבורה (בלא לזייה), והיינו 'ועינינו לא ראו'. (דף מו)

אמירת הכהנים: 'כפר לעמך ישראל', ורוח הקודש מבשרתם 'ונכפר להם הדם'

והכהנים אומרים: 'כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל'. לא היו צריכין לומר 'ונכפר להם הדם' - כלומר מה שנאמר בפסוק 'ונכפר', אין זה המשך למה שכתוב לפני כן 'וענו ואמרו' שיהא אף זה בכלל אמירתם, אלא דבר בפני עצמו הוא: רוח הקודש מבשרתן, אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר להם.

6) יומה ל', 3) ב' מ' כ"ג
5) וריה'ת, 7) ו'ת"ה
4) 10) [מבשר] יט'
3) וריה'ת, 4) 1) וריה'ת
2) כ"א

תורה אור השלם

1. כפר לעשן ישראל
אשר פרת ה' ואל תתן
דם נקי בקרב עמך
ישראל ובשר להם
תתן: ובריש כ"ח
2. והיה ויעד הקהיה
אני רחל ויבקר עמי
ועוד והוא יבקר עמי
אשר לא בער בה אשר
לא משקה בעל:
בריש כ"ג
3. זאת חקת התעורה
אשר עשה ה' לאמר דבר
אלי בני ישראל ויחזק
אלהיך פרה ארצה
תמיתה אשר אין בה
מום אשר לא עלה עליה
על:
בריש י"ב
4. עודת אר שבור או
שקין פסולה וע"ג ללאו עול הוא
אין לא יקרב לא תמיתה
עולה על השובח וי'י
ירקא כ"ב כ"ג
5. ומי בן נכר לא
תקריבו את להם
אליהם בעל אלהי בן
משקיהם בהם מום בהם
לא ירע להם
ירקא כ"ב כ"ג

הנהרות הב"ח

6) ר"ה' ד"ה הכהנים
7) וכו' על מה מ"ה: 8) ו'ת"ה
עגלה וס' וכשכ פ"ה ע"ה:

מוסף ש"ש

עודת של שקין: שקין
כרסה קיטין קיטין קיטין
פסולה, למטה אפי' לא
עלה ע"ה, כהנאלה
בעגלה, ובעגלה, עגלה
עגולה אפי' נסבלה
עגולה ע"ה ע"ה
שקין כ"ג ע"ה כ"ג

עגלה ערופה פרק תשיעי סוטה

מו.

עין משפט
גר מצוה

ל א ב מ"י פ"ט מהל'
רומה הלכה ג' מתנ'
ע"ה ת"ה:
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
פ"ה ת"ה הלכה 6
מתנ' ע"ה וכל הל'
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
רומה הלכה 3:
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
פ"ה ת"ה הלכה 1:
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
רומה הלכה 3:
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
רומה הלכה 3:
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
ל א ב מ"י פ"ה מהל'
רומה הלכה 3:

למא' מנ"ש: מי ליכא דפסלי כסו שנים. והרי פסק ומוטת דכתיב
כסו בני שנתן וכו' אלטרין כה למעטיהו תפסלו עגולה להכי
אלטרין דלא לא מעטיהו או גמרי בקל ומומר מעגלה: שעעבד
כסו עגודה גרסי: עגודה גרסי: עגודה גרסי: עגודה גרסי:
ותומר: עגודה חיסור נמי מהל'
קרא נפקא. דינו דמרי קרא
כתיבי על כרמין חד מינייהו לעגודה
איסור: עול ג' פרה תנא:
אשר עגודה פסולת כה. דכתיב:
אשר לא עובד כה: ואם נפוך לומר.
ואם יש לך להשיב על ק"ו זה לא
ולמד ג"ש ואמר כאן עול כו':
מאי אם נפוך לומר. מלי' הוא לך
למפוך דשקא מנא לארומיה וליף
גמריה שיה: ואמר כאן כו'. ואם
עול ומיאר הוא דלא ככלל שאר
עגודות הוא: ומקום שפאל. לאו
מנא קמי' לה אלמ מיומיה קא מפרש
ואויל גמרא דקא מומי' לבי יהודה
דלמ' לניל שאר משאלת פוסל כפרה
בעליה בעגלהו והא כיון דשאר
משאוי כפרה לא כתיב ומעגלה יליף
לה כפרה שיה ומקום שפאל משס
יש לך ללמד נמי דמה עגלה עד
שממשוך אף פרה כשאר משאלת
דליפני מעגלה עד שממשוך: ד"ל
אשר לא עלה עול מ"מ. דיש
ליה כלל עול מלמא כתיב אשר לא
עלה עול עליה ותו הדך כתיב עול
לדשא כדכרשינא ואויל: א"כ כו'
שאל כשעט עגודה. ואפילו גמיו
עליה להקל משא מריו ולא למשוך:
אלא כשעט עגודה. כלומר שעגודה
זו לנודך היא אבל חקרי' בעגלה
שנייה שק עליה ולא להוליכו אלף
חקרי' וארומיה לא פסלה: משנים
עול לפסול בעגלה: שאני עושה
פירות. בעגלה כה שנתה לא יליה:
מקום שאני עושה פירות. מל אמין
קשה: שאל הפיטוסו. שהנהו:
אין

הכהנים * אומרים: כפר לעמך ישראל אשר
פרית [ה'] ואל תתן דם נקי בקרב עמך
ישראל לא היו צריכין לומר ונכפר להם הדרם
אלא רוח הקודש מבשרתן אימתי שתעשו
ככה הדרם מתכפר להם: גמ' ויהא מום
פוסל בעגלה מקל וחומר ומה פרה ישאין
השנים פוסלות בה 'מום פוסל בה עגלה
השנים פוסלות בה אינו דין שיהא מום
פוסל בה שאני התם דאמר קרא אשר אין
בה מום בה מום פוסל ואין מום פוסל בעגלה
אלא מעתה לא יהו שאר עגודות פוסלות
בה אלמה א"ר יהודה אמר רב * הניח עליה
עודה של שקין פסולה ובעגלה עד
שתמשוך שאני פרה ידליפני * עול * עול
מעגלה עגלה נמי תירי עול עול מפרה הא
מיעת רחמנא בה בעגלה נמי כתיב בה
הוא מביעי ליה למעוטי קדשים ידלא פסלה
בהו עבודה סלקא דעתך אמינא ליתי בק"ו
מעגלה ומה עגלה שאין מום פוסל בה
עבודה פוסלת בה קדשים * שמום פוסלת
בהו אינו דין שעבודה פוסלת בהו איכא
למיפרך למה לעגלה שכן שנים פוסלות בה
אמו קדשים מי ליכא דפסלי בהו שנים כי
איצטרך קרא להך קדשים דפסלה בהו
שנים וקדשים דלא פסלה בהו עבודה מהכא
נפקא מהתם נפקא * עורת או שבור או חרין
או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה
לה' אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב
קדשים שנעבדה בהן עבודה איצטרך סד"א
ה"מ היכא דעבד בהן עבודת היתר אבל
עבודת איסור אימא ליתסרו צריכא והא נמי
מהכא נפקא * ומיד בן נכר לא תקריבו את

הכהנים אומרים. דכתיב לעיל ונגשו הכהנים בני לוי ולא פירש
על (ו) מי הם נגשים: ולא סיו לריבים לומר ונכפר להם הדרם. כלומר
ונכפר לכתיב בקרא לכו אומרו קחי שיהא אף זה ככלל אמירה
אלא מילתא בגמרי נפשה היא שרוח
משה רבינו לכשיעשו בן ונכפר להם
הס: גמ' עגלה כה שנתה דלמ מקום
ואם עברה שנתה פסולה דלמ מקום
שנאמר כפרה עגל קסם בן שנה
הוא דליף? מועגל וכש (ו) בן שנה:
כרה הדומה אין שיעור לשנומיה:
מום פוסל כה. דכתיב כפרה הדומה
אין כה מום (במדבר יט): כה.
מיטע: אלמ מעשה. דלמ היכא דכתיב
כה מיעוטה הוא ולא גמרינן מיניה
בקל וחומר: לא יסו שנה עגודות
פוסלות. כפרה דלא עול צלמי כתיב
כה' אלף דגמרי לה כק"ו מעגלה דכתיב
(דברים כה) אשר לא עובד כה כל
עגודות כמשמע ואי כה מיעוטה לא
נגמרי מיניה: אלמא אמר רב יהודה
פניה. על פרה עודה של שקין ארודה
של שקין פסולה וע"ג ללאו עול הוא
ועגליה לחדיה מיפסלה כדכתיב
ועגלה כמשמע עול האמונה כה אשר
לא עלה בעליה לחדיה ואפילו שלף
משכח: ועגלה עד שמשוך. שמתעטל
המשא מעט דבעגלה כתיב אשר לא
משכח. ולקמן פריך כיון דשאר עגודות
כפרה לא כתיב ומעגלה ליפני אמאי
מיפסל בעליה לחדיה דשאר משאוי
שאינו עול ממש. מ"מ שמע מינה דממי
פרה מעגלה כק"ו כשאר עגודות
ואע"ג דכתיב כה מיעוטה: שאני פרה
דליפני עול עול ויזין דגמריה שיה
מופנה היא הוא ליה כמלך דכתיב
נגמרה ומיעוטה דכתיב ליה לדרשא
לחדיה כדלקמן: עגלה נמי פסוי
עול עול מפרה. נמוס: למטוטי
קדשים דלא פסלה כסו עגודה.
מהקדשה אבל פרה לא ממעטה

לחם אלהיכם מכל אלה אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן איצטרך
ס"ד אמינא הני מילי היכא דעבד בהן כשהן חולין אבל עבד בהן כשהן קדשים אימא ליתסרו צריכא
גופא אמר רב יהודה אמר רב הניח עליה עודה של שקין פסולה ובעגלה עד שתמשוך מייתיב אין
לי אלא עול שאר עבודות מנין אמרת ק"ו ומה עגלה שאין מום פוסל בה שאר עבודות פוסלות בה פרה
שמום פוסל בה אינו דין ששאר עבודות פוסלין בה ואם נפשוך לומר נאמר כאן עול ונאמר להלן עול
מה להלן שאר עבודות פוסלות בה אף כאן שאר עבודות פוסלות מאי אמר נפשוך לומר וכו' הימא איכא
למיפרך מה לעגלה שכן שנים פוסלות בה אי נמי קדשים יוכיחו שמום פוסל בהן ואין עבודה פוסלת
בהן נאמר כאן עול ונאמר להלן עול מה להלן שאר עבודות אף כאן שאר עבודות ומקום שבאתה
מה להלן עד שתמשוך אף כאן עד שתמשוך תנאי היא דאיכא דמייתי לה מעגלה איכא דמייתי לה
מגופה דפרה דתנאי עול אין לי אלא עול שאר עבודות מנין ת"ל אשר לא עלה עליה עול מכל מקום
אם כן מה ת"ל עול * עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה שאר עבודות אין פוסלות
אלא בשעת עבודה ואימא אשר לא עלה עליה כלל עול פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט
עול אין מדי אחרניא לא אשר רבויא הוא והנאי נמי גבי עגלה כי האי גונא עול אין לי אלא עול
שאר עבודות מנין ת"ל אשר לא עובד בה 'מ"מ א"כ מה ת"ל עול * עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא
בשעת עבודה שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה ואימא אשר לא עובד בה כלל עול פרט
כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט עול אין מדי אחרניא לא אשר רבויא הוא א"א אברהו פרי
מיניה מו' יוחנן משיבת עול בכמה א"ל כמלא עול איבעיא להו לארכו או לרהבו אמר להו ההוא מרבנן
ור' עקב שמוה לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן * משיבת עול לרהבו מפה ולימא מפה הא קמ"ל
שיעורא דעול טפה הוי למאי נפקא מינה למקח וממכר א"ר יוחנן בן שאול מפני מה אמרה תורה היא
עגלה כנחה אמר הקב"ה יבא דבר שלא עשה פירות ויערף במקום שאין עושה פירות וכבר וכלי
הניחו לעשות פירות מאי פירות אילימא פריה ורביה אלא מעתה אוקן ואפרים ה"ג דלא ערפינן אלא
מצות: ומורידין אותה אל נחל איתן איתן כמשמעו קשה: תנו רבנן מנין * לאיתן שהוא קשה שנאמר
איתן

והכהנים אומרים כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן דם נקי בקרב עמך ישראל לא היו צריכין לומר ונכפר להם הדם אלא רוח הקודש משרתן אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר להם [התבאר בדף הקודם].

שאלה: מדוע מום אינו פוסל בעגלה

במשנה מבואר שמום אינו פוסל בעגלה ערופה. שואלת הגמרא: ויהא מום פוסל בעגלה מקל וחומר: ומה פרה שאין השנים פוסלות בה, שאין שיעור לשנותיה, מום פוסל בה, דכתיב בפרה אדומה 'אין בה מום'. עגלה, ששנים פוסלות בה, שעגלה בת שנתה היא, ואם עברה שנתה פסולה, שכל מקום שנאמר בתורה 'עגל' סתם בן שנה הוא, (כמו שכתוב 'עגל וכבש בני שנה'), אינו דין שיהא מום פוסל בה.

תשובה: כפרה כתוב 'בה' ודורשים 'בה' ולא בעגלה

עונה הגמרא: שאני התם דאמר קרא – שונה שם (כפרה אדומה) שהפסוק אומר: 'אשר אין בה מום', ודורשים: 'בה' (כפרה) מום פוסל, ואין מום פוסל בעגלה.

[שאלה: אם בה הוא מיעוט, הרי גם בעגלה כתוב בה ונדרוש 'בה' שאר עבודות פוסלות ולא כפרה]

שואלת הגמרא: אלא מעתה ש'בה' הוא מיעוט, לא יהו שאר עבודות פוסלות בה כפרה אדומה, שהרי כתוב בה רק 'עול', ואי אפשר ללמוד שגם שאר עבודות פוסלות בה בקל וחומר מעגלה ערופה, שהרי בעגלה כתוב 'בה' ויש לדרוש: 'בה' (בעגלה) שאר עבודות פוסלות, ולא כפרה, אלקמה (למה) אמר רב יהודה אמר רב: הניח עליה [על פרה] עודה של שקין (אגודה של שקין ריקים) פסולה, שגם שאר עבודות פוסלות כפרה, ובעגלה עד שתמשוך [שעגלה לא נפסלת אם רק הניח את המשא על העגלה, אלא רק אם העגלה מטלטלת את המשא מעט^א].

תשובה: לומדים עול מעגלה שכל העבודות פוסלות כפרה

עונה הגמרא: שאני פרה דילפינן 'על' 'על' מעגלה, שלומדים גזירה שוה מעגלה לפרה, וכיון שתיבות אלו (עול) פנויים לדרשה, גזירה שווה שהיא 'פנויה' הרי זה כאילו הדבר הנלמד

פג. שבעגלה כתוב 'אשר לא משכה', ובפרה אדומה כתוב 'אשר לא עליה עול', בעלייה בעלמא.

כתוב בגוף הפרשה של פרה שכל העבודות פוסלות בה, [ומה שכתוב בעגלה 'בה' לומדים מזה עניין אחר].

שאלה: נלמד עול עול מפרה שמום יפסול בעגלה

שואלת הגמרא: **עגלה נמי תיתי 'על' 'על' מפרה** – אם כך שלומדים 'על' 'על' בגזירה שווה, נלמד גם מפרה לעגלה ערופה - שמום פוסל בעגלה כמו בפרה.

תשובה: הרי יש מיעוט בה

עונה הגמרא: **הא מיעט רחמנא בה** – הרי התורה מיעטה מתיבת 'בה', 'בה' בפרה אדומה מום פוסל, ולא בעגלה ערופה.

[שאלה: הרי גם בעגלה כתוב בה (ויש למעט 'בה' שאר עבודות פוסלות ולא בפרה)]

שואלת הגמרא: **בעגלה נמי כתיב בה** – הרי גם בעגלה כתוב 'בה', ויש למעט: 'בה', בעגלה שאר העבודות פוסלות, ולא בפרה.

[תשובה: ממה שכתוב בעגלה 'בה' לומדים:

'בה' עבודה פוסלת ולא בקדשים]

עונה הגמרא: **ההוא** [מה שכתוב בעגלה 'בה'] **מיבעי ליה** – הוא נצרך למעוטי קדשים דלא פסקה בהו עבודה – שבהמות שעשו בהם עבודה לא נפסלות מהקרבה, סלקא דעתך אמינא ליתי – שהיה עולה על דעתך ללמוד זאת בקל וחומר מעגלה, ומה עגלה (שהיא קלה) שאין מום פוסל בה, עבודה פוסלת בה. קדשים (שהם חמורים) שמום פוסל(ת) בהן, אינו דין שעבודה פוסלת בהן, ולכן צריך ללמוד ממה שכתוב בעגלה 'בה' בה עבודה פוסלת ולא בקדשים.

הגמרא שואלת על הקל וחומר: **איכא למיפרך מה לעגלה** (שהיא חמורה) **שכן שנים פוסלות בה**, ולכן עבודה פוסל בה, אבל בקדשים ששנים לא פוסלים בהם, עבודה לא פוסלת בה.

עונה הגמרא: **אטו קדשים מי ליכא דפסלי בהו שנים, כי איצטריך קרא להנך קדשים דפסלי בהו שנים** – וכי בקדשים אין קרבנות ששנים פוסלים בהם, והרי בפסח ובחטאת שנים פוסלים בהם (שכתוב בהם 'בני שנה'), ובהם היה אפשר ללמוד מקל וחומר שגם עבודה תפסול בהם, ואכן מה שאנו צריכים את הלימוד 'בה' (בעגלה) שנים פוסלים, ולא בקדשים, היינו בקדשים אלו ששנים פוסלים בהם.

שנאמר בפרה 'אין בה מום', 'בה' בפרה מום פוסל, ולא בעגלה	מום אין פוסל בעגלה
'עול' 'עול' מעגלה	שאר עבודות פוסלות בפרה
אין ללמוד קל וחומר מעגלה, כי בעגלה שנים פוסלים ובקדשים לא	קדשים (ששנים לא פוסלים בהם) דלא פסלה בהו עבודה
שכתוב בעגלה 'לא עובד בה', 'בה' בעגלה עבודה פוסלת, ולא בקדשים	קדשים (ששנים פוסלים בהם) דלא פסלה בהו עבודה

[שאלה: הרי לומדים שעבודה לא פוסלת בקדשים מפסוק אחר]

שואלת הגמרא: וקדשים דלא פסלה בהו עבודה מהכא נפקא – וכי מה שעבודה לא פוסלת בקדשים לומדים מכאן (ממה שנאמר 'בה'), והרי מהתם נפקא – משם לומדים זאת, שכתוב: 'עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה, אלה אי אתה מקריב, אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה.'

[תשובה: הייתי אומר שאם עבד בה עבודת איסור הרי הם נאסרים]

עונה הגמרא: איצטריך – צריך גם את הלימוד 'בה' שנאמר בעגלה, סלקא דעתך אמינא הני מילי היכא דעבד בהן עבודת היתר – שהיה עולה על דעתך לומר שאלו הדברים שעבודה לא פוסלת בקדשים היינו במקום שעשה בהם עבודת היתר, אבל עבודת איסור – אבל אם עשה בהם עבודת איסור, כגון בשבת או כלאים בשור וחמור, אימא ליתסרו – הייתי אומר שהם ייאסרו, צריכא – לזאת הוצרכנו ללימוד 'בה' – בעגלה עבודה פוסלת ולא בקדשים.

[שאלה: הרי גם דין זה כבר נלמד מפסוק אחר]

שואלת הגמרא: והא נמי מהכא נפקא – והרי גם זאת לומדים מכאן, שכתוב: 'ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה, אלה אי אתה מקריב, אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה, וכיון שיש שתי לימודים לעניין זה על כרחך אחד מלמד על עבודת היתר ואחד על עבודת איסור.'

[תשובה: הייתי אומר שאם עבד בה לאחר שהקדישם הם נאסרים]

עונה הגמרא: איצטריך – צריך גם את הלימוד מ'בה', סלקא דעתך אמינא, הני מילי היכא דעבד בהן כשהן חולין, אבל עבד בהן כשהן קדשים אימא ליתסרו, צריכא.

עורת או שבור וכו', אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה	עבודת היתר בקדשים
ומיד בן נכר לא תקריבו וכו', אלה אי אתה מקריב אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בהן עבודה	עבודת איסור בקדשים כשהן חולין
לא עובד בה, בה עבודה פוסלת ולא בקדשים	עבודת איסור לאחר שהקדישם

מאמרו של רבי יהודה בשם רב: הניח עליה עודה של שקין פסולה

גופא, אמר רב יהודה אמר רב: הניח עליה – על הפרה עודה של שקין – אגודה של שקין ריקים פסולה, אף שהיא לא משכה אלא שהשקים היו עליה. ובעגלה אינה פסולה עד שתמשוך.

הקדמה לשאלה: ברייתא שמוכא בה המקור שכל העבודות פוסלות בה

מיתבי, נאמר בפרה אדומה 'אשר לא עלה עליה על, אין לי אלא 'עול, שאר עבודות מנין, אמרת קל וחומר: ומה עגלה [שהיא קלה] שאין מום פוסל בה, שאר עבודות פוסלות בה. פרה [שהיא חמורה], שמום פוסל בה, אינו דין ששאר עבודות פוסלין בה.

ואם נפשך לומר – ואם יש לך להשיב על ק"ו זה, צא ולמד בגזירה שווה: נאמר כאן 'על, ונאמר להלן 'על, מה להלן (בעגלה) שאר עבודות פוסלות בה, אף כאן (בפרה) שאר עבודות פוסלות.

ביאור הברייתא: איזה פירכא יש על הקל וחומר שלכן לומדים מגזירה שווה

מבררת הגמרא: מאי אם נפשך לומר – מה יש להשיב ולפרוך את הקל וחומר שהוצרכו ללמוד מגזירה שווה.

מבאר הגמרא: וכי תימא איכא למיפרך – ואם תאמר שיש לפרוך: מה לעגלה [שהיא חמורה] שכן שנים פוסלות בה [תאמר בפרה שהיא קלה שאין שנים פוסלים בה], אי נמי קדשים יוכיחו שמום פוסל בה, ואין עבודה פוסלת בה, ואין ללמוד זאת בקל וחומר מעגלה, לכן לומדים זאת בגזירה שווה: נאמר כאן 'על, ונאמר להלן 'על, מה להלן שאר עבודות, אף כאן שאר עבודות. [ועל גזירה שווה זו לא פורכים, כיון שהיא פנויה ומיותרת לדרשה שכתוב בעגלה ערופה 'אשר לא משכה בעול' אחר שכבר הוזכרו שאר עבודות].

השאלה מהברייתא: כיון שלומדים פסול שאר עבודות בפרה בעגלה ערופה, אם כן היה צריך להיות שיפסלו רק אם משכו המשא (כמו בעגלה) ולא בעלייה בעלמא

לאחר שהגמרא הביאה את הברייתא בה מבואר המקור ששאר משאוי פוסל בפרה, שואלת הגמרא: וממקום שבאתה – כיון שהמקור ששאר עבודות פוסלות בפרה לא כתוב בפרה אלא לומדים זאת מעגלה, ובעגלה אינו פוסל עד שתמשוך, אם כן יש לומר מה להלן (בעגלה) אינו פוסל עד שתמשוך, אף כאן (בפרה) שאר עבודות לא יפסלו בה) עד שתמשוך, ולמה אמר רב יהודה ששאר משאות פוסלות בפרה בעלייה בעלמא.

תשובה: רב יהודה אמר רב סובר כפי הדעה שלומדים שאר עבודות מפרה עצמה ושם מפורש שאף בעלייה בעלמא פסולה

עונה הגמרא: תנאי היא – עניין זה הוא מחלוקת תנאים, דאיכא דמייתי לה מעגלה – שיש שלמדו זאת מעגלה, איכא דמייתי לה מגופה דפרה – ויש שלמדו זאת מפרה עצמה.

דתנאי: 'על, אין לי אלא 'עול, שאר עבודות מנין, תלמוד לומר 'אשר לא עלה עליה על, מפל מקום – מכך שלא כתוב 'אשר לה על עליה, דורשים 'אשר לא עלה עליה' – כל שעלה עליה, ואפילו אם אין זה 'עול'.

שואלת הגמרא: אם כן מה תלמוד לומר 'על'.

עונה הגמרא: עול פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה, ואפילו הניחו 'עול' עליה להקל משא מידו ולא למשוך בו, אבל שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה - כלומר בעבודה שהיא לצורך, אבל אקראי בעלמא שהניח שק עליה ולא להוליכו אלא הזדמן שהניחו עליה אין זה פוסל.

שואלת הגמרא: ואימא 'אשר לא עלה עליה' - כלל. 'על' פרט. כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, 'עול' אין, מידי אחריןא לא.

עונה הגמרא: 'אשר' רבויא הוא.

[ברייתא דומה לגבי עגלה]

ותניא נמי גבי עגלה כי האי גוונא: 'על', אין לי אלא 'עול'. שאר עבודות מניין. תלמוד לומר 'אשר לא עבד בה' מכל מקום.

אם כן מה תלמוד לומר 'על'. 'עול' פוסל בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה, שאר עבודות אין פוסלות אלא בשעת עבודה.

שואלת הגמרא: ואימא 'אשר לא עבד בה' כלל. 'על' פרט. כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, 'עול' אין, מידי אחריןא לא.

עונה הגמרא: 'אשר' רבויא הוא.

משיכת עול בכמה

אמר רבי אבהו: בעי מיניה מרבי יוחנן - שאלתי את רבי יוחנן, משיכת עול בכמה - כמה תלך העגלה עם העול עליה והפרה תפסל בזה.

אמר לי רבי יוחנן: כמלא עול - כפי הגודל של עול.

איבעיא להו: לארכו או לרחבו - עול לאורכו או לרוחבו.

אמר להו ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה, לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן, משיכת עול לרחבו טפח.

שואלת הגמרא: ולימא טפח - ויאמר שמשוכת עול שיעורו הוא טפח, ולמה צריך להזכיר שזה הרוחב של העול.

עונה הגמרא: הא קא משמע לן שיעורא דעול טפח הוי - רבי יוחנן השמיע לנו בזה ששיעורו רחבו של עול הוא טפח, למאי נפקא מינה למקח וממכר.

מפני מה אמרה תורה להביא עגלה בנחל

אמר רבי יוחנן בן שאול: מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל. אמר הקדוש ברוך הוא: יבא דבר שלא עשה פירות - עגלה בת שנתה שלא ילדה, ויערף במקום שאין עושה פירות - נחל איתן שהוא קשה, ויכפר על מי שלא הניחו[הו] לעשות פירות - שהרגוהו.

מבררת הגמרא: מאי פירות, אילימא - אם תאמר פריה ורבייה. אלא מעתה אוקן ואסריס הכי נמי דלא ערפינן - אם כן על זקן ועל סריס לא עורפים עגלה שאינם בני בנים.

מבאררת הגמרא: אלא מצות - אלא הכונה יבא דבר (עגלה) שלא עושה פירות - כלומר: שלא עושה מצוות, במקום [קשה] שאין עושה פירות, ויכפר על מי שלא הניחוהו לעשות פירות, שהרגוהו ואינו יכול לקיים מצוות.

מהו 'נחל איתן'

שנינו במשנה: ומורידין אותה אל נחל איתן.

איתן כמשמעו, קשה - קרקע קשה.

תנו רבנן, מנין לאיתן שהוא קשה, שנאמר (עמוד ב) 'איתן מושבך ושים בסלע קנף', הרי משמע ש'איתן' הוא סלע, ואומר 'שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מסדי ארץ' - מוסדי ארץ הם 'הרים', וכל הר של אבנים הוא.

אחרים אומרים: מנין לאיתן שהוא ישן, ולא שהובא קרקעיתו מחדש מקרקע אחרת, שנאמר 'גוי איתן הוא גוי מעולם הוא' - היינו ישן.

מנין שעורפים בקופיץ מאחוריה

שנינו במשנה: ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה.

מבררת הגמרא: מאי טעמא.

מבאררת הגמרא: גמר 'עריפה' 'עריפה' מחטאת העוף, דכתיב בה 'ממול ערפו'.

מחלוקת אם מקומה אסור מלזרוע לשעבר או להבא

שנינו במשנה: ומקומה אסור מלזרוע ומליעבד.

תנו רבנן, 'אשר לא יעבד בו ולא יזרע', לשעבר - שלא זרעו שם ולא עבדו שם, דברי רבי יאשיהו.

רבי יונתן אומר: להבא - שלא יזרעו שם ולא יעבדו שם.

ביאור רבא: להבא לכולי עלמא אסור, והמחלוקת היא לשעבר

רבא אמר: להבא. דכולי עלמא לא פליגי, דכתיב 'ולא יזרע', מכך שלא כתוב 'ואשר לא יזרע', אלא כתוב 'ולא יזרע' הרי משמע שלא יזרע לעתיד.

כי פליגי לשעבר – ומה שנחלקו הוא האם כוונת הפסוק גם על לשעבר שיהיה מקום שלא זרעו בו, **רבי יאשיה סבר, מי כתיב 'ולא יעובד'** [שהוא משמע להבא], הרי כתוב 'אשר לא יעבד' שמשמע לשעבר, ש'אשר' אינו לשון צואה, אלא לשון סיפור דברים מה היה במקום זה.

ורבי יונתן מי כתיב 'אשר לא נעבד', הרי כתוב 'אשר לא יעבד', ויעבד' הוא לשון עתיד.

ורבי יאשיה 'אשר' לשעבר משמע, אף ש'לא יעבד' להבא משמע, אין זה אלא אם לא כתוב 'אשר' אבל כיון שכתוב 'אשר' על כרחיק מוכח שהוא 'לשעבר'.

ורבי יונתן 'אשר' רבויא הוא – מה שכתוב 'אשר' הוא בא לרבות כל עבודות.

המקור שגם שאר עבודות אסורות שם

שנינו במשנה: **ומותר לסרוק שם פשתן, ולנקר שם אבנים.**

תנו רבנן **'אשר לא יעבד בו ולא יזרע'. אין לי אלא זריעה, שאר עבודות מניין, תלמוד לומר 'אשר לא יעבד בו' מכל מקום.**

[מ'ולא יזרע' לומדים שרק עבודות שהם בגופם של קרקע]

אם כן מה תלמוד לומר **'ולא יזרע'**, לומר לך מה זריעה מיוחדת שהיא בגופה של קרקע, אף כל שהוא בגופה של קרקע, יצא סריקת פשתן וניקור אבנים שאינן בגופה של קרקע.

שואלת הגמרא: **ואימא 'אשר לא יעבד בו' כלל. 'ולא יזרע' פרט. כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. זריעה אין, מידי אחרינא לא.**

עונה הגמרא: **'אשר' רבויא הוא.**

רוחצים ידיהם על מקום עריפתה

שנינו במשנה: **זקני העיר רוחצין ידיהן בו.**

תנו רבנן, **זקני העיר והיא הקרבים אל החלל ירחצו את ידיהם על העגלה הערופה בנחל, שאין תלמוד לומר 'הערופה', ומה תלמוד לומר 'הערופה', על מקום עריפתה של עגלה.**

לא פטרנוהו בלא מזונות, ובלא לוייה

‘ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו’, וכי על לבנו עלתה שבית דין שופכין דמים, אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה.

כופין ללוייה

תניא היה רבי מאיר אומר: כופין ללוייה - כופין את מי שאינו רוצה ללוות את חבירו לדרך שילוהו, ששכר הלוייה אין לה שיעור, שנאמר (אחרי מות יהושע שהשלימו את כיבוש הארץ, והגיעו לעיר לזו ולא ידעו כיצד להכנס אליה)³⁸, ‘ויראו השמרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר (כיצד נכנסים לעיר) ועשינו עמך חסד’, וכתיב ‘ויראם את מבוא העיר’, ומה חסד עשו עמו, שכל אותה העיר הרגו לפי חרב, ואותו האיש ומשפחתו שלחו.

[איש זה שהצילם הלך לעיר אחרת וקרא לה ‘לזו’ ואין למלאך המות רשות לעבור בה]

על איש זה שהראה להם את ‘מבוא העיר’ נאמר: ‘וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לזו הוא שמה עד היום הזה’, ממה שכתוב ‘היא שמה עד היום הזה’ מכך לומדים שלא נתבלבלה העיר ולא חרבה, כדאמרינן כל מקום שנאמר ‘עד היום הזה’ לעולם ולעולמי עולמים הוא.

תניא, היא [העיר] לזו שצובעין בה תכלת.

היא [העיר] לזו שבא סנחריב ולא בלבלה.

בא נבוכדנצר ולא החריבה,

ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה, אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהן יוצאין חוץ לחומה והן מתים.

והלא דברים קל וחומר, ומה כנעני זה שלא דיבר בפיו ולא הלך ברגליו - דלא כתיב אלא ‘ויראם באצבעו’ או בעקמימות שפתים כדלקמן, גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, מי שעושה לוייה ברגליו על אחת כמה וכמה.

כמה הראה להם את מבוא העיר.

חזקיה אמר: בפיו עקם להם.

רבי יוחנן אמר: באצבעו הראה להם.

תניא כוותיה דרבי יוחנן: בשביל שפטרנוהו הראה באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות - כדאמרינן שאין מלאך המות שולט בהם.

פד. שהיו נכנסים לעיר זו דרך מערה, ולזו חלול היה עומד על פתחה של מערה, ודרך הלזו היו נכנסים למערה. רש"י.

'לא ישב אדם שם' לא גזר אדם הראשון יישוב שם, וזהו שאומרים אנשים שדקלים אלו הם מימי אדם הראשון שאדם הראשון גזר על מקום זה שיהיה ישוב של דקלים ולא של דבר אחר. רב מרדכי אלויה לרב אשי מהגרוניא ועד בי כפי, ואמרי לה (ויש אומרים) עד בי דורא.

כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים, שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים לתינוקות, שנאמר ויעל משם בית אל והוא עלה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח.

אמרו לו: עלה שהקרכת עלינו את המקום – שהמים ביריחו היו רעים ואנשים ששתו את המים היו מתים, ואלישע 'ריפא' והמתיק את המים, והנערים כעסו על כך שעד אז היו משתכרים להביא מים מתוקים מרחוק, ומתפרנסין בכך, ומשהמתיקו את המים איבדו פרנסתן, והם זילזלו באלישע, ואלישע כעס עליהם וגירה בהם דובים כפי שיובא להלן.

והנה אותם הילדים אשר זלזלו בו, אם היו רואין אנשים גדולים מלוים אותו, היו יראים לדבר דברים של זלזול כנגדו, ואז ממילא לא היה מגרה בהם הדובים (בניהו).

[מדוע הם נקראים 'נערים קטנים']

מאי 'נערים קטנים' אמר רבי אלעזר: שמנוערים מן המצות. קטנים, שהיו מקטני אמנה – שהיו דואגים שפסקה פרנסתם בשביל שנתרפאו המים.

תנא, נערים היו ובזבוז עצמן כקטנים.

מתקיף לה רב יוסף, ודלמא – קטנים ממש היו ונקראו 'נערים' על שם מקומן שהיו ממקום ששמו 'נעורן', מי לא כתיב 'וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה, וקשיא לן: 'נערה' ו'קטנה', ואמר רבי פדת: קטנה דמן נעורן – ממקום ששמו 'נעורן'.

עונה הגמרא: התם לא מפרש מקומה – שם לא מפורש מקומה ולכן אומרים שהיא באה מנעורן. הכא מפורש מקומן – כאן מפורש מקום שהם באו מיריחו, ולכן אין לומר שנקראו 'נערים' על שם מקום הנקרא נעורן.

[מה כוונת הפסוק שאלישע 'ראה' וקיללם]

עוד נאמר שם: ויפן אתריו ויראם ויקללם בשם ה'.

מה ראה.

אמר רב: ראה ממש, כדתנאי רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני.

המשך מעשה אלישע: ותצאנה שתיים רבים מן היער

לאחר שאלישע קילל את הנערים שצחקו עליו, נאמר בפסוק: **וְתִצְאָנָה שְׁתֵּימָּה רַבִּים מִן הַיַּעַר וְתִבְקַעְנָה מֵהֶם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים** (דף מז) **רַב וּשְׁמוּאֵל** נחלקו בזה כדלהלן:

חד אמר: נס.

וחד אמר: נס בתוך נס.

מאן דאמר נס, יער הוה, דובים לא הוו – יער היה לפני כן, דובים לא היה, והנס היה שהגיעו דובים.

מאן דאמר נס בתוך נס, לא יער הוה ולא דובים הוו – לא יער היה שם ולא דובים לפני כן, והנס היה שנהיה במקום יער, והגיעו לשם דובים.

שואלת הגמרא: וליהוי דובים ולא ליהוי יער – ושיהיה דובים ולא יהיה יער, איזה תועלת היא ב'יער' שהוצרכו לנס זה.

עונה הגמרא: **דבעיתי** – אם לא היה שם יער הדובים היו מפחדים להתגרות בהם (שאינן להם מקום קרוב לנוס ולהתחבאות), ורק כאשר הדובים קרובים ליער הם יוצאים בביטחה להתגרות בהם.

בשביל מ"ב קרבנות שהקריב בלק הובקעו מישראל מ"ב ילדים

אמר רבי חנינא: בשביל ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב, הובקעו מישראל ארבעים ושנים ילדים.

שואלת הגמרא: **איני** – האמנם, והאמר רב יהודה **אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות, ואף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכה ויצתה ממנו רות שיצא ממנה שלמה שכתוב ביה 'אלף עלות יעלה שלמה', ואמר רבי יוסי בן חוני: רות בתו של עגלון בנו של בלק היתה, הרי שעשה מעשה טוב שהקריב קרבנות לה, וקיבל על כך שכר (שיצאה ממנו רות), וכיצד יתכן שעל ידי זה הובקעו מ"ב ילדים.**

עונה הגמרא: **תאותו מיהא לקללה הוי** – תאותו עכ"פ היתה לקללה, למעט את ישראל, ועל כן אף שמצד הקרבנות קיבל שכר על שהקריב קרבן לה, מכל מקום כיון שכוונתו בקרבנות אלו היו לקלל את ישראל – כוונתו התקיימה לאחר זמן ובגלל זה הובקעו מ"ב ילדים.

מדוע מקום זה (שהמים היו רעים) נקרא 'מושב העיר טוב'

כשאלישע בא לעיר יריחו והמים היו שם רעים והיו מתים מהם, נאמר: 'ויאמרו אנשי העיר אל אלישע הנה נא מושב העיר טוב כִּאֲשֶׁר אֲדָנִי רָאָה' וגו'.

שואלת הגמרא: וכי מאחר דמים רעים וארץ משבלת אלא מה טובתה – כיון שהמים היו רעים שם והיו מתים מהם מה טובת מקום זה, ומדוע נאמר 'הנה מושב העיר טוב'.

עונה הגמרא: אמר רבי חנין: חן מקום על יושביו – ואפילו הוא רע, להם הוא נראה טוב.

אמר רבי יוחנן: שלשה חינוות הן: חן מקום על יושביו, חן אשה תמיד על בעלה ואפילו אם היא מכוערת נושאת חן בעיניו. חן מקח על (מקחו) [לוקחו].

ג' חלאין חלה אלישע

תנו רבנן שלשה חלאין חלה אלישע.

אחד, בעוון שגירה דובים בתינוקות.

ואחד, בעוון שדחפו לגחזי בשתי ידיים, כמובא להלן שנעמן שר צבא ארם היה מצורע, ואלישע ריפא אותו מצרעתו, נעמן בא לתת דורונות לאלישע, ואלישע לא קיבלם, אבל נערו גיחזי רץ אחרי נעמן ואמר לו שאלישע מבקש ממנו כבר כסף ושתי חליפות בגדים, ונעמן נתן לו, ועל שעה זאת קיללו אלישע שצרעת נעמן תדבק בו ובזרעו לעולם.

ואחד, שמת בו.

והמקור לכך שחלה ג' חלאין ממה שנאמר 'ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו' – 'חלה' – משמע חולי אחד. 'את חליו' – משמע חולי שני. 'אשר ימות בו' – משמע חולי שלישי.

לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת

תנו רבנן, לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת.

לא כִּאֲלִישֵׁעַ שְׁדַחְפוּ לְגַחְזִי בְּשֵׁתֵי יָדָיו, וְעִ"ז אִלִישֵׁעַ הוֹסִיף לַחֲטוּא וְאִף הַחֲטִיא אֶת הַרְבִּים.

ולא כִּיהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שְׁדַחְפוּ לְאַחַד מִתְלַמִּידָיו בְּשֵׁתֵי יָדָיו.

אלישע מאי היא, דכתיב 'ויאמר נעמן הואל קח כפרים כסף וכו' ושתי חליפות בגדים, שנעמן נתן לגיחזי כבר כסף ושתי חליפות בגדים. וכתיב 'ויאמר אליו (אלישע אמר לגיחזי) לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך, העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות'.

שואלת הגמרא: ומי שקיל פולי האי – וכי גיחזי לקח כל כך הרבה, שבפסוק זה כתוב שמנה דברים כסף ובגדים וצאן ובקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים, והרי רק כסף ובגדים הוא דשקיל, דכתיב 'ויצר ככרים כסף בשני חריטים ושתי חליפות בגדים'.

אמר רבי יצחק: באותה שעה היה אלישע עוסק בשמנה שרצים – בפרק שמנה שרצים, אמר לו לגחזי: רשע, הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים – כלומר וכי הגיע הזמן שתיטול שכר תורתך, ולכן לקחת ממנו כסף שסבור אתה לקנות בהם שמונה דברים הללו להיותם לך שכר שמונה שרצים, ועל כן קיללו ואמר לו: 'יצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם'.

נאמר בפסוק: 'וארבעה אנשים היו מצרעים', אמר רבי יוחנן: זה גחזי ושלשת בניו.

אלישע הולך להחזיר את גיחזי בתשובה

נאמר בפסוק: 'ויבא אלישע דמשק'.

למה הלך.

אמר רבי יוחנן: שהלך להחזירו לגחזי בתשובה ולא חזר.

אמר לו: חזור בך.

אמר לו: כך מקובלני ממך, כל מי שחטא והחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה.

מאי עבד – מה עשה אלישע שהחטיא את הרבים, איכא דאמרי אבן שואבת (מגנט) תלה לו לחטאת ירבעם, והעמידו בין שמים לארץ – ע"י אותו אבן העמיד העגלים של ירבעם באויר.

ואיכא דאמרי, שם חקק לה אפומה – חקק לה שם על פיה, והיתה אומרת 'אנכי' ולא יהיה לך'.

ואיכא דאמרי, רבנן דחה מקמיה הוא דחה את התלמידים מלפני אלישע כשהיה משמש לפניו, דכתיב לאחר שפירש ממנו: 'ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו', מכלל דעד האי דנא לא הוה דחיק – מכך משמע שעד אז לא היה דחוק, שלאחר שפירש נתוספו התלמידים שהיה גחזי דוחה אותם.

יהושע בן פרחיה

יהושע בן פרחיה מאי היא, כדהוה קא קטיל ינאי מלכא לרבנן – כאשר ינאי המלך הרג את החכמים, שמעון בן שטח (אטמיניהו) [אטמרתיה] אחתיה – את שמעון בן שטח החביאה אחותו שהיא היתה אשתו של ינאי המלך.

רבי יהושע בן פרחיה אול ערק – רבי יהושע בן פרחיה הלך וברח לאלקסנדריא של מצרים.

כי הוה שלמא שלח ליה - כאשר נהיה שלום שלח לו שמעון בן שטח לרבי יהושע בן פרחיה: מני - איגרת ממני ירושלים עיר הקודש, לך אלכסנדריא של מצרים אחותי, בעליה שרוי בתוכך, ואני יושבת שוממה, אמר: שמע מינה הוה ליה שלמא - מכך משמע שעשו שלום, חזר רבי יהושע בן פרחיה לירושלים.

כי אתא אקלע להוא אושפיוא - כאשר בא רבי יהושע בן פרחיה לירושלים נקלע לאכסניה, קם קמיהו ביקרא שפיר - קמו לפניו בכבוד גדול, עבדי ליה יקרא טובא - ועשו לו כבוד גדול, יתיב וקא משתבח - ישב רבי יהושע בן פרחיה והשתבח: כמה נאה אכסניא זו.

אמר ליה אחד מתלמידיו: רבי, עיניה טרוטות.

אמר ליה רבי יהושע בן פרחיה: רשע, בכך אתה עוסק, אפיק ארבע מאה שפורי ושמתייה - הוציא רבי יהושע בן פרחיה 400 שופרות ונידה את התלמיד, כל יומא אתא לקמיה ולא קבליה - כל יום בא התלמיד לפני רבי יהושע בן פרחיה ולא קיבלו.

יומא חד הוה קרי קרית שמע - יום אחד היה רבי יהושע בן פרחיה קורא קריאת שמע, אתא לקמיה - בא לפניו התלמיד, הוה בדעתיה לקבוליה - היה בדעתו של רבי יהושע לקבלו, אחוי ליה בידיה - הראה לו בידו, סבר מדחא דחי ליה - סבר שדוחה אותו, אול זקף לבינתא פלחא - הלך לקח לבינה ועבד לה.

אמר ליה רבי יהושע בן פרחיה: חזור בך.

אמר ליה: כך מקובלני ממך, כל החוטא ומחטיא את הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, דאמר מר: אותו תלמיד כישף והסית והדיח והחטיא את ישראל.

יצר תנוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: יצר תינוק ואשה, תהא שמאל דוחה וימין מקרבת - יצר של תשמיש תקרבנו בימין שלא יקוץ בפריה ורביה, וכן תינוק פן יברח ויאבד את עצמו, ואשה אף היא דעתה קלה ואם ירדפוה תצא לתרבות רעה.

משנה

נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה או אחר כך

נמצא ההורג עד שלא נערפה העגלה, תצא ותרעה בעדר - כשאר חולין, ותנא זה אינו סובר שעגלה ערופה נאסרה מחיים מעת ירידתה לנחל איתן.

נמצא ההורג משנערפה העגלה, תקבר במקומה, שעל ספק באתה מתחילתה, כיפרה ספיקה והלכה לה - היא עשתה את שלה, [ואם לא נמצא ההורג נתכפר הספק, ולכשנמצא ההורג נעשה ודאי והכפרה היא בכך שיהרגו את הרוצח, ומכל מקום העגלה נשארת באיסורה, שהיא כיפרה כל זמן שלא נמצא הרוצח].

נערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג, הרי זה יהרג.

עד אחד אומר ראיתי את ההורג (ואני יודע מי הוא, ואין צריך להביא עגלה שהרי נודע מי הכהו), ועד אחד אומר לא ראיתי. אשה אומרת ראיתי, ואשה אומרת לא ראיתי, היו עורפין, כי עד אחד סותר את השני ונמצא שאין כאן עדות שראו את ההורג.

עד אחד אומר ראיתי, ושנים אומרים לא ראיתי, היו עורפין, כי השנים נאמנים נגד היחיד.

שנים אומרים ראינו, ואחד אומר להן לא ראיתם, לא היו עורפין, כי השנים נאמנים נגד היחיד. [ואע"פ שההורג אינו עכשיו בפנינו לדוננו].

משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה

משרבו הרוצחנין, בטלה עגלה ערופה - שהרי מכירין בהן מי הרגיל בהן להרוג.

משבא אליעזר בן דינאי ותחינה בן פרישה היה נקרא, חזרו לקרותו 'בן הרצחן'.

משרבו המנאפים

משרבו המנאפים, פסקו המים המרים.

ורבי יוחנן בן זכאי הפסיקן - הפסיק שהמים שלא ישקו את הסוטות, שנאמר 'לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל פלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזנות יפרדו וגו', לא אפקוד על ניאוף נשותיכם לבודקן, ומפני מה 'על בנותיכם כי תזנינה', ועוד 'כי הם עם הזנות יפרדו', הם עצמן נואפין כמו הפרד, כי אין בבהמות שטוף בזנות כמוהו.

משמת יוסי בן יועזר ויוסי בן יהודה בטלו האשכולות

משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יהודה איש ירושלים, בטלו האשכולות - בטלו האנשים 'שהכל בהם', שעד ימיהן לא היה מחלוקת בחכמי ישראל, כולן היו אומרים דברים כנתינתן למשה מסיני, והן הראשונים שנחלקו בסמיכת קרבנות ביו"ט, והוא היה מחלוקת ראשון שהיה בישראל בדברי תורה, שנאמר 'אין אשכול לאכול בפורה אותה נפשי'.

יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר

יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר - שלא יהיו מתוודין 'בערתי הקדש' בו, ובגמרא מפרש טעמא.

אף הוא בטל את המעוררין ואת הנוקפין. (עמד ב)

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים - בבית הנפחים בחולו של מועד לעשות מלאכת דבר האבד שמתורת במועד, ועמד הוא וגזר על הנפחים אפילו בדבר האבד, מפני שקולן נשמע למרחוק, ואין הכל יודעין שהוא לדבר האבד, ובימיו אין צריך לשאול על הדמאי - אם מעושר אם לאו, שהוא התקין שיהיו כל הלוקחין מעם הארץ מעשרין.

גמרא

מנין שאם נערפה העגלה ואח"כ נמצא ההורג שאין פוטרת אותו

תנו רבנן. מנין שאם נערפה העגלה ואחר כך נמצא ההורג שאין פוטרת אותו, תלמוד לומר 'ולאריך לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו'.

עד אחד נאמן שראה את ההורג

עד אחד אומר ראיתי את ההורג כו' [ועד אחד אומר לא ראית, אשה אומרת ראיתי ואשה אומרת לא ראית היו עורפין].

מדייקת הגמרא טעמא דמכחיש ליה, הא לא מכחיש ליה, עד אחד מהימן. מנהני מילי.

דתנו רבנן, 'לא נודע מי הבהו, הא נודע מי הבהו, אפילו אחד בסוף העולם, לא היו עורפין. רבי עקיבא אומר: מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש ואין מכירין אותו שלא היו עורפין, תלמוד לומר 'ועינינו לא ראו, והלא ראו'.

שאלה: כיון שאחד נאמן כיצד יכול השני להכחישו

שואלת הגמרא: השתא דאמרת עד אחד מהימן - בעת שאתה אומר שעד אחד נאמן בשנים, איך חד היכי מצי מכחיש ליה - השני כיצד יכול להכחישו, והאמר עולא: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים.

תשובת עולא: אכן השני אינו נאמן להכחישו

אמר לך עולא: תני - יש לגרוס במשנה: לא היו עורפין. וכן אמר רבי יצחק: תני, לא היו עורפין.

תשובת רבי חייא: השני נאמן [כשבאו שניהם בבת אחת]

ורבי חייא אָמר: תְּנִי, הֵיוּ עוֹרְפִין.

שואלת הגמרא: **וְלִדְרַבִּי קִשְׁיָא קְשִׁיא דְּעוּלָא** – ולרבי חייא קשה סברתו של עולא שהרי האמינו לאחד כשנים, ואם כן מדוע השני שבא להכחישו נאמן.

עונה הגמרא: **לֹא קְשִׁיא, כְּאֵן מַה שְּׁשֵׁנִינוּ שֶׁהֲשֵׁנִי נֶאֱמַן**, מדובר בבת אחת – שבאו שניהם יחד. **כְּאֵן** – מה שאמר עולא שהשני אינו נאמן, מדובר בזה אחר זה – שהאחד בא וקיבלו דבריו כשנים, ואזי השני אינו נאמן לבוא ולהכחישו.

שאלה על רבי חייא: במשנה משמע שבחד וחד, הראשון נאמן

תְּנִן, עַד אֶחָד אוֹמֵר רְאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג, וְשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רְאִיתִי, הֵיוּ עוֹרְפִין.
ומשמע: **הָא חַד וְחַד, לֹא הֵיוּ עוֹרְפִין**, כיון שהראשון נאמן כשנים, ואחד לא יכול להכחישו, תיובתא דרבי חייא.

תשובה: המשנה לא באה ללמד את הדיוק, אלא לחדש שכאשר עד אחד נאמן גם פסולים נאמנים והולכים אחרי הרוב אפילו אם הכשר בא בתחילה

עונה הגמרא: **וְלִיטְעָמִיךְ** – ולשיטתך (לשיטת עולא) שחד וחד אין עורפין, **אימא סיפא: שְׁנַיִם אוֹמְרִים רְאִינוּ, וְעַד אֶחָד אוֹמֵר לֹא רְאִיתִם, לֹא הֵיוּ עוֹרְפִין**, ומשמע, **הָא חַד וְחַד הֵיוּ עוֹרְפִין**.

אֵלֹא מִתְּנִיתִין כּוּלָּהּ – אלא המשנה כולה עוסקת בפסולי עדות, והמשנה לא באה ללמד את הדיוק מה הדין בחד וחד, אלא ללמדנו שבעדות שעד אחד נאמן גם פסול נאמן, ואם יש הכחשה הולכים אחרי הרוב, **וְכַדְרַבִּי נַחְמִיָּה, דְּאָמַר כָּל מְקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תוֹרָה עַד אֶחָד, הִלְךְ אַחֵר רֹב דְּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד כְּשֵׁנִי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד** – וחכמים מחשיבים שתי נשים המעידות כנגד עד אחד, כמו שני אנשים המעידים כנגד איש אחד. וזהו ששנינו ברישא שאם עד אחד [כשר] מעיד שראה את ההורג ושנים [פסולים] אומרים שלא ראה, היו עורפים, שהולכים אחרי הרוב. ובסיפא שנינו שאם שנים [פסולים] אומרים שראו את ההורג, ואחד [כשר] אומר שלא ראו, לא עורפים, שהולכים אחרי הרוב.

ביאור אחר בדברי רבי נחמיה: ב' נשים כנגד עד אחד, אינם נאמנות

וְאִיכָא דְּאָמְרֵי – ויש אומרים ביאור אחרי בדברי רבי נחמיה: **כָּל הֵיכָא דְּאֵתָא עַד אֶחָד כְּשֵׁר מְעִיקְרָא** – כל מקום שבא בתחילה עד אחד, **אֶפִּילוּ מֵאָה נָשִׁים כִּי אֶחָד דְּמִינִין** – אם באות אחר כך אפילו מאה נשים להכחישו אינם נאמנים שהם חשובים כאחד,

וְהֵכָא בְּמֵאֵי עֶסְקִינָן – וכאן במשנה במה מדובר, **כְּגוֹן דְּאֵתָאִי אִשָּׁה מְעִיקְרָא** – כגון שבאה בתחילה אשה והעידה שראתה את ההורג,

וְתַרְצָה לְדְרַבִּי נַחְמִיָּה הֵכִי, רַבִּי נַחְמִיָּה אוֹמֵר: כָּל מְקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תוֹרָה עַד אֶחָד הִלְךְ אַחֵר רֹב דְּעוֹת, וְעָשׂוּ שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִשָּׁה אֶחָת כְּשֵׁנִי אֲנָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד – וחכמים מחשיבים שתי נשים המעידות כנגד אשה אחת, כמו שני אנשים המעידים כנגד איש אחד.

אָבַל שְׁתֵּי נָשִׁים בְּאִישׁ אֶחָד – אבֵּל שְׁתֵּי נָשִׁים הַמַּעֲיִדוֹת כִּנְגַד עַד אֶחָד שֶׁהוּא בֵּא בַתְּחִילָה, כִּי פִלְגָא וּפְלָגָא דְמִי – הָרִי הֵם כְּמוֹ חֲצִי וְחֲצִי, דֵּהֵינּוּ כַּעַד אֶחָד הַמִּכְחִישׁ עַד אֶחָד.

[הַטַּעַם שֶׁהַמְּשַׁנָּה אָמְרָה שְׁנֵי אֹפְנִים שֶׁל פְּסוּלֵי עֵדוֹת]

שׂוֹאֵלֶת הַגְּמָרָא: וְתַרְתִּי פְּסוּלֵי עֵדוֹת לָמָּה לִּי – לָמָּה הַמְּשַׁנָּה צָרִיכָה לְלַמֵּד שְׁנֵי אֹפְנִים שֶׁל פְּסוּלֵי עֵדוֹת.

עֹנָה הַגְּמָרָא: מֵהוּ דְתִימָא כִּי אֲזִלִּין בְּתַר רֹב דְּעוֹת לְחוּמְרָא, אָבַל לְקוּלָא לֹא – הֵייתִי אוֹמֵר שֶׁהוֹלְכִים אַחֲרֵי רֹב דְּעוֹת רַק כְּאִשֶּׁר עַל יַדֵּי חוּמְרָא שֶׁהָרֹב אוֹמְרִים שֶׁלֹּא רָאוּ אֶת הַרוּצָח, אֲבָל אִם עַל יַדֵּי הָרֹב יֵשׁ קוּלָא שֶׁהֵם אוֹמְרִים שֶׁרָאוּ אֶת הַרוּצָח, הֵייתִי אוֹמֵר שֶׁלֹּא הוֹלְכִים אַחֲרֵי רֹב דְּעוֹת, קָא מְשַׁמַּע לָן שֶׁבְּכָל אֹפֶן הוֹלְכִים אַחֲרֵי רֹב דְּעוֹת.

מִשְׁרְבוֹ הַרוּצָחִין

מִשְׁרְבוֹ הַרוּצָחִין בְּטֵלָה עֲגָלָה עֲרוּפָה כּו'.

תְּנוּ רַבְּנָן, מִשְׁרְבוֹ הַרוּצָחִין בְּטֵלָה עֲגָלָה עֲרוּפָה, לְפִי שְׂאִינָה בָּאָה אֵלָּא עַל הַסֶּפֶק, וְעַבְשִׁיו יוֹדְעִים מִי הֵם הַהוֹרְגִים.

מִשְׁרְבוֹ הַרוּצָחִין בְּגִלּוּי בְּטֵלָה עֲגָלָה עֲרוּפָה.

מִשְׁרְבוֹ הַמְּנַאֲפִים

מִשְׁרְבוֹ הַמְּנַאֲפִין פִּסְקוֹ הַמִּים הַמְרִים כּו'.

תְּנוּ רַבְּנָן 'וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעוֹן', בְּזִמְנָן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקָה מֵעוֹן [מֵעוֹן נִיאוּף בְּאִשָּׁה הַאֲסוּרָה לוֹ, בֵּין מִזוֹ שֶׁנִּסְתַּרְתָּה בֵּין מֵאֲחֵרֶת], הַמִּים בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ. אִין הָאִישׁ מְנוּקָה מֵעוֹן, אִין הַמִּים בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאוֹמֵר 'לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תוֹנִינָה וְעַל כְּלוֹתֵיכֶם כִּי תִנְאַפְנָה כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יִפְרְדוּ וְעִם הַקְּדוֹשׁוֹת יִזְבְּחוּ וְעִם לֹא יִבִּין יִלְבֹּט, כּו'.

מֵאִי וְאוֹמֵר – מֵה לּוֹמְדִים מֵהַפְּסוּק 'לֹא אֶפְקוֹד'.

וְכִי תִימָא עוֹן דִּידִיָּה, אִין דְּבִנְיָה וְדְבִנְתִּיָּה, לֹא – שֶׁאִם תֹּאמַר שֶׁעוֹן שְׁלוֹ מוֹנַע אֶת הַמִּים מִלְּבַדּוֹק, אֲבָל עוֹן שֶׁל בְּנֵי וּבְנוֹתָיו לֹא מוֹנַע אֶת הַמִּים מִלְּבַדּוֹק, תָּא שְׁמַע, 'לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תוֹנִינָה וְעַל כְּלוֹתֵיכֶם כִּי תִנְאַפְנָה', הָרִי שֶׁהַפְּסוּק אוֹמֵר שֶׁלֹּא אֶפְקוֹד לְבַדּוֹק אֶת הַנָּשִׁים, וְמֵה טַעַם, בְּגַלְלָה חֲטָא בְּנוֹתָיו וְכְלוֹתָיו כִּי תוֹנִינָה.

וְכִי תִימָא עוֹן אִשׁ אִישׁ אִין, עוֹן דְּפְנוּיָה לֹא – וְאִם תֹּאמַר שֶׁאִין הַמִּים בּוֹדְקִים רַק בְּגַלְלָה עוֹן אִשׁ אִישׁ אֲבָל עוֹן שֶׁל פְּנוּיָה לֹא, תָּא שְׁמַע 'כִּי הֵם עִם הַזֹּנוֹת יִפְרְדוּ וְעִם הַקְּדוֹשׁוֹת יִזְבְּחוּ' וְגו', הָרִי שֶׁאִף אִם חוּטָא בְּנִיאוּף עִם פְּנוּיָה הַמִּים לֹא בּוֹדְקִים אֶת אִשְׁתּוֹ.

מאי 'ועם לא יבין ילבט' [שנאמר שם בסוף הפסוק, שכיון שאינכם נותנין לב להבין, לפיכך תענשו בטורח ועייפות משא בפורענות שתילקו בה^פ]. אמר רבי אלעזר: אמר להם נביא לישראל, אם אתם מקפידין על עצמכם - מים בודקין נשותיכם. ואם לאו - אין המים בודקין נשותיכם.

משרבו

[א:] משרבו בעלי הנאה, נתעוּתו הדינין, שמתוך שהם בעלי הנאה אין מטריחין עצמן לעיין בדין ובאיסור והיתר להורות לציבור ונתקלקלו המעשים על ידי זה, ואין נוח בעולם - שכיון שעושים כך אין להקב"ה נחת רוח בעולמו ואין עולמו נוח לו.

[ב:] משרבו רואי פנים בדין - מכירים פנים במשפט להחניפם, בטל לא תגורו מפני איש [שהיות ומתחנפים לאנשים פוסקים שלא כדין לזכות את החייב], ופסק לא תכירו פנים במשפט [שממנים דיינים שאינם ראויים (שהממנה דיינים אומר: איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיון)]. ופרקו עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם.

[ג:] משרבו לוחשי לחישות בדין - עורכי הדינין ומתלחשים עם הדיינין לפתוח להם פתח בזכותו של זה ובחובתו של זה, רבה חרון אף בישראל - שעל הטיית המשפט חרון אף בא, שנאמר (שמות כב) אם ענה תענה אותו וגו' וחרה אפי, ונסתלקה השכינה, משום שנאמר 'אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט' - בזמן שבקרב אלהים ישפוט.

[ד:] משרבו אחרי בצעם [אחרי מה שהם נהנים] לבם הלך, רבו האומרים לרע טוב [שמשבחין את הרשעים] ולטוב רע [ומבזים את הצדיקים], והוא פסוק בישעיה.

[ה:] משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע, רבו הוי הוי בעולם - דכתיב הוי הוי בספר ישעיה שם.

[ו:] משרבו מושכי הרוק - מאריכין הרוק ומדת גאווה הוא, רבו היהירים ונתמעטו התלמידים, כדקי"ל (קידושין דף מט) סימן לגסות הרוח עניות של תורה, והתורה חוזרת על לומדיה - מחזרת אולי תמצא לומדיה.

[ז:] משרבו היהירים, התחילו בנות ישראל להנשא ליהירים, שאין דורינו רואה אלא לפנים - שמסתכלים רק על חיצוניות [כמו כלב, שמראה בפניו כאלו הוא אהב, אבל לבו בל עמו, כי לפי האמת האהבה שהיא נראה לפניך היא נעדרת כלב. (מהרש"א סנהדרין צו.)].

שואלת הגמרא: איני, והאמר מר: האי מאן דמיהר אפילו אינישי ביתיה לא מיקבל - מי שמתגאה אפילו על אנשי ביתו אינו מתקבל, שנאמר 'גבר יהיר ולא ינוה, לא ינוה אפילו בנוה שלו, ומהו שאמרו שמתחננים עם גאוותנים, הרי אפילו על אנשי ביתם אינם מתקבלים.

עונה הגמרא: מעיקרא קפצה עליה - בתחילה היא רוצה להינשא לו ליהיר, לסוף מיתזיל עליהו - ולבסוף מחמת גאוותו הוא נמאס בעיניהם.

[ח:] משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים - הדיינים נותנים את סחורתם לבעלי בתים היודעים בטיב המסחר כדי שימכרו להם את סחורתם, וכך הדיינים משתכרים, רבה השוחד והטיות משפט שהדיינים פוסקים לטובת הבעלי בתים, ופסקה טובה.

פו. (ליבוט לשון טורח הדרך ועייפות משא).

[ט:] משרבו מקבלני טובתך ומחוקני טובותיך – שהדיינים שקיבלו טובה מאדם מחזיקים לו טובה ופוסקים לטובתו, ועל כן רבו איש הישר בעיניו יעשה – שהרואה שהדיינים מסבירים לו פנים מפני טובה שעשה להם אינו מתיירא מהדין ועושה כרצונו, ועל כן שפלים הוגבהו – שאין אימת הגדולים על הקטנים ואין ניכר בין גבוה לשפל, והגבוהים הושפלו, ומלכותא – ומלכותם של ישראל אולא ונולא – הולכת ומתנוולת.

[י:] משרבו צרי עין – מלהנות אחרים בממונם, וטורפי טרף – גזלנים, רבו מאמצי הלכ מהעניים לרחם עליהם, וקופצי ידים מלהלוות, ועברו על מה שכתוב בתורה 'השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' ורעה עינך באחריך האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה כף חטא'.

[יא:] משרבו נטויות גרון ומשקרות עינים [צובעות עיניהם בסיקרא ובכחול], רבו מים המרים – רבו המקנאים לנשותיהם והיה למים המרים להרבות, אלא שפסקו מלהשקותם – כדאמרינן שאין המים בודקין משרבו המנאפים.

[יב:] משרבו מקבלי מתנות, נתמעטו הימים ונתקצרו השנים, דכתיב 'שונא מתנת יחיה'.

[יג:] משרבו זוחי הלב – שאין מטין את אזנם לשמוע יפה מפי רבם וסומכים על בינתם לדקדק שמועתם, רבו מחלוקת בישראל.

[יד:] משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן, רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתית תורות.

[טו:] משרבו מקבלי צדקה מן הנכרי, היו ישראל למעלה והם למטה, ישראל לפנים והם לאחור [הכונה לומר שהיו ישראל לאחור והם לפניו, והגמרא אומרת להיפך כיון שאין זה מכבודם של ישראל].

משמת יוסי בן יועזר כו' בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יהודה איש ירושלים בטלו האשכולות. מאי אשכולות.

אמר רב יהודה אמר שמואל: איש שהכל בו – תורה באמיתה ואין דופי ושכחה ומחלוקת.

יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר כו'. מאי טעמא אמר רבי יוסי ברבי חנינא לפי שאין נותנין אותו בתיקונו דרחמנא אמר דיהבי ללוים [יתבאר בדף הבא].

הטעם לביטול וידוי מעשר

שנינו במשנה: **יוחנן כהן גדול העביר הודיית המעשר בו** – שיש מצוה להודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המעשרות, ואין מתודין וידוי זה אלא אחר שהפרישו כל המעשרות (דהיינו אחר שנה שלישית ושישית שמפרישים בה מעשר עני, שבשאר השנים מפרישים מעשר שני, נמצא שהשלמת כל המעשרות בשנה השלישית והשישית).

מבררת הגמרא: **מאי טעמא ביטל אמירת וידוי מעשרות.**

מבאר הגמרא: **אמר רבי יוסי ברבי חנינא: לפי שאין נותנין אותו כתיקונו** – לפי שלא היו נותנים מעשרות כדין, **דרחמנא אמר דיהבי ללוים** – שהתורה אמרה לתת מעשר ראשון ללוים, (דף מח) **ואנן קא יהבינן לכהנים** – ואנו נותנים לכהנים, [מחמת הקנס שעזרא קנס את הלויים על שלא עלו עמו מבבל לארץ ישראל], וכיון שאין נותנים את המעשרות כתיקנם, אין יכולים לומר וידוי מעשר שאומרים בו: 'וגם נתתיו ללוי ככל מצותך'.

[הטעם שלא התוודו על שאר המעשרות]

שואלת הגמרא: **ולדי אשאר מעשרות** – ושיתוודו על שאר המעשרות שאותם נותנים כדין. **אמר ריש לקיש: כל בית שאין מתודה על מעשר ראשון, שוב אין מתודה על שאר מעשרות. מאי טעמא** – מה הטעם, **אמר אבוי: הואיל ופתח בו הכתוב תחילה, שכתוב 'ונתת ללוי'** – זה מעשר ראשון, 'לגר' – זה מעשר עני, 'בשעריך' – זה מעשר שני, דכתיב 'לא תוכל לאכול בשעריך', וכיון שאין יכול לומר שנתן את המעשר ראשון כדין (שהוא העיקר בנוסח הוידוי שהרי בו פתח הכתוב) אין מתוודה על שאר המעשרות.

[שאלה: הרי שנינו שכלל לא היו מפרישים]

שואלת הגמרא: **מכלל דאפרושי הוּוּ מפרישי** – מתוך הדברים משמע שהיו מפרישים, אלא שלא היו נותנים את המעשרות כדין, **והא תניא, אף הוא** – יוחנן כהן גדול **ביטל את הוידוי, וגזר על הדמאי,**

לפי ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד. ומעשר ראשון ומעשר שני מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין.

אמר להם: בני, בואו ואומר לכם: קשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה – זר שאוכל טבל שלא הפרישו ממנו תרומה גדולה יש בזה עון מיתה, **כך תרומת מעשר וטבל** – כך אם אוכלים מאכל שלא הפרישו ממנו תרומת מעשר או שלא הפרישו ממנו מעשר ראשון, **יש בהן עון מיתה, וכשאתם לוקחין מעם הארץ והם לא הפרישו אלא תרומה גדולה עודנו טבל למעשרות** ואתם נענשים מיתה,

עמד והתקין להם: הלוקח פירות מעם הארץ, מפריש מהן מעשר ראשון, ומעשר שני.

ומתוך המעשר ראשון שהפרישו, מפריש ממנה תרומת מעשר, ונותנה לכהן. ומעשר שני עולה ואוכלו בירושלים.

אבל מעשר ראשון ומעשר עני שהפרישו לא היו נותנים לכהן ולעני, שמעשר ראשון ומעשר עני מותרים לזרים אלא שאם משאירים אותם ברשותו הוא גזל הכהן והעני, וכאן כיון שההפרשה היא מספק אי אפשר להוציאה מהם בספק, שהרי המוציא מחבירו עליו הראיה, וצריך הכהן להוכיח שאכן זה ממנו (ואינו יכול להוכיח זאת שהרי יתכן שכבר הפרישו מעשרות). הרי משמע שכלל לא היו מפרישים, וקשה על מה ששנינו לעיל שהיו מפרישים, אלא שההפרשה לא היתה כדין.

[תשובה: החברים הפרישו ולא נתנו כדין. עמי הארץ לא הפרישו כלל]

עונה הגמרא: תרתי תקן – יוחנן כהן גדול תיקן שתי תקנות. (א) ביטל וידוי דחבירים, שהם היו מפרישים אלא שלא הפרישו כדין שלא היו נותנים אותו ללויים. (ב) וגור על דמאי של עמי הארץ שחלק מעמי הארץ לא היו מפרישים כלל תרומת מעשר ומעשר ראשון ושני.

ביטול המעוררים

שנינו במשנה: ואף הוא ביטל את המעוררים.

מאי מעוררים.

אמר רחבה: בכל יום ויום שהיו עומדים ליום על דוכן ואומרים: עורה למה תישן ה'.

אמר להן: וכי יש שינה לפני המקום, והלא כבר נאמר 'הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל', [שהם היו אומרים זה הפסוק כאילו היו מדברים עם השי"ת, והיו צועקים ומטיחים דברים כלפי מעלה, ואין ראוי לומר כך כלפי השי"ת], אלא בזמן שישראל שרויין בצער ואומות העולם בנחת ושלום, לכך נאמר עורה למה תישן ה', רצה לומר שאינו משגיח בהם, שה' מסתיר פניו מהם כישן (מאירי).

ביטול הנוקפים

שנינו במשנה ואף הוא ביטל את המעוררים ואת הנוקפים.

מאי נוקפים.

אמר רב יהודה אמר שמואל: שהיו מסרטיין לעגל בין קרניו – כשהיו רוצין להפילו לארץ לשוחטו היו עושים כך, כדי שיפול דם בעיניו של העגל, וכך הוא לא היה רואה טוב ואינו מתחזק כל כך על רגליו, (ונוקפין לשון קציצה וכריתה).

אתא איהו בטיל משום דמיחזי כי מומא – בא הוא וביטל זאת משום שזה נראה כמום. במתניתא תנא – בבריייתא שנינו: שהיו חובטין אותו במקלות להפילו לארץ, (ונוקפין לשון חבטה ומכה), כדרך שעושין אותו לפני עבודה זרה. אמר להם: עד מתי אתם מאכילין נבילות למזבח.

שואלת הגמרא: וכי זה נבילות, הא שחיט להו – הרי היו שוחטים את הבהמות (ו'נבילה' היא בהמה שלא נשחטה כדין).

מבארת הגמרא: אלא כך אמר להם: עד מתי אתם מאכילים טריפות, שיש לחשוש שמא מחמת ההכאה ניקב קרום של מוח. עמד והתקין להם טבעות בקרקע – להכניס צואר הבהמה לתוכו וכך היו שוחטים את הבהמות בנקל.

עד ימיו היה פטיש מכה בירושלים. בחולו של מועד [בבית הנפחים לעשות מלאכת 'דבר האבד' והוא מיחה בדבר, אף על פי שמותר היה, מפני שהקול נשמע למרחוק ואין הכל יודעים שהוא מלאכת האבד ויש לחוש למכשול].

כל ימיו לא היה אדם צריך לשאול על הדמאי בדאמרו, שהרי הוא תיקן שיהיו כל הלוקחין מפרישין, ועל כן חבר שקנה מעם הארץ לא היה צריך לשאול אותו אם הפריש או לא, שלפי תקנתו כל הקונה מעם הארץ צריך להפריש מעשרות.

משנה

משבטלה סנהדרין

משבטלה סנהדרין, בטל השיר מבית המשתאות – שאסרו לשיר בבית המשתאות, שנאמר 'בשיר לא ישתו יין וגו', ובגמ' מפרש מנא לן דמשבטלה סנהדרין הוא.

משמתו נביאים הראשונים

משמתו נביאים הראשונים (בבית ראשון) בטלו אורים ותומים – הוא כתב שם המפורש שהיה נתון בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר ומתמם את דבריו, אבל החשן עצמו היה אפילו בבית שני, שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים (רש"י שמות כח ל).

משחרב בית המקדש

משחרב בית המקדש, בטל השמיר ונופת צופים, ופקקו אנשי אמנה מישראל – אנשים שבוטחים בהקב"ה וסומכין עליו לעשות טוב, ואין דואגין לחסרון, שנאמר 'הושיעה ה' כי גמר חסיד וגו'. רבן שמעון בן גמליאל אומר: העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות.

רבי יוסי אומר: אף ניטל שומן הפירות.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: הטהרה נטלה את הטעם ואת הריח. המעשרות נטלו את שומן הדגן. וחכמים אומרים: הזנות והכשפים כילו את הכל.

גמרא

שנינו במשנה: משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר 'בשיר לא ישתו יין'. שואלת הגמרא: וממאי דמשבטלה סנהדרין כתיב.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: דאמר קרא 'זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם'.

אמר רב: אודנא דשמעא זמרא תעקר – אוזן ששומעת זמרה, תיעקר.

אמר רבא: זמרא בביתא, חורבא בסיפא – זמר בבית, חורבן במפתן הבית, שנאמר 'קול ישורר בחלון, חרב בסף, כי ארזה ערה'.

מאי 'כי ארזה ערה'.

אמר רבי יצחק: וכי בית המסובך בארזים, עיר הוא, שאינו נוח ליחרב, הרי הפסוק אומר 'חורב בסף', שהבית נחרב, אלא כך כוונת הפסוק: אפילו בית המסובך (המקורה) בארזים, מתרועע – מתערער ונחרב.

אמר רב אשי: שמע מינה כי מתחיל חורבא בסיפא – כשמתחיל חורבן, ממפתן הבית ופתחו הוא מתחיל, שנאמר 'חרב בסף'.

ואיבעית אימא מהכא, 'ושאיה יכת שער' – בית עזוב מבלי יושב, השעירים (השדים) מרקדים שם ומנגחין וכותחין את שעריו.

אמר מר בר רב אשי: לדידי חזי לי ומנגח כי תורא – אני ראיתי שד זה שמזיק לבתים, והוא נוגח כמו שור.

אמר רב הונא: זמרא דנגדי – השירים שמושכי הספינות בחבל שרים, ודבקרי – והשירים שמזמרים בשעה שחורשין, שרי – מותרים, במושכי ספינות לפי שאינו אלא לזרזם במלאכתם, ובשיר ששרים לשוורים אינו אלא לכבין את השוורים לשורות החרישה, שהולכין לקול השיר שערב עליהם. דגראי אסיר – השיר שהאורגים שומעים בעת מלאכתם, אסור, שאינו אלא לשחוק.

גזירתו של רב הונא שלא יזמרו גם בביתם

רב הונא בטיל זמרא – גזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות.

ובזמנו קם מאה אווזי בזווא ומאה סאה חיטי בזווא ולא איבעי – שהמחירים ירדו מאד, ועמדו מאה אווזים בזווא, ומאה סאה חיטים בזווא, ולא היו רוצים לקנותם בכך.

אימתי בטלו אורים ותומים

שנינו במשנה: משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים.

רב הונא: לאחר שלמה המלך

מאן נביאים הראשונים.

אמר רב הונא: זה דוד ושמואל ושלמה, נמצא שכבר בתחילת בית ראשון לאחר ימי שלמה המלך בטלו האורים והתומים.

רב נחמן: כבר בימי דוד לפעמים האורים ותומים לא השיבו לשואל

רב נחמן אמר: בימי דוד, וימנין סליק וזימנין לא סליק - פעמים עלה בידם שהיו נענים, ופעמים שלא עלה בידם, שהרי שאל צדוק ועלתה לו - כשברח דוד מפני אבשלום, שאל צדוק באורים ותומים והשיבוהו, שאל אביתר ולא עלתה לו, שנאמר 'ויעל אביתר', אביתר הכהן עלה ונסתלק מן הכהונה מפני שלא נענה באורים ותומים.

[שאלה:] מתיב רבה בר שמואל נאמר בפסוק: 'ויהי לדרש אלהים בימי זכריהו הנביא בראת האלהים, מאי לאו - וכי אין הכונה במה שכתוב 'לדרש אלקים' - לשאל באורים ותומים, הרי שבזמן זכריהו שהיה זמן רב אחרי שלמה המלך היה אורים ותומים.

[עונה הגמרא:] לא, הדרישה לא היתה באורים ותומים אלא בנביאים.

שאלה: בפסוק משמע שכל ימי בית ראשון היה אורים ותומים

[שאלה:] תא שמע, משחרב בית המקדש ראשון, בטלו ערי מגרש - ערי הלויים (שכתוב בפסוק שצריך לתת ללויים ערים ומגרשים ריקים מסביב לערים), ופסקו אורים ותומים, ופסק מלך מבית דוד.

ואם לחשך אדם לומר שהרי נאמר על ימי בית שני: 'ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמד כהן לאורים ולתמים' - ומשמע שהיה אורים ותומים בבית שני, אמור לו: - לא שהיו אורים ותומים אלא באדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים ויבא משיח בן דוד, שהתרשתא אמר להם שלא יאכלו מקדש הקדשים עד שיחיו המתים ויבוא המשיח ושוב יהיה אורים ותומים.

הרי מפורש בברייתא שהאורים ותומים פסקו משחרב בית המקדש הראשון, ולא כפי שהתבאר לעיל שכבר בימי שלמה פסקו האורים ותומים.

רב נחמן בר יצחק: האורים ותומים פסקו בבית שני

אלא אמר רב נחמן בר יצחק: מאן נביאים הראשונים, לאפוקי מחגי זכריה ומלאכי דאחרונים נינהו - ובזמנם (שהם היו בבית שני) פסקו האורים ותומים, דתנו רבנן: משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואף על פי כן היו משתמשים בבת קול.

[ב' מעשיות בכת קול ששמעו בסוף בית שני]

שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו, נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה: יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו ראוי לכך. נתנו עיניהם בהלל הזקן. וכשמת הספידוהו: הי חסיד, הי עניו, תלמידו של עזרא.

ושוב פעם אחת היו מסובין בעלייה ביבנה, נתנה (להן) [עליהן] בת קול מן השמים ואמרה להן: יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו זכאין לכך. נתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת הספידוהו: הי עניו, הי חסיד, תלמידו של הלל.

ואף הוא (שמואל הקטן) אמר בשעת מיתתו: שמעון וישמעאל - רבן שמעון שהיה נשיא, ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול שהרגתם מלכות יון, לחרבא - עתידין ליהרג בחרב. וחברוהי לקטלא - וחבריהם לשאר מיתות, כגון רבי עקיבא שסרקו בשרו במסריקות של ברזל, ור' חנניה בן תרדיון שנשרף, ורבי יהודה בן בבא שדקרוהו בלונביאות של ברזל, ושאר עמא לביזא, ועקן סגיאיין עתידין למיתי על עמא - וצרות רבות עתידות לבוא על העם.

ואף על רבי יהודה בן בבא בקשו לומר: הי חסיד הי עניו, אלא שנטרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות - מאימת המלך לפיכך מיחו בידם שלא יספידוהו.

משחרב בית המקדש בטל השמיר כו'.

רבי יהודה: אבני המקדש חתכום עם שמיר

תנו רבנן, שמיר שבו בנה שלמה את בית המקדש, שנאמר 'והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו', הדברים ככתבן - כמשמען, 'אבן שלמה מסע', כמו שהסיעה (שלקחה והורידה) מן ההר, ולא סיתתוה שוב בכלי ברזל (אלא עם השמיר), דברי רבי יהודה.

רבי נחמיה: אבני המקדש חתכום בחוץ

אמר לו רבי נחמיה: וכי אפשר לומר כן, והלא כבר נאמר 'כל אלה אבנים יקרת וגו' מגררות במגרה, אם כן מה תלמוד לומר 'לא נשמע בבית בהבנתו', שהיה מתקין מבחוץ את האבנים בכלי ברזל, ומכניס מבפנים.

אמר רבי: נראין דברי רבי יהודה שחתך את האבנים עם השמיר באבני מקדש, ודברי רבי נחמיה שחתך את האבנים עם ברזל באבני ביתו [של שלמה המלך].

שואלת הגמרא: ורבי נחמיה שמיר למאי אתא - דאמרינן במס' גיטין (דף סח) שהביאו שמיר ע"י אשמדאי מלך השדים, לשם מה הביאוהו.

עונה הגמרא: מיבעי ליה לכדתניא אבנים הללו - שבאפוד וחשן אין כותבין אותן בדיו, משום שנאמר 'פתוחי חותם' - חקק משמע, ואין מסרטיין עליהם באיזמל, משום שנאמר 'במלואתם',

שיהיו שלמות שלא יחסרו מהם כלום, אלא כותב עליהם בדיו, ומראה להן שמיר מבחוץ – על פני הדיו כחריץ האות, והן נבקעות מאליהן כתאינה זו שנבקעת בימות החמה, ואינה חסירה כלום, וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסירה כלום.

צורת השמיר, זמן ברייתו, וכיצד שומרים אותו

תנו רבנן, שמיר זה ברייתו בשעורה, ומששת ימי בראשית נכרא, ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו.

במה משמירין אותו, כורכין אותו בספוגין של צמר, ומניחין אותו באיטני (בקנה) של אבר (עופרת) מליאה סובי שעורין.

דברים נוספים שבטלו משחרב המקדש

אמר רבי אמי: משחרב מקדש ראשון, בטלה שירא פרנדא [מין משי הוא] וזוכית לבנה. תניא נמי הכי, משחרב מקדש ראשון, בטלה שירא פרנדא, וזוכית לבנה, ורכב ברזל, ויש אומרים: אף יין קרוש הבא משניר הדומה כעיגולי דבילה.

מהו 'נופת צופים'

משחרב המקדש בטל השמיר ונופת צופים.

מאי נופת צופים.

[ביאור א':] אמר רב: סולת שצפה על גבי נפה – מרוב שומנה היא צפה ונדבכת בדופני נפה, ודומה לעיסה שנילושה בדבש ושמן.

[ביאור ב':] ולוי אמר: שתי ככרות הנדבקות בתנור ותופחות ובאות עד שמגיעות זו לזו – שהיתה ברכה מצויה בעיסה, וכשמדבקין ככרות בדופני התנור אחת בדופן זה ואחת בדופן זה שכנגדו הן תופחות עד שמגעת פני זו לזו, כצוף זה שגדל ומתפשט והולך ותולה באויר כן אלו צפות ותופחות באויר.

[ביאור ג':] ורבי יהושע בן לוי אמר: זה דבש הבא מן הציפאי – דבש הבא מההרים הגבוהים (שממש צופים למרחוק).

מאי משמע – מהיכן אתה לומד שדבש בא מן ההרים.

בדמתרגם רב ששת את הפסוק 'כאשר תעשינה הדבורים' – כמא דנתון דבריאתה ושייטן ברומי עלמא ומתיין דובשא מעישבי טורא – כמו שפורחות הדבורים ושטות בגובה העולם ומביאות דבש מעשבי ההרים.

מהו דבש זיפים

תָּנַן הַתָּם, כָּל הַנְּצוּק טְהוֹר - המערה מכלי טהור לכלי טמא, אין הקילוח מצרפן להיות חיבור לטמא את מה שבתוך הכלי שהוא מערה ממנו, **חוץ מדבש זיפים והצפיהים** - שהוא עב מאד ובאשר הקילוח פוסק הוא הולך מלמטה למעלה, ואזי הדבש שבכלי העליון ושבכלי התחתון מחוברים זה עם זה, וכן הוא בצפחת שהוא דבש עבה מעורב עם שעווה.

מאי זיפים.

[ביאור א:] **אמר רבי יוחנן: דבש שמוזיפין בו** - מתוך שהוא טוב ועבה, מערבים בו מים ויין ואין מרגישים בטעמו שאינו 'דבש טהור'.

[ביאור ב:] **וריש לקיש אמר: על שם מקומו**, שהוא מגיע מ'זיף', **כדכתיב זיף וטלם ובעלות**.

פיוצא בדבר אתה אומר 'בבוא הזיפים ויאמרו לשאול הלא דוד' וגו'. מאי 'זיפים', אמר רבי יוחנן: **בני אדם המוזיפין דבריהם** - שקרנים והולכי רכיל.

ורבי אלעזר אומר: על שם מקומו, כדכתיב זיף וטלם ובעלות.

מי הם אנשי אמנה שפסקו משחרב בית המקדש

משחרב בית המקדש בטל השמיר וכו' **ופסקו אנשי אמנה** מישראל.

[ביאור א:] **אמר רבי יצחק: אלו בני אדם שהן מאמינין בהקדוש ברוך הוא**, לוותר ממונם לנוי הדור מצוה ולצדקה ולהוצאת שבתות וימים טובים, **דתניא רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמנה**.

והיינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב 'כי מי בו ליום קטנות', מי גרם לצדיקים שיתבזבו שולחנן לעתיד לבא, מי בו ליום הבא את הצדיקים, מי גרם לצדיקים שאין מקבלין שכר שלם, קטנות שהיה בהן, **שלא האמינו בהקדוש ברוך הוא**.

רבא אמר: מה שנאמר 'מי בו ליום קטנות' אלו קטני בני רשעי ישראל - שמתו כשהן קטנים (&דף מט) **שמבזבזין דין אביהם לעתיד לבוא** - שקורעים את דין אביהם (הרשעים), שכשבאין לדון את אביהם, **אומרים לפניו [הבנים שנפטרו] (בחיי אביהם) אומרים לפני הקב"ה: רבוננו של עולם, מאחר שאתה עתיד ליפרע מהן (מאבותינו) למה הקהית שנייהם בם** - למה האבלתם וציערת את אבותינו בחייהם במיתתנו בהיותנו קטנים.

שִׁמְכוּבוּיִן דִּין אֲבִיהֶם לְעֵתִיד לְבֹא אֹמְרִים לְפָנָיו רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם מֵאַחַר שְׂאֵתָה עֵתִיד לִיפְרַע מִהֵן לְמָה הִקְהִיתָה שִׁינִיָּהֶם בָּם [הַתְּבַאֵר בְּדָף הַקּוּדָם].

[מאמר א':] תפילתו של דוד שבני ישראל יהיו עשירים

מאמרי
רבי אילעא
בר יברכיה

אָמַר רַבִּי אִילְעָא בְּרַי יְבִרְכִיָּה: אֲלֵמְלָא תְּפִלְתּוֹ שֶׁל דָּוִד, הִיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מוֹכְרֵי רֶכֶב - רַבֵּב הוּא דְּבַר מֵאוֹס כְּגוֹן חֶלֶב וְשׁוֹמֵן וְנִדְבָק בְּבַגְדִים וְנִמְאַסִּין וְאִין לֶךְ אָדָם מִתְּעַסֵּק בָּהֶם אֲלֵא עֲנִי,

שְׁנַאֲמַר 'כִּי לֹא לִנְצַח יִשְׁכַּח אֲבִיוֹן תְּקוּת עֲנוּיִם תֵּאבֵד לְעַד שִׂיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם' - תֵּן לָהֶם מִרוּת לְאוֹתָן עֲנִיִּים, כְּלוֹמַר: תֵּן לָהֶם עוֹשֶׁר, שִׂיְהִיו הַגּוֹיִם נוֹהֲגִין בָּהֶם כְּבוֹד, וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם שֶׁהֵן אֲנוּשׁ וְאִינִם אֱלֹהוֹת, שְׂאִין כָּל הַכְּבוֹד וְהַגְּדוּלָה שֶׁלָּהֶם.

[מאמר ב':] תפילתו של חבקוק שיהיה לתלמידי חכמים רווחה

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בְּרַי יְבִרְכִיָּה: אֲלֵמְלָא תְּפִלְתּוֹ שֶׁל חֲבֻקֻק הִיוּ שְׁנֵי תְּלִמִידֵי חֲכָמִים מִתְּפָסִים בְּטִלִית אַחַת - מִשׁוּם עוֹנֵי וְעוֹסְקִין בְּתוֹרָה.

שְׁנַאֲמַר 'ה' שְׁמַעֲתִי שְׁמַעַךְ יִרְאֵתִי ה' פְּעַלְךָ בְּקֶרֶב שְׁנִימִים חִיִּיהוּ, אֵל תִּקְרָא בְּקֶרֶב שְׁנִימִים אֵלֵא בְּקֶרֶב שְׁנִימִים, וְכַךְ פִּירוּשׁ הַפְּסוּק 'ה' פְּעַלְךָ - הַפְּעוּלָה שֶׁלךְ דִּהִינּוּ דְּבַרֵי תוֹרָה שְׁעוֹסְקִין בָּהּ 'בְּקִירוּב שְׁנִימִים', שְׁשֵׁנִים צְרִיכִין לְהִתְקַרֵּב יַחַד בְּכִיסוּי אַחַד - 'חִיִּיהוּ' - רַפְּאֵהוּ וְהַרְוּחַ לָהֶם וְתֵן לָהֶם חַיּוּתָם.

[מאמר ג':] ב' ת"ח המהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בְּרַי יְבִרְכִיָּה: שְׁנֵי תְּלִמִידֵי חֲכָמִים הַמְהַלְכִין בְּדֶרֶךְ וְאִין בִּינֵיהֶן דְּבַרֵי תוֹרָה, רְאוּיִן לִישְׂרָף בְּאֵשׁ, שְׁנַאֲמַר 'וַיְהִי הַמָּה הַלְכִים הַלּוֹךְ וְדַבֵּר [בְּדְבַרֵי תוֹרָה] וְהֵנָּה רֶכֶב אֵשׁ וְגו', טַעְמָא דְּאִיבָא דִּיבּוּר - הַטַּעַם שֶׁהֵם נִיִּצְלוּ מֵהָאֵשׁ הוּא בְּגַלְלָה שֶׁהִיא בִּינֵיהֶם דִּיבּוּר, שְׁדִיבְרוּ בְּדְבַרֵי תוֹרָה, הָא לִיבָא דִּיבּוּר - אֲבָל אִם לֹא הִיא בִּינֵיהֶם דִּיבּוּר, הִיוּ רְאוּיִן לִישְׂרָף - שְׁעַל מִנְת כֵּן בֵּא הִרְכַב אֵשׁ עֲלֵיהֶם.

[מאמר ד':] ב' ת"ח הדרים בעיר אחת ואין נוחים זה לזה בהלכה

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא בְּרַי יְבִרְכִיָּה: שְׁנֵי תְּלִמִידֵי חֲכָמִים הִדְרִין בְּעִיר אַחַת וְאִין נוֹחִין זֶה לְזֶה בְּהִלְכָה, אַחַד מֵת וְאַחַד גּוֹלָה - שְׂאֵחַד הוֹרֵג אֶת חֲבִירוֹ בְּשׁוּגָג, נִמְצָא שְׂאֵחַד מֵת, וְהַשְּׁנִי גּוֹלָה (מִשׁוּם שֶׁהֵרַג אֶת חֲבִירוֹ), וְאִם אֶחָד לֹא יִהְרֹג אֶת הַשְּׁנִי מִכָּל מְקוֹם אַחַד מֵהֶם יְמוּת וְאַחַד מֵהֶם יִגְלָה,

שנאמר 'לנס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בכלי דעת', ואין דעת אלא תורה, שגולים על כך שהיו 'בלי דעת' - על שלא היה להם דעת להיות מלמדין זה את זה ולמדין זה מזה, שנאמר 'נדמו עמי מבלי הדעת וכו' ותשכח תורת אלהיך'.

תפילתו נשמעת

אמר רבי יהודה בריה דרבי חייא: כל תלמיד חכם העוסק בתורה מתווך הדחק, תפלתו נשמעת, שנאמר 'כי עם בציון ישב בירושלם' [אלו יושבי ישיבת תורה] כבו לא תבכה, חנון יחנך לקול זעקך, כשמעתו ענך [שתפילתו נשמעת], וכתוב בתורה 'ונתן ה' לכם לחם צר ומים לחץ', הרי שהכתוב מדבר במי שמוזנותיו קשין עליו, שצריך ללחם צר ומים לחץ ואעפ"כ יושב ועוסק בתורה.

ת"ח
העוסק
בתורה
מתוך
הדחק

משביעין אותו מזיו השכינה

רבי אבהו אומר: משביעין אותו מזיו שכינה, שנאמר 'והיו עיניך ראות את מוריך' [מוריך - הקב"ה המלמדך להועיל].

אין הפרגוד ננעל בפניו

רבי אחא בר חנינא אומר: אף אין הפרגוד ננעל בפניו, שנאמר 'ולא יכנף עוד מוריך' - לא יתכסה ממך הקב"ה (הנקרא 'מוריך', כאמור) בכנף בגדו, דהיינו במחיצתו.

מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה

שנינו במשנה: רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי יהושע: מיום שחרב בית המקדש אין וכו' ואין יום שאין בו קללה.

בכל יום מרובה קללתו משל חבירו

אמר רבא: בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר 'בבקר תאמר מי יתן ערב ובקר תאמר מי יתן בקר'.

מבררת הגמרא: הי בקר - על איזה בוקר מדובר, אילימא בקר דלמחר - אם תאמר בוקר שלמחרת שאומר 'מי יתן שיבא יום, מי ידע מאי הוי' - וכי יודע מה יהיה, והאם הוא ייטב מן הלילה, אלא דחליף, שאומר: מי יתן ויהיה יום הבא כיום שעבר, ולא גרוע ממנו, שכל יום הצרות מתגברות.

אם כך, על מה העולם עומד

מבררת הגמרא: **וְאֵלָא עֲלָמָא אַמַּאי קָא מְקַיִים** – ואלא אם כן שהקללה הולכת תמיד ורבה, על מה העולם עומד.

מבארת הגמרא: **אַקְדוּשָׁה דְּסִידְרָא** – על סדר קדושה (שאומרים בתפילת 'זבא לציון), שלא תקנוה אלא שיהיו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט, שאומרים קריאתו ותרגומו, וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ, ויש בזה גם קדושת השם וגם תלמוד התורה חביב הוא. **וְאֵיְהָא שְׁמִיָּה רַבָּא דְּאַגְדָּתָא** – ועל היא שמיה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת, ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם. **שְׁנַאמַר 'אַרְיָן עֵיפְתָהּ (חשוכה) כְּמוֹ אַפֵּל צְלָמוֹת, וְלֹא סְדָרִים, וּמִשְׁמַע הָא יֵשׁ סְדָרִים [סדרי פרשיות דתורה] תּוֹפִיעַ מְאוּפֵּל (תצא מהאפילה).**

טהרה ביטלה טעם וריח. מעשר ביטל שומן דגן

שנינו במשנה: רשב"ג אומר: העיד רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, **וְלֹא יָרַד טַל לְכַרְכָּה וְנִיטַל טַעַם פִּירוֹת וְכו'.**

תְּנִיָּא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר אֹמֵר: טְהָרָה – שפסקה מישראל **בְּטֵלָה טַעַם וְרִיחַ** – ביטלה טעם הפירות וריחם, שמתוך שהיו טהורים ונוהגין בטהרה אף הקב"ה מטהר פירותיהן מריח רע ומטעם רע.

מְעַשֵּׂר בֵּיטַל שׁוֹמֵן דָּגָן – בעוון פיסוק מעשרות, פסק שומן הדגן, כשמו של מעשר שנקרא 'חלב' בדכתיב 'כל חלב יצהר', וגו'.

מעשה ברב הונא, ובנו רבה, ונכדו אבא

רַב הוֹנָא אֲשֵׁכַח תּוֹמְרֵתָא דְּחִינּוּנִיתָא – רב הונא מצא מין תמרה שמינה שיש בה ריח טוב, **שְׁקֵלָה פְּרָכָה בְּסוּדְרֵיהָ** – לקחה וכרכו בסודרו, **אַתָּא רַבָּה בְּרִיהָ** – בא בנו רבה, **אָמַר לִיהָ מוֹרְחִינָא רִיחָא דְּחִינּוּנִיתָא** – אמר לו אני מריח ריח של תמרה משובחת הנ"ל.

אָמַר לִיהָ רַב הוֹנָא: בְּנִי, טְהָרָה יֵשׁ בְּךָ, לְפִיכֵךְ אַתָּה מְרִיחַ רִיחַ זֶה, וְלֹא בַטַּל הָרִיחַ מְאַצְלֵךְ, יִהְיֶה נִיְהָלִיהָ – רב הונא נתן לבנו רבה את התמרה.

אֲדַהְקִי אֲתָא אַבָּא בְּרִיהָ – בינתיים בא אבא בנו של רבה בר רב הונא, **שְׁקֵלָה, יִהְיֶה נִיְהָלִיהָ** – לקח רבה את התמרה ונתנה לבנו 'אבא'.

אָמַר לִיהָ רַב הוֹנָא לְרַבָּה בְּנִי: שְׁמַחֵת אֵת לְבִי בְּטַהֲרֵתְךָ, וְהִקְהִיתָ אֵת שִׁנֵּי – שהראיתני שאהבתך על בנך יותר מעלי שנטלת ממני ונתת לו, **הֵינִינוּ דְּאִמְרֵי אִינְשֵׁי רַחֲמֵי דְּאַבָּא אֲבִנִי, רַחֲמֵי דְּבְנֵי אֲבִנֵי דְּהוּוּ לִיהָ** – זהו מה שאנשים אומרים: 'אהבת האב על בניו ואהבת הבן על הבנים שיש לו'.

מעשה כרב אחא בר יעקב, ובן בתו

רב אחא בר יעקב איטפל ביה כרב יעקב בר ברתיה – רב אחא בר יעקב גידל בביתו את רב יעקב בן בתו, כי גדל אמר ליה אשקיין מיא – כאשר רב יעקב גדל, אמר לו סביו רב אחא בר יעקב: אשקני מים.

אמר לו רב יעקב (הנכד): לאו בריך אנא – איני בנך.

והיינו דאמרי אינשי – וזהו שאנשים אומרים: רבי רבי – גדל גדל אותי, ואע"פ כן איני בנך, אלא בר ברתך אנא – בן בתך אני, ואין עלי לכבדך כבן.

[במפרשים האריכו לדון אם להוכיח מכאן שאין מצווה לנכד לכבד את אביו, או שהדברים אמורים רק בבן בת, או שהגמרא אמרה רק מה שאנשים אומרים, ובאמת אין לנהוג כך שיש מצווה לכבד את סביו או מדין כיבוד אב ואם או מדין כבוד שאר זקנים].

משנה

גזירות שגזרו לפני החורבן

[גזירה א':] בפולמוס של אספסינוס – בצבא שהביא אספסינוס על ירושלים (לפני חורבן בית שני), גזרו על עטרות חתנים – מיני עטרות שהיו מניחים על ראש החתן, ועל האירוס – פעמון שמקשקשין בו לשיר בבית משתאות.

[גזירה ב':] 52 שנה אחר כך, בפולמוס של טיטוס – שהיה מלחמה בין שני אחים הורקנוס ואריסטובלוס, והורקנוס הביא את טיטוס וצבאו, (שבסוף נחרב הבית על ידו), גזרו על עטרות פלות – תכשיט שהיו נותנים בראש הכלה, ושללא ילמד אדם את בנו יונית כפי שיבואר הטעם בגמרא.

[גזירה ג':] בפולמוס האחרון [גם מלחמה זו היתה עם צבא טיטוס ובה נחרב הבית] גזרו שלא תצא הפלה באפריון בתוך העיר – שהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה והיו עושים עליה כמין אוהל ממעילים וטליתות מוזהבים. ורבותינו התירו שתצא הפלה באפריון בתוך העיר.

דברים שפסקו משמתו התנאים

[א':] משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים לתת אות אמתלא וטעם לחכמה ליכנס בה בשערי בינה כגון ממשלות שועלים.

[ב':] משמת בן עזאי בטלו השקדנים – שוקדין על דלתות בית המדרש לילה ויום, כדאמר ביבמות (דף סג) אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה.

[ג':] משמת בן זומא בטלו הדרשנים – שהיה בקי בטעמי המקראות, כמבואר במשנה במסכת ברכות: 'לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא'.

[ד':] משמת רבי עקיבא בטל כבוד התורה - שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות וכ"ש תיבות יתירות ואותיות יתירות, וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה].

[ה':] משמת רבי חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה - בטוח בחשיבותו ועושה מעשים מופלאים, כדאמר בתענית (דף כה) 'מי שאמר לשמן שידלק יאמר לחומץ וידלק', ועוד.

[ו':] משמת רבי יוסי קטנתא פסקו חסידים, ולמה נקרא שמו 'קטנתא', שהיה קטנתא של חסידים - שהיו החסידים הולכים וכלים והוא היה מקטניהם וסופן.

[ז':] משמת רבן יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה - [ברש"י: זה לא ידענא מאי היא].

[ח':] משמת רבן גמליאל הוקן בטל כבוד התורה - במסכת מגילה (דף כא) אמר שעד שמת הוא היה בריאות בעולם ולא היו למידין תורה אלא מעומד משמת הוא ירד חולי לעולם והוצרכו ללמוד תורה מיושב, ומתה טהרה ופרישות.

[ט':] משמת רבי ישמעאל בן פאבי בטלה זיו הכהונה - שהיה חכם ועשיר וכהנים רבים אוכלין על שולחנו.

[י':] משמת רבי בטל[ה] ענוה ויראת חטא.

גמרא

בושו חברים ונדלדלו אנשים מעשה

משחרב
בית
המקדש

תנו רבנן, רבי פנחס בן יאיר אומר: משחרב בית המקדש, בושו חברים, ובני חורין [אנשים מיוחסין] ונחפו ראשם - שגברה יד עזי פנים ממזרים שהם עשירים, ואלו [החברים והבני חורין] עניים, ונדלדלו אנשי מעשה - אין חש להם, ונברו בעלי זרוע ובעלי לשון.

ואין דורש לישראל, ואין מבקש עליהם רחמים ואין שואל, על מי לנו להשען על אבינו שבשמים.

ירידת הדורות

רבי אליעזר הגדול אומר: מיום שחרב בית המקדש, שרו חכימיא למהוי כספריא - התחילו החכמים להיות מלמדי תינוקות שהם קטנים מן החכמים,

וספריא כחזניא - והסופרים (מלמדי תינוקות) כחזנים (משמשי בית הכנסת),

וחזניא כעמא דארעא - והחזנים כעמי הארץ.

ועמא דארעא (עמוד ב) אולא (ודלדלה) [וננולה] - ועם הארץ הולכים ודלים ומתנוולים.

ואין שואל ואין מבקש, על מי יש להשען על אבינו שבשמים.

בעקבות משיחא

בְּעֵקְבוֹת מְשִׁיחָא - בסוף הגלות לפני ביאת משיח, **חוצפא יסגא** - תתרבה החוצפה, **וְיוֹקֵר** **יְאָמִיר** - שהיוקר יגדל עד למעלה, כאדם האומר יש יקרות שאין למעלה הימנו (תוספות יום טוב על המשניות),

הַגֶּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּהּ, וְהַיֵּין בְּיוֹקֵר - אף שהגפן תתן פריה, היין יהיה ביוקר, שהכל עוסקין במשתאות. **וּמַלְכוּת תִּהְיֶה לְמִינוֹת,**

וְאִין תּוֹכַחַת - אין לך אדם שיוכל להוכיח שכולם נכשלים בחטאות וכשמוכיחים אומר לו אתה כמוני,

בֵּית וְעֵד יִהְיֶה לְזֵנוֹת - בית הוועד של חכמים יהיו לבית זנות, שכלו החכמים ואין לומד תורה, ויהא חרב מאין איש, ובעלי זימה מתגודדים שם, מפני הבתי מדרשות שלהם היו מחוץ לעיר.

וְהַגְּלִיל יִחְרַב,

וְהַגְּבֻלָן (שם מקום) **יִשׁוּם** - יהיה שומם.

וְאֲנָשֵׁי הַגְּבוּל - הדרים בגבול ארץ ישראל, **יְסוּכְבוּ מְעִיר לְעִיר** לחזור על הפתחים, **וְלֹא יַחֲוֹנְנוּ** - ולא יחוננו אותם בצדקה ומתנת חנם.

וְחֻכְמוֹת סוֹפְרִים תִּסְרַח - תהיה לבוז,

וְיִרְאִי חֲטָא יִמְאָסוּ, וְהָאֵמֶת תִּהְיֶה נְעֻדְרָת,

נְעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים יִלְבִּינוּ, זְקֵנִים יַעֲמְדוּ מִפְּנֵי קִטְנִים.

בֶּן מְנוּוֹל אֵב - הבן מדבר באביו דברי נבלה וגנות, **בֵּת קָמָה בְּאֵמָה** לחרפה ולגדפה, **וּכְן כָּלָה בְּחֻמוֹתָהּ.**

אוֹיְבֵי אִישׁ אֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ - אף אנשי ביתו של האיש יהיו לו לאויבים, **פְּנֵי הַדּוֹר כְּפְּנֵי הַכְּלָב, הַבֶּן** **אֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ מֵאָבִיו.**

וְעַל מָה יֵשׁ לָנוּ לְהִשְׁעַן עַל אֲבִינוֹ שְׁבַשְׁמִים.

ג' דעות איזה 'עטרות חתנים' אסרו

שנינו במשנה: בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים.

[דעה א':] **אָמַר רַבִּי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁל מֶלַח וְנִפְרִית** - עטרות שעשויות מאבן מלח שהוא צלול כעין הבדולח, וצובעין אותה כמין ציורין בגפרית כשם שעושין בכלי זהב וכסף, **אֶבֶל עֲטֹרוֹת שֶׁל הָדָס וְשֶׁל וָוֶד מוֹתֵר.**

[דעה ב':] **וְשִׁמוּאֵל אוֹמֵר: אֵף שֶׁל הָדָס וְשֶׁל וָוֶד, אֲסוּר. שֶׁל קִנִּים וְשֶׁל חֵילֵת** [כמין גומא הגדל במים], **מוֹתֵר.**

[דעה ג':] ולוי אמר: אף של קנים ושל חילת אסור. וכן תני לוי במתניתיה: אף של קנים ושל חילת אסור.

הגזירה על האירוס (פעמון שמקשקין בו לשיר בבית משתאות)

שנינו במשנה: בפולמוס של אספסינוס גזרו על עטרות חתנים, ועל האירוס.

מאי אירוס.

אמר רבי אלעזר: טבלא דחד פומא – פעמון רגיל (שיש בו מקל פנימי אחד) שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות.

מעשה ברב הונא ששבר ואסר 'תוף' שהכין בנו רבה לשמח נישואין

רבה בר רב הונא עבד ליה לכריה טנבורא – עשו לבנו תוף – שהוא כלי העשוי כמין נפה עגולה, ושוטחים על פיו עור דק, ומכין עליו במקל דק ומוציא קול צלול, ויש אומנים שיודעין להכות עליו מכה אחר מכה כסדר עד שנשמע כמין שיר, אתא אבוה תבריה – בא אביו (רב הונא) ושברו, אמר ליה: מיחלף בטבלא דחד פומא – אפשר לטעות בין זה לבין פעמון שעושים בבית משתאות שקולם דומה, ויבואו לעשות את הפעמון שאסרו, זיל עביד ליה אפומא דחצבא או אפומא דקפיזא – לך תעשה לו תוף על ידי שתכה על פי החבית או על פי הקפיזא' כלי שהוא מחזיק ג' לוגין.

גזרו על עטרות כלות דהיינו עיר של זהב

שנינו במשנה: בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות וכו'.

מאי עטרות כלות.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: עיר של זהב – עטרה של זהב ועיר של זהב מצוירת עליה. תניא נמי הכי, אינהו עטרות כלות: עיר של זהב. אבל עושה אותה כיפה של מילת – מותר לעשות כמו כובע של צמר לבן.

גזרו גם על חופת חתנים דהיינו זהוריות המוזהבות

תנא, אף על חופת חתנים גזרו. מאי חופת חתנים, זהורית המוזהבות – בגד צבוע בצבע אדום ובו קבועין טסי זהב עד שמעמידין אותו כמין כיפה.

תניא נמי הכי, אלו הן חופת חתנים: זהורית המוזהבות. אבל עושה פפירית – כמין כיפה של קליעות עץ, ותולך בה כל מה שירצה – כגון: צניפין ורדידי זהב.

טעם לגזירה שלא ילמד את בנו חכמה יוונית

שנינו במשנה: בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות, וְשָׁלָא יִלְמַד אֶת בְּנוֹ יוּוֹנִית.

תנו רבנן, כְּשֶׁצָּרוּ מַלְכֵי בֵּית חֲשִׁמוֹנָאִי זֶה עַל זֶה – שֶׁהָיָה מִלְחָמָה בֵּין הוֹרְקָנוֹס לְאַרִיטוֹבֹלוֹס שֶׁהָיוּ צֶאֱצָאֵי הַחֲשִׁמוֹנָאִים, הָיָה הוֹרְקָנוֹס מִבְּחוּץ (מחוץ לחומת ירושלים) וְאַרִיטוֹבֹלוֹס מִבְּפְּנֵים (בתוך ירושלים). כָּכָל יוֹם וְיוֹם הָיוּ מִשְׁלָשְׁלֵין דִּינָרִים בְּקוֹפָה וּמוֹצִיאִים אֶת הַקּוֹפָה לְבַחוּץ, וּמַעֲלִין לָהֶן תַּמִּידִים – אִלוֹ שֶׁהָיוּ בַּחוּץ הִכְנִיסוּ לָהֶם תַּמִּידִים.

הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד שֶׁהָיָה מְכִיר בְּחֻכְמַת יוּוֹנִית – לְשׁוֹן חֲכָמָה שֶׁמִּדְּבָרִים בּוֹ בְּנֵי הַמְּלוּכָה וְאִין שָׂאֵר הָעָם מְכִירִין בּוֹ, לְעֹז לָהֶם בְּחֻכְמַת יוּוֹנִית, אָמַר לָהֶן: כָּל זְמַן שֶׁעוֹסְקִים בְּעִבּוּדָה אִין נִמְסְרִין בְּיַדְכֶם. לְמַחֵר שִׁלְשְׁלוּ לָהֶם דִּינָרִים בְּקוֹפָה, וְהָעֵלוּ לָהֶם חוֹזֵר, כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ לְחֻצֵי חוֹמָה, נַעֵץ צַפְרָנְיוֹ, נוֹדְעוּעָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע מֵאוֹת פְּרָסָה.

אוֹתָהּ שַׁעָה אָמְרוּ: אֲרוּר אָדָם שֶׁיִּגְדֵל חוֹזֵרִים, וְאֲרוּר אָדָם שֶׁיִּלְמַד לְבָנוֹ חֻכְמַת יוּוֹנִית.

וְעַל אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנִינּוּ: מַעֲשֶׂה וְכָא עוֹמֵר מִגְּנוֹת צְרִיפִים, וְשִׁתֵּי הַלֶּחֶם מִבְּקַעַת עֵין סוֹכֵר, שְׁבֹאוֹתָה שְׁנָה (שֶׁצָּרוּ מַלְכֵי בֵּית חֲשִׁמוֹנָאִי זֶה עַל זֶה) הִחְרִיבוּ הַחֵיילוֹת אֶת הַזֹּרְעִים שֶׁסְּבִיבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, וְהוֹצֵרְכוּ לְהִבְיֵא אוֹתָהּ שְׁנָה אֶת הָעוֹמֵר מִגְּנוֹת צְרִיפִים (שֶׁהוּא רְחוֹק מְאֹד מִירוּשָׁלַיִם), וּבִשְׂאֵר הַשָּׁנִים מִצּוֹת הָעוֹמֵר לְהִבְיֵא מִן הַקְּרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, כְּדַכְתִּיב (וִיקְרָא כַּג) 'כְּרַמֵּל תִּקְרִיבוּ' – שִׁיֵּהָ הַזֹּרַע לֹחַ וְהִכֵּר מִלֵּא מִמֶּנּוּ, וּכְשֶׁהוּא בֹא מִרְחוֹק מִתִּיבֵשׁ וּמִתַּמְעַךְ וְאִין כֵּר הַשְּׁבֵלֵת מִלֵּא מִן הַגְּרַעֲיִן.

שאלה: הרי שנינו שמוֹתֵר לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן יוּוֹנִי

שׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא: אִינִי – הָאֲמַנְם, וְכִי אֲסוּר לְסַפֵּר בְּלִשׁוֹן יוּוֹנִי, וְהָאֲמַר רַבִּי: בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשׁוֹן סוּרְסִי [קְרוֹב הוּא לְלִשׁוֹן אֲרַמִּי] לְמָה לְדַבֵּר בְּהַ שְׁאִינָה לִשׁוֹן יִפְהָ, אֶלֵּא אִי לִשׁוֹן הַקּוּדֵשׁ, אִי לִשׁוֹן יוּוֹנִית [שֶׁהָיוּ קְרוֹבִין לְאֶרֶץ יוֹן, וְלִשׁוֹן יוֹן יִפְהָ מִלִּשׁוֹן 'סוּרְסִי'], וְעֵדִיף לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן זוֹ. וְאָמַר רַב יוֹסֵף: בְּכָכָל לִשׁוֹן אֲרַמִּי לְמָה, אֶלֵּא אוֹ לִשׁוֹן הַקּוּדֵשׁ, אוֹ לִשׁוֹן פְּרָסִי [שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים לְפָרְסָה], הָרִי שְׁמוֹתֵר לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן יוּוֹנִי.

תשובה: הַיִּסוּר בְּחֻכְמַת יוּוֹנִית

עוֹנָה הַגְּמָרָא: לִשׁוֹן יוּוֹנִית לְחוּד, וְחֻכְמַת יוּוֹנִית לְחוּד, בְּלִשׁוֹן יוּוֹנִי מוֹתֵר לְדַבֵּר, וּבְחֻכְמַת יוּוֹנִית דִּהֵינּוּ בְּלִשׁוֹן שְׁבִנֵי הַמְּלוּכָה מְדַבְּרִים, אֲסוּר לְדַבֵּר.

שאלה: הרי של בית רבן גמליאל למדו חכמת יוונית

שׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא: וְחֻכְמַת יוּוֹנִית מִי אֶסְיָרָא, וְהָאֲמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשׁוּם רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מֵאִי דְכְּתִיב 'עֵינֵי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי' (עֵינֵי בְּדַמְעָה עוֹלָלָה וְנִיּוּלָה אֶת פְּנֵי מִצַּעַר עַל נַפְשִׁי מִפְּנֵי כָּל הַקְּרוֹרוֹת שֶׁעֲבָרוּ עֲלַי) מִכָּל בְּנוֹת עֵירִי' (מִשְׁפַּחְתִּי יֵשׁ לָהּ לְבָכוֹת יוֹתֵר מִכָּל מִשְׁפַּחוֹת הָעִיר, שֶׁמִּשְׁפַּחְתִּי הִיְתָה נִבְחָרֵת לְקִדּוּשָׁה וְלַעֲבוּדַת הַקֹּב"ה מִכָּל יִשְׂרָאֵל), אֶלְף יְלָדִים הָיוּ בְּבֵית

אבא, חמש מאות למדו תורה וחמש מאות למדו חכמת יונית, ולא נשתייר מהן אלא אני כאן וכן אחי אבא בעסיא¹⁹, הרי שבבית אביו של רשב"ג למדו חכמת יונית.

תשובה: לבית רבן גמליאל התירו זאת מפני שקרובין היו למלכות

עונה הגמרא: שאני של בית רבן גמליאל דקרובין למלכות הוּ – שונה הדין בבית רבן גמליאל שלהם הותר ללמוד חכמה יונית.

דתניא: מספר קומי – מספר את השערות שלפניו ומניח בלורית מאחוריו, הרי זה מדרכי האמורי – שהן מניחין בלורית לשם עבודת כוכבים. אבטולוס בן ראובן התירו [לו] לספר קומי, מפני שהוא קרוב למלכות. של בית רבן גמליאל התירו להן חכמת יונית, מפני שקרובין למלכות.

טעם לגזירה שלא תצא כלה באפריון

שנינו במשנה: בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפריון בתוך העיר וכו' – שהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה והיו עושים עליה כמין אוהל ממעילים וטליתות מוזהבים. ורבותינו התירו שתצא כלה באפריון בתוך העיר.

מאי טעמא התירו זאת. משום צניעותא.

דברים שפסקו משמתו התנאים

שנינו במשנה: משמת רבן יוחנן [בן זכאי] בטלה [זיו] החכמה.

תנו רבנן, משמת רבי אליעזר נגנו ספר תורה, שהיה בעל הלכות מפי השמועה, וההלכות סדורות בפיו כאילו כתוב בספר, כדאמר רבי אליעזר במסכת סנהדרין 'הרבה תורה למדתי מרבותי, ולא עוד אלא שאני שונה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קישואין, ושלש מאות בבהרת עזה'.

משמת רבי יהושע בטלה עצה ומחשבה, שהיה זהיר בדרשות, ובקי בהלכות ובתשובת האפיקורסים, ולהבין ברמזיהם, כדאמרינן במסכת חגיגה שקודם פטירתו אמרו לו רבנן מאי תהוי עלן ממנינים.

משמת רבי עקיבא בטלו זרועי תורה – עומק סברא, וביאור סמיכת טעמי תורה שבעל פה על מדרשי המקראות ואותיות היתרים ולשונות המשתנים במקרא, ונסתתמו מעיינות החכמה. [ובמשנתנו אמרו: משמת רבי עקיבא בטל כבוד התורה].

פו. [רש"י לא גורס חיבות 'מאי דכתיב', שרשב"ג לא דרש זאת בפסוק אלא אמר זאת על עצמו שעליו לעולל את עיניו בבכי יותר מן הכל].

משמת רבי אלעזר בן עזריה, שהיה עשיר גדול, בטלו עטרות חכמה, שעטרת חכמים עשרם - העושר עם החכמה הוא עטרת ותפארת, כי העושר יועיל לחכמה.

משמת רבי חנינא בן דוסא, בטלו אנשי מעשה [כמבואר גם במשנתינו].

משמת אבא יוסי בן קטונתא, בטלו חסידים. ולמה נקרא שמו אבא יוסי בן קטונתא, שהיה מקטני חסידים.

משמת בן עזאי, בטלו השקדנין. [כמבואר גם במשנתינו].

משמת בן זומא, בטלו הדרשנין. [כמבואר גם במשנתינו].

משמת רבן שמעון בן גמליאל, עלה גובאי ורבו צרות.

משמת רבי, הוכפלו צרות.

משמת רבי, בטלה ענוה ויראת חטא. [כמבואר גם במשנתינו].

אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה - אל תשנה שבטלה ענוה, דאיכא אנא - שיש אותי שאני ענוותן.

אמר ליה רב נחמן לתנא: לא תיתני - אל תשנה שבטלה יראת חטא, דאיכא אנא - שיש אותי שאני ירא חטא.

הדרן עלך עגלה ערופה
וסליקא לה מסכת סוטה

אחד השלמת המסכתא יאמר זה ויועיל לשכחה בעזרת השם ויתברך:

הדרן עלך מסכת סוטה והררף עלן, דעתן עלך מסכת סוטה ודעתך עלן, לא נתגשי מנך מסכת סוטה ולא נתגשי מנן, לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי:

יאמר כן שלש פעמים ואחר כך יאמר זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתהא תורתך אמונתנו בעולם הזה, ותהא עמנו לעולם הבא. הנינא בר פפא, רמי בר פפא, נחמן בר פפא, אחאי בר פפא, אבא מרי בר פפא, רפרם בר פפא, רכיש בר פפא, סורחב בר פפא, אדא בר פפא, דרו בר פפא:

הערבנא, יי אלהינו, את דברי תורתך בפנינו ובפיפות עמך בית ישראל, ונהיה אנהו וצאצאינו (וצאצאי צאצאינו) וצאצאי עמך בית ישראל, בלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה. מאיבי תחכמי מזותך כי לעולם היא לי: יהי לבי תמים בהקיד למען לא אבוש: לעולם לא אשכח פקודיך כי כם חיייתי: ברוד אתה ה' למדני חקוד: אמן אמן אמן סלה ועד:

מודים אנהו לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות. שאנו מושבימים והם מושבימים, אנו מושבימים לדברי תורה והם מושבימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אנו רצים והם רצים, אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת, שנאמר: ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ומיהם ואני אבטח בה:

יהי רצון מלפניך יי אלהי, בשם שעזרתני לסיים מסכת סוטה, כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסייםם, ללמוד וללמוד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים ועמד לי ולרעי שלא תמוש התורה מפי זרעי וזרע זרעי עד עולם, ויתקיים ביי בהתחלקך תנחה אתך בשכבך תשמר עליך ותקיצות היא תשיחך: כי בי רבו ימך ויוסיפו לך שנות חיים: אךך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

ותגדל ויתקדש שמה רבא. בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתיא, ולאסקא לחיי עלמא, ולמכני קרתא דירושלם, ולשכלל היכלה בגוה, ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא, ולאחבא פולחנא דשמיא לאתרה, וימליך קדישא ברך הוא במלכותה ויקריה (ג"ס: ויצמח פורקנה ויקרב משיחה). בתיוכין וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל, בעגלא ובזמן קרוב, ואמרו אמון: יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך וישתבח ויתפאר ויתרום ויתגדל ויתעלה ויתעלה ויתהלל שמה דקדישא ברך הוא, לעלא (בעשי"ת: לעלא לעלא מכל) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמין בעלמא, ואמרו אמון: על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון, ועל כל מאן דעסקין באורייתא, די באתרא קדישא הדין ודי בכל אתר ואתר, יהא להון ולכון שלמא רבא, חנא וחסדא ורחמין, וחיון אריכין ומזוני ריחין, ופורקנא, מן קדם אבוהון די בשמיא (וארעא), ואמרו אמון: יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמון: עושה שלום (בעשי"ת: השלום) במרומו, הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל, ואמרו אמון:

נוסח ע"מ:

ותגדל ויתקדש שמה רבא: בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתיא ולאסקא לתהון לחיי עלמא, ולמכני קרתא דירושלם, ולשכלל היכלה בגוה, ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא, ולאחבא פולחנא דשמיא לאתרה, וימליך קדישא ברך הוא במלכותה ויקריה, ויצמח פורקנה ויקרב משיחה: בתיוכין וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל, בעגלא ובזמן קרוב ואמרו אמון: יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך וישתבח ויתפאר ויתרום ויתגדל ויתעלה ויתעלה ויתהלל שמה דקדישא ברך הוא: לעלא מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמין בעלמא ואמרו אמון: על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון, די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר, יהא לנא ולהון ולכון חנא וחסדא ורחמין מן קדם מארי שמיא וארעא ואמרו אמון: יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים ושבעה ונחמה ושיובא ורפואה וגאלה וסליחה וכפרה וריוח והצלה לנו ולכל עמו ישראל ואמרו אמון: עושה שלום במרומו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ואמרו אמון: